

quæ salva non restituitur, l. 1. naut. caup. stab. Ex eadem causa est & actio civilis ex locato aut conducto aut depositi; nec tamen ideo otiosa est, actio honoraria: quippe quæ etiam tunc locum habet, cum damnum datum est, aut res perit sine culpa ejus qui recepit, modo ne fato aut vi majore, l. 3. §. 1. dist. tit. quo loco & d. l. 1. §. 1. etiam ratio redditur, cur hic actio gravior, quam in cæteris constituta sit: nempe ut innotesceret, prætorem curam agere reprimendæ hoc genus hominum improbitatis. Hæc actio cum ex contractu descendat, huc non pertinet: ad eam referendæ sunt interpretationes veterum sub d. tit. naut. caup. stab. usque ad l. pen. §. ult. Altera actio est ex quasi maleficio, si damnum aut furtum factum sit ab iis, quorum opera nautæ, caupones, stabularii utuntur, l. 5. §. ult. de obl. & act. d. l. pen. §. ult. naut. caup. stab. quæ huc pertinet. Constituta est adversus eandem personas & de iis similiter, quæ in navem, cauponam, stabulum illata sunt. Ex quasi maleficio ideo esse dicitur, quia species culpæ habetur, malorum hominum uti ministerio, d. l. 5. §. ult. de oblig. & action. & hoc text. Quare si quid eorum factum sit à vectoribus aut viatoribus, quorum opera exercitor non utitur, hæc ex quasi delicto actio locum

non habet, d. l. ult. §. 2. naut. caup. stab. prior illa ex contractu, l. 1. §. ult. l. 2. l. in pr. eod. Illa poenalis est in duplum, d. l. §. 1. quia prætor utilitatem hic etiam poenam spectavit, dum prospicit securitati incipientium. Cæterum poena hæc dupli exolet ut & cæteræ similes.

Caupona aut stabulo) Stabulum pro diretorio seu caupona aut *παροχία*, vel *καταλύμα* sæpe accipi, satis notum est. In hoc autem edicto, ubi prætor stabularios à cauponibus distinguit, significat locum, ubi jumenta bulantur, l. 5. ff. de titul. ταυρίων κτηνοτρόφων, ἵπποτρόφων, οὐλοτρόφων, cujusmodi stabula à cauponibus adjuncta sunt, & utraque ab exercitoribus exercentur.

In his casibus in factum actio) Hoc etiam casus præcedentes pertinet: nam quasi maleficia omnia subsidiariis in factum actionibus vindicantur.

Heredi quidem datur) D. l. ult. §. 1. & naut. caup. stabul. commune autem hoc omnium actionum poenaliū, quod hæretibus quidem datur, sed adversus hæreticos non competat: neque enim æquum esset, ut redem ex delicto defuncti poenam sustinerent. vid. infr. §. 1. de perp. & temp. action.

TITULUS SEXTUS.

DE ACTIONIBUS.

Dig. Lib. 44. Tit. 7. C. Lib. 4. Tit. 10.

Continuatio.

TEXTUS.

Supereff, ut de actionibus loquamur.

COMMENTARIUS.

- 1 Ratio ordinis & continuationis.
- 2 Error veterum interpp. notatus.
- 3 Actio ut consideranda, quatenus tertium juris objectum constituit?
- 4 Ex quo jure actiones proficiantur, accurata dissertatio.
- 5 Actionis nomen quam latè pateat?
- 6 Quot modis usurpetur à nostris? & quæ significatio huc pertineat?

Supereff) Transito hæc imperfecta est, carens epilogo præcedentium membrorum. Unde natus error interpretum, qui crediderunt, Imperatorem respicere ad tractationem proximè præcedentem de obli-

gationibus; quod non ita est. Poruisset etiam Tribonianus perfecta transicione uti, ut fecit in initio lib. 2. & hujus item quarti: atque hic locus id vel maximè desiderabat propter legem, quæ intercessit, antecedentium partium explicationem. Sed tamen ratio ordinis continuationis partis sequentis non abiecit adeo obscura est, quin facile ab homine nimis luscitioso pervideri queat. Et nimis respicit Imperator tum ad partitionem propositam in calce titul. de jur. nat. gent. & quæ secundus est libri primi hujus operis, tum loco totius juris nostri tractationem ad tractationem, quæ totidem sunt objecta hujus discipline, revocavit, quorumque primum ad personas pertinere dixit, alterum ad res, tertium ad actiones; tum ad transicionem, quam facit in ingressu libri secundi. Nempe quod ordine partes istas summas proposuit, eodem modo quod ratio methodi exigit, deinceps singulari-

applicare instituit. Igitur cum primus locus sit partitione, & merito quidem tributus personis, etiam primo loco, hoc est, qua parte libri primi de personis disputatum est, hoc est, de eo jure, quo quisque in libertate pro statu ac conditione personæ suæ tractatur. De rebus, hoc est, quod cujusque rebus externis proprium est, aut ei debetur, sive de dominio cæteroque jure in rem, de obligationibus, quas & ipsas ad eandem partem pertinere probavimus in explanatione *titul. de oblig.* tractatum libro secundum & tertio, itemque nonnulla parte libri primi, usque ad præsentem locum: quibus etiam simul nobis explicati sunt modi ac rationes rerum atque obligationum, tum accipiendarum, tum amittendarum. Expositis ergo ex tribus membris propositis prioribus locis, superest adhuc tertium & postremum, rationes videlicet, cujus partis tractatio hic suscipitur. Hinc verò perspicuum est, errare, quod diximus, interpretes veteres & recentiores Mynsing. qui initium doctrinæ de actionibus fieri existimant *lib. præced. tit. de oblig.* hinc hoc loco eandem continuari: quasi si de causa actionum tractetur, quæ sit obligatio; hic de effectu obligationis, quæ sit actio: illic de matre, ut loquuntur, hic de filio. Nam nec obligatio causa est omnium actionum, sed earum dumtaxat, quæ in personis sunt: & ut esset, tamen ratio obtinendi actus, quod nobis debetur, à vinculo, quo se actor adstringit, argumento & materia separata est. Etenim quod omnino notandum est, actio in proposita disputatione non tam consideratur, quatenus cujusque est, dependens ex jure quæsitio; qua consideratione cum actio nostrarum pars sit, & in bonis nostris computetur, *l. bonorum 39. de verb. sign.* ad actum planè objectum referri debet, quo referuntur dominium & obligatio: quam quatenus est via sive medium, per quod ad id, quod nostrum est, aut nobis debitum, si ultro non præstetur, pervenitur & aufertur invitis; hoc verbo, quatenus consideratur ut instituentis exercendaque in judicio, ut rectè Timæus ait. *disp. de action. thes. 1.* Vix interpretem generis, quin hic in vestibulo quæsiturus sit, quo jure actiones proficiantur, ex jure gentium, an ex jure civili, id est, utrum cautionum remota jus gentium sit, an jus civile. Quæstio minimè obscura. Sed nimirum nihil tam clarum atque perspicuum est, quod semper & ab omnibus videatur. Certum est, leges, magistratus, eorumque imperia jus gentium esse: quippe sine quibus nulla un-

quam gens, aut vixit, aut vivere potuit; adeoque ipsa naturalis ratio omnes docet, sine publica auctoritate nullam hominum societatem consistere posse. Hujus autem publicæ auctoritatis bona pars est in persecutionibus judicialibus, qua civilibus, qua criminalibus. Ad hæc inter omnes constat, dominia rerum atque obligationes, quæ causæ sunt actionum proximæ, originem ex jure gentium trahere; trahunt ergo & actiones sive judicia, id est, ea remedia & rationes, quibus, quod vel dominii nostri sit, si id sponte is, qui possidet, non restituat; vel quod in obligationem à nobis deductum, si id debitor non præstet, obtinere liceat. Nam certè frustra sis, id si voluntati permittatur & arbitrio possessoris aut debitoris; aut, quod restat, rixis, tumultibus, cædibus porta patefiet, civis in civem armabitur cum internectione civitatis, si domino aut creditori licere velimus rem suam aut sibi debitam per vim occupare propriaque auferre auctoritate. Non puto autem, quemquam esse, qui juri gentium adscripturus sit ea, quibus concessis necesse sit hominum societatem everti. Præclarè Theodoricus Rex apud Cassiodorum *lib. 4. var. epist. 10. Fœdum est*, inquit, *jura publica privatis odiis licentiam dare: nec ad arbitrium proprium judicandus inconsultus fervor animorum: & statim; hinc est, quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. Quid enim à bellica confusione pax tranquilla distabit, si per vim litigia terminentur? fac. l. non est singulis 176. de reg. jur. l. extat. 13. quod met. ca.* Hæc etsi verissimæ sunt & clarissimæ: non paucis tamen, iisque etiam, quorum multis aliis in rebus perspicientia ac solertia commendatur, hic cæcutire contingit, ut temere atque inconsideratè contendant, actiones omnes & forma & origine esse juris civilis. Quid ergo est, quod eos transverfos agit? Primum quod apud Pomponium in *l. 2. §. his legibus 6. de orig. jur.* scriptum est, ex legibus duodecim tabularum compositas esse actiones, quibus inter se homines disceptarent. An igitur toties trecentis annis ante nemo cum alio agere in urbe potuit? aut quia manu regia pleraque terminabantur, nulla petitio, nulla imploratio fuit necessaria? Sed quis non videt, Jurisconsultum loqui de forma actionum accidentali & juris Romani propriæ quam scilicet a prudentibus acceperunt, compositis certis ac solemnibus formulis. Secundo quod actione passim civiles dicantur. Quid tum? Et obligationes ita passim appellantur, quas utique juris gentium esse nemo ibi inficias:

cias : quin & condici jure gentium res dicitur in *l. rerum 15. de action. rer. amot.* Tertio quod naturalis obligatio tantæ efficaciam non est, ut actionem producat; quasi verò quod non producat, non sit à jure civili. Et tamen non una hic exceptio est. Postremo quoniam deportati agere non possunt, qui tamen ea, quæ sunt juris gentium, retinent. Inepè. Nam id tantum obtinet in imperio ejus civitatis, in qua damnati sunt. Sed nec patriam potestatem retinent, nec tutelam, nec jus testandi, nec jus succedendi ex testamento aut ab intestato: quæ tamen omnia ex jure gentium manere, & considerata generali atque essentiali forma juris gentium manere, suis locis offendimus, quamvis propter adjectam à jure civili qualitatem & determinationem usus rectè dicantur esse juris civilis, ut & actiones; per *l. 6. de just. & jur.*

De actionibus) Nomen actionis latissimè patere vulgo notum est, ac comprehendere omnem omnino viventis operationem, quæ passioni opponitur, denique & oratorum & historionum & fabrorum actionem esse dicimus. Sed ne quis erret in varia hujus verbi significatione, quam habet etiam tunc, cum ad usum forenses restringitur, sciendum primum est, numquam verbo agendi, cum ad judicia refertur, ita usos esse veteres, ut eo verbo idem significarent, quod ducere, trahere. Agere enim illi perpetuo dicunt cum aliquo, nunquam agere aliquem: agere judicio, agere interdicto, quod non significat aliquem ducere aut trahere, sed idem est quod tractare cum aliquo judicio, interdicto cum aliquo contendere; nec reum dicunt, qui agit, sed cum quo agit. Quapropter non est audiendus Theophilus, qui actionem ab eo dictam scribit, quod improbos & perfidos ad judicia agamus. Quadruplex autem fere hujus vocis in jure usus est. Primum latissimè accipitur, & nomen actionis prædicatur de lite omni & causa, sive ea civilis sit, sive criminalis, in qua alias fere utimur verbo accusationis, *l. penult. si ex nox. caus. arg. l. ult. de privat. delict. l. 1. de crimin. stell. l. 18. de accus. l. 4. C. de edendo. rubr. C. quand. civ. act. crimin.* Secundo minus quidem latè quàm in significatione præcedenti, sed ratione sequentium adhuc latissimè, ut appellatione actionis comprehendantur causæ omnes pecuniariæ, sive judicia omnia civilia, non ordinaria tantum verum etiam extraordinaria, interdicta, præjudicia, persecutiones, stipulationes prætoriarum, quæ actionis instar obtinent, ut damni infecti & legatorum, &c. in summa imploratio etiam

nobilis officii judicis, ut nunc loquuntur actionis *37. de obl. & act. l. actionis 34. l. penult. 178. §. 2. de ver. sign.* Tertio pro generali communi actionum in rem & in personam, *actionum. 25. ff. de obl. & act. §. 1. infr. tit. strictus* tamen, quàm ut interdicta, præjudicia, cognitiones & stipulationes prætorias contineat, *l. sed & hæc. 35. §. 2. l. non lum. 39. de procur. d. l. 178. §. 2. de ver. sign.* Quarto & postremo strictissimè atque augustissimè, ut solam denotet actionem in personam, *l. actio 28. hoc tit. d. l. 178. §. 2. de ver. sign.* ac tum fere opponitur petitioni, quæ actio in rem significatur, ut in formula stipulationis Aquilianæ, *§. 2. supr. quib. mod. obl. ten. l. & uno 18. §. 1. de acceptil.* Ex his autem significationibus eam, quæ secundo loco posita est, huc pertinere offendit supradicta divisio, in qua actio constituitur tertium totius juris privati objectum. Cognata vocabula sunt, petitio, persecutio, formula, lis, causa, controversia, conventio, judicium: nam & verbum judicii pro actione sæpe sumitur: ut v. d. est in *l. 1. & pass. ff. & C. fam. etc.* & prætor promiscuè nunc actionem, nunc judicium se daturum pollicetur.

TEXTUS.

Definitio.

Actio nihil aliud, quam jus persequendi in judicio, quod sibi debetur.

NOTÆ.

Jus persequendi) Auctor hujus definitionis Celsus *l. 51. hoc tit.* Cæterum actio, quatenus tertium juris objectum constituit, magis considerari debet ut via & medium, per quod ad id, quod nostrum est, aut nobis debitum pervenitur, quàm quatenus est jus, aut eo jure nobis quæsitum dependet: qua consideratione cum rerum nostrarum pars sit, ad secundum objectum referri debet, *l. 49. de ver. sign.*

COMMENTARIUS.

- 1 *Jus in hac definitione quid significet?*
- 2 *Refutatur Hotom. qui formulam interpretatur.*
- 3 *Neminem posse quod sibi debetur, propria occupare auctoritate.*
- 4 *In jure fieri quæ dicebantur, quæ in judicio.*
- 5 *Repetitur res ab origine.*
- 6 *De quibus causis magistratus ipsi ex officio cognoscere soliti: in quo plerique hallucinantur.*
- 7 *Romam olim commune fuisse forum: nunc autem metropoles idem jus non habere.*

- 8 Commune forum esse & locum domicilii : tum quod tempus hic inspiciendum.
- 9 Mos passim receptus.
- 10 Proprium forum quæ tribuant : & quid mutatum moribus.
- 11 Actionem in rem etiam in loco domicilii possessoris moveri posse ; contra Donell.
- 12 Eum , qui per se competens non est , posse ex accidenti competentem fieri , & quibus ex causis.
- 13 Definitionem hanc etiam competere actioni in rem.
- 14 Item actionibus popularibus : quæ quid sint , simul docetur.
- 15 Item actioni injuriarum , & petitioni usurarum.

Actio nihil aliud est, quam jus) Auctor hujus definitionis est Celsus, in *l. nihil aliud. 51. ff. hoc tit.* Generis loco jus ponitur : quod vocabulum cum verbis faciendi jungitur in perpetuo usus juris, adeoque apud omnes Latine loquentes significat potestatem jure publico tributam ; veluti cum dicimus jus testandi, jus stipulandi, jus retinendi, jus eundi, agendi, utendi, fruendi, &c. Neque alia hoc loco querenda huic verbo significatio est. Et male omnino Hotomanus formulam interpretatur. Etsi enim quandoque actiones cum dicunt Jurisconsulti formulas earum intelligunt ; atque ut hoc etiam largiar, cum prætor se actionem daturum pollicetur, formulam eo nomine significat ; nullatenus tamen modo dici potest, aut jus agendi formulam esse, aut in hac definitione actionem ut formulam considerari. Formula à prætoris impetranda est : actio, ut quisque contraxit, stimatim ei competit ; & dominus amissa possessione jus agendi habet statim, id est, etiam antequam prætor adeatur : & quis non videt, actionem in proposito considerari, ut in persona creditoris radicata est, non ut actu in judicium deducta ; atque ut maxime ut jam actu intentam consideres, formulam tamen proprie dici non potest, magis quam emancipatio, manumissio, adoptio, aditio hereditatis, &c. quæ formulæ non erant, sed actus legitimi, qui per certas formulas & verborum conceptiones expediebantur, *l. actus 77. de reg. jur.* Ad hæc nihil eorum formulæ convenit, quæ prædicantur de actione, ut cum actio nasci dicitur, acquiri, ipso jure competere, alienari, mandari, cedi, &c. ad heredem transire, ab heredibus incipere, successione confundi, plures actiones concurrere, una electa alteram consumi, dividi

inter fidejussores & id genus sexcenta alia. Nec ut actionem, ita formulam in rem, in personam, civilem, prætoriam, perpetuam, temporalem, famosam, hæreditariam, &c. rectè dicimus. Quamobrem nec auctorem hujus definitionis Celsum arbitror de formula cogitasse: quamvis temporibus hujus Jurisconsulti, qui sub Trajano & Hadriano floruit, formulæ adhuc in integro usu essent. Planè de sententia Justiniani, qui formulis jam dudum sublatis, definitionem eandem nihilominus retinuit, nulla potest esse dubitatio.

Persequendi in judicio) His & sequentibus verbis differentia continetur, & genus positum restringitur. Verbum persequi notissimæ significationis est, nec obscura, quæ in eo, translatio. Sumitur autem hoc loco generalius, cum olim in specie cognitionis extraordinariæ persecutiones dicerentur, *l. 178. §. 2. de verb. sign.*

In judicio) His verbis indicatur, neminem sibi jus dicere posse, aut privata, quod sibi debetur, occupare auctoritate ; sed si quis putet, se habere actionem, legitimo judicio eum cum adversario experiri debere, atque actionem suam proponere apud magistratum sive judicem, qui cognoscendis & componendis civium controversiis publica auctoritate constitutus est, *l. extat. 13. quod met. ca. & simul docemur*, non quamvis interpellationem aut conventionem actionem dici, sed eam, quæ sit apud competentem judicem ex ratione ac præcepto legum & justitiæ. Cæterum quo res tota plenius intelligatur, duo adhuc nobis explicanda sunt. 1. quid hæc verba *In judicio* significent. 2. quis dicatur judex competens. Primum quod attinet, diversa veteribus sunt, *In jure & in judicio*. In jure fieri dicebant ea, quæ fiebant apud magistratum, antequam ad judicem iretur, vel quæ tota peragebantur apud prætorem, veluti ea, quæ cognitionis erant extraordinariæ, & cautiones quæ à prætoris postulabantur, puta damni infecti, vel legatorum : in judicio ea proprie, quæ expediebantur post litem contestatam apud iudices datos sive pedaneos. Actio in jure à prætoris dabatur, apud iudicem recuperatoresve in judicio exercebatur. Cæterum mutato veteri procedenti ritu, ex quo ipsi magistratus judicare jussi sunt, *l. 2. C. de pedan. jud.* perexiguus hujus differentie usus esse cœpit : nisi quis putet, adhuc dici debere in jure fieri, quæ fiunt ante litem contestatam, & prætor ipse olim explicabant ; in judicio, quæ postea fiunt, licet apud eundem magistratum omnia expediantur. VINN.

Multo accuratius hæc omnia exponuntur à celeberrimo Ger. Noodtio, *lib. 1. de jurisd. cap. 6. & 8.* ubi docuit, prætorem de jure; judicem de facto cognovisse & hoc institutum ipsi urbi fuisse coævum, siquidem Dionys. Halic. *lib. 2.* refert Romulum quædam per se cognovisse, quædam per judices. Unde cadit conjectura auctoris nostri, quam sequente *num. 5.* proponit. HEIN. Operæ pretium est, rem ab origine repetere. Initio quidem prætorem ipsum, utpote juri dicundo civiumq; inter se controversiis disceptandis ac dijudicandis creatum ac constitutum, causas privatas omnes plenè cognovisse & judicasse, verisimile est. Verùm postea, & primo quidem propter graviores occupationes, procedente verò tempore fortassis etiam ob dignitatem magistratus obtinuit, & paulatim in ordinariam jurisdictionem versum est, ut prætor aditus non ipse judicaret, sed præparatoriis quibusdam apud eum tractatis, quæ in jure fieri dicebantur, actionem & formulam daret, litigatoresque ad privatos remitteret, qui notionem & judicium susciperent. Horum judicium varia fuere nomina. Dicuntur judices dati, delegati, pedanei, speciales, addicti, selecti, disceptatores, recuperatores, in judiciis bonæ fidei etiam arbitri: de quorum nominum ratione consulatur Scip. Gent. *2. de jurisd. 8.* Coraf. *3. misf. 18.* Duar. *de jud. cap. de jud. dat. Sigon. 2. de antiq. jur. civ. cap. 18. & seq.* Nullam verò jurisdictionem hi judices habebant, sed nudam dumtaxat notionem, hoc est cognoscendi tantùm & judicandi potestatem sine imperio aut jure sententiæ exequendæ; & simul ac sententiam dixissent, judices esse de sinebant, *l. 5. l. 15. l. judex 55. de re jud.* Apud hos judicium exerceri propriè dicebatur, & ipsi specialiter judices appellari & à magistratibus separari solent, *d. l. 15. & 55. de re jud. l. 2. de reg. jur. l. 1. & l. 3. de jurisd.* Usque adeo verò hæc ratio dandorum judicium invaluerat, ut vix ipse prætor judicium umquam susciperet, & si fides Duar. *lib. 1. disp. 53.* ne potuerit quidem prætor ipse de causis quibusvis cognoscere. In quam sententiam asfert *l. 4. de tut. dat. l. ult. de off. prætor. l. 8. & 9. de off. prætor. l. 2. C. de pedan. jud.* Alii tamen id arbitrarium fuisse extimant argumento legis, quam inter suas, atque, ut credibile est, ad morem suorum temporum respiciens M. Tullius refert in hæc verba: *Juris disceptator, qui privata judicet, judicarive jubeat, prætor esto.* Quod in medio relinquimus. Illud constat, exceptas fuisse nonnullas causas, de quibus ipsi magistratus ex officio cognoscebant, non judicem

dabant; quæ cognitiones prætoris, & extraordinariæ dicebantur, propterea quod prætorem judiciorum ordinarium atque usitatum, sine solemnibus & strepitu judicii, sine formula, hæc causæ expediebantur, & disceptabantur à prætore ipso: cujusmodi causæ sunt cognitio de honorariis advocatorum medicorum, professorum liberalium artium, *l. 1. de extr. cogn. persecutio fideicommissi l. 178. §. 2. de verb. sign. Ulp. tit. 25. §. 10. petitio liberorum, qui in potestate sunt, l. 1. §. 2. de rei vind. restitutio in integrum ex edicto de minoribus, l. 13. §. 1. l. 24. §. ult. de min. Cujacius par. C. ubi ca. stat. & Scip. Gent. d. loc. huc item referunt causas status sive præjudicia. Rectenè an secus ambigo. Nam præjudicia in *d. l. 1. §. 2. de rei vind.* aperte leparantur à cognitione prætoris. Ut in his causis partes ad judicem mitti dicuntur, *l. 1. §. 1. & l. 9. de lib. ca. passimque judicis liberalis causæ, qui de libertate cogniturus est mentionem fieri videmus, ut in l. 7. §. 1. & seqq. l. 41. §. 1. de lib. ca. l. servus 34. §. ult. vers. quid ergo. de statu lib. l. 7. §. 1. in fin. de her. per. Plautus recuperatorum semper meminit in *Rud. & Bacch. & Sueton in Vespas. cap. 3.* refert, *Flaviam quandam Domitillam ingenuam & civem Roman. recuperatorio judicio pronuntiatam.* Nec multum movet, quod tractatum est in *l. non distinguemus 32. §. de liber. 7. de recept. arbitr.* causam liberalem majores judices poscere, quàm sint compromissarii, vel quia etiam judices à prætore delegati majores sunt arbitris, qui constituuntur meræ conventionis privata: vel quia Jurisconsulti non simplicem cognitionem & decisionem causæ considerat, quæ sola pertinet ad officium judicis dati; sed totam causæ tractionem & in hac etiam partes prætoris, qui lite primum apud se contestata formulam ipse concipit, & judicium judicemque constituit. Atque his insuper argumentum præbet *l. 1. C. de off. prætor.* ubi Constantinus causam liberalem propriam facit prætoris, quod frustra fecisset nisi antea fuisset judicii ordinarii, add. *Rav. var. 20. Hotoman. 6. obs. 6.* Sed nec interdicta hæc pertinent, ut constat ex *orat. pro C. cin. item ex l. 1. §. 2. si ventr. nom. mul. poss. l. 1. in pr. ne vis fiat ei. qui in poss. l. 1. in pr. de vi & de vi arm.* quibus locis manifestè refelluntur, qui negant, ex causa interdicti formulam aut actionem datam fuisse. Polla ratio judiciorum mutata est, & in juncta causarum omnium cognitio ipsis magistratibus extra quam si vel occupationibus publicis, vel multitudine causarum ipsi cognoscere impo-**

antur, *l. 2. C. de ped. jud.* aut ea negotii sit vilitas, at non admodum notionem magistratus requirat, *l. ult. C. d. tit.* quo respiciens Justinianus, ait, judicia omnia suo tempore extraordinaria fuisse, *S. ult. Inst. de interd.* In judicio igitur sic nunc interpretamur apud prætorem sive magistratum, quid jus dicit ac reddit, rectè judex appellatur, & cui soli nunc judicandi munus incumbit. Alterum quod hic explicandum erat, est, quis sit judex competens: neque enim promiscuè apud quemvis judicem quævis actio institui potest, sed apud eum solum, cujus de ea re, qua de agitur, notio est, qui uno verbo competens appellatur. Competentia hæc estimatur ex causis, ex quibus forum sortiri dicimur. Forum duplex, commune unum, alterum proprium seu speciale. Commune forum olim fuit Roma: quæ idcirco veteribus dicta est communi patria *l. Roma 33. ad Muric.* Nam omnes qui Roma inventi essent, ibi conveniri poterant, ibi se defendere debebant, nisi jus haberent revocandi rem ad domicilium proprium, *l. 2. S. omnes. 4. & seqq. non alias 24. de judic.* sed moribus hodiernis regie urbes seu metropoles jus istud communis fori non habent. Commune forum item rectè dixeris, in quo quisquis conveniri potest quacumque ex causa: quale forum tribuit locus domicilii: & est notandum, circa locum domicilii non tantum inspicere locum, in quo reus habitat tempore movendæ actionis, sed etiam in quo habitabat tempore contractus, *l. 2. C. de jurisdict.* quem locum male Cyn. Salic. & Sich. restringunt ad casum, quo quis in loco domicilii contraxit: quia ita conveniretur ex capite contractus, non domicilii, de quo ibi disertè agitur & locus contractus forum tribuit, etiam si quis numquam ibi domicilium habuerit. Atque ratio hujus juris satis manifesta est, quia cum statim actio ex contractu nascatur, & jus conveniendi reum in loco domicilii creditori quærat, cum in loco forte alias non contraxisset, jus illud creditori facto debitoris adimi non debet. Moribus in Belgio & aliis regionibus dudum invaluit, ob summam difficultatem, quæ sæpe est, sequendi debitores externos, ut in quocumque loco deprehensi detineri judicioque sisti queant. Gudelin. *lib. 4. cap. 2.* latè Peck. *in præf. de jur. sistend.* Proprium forum est, quod præter commune tribuunt causæ singulæ, veluti in actionibus in personam forum tribuit locus, in quo contracta est obligatio, *l. omnem 20. de judic.* quod tamen puto sic accipiendum, si reus ibi reperitur; per *l. 2.*

S. 4. l. 19. in princ. & S. 1. l. argentarium 45. de judic. textus est in *cap. 1. S. contrahentes 3. x^o. de for. comp. in 6. Covar. 1. quæst. 10. n. 3.* Sichard. & Vultejus in *l. 2. C. de jurisdict.* Ant. Fab. *C. suo, ubi conv. qui cert. loc. defin. 4.* & si quidem in contrahendo dictum non sit, quo loco rem præstari oporteat, is locus contractus intelligitur, in quo res gesta est, *dict. l. 19. S. 1. dict. l. 45.* Sin autem expresse cautum ut alio loco, quam in quo negotium gestum est, res præstetur, hic locus accipiendus tanquam re ibi contracta, *l. 3. de reb. aut. jud. poss. l. contraxisse 21. de oblig. & act.* In Francia & his regionibus non inspicimus locum contractus, nec solutionis, sed domicilii debitoris, juxta *l. exigere 65. de judic.* sic ut *l. hæres. 19. de jud. l. 3. de reb. aut. jud. poss. l. 21. de oblig. & act.* non sint receptæ, secundum ea, quæ tradit Imbert. & alii allegati à Christin. *vol. 2. decis. 164.* In actionibus in rem speciale forum tribuit locus, in quo res sita sunt. Et enim constans hæc fere omnium interpretum sententia usque forensi non dubio recepta, posse pro arbitrio petitoris actionem in rem moveri vel in loco domicilii possessoris, ut foro actionum omnium communi, vel in loco, ubi res, de quibus contenditur, constituta sunt: per text. non obscurum in *l. 3. C. ubi in rem act. fac. l. un. C. ubi de hæred.* Quamquam Gudelinus notat, praxim illud maximè observare, ut ibi dumtaxat actio in rem intendatur, ubi res sita est, *lib. 4. cap. 2.* Unus fere Donellus noster *lib. 17. comm. 17.* ab hac sententia recessit contendens, in actionibus in rem nullam domicilii rationem haberi, sed unum tantum esse forum rei, locum sc. in quo sunt constitutæ; ibi reum conveniendum esse, ibi se defendere debere: conventum in loco domicilii non cogi judicium pati. Quo & ipse aliquando inclinavi propter *l. quod legatur. 38. de judic.* Sed non dubito nunc, quin quod Jurisconsultus ibi proponit de re legata, speciale sit, eo quod legatario sufficere debeat, si hæres, à quo legati præstandi necessitas non cœpit, eo in loco ubi res est offerat solutionem de qua etiam & ipsa præstatione præcipuè Jurisconsultus tractat. Quod Donellum præterea moveret, facile eveniri posse, si possessor in loco domicilii conventus jubeatur rem restituere, ut nova lite pro executione rei opus sit; non usque adeo magni momenti est. Nam præterquam quod magistratus omnes inferiores mutuam sibi operam præstare debent, considerare debuit Donellus, non esse ex ratione juris Romani in judiciis realibus ordinarium

hanc procedendi atque exequendi viam, ut possessori restituere jussio, nec parenti res ipsa manu militari auferatur, sed ut damnetur quanti in litem auctor juraverit, *l. ejus rei*.
 12 46. cum seq. de rei vind. l. 5. & 8. de in lit. jur. Quaestiones criminum ubi exercentur, docet l. 1. & 2. cum auth. seq. C. ubi de crim. Illud obiter adjicio, posse eum, qui per se competens non est, ex accidenti competentem fieri, idque vel propter judicium jam coeptum, vel propter prorogationem jurisdictionis. Coepti judicii hac vis est, tum ut auctorem mutuae petitioni seu reconvictioni, ut nunc in foro loquimur, obnoxium reddat, hoc est, ut mutuas reiactiones ibi excipere cogatur, ubi ipse litem movit, tamen si prius ibi conveniri non potuisset, *l. 22. de judic. l. 14. C. de sent. & interl.* tum ut litigatores retineat in judicio conjuncto. Conjuncta autem judicia hac in re habita sunt possessionis & proprietatis; ac de his ita cautum: Quo in loco prius de possessione actum est, etiam de proprietate agi debere, quamvis rebus integris ibi conventus judicium excipere non cogere, ne causae continentia dividatur, *l. nulli 10. C. de jud.* Moribus tamen disjunctos cernimus istarum causarum judices: quippe interdita possessoria in conciliis provincialibus solent tractari; quaestiones vero proprietatis apud cujusque loci magistratum, Gudelini. lib. 4. cap. 2. ubi de foro competente late & eleganter disputat, art. 19. instr. sup. Holland. cur. Prorogatur jurisdictionis, cum alius iudex, quam cujus notio est, ex conventionione aditur, *l. 18. de jurisd. l. 1. de judic.* de quo consule DD. ad dist. l. 1. & c. si diligenti 12. x. de for. comp. Christin. vol. 2. dec. 160.

Quod sibi debetur) Hotom. 3. obs. 17. addit, vel quod suum est, ne definitio angustior sit definito: quippe quae alioqui actioni in personam duntaxat competere videatur, non etiam actioni in rem, per quam rem nostram petimus, non nobis debitam. Et verum quidem est, proprie ea, quae nostra sunt, dici non posse nobis deberi, *l. Quintus Mucius. 27. §. 1. scribit. 34. in pr. de aur. arg. leg.* Sed quid prohibet, verbum debendi laxius accipere, ut debere quisque dicatur, quod jure praestare tenetur, quamvis facto suo ad id se non obstrinxerit? Convenit certe hoc & partitioni juris initio propositae, & praesenti instituto Justiniani, ut divisio in continenti subjecta clare ostendit. Nec deest veterum auctoritas; nam & Ulpian. in *l. pecuniae. 178. §. ultim.* scribit, hoc verbum debuit, omnem omnino actionem comprehendere. Plane persecutio

criminalis huc non pertinet, qua quisque non quod sibi debetur, persequitur, sed quod vigor publicae disciplinae postulat vindictam criminis, *leg. 9. §. quod illicit.* de publican. Quaestum de actione populari & injuriarum. Sed puto, verba definitionis etiam ad actiones has commodè applicari posse. Populares actiones sunt, definitore Paulo *leg. de popul. act.* quae jus suum populo tentur: nimirum summus ac praecipuus harum actionum finis est, ut publicae utilitati & securitati consulatur, *l. 1. §. 1. de bis qui effud. vel dej.* quam ob causam etiam omnibus pariter propositae sunt, nisi quod in iis quae simul continent interesse alicujus privati, is, cujus interest praeratur, *l. 3. §. 1. de popul. act. l. 3. in pr. de sepul. viol.* Penam quam persequitur, regulariter actoris lucra cedit, qui ob id etiam, postquam litem contestatus est, inter creditores numeratur, *l. 12. de verb. sign. filco* ut applicetur, rarum & singulare: ac tum praemii loco pars aliqua data actori, *l. 25. §. ex hoc edicto. 2. de Senatus Syllan. l. ult. de term. mot.* Ceterum quia haec actiones ita propositae sunt, ut ejus demum qui eas occuparet litem contestando, proprias fierent, eique soli poena praeretur, inde etiam quod qui habet actionem popularem, non intelligitur esse locupletior, neque pro creditore habetur, antequam litem contestatus est, *l. pen. §. 1. de popul. act. junct. l. 12. de verb. sign.* Sed enim cum haec actiones privatam personae persecutionem habeant, utique consideratae quatenus jam occupatae vel etiam occupanda per litem contestationem, ad definitionem pertinent. Idque menti Justiniani omnino conveniens est, qui & *supr. tit. praes. §. 1. & infra hoc, eod. tit. §. 12.* populares actiones proponit. Eadem fere ratio esse videtur & actionis injuriarum. Haec autem litem contestatam in bonis nostris non computatur, *l. injuriarum. 28. de injur.* scilicet quia si quis de ea litem non contestatus decedat, perinde est, quasi nullam umquam actionem habuisset, utpote quae nec illi profuturum vivo, nec haeredibus ejus prodest, ad quos non transmittitur, *l. 1. inf. de perp. & temp. act. l. 13. de injur.* Usurarum petitio propriam actionem habet; nec tamen eam hinc excludimus. Nam quod usurae dicantur peti non potest jure obligationis aut actionis, sed officio iudicis in bona fidei judiciis ob moram praestari, *l. qui per. 49. §. 1. de act. empt. l. 4. de depof.* id non significat, usuras non deberi aut nullam usurarum nomine actionem esse, sed non deberi principaliter; nec esse propriam

ad adionem, qua principaliter petantur, fortis dumtaxat, qua mora & ipsæ per consequentiam officio judicis veniant.

TEXTUS.

Divisio prima.

Omniū autem actionum, quibus inter alios apud iudices arbitrosve de quacumque re quaeritur, summa divisio in duo genera deducitur. Enim in rem sunt, aut in personam. Namque unusquisque aut cum eo; qui ei obligatus est, vel ex contractu, vel ex maleficio; quo casu prodita sunt actiones in personam, per quas intendit, adversarium ei dare aut facere oportere, & aliis modis. Aut cum eo agit, qui nullo iure obligatus est, movet tamen alicui de aliqua controversia; quo casu prodita actiones in rem sunt; veluti si rem corporalem possideat quis, Titius suam esse affirmet, possessor autem eum se esse dicat: nam si Titius suam intendat, in rem actio est.

NOTÆ.

1. Iudices arbitrosve) Judicum nomine intelligit iudices addictos actionibus stricti iuris arbitratorum, addictos iudiciis bonæ fidei, l. 1. de re jud. l. 7. de leg. Jul. rep. quamquam arbitri ex compromisso sumpti huc pertinent, l. 1. de rec. arbitr.

Quo casu prodita actiones in rem) Actio in rem est, per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus, l. 25. hoc tit.

Quam Titius suam esse) Actio in rem de re corporali, quæ *κατ' ἐξοχήν* dicitur rei vindictio tit. D. & C. de rei vindic. soli competit pro rei domino, l. 23. eod. Utilis tamen emphyteutæ & superficiario datur, l. 1. §. 1. ff. de rei vind.

Possessor dominum se dicat.) Aut utique neget petitorum dominum esse: nam ut contra vindicet, non est necessarium, §. 4. inf. de iud. l. 4. C. de edend.

COMMENTARIUS.

Divisionem hic propositam non à materia, sed à causa efficiente sumptam esse.

Indicatur causa efficiens seu jus, unde actio & in rem & in personam manat.

Persona ad constituendum iudicium necessarie.

Quam variè nomina hæc, iudex, & arbiter, accipiuntur, sive conjunctim sive per se posita?

Arbitratores, quos vocant, huc non pertinere, rejeta vulgata distinctione.

6 Disputatio accurata adversus eos, qui mancam esse hanc divisionem contendunt, unoque membro, mixtarum scilicet actionum, mutilatam.

7 Nec actiones, quæ dicuntur in rem scripta, tertiam speciem constituere.

8 Actio in personam quid, cui, adversus quem detur?

9 Quo effectu creditor nomen alienet?

10 Actionem in rem cum domino ambulare, eaque teneri novissimè possidentem.

11 Actione in personam quid petatur? ubi & insigne discrimen inter hanc & illam, quæ est in rem circa causam libello complectendam.

12 Actiones in personam, quæ nec ex contractu, nec ex maleficio originem trahere videntur.

13 Formulae in actionibus in personam usitata, & quali locus, cum agitur ex obligatione faciendi.

14 Formula, quæ adversarium dare aut facere oportere intendimus, non convenire omnibus actionibus in personam.

15 Actio in rem quid sit, unde nascatur; & cui competat principalis illa, de qua hic agitur?

16 Quæ petitori in hac actione probanda ad fundandam intentionem? & primum de dominio.

17 Necessè esse ad fundandam actionem, ut is, cum quo in rem agatur, possideat. Quàm latè verbum possessionis hic accipiatur? Aliaque non passim obvia.

18 Possessorem non compelli, ut contra vindicet, dissertatio adversus D. Contium.

19 Petitio hujus actionis propria: & qui exitus?

PROponuntur hoc tit. quinque aut sex actionum divisiones; quæ naturam, causas, vim & proprietatem singularum velut in tabella exhibent. Quæ hoc §. proponitur, summa dicitur eodem sensu, quo sæpe alibi à nostris, ut in l. 3. de stat. hom. l. 1. de re. div. §. 1. inf. de interd. quia inter multas prima & potissima est. Ratio divisionis ab objecto sive materia petita prima fronte videtur; id enim verba hæc, in rem & in personam, præ se ferunt. Nos tamen à causa efficiente potius eam ductam arbitramur, hoc est, à jure, quod quis circa rem habet: idque confirmat tum hic ipse locus, tum l. actionum. 25. ff. eod. unde magnam partem, quæ hic traduntur, hausta sunt: ac mox rex tota clarius apparebit. Non igitur ideo, inquam, actio in rem dicitur, quia in ea res petatur; actio in personam, quia petatur persona: una enim actionum omnium materia est res, quæ petitur, sive in personam agatur, sive in rem. Et si quando contingat, ut servus petatur, non petitur ut persona, sed ut res cæteræ, quæ nos-

nostræ sunt, aut nobis debentur. Sed nec ideo actio in personam dicitur, quia ea qui agit, personam conveniat; actio in rem, quia conveniatur res ipsa; quod natura fieri non potest: nam quod Jurisconsulti ita aliquando loquantur, ut dicant rem conveniri, non personam, abusivum est, & speciale præterea rationem in causis, de quibus loquuntur, habet, veluti in *l. 7. ff. de publican.* item *l. 19. de jur. fisc.* Quarum in illa prædia conveniri dicuntur ex causa vestigialium, non personæ; ut intelligamus, onera ista prædiorum esse, non personarum; ac proinde quasi à prædiis exigi, atque à possessoribus eo nomine conventis præstanda esse, sine consideratione temporis, quo possederunt. In altera Papinianus negat, pecuniæ publicæ, quam quis à debitore suo in solidum accepit, revocata, usuras præstari, eo quod res, in persona convenitur; quod si explicatur, in *l. 5. C. de priv. fisc.* quia fiscus jure extraordinario privilegii sui rem aufert, non cum obligato ex contractu aliquo fœneratio agit. At cum utraque actione & res petatur, & persona conveniatur, qui sit, quod una in rem nomen acceperit, altera in personam? Dicam statim: prius enim causa efficiens utriusque indicanda est unde potissimum, ut ante dixi, sumpta ratio divisionis. Omnis actio procedit ex jure aliquo, quod quis circa rem habet, tamquam à causa efficiente proxima, & itidem variatur pro jure istius diversitate. Quemadmodum autem hoc jus in universum duplex est: unum in re, alterum ad rem; ita quoque duæ in universum diversæ actionum species inde manarunt, sive duo remedia ad jus illud judicio persequendum. *Jus in re*, quod obiter hic inculcandum, multiplex, dominium tum directum tum utile, ususfructus, servitutes, pignus, jus possessionis. *Jus ad rem* unum est, obligatio scilicet, sive creditum. Ex jure, quod quis in re habet, proficitur actio in rem, pro diversa quidem qualitate istius juris diversi quoque generis, sed id ad rem propositam nunc nihil facit. Obligatio actionem in personam parit. Illa in rem dicitur, quia domino quod detur, rem perpetuo sequitur, atque ut persona hic conveniatur, hoc est, possessor, tamen non convenitur propter se, sed propter rem possessam. Hæc autem in personam dicta est, quia ut persona hic convenitur, ita convenitur propter se; quia se obligavit, non propter rem petitam. Quod tamen non sic accipiendum est, quasi qui ex obligatione agit, non hoc agat, ut rem quæ in obligationem deducta est, con-

sequatur: sed sic, quod actione in personam quisque tenetur ob hoc solum, quia verbi gratia promisit, se daturum esse; & hoc sive rem habeat, sive non habeat: cum actione in rem propria propter hoc solum teneatur, quod rem possidet, nec compellatur in rem actionem pati, si rem defendere nolit, aut si nolo possidere desierit, *l. si autem 27. §. 1. ult. de rei vind.*

Quibus inter aliquos apud judices) Tribus hinc verbis breviter comprehenduntur tres illi personæ, quæ ad constituendum judicium necessario requiruntur, actor, reus, judex. Actor & reus litigatores sunt, inter quos res agitur, & quorum ille est, qui litem intendit, huius qui excipit. Græci *φύρορα* appellant, & mox Græcorum nostri aliquando partem fugientem *l. 2. C. de jurejur. propt. cal. l. 13. §. 2. de judic.* Judex, apud quem res agitur, qui idem causam cognoscit, & litem auctoritate sua dirimit. Unde judicium non male definitur legitima rei controversæ inter actorem & reum apud judicem tractatio, in eum finem instituta, ut lites publica auctoritate sopiantur.

Judices arbitrosve) Nomina hæc judex & arbiter non eodem semper modo accipiuntur, nec per se posita, nec conjuncta, ut hoc loco. Utrumque autem vel propriè accipitur, vel impropiè. Judex propriè dicitur, qui ita judicat, ut in eo munere publico fungatur: etiam nunc judicandi munus publicum est, *l. quippe 78. ff. de jur. dic. l. ult. §. judicandi 14. de mun. & hon.* Atque hinc judices omnes dicuntur habere notionem, id est, potestatem cognoscendi jure publico constitutam, *l. 5. de re judic.* Impropiè judices dicuntur arbitri, qui ex consensu litigatorum & compromisso litem facere non potest, *l. 3. C. de jurisd.* Appellantur autem judices propter affinitatem quam cum veris judicibus habent, eo quod partibus judicis fungantur, arbitria ad similitudinem judiciorum redacta sint, *l. 1. l. 13. §. 2. de rec. arbit. l. pen. ff. l. 14. C. de judic.* ac tamen sententiæ eorum executioni mandari non soleant, effectum tamen aliquem habent vi stipulationis pœnalis. Arbitri propriè & plerumque dicuntur iidem illi, quos diximus, judices voluntarii & compromissarii. Non est tamen infrequens, ut veri quoque judices arbitri dicantur, ut plurimum autem illi, qui ex bonæ fidei judicio cognoscunt, & maximè in judiciis divorsoriis familiæ erciscundæ & communi dividundo: unde & judicium ipsa arbitria, *l. 24. de pos. l. arbitrium 43. l. ult. ff. l. 15. l. 17. C. famil. ercisc. l. 18. ff. l. 3.*

C. comm. divid. l. pro socio 38. ff. pro soc. autem appellati sunt hujus generis iudices propterea quod libera iis potestas permittitur arbitrandi æstimandique; quantum alterum avari ex bona fide præstare oporteat. De quo *l. 28. & 30. inf. Præterea nomen iudicis etiam tunc cum propriè usurpatur, aliquid generalitèr accipitur, ut eo contentur omnes, qui cognoscendi & iudicandi potestatem habent, sive eam habeant jure magistratus, aut vi alicujus jurisdictionis, l. 1. iudic. tot. tit. C. de jurisd. omn. judic. tit. ff. C. de reb. aut. jud. poss. sive jure nudæ nominis, ut iudices pedaneis; aliquando specialitèr pro pedaneis iudicibus dumtaxat, hoc iis qui dati sunt à magistratibus aliisve iuris dandi iudicem habent; in qua significatione etiam passim hoc verbum sumitur, non tantum cum opponitur verbo magistratus, sed etiam cum per se & absolutè ponitur, l. 3. & 3. de jurisd. l. 12. §. 1. in privatis 77. iudic. l. 15. l. judex. 55. de re judic. l. 2. de iur. Cujus tamen distinctionis non tantum hodie hujus, quantum olim fuit; cum iudicibus passim dandi licentia nunc sublata sit, l. 2. C. de pedan. jud. Est & tertia hujus vocis significatio adhuc magis specialis, quæ ex adjectivo cognosci potest, veluti cum hæc duo conjunguntur, iudices arbitrive, & maxime non additur, à magistratu dati, ut in l. 15. de re jud. l. 7. de l. Jul. rep. Quod cum sit, iudicis nomen in specie accipitur, restringiturque ad certos tantum iudices, datos quidem à magistratu, sed in iudiciis stricti juris potestate iudicandi certa formula, quam excedere non liceat, circumscripta. Sicut per nomen oppositum arbitri, iudices item veros huc intelligimus, sed qui additi sunt bonæ fidei iudiciis, aut etiam arbitrariis, l. 14. §. 4. de met. caus. minimè autem tales, ad quos compromissio itur. Hoc verò vel ex uno loco Senecæ intelligere licet, qui lib. 3. de benef. cap. 3. sic scribit: *Melior videtur conditio causæ, si ad iudicem, quam si ad arbitrum mittatur, quia illum formulæ includit, & certos, quos non excedas, terminos ponit, hujus libera & nullius instricta vinculis religio est.* Planè cum similiter hæc voces, iudex & arbiter junguntur, nec aliud exprimitur, unde diversum colligi possit, utramque vocem propriè posse accipi constat, ut cum Jurisconsultus in l. 9. ff. de iud. scribit, furiosam sententiam à iudice vel arbitro dici non posse; unde & de hoc ipso loco iudicandum. Atque ut forte Justinianus de arbitris ex compromissio sumptis non cogitaverit, non eo tamen minus huc pertinent;*

ubi de actione instituenda quæritur. Nam & apud eos eadem omnia hic servantur, quæ apud veros iudices, nec aliter arbitria eorum rata sunt, quam si ordine judiciario, id est, causam more judiciorum agitata & cognita, ad sententiam ferendam processerint, l. 1. de rec. arb. VINN. Quam diversa fuerit iudicium arbitrorumque potestas, ex ipsis formulis, quibus dari solebant, patet. Iudex in stricti juris iudiciis ita dabatur: *C. Aquili, iudex esto, si paret Catulum Servilio debere centum, tu illum in centum condemna.* Nihil itaque hic poterat iudex præter formulam, sed ex formula condemnabat tanquam ad libellam, ut ait Cic. pro Q. Rosc. cap. 4. contra arbiter in iudiciis bonæ fidei ita dabatur: *si paret, Catulum Servilio domum vendidisse, tum quantum Catulo Servilium ob eam rem dare ex fide bona oporteat, tanti damnatur.* In arbitrariis denique: *Arbiter esto: & si paret, Mevium vestem Servili habere, neque is arbitrio tuo exhibuerit, tum quantum in litem Servilius juraverit, tanti damnato.* Hic ergo aliquid arbitrio arbitri, vel iudicis erat relictum, ut posset & usurarum habere rationem, & exceptionum, quamvis formula non comprehenderentur. Add. Sigon. de iudic. l. 24. HEIN. Enim verò nihil huc pertinent arbitratores, quos vocant: quippe qui non ut iudices adhibentur ad controversiam sententia sua decidendam, sed ut nudi mediatores interveniunt in actibus extrajudicialibus & contractibus, cum de re aliqua inter ipsos contrahentes non convenit; veluti si in contractu societatis partes sociorum, in emptione pretium, in locatione merces, in arbitrium certæ personæ conferatur, l. 75. cum seqq. pro soc. l. ult. C. de contr. empt. nullus autem locus dari potest, quos lis aliqua decisa arbitratoris interventu dicatur. Et commentitia est, prorsusque aliena à ratione juris civilis interpp. distinctio, qui duo arbitratorum genera faciunt, arbitros & arbitratores, quorum illi tanquam iudices servato ordine judiciorum procedant, hi sine solemnibus litem amicè ex æquo & bono component, ut post Coraf. 4. misc. 4. 18. bene ostendit Bachov. ad tit. ff. de rec. arbitr. cap. 1. num. 2. usu tamen interpp. distinctio invaluit. Gail. 1. obs. 150. Merul. lib. 1. tit. 7.

In duo genera) Ita & Ulpian. in l. 25. ff. hoc tit. Addendum plerique putant & tertium genus, ex §. 20. inf. eod. actiones sc. mixtas, cujusmodi sint actio familiaris eriscundæ, communis dividundo, & finium regundorum, quas expressè dicto loco Justinianus, ait, mixtam causam obtinere tam in rem, quam in personam: item petitio hæreditatis, quæ & ipsa mix-

mixta dicitur, in *l. 7. C. de her. pet.* junctaque tribus præcedentibus quadrigam illam mixtarum tam in rem, quam in personam actionum efficit, de qua Cujac. *par. C. fin. reg.*

6 At enim verò si hoc ita est, dignus sanè reprehensione fuerit Tribonianus, qui summam omnium actionum divisionem se proponere professus, eam uno membro mutilatam proponit, hoc est, pro trimembri bimembrem facit, uno membro omissio, quod ad perfectionem totius non minus, quam duo illa, quæ posita sunt, pertineat. Nec accipio responsionem quorundam, qui fatentur quidem, rectius Tribonianum facturum fuisse, si vel una divisione species omnes complexus esset, vel statim tertiam subjecisset; sed cum de re ipsa constat, & tertia illa species posita sit in *d. l. §. 20. leges divisionis & methodi insuper habendas.* Hæc enim responsio, ut aliquid pro Triboniano facere possit, si quid ab eo minus rectè factum, tamen nihil adfert pro defensione Ulpiani, qui itidem duo dumtaxat actionum genera in *d. l. 25.* ponit & explicat, in rem, quæ (inquit) dicitur vindicatio, & in personam, quæ conditio appellatur: transiitque deinde ad alia, miscelli generis nulla facta mentione: vitiosè omnino, si præter duo ista genera, quæ proponit, adhuc tertium genus actionis superstit, ab utroque distinctum. Ego sic sentio, veteres plura actionum genera, quam duo illa, quæ hic proposita sunt, non agnovisse, easque, quæ mixtæ aut mixtam causam obtinere certo respectu dicuntur, comprehendisse sub simplicibus, atque annumerasse ei speciei, ad quam principaliter & ratione originis pertinent. Proinde quia tria ista judicia, familiæ erciscundæ, communi dividundo, & finium regundorum, origine sua & essentia sunt actiones in personam, sine solum & effectu quædam ex natura actionum in rem participant, inter actiones in personam numeraverunt, *l. 1. fin. reg.* ut & ipse Justinianus in *l. 1. §. 1. C. de anu. excep.* Petitionem autem hæreditatis inter actionem in rem *l. 25. §. antepen. de her. pet. l. 1. l. 27. §. 3. de rei vind.* ob causam nimirum contrariam. Id verò ita esse, non aliunde certius constare potest, quam ex conjunctione, *d. l. 1. fin. reg. cum d. l. 25. §. antepen.* Nam in *d. l. 1.* Paulus sic disertè scribit. *Actio finium regundorum in personam est, licet pro rei vindicatione sit.* Quod nihil aliud est, quam si diceret, non eo minus actionem finium regundorum personalem censi debere, quod comparata sit quasi loco vindicationis, quodque proprietatis controversiæ cohæreat, ut loquitur Conf-

tantinus in *l. 3. C. eod.* & quod per eam, nostram, quæ intra fines nostros sit, eorum quæmur, qui effectus est rei vindicationis, quia nihilominus verum sit, eam ex obligatione descendere, darique adversus eum solum, qui nobis sit obligatus. Quod quidem manifestum est, si quis de vicini maleficio egatur, veluti quod arbores terminales extirpavit, vel alias sciens fines suos proculit. Sed si forte antiqui limites inveniri non possunt, vel non satis evidenter cujusque agrum distinguantur, ita ut novi sint constituendi pro mensura cujusque agri, aut adjudicatione, & condemnatione, controversia dirimenda, *l. 1. 3. fin. reg. §. pen. inf. de off. judic.* ex obligatione tamen adhuc agitur, quam finium confusio & perturbatio parit. Idemque judicandum de actionibus familiæ erciscundæ, communi dividundo, in quibus etiam res certior. Nam in his de dominio aut proprietate nulla est quæstio, nec quid restitui possit, sed ut res dividatur, & recedatur communione. Quin etiam possidenti ultradantur, *l. 1. §. 1. fam. ercisc.* Ex contrario *d. l. 25. §. antepen.* sic Ulpian. *Petitio hæreditatis est in rem actio sit, habet tamen præstantes quasdam personales.* Quasi diceret: petitio hæreditatis in rem actio est, quia non ex obligatione aliqua nascitur, sed per eam rem nostram petimus, quæ ab alio possidetur; tamen in rem, ut exitu quædam communio habeat cum actionibus in personam, nempe præstantes istas, quarum meminit, pretium & pecuniæ à debitoribus hæreditariè exactæ: hæc enim non efficere, quominus in rem sit & dici debeat, quia talis est principaliter, per se, & origine sua. Quamobrem ferè non possum, quod Bachovius contendit, actiones hæc etiam ratione essentia suæ & originis mixtas esse; quia nascantur ex duplici eoque diverso principio, dominio scilicet obligatione. Nam præterquam quod hoc mente veterum longè alienum est, (cur enim illi petitionem hæreditatis actionem in rem esse dicerent, actionem autem finium regundorum in personam, si illa æquè in personam hæc æquè in rem esset, atque utraque essentiali origine tam in rem, quam in personam non caret etiam implicatione contradictionis.) Et fateatur quidem hoc ipse Bachovius; certum se inde expediri conatur postro pro diversitate objecti diverso quoque principio causa agendi. Cum itaque duplex sit objectio petitionis hæreditatis, hæreditas ipsa, & præstantes, quas diximus, personales, quæ tantum illa petitur, actionem istam ait in rem esse.

se utpote quæ nascatur ex jure domini, eique soli competat, qui se hæredem, id est, hæreditatem suam esse intendit: quatenus verò eadem actione hæres petit, sibi præstari pretia rerum venditarum, cave, quæ à debitoribus hæreditariis exacta sunt, esse eam in personam, atque ex contrario principio, jure scilicet obligationis, oriri. Simili modo cum actio, verbi causa communi dividendo duplex quoque objectum habeat, divisionem rei communis, & mutuas quasdam item præstationes, fructus, & impenlarum, damni dati, l. 3. §. 3. *comm. divid.* ait, quatenus propter divisionem rerum agitur, actionem hanc in rem esse, quatenus propter alias causas, in personam: unam autem actionem mixtam, in qua producenda dux diversæ causæ distinctim & æqualiter concurrant, dominium & obligatio. Ego verò non dubito, quin totum hoc falsum sit: quia sic non una actio, sed dux omnino diversæ & distinctæ pro diversis rebus obtinendis constituuntur, quod veterum nemini in mentem venit. Sed, quod ante dixi, petitio hæreditatis natura & essentia sua actio in rem est: quod & nomen ipsum satis arguit, l. 28. ff. b. t. Præter naturam autem actionum in rem accidit in hac actione, quæ de universitate est, ut in eam quoque veniant quædam præstationes personales, non propriè ex præcedente aliqua obligatione, qua factio suo se obstrinxerit possessor hæreditatis; quem constat quasi rem suam gerentem nemini se obligare voluisse, l. 14. §. 1. *comm. divid.* sed quarum nomine is qui petitione hæreditatis convenitur, perinde ac quisque, qui se obligavit, tenetur; hoc est etiam, exempli gratia, pecuniam exactam non possideat, nec dolo possidere desierit, l. 20. §. ult. *de hæres. pet.* & omnino ut debitor generis, non speciei: atque hoc demum respectu mixta personalis hæc actio dicitur in l. 7. C. *de hæres. pet.* Contra actiones familiæ eriscundæ & communi dividendo in personam sunt, non descendentes ex domino simul & obligatione; sed ex obligatione dumtaxat, quam una pariterum suspecta communitio, quæque non minus socium obligat ad patiendam rerum divisionem, adjudicationesque, & condemnationes, quam ad præstationes lucri, damni, impenlarum, manentem in commune. Tantum quia consortes de re sua agunt, hoc est, parte sua, consistat eorum, qui rem vindicant, ideo dicuntur hæ actiones mixtam suam obtinere videri, tam in rem, quam in personam, d. §. 20. ff. De actione finium regundorum expressè testatur Paulus in l. 1. *fin. reg.* in personam

eam esse, licet & ipsa certo respectu pro actione in rem sit, ut initio diximus. Minus autem ferendi sunt, qui actiones quæ in rem scriptæ dicuntur, qualis verbi causa est actio quod metus causa, l. 9. §. ult. *quod met. cau.* aut personales non esse contendunt, aut esse mixtas non dissimili sensu, quam quo superiores. Nam actionem quod metus causa in personam esse, expressè traditur in §. *præterea* 31. *infra eodem.* & palam est, eam esse ex obligatione, obligationem ex maleficio, quod facinus appellatur in l. 14. §. *quod si* 11. *quod met. cau.* quod autem scripta in rem dicitur, non hanc habet significationem eam in rem esse, nascive ex aliquo jure, quod quis in rem habet, ut proinde rem & propter rem possessorem sequatur: sed indefinite de eo, quod metu gestum est, conceptam esse sine designatione personæ, ad quam verba actionis dirigantur, ut hoc explicat. Ulp. in d. l. 9. §. 1. & ult. atque ex usu veterum in hujusmodi orationibus observantur viri eruditi Duar. ad l. 7. *pastorum.* 8. *de past.* & ad tit. *quod met. caus. cap. 3.* Donell. *hoc loco,* & 15. *comm. 38.* VINN. Quamvis quæstio illa, dentur actiones mixtæ? non adeo magni momenti sit, & ipsi alio loco ostenderimus, posse doctrinam de actionibus & sine hac distinctione explicari; non ramen existimo absurdam esse eorum sententiam, qui mixtas actiones reperiri contendunt. Nam (1) quamvis & Ulp. l. 25. ff. *de O. & A.* & Tribonianus hoc §. actiones in duo summa genera partiantur; nihil tamen in jure nostro frequentius est, quam ob species, quæ mixtam causam habent, modo bipartitam, modo tripartitam dari divisionem. Vid. No. odt. *Prob.* 1. 12. (2) Quamvis petitio hæreditatis nascatur ex jure hæreditario simul, tamen etiam pro fundamento habet quasi contractum, puta administrationem rei alienæ, arg. l. 1. l. 3. l. 10. §. 1. l. 25. §. 11. l. 50. §. 1. ff. b. t. (3) Ita & judicia divisoria manifesto & jus in re ponunt & obligationem ex quasi contractu. Unde non nudè in personam esse dicuntur hæ actiones, sed pro rei vindicatione, l. 1. ff. *fin. reg.* & speciatim iudicium communi dividendo magis ex re, quam ex persona socii, nasci dicitur, l. 29. pr. ff. *comm. div.* (4) Non absurdum est, veteres Jctos hæreditatis petitionem realem; judicia divisoria personalia dixisse, quamvis mixtæ sint naturæ. Denominationem enim sæpe in mixtis ab eo sumimus, quod prævalet; & sufficit mixtas has actiones diserte appellari in §. 10. b. t. & l. 7. C. *de hæres. petit.* Non enim sanè ob finem ita dicuntur, sed quia duplex hic est

caussa petendi : jus in re & obligatio. HEIN.
 8 Cum eo qui obligatus) Descriptio actionis in personam exprimens definitionem, quæ traditur in *l. actionem. 25. ff. hoc tit.* ut sit actio, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid vel dandum. Quæ definitio clarè ostendit, cui & adversus quem hæc actio competat, & quid per eam petamus. Nimirum cum causa hujus actionis sit obligatio, obligatio autem inter duos intercedat, inter eum, qui obligatum habet, & qui obligatus est; quorum ille creditor, hic debitor dicitur, sponte hinc satis intelligimus, dari hanc actionem ei, qui alium obligatum habet, in eum, qui obligatus est. Et notandum, quod hæc actio & eidem semper & adversus eundem detur. Quod adversus eundem semper locum habet, ut scribit J. C. in *d. l. 25.* mirum non est: neque enim obligatio à persona debitoris separari, aliufve debitor invito creditori substitui potest. Verùm obligatio debitorem sequitur, ut lepra leprosum, *interpp. hic.* Sed & quod eidem semper detur, nec alii, quam primo creditori, ex eadem ratione itidem est: nam nec obligatio ab eo, cui primo acquisita est, avelli potest, sed in persona ejus perpetuo hæret; ac proinde & actio, quæ ex ea obligatione nascitur. In summa obligationes atque actiones personales ita comparatæ sunt, ut in persona utriusque contrahentium eas radicari oporteat: adeo ut nec ab initio expressa conventionione fieri possit, ut vel alius obligetur, vel alteri obligatio aut actio acquiratur, §. 3. 4. & 18. *de inut. stip. l. stipulario 38. §. alteri 17. sup. de V. O. l. 11. de obl. & act.* licet posterius hoc suas habeat exceptiones, de quibus dictum §. 18. *sup. d. tit.* At enim verò etsi ex ratione juris creditor nomen alienare non potest hoc effectu, ut actio vel obligatio ad eum modum transferatur, quo res corporales & quæ domini nostri sunt à nobis transferuntur, receptum tamen est, ut possit nomen & actionem vendere, aliove modo transferre hoc effectu, ut, verbi causa ex vendito conveniri possit, ut actiones suas cedat, quo facto emptor procurator in rem suam constituitur, manentibus directis actionibus apud venditorem, cujus nomine eas in rem suam exerceat. Sed & non celsis actionibus placuit emptorem suo nomine utilibus experiri posse. Quod benignè constitutum est, quo plenius emptori cæterisque consuleretur, *l. 16. ff. de pact. l. 5. l. 8. C. de her. vel act. vend. l. 18. C. de legat. de quo fuse & subtiliter disserit Bachov. de action. disp. 4. thes. 2. & 3.* In actione in rem utram-

que contrario modo se habet. Nam cum ea non ex alia causa nascatur, quàm ex dominio, aut simili in rem jure: hoc autem jus à domino una cum re ipsa totum ac directum in alium transferri queat; inde necessario evenit, ut non semper eidem, sed ei semper qui novissimè rei, de qua quæritur, dominium nactus est, in rem actio, & quidem directæ detur. Similique modo cum res, quam hæc actione persequimur, ad alium atque alium possessorem transire, atque ut Jason hic loquitur, per mille manus ambulare possit, accidit quoque, ut actio in rem non semper adversus eundem locum habeat, sed adversus quemcumque, qui quo tempore agitur, rem possidet, *d. l. 25.* Atque hinc etiam oritur formularum & intentionum diversitas; nam formula actionum in rem absolute concipiuntur sine designatione certæ personæ, *Ajo, hæc rem ex jure Quiritium meam esse:* in personalibus autem relata est & directa in personam rei. *Ajo, te mihi centum dare oportere.* Petimus autem hac actione, quod nobis ex obligatione dandum vel faciendum est: quod & ipsum quoque definitione superiore continentur. In obligationibus faciendis petitur id, quod interest; in actionibus generalibus, pro socio, negotiorum gestoribus tutelæ, ratio administrationi & reliqua. Non sufficit verò, ut actor generalem proximam causam actionis intentione sua complectatur, puta quod reus ei obligatus sit decem dare, aut obligatus sit ex contractu aut quasi; sed addenda causa propria: *Ajo, te mihi dare oportere decem, quæ tibi dedi mutua.* In actionibus in rem sufficit causam communem dicere, hoc est, se dominum esse, etsi non adiciat ex donato, legato, aut simili causa. Ratio varietatis hæc est, quod qui se dominum dicit, satis dicit de jure suo, unde sciri possit adversarius, utrum sibi expediat contendere, necne. At in actione in personam, nisi causa obligationis propria exprimatur, nihil de eo reus statuere potest. Planè nomen actionis libello complecti nihil necesse est, cum id opposita certa & convenienti agendi causa ex ipsa narratione satis intelligatur. Add. *Gail. 1. obs. 61. Schneid. hic n. 110. & seqq. Don. ad l. 3. de edend.*
Vel ex contractu vel ex maleficio) Subaudi, vel quasi ex contractu, vel quasi ex maleficio. Nihil enim frequentius est, quam ut appellatione contractus etiam quasi contractus, appellatione maleficii etiam quasi maleficium comprehendatur, §. 10. §. 18. & seq. *inf. hoc tit. §. 1. infr. de perp. & tempor. action. l. 16. de neg. gest. l. ex contractibus 49. de obl. & act.*
 Act-

Atque hæc quidem sunt causæ principales, ex quibus obligatio atque actio in personam oritur: sed tamen non sunt solæ. Occurrunt neminem quædam actiones, quæ etsi in personam sunt, tamen nec ex contractu nec ex maleficio originem trahunt, sed ex sola æquitate dantur, quales sunt in factum subsidiariæ, §. ult. *supr. de leg. Aquil. l. 23. §. item quæcumque* 1. l. cum autem 52. *de rei vindic.* Hujus generis item est actio de tigno juncto in duplum adversus eum, qui bona fide junxit, d. l. 23. §. pen. l. 7. §. cum in suo 10. *de acqu. rerum dom.* Item quæ datur in specie l. si me & Titium 32. *de reb. credit.* Et condictio sine causa aut ex juxta causa, qua tenetur possessor male fidei nomine consumptorum fructuum, l. 3. C. *de condic. ex leg.* Sed neque actio de peculio propriè dici potest descendere ex contractu, quia dominus aut pater revera nihil contraxerunt. Ad exhibendum quoque actio personalis esse dicitur, l. 3. §. 3. *ad exhibend.* quam tamen nec ex contractu, nec ex maleficio, nec ex simili aliquo facto obligatorio nasci constat, sed dari tantum ob summam æquitatem conjunctam cum utilitate publica & civili, quia scilicet quisque tenetur præstare, quod nullo modo noceat, alteri etiam profit ad obtinendum quod sibi debetur, l. 2. §. 5. *in fin. de acq. pluv. arc.* Pulchrè Oldend. *class. 3. act. quest. 2.* Postremo nec omnis obligatio aut actio, quæ ex conventionne est, ex contractu descendit; veluti quæ nascuntur ex pactis legitimis: atque hæc fortassis causa est, cur Cælius in l. 1. *pr. hoc tit.* fontes obligationum indicans, cum contractus & maleficii mentionem fecisset, reliquas dicat nasci proprio quodam jure ex variis causarum figuris. Revidet quæ notamus *sup. ad §. ult. de obl.*

Dare aut facere oportere) Verba sunt vulgaris & usitata in actionibus in personam formulæ: in qua verbum dare domini translationem significat, §. 14. *inf. l. ubi autem 75. §. ultim. de V. O. l. 25. §. 1. de contr. empt.* verbum facere, nudum factum, ut insulam ædificari, rem tradi, l. 28. l. 72. *in pr. d. l. 75. §. 7. de V. O.* uti & in divisione stipulationum, l. 3. *pr. d. tit. §. ult. Inst. eodem.* Aut dare aut facere disjunctim, sicut etiam in §. 15. *inf.* quo tamen non hoc significat, intentionem formulæ actionum in personam duplicem esse oportere, quanti necesse sit utrumque semper oppositum uno axiomate disjunctim disponi, formulamque hoc modo concipi: *Ajo te mihi dare aut facere oportere*: sed duas esse diversas harum actionum formulas, quarum una intendamus adversarium dare, altera facere oportere,

prout vel ad dandum vel ad faciendum obligatus est. Putaverit fortasse quispiam, cum ex faciendi obligationibus numquam agi possit ad factum ipsum, sed id tantum quod interest in actionem deduci, l. 13. §. 1. *de re judic. d. l. 72. in fin. pr. de V. O. §. ultim. Inst. sup. eodem tit.* fieri non posse, ut umquam tali formulæ locus sit, quæ facere oportere intendatur: nam præstare id quod interest, non esse facere, sed dare id quidem hoc loci verba ista accipienda sunt. Sed rectè dicimus, hæc formula, *Ajo te facere oportere*, nudam contineri intentionem actoris, quæ litem contestatam præcesserit. Utiq; enim quod promissum erat significandum fuit, atque apud prætorem proponendum: & quia fieri poterat, ut reus promissum negaret, haud dubiè à prætore quoque insertum fuit formulæ, hoc forte modo: *Si paret Mævium facere debuisse, nec fecisse, quanti interest, condemnnetur*, prætore ex hypothesi facti promissi & probanti dirigente jussionem de condemnando non in ipsum factum, sed in id, quod interest. Potest & mixta hæc admitti formula, *dare, facere*, ut dare accipiamus tamquam subrogatum rei facere: & ad id quod interest referatur.

Aliis quibusdam modis) Id est, aliis agendi formulis. Nam illæ, quibus intendimus adversarium dare aut facere oportere, non conveniunt omnibus actionibus in personam, sed plerisque & maximè quibus dare, iis, quæ in specie dicuntur conditiones: sunt verò & aliæ aliis in personam actionibus accommodatæ, quibus nec ut quid nobis detur, propriè, nec ut fiat, petimus: sed quibus, verbi causa, intendimus adversarium tradere aut restituere oportere, ut in actione commodati, depositi, pigneratitia. Neque enim arbitrò, verbum faciendi in hac formulæ, *Ajo te facere oportere*, tam latè accipi posse, ut eo contineatur etiam rei traditio aut restitutio; alioqui hujus formulæ hujus quoque esset in rei vindicatione. Sed, ut ante dixi, nudum factum significat: quod commemoratur quidem ab eo qui agit ex obligatione faciendi, tanquam quod præstari oportuit; sed intentio tantum dirigitur in id quod interest, quod secus est in actionibus modo commemoratis. Et ex diverso cum is, qui rem commodat, depositit, oppignerat, dominus maneat, certum est, nec contrariæ formulæ locum esse, neminemque posse per actionem commodati, depositi, pigneratitiam, intendere dari sibi oportere. Sed & in actionibus divisoriiis, quas personalibus veteres annumerant, alia formula principalis intentionis fuit, §. *quedam 20. infr.*

infr. eod. Quamobrem rectè opinor Theophilum verba Justiniani & aliis quibusdam modis reddidisse καὶ ἐπίστος δὲ ὑπόστος διωκτὸν γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγωγή. Sed & aliis modis talis actio intentari potest. Durum certè est, verba ista referre ad illa remotiora ex contractu, vel ex maleficio, quasi cæteras obligationum causas indicent præter contractus & maleficia: add. Bachov. hic, & disput. 4. de act. thes. 1.

Qui nullo jure ei obligatus) Sequitur descriptio actionis in rem, exprimens adjuncto exemplo rursus definitionem ejusdem actionis traditam in l. 25. ff. hoc tit. ut sit actio per quam rem nostram quæ ab alio possidetur, petimus: & semper adversus eum est, qui possidet: unde nullo iterum negotio intelligi potest, cui & adversus quem hæc actio detur, & quid petat. Ait nullo jure, id est neque ex contractu, neque ex maleficio, aliove facto, aut jure, cuius vi persona ejus, qui in rem actione convenitur, afficiatur: ut intelligamus, non esse inter personam ejus qui in rem agit, ejusque cum quo agitur, affectionem relationis, qualis est inter creditorem & debitorem propriè dictum: sed actioni in rem locum facere solum rem possessam, non vinculum aliquod personale.

Quo casu prodita sunt actiones in rem) Cùm non ex obligatione, sed alia ex causa, jure scilicet in re, judicio experimur, non in personam, sed in rem actio est, cujuscumque generis jus illud sit, sive dominium directum aut utile, sive servitus, sive possessio, sive pignus. Etsi enim dominium, ut principale jus in re, præcipua est actionis in rem causa, & ideo quæ inde nascitur actio, per antonomasiam actio in rem & rei vindicatio absolute dicitur, ut in dubio quoque ubi actionis in rem mentio fit, hæc ipsa intelligatur, tit. ff. & C. de rei vindic. non est tamen causa actionum in rem sola, ut apparet ex §§. qui proximè sequuntur, nisi forte appellatione dominii, latius sumpto vocabulo, cætera quoque jura in rem comprehendas. Hoc §. una tantum in rem actio proponitur, eaque civilis ac directa, & scilicet principalis illa, quæ non alii competit, quam verò rei domino, l. 23. ff. de rei vindic. Igitur emphiteutæ & superficario, qui verò domini non sunt, non datur: at his datur in rem utilis, l. 1. §. 1. ff. ag. vect. l. 74. de rei vindic. Nimirum propter aliud jus, quod in re habent; quod sive dominium utile, sive jus dominio proximum appelletur, parum refert. In hac autem utili actione mutato nomine petitoris & rei petite eadem omnia obtinent, quæ in directa.

Rem corporalem possideat, quam Titius suam esse, &c.) Ad fundandam actionem in rem duo extrema ponenda & probanda sunt; à parte actoris dominium; à parte rei conventi possessio; id quod ostendit tum hic locus, tum l. 25. in princ. ff. eod. l. 23. in pr. junct. l. 36. & ultim. ff. de rei vind. Primum, quod hic intendit actor & probare debet, est, se dominum esse: etenim causa petendi in actione in rem tota fundata est in jure dominii, ex quo & formula in hunc modum concipiebatur, si paret, rem petitoris esse. Atque hoc quidem dubio omni carer. Illud dubitationem habet, an ad hoc, ut in judicio in rem actor obtineat, necesse sit, ut tempore litis contestatæ dominus sit, an verò sufficiat, ante sententiam dominium ei supervenisse. Jure Canonum res definita est, nimirum possessorem nihilominus condemnandum esse, cap. Abbate 3. 2. de re jud. in 6. At quaeritur de jure civili. Ego cum Joanne Fabro existimo, ex ratione juris civilis nova hic opus esse interpellatione per express. text. in l. 23. ff. de judic. qui locus non patitur, ut dicamus, tempus, quo dominium supervenit, fictione juris retrotrahi ad tempus impetratæ actionis aut susceptæ judicii: & bene idem Faber judicat, non procedere argumentum à reo, qui post litem contestatam possidere cepit, ad actorem, qui post id tempus dominus factus sit: nam ex parte actoris potissimum judicium fundatur, & res in judicium deducitur: non potest autem dici, in judicium deductum esse id, quod demum post acceptum judicium actor acquisivit, ac proinde nec potest judex datus in hac specie procedere ad condemnationem, sed nova formula à prætorè impetranda, novumque constituendum judicium est, d. l. 23. junct. l. 18. ff. comm. div. Planè ubi apud ipsos magistratus judicium instituitur, quod post l. 1. C. de ped. jud. fere necessarium fuit, nihil veritat, quominus sine ambagibus recta & eodem judicio lis decidatur, & possessor in hujusmodi casu condemnetur. Et cur verò absolvetur, mox alio judicio ab eodem condemnandus? Continuatio certè dominii in persona actoris præcisè requiritur: nam si is post litem contestatam dominus esse desierit, & in eadem causa manserit usque ad tempus ferentis sententiæ, reus omnino absolvendus est, ut pote cessante causa agendi, cujus non minus tempore sententiæ, quàm quo lis contestata ratio habetur, per l. 7. §. ult. ff. ad exhib. l. 1. & Jas. hic. num. 69. ex communi DD. sententia. Alterum, quod ad instituendam & fundandam actionem in rem necessarium esse dixerimus.

est, ut is, cum quo agitur, possideat. cum hac actione agens rem sibi ut domini restituere postulet, & secundum naturam huius actionis, quæ arbitraria est, officio quoque iudicis contineatur, ut is prius, quam sententiam ferat, jubeat rem restituere, §. *præ-* *11. infra eodem.* Non potest aut debet ab eo peti, aut is juberi restituere, qui restituendi potestatem non habet: nemo autem habet nisi is, qui rem petitam possidet. Scit verò ad rem condemnandum, possidere eum, quo tempore res iudicanda est, et non possidebat, cum lis contestaretur, l. *1. §. 1. de rei vind.* Possessionem autem hic accipimus, ut eo verbo etiam continentur nudi detentores, id est, qui corpore tantum rem tenentes ejus restituenda facultatem habent, quales sunt, apud quos res depositæ, aut quibus commodata est, aut qui conductore non coguntur, qui alieno nomine in possessione sunt, actionem excipere, l. *2. C. in rem act.* Interpretatione juris pro possessione quoque habetur, qui se liti obtulit, iudiciumque accepit decepto petitore, l. *7. §. 1. ff. de rei vindic.* item is, qui dolo petit, quominus possideat, l. *22. l. 27. §. 3. §. 16. d. tit. l. 25. §. 8. de hered. pet.* De quo postulat, ut plura dicamus, & simul quid agatur, si dolus non intervenerit. Si reus, cum in lis contestata esset, possessionem amisisset, si quidem sine dolo malo aut culpa, abolvendus est, eoque pertinet d. l. *27. §. 1. si culpa sua, pati debet æstimationem: ita tamen, ut audiendus sit, si desideret, ut adversarius actiones suas cedat, d. l. 36. §. 1. junct. §. 3. eodem tit.* si dolo, vel fraude, damnandus est, quantum adversarius in litem juraverit, nec auditur desiderans actiones sibi præstari, l. *68. §. 1. ff. de rei vindic.* Non est autem ducendum, quin iudex perinde hic procedat, ac si is, unde petitur adhuc verè possideret, scilicet ut, quæ natura est huius iudicii, primum jubeat rem restituere, & si non restituatur, sequatur ea, quam dixi, & eodem iudicio condemnatio; postquam placuit, dolum pro possessione esse, & pari in omnibus jure æquumque censi, eum, qui quid habet vel possidet, & cuius dolo factum sit, quominus possideat, l. *131. l. parem. 150. l. ad ea. 157. §. 1. de reg. jur. facit. l. 20. §. ultim. de hered. pet.* Proinde tantum non nugæ agunt, qui nova hic instantia & iudicio opus esse contentent hoc solo argumento, quod adversarius, qui dolo possidere desistit, non directæ, sed utilis actio detur, l. *3. §. ult. de alien. jud.*

mut. caus. Equidem fateor, id ita esse cum ante litem contestatam dolo possessio amissa est: ubi verò semel iudicio inclusa est actio, uti coepta est, ita eam peragi oportet, nec petitori nocere debet dolosi factum possessoris. Porro cum superiores regulæ & si quæ sunt generis ejusdem, simpliciter & indistinctè definiant, dolum pro possessione esse, eumque qui dolo possidere desistit, condemnandum perinde quasi adhuc possideret; ex eo rectè colligitur, non tantum eum, qui post litem contestatam dolo possidere desistit, pro possessore haberi, sed eum etiam, qui ante litem contestatam similiter per fraudem possessionem transtulit: ac proinde hunc quoque iudicio in rem conveniri posse: quæ collectio firmatur ex l. *in rem. 23. §. pen. de rei vind. l. 1. §. ult. de tign. junct. l. 9. pr. ad exhib. item ex eo quod* Cajus in l. *qui pratorio 36. d. tit. de rei vind.* scribit, eum, qui in rem acturus est, dispicere debere, an is, cum quo experiri vult, possideat vel dolo possidere desierit. Atque ut nullus dubitationi locus relinquatur, textus in hanc rem expressus est in l. *27. §. 3. ff. de rei vind.* Quia verò revera is, cum quo hic actio instituitur, non possidet, sed juris tantum interpretatione pro possessore habetur, hac consideratione utilis hæc actio dicitur, l. *3. §. ult. de alien. jud. mut. caus.* Unicum est, quod hic objici possit, & quo moti Jason & Zasius in contrarium abierunt, nimirum si cum eo, qui ante litem contestatam dolo desistit possidere, actio in rem institui possit, frustra videri introductam à prætorè actionem in factum edicto de alien. jud. mut. caus. fact. Verum hæc obiectio levior est, quam ut tantos viros turbare debuerit. Nam edictum illud non tantum pertinet ad translationem possessionis eludendæ actionis in rem causa factam, sed generaliter ad omnem alienationem, quæ data opera fit in fraudem nostram, ut eluforia efficiatur actio; qualiscumque ea sit qua metus erat nos experturos esse, l. *4. §. 2. l. 8. §. 10. de alien. jud. mut. caus.* Nihil verò absurdum est, si dicamus, utile iudicium rei vindicationis cum actione ex edicto concurrere, ut in arbitrio actoris sit, utra actione experiri velit. Quinimo hoc discretè satis traditum est in l. *3. §. ult. d. tit.* Tantum JC. electionem actoris ita moderatur, ut si is, cum quo ex edicto agi potest, paratus sit utile iudicium pati, deneganda sit in eum actio ex edicto, scilicet quia ea obligatio fiat, ut actoris nihil intersit. Ex contrario verò concedendum non est, ut utile iudicium in rem defugere possit, qui paratus sit suscipere actionem ex edicto.

18 *Possessor autem dominus ejus se esse dicat*) Priscis temporibus ita moris fuit; ut cum actor vindicasset, rem suam esse, tunc possessor contra vindicaret, ut constat ex antiquis formulis: qualis est illa, quam profert Cic. *pro Muræna*, cap. 12. *Fundus Sabinus meus est. Immo meus: cui similis illa apud Plaut. in Rudent. Hunc meum esse dico. Et ego item ajo esse meum.* Vid. Boet. in *Top. Cicer. Gell. 20. Noct. Att. 10. Brisson. lib. 5. de form.* Sive autem contraria illa possessoris vindicatio olim necessaria fuerit, sive ἐπι τὴν πλῆσιν, honestatis forte causa usurpata, certum est, posterioribus temporibus ad defensionem rei nihil desideratum fuisse præter simplicem negationem & contradictionem qualemcumque. Ita enim jure, quo nunc utimur cautum est, ut actore non probante intentionem suam, reus, quamvis nihil ipse præstiterit, absolvetur, inque suo loco possessio maneat, *l. 4. C. de edend. l. ult. C. de rei vind. §. 4. inf. de interd. ac ne ad hoc quidem possessor compelli possit, ut vel titulum possessionis suæ edat, l. 11. C. de pet. her. cum tamen, qui titulum possessionis suæ dicit, non continuo dominium sibi asserat: constatque, judicium rei vindicationis etiam consistere & peragi, cum in confesso est, reum non possidere affectione domini, sed alieno nomine in possessione esse, l. 9. ff. de rei vind. Absurdum autem est, exigere a reo, ut quid dicat, quod aut aperte falsum sit, aut probare non cogatur, & quo non probato: nihilominus obtineat, si suam intentionem actor non impleverit. Denique nihil interest actoris, reum contra vindicare. Minimè igitur ex eo, quod Imp. exemplum hoc loco forte profert mutæ vindicationis, inferenda est juris aliqua necessitas, quasi ad defensionem possessoris omnino necesse sit, ut is contra vindicet, & se dominum rei ejus, quæ petitur, esse contendat: & vulgatum est, verba narrative posita non centeri dispositiva, quando in se principaliter legiflator non fundat, ut notatum supr. §. 4. de milit. test. quod hic non fit. Hæc vera est hujus loci & genuina interpretatio, non spuria depravatio, ut eam appellat Anton. Contius 1. *dist. 12. stolidi* alicujus ostentatoris. Deridet Contius ut ineptū atque ab ignaro artis dialecticæ profectum hoc enthymema: Si actore non probante reus absolvitur, non cogitur reus contra vindicare; ipse verò sic ex contrario ratiocinatur: Si actore probante reus condemnatur, debet reus contra vindicare. Atqui hoc enthymemate non tollitur necessitas consequentiæ, quæ est in superiore. Illud enim nihilominus manet,*

actore non probante nihil nocere reo, quod contra non vindicaverit: nec aliter falsam convinci connexionem partium in præcedentibus axiomate potest, quam si ostendatur, reo qui contraria vindicatione usus non est, per se tantum condemnandum esse, licet de intentione sua nihil probaverit petitor. At hoc nec C. contius dicere ausus sit; quin ipse tacite contrarium faretur, dum ideo reo necessitatem contra vindicandi imponit, quia fieri possit, actore probante: ex quo quidem efficitur profectus reo quod initio litis contra vindicet, & minimè verò ad instituendam & fundandam actionem sufficere simplicem rei inficiationem & contradictionem. Et tamen etiam hoc falsum, quod contendit Contius, falsum non dubito, & possessorem, qui simpliciter negavit actorem dominum esse, non minus audiendum, si impleta intentione petitoris se dominum esse probare velit, quam si impleta contra vindicasset, *arg. l. 9. C. de except. l. 1. que nihil hic fit contra regulas, quæ sunt exceptionibus in principio litis contestandæ.* Nam si possessor licet simplici inficiatione usus admittatur ad confutandas petitoris probationes, atque ut contra se dominum ostendat, non admittitur ad allegandum improbandum aliud, quam quod in ingressu litis dixerat, actorem dominum non esse, & ejusdem rei duo in solidum domini esse non possint, *l. 5. §. ult. comm. div.* Cum autem actoris probationibus per contrarias res etiam perinde habeatur, ac si nihil probatum esset, hoc unum relinquatur, ut reus absolvat. Planè si possessor non tantum absolvi se, sed dominum etiam declarari velit, rectè factum & mori judiciorum antiquo convenienter, initio in lite contestanda dominum se esse dicat, & contra vindicet, *arg. l. 18. comm. div.* Quæ sit petitio hujus actionis propria, ex his quæ dicta sunt, sponte intelligitur: cum enim hæc actio, sit per quam rem nostram petimus, *l. 25. de obl. & act.* prius est, ut actor intendant rem suam esse, quæ ab alio possidetur, & deinde eam petat, id est, restitui sibi à possessore postulet: ac utrumque officio judicis probato dominio convenienter intentioni & petitioni suæ consequatur: nam & dominum esse judex pronuntiat, remque ei restitui jubet cum fructibus, & omni causa, *l. 20. l. 1. §. 1. ff. de rei vind.* Quod si possessor restituere jussus non pareat, sequitur illa sententia, quod condemnatur, quanti ea res est jurejurandi actoris aestimata, quandoque etiam manus militari possessio ab eo transferatur, *l. 46. l. 1. d. tit.*

TEXTUS.

actione confessoria, & negatoria.

*Æquè si agat quis, jus sibi esse fundo sorte
utendi, fruendi, vel per fundum vi-
cundi agendi, vel ex fundo vicini aquam du-
cere, in rem actio est. Ejusdem generis est actio
jure prædiorum urbanorum; veluti, si quis agat,
sibi esse altius ædes suas tollendi, prospiciendi,
vel projiciendi aliquid, vel immittendi tigi-
nem vicini ædes. Contra quoque de usufructu,
de servitutibus prædiorum rusticorum, item
prædiorum urbanorum, invicem quoque prodita
actiones: ut si quis intendat, jus non esse ad-
uario utendi fruendi, eundi agendi, aquam ve-
cendi; item altius tollendi, prospiciendive, vel
projiciendi, immittendive, istæ quoque actiones
negativæ sunt, sed negativæ. Quod genus actionis
in controversiis rerum corporalium proditum non
est. Nam in his agit, qui non possidet; ei vero,
qui possidet, non est actio prodita, per quam ne-
gativam actoris esse. Sane uno casu, qui possidet,
dominus is actoris partes obtinet, sicut in latio-
nis Digestorum libris opportunius apparebit.*

NOTÆ.

*Alius ædes suas tollendi) Altius ædifica-
re servitutis à vicino imposito & ædifi-
canti quæstia, ubi lege civitatis intra certum
spatium cohibita est ædificanti licentia, & vi-
cino ædificanti concessit formam præscrip-
tam excedere: atque hoc casu actio est confes-
soria. Cæterum jure libertatis & negatoria agi-
tur, l. 8. C. de servit.*

*Actio negativa) Passim negatoria. Actio ne-
gatoria proposita est neganti se servitutem de-
dere, confessoria servitutem sibi asserenti, tit.
de usufr. pet. & tit. si serv. vind. quod magis ex
figura petitionis, quam ex figura orationis æstiman-
da.*

*Proditum non est) Quoniam in controver-
siis rerum corporalium qui negativè agit, de
suo jure non de suo agit; qui negat rem
sibi possidentis esse, non continuo evincit suam
actioem, l. 15. de except. rei jud.*

*Actio qui possidet, non est actio prodita, &c.)
Actio rerum corporalium numquam in rem actio ultro
proposita datur: quippe cui sufficit, quod
possidet, l. 1. §. 6. uti poss. Secus est in ser-
vitutibus, quarum usus in alieno est.*

*Sane uno casu) Ita quoque Theoph. alias,
in controversiis servitutum: quomodo &
in duobus codicibus Theoph. èn èν δὲ μὲν οὖν οὖν
Fabrot.*

COMMENTARIUS.

1 Rerum incorporalium nomine duplicem actio-
nem comparatam esse, confessoriam, & nega-
toriam, utramque in rem.

2 An hæ actiones etiam pro alio jure dentur, quàm
pro servitutibus.

3 Actiones hæc non ex figura verborum, sed ex
sententia & re petita æstimandas.

4 Quæ pro Triboniano & contra afferantur, ut
ostendatur, bene vel male eum inter formulas
confessorias hæc ponere, Ajo mihi jus esse
ædes meas altius tollendi: & contrariam in-
ter negatorias.

5 Accurata demonstratio, dari aliquod jus aliis
tollendi: quod ei, qui altius tollit, jure ser-
vitutis constitutæ competat.

6 Actionem negatoriam de rebus corporalibus pro-
ditam non esse, & quare?

7 Cur eadem prodita in rebus incorporalibus?

8 Cur in rebus corporalibus actio ultro possessori
non detur? Hotomanni correctio & disputatio
consultantur.

9 Frustra esse omnes, qui unicum illum casum,
de quo in hujus §. calce, quærent.

Æ Què si agat quis) Respicit ad id, quod
dixit §. præcedenti, veluti si rem cor-
poralem possideat quis, &c. quasi dicat,
etsi modo de actione in rem verba faciens rei
corporalis mentionem habuit, sciendum tam-
en est, etiam rerum incorporalium nomi-
ne, quæ nostræ sunt, actionem in rem com-
paratam esse, nempe de usufructu & cæteris
servitutibus. Et observandum est, quod in
hoc genere rerum non una tantum actio pro-
dita sit, ut in controversiis rerum corpora-
lium, sed duæ diversæ, una servitutem sibi
competere asserenti, altera neganti servitu-
tem ad alium pertinere: qua servitus asseri-
tur, confessoria; qua ad alium pertinere ne-
gatur, passim negatoria à prudentibus voca-
tur, l. 2. ff. si serv. vind. interdum negativa,
l. 5. si usufr. pet. & à Justiniano hoc textu.
Ambæ in rem, utpote quibus rem nostram
petimus, aut servitutem vindicando, aut rei
nostræ persequendo libertatem. Hinc & du-
plex horum tit. si usufr. pet. vel ad alium pert.
neg. si servitus vind. vel al. pert. neg. inscrip-
tio, & concepta iis verbis, quibus actio in
rem significatur, scilicet petitionis & vindica-
tionis, l. 25. & l. 28. de obl. & act. Servitu-
tum quædam sunt personarum, ut usus & usuf-
ructus, quædam rerum sive prædiorum, l. 1.
ff. de serv. & quæ prædiorum sunt, earum quæ-
dam prædiorum urbanorum, quædam prædio-
rum rusticorum. Sed de servitutibus ipsis tra-
cta-

care, aut de earum constitutione, non est hujus loci, pertinet ea tractatio ad secundum juris objectum, actumque de iis *sup. lib. 2. tit. 3. & 2. seqq.* Quod verò exempla singulorum generum hic proferuntur; ideo tantum fit, ut intelligamus, de omnibus actiones in rem quas diximus competere: nec est de eo ulla controversia. Verum illud quæritur, an non præter servitutes, quæ solæ hic commemorantur, sint alia quædam jura, quorum tuendorum causa similiter ut pro servitutibus actio confessoria aut negatoria jure nostro comparata sit; veluti ut quis jurisdictionem sibi asserat, aut ad alium pertinere neget. Et bene *Vaud. 1. var. quest. 17.* probat, non esse. Nam si plura sunt harum actionum habilia objecta; cur solæ nominantur servitutes? aut cur confessoria & negatoria, ut usufructus & servitutum actiones propriæ, à Jurisconsultis proponuntur? *l. 1. l. 4. fere per tot. si serv. vind. l. 5. si usufr. pet.* quibus in locis observare licet, hæc, ut *isoduramurra*, sæpe inter se permutari, actio confessoria aut negatoria, & actio de servitutibus. Infamiam suam produnt in rebus ad formam ac constitutionem reip. Romanæ pertinentibus, qui putant, potuisse etiam magistratus populi Romani hujusmodi actione aliqua, saltem utili, suam sibi defendere, & vindicare jurisdictionem, nam ut actio nobis competat, necesse est, rem quam petimus in bonis nostris esse, *argum. l. rem. 5. 2. de acq. rerum dom.* id est, vel nostram esse, vel nobis debitam, *l. honorum. 49. de verb. signif.* quod & ostendit actionis definitio, ut ea à nobis explicata est. Jurisdictio autem non erat res magistratum propria, aut pars eorum patrimonii; sed ex concessione tantum principis aut populi, magistratus omnes nec ultra annum eam exercebant, ut ridiculum sit existimare; pro ea sibi tuenda actionibus experiri potuisse. Planè hodie, postquam jurisdictio facta est patrimonialis, possunt actiones de servitutibus ad eam quoque vindicandam accommodari per extensionem, ut principes, comites, sive alii, qui cum territorio jurisdictionem perpetuam habent, pro ea sibi asserenda utili confessoria experiantur contra eos, qui executionem ejus impediunt; quæ & communis est Interpp. sententia, teste *Suarez recept. sent. num. 25. add. Gail. 2. obs. 66.*

3 *Schneid. hic num. 11.* Illud monendi sumus, nomina harum actionum non tam ex conceptione verborum intentionis, quàm ex re petita & eo quod effectu intenditur, nata esse. Nam, ut ex definitione utriusque actionis constat, tradita in *l. 2. §. 1. si serv. vind. &*

exemplo proposito in *l. 4. §. competit. 7. tit.* quisquis intendit servitutem sibi competere, confessoria utitur, & affirmativa intentione habetur, etsi oratio verbis negativa sit, & qui vi ipsa negat, rem suam servare, & negatoria, etiamsi verbis affirmantibus intentione concepta sit. Intendit ergo aliquis habere se jus altius tollendi invito vicino, negatoria utitur, etsi oratio affirmativa est, quia re ipsa negat, servitutem se vicino debere, sive vicino jus esse prohibendi, quo minus ædificatius tollat, quo modo si concipiatur formula etiam verbis negativa erit. Ex contrario, si aliquis, jus vicino non esse ædes suas altius tollere, hic agit confessoria, ut maxime videtur verbis negantibus, quia servitutem se competere contendit, sive jus sibi esse prohibendi, ne vicinus altius ædificet, quæ intentio etiam figura orationis affirmativa est, *l. 4. §. 7.* Atque hoc quidem est in dictis formulis perpetuum, ubi nulla lege civitatis libertas ædificandi circumscripta est; quæ certa altitudo publicè constituta sit, sive quam ædificare invito vicino non liceat, etiam nonnunquam, ut & prior formula, verbis affirmativa est, ita & re ipsa sit, & videlicet servituti per confessoriam accommodata: & contra posterior ut verbis negat, & sententia verborum negatoriam continet, quæ servitus negetur, asseratur libertas, mox clarius apparebit.

Jus sibi esse altius ædes suas tollendi Si verum est quod modo diximus, utrum actio pro confessoria aut negatoria habenda sit, magis sententia verborum & re petita æstimanda esse, quàm ex orationis figura, videri potest. Tribonianus deceptus formularum conceptione hic aliquid turbasse, ac per incuriam formulam hanc, *Ajo mihi jus esse altius ædes meas tollendi*, cum aliis formulis confessoriarum conjunxisset, quibuscum nihil commune habet præter externam verborum formam, contra paulo post actionem, per quam intenditur, jus non esse vicino altius tollendi, eodem errore, quia verbis negativa est, conjunxit se cum negatoriis. Nam secundum ea quæ diximus, ut prior illa vi ipsa negatoria est, quæ qui ea utitur, nullam servitutem sibi vindicet, sed effectu negat, se alteri servitutem altius non tollendi debere: ita contraria, quæ agens negat, vicinum jus habere altius tollendi, effectu est confessoria, quia servitutem tam suis ædibus à vicinis deberi contendit. quidem video, Tribonianum hoc nominis Glosa & Hotomanno reprehendi, nec non permissivè à Bachovio, qui eo amplius æquavit

quod Triboniano potius condonandum con-
 tendit, quam admittendas esse inanes qual-
 dam conjecturas, quæ pro defensione Tribon-
 iani afferuntur, excogitanturque ad forman-
 dum jus aliquod altius tollendi, quod quis vi
 servitutis sibi constitutæ confessoria vindicare
 possit: aut contra quo quis jure libertatis
 ædium suarum negatoria agat, jus non esse vi-
 cino tollere ædificium suum. Et sanè species,
 quæ à Glossa proponitur, exemplum manifestum
 est negatoriæ, nempe si cum vicino, cum
 esset in quasi possessione juris, ne ego altius
 ædificatum habeam, agam, jus mihi esse altius
 ædificatum habere, quam palam est, non ser-
 vitutis, sed libertatis vindicationem esse, l. 8.
de servit. l. 9. ff. de serv. præd. urb. l. 4. §. 1. competet. 7. si serv. vind. Fatendum quoque est,
 non quadrare exemplum, quod profert Dy-
 nus, & post eum Jason. *bic num. 43.* Si oneris
 ferendi causa servitus imposita sit, & vicini
 ædibus, quæ serviunt, collapsis, alter agat,
 ut denuo extruantur & in eam altitudinem pa-
 res erigatur, ut secundum legem impositæ
 servitutis recipiendo oneri nostrarum ædium
 sit idoneus. Hoc enim exemplum est vindica-
 tionis diversi generis servitutis, nempe oneris
 ferendi, quam vindicando simul consequimur,
 ut vicinus ædes reficere cogatur. Simili quo-
 que in errore versari fatemur eos, qui exem-
 plum confessoriæ de hac servitute peti posse
 putant ex l. 17. §. 2. *de serv. præd. urb.* & ni-
 mirum tale. Si cum mea interesset vicini ædes
 altius tolli, forte ut per repercussionem lu-
 men in meas ædes depressiores devolveretur,
 vicinus mihi cesserit servitutem altius tollen-
 di, & postea cum eo experiar, ut altius tol-
 lat. Nam & hoc æquè alienum est. Ut enim
 formulæ confessoriæ, de qua agimus, locus
 sit, querenda species servitutis non ab eo de-
 bita, de cujus ædium sublacione agitur, & qui
 ob id ipse cogi potest suas ædes altius tollere
 ad commodum vicinarum, (quamquam dari
 talem servitutem posse non existimo, per l. 15.
l. 1. de serv.) sed ei ipsi debita, qua tollit:
 ac proinde qui ad suum commodum id facere
 possit invito vicino, eoque non a patiente ser-
 vitutem sibi competentem vindicare hac for-
 mula; *Ajo mihi jus esse ædes meas altius tollen-
 di: aut licere altius tollere, l. 2. de serv. præd.*
ruff. l. 7. §. 1. comm. præd. Denique fateor,
 si pacto aliqua libertatem ædificandi mihi
 adenero, eaque contrario pacto mihi rursus
 concessa sit, ne sic quidem jure servitutis mi-
 hi posteriori pacto constitutæ intendere, me
 posse, licere mihi altius ædes meas tollere.
 Quippe cum posteriore pacto non nova mihi

servitus à vicino constituat, sed quæ illi à
 me constituta erat, remittatur, ut jam res
 mea redeat in libertatem naturalem, de qua si
 experiar, agam quidem, jus esse mihi altius
 ædificare, sed jure rei meæ, quæ jam amplius
 non serviat, ac proinde actione negatoria, d.
l. 2. §. 1. & d. l. 4. §. 7. si serv. vind. junct.
l. 8. C. de servit. Idemque dicendum esse, si
 vicinus, quod juris contra me longa quasi pos-
 sessione sive præscriptione quæserat, postea
 remiserit. Et hæcenus quidem à nihil rectè pro
 Triboniano. Sed est aliud, cujus paulo ante
 mentionem feci, quod ad defensionem ejus
 adferri potest, non in vana aliqua conjectura
 positum, sed subnixum manifesta auctori-
 tate conditorum juris, quam frustra conatur
 eludere Bachovius, ut fusè probavimus in
 exegesi §. 1. *sup. de servit. præd.* quamobrem
 hic erimus breviores. Quicquid ergo dicat Ba-
 chovius, dari aliquod jus altius tollendi, quod
 ei qui altius tollit, jure servitutis constitutæ
 competat, patet ex Cajo l. 2. *de servit. præd.*
urb. qui eo loco disertè dicit, jus altius tol-
 lendi esse jus urbane prædii, atque hoc ipsum
 jus ut servitutem diversi generis segregat à jure
 non extollendi. Idem facit Paul. l. 1. d.
tit. & l. 7. §. 1. comm. præd. Item Nerat. l. 2.
de serv. præd. ruff. ubi apertissimis verbis rustici
 prædii servitutem esse pronuntiat, *licere*
altius tollere & officere prætorio vicini. Loquitur
 Jurisconsultus suo arbitratu, ex loco prædium
 rusticum appellans ædificium, quod ruri est,
 non considerato juris effectu, cujus alioqui
 consideratione etiam ædificia, quæ in agris
 sunt, pro urbanis prædiis haberi solent, l. 1.
comm. præd. l. urbana. 198. de verb. sign. quod
 ad rem præsentem nihil pertinet, & alibi ex-
 plicatum est. Accedit, quod in l. 1. C. *de servit.*
 rescriptum ab Antonio est, servitutem alti-
 us sublatum habendi, sive contra veterem
 formam ædificiorum ædificandi longa posses-
 sione acquiri posse. Quæ constitutio evertit
 commentum Bachovii negantis jus altius tol-
 lendi servitutem dici posse, nisi quatenus rela-
 tio sit ad vicinum, qui altero altius ædificante,
 ipse contra ædificare & luminibus ejus officere
 jure constituta servitute non potest, ut supra-
 dicto loco pluribus offensum est. Hoc igitur
 posito, dari hujusmodi aliquam servitutem,
 restat, ut exempla proferamus. Ea nobis sup-
 peditant l. 11. *de serv. præd. urb. l. 1. l. pen.*
§. 1. C. de ædif. priv. l. 1. C. de servit. l. 14.
de serv. præd. urb. Tacit. *lib. 15. annal. cap. 42.*
 Strabo *lib. 6. p. 162.* Aurel. Victor. *in epitom.*
 quibus omnino adde Pét. Fab. *ad. l. domum*
suam. 61. de reg. jur. Hi loci atque auctores

nos docent, ædificiorum altitudinem olim restrictam fuisse ad certum modum, & in plebisque civitatibus, & ipsis etiam urbibus, Roma & Constantinopoli, quem modum excedere ædificando non liceret: deinde etiam non potuisse dominum in area sua ædificare, nisi intermisso legitimo spatio à vicina insula, ut testatur Papin. *d. l. 14.* Utrumque autem in vicinorum gratiam: illud propter discrimen ac periculum ruinæ, quod non minus vicinum, quam dominum ipsum tangit; hoc ut saltem tantum luminis, quantum distantia illa afferebat, vicini haurire & cœlum videre possent: notum enim est, quo magis distat à vicino paries, eo minus in eo ædificantem luminibus vicini officere: fortassis etiam propter metum incendii, quo in una domo orto contiguæ quoque facile corripuntur. Cohaerita igitur lege civitatis intra certum modum ædificandi licentia, & ea, qua dixi, gratia, jus altius tollendi alias libertatis esse potuit, non raro item contra, impositæque à vicino & alteri quæritæ servitutis: sicuti & nunc esse potest, sicubi locorum certa ædificiorum forma altitudoque publicè constituta est, supra quam ædes extollere invito vicino non liceat. Nam si forma præscripta non exceditur, hæcenus libere & jure rei suæ quisque ædificat, potestque id facere etiam cum incommodo vicini, eoque obnitate: uti jure gentium ædificare quisque potest in infinitum, cum nulla ædificiorum forma definita est, *l. 9. l. 11. de servit. præd. urb. l. 8. C. de servit.* nimirum in suo facere quisque, quod lubet, potest, dum in alienum nihil immitat, *l. 8. §. 5. si serv. vind.* Proinde si quis hic, prohibitus à vicino ad modum præfixum ædificare, intendat contra prohibentem, jus sibi esse altius ædificandi, is ædes suas hæcenus liberas esse contendit, negans, servitutem se debere, utiturque ex definitione, *l. 2. §. 1. d. tit. actione negatoria*, non confessoria: ut fatendum sit, erravisse Tribonianum, si credidit, pro vindicando jure altius tollendi confessoria agi, si jus illud aut planè liberum sit, aut restrictum quidem ad certum modum, sed intra quem agens consistere volet. Sed ponamus, ædificantem definitam lege municipalis formam sive altitudinem non custodire: hic jam reperiemus exemplum & actionis confessoriæ de servitute altius tollendi, & negatoriæ de servitute contraria non extollendi. Nam si vicinus mihi concesserit jus, invito se supra eam altitudinem ædes meas tollendi & officendi luminibus suis, hoc jus servitutis erit, qua pati debeat, quod prius pati jure publico non co-

gebatur, altius me ædificare cum incommodo suo: quod pati utique servitutis est, *l. 1. §. 1. de serv.* & proinde si me impediatur, quominus altius ædificem; hic locus erit actionis confessoriæ, qua intendam, jus mihi esse ædes meas altius tollere: quam servitutis vindicationem esse in specie proposita dico, cum ex jure impositio cum vicino agam, contentandamque, eum hanc mihi servitutem debere, ut cogatur altius ædificantem pati. Ex contrario si vicinus nullum mihi jus cesserit, atque ego nihilominus supra statutum modum ædificare incipiam, hic jam locus erit negatoriæ, qua vicinus intendat, jus mihi non esse invito se ædes meas extollere: quæ libertatis vindicatio, non servitutis est; cum hac intentione servitus hæc mihi deberi negetur, vicini ædes hæcenus liberæ esse dicantur, ut me altius ædificantem non cogatur pati. Simile exemplum fingi potest, si certum aliquod spatium jure publico definitum sit, quod in ædificando intermittatur à vicini insula; *just. l. 14. de serv. præd. urb.* Atque his casibus etiam servitutis, quam quarimus, locum obtinet longi temporis consuetudo, ut scriptum est in *l. 1. C. de serv.* His autem, quæ diximus, non obstat, quod prius confessi sumus, si libertas adempta sit pactione, puta quia inter me & vicinum convenerat, ut ad certam dumtaxat altitudinem ædificarem, & idem vicinus mihi postea concesserit ædificare altius, non novam hic mihi servitutem constitui, sed constitutum pacto posteriore remitti, remque meam sic redire in pristinam libertatem. Cum enim lege potestas naturalis libere ædificandi sublata est, licet unus è vicinis mihi cesserit jus altius ædificandi, quam invito eo per legem liceat; manet tamen res mea affecta eadem conditione & qualitate respectu cæterorum vicinorum, quorum interest ædes meas altius non tolli: nisi ponamus, omnes simul cesserisse, quo casu concedam, liberas eas fieri. Ad hujusmodi igitur statuta, facta in gratiam vicinorum, interpositasque contrarias pactiones, aut ad longi temporis in contrarium usum, si Tribonianus respiciens formulam, qua quis intendit, jus sibi esse ædes suas vicino invito altius tollere, confessorii adscripsit, & contrariam negatorii, nullus error ei objici potest. Addimus semper *vicinorum gratia*. Nam si quid præcisè constitutum sit non habita ratione vicinorum, sed ornatus tantum publici causa, locum habet regula, pactionis privatorum juri publico derogari non posse, *l. 38. de pact. cum simil.* Vidit hoc primo Joan. Faber; diligentius exposuere Zaltbart.

Barr. Don. & novissime Christoph. Riccius in præmiss. vind. jur. cap. 14. Si cui tamen ad hæc serupulus hæret, eximent ea, quæ scripsimus supra memorato loco.

Quod genus actionis in controversiis rerum corporalium proditum non est. Actiones in rem de rebus incorporalibus sunt duorum generum, confessoriarum, & negatariorum: de rebus corporalibus generis unius, omnes scilicet confessoriarum: quamquam in harum rerum vindicatione verbo confessoriarum non utimur, quia nulla in his est actio negatoria. Differentia manavit ex hoc principio, quod quicumque iudicio cum aliquo experiri vult ad rem aliquam obtinendam, eum de suo jure, non de alio agere oporteat, l. 5. si ususfructus. pet. id est, ita agere, ut dicat, aliquid esse suum, non autem simpliciter neget, esse alienum: nec recusat, de re corporali agatur aut de incorporali servitute, aut rei nostræ libertate. Estque in promptu hujus rei ratio. Nam qui alienum esse negat, nihil hac intentione jus suum promovet: cum si res adversarii non sit, non continuo sequatur, eam esse agentis, & fieri possit, ut sit neutris. Rerum autem corporalium ea natura est, ut qui rem, quam petit, adversarii esse negat, non ideo affirmet, hic quicumque suum esse, unde est, quod inutilis esse sit agenti negatio, ut agenti non de jure suo, sed alieno dumtaxat. In servitutibus vero contra est: nam qui servitutem se debere negat, hac infirmitate vi ipsa simul aliquid suum esse affirmat: id est, rem suam liberam esse, l. 4. §. 7. si servus vind. & proinde de suo jure, non alieno agit, ut est in d. l. 5. si ususfructus. pet. quæ res facit, ut negotio in his rebus agenti inutilis non sit. Et negatoria igitur actio ipsa quoque in servitutibus admittitur: non ut negans, sed ut affirmans, & ut confessoria, idque exemplo quoque rerum corporalium.

Nam in his agit, qui non possidet. Ratio declarans id, quod proximè dixerat, actionem negatoriam in controversiis rerum corporalium proditam non esse: quia scilicet sic comparatum est ut in his solus agere possit is, qui non possidet, cui actionem negatoriam dari natura rerum non patitur. De quo plura paulo post. Indicatur autem hic alia controversiarum de rebus corporalibus & incorporalibus differentia: nimirum quod in istis is solus agere possit, qui non possidet; in his is etiam, qui sit in possessione. Videamus quam recte. Si rem corporalem possidenti in rem actionem dari volumus, ea aut confessoria erit, aut negatoria. Ut confessoria possessori detur, ne

natura quidem hujus actionis admittit: quippe per quam petimus, ut res, quam nostram esse asserimus, nobis restitatur. Hæc verò intentio nullo modo potest convenire possessori. Ridiculum enim est petere, quod habeas, aut quid restitui ab eo, qui non habeat, ac proinde restituere non possit. Contradictionem quoque implicat, si quis intendat, se possessorem esse, & nihilominus rem sibi restitui postulet ab adversario. Quod si contendat, rem non esse penes adversarium, & tamen ab eo sibi velit restitui, cum ipsa rerum pugnat natura, per quam fieri non potest, ut quis restituat, quod non habet. Negatoria quominus possessori detur, natura impedimento non est: nihil enim prohibet, actionem ulro possessori dari adversus turbatorem, eumve, quem sibi possessionis controversiam facturum metuit, ne inquietetur, exemplo negatariorum de servitutibus, l. 5. §. ult. si ususfructus. pet. sed tamen ne hæc quidem possessori rei corporali prodata est, quia visa est non necessaria, & sufficere possessori ad servitutem, quod possideat, l. 1. §. 6. uti possidet. Planè ad evincendum rem suam esse, quod quavis actione in rem agens effectu intendit, tam possidenti rem corporalem, quam non possidenti, inepta & inutilis est negatoria: quia nemo se dominum esse, aut rem suam esse vincit, propterea quod negat esse adversarii, ut dictum est supra. In rerum incorporalium sive servitutum & libertatis vindicatione omnia contrario modo se habent: nam nec minus is, qui est in possessione servitutis, de servitute confessoria agere potest, quam is, qui non est in possessione: & contra is non minus, qui est in possessione libertatis, de jure suo experiri negatoria potest, quam si non sit. Et hoc est, quod Ulpian. scribit, in servitutibus posse eundem & possessorem juris & petitorem esse, l. 6. §. 1. si servus vind. quod & traditur in l. 8. §. 3. d. tit. l. 5. §. ult. si ususfructus. pet. Nascitur hæc diversitas ex eo, quod rerum corporalium possessio ita comparata sit, ut nemo eam possessori, dum rem suam tenet, nisi per vim, intervertere possit: aut adeo supervacuum sit, actionem ei ulro dari, cum ad securitatem hoc ipsi sufficere, quod possidet, d. l. 6. §. uti possidet. Rerum vero incorporalium sive servitutum possessio consistit in nudo nostro usu, & alterius patientia: estque is usus non rei nostræ, quam penes nos aut in potestate nostra habemus, sed alienæ, & plerumque in alieno, ut facile sive scientibus sive ignorantibus nobis hic usus impediendi possit. Actus mihi constitutus est in prædium alie-

no, patiente domino fundi aliquamdiu usus sum servitute, qui usus possessorem me facit, *l. 5. de usufr. l. ult. de serv.* potest tamen dominus fundum suum occludere, cum videtur, & hunc mihi usum servitutis impedire. Tignum immissum habeo in parietem vicini: ego sum possessor, *l. 8. §. 3. si serv. vind.* totum tamen hoc in potestate vicini est, qui quoties vult, efficere potest, ne tignum immissum habeam, vel sciente vel ignorante me, tignum præcidendo, vel diruendo parietem. Hæc autem res cum faciat, ut effectum nec servitutem possidere videat, certe non ita possidere, ut mihi sufficiat, quod possideam, qui non eo magis sum securus, ideo merito hæc actio necessaria visa est, qua consequar servitute utendi securitatem, *l. 5. §. ult. si usufr. pet.* Eadem libertatis cuius nomine negatoria agitur, ratio est: nam & libertatis rei nostræ possessio nudi usus est, & in patientia alterius five vicini, qui ea nos uti libere patitur: quam patientiam etsi aliquando præstitit, potest tamen, cum vult, non præstare, & nos vel ignorantes in hac possessione turbare usurpando servitutem. Quia igitur nec hic possidenti ad securitatem sufficit, quod possideat, prodita est ei actio negatoria qua ultro iudicio experiatur, libertatem rei suæ asserat, hoc effectu, ne in posterum inquietetur, ut loquitur Ulp. *in d. l. 5. §. ult. si usufr. pet.* Notandum autem, etsi possessor juris ultro actionem moveat, lite tamen instituta, eum, qui non possidet, petitoris partes & onera sustinere, commodo autem possessoris frui, qui est in possessione, ut maximè actionem ipse instituerit, *l. 8. §. 3. si serv. vind.* & ideo frustra hic nobis objici, quod à veteribus constanter traditum est, non posse inter litigatores aliter litem expediri, quàm si alter petitor, alter possessor sit, *l. inter. 62. de jud. l. 1. §. 3. uti possid. §. 4. inf. de interd.* Ut redeam ad proposita verba textus, ait Justinianus, in rebus corporalibus eum agere, qui non possidet. Quid ergo hoc ad probationem ejus, quod prius dixerat, actionem negatoriam in controversiis rerum corporalium proditam non esse? Hoc nimirum, ut si aliqua de his rebus actio negatoria alicui accommodari possit, non possit tamen non possidenti. Jam verò in istis rebus si quis agat, eum solum jure agere, qui non possidet. Ex quo sponte vult intelligi, actionem negatoriam in rei corporalis vindicatione locum non habere, sed confessoriam dumtaxat. Et potest etiam revera quisque hoc per se intelligere, posito eo, quod in rebus corporalibus is solum rectè agat, qui

non possidet. Etenim si dari aliquam in proposito actionem non possidenti volumus, ea non alia esse potest, quàm per quam rem suam petat, ac proinde quàm & suam esse intendat: nam si neget suam esse, in se telum coquet: si neget esse adversarii, nihil hoc ad probationem ejus, quo intendit, rem scilicet suam esse. Relinquitur ergo, ut non possidenti non alia actio in lite de corporali accommodari natura possit, quàm confessoria.

Ei verò, qui possidet, non est actio prodita per quam neget rem actoris esse. Hæc pars appetit per adversativam à præcedenti distinguitur tamquam diversum continens. Quid ergo illud est? Nempe hoc. In priori parte enuntiati dixit, in controversiis rerum corporalium eum agere, qui non possidet: ex quo solus intelligi voluit, actionem negatoriam huic accommodari non posse: idè verò non possidet quia natura rerum non patitur, talem actionem ad rem suam petendam non possidem dari. Nunc ei item qui possidet, eadem actionem detrahi, sed ita loquitur, ut non obicure indicet, esse id ex alia causa, quàm ea ob quam qui non possidet, hac actione agere nequit, non enim naturam ob stare, quomodo possidenti detur actio adversus turbatores rem, qua neget rem ejus esse, & sic quietum eum per iudicem jubeat, quomodo agitur interdico, *l. 1. §. 4. & 6. uti possid.* sed tamen possessorem rei non ita agere, quia talis actio jure ei non sit prodita. Cur autem prodita non sit, jam ante explicatum est. An ergo dabitur confessoria? minimè. Neque hoc ex eo quod possidenti tantum detrahit negatoriam contra mentem Justiniani colligendum est, cui solum propositum, probare, negatoriam actionem in controversiis de re corporali nullum esse usum. Ex his jam satis patere arbitror causam nullam esse, cur quæ certo hic scripta sunt, mutemus, aut vel latum unguem recedamus à constanti librorum omnium lectione. Theoph. in paraphrasi sic locum Græcè reddidit, τὸ γὰρ νομῶν ἐῖδεται in rem. An ideo, quia paraphrastes verba illa, per quam neget rem actoris esse, non expressit, sed simpliciter & generaliter scripsit, actionem in rem rei, qui possidet, proditam non esse? prorsus locus hic mutilandus, & verba ista detrahenda sunt? Nam etsi non detrahas, restat tamen & vera loci sententia, licet, si demas apertior D. Hotomannus, cui tota periculis suspecta est, locum censet restituendum hoc modo: *Ei verò, qui non possidet, non est actio prodita, per quam neget rem alterius esse, aut forte auctoris.* Sed nulla, ut ego quidem en-

duntur obligationes *sup. tit. de obl. §. 1.* quæ divisio in illo tractatu, non ut hic, secundo, sed primo loco proponitur, & demum post eam altera à causis efficientibus proximis. Quippe in hujusmodi partitionibus parum refert, unde incipiatur.

Istæ actiones, quarum mentionem habuimus) Palam est, Justinianum his verbis non intelligere genera ipsa actionum, quæ ante nominavit, sed certas species horum generum antea expressas, videl. vindicationem rei corporalis, & de servitutibus confessoriam & negatoriam. Actionum in personam speciem nullam expressit: itaque nec hic verbis illarum aliqua significatur, sed contineri possunt iis, quæ proximè sequuntur.

Et si quæ sunt similes) Similes sunt ex actionibus in rem, petitio hæreditatis, *l. 1. 2. 3. de hæ. pet.* confessoria & negatoria de servitutibus aliis, quàm quas supra commemoravit: ex actionibus in personam illæ, quæ eandem originem & causam remotam habent; nimirum quæ competunt ex obligationibus jure constitutis aut approbatis; quæ cum innumeræ sint, supervacuum putavit, aliquas exempli causa proponere.

² *Ex legitimis & civilibus causis*) Legitimum propriè dicitur, quod est ex lege, id est, ea parte juris, quæ propriè lex appellatur in divisione juris civilis, *§. lex est 4. sup. de jur. nat. gent.* Sed in usu juris latius accipi solet, ut eo nomine etiam id significetur, quod est ex aliqua parte juris civilis, quæ legis vim habet, puta plebiscitis, Senatufconsultis, constitutionibus Principum, *l. 6. de pact. l. 7. de cap. min. l. 3. §. pen. pro soc. l. 14. §. ult. de præscr. verb. l. 25. §. ult. l. 3. unde legat.* Itaque actiones, quæ ex istis causis descendunt, omnes sunt civiles & legitimæ. Quod addit *& civilibus*, eo comprehendere voluisse videtur etiam actiones, quæ competunt ex obligationibus, quæ à jure civili præter confirmationem nihil habent, & nimirum quarum causæ eædem, quæ & obligationum contractus scilicet juris gentium omnes, & quasi contractus, de quibus egit supra in argumento obligationum, *arg. §. 1. de obl.* Consulto inter causas actionum civiles non numeravi interpretationem prudentum: quippe ex qua parte juris nullæ unquam actiones datæ sunt, aut dari potuerunt. Neque enim prudentum fuit actionem constituere, sed an data esset lege, interpretari, & eam, quæ data erat, ostendere, *l. 2. §. deinde 6. & §. ita civitate 12. de orig. jur.* A prudentibus quidem & tota ea pars juris civilis profecta est, quæ dicebatur legis actiones:

caterum ea non actionum constitutionem, sed ex actionibus constitutis agendi formulam continebat, ut apertè declarat Pompon. *d. l. 1. Hoc obiter monere volui propter eorum errorem, qui putant, eam fuisse auctoritatem prudentum, ut ipsi etiam ex causa aliqua actionem dare & constituere potuerint.*

Ex sua jurisdictione) Id est, ex suo edicto, & passim alibi jurisdictione pro edicto, *l. 1. §. pen. de postul. l. 7. de jurisd. & simil.* Nam edictum pars erat jurisdictionis prætoris, *l. 2. §. 10. de orig. jur.* Enimverò non est argumentum actionis prætoris, quod prætor dicat edictum suo, *actionem dabo.* Solebant enim prætores etiam actiones civiles edictis monitoris proponere. Exemplo sit actio commodati, *l. 1. commod.* sed ex dumtaxat prætoris sunt, quæ ipsi prætores ex jurisdictione sua introducebant: quod ab iis æquitate postulante ut plurimum factum est, cum actiones civiles dedicerent.

Necessarium est exemplis ostendere) Necessarium non absolute, sed cum adjuncto, si velimus id, quod dictum est, rectè intelligere. Quamquam autem longè plures sunt actionum prætoriarum species, quàm quæ à Justiniano postea proferuntur: tamen ad rem, quam proposuit, declarandam, omnes recensere non existimavit necessarium.

Ut ecce) Indicantur hic prætoriarum in rem actionum species duæ, *Publiciana, & rescissoria*, quæ postea latius & separatim suis linguæ paragraphis explicantur, *§. 4. & 5.*

Aktor dicat, se quasi usufructu esse) Hæc intentio est Publicianæ: illud, quod sequitur, *vel dicat adversarium suum non usufructu esse*, pertinet ad rescissoriam. Illic fingitur dominium quaesitum, quod revera quaesitum non est: hic contra fingitur retentum, quod revera juxta rationem juris civilis est amissum.

Ex diverso possessor dicat) Verbum *possessor* expungendum videtur: nam possessori nunquam ultra actio datur; & constat, de actione in utroque exemplo hic agi: nisi possessorem interpretemur, non qui nunc possidet, sed qui olim possessor fuerit. Utrique id malum, quàm cum Ruffard. Cujac. Hotom. pro *possessor*, dicat *adversarium suum*, &c. legere *possessorem dicat adversarium suum non usufructu esse*, id est, dicat possessorem eumdemque adversarium suum non usufructu esse. Quis enim ferre posset in oratione prosa tam ineptè affectum trajectionem verborum tamque duram & inconcinnam constructionem? VINN. Vocabulum *possessor* non planè expunxerim, quia id & Theophilus habet, sed eo sensu: *vel & dicitur*

perfo cum aliquo, qui rem meam ufucepit ac pof-
 agere poffum, ac docere. Patet itaque eum
 legitime poffeffor, fed fortaffis hoc modo:
 ex diverfo dicat, poffefforem, adverfarium
 non ufucepiffe, &c. HEIN.

TEXTUS.

De Publiciana.

Namque fi cui ex iufta caufa res aliqua tra-
 fuerit (veluti ex caufa emptionis, aut dona-
 aut dotis, aut legatorum) & necdum ejus
 dominus effectus eft; fi is ejus rei poffeffionem
 amiferit, nullam habet in rem directam ac-
 nem ad eam persequendam: quippe ita prodita
 iure civili actiones, ut quis dominium fuum
 vindicet. Sed quia fanè durum erat, eo cafu defi-
 actionem, inventa eft à Prætoze actio, in qua
 is, qui poffeffionem amiffit, eam rem fe ufuc-
 piffe, quam ufu non cepit, & ita vindicat fuam
 Quæ actio Publiciana appellatur, quoniam
 à Publicio prætoze in edicto propofita eft.

NOTE.

Necdum dominus effectus) Propterea quod
 à non domino acceptam nondum ufuce-
 Nam fi res ufucapta fit, actio honoraria
 neceffaria non eft, cum habeat civilem, d.
 §. 1. quamquam fi nihilominus honora-
 agere fub qualitate bon. fid. poffefforis ma-
 hoc ei permittendum. Mynf. num. 28.
 Directam actionem) Id eft, quæ iure civili
 prodita fit: nam iure civili in rem actio foli
 domino competit, l. 23. de rei vindic.
 Durum erat) Iniquum prætozi vifum, extra-
 quemlibet vel injuftum poffefforem po-
 rem effe eo, qui rem ex iufta caufa & bo-
 fide nactus, ejus poffeffionem cafu amiffit.
 Dixi extraneum, quia iufti domini excep-
 merito Publicianæ objicitur, l. pen. & ult.
 publ. in rem act. Cujac.

COMMENTARIUS.

Quæ caufa quæ hic accipienda?
 Cur ut Publiciana competat, neceffe fit rem
 traditam effe: & num aliquando ei compe-
 tet, cui necdum tradita fuit?
 & de rebus incorporalibus? Ubi & de bona
 fide, &c.
 An Publiciana etiam vero domino detur, & an
 cum rei vindicatione cumulari poffit?
 Cur requiratur, ut amiffa fit poffeffio, & amiffa
 cafu?
 Quæ caufa bujus actionis introducenda.

7 Quæ fit & qualis in hac actione petitoris in-
 tentio?

8 Adverfus quem detur? quid ei obftet: tum quis
 ejus exitus?

Proponitur hic actio in rem Publiciana,
 fic dicta à Prætoze Publicio, qui primus
 eam introduxit, ut hic extremo teftatur Justi-
 nianus. Porro hæc diftinctè de hac actione
 complectitur; quæ ex caufa cui competat, quo
 jure introducta; & quæ caufa ejus introdu-
 cendæ; quid in ea actor intendat. Adverfus
 quem competat, quod præcipuè notandum
 erat, hic prætermiffum eft: quod tamen nos
 etiam breviter, explicatis cæteris, attinge-
 mus.

Si res aliqua) Nempe aliena, ut eft in edic-
 to, l. 1. hoc tit. de Publ. in rem act. Hic autem
 illud addi neceffe non fuit, quia poftea fatis
 indicatur illis verbis, & necdum ejus rei domi-
 nus effectus eft. Quod non aliter contingit,
 quàm fi is, qui tradidit, dominus non fuit,
 alioqui enim traditione ftatim dominus effi-
 ceretur, qui accipit, §. per traditionem 40. fup.
 de rerum divif.

Ex iufta caufa) Iuftam caufam accipimus
 eam, ex qua re à vero domino tradita ftatim
 dominium in accipientem transfret, l. 13. eod.
 in pr. Quod intellectum ex eo, quod fequitur
 in edicto, & nondum ufucaptum petet, d. l. 1.
 eod. Hæc enim verba declarant Publicianam
 proponi de eo, quod traditum in ea caufa fit,
 ut ufucapi poffit: non potest autem res ufuc-
 capi, nifi tradita fit ex iis caufis, ex quibus
 dominium transferretur, fi dominus effet, qui
 tradit, fup. de ufucap. in pr. Causæ pluribus
 indicantur, d. l. 1. §. ult. & aliquot ll. feqq.
 Hic tantum exempli loco quatuor proferun-
 tur, emptio, donatio, dos, legatum. Igitur
 nulla ex his caufis præcedente ceffabit Publici-
 ana. Sed quid fi iufto errore facti caufa fub-
 effe putetur, quæ non fit, veluti fi quis eme-
 rit à furiofo, quem fanæ mentis putabat? Pro-
 barem diftinctionem Accurfi in l. 7. §. 2. h. t.
 ut ex hujusmodi emptione contra furiofum
 quidem ipfum eundemque venditorem Publici-
 ana non detur, per l. 2. §. fi à furiofo 16.
 pro empt. detur tamen contra extraneum, d. l.
 7. §. 2.

Tradita fuerit) Ut Publiciana competat, exi-
 gitur ut res tradita fit, d. l. 1. d. l. 7. §. pen.
 & ult. eod. quod hanc rationem habet; quon-
 iam antequam res tradita eft, nemo fe domi-
 num factum prætereundere poteft: cum non nu-
 dis conventionibus, fed traditionibus, domi-
 nia rerum transferantur, l. traditionibus 20. C.
 de

de part. Cæterum hoc ad eas tantum species pertinet, in quibus ad dominium acquirendum traditione aut possessionis apprehensione opus est. Nam quibus ex causis dominium adipiscimur, etiam antequam possessionem nacti sumus, ex his etiam antea Publiciana experiri licet, ut discretè responsum est de eo, cui ex Trebelliano restituta est hæreditas, l. 12. §. 1. *hoc tit.* item de domino, cujus servus, cum in fuga esset, rem à non domino emit, l. si servus 15. eod. quibus casibus cum usucapio procedere non possit, l. sine 25. de usucap. apparet, præntensionem dominii per usucapionem quæriti non esse hujus actionis requisitum essentiale: ac proinde non esse perpetuum, quod quidem tradunt, Publiciana neminem agere posse, nisi qui sit in conditione usucapiendi, licet secus existimet D. Bachov. *disp.* 3. de act. thes. 18. Sed & hoc falsum esse existimo, quod umquam petitor hanc actionem instituens expressè intendat aut præntendat se usucapisse. De quo plurscula inferius. Porro & de usufructu & de servitutibus per traditionem constitutis Publiciana datur, l. 11. §. 1. *hoc tit.* In his autem pro traditione est usus ejus rei & servitutem constituendis patientia, l. ult. de serv. Planè, si quæ res sit, cujus alienatio aut usucapio jure est prohibita, de ea, nec sic ex justa causa tradita sit, Publiciana competit, l. 9. §. pen. d. l. 12. §. 4. eod. Etenim si tantum ideo res usucapi non potest, quia non possidetur adversus dominum, ut accidit in prædiis veftigialibus & superficialiis, potest huic actioni esse locus, d. l. 12. §. 2. & 3. Quid enim impedit, quominus possessor rei emphyteuticæ aut superficiali usucapiat adversus eum qui tale jus constitutum habet? Azo in summ. ad hunc tit. n. 15. illud etiam, quamquam hic omiffum est, exigitur, ut res accepta sit bona fide, id est, ut accipiens putaverit, eum, à quo accepit dominum esse, aut jura transferendi habere, l. bonæ 109. de verb. signif. In emptore hoc amplius requiritur, ut & bona fide rem emerit, sicut & in usucapione, l. 7. §. pen. & ult. *hoc tit.* l. 2. pro empt. de quo explicatum sup. de usuc. in pr. Myning. hic num. 25. Schneid. num. 41.

4 Nec dum ejus rei dominus effectus) Propterea quod rem à non domino acceptam nondum usucapit, l. 1. §. 1. *hoc tit.* ubi Ulpian. ait, si res usucapta sit, actorem habere actionem civilem, nec desiderare honorariam. Quid ergo, si domus, cum difficilis esset, ut fere solet, dominii probatio, hac actione uti mallet, quam rei vindicatione civili, licebitne id vero domino? Putarem licere, utique sub qua-

litate bonæ fidei possessoris, cum Myning. n. 1. Oldendorp. *class.* 3. *actio.* 3. Sed & ex usu fori cumulationem actionum admittendam libello Publicianam cum rei vindicatione disjunctim proponi, & rem peti jure domini vel quasi dominii posse, rectè defenditur, cum hæ actiones affines magis sint aut diversæ quam contrariæ: nam is, cui Publiciana competit, præsumptivè dominus est, & falsum esse, quod remedia prætorialia denegentur in quibus jure civili consultum est, ostendunt bonorum possessiones unde liberi, contra secundum tabulas. Bellè Bachov. *disput.* 1. act. thes. 17. Gomez. Myning. & Schneid. hic Gail. *obs.* 62. num. 5.

Possessionem casu amisit) Et amissam possessionem esse oportet, quoniam in rem ab numquam ultro possidenti datur: quippe cui sufficit, quod possideat, l. 1. §. penult. de possid. & amissam casu: nam qui factò & voluntate sua possessionem amisit, puta rem vendendo, permutando, & donando, & ejus recuperandæ actionem non habet. Ex his, quæ hactenus dicta sunt, intelligi potest, quia ex causa cui Publiciana competat: nimirum competere agenti de re, quam ex justa causa sit traditam bona fide accepit, & cujus nondum dominus effectus possessionem casu amisit.

Nullam in rem directam) Actionem directam hic vocat, quæ jure civili prodita est, ut apparet ex ratione subjecta, & oppositione Publicianæ, quæ inventa est à prætore. Quod non est novum: nam actiones honorariæ omnes ad jus civile relatæ, utiles sunt, licet earum inter se oppositarum quædam directæ, quædam utiles dicantur, prout aut verbis edicti præpositæ, aut per interpretationem & extensionem edicti introductæ. De quo pluribus distitui sub §. ult. de leg. Aquil.

Durum erat eo casu deficere actionem) Introducendæ hujus actionis causa fuit difficultas probandi dominii. Quippe quod non statim transit in eum, qui rem, licet ex justa causa sibi traditam, accepit, nisi & is, qui tradidit, dominus fuit, quod per quam difficultas probatu est: & tamen eo non probato, necesse est petitorum civili in rem actione experientem succumbere. Cum itaque prætori iniquum videretur, quemvis vel injustum possessorum potiorum esse eo, qui rem ex justa causa & bona fide nactus, ejus possessionem casu aliquo amisisset, ipse ex humanitate actionem introduxit, quia in hoc casu sua consuetudine quodam dominii vinceret is, cui justè possessio semel quæsitæ esset, quandiu in eum nulli alii fieret injuria. Hinc intelligimus, quo-

quo jure hæc actio introducta sit, & quæ jus introducendæ fuerit causa.

Eam rem se usufrucisse) Hic indicatur, quid peritor hac actione intendat, nimirum se rem, quam petit, usufrucisse. Quæ tamen intentio non ad verba exigenda est, sed ad effectum & sententiam verborum: quoniam sic agitur, quasi actor usufrucisset. Nimirum non dicit actor expressè, se usufrucisse, quod falsum est, & constitutioni hujus actionis contrarium: sed quod ad omnem actionem rectè constituendam pertinet, causam actionis intentione sua complectetur. Dicit, se rem, de qua agitur, bona fide emisse à L. Titio, & ab eo traditam bona fide accepisse; petere se, ut sibi restituatur. Hoc autem qui dicit, vi ipsi intendere videtur se usufrucisse, quin idem petit, & jure prætorio consequitur, quod peteret & consequeretur jure civili, si rem usufrucisset. In causis, ex quibus, qui possessionem nondum nactus est, Publiciana agere potest, dicit actor, rem sibi à L. Titio legatam, aut eam in hæreditate L. Titii fuisse, quam aut ipse crevit, aut restitutam sibi ex Senatufconsulto obtinet, l. 12. §. 1. l. 15. hoc tit. Quibus casibus cùm Publicianæ locus sit usufrucatione non inchoata dominium quasi usufrucatione questum fingi aut prætendi non potest. **VI.** Fictio illa est prætoris non actoris. Quia enim prætor directè leges evertere non poterat, leges autem non nisi vero domino vindicationem concedunt: usus est arte sua solemnî, & finxit hunc usufrucisse, quem non usufruciperit. Vid. *Antiq. nostr. Rom. lib. 1. tit. 2. §. 24. Edit. nov.* Neque iniqua erat hæc fictio, quia non fingebat prætor eum jus dominii veri usufrucatione exclusisse, sed tantum ratione tertii; nullo, vel infirmiore jure possidentis actorem in ea causa esse, quasi usufruciperit, quia si hic possessor obvertisset exceptionem non competentis dominii, ea fuisset exceptio de jure tertii. **HEIN.** Restat, ut videamus, quod hic omiffum est, adversus quem hæc actio datur. Datur Publiciana, ut cæteræ in rem actiones adversus possessorem: sed ita, nisi is possessor pari jure & æquitate nitatur. Itaque non datur Publiciana adversus eum, qui possidet iusto titulo. In quo tamen hæc distinctio placuit, ut si duo rem emerint, siquidem ab eodem non domino, potior habeatur, cui priori res tradita est; utpote in quem prius transfusus est jus omne, quod in re, qui tradidit, habuit: sin à diversis non dominis, melior sit causa possidentis, & juncta titulo possessio fortior ducenda titulo nudo, l. 9. §. si duobus 4. hoc tit. Quod si neuter possideat, &

Tom. II.

agatur contra tertium possessorem injustum, tuendus sit is, cui primum res tradita, sive ab eodem non domino emerit, sive ab alio atque alio: quæ species est, quam tractat Neratius l. si ea. 31. §. ultim. de action. empt. ut rectè censent vulgo DD. Oldend. d. class. 3. action. 3. Schneid. ad §. præc. num. 28. & seq. latè & subtiliter Bachov. disput. 3. de act. thesib. 21. & 22. De illa quæritur, an Publiciana detur contra eum, qui pro hærede possidet. Decisio quæstionis pendet ex eo, an is, qui pro hærede possidet, usufrucapere possit, nec ne: qua de re disputavimus sub §. diutina 7. sup. de usuc. In universum autem justî dominii exceptio merito Publicianæ obstat. Quoniam semper plus juris in re sua habet dominus, quam quilibet quantumvis justissimus possessor, qui dominus non sit, l. penult. & ult. hoc tit. Cæterum quæ vindicanti domino obfunt, quominus possessor ei rem restituere debeat, eadem & possidenti ac Publiciana convento obfunt, quominus retineat l. si à Titio. 72. de rei vind. l. si quis. 24. de exc. rei jud. add. D. Donell. hic num. 15. Exitus hujus actionis idem, idemque in ea officium judicis circa rei & fructuum præstationem, cujusmodi hæc in rei vindicatione civili: de quo scripsimus ad §. 1. sup.

T E X T U S .

De rescissoria.

§. Rursus ex diverso, si quis cum reipublica causa abesset, vel in hostium potestate esset, rem ejus qui in civitate esset usufruciperit, permittitur domino, si possessor reipublica causa abesse desierit, tunc intra annum rescissa usufrucatione eam rem petere, id est, ita petere, ut dicat, possessorem usu non cepisse, & ob id suam rem esse. Quod genus actionis quibusdam & aliis simili æquitate motus prætor accommodat sicut ex latiore Digestorum seu Pandectarum volumine intelligere licet.

COMMENTARIUS.

- 1 Actionem, quæ hic proponitur, & rescissoria in specie dicitur, esse Publicianæ quodammodo contrariam.
- 2 Quibus ex causis hæc actio à prætore detur & ejusque introducendæ causa.
- 3 Restitutio adversus eum, qui absens usufruciperit rem in civitate manentis: ubi & alia.
- 4 Quomodo accipiendum quod dicitur, contra non valentem agere præscripto non currit?
- 5 Commentum esse quod de duplici judicio rescindente & rescissorio interpp. tradunt: ut & illud quod de duplici tempore.

V v

6 A70-

6 Actoris in actione rescissoria intentio.

7 Restitutio adversus eum, qui præsentem rem ab-
sensis usucepit.

8 An ex sola causa ignorantia restitutio danda
adversus usucapionem.

- 1 **H**OC loco proponitur actio in rem præto-
ria quæ in usu juris nostri specialiter
rescissoria appellatur *l. nec non 28. §. ult. ex quib.
caus. maj. ult. C. eod. l. nullo 24. C. de rei vind.
l. ab hostibus 18. C. de post. l. rev.* Nomen ex re
inditum, quia per eam rescinditur, quod jure
civili ratum est, *l. in honorariis 35. in fin. pr.
de obl. & act.* Hæc actio superiori quodammo-
do contraria est: nam actione Publiciana agi-
tur de re non usucapta, quam actor in effectu
contendit usucaptam. Hic è converso de re
usucapta, quam actor non usucaptam inten-
dit. Illic loco domini habetur, qui dominium
nondum acquisivit: hic pro non domino, qui
revera dominus factus est jure civili. Pertinet
huc edictum de restitutione majorum 25. an-
nis, quod extat in *l. 1. quitus ex caus. maj.
qua parte scilicet præter eos, quorum res usu-
capta est, certis ex causis in integrum se resti-
tutum pollicetur. VINN.* Rectè hæc notat Vin-
nius. Verè enim unus idemque utriusque ac-
tionis auctor est, puta Publicius. Unde non
solum ejusdem naturæ sunt propter fictionem:
sed & rescissoria disertè dicitur *Publiciana.*
l. 35. ff. de O. & A. & l. 57. ff. mandat. Publici-
cium Ciceroni fuisse *ὀνχορορ* plerique colligunt
ex ejus *Orat. pro Clement. cap. 45.* ubi
meminit *Q. Publicii Prætoris.* Sed mihi actio
rescissoria antiquior videtur ob locum insignem
Terent. *Phorm. Act. 2. Scen. 4. v. 9.* ubi
Crarinus Advocatus: *Quod TE ABSENTE
hic filius egit, restitui in integrum, æquum est &
bonum, & id impetrabis. Dixi* Verè enim loquitur
de actione rescissoria, quamvis eam male
tamquam rubula applicet. HEIN. Causas duas
edicto expressit, clausula edicti prima absentiam
necessariam ejus, cujus res usucapta est;
secunda absentiam qualemcumque ejus, qui
usucepit. Postremo adjecit clausulam genera-
lem, qua idem promittit quavis ex causâ, quæ
ipsi justa videbitur. Itaque duobus potissimum
casibus majoribus contra usucapionem suc-
curret data actione rescissoria; si res absentis
usucapta sit ab eo qui in civitate mansit; si res
in civitate manentis usucapta sit ab eo, qui ab-
suevit. Quod posterius hic tantum tangitur:
prioris autem partis, cujus & frequentior usus
& major utilitas, cognitio ex latiore Digesto-
rum volumine peti juberetur. Introducendæ hu-
jus actionis hanc causam prætor habuit, quod

iniquum ei visum fuit, aut necessariam
tamve absentiam nocere absentem, aut qualem-
cumque alterius absentiam nocere alteri,
item ait. 21. d. *trigul.* Quæ porro ad vim & natu-
ram hujus actionis pertinent, hic aut intrin-
seca aut minus perspicua, indicata discere mo-
x ex Commentario.

Cum Reipubl. causa abesset) De eo, qui ab-
sens usucepit, ita loquitur Justinianus, quæ-
si eum oporteat necessariam aliquam aut probabi-
li de causa abfuisse: quod tamen secus esse
discimus ex edicto, cujus in secunda clausu-
la, quæ hunc casum continet, prætor non
distinguit, quæ ex causa quis abfuerit, neces-
sariane aut probabili, an planè voluntarie.
Quod & disertè Ulp. notavit *l. item ait 21. §. 1. h. t. ex quib. caus. maj.* Et verò si ne justis-
sima quidem absentia prodest absentem ad usucapionem
retinendam, absurdum fit, ei prodeste absentiam
planè voluntariam, malitiosam puta aut animi
causa susceptam. Illud observandum est, tum demum
ex hac parte edicti restitutionem dari, si defensor
absentem non extitit: nam si procurator fuit, aut amicus,
qui se ultro defensionem obtulit, non debet
bere eum inquietari: & hoc amplius ne aliter
quidem edicto in casu proposito locum esse,
quàm si aut amici absentis de defendendo
eo interroganti defensionem non suscipiant,
aut nemo sit, qui interrogari poterit. *d. l. item ait. 21. §. pen. & l. seq. eod.* Novissimè
autem à Justiniano cautum, ut licet defensor
absentis nullus existat, tamen integrum sit
præsenti usucapionem interrumpere, ad-
to iudice, & diligentia sua apud eum con-
tata, *l. 2. C. de annal. exc.* Itaque ex hac parte
edicti restitutio dari desit.

In hostium potestate) Ut hic procedat usucapio,
ponendi termini habiles, nempe si servus
aut filius ejus, qui captus est, rem ex causa
peculiariter teneant: hoc enim casu dominus
aut patris captivitas impedimento non est,
quominus ea res usu acquiratur, *l. ait prætor 23. §. 3. hoc tit. l. iusto 44. §. ult. de usuc.* Ceterum
extra hanc causam captivus per servum
aut filium possessionem acquirere non potest,
ac proinde nec usucapere: sed possessio, atque
usucapio inchoata captivitate interrumpitur
in tantum, ut nec postliminio restituatur,
l. denique 19. hoc tit. l. si is. 15. in pr. de usucap.

Usuceperit) Potest igitur & absens usucapere
re præsentis, & ejus quidem, qui contra
absentem agere non potuit, *l. item ait. 21. §. 1. & deinceps. l. seq. hoc t.* Alioqui vulgo traditur,
contra eum qui agere non potest præ-

pcionem non currere, *l. in fin. C. de annal. l. in rebus 30. vers. omnis. C. de jur. dot. l. in fin. C. bon. matern.* Respondent interpretandum esse inter impedimentum juris & facti. Juris quidem impedimentum currere, ne præscriptio currat aut impleatur. *Exempla in d. l. 1. C. de ann. exc. d. l. in rebus C. de jur. dot. l. 7. §. 4. C. de præscr. 30.* Facti verò, quale est, quod hic obijcit, non item. Itaque opus esse restitutione, rectè: quippe rationi consentaneum est, ut jus ipsium impedimentum agendi obijcit, quoque sistatur cursus usucapionis ipso iure ac singulorum factorum, quæ idem impedimentum afferunt, rationem habere jus non potest.

Permittitur domino) Veteri scilicet, cujus iure civili usucapta est. Hunc dominum præterit, vel respectu præteriti temporis, vel potius quia à prætore rescindente usucapionem adhuc pro domino habetur.

Intra annum rescissa usucapione) Actio hæc, rei persecutoria sit, anno tamen eam finiri placuit, quia contra jus civile datur, *l. in honorariis. 35. in fin. pr. de obl. & action. Annum intellige utilem l. 1. §. 1. hoc tit. l. ab tribus. 18. de postl. rev. pro quo tamen Justinianus substituit quadriennium continuum, ult. C. de temp. in int. ressit.* Quod autem ait, remitti domino rescissa usucapione rem petere, & Paulus *d. l. 53.* hanc actionem dari rescissa usucapione, id non sic intelligendum est, quasi duplici iudicio hæc res expediatur, utrumque aliquod antecedit, quod prætor rescindat usucapionem, ac tum demum hanc actionem det, qua petatur res restitui. Sed hoc dicitur, quia prætor, dum hanc actionem concedit, simul vi ipsa usucapionem rescindit: quoniam permittit veteri domino sic petere, ut perat rem sibi à possessore restitui, proinde ac si nulla usucapio intervenisset, *l. 1. §. 1. l. sed etsi. 26. §. si feriat. 7. l. nec non §. penult. hoc tit. l. ult. C. eodem, l. nullo C. de rei vindic.* Quibus ex locis manifestè apparet, rescissionem usucapionis in ipsa datione actionis consistere, prætorumque dici constituitur, cum actionem rescissoriam petenti concedit: ac proinde uno simplicique iudicio rem totam explicari, *fac. l. 9. §. 3. & 4. de met. caus. l. 1. §. 1. de dol. l. 2. §. 1. de iur. minut. l. 1. de alien. jud. mut. caus. l. ult. ult. ad. SC. Vellej. Hoc & Gomez. bic. n. 8.*

ult. odoratus est: sed explicare non potuit, nisi solidè consultare communem DD. opinionem, secundum quam duplex iudicium hic necessarium, unum rescindens, alterum res-

cissorium: ac proinde & duplex libellus, duplex litis contestatio, & duplex pronuntiatio, decretum scilicet magistratus, quo rescindatur usucapio, & sententia iudicis, qua res restitui jubeatur. *Pet. de Bellapert. Jo. Fab. Jaf. Zaf. Myn. Schneid. bic. Odd. de ressit. q. 33. art. 1. Maurit. de ressit. c. 4.* Quæ opinio erronea est, & à ratione juris nostri valde aliena, ut ex iis, quæ modo diximus, perspicuè patet: in foro tamen recepta, ut sic utrumque remedium cumulari, id est, eadem utrumque opera peti & obtineri soleat, *Odd. part. 1. q. 33. art. 5. Mynf. 2. obs. 25. Oldend. class. 6. action. 8.* Error hic natus videtur ex ignorantia ordinis iudiciarii, qui apud veteres fuit: ubi quidem in omnibus ferè actionibus occurrebat species quædam duplicis iudicii, dum quædam apud prætorem seu magistratum tractabantur, quædam apud iudices datos. Cæteròquin revera unum tantum erat iudicium: ideoque unus tantum libellus, una litis contestatio, una sententia desiderabatur. Nempè apud prætorem non instituebatur iudicium, sed à prætore constituebatur, data actione & iudice, qui de re cognosceret unde nec illa, quæ apud prætorem fiebant, in iudicio fieri dicebantur, sed in iure: de quo fufius ad *pr. hujus tit.* Præcedens error secum traxit & alium de duplici tempore: uno, intra quod utendum sit remedio rescindenti: altero, intra quod petenda & instituenda actio rescissoria. Illud volunt intentari posse intra quadriennium continuum; hanc finiri anno utili. Donellus vult, perpetuam esse. Sed ut una & simplex hic est actio, ita & unum tempus, intra quod ea peti & institui debet, annus olim utilis, nunc quadriennium continuum computandum à tempore, quo absens reversus est. Illud singulare, quod hoc tempus etiam finiendæ actioni constitutum est, *l. ult. hoc tit. junct. l. ult. §. ult. C. de temp. in integr. ressit.*

Ut dicat, possessorem usu non cepisse) His verbis significatur actoris in hac actione intentio. Ut autem in actione præcedenti, ita hic quoque intentio non ad verba, sed ad vim effectumque verborum exigenda est, quoniam sic agitur, ut effectu res usucapta non videatur. Puta, non dicet petitor, possessorem rem, quæ petitur, usu non cepisse: quod & aperte falsum est, & perinde quasi negaret, adversarium dominum esse: cujusmodi formulæ in rerum corporalium vindicatione proditæ non sunt, §. 2. *sup. eod.* sed causam exprimet, ex qua actio ei iure constituta sit: dicet, adversarium absentem rem usucepisse, cum ipse inter-

terea ejus nomine agere vellet : & ufucapionem interrumpere non potuerit : itaque petere se , ut sibi restitatur. Prætorum quoque verisimile est verba edicti secutum hoc modo iudicium concepisse. *Si paret , eam rem , qua de agitur , à possessore absente per statutum tempus possessam esse , cum interea petitor ejus nomine agere cum conaretur , non potuerit , tum si ea res petitori non restituatur , possessor damnetur.*

7 *Quibusdam & aliis*) Veluti absentis , cujus res ufucapta sit ab eo qui in civitate mansit : quæ causa restitutionis prima parte edicti expressa est : & sola nunc etiam utilis , cum ex causa superiore jure novo restitutio non datur , l. 2. C. de annal. exc. Non omnibus verò absentibus hac parte succurritur , sed iis dumtaxat , quorum absentia aut necessaria fuit , l. 1. §. 1. in pr. l. 3. cum seqq. l. reipub. 36. l. non vere. 42. hoc tit. aut voluntaria quidem , sed iusta & probabilis , qualis est studiorum causa , & similes. Hoc ex generali & postrema edicti clausula , l. sed & si 26. §. pen. & ult. cum duabus ll. seqq. Illud tamen inter hæc interest , quod in necessaria & repentina absentia non nocet , quod quis procuratorem domi non reliquit ; in voluntaria aut ante prævia absentis non succurritur , nisi procuratorem reliquit , isque procurator non egerit , aut interim defunctus sit , l. 26. §. ult. l. nec non 28. in pr. eodem. Quippe priore casu nihil est quod absentibus imputetur : posteriore objici eis potest , quod de rebus suis componendis ante discessum potuerint & debuerint cogitare , d. l. 29. §. 1. Hoc eodem edicto succurritur & creditoribus , qui actionem ex his causis amiserunt , d. l. 1. §. 1. Julian. 17. §. 1. l. si quis 41. eod. sed hoc casu actio restitutiva in personam est.

Simili æquitate motus) Quæsitum hoc est , an sola ignorantia iusta & sufficiens causa sit , ob quam ex postrema edicti clausula danda sit restitutio adversus ufucapionem aut præscriptionem. Ego puto non esse , arg. l. ultim. in fin. ibi , nulla ignorantia vel scientia expectanda. C. de præsc. long. temp. l. 3. & 4. C. de præscr. 30. ann. l. unic. C. de ufucap. transf. Nam cum sufficiens tempus præstitutum sit , intra quod quisque in res suas inquirat , easque sibi asserat , post illud tempus restitui postulans ex sola causa ignorantie , id est , ea , quæ conjuncta est cum desidia & negligentia , audiri non debet. Denique si ex hoc solo capite restitutio admittatur , jus de ufucapionibus & præscriptionibus constitutum non assequetur finem suum , numquam finis erit litium , semper dominia in incerto , contra l. de ufucap. We-

semb. parat. hoc tit. num. 10. Pinell. in aut. nisi triennale. C. de bon. nat. diff. comm. DE Covarr. in c. possessor de reg. jur. in 7. pag. §. 3. Gail. 2. observ. 19. De præscriptione temp. men 40. annorum adhuc contenditur. Videtis And. Fachin. 1. contr. 69. Ant. Fab. C. hoc tit. si advers. usuc. & tit. de temp. in int. res. Pinell. in d. aut. num. 58.

TEXTUS.

De Pauliana.

6. *Item si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit , bonis ejus à creditoribus possessis ex sententia præsidis , permittitur ipsi creditoribus rescissa traditione eam petere , id est dicere , eam rem traditam non esse , & ob id à bonis debitoris mansisse.*

NOTA.

6. *In fraudem creditorum*) Et eventum fraudis habuerit , l. 10. §. 1. l. 15. quæ in fraud. & simul is qui accepit , fraudis conscius fuerit , l. 1. l. 6. §. 8. eod. In causis tamen lucrativis etiam in eum , qui fraudem ignorantem hanc actionem dari placet , quatenus locupletior factus est , d. l. 6. §. 11.

Rescissa traditione) Unde tam actionem Paulianam , quæ rescissoria est traditionis , quam superiorem illam ufucapionis rescissoriam , actionem in rem esse , & ad exemplum vindictæ actionis dari , contendunt Cujac & Fabrot.

COMMENTARIUS.

- 1 *Agi hic de actione , quæ Pauliana dicitur ; sed ea non in rem , sed in personam fit.*
- 2 *In personam esse , multis argumentis evincitur.*
- 3 *Dari hanc actionem creditoribus , sive ante præscriptionem , sive post missionem in bona , res in fraudem eorum alienata sit : interdum & in rem competens , quæ tamen hic non pertineat.*
- 4 *Quæ concurrere debeant , ut Pauliana sit locupletior.*
- 5 *Verborum edicti , Quod fraudationis , &c. explicatio.*
- 6 *Edictum non pertinere ad eos qui id agunt , sed ad eos qui acquirant ; ubi quedam notabilia.*
- 7 *Quando primum creditores Pauliana experiri possint. D. Joan. Dekker. notatus.*
- 8 *Qualis hic sit rescissio & restitutio ?*
- 9 *Intentio creditorum in actione Pauliana.*
- 10 *Dari hanc actionem intra annum utilem , & primum experiundi potestas fuit.*

Tertia species actionis prætorie hic proponitur , Pauliana dicta , quæ datur contra

debitoribus ad revocanda ea, quæ in fraudem eorum alienata sunt, *l. videamus. 38. §. in Faviana. 4. de usur. atque huc pertinent, sit. x. que in fraud. cred. & C. de rev. bis que in fraud. cred.* Hanc autem actionem Glossa & plerique interpretes non in rem, sed in personam esse opinantur; hic autem exponi inter prætorias in rem, & subjici rescissoriæ tantum propter similitudinem, quam cum illa habet, quod ut per illam usucapio, ita per hanc traditio rescindatur, atque ita utraque contra jus civile detur. Quod ego verisimum puto: & Theophilum arbitror, qui Paulinianam hic nominat, sed eam in rem esse dicit, deceptum à Triboniano inconsideratè, & tantum ob similitudinem, quam dixi, hanc etiam explicante inter actiones in rem. Et enim in rem esse non esse, primum ex eo vincitur, quod creditores non vindicant, aut intendunt, rem suam esse, ut in actionibus superioribus: sed volunt, rem in bonis debitoris mansisse, quorum possessio ei data est. Deinde ex eo quoque, quoniam cum actionis in rem proprium sit, ut sequatur ejus rei possessorem, quamvis cum actore nihil contraxerit, aut nihil in rem deliquerit; si quis autem non possidet, non teneatur, *l. actionum. 25. de oblig. & act.* utrumque contra est in actione Pauliana: nam si is, qui possidet, quod in fraudem creditorum alienatum est, hac actione non tenetur, nisi & fraudis particeps fuerit, aut rem ex lucrative causa acceperit, *l. 1. l. is qui. 9. & l. seq. hoc tit. l. pen. C. eod.* ut hic non sola possessio, sed aliud factum possessoris spectetur. Sic è converso, qui non possidet, nec dolo malo desit possidere, tenetur. Datur enim hæc actio non solum hæredi, sed etiam in heredem simileque personas, & qua tales, *d. l. 10. §. ult.* quod non minus quam prius illud natura actiones in rem abhorret, quæ rem semper sequitur & propter rem ejus possessorem, *l. 2. C. si nu. ex plur. hered.* Cum itaque in rem non sit, relinquatur, ut sit in personam, *§. 1. sup. eod. d. l. actionum. 25. de oblig. & act.* Et hoc verum esse, vel ex hoc uno intelligimus, quod hæc eadem actio in factum passim appellatur, *d. l. 10. l. 14. hoc tit. l. pen. C. eod.* quo nomine quæ appellantur, omnes in personam sunt. vid. Bachov. *disp. 3. de action. def. ult.* Accedit exemplum actionis Favianæ, quam non in rem, sed in personam esse discrete testatur Ulp. *l. 1. §. hæc actio. 26. si quid in fraud. patron.* Erit igitur & Pauliana in personam, cum utraque ex eadem causa detur; Faviana, si quid in fraudem patroni; Pauliana, si quid in fraudem creditorum alienatum

sit. Sed quid verbis opus est? Jurisconsultus in *l. videamus. 38. §. in Faviana. 4. de usur.* palam inter actiones, quæ in personam sunt, etiam Paulianam numerat. Nam cum initio proposuisset videndum, quando in actionibus in personam etiam fructus veniat, mox variis ejus generis exemplis adductis, inter cæteras in personam actiones Paulianam quoque, per quam quæ in fraudem creditorum alienata sunt, revocantur, *d. §. 4. recenset*, quidem conjunctim cum Faviana, quam in personam esse constat. At inquires, si Pauliana in personam est, erit etiam ex obligatione, *§. 1. sup. eod.* Unde ergo obligatio? Ex maleficio, inquam, & ejus nimirum, cum quo agitur, sive is fraudis particeps fuit, sive non fuit. Nam & qui ab initio dolo caret, improbè facit, si, postquam cognovit, rem in fraudem creditorum alienatam esse, eam tamen, & tantum lucri sui causa, retinere tenet, per *l. metum. 9. §. ult. l. item si. 14. §. 3. quod met. caus.* Frustra se fatigat Bachov. *hic & disp. 3. de act. th. pen.* dum probare conatur, actionem Paulianam in rem actionem esse: add. Don. *hic num. 3. & seqq. Ant. Fab. 26. conj. 16. VINN.* Certum quidem est, Paulianam naturam potius personalium quam realium actionum servare. Neque tamen ideo credibile sit, Tribonianum & locios tam fuisse principiorum juris ignaros, ut solo vocabulo *rescissionis* decepti actionem personalem pro reali vendiderint, maxime quum verosimile sit, eos in hoc titulo Cajum vel alium ex veteribus *κατὰ πρόβα* fere sequutos. Existimo itaque actionem hanc ex mente prætoris & veterum verè esse in rem, quia nascebatur ex jure in re, quod creditores in bonis debitoris per possessionem bonorum consequebantur. Unde patet, cur hic disertè mentio fiat *bonorum ex sententia præfidis possessorum*: simulque intelligimus ratiocinationem non procedere ab actione Faviana ad Paulianam. Hic enim creditores res vindicant, quia prætor eis jus in debitoris bonis dedit, finxitque, res in fraudem alienatas non esse traditas, adeoque adhuc ad bona hæc, quæ possident ex decreto suo, pertinere. HEIN. Illud hic notandum est, quod actio Pauliana competat, sive quid alienatum sit in fraudem creditorum antequam creditores in bona mitterentur; sive alienatio facta sit, postquam jam in possessionem bonorum debitoris missi sunt, quorum quidem prius negat. D. Joan. Deckher. *1. diff. 10. num. 27.* Sed perspicuè refellit per *l. 15. & l. 17. §. 1. hoc tit.* Posteriore autem casu evenire potest, ut etiam in rem

rem actio creditoribus competat pignoris persequendi gratia. Nam si creditores in possessionem iusti magistratus missi etiam in possessionem venerint, constituitur creditoribus in bonis debitoris pignus, quod in usu juris dicitur prætorium *l. non est mirum 26. §. 1. de pign. act. l. ult. C. de prat. pign.* cujus pignoris, si creditor forte possessionem amiserit, persequendi causa actionem in rem & olim habuit, & nunc habet: olim certo jure, si possessionem sine culpa sua casu aliquo amississet: nunc etiam, etsi culpa sua possessione cecidit, *d. l. ult. C. de prat. pign.* Verùm hæc actio huc non pertinet, ut putat D. Donellus; quippe qua agenti necesse non est dicere rem in bonis debitoris mansisse: nam alienatio non extinguit jus pignoris, *l. distractis. 14. §. 1. seq. C. de pign.* Sed neque species est Paulianæ, ut quidam putaverunt, quia datur adversus quemcumque possessorem: sed est species quasi Servianæ seu hypothecariæ, per *d. l. ult. C. de prat. pign. §. arg. l. 9. hoc tit.* nam in casu illic proposito possessionem jure pignoris avocantem secundum emptor non excluderet, cum tamen excludat agentem Pauliana.

4 *In fraudem creditorum*) Ut hæc actio ex edicto competat, requiritur, ut quid alienatum sit in fraudem creditorum. In fraudem autem alienatum hic accipimus, si & animum fraudandi debitor, & eventum fraus habuerit; nam si alterutrum desit, & vel propositum fraudandi nullum fuerit, quod putaverit debitor, se solvendo esse, vel creditores re ipsa & eventu fraudati non sint, huic actioni non est locus, *l. ait prætor. 10. §. 1. l. si quis. 15. hoc tit.* Hoc amplius cessat hæc actio & revocatio, nisi & is, qui accepit, fraudis conscius fuerit, *l. 1. l. 6. §. hoc edictum. 8. d. l. ait prætor. 10. §. 2. eod.* Cæterum hoc sic acceptum est, si quis rem accepit ex causa onerosa: nam in casibus lucrativis placuit detrahi mentionem scientiæ, & hæctenus utique in eum, qui fraudem ignorans accepit, actionem dari, quatenus locupletior factus est, *l. 6. §. similis modo. 11. eod. l. pen. C. eod.* Planè, qui debitam pecuniam recepit antequam bona debitoris considerentur, quantumvis non ignorans, eum solvendo non esse, in hoc edictum non incidit; quia sibi vigilavit, *d. l. 6. §. apud Labeonem. 6. §. seq.* Porro quando & quatenus solutum uni ex creditoribus ab aliis potiori vel æquali jure nitentibus revocari possit, & de sententia *l. pen. hoc tit. l. 6. §. 2. de reb. aut. jud. poss.* aliarumque eodem pertinentium, vid. Bart. in *d. l. pen. Pet. Fab. ad l. generaliter. 78. de reg. jur. Ant. Fab. 2. conj. 14. Gail. 1. obs. 25. n. 14. §. seqq.*

Alicui tradiderit) Edictum generalibus verbis conceptum est, *Quæ fraudationis causa gestæ erunt, &c.* quæ verba latissimè patent, continentque quidquid quocumque modo fraudationis causa factum est. Itaque quaecumque id fuerit, hac in factum actione revocatur, si rem alienaverit debitor, puta vendiderit, donaverit, pro derelicto habuerit, usufructu passus sit, usufructum aut servitutem non utendo amiserit, si ve acceptatione aut pacto debitorum liberaverit, aut data opera ad iudicium non adfuerit, vel litem moveri passus sit, vel à debitor non petiit, ut tempore liberaretur. Sed & si pignora liberaverit, vel quem alium in fraudem creditorum prapositionit, vel ei exceptionem præbuit, aut se obligavit fraudationem creditorum causa, vel quocumque denique modo aliquid fecit, ut desineret habere, quod habebat, ad hoc edictum pertinet, *l. 1. cum 4. seqq. l. 10. l. si cum. 12. §. seqq. l. 24. §. passim deinceps, hoc tit.* Planè ille in ea causa non est, ut edicto locum faciat, qui id agere acquirat, quod acquirere potest, puta qui legatum aut hæreditatem sibi delatam repudiat: nam edictum ad eos pertinet, qui quid de bonis suis deminuunt, non qui id agunt, ne locupletentur, *l. 6. pr. §. 1. §. aliquot seqq. eod. l. non fraudantur. 134. de reg. jur. fac. l. 5. §. 13. §. seq. de don. int. vir. §. ux. D. Diod. Tulden. in C. hoc tit. n. 4. Latè & eleganter D. Wesemb. conf. 17. n. 42. §. seqq.* Atque hinc est, quod nec suus hæres se abstinens edicto locum facit, *l. 5. hoc tit.* multoque minus præteritus aut exhæredatus, qui non queritur de inofficioso, aut non agit ad supplementum legitime, per *l. 1. §. sed si 8. si quid in fraud. patr.* An ad legitimam petendam fiscus cogi possit, dubitatur; sed verius est, compelli non posse, *arg. d. l. 6. §. 2. l. patrem. 19. hoc tit. d. l. 1. §. sed si 8. si quid in fraud. patr. Joan. Gutier. in repet. cap. quamvis. 2. de pact. in 6. n. 24.*

Bonis ejus possessis) Id est, postquam creditores à magistratu in possessionem bonorum debitoris missi sunt. Nam hæc actio demum competit post possessionem, excussionem, distractionem bonorum; nec aliter, quam si ex bonis distractis creditoribus satisfieri nequeat, *l. pen. C. hoc tit. de quo fusè Schneid. n. 49. §. seqq.* Sententiam hujus loci corrumpit D. Joan. Deckherus *ubi sup.* Nam vitiosè planè & per fallaciam compositionis & divisionis hæc textus verba, *bonis ejus possessis*, ita accipit, ac si significarent, pro iis demum bonis revocandis hanc actionem competere, quæ debitor alienavit, postquam jam bona possessa

TEXTUS.

De Serviana & quasi Serviana, seu hypothecaria.

7. *Item Serviana & quasi Serviana (que etiam hypothecaria vocatur) ex ipsius Prætoris jurisdictione substantiam capiunt. Serviana autem experitur qui de rebus coloni, que pignoris jure pro mercedibus fundi ei tenentur. Quasi Serviana autem est, qua creditores pignora hypothecative persequuntur. Inter pignus autem & hypothecam (quantum ad actionem hypothecariam attinet) nihil interest : nam de qua re inter creditorem & debitorem convenit, ut si pro debito obligata, utraque hac appellatione continetur. Sed in aliis differentia est. Nam pignoris appellatione eam propriè rem contineri dicimus, que simul etiam traditur creditori, maximè si mobilis sit. At eam, que sine traditione nuda conventionione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicimus.*

NOTÆ.

7. *Quæ pignoris jure*) Scilicet tum ea, de quibus nominatim convenit, ut pro mercede fundi essent obligata, §. 3. in fin. inf. de interd. tum fructus in fundo conducto nascentes; quæ tacite intelliguntur pignori esse domino fundi, l. 7. in quib. caus. pign. tac. In prædiis quidem urbanis eo jure utimur, ut etiam investa & illata ab inquilino citra conventionem pignori sint: in rusticis autem prædiis contra observatur, l. 4. d. tit. l. 4. de pact.

Quæ simul traditur, &c.) L. 9. §. 2. de pign. act. l. 238. §. 1. de verb. sign. quam differentiam etiam Græci ponunt inter, ἐπιχρησῆς, & ὑποθήκη.

COMMENTARIUS.

- 1 *Causa introducenda actionis hypothecariæ.*
- 2 *Qualis sit hæc actio, quibus, adversus quos, quo exitu detur?*
- 3 *Quarum rerum probatio creditori pignus persequenti incumbat?*
- 4 *Neesse non esse ut creditor probet, rem in dominio debitoris fuisse, dummodo probet fuisse in bonis ejus.*
- 5 *Differentia juris veteres & novi circa hanc actionem, quam alius, quam debitor, pignus possidet; tum quid hic juris apud Batavos?*
- 6 *Nomina Serviana & quasi Serviana unde? Hypothecaria nomen commune: differt à pignoratitia.*
- 7 *Edictum quibus verbis à Servio conceptum?*
- 8 *Quæ res coloni pro mercede pignoris juris tenentur?*
- 9 *Investa & illata in pradium urbanum tacite pign-*

erant, & hinc probat, Paulinam non competere de rebus ante missionem in bona alienatis. Perperam, inquam, quoniam verba ista non ad tempus factæ alienationis, sed intendendæ hujus actionis referenda sunt: per l. si quis. l. omnes. 17. §. 1. hoc tit. junct. l. 1. C. eod.

Ipsis creditoribus) Plerumque curator bonorum hic constitui solet, tit. de cur. bon. dand. cum hæc actio exercenda datur, l. 1. hoc tit.

Recissa traditione) Sic intelligo, ut §. præc. dictum est, vi ipsa restitutionis in integrum & iudicii constituti. Rescinduntur autem hæc in actum actione, & in pristinum statum restituntur omnia quæ in fraudem creditorum facta sunt, perinde ac si nihil eorum factum esset. Itaque non dominia solum revocantur res ipsæ, verum etiam obligationes, actiones, fructus, accessiones, cæteraque commoda restituntur, quæ creditores habuissent, si nulla alienatio aut liberatio intervenisset, l. 1. §. 1. l. ait prætor. 10. §. per hanc. 19. & 3. l. hac in factum. 14. l. omnes. 17. l. ult. §. non solum. 4. hoc tit. l. videamus. 33. §. in Favianiana. 4. de usur.

Dicere, traditam non esse) Non disertè ac nominatim, quasi his ipsis verbis formula intentionis concipienda: sed dicere & intendere effectus & rebus ipsis, ut in actionibus superioribus. Sic enim hic agunt creditores, quare vera res numquam tradita sit. Adversus quos hæc actio detur, factis ex iis, quæ superioribus dicta sunt, intelligitur. Ex sententia Venujij etiam adversus ipsum fraudatorem datur, l. ult. §. ult. hoc tit. Datur intra annum, l. 1. §. 10. eod. nimirum quia velut superior illa contra jus civile introducta est, vel quia naturam actionis pœnalis habet. Post annum tamen de eo adhuc competit, quod ad eum pervenit, adversus quem actio movetur, d. l. 10. §. pen. Annum intelligimus utilem, quo primum experiendi potestas fuit, d. l. 10. in fine. Itaque annus hujus actiones computabitur a die venditionis bonorum, factæ scilicet à creditore. §. ult. decretum magistratus, l. 6. §. ult. l. 10. §. annus. 18. eod. Ante enim agi non potest, & non valenti agere præscriptio non competit, l. 1. §. ult. C. de anal. exc. Joan. Fab. l. 17. Mynf. n. 63. Schneid. n. 83. Inconsideratè igitur nonnulli textus istos retulerunt a die alienationis factæ à debitore, inter quos & D. Wefemb. par. hoc tit. num. 12.

pignori esse : in rusticum importata pignori non esse , nisi id expressè convenerit.

- 10 *Actioni hypothecaria locum esse in omni genere pignoris. Constitutio Caroli V. ann. 1529.*
 11 *Inter pignus & hypothecam nihil interesse quantum ad actionem hypothecariam : nisi forte in eo , quod cautum Nov. 4. cap. 2.*
 12 *Inter pignus & hypothecam quid propriè intersit secundum usum juris ? Veteres pro hypotheca verbo Latino fiducia usos videri.*

1 **A**D extremum proponitur hinc actio in rem de pignore , quæ item jure honorario utilitatis causâ comparata est , *l. si tibi. 17. §. 2. de pasc.* Nam jure civili nulla actione consulebatur iis , quibus res debitorum obligatæ erant , cum possessio earum apud alium esse cœpisset. Hoc igitur cum prætori Servio durum videretur , ipse actionem de pignore seu hypotheca quibusdam in causis introduxit , quæ postmodum eadem æquitate suadente prudentium interpretatione producta est etiam ad 2 alias causas & species pignoris. Actio hæc in rem est , *pignoris. 17. de pign. l. pignoris. 18. C. eod. constituta creditoribus pignoris persequendi causa , ut hic declaratur. Unde intelligimus , competere eam adversus omnes , qui pignus possident , aut dolo malo possidere deserunt , l. si fundus. 16. §. in vindicatione 3. de pign.* Exitus actionis hic , ut qui convenitur , necesse habeat , aut creditoribus agentis solvere , aut rem , de qua agitur , restituere ; alioqui quanti ea res est , condemnatur , *d. l. si fundus. 16. §. 3.* Duo autem creditori pignus persequenti probanda sunt. 1. se jus pignoris in re , de qua agitur , habere , 2. possessionem ejus rei esse penes eum , qui convenitur. Ad primum quod attinet , si creditor cum ipso debitore experiatur , sufficit ei ad fundandum jus pignoris probare , quod debitor possideat : quoniam inter contrahentes ipsos etiam alienæ rei pignus consistit , neque debitor quæstionem dominii deferre potest , *per l. in rem alienam. 11. in fin. de pign. act.* Si verò agatur contra tertium possessorem , probandum est , rem in bonis debitoris fuisse , aut in casu generalis hypothecæ postea ad eum pervenisse , *l. & quæ nondum. 15. §. 1. de pign.* Nec interest , possessor causam habeat , an non habeat ; & cum habeat , utrum lucrativa sit , an onerosa. Nam jus pignoris non fundatur , nisi res fuerit in bonis debitoris cumque hypotheca propriè titulum non præbeat , & creditor jure debitoris nitatur , oportet creditorem potentiori jure munitum esse , quam possessorum. Illud probare necesse non est , de-

bitorem rei dominum fuisse , sed , quemadmodum dixi , fuisse in ejus bonis , sed jure titulo & bona fide ab eo possessam : quoniam agente Publiciana , eo probato etiam succumbere debet creditore agente hypothecario *arg. l. si ab eo. 18. de pign.* Hæc fusius tractatur ad Jo. Fab. Ang. Jas. Zaf. Schneid. ad hanc §. Cyn. & Salic. *ad l. cum res. 5. C. si res ad pign. Negul. de pign. 7. memb. 3. n. 6. & seq.* Secundum expeditum est : quippe hoc omnium actionum in rem est proprium , ut tempore , quo moventur , ad litem fundandam rem possidere oporteat. Olim si alius quam debitor pignus possidebat , non tenebatur creditor ipsum prius debitorem personam actione convenire , & sic deinde illo non solvente demum pignus à possessore persequi sed in arbitrio creditoris erat , adversus utrum prius experiretur , *l. distrahis. 14. l. perfectio ne 24. C. de pign. l. ult. C. de obl. & act.* Tertium hoc requirebatur , ut si debitor præsentem esset , prius denuntiationibus conveniretur , si est , legitimè interPELLARETUR , ut solveret , autum illo non solvente ad possessorem pignoris veniretur , *l. 10. C. d. tit.* Justinianus autem ad creditoribus plus exigit ; constituit enim ut si debitoris præsentem sint , non tantum denuntiationibus conveniantur , sed eam judicio , nec prius ad pignorum possessores perveniantur ; quam excusis debitoris , & fidejussorum , si qui sint , facultatibus. *Nov. 4. cap. 1. unde auth. sed hodie. C. de obl. & act. & auth. hoc si debitor. C. de pign.* Id jam olim in fidei pignus legale vindicantè humanitatis causa placuerat , *l. Moschis. 47. de jure fise.* ad cuius exemplum in conventionali pignore idem cavisse videtur Justinianus. Quod si debitor aut hæres ejus pignus possideat , tum adhuc nullus ordo servatur , & liberum etiamnum creditor est , ommissa actione personali pignus persequi *d. Nov. 4. c. 3. vers. cont. principales. l. perfectio nes 24. junct. pr. auth. seq. hoc si debitor. C. de pign. & secundum hoc sæpe à supremis Caesaris judicatum testatur Christin. vol. 4. decis. 151. n. 9. & seq.* Apud nos jus vetus reduatum placito anni 1564. quo expressè derogatur *d. Nov. 4. cap. 2. & d. auth. hoc si debitor.* Potest itaque hodie creditor vi istius placiti statim tertium possessorem convenire , & pignus persequi , omisso debitore principali ejusque fidejussoribus , nec prius facultates eorum excutere tenetur , *vid. decis. 4. Cur. Holland.*
Serviana , & quasi Serviana , quæ etiam hypothecaria) Duplex igitur de pignore in rem actio est : Serviana dicta ab auctore eadem ante-

logia, qua Publiciana; & quasi Serviana sic dicta, quia ad exemplum Servianæ introducta est; unde & utilis Serviana dicitur, l. 1. in pr. §. 2. de pign. l. 1. C. de precar. Hæc eadem, ut hic traditur, etiam hypothecaria appellatur, à re scilicet & nomine communi: quod nomen etiam Servianæ competit; sed cum hæc nomen proprium haberet, illa, quod commune est, sibi proprium fecit. Nonnumquam tamen appellatione Servianæ & quasi Serviana seu hypothecaria omnis significatur, l. 3. l. si ab eo 18. de pign. l. si creditor 28. de pign. aff. l. ult. C. de oblig. §. aff. Ab actione hypothecaria toto genere differt actio, quæ pignoratitia proprie dicitur, utpote quæ non in rem, sed in personam est, nec creditori competit, sed debitori adversus ipsum creditorem ex contractu obligatum ad pignus, quod accipit, soluto debito restituendum; de qua π. C. de pign. aff. §. ult. sup. quib. mod. re cont. ubi. Abusivè tamen veteres quandoque hypothecariam quoque pignoratitiam vocat, ut observare licet, l. 9. in fin. quib. mod. pig. solv. l. rem alienam 4. de pign. aff. l. 3. §. 3. ad exhib. l. 13. de cond. ind. l. duobus 19. de exc. rei jud. & aliis locis. Vid. nostra ad d. §. ult.

Et prætoris jurisdictione) Atqui quasi Serviana à prætore introducta non est, sed Jurisconsultorum ingeniis excogitata & instituta ad exemplum ejus, quæ à prætore comparata & in edicto proposita fuit. Respondemus, etiam eas actiones, quæ ad imitationem edicti à prudentibus compositæ sunt, prætorias censeri; propterea quod causam & initium à jurisdictione prætoris acceperant.

De rebus coloni) Dubium non est, quin ea actio de pignore, quæ verbis edicti proposita fuit, Serviana proprie vocetur. Unde existimare licet, prætorem nominatim tantum de rebus colonorum pro mercede locationis obligatis, locutum, edictumque ad hunc modum conceptum fuisse: Quod à colonis oppignoratam mercedis causa ad alterum pervenerit, ejus rei creditoribus actionem dabo. De rebus iniqui similiter obligatis actio verbis edicti proposita non fuit, itaque cum de his rebus agimus, non proprie Serviana experimur, sed quasi Serviana, quæ est ex edicti productione.

Quæ pignoris jure pro mercedibus) Relativum quæ hic non demonstrat, sed distinguit: quippe hac adjectione non illud significatur, res omnes coloni pro mercede fundi locatori esse obligatas, sed de his, quæ obligatæ sunt, Servianam competere. Jam autem constat, non omnes res coloni pro mercede pignoris jure teneri; sed primum fructus in fundo conduc-

to nascentes: qui quidem etiam tacite citra ullam conventionem pignori esse intelliguntur, l. 7. in quib. caus. pign. tac. l. 3. C. eodem. Deinde ea, & sola, de quibus nominatim convenit, ut pignori essent, §. adipsicende 3. in fin. inf. de interdict. nam nec investita, inducta, aut illata in prædium rusticum, aliter pignori sunt fundi domino, quam si expressa conventio intercesserit, l. 4. §. d. l. 7. d. tit. l. 5. C. eod. Quia in re distat conductio prædii urbani à conductione rustici: nam in urbanum prædium illata placet pignori esse locatori, etiam si nihil nominatim convenerit, l. 4. de part. §. d. l. 4. in quib. caus. pign. tac. Cujus differentie ratio si queratur, ea sumenda est ex moribus populi Romani. Solebant in prædiis rusticis nata pro mercede obligari, in urbanis investita, l. si Servus 61. §. locavi 8. de furt. quod autem erat in more positum ut alias sæpe, in jus paulatim transit, & pro dicto habitum est, sicubi dictum non esset. Scio, veteres interpretes aliter sentire, atque arbitrari, etiam in inductis atque illatis in prædium rusticum tacite sive citra pactiorem expressam pignus pro mercede constitui, si modo voluntate seu scientia domini illata sint, quod nec ipsum in illatis in urbanum prædium exigatur. Laudant in hanc sententiam constitutionem Alexandri, quæ extat in l. 5. C. de locat. Sed merito hæc sententia à recentioribus rejecta est, nihilque eam juvat D. Alexandri constitutio, qua sola nititur. Nam voluntatis nomine in ea constitutione adsignificatur expressa conventio, quemadmodum etiam in l. Pomponius 5. §. in quib. ca. pign. tac. Quorum enim exigamus, ut voluntate domini illata sint, nisi, simul ut pignori essent, pactio aliqua inter eum, & colonum interposita fuerit? Sed & voluntate domini illata sic rectè accipi possunt, si dominus locaverit fundum hac lege, ut aliqua in eum fundum inferrentur. Qui autem hanc legem locationi dixit, vi ipsa & per consequentiam pactus esse intelligitur, ut quæ ex pactiione importarentur, pignoris loco teneantur. Ita ferme Connan. 4. comm. 16. Fort. Garz. ad d. l. 5. Duar. Cujac. ad l. 4. de part. Don. de pign. c. 4. Bach. 1. de pign. c. 11. D. Tuld. in tit. C. in quib. ca. pign. tac. n. 3. Christin. vol. 3. dec. 110. §. vol. 4. dec. 155.

Quæ creditores pignora persequuntur) Quasi Serviana seu hypothecaria datur de reliquis rebus pignori obligatis; & in quovis genere pignoris locum habet. Itaque competit non tantum de pignore conventionali, sed etiam de legali: quale verbi causa habent pupilli & adolescentes in bonis tutorum & curatorum, X x

l. pro officio. 20. C. de adm. tut. fiscus in bonis debitorum fisci, l. 1. l. 2. C. in quib. ca. pign. tac. uxor in rebus mariti in causa dotis, l. un. §. 1. C. de rei ux. act. legatarii in rebus hæreditariis, l. 1. C. comm. de legat. item de pignore prætorio judiciali, l. 2. C. de præt. pign. item eo, quod testamento constitutum est, l. non est mirum. 26. de pign. act. denique & de pignore tacito, l. 4. l. 7. in quib. ca. pign. tac. l. 4. de pass.

Inter pignus & hypothecam, quantum ad actionem hypothecariam) Inter pignus & hypothecam tantum nominis sonus differt, ait Marcian. *l. 5. §. 1. de pign.* id est, diverso & discrepante sono idem significant. Addit hic Imp. *Quantum ad actionem hypothecariam attinet*, quod etiam sensitse Marcianum arguit inscriptio *d. l. 5.* quæ est, ad formulam hypothecariam. Quorsum hæc restrictio pertineat, mox indicatur.

Inter creditorem & debitorem convenit) Additum hoc exempli causa: multa enim sunt genera pignorum, quæ constituuntur sine conventionione, ut jam intelleximus. In conventionali pignore hoc iure in toto Belgio utimur, ut nullam prædium speciali hypotheca affici queat, nisi coram magistratu & iudice, sub cuius jurisdictione situm, pignus constituatur scriptura in fidem rei gestæ confecta, juxta placitum Caroli quinti ann. 1529. Jo. Deckher. *lib. 1. diff. 10. n. 34. add. art. 45. Ordin. Polit.* aut si feudale sit prædium, coram Paribus Curie, Neostad. *de feud. c. ult. n. 26. Grot. lib. 2. introd. c. 42.* Planè ad constituendam generalem hypothecam sufficit, coram quovis hujus regionis iudice bona sua apud acta publica obligasse, *d. art. 35. Grot. d. lib. 2. cap. 48.*

Utraque hac appellatione continetur) Sensus est, quæcumque res sit, sive mobilis sive immobilis, sive tradita sive non tradita, quæ pro debito obligata est, ea utroque hoc nomine, pignoris videlicet & hypothecæ, promiscuè in actione hypothecaria designari solet. Quippe quæ actio, & si quod commodum ei adhæret, creditori competit, tam pro pignore propriè dicto, cujus scilicet amissa sit possessio, quàm pro hypotheca: ita ut effectu juris non differant. Et hoc dictum est ab Ulpiano, pignus contrahi non sola traditione, sed etiam nuda conventionione, etsi traditum non est, *l. 1. de pign. act.* Sanè quod novissimo jure constitutum est, ut debitor prius conveniatur, & facultates ejus excutiantur, & sic demum, si repertum sit, debitorem non esse solvendo, ad pignoris possessionem per-

veniatur, *Nov. 4. cap. 2.* id plerique putant tantum locum habere in hypotheca, non in pignore propriè dicto, cujus scilicet possessio ab initio ex conventionione penes creditorem fuit, & postea forte amissa: sed hoc casu adhuc statim & recta possessionem pignoris avocari posse; quæ sententia non caret ratione. *Negul. de pign. part. 8. memb. 1. n. 18.*

Pignoris appellatione eam propriè rem, &c. Hæc significacionem & proprietatem verborum spectamus, aut potius usum juris, inter pignus & hypothecam hoc interest, quod pignus propriè dicitur, cum simul res traditur creditori, Græcis ἐπέχυρον, & præsertim si sit mobilis; hypotheca autem cum res sine traditione nuda conventionione obligationi subjicitur. In pignore id nostri sumplerunt à notatione & origine verbi, utpote quod dictum sit a pugno, ut sit res, quæ traditur manu, ac velut pugno, *l. plebs. 238. §. 1. de verb. sign.* Unde maximè id dicitur de re mobili, in quam solam cadit ut manu capiatur: sed proprie traditionem translatum ad res omnes etiam immobiles, quarum possessio itidem creditori tradita sit. Hypotheca autem verbum Græcum est, quod posterior ætas usu Latinum fecit, dictum παρα τὸ ὑποτιθεσθαι quod est *supponere*, id est, pignori opponere, *fiduciare*; ut appareat, verbum generale esse, eoque significari utramque speciem rerum pignori oppositarum, tam quæ traditæ sunt, quàm quæ non sunt traditæ. Sed quod in aliis innumeris accidit, ut modo generis, modo speciei et generi subjectæ significacionem habeant, id etiam fit in verbo hypothecæ, quod cum per se generale sit, tamen plerumque ad certam speciem contrahitur, ea appellatione intelligatur species pignori contraria, id est, res quæ sine traditione nuda conventionione tenetur, & maximè immobilis: idque intelligi necesse est, quoties hypotheca à pignore distinguitur. Hæc verborum differentia etiam traditur in *l. si rem. 9. §. proprie. 2. de pign. act.* Veteres Consulti verbo hypotheca usi non videntur, sed Latino *fiducia*. Cujus rei argumentum est, quod in iis, quæ manum Tribonianum elapsa ad nos pervenerunt, ubi de materie pignoris agitur, nusquam nomen hypothecæ occurrat, sed *fiduciæ* dumtaxat, ut videre est apud Paulum in libris receptarum sententiarum, *lib. 1. tit. 9. lib. 2. tit. 5. lib. 3. tit. 6. de legat. lib. 5. tit. 26. in fin.* sicut nec actionis hypothecariæ ullibi in eis mentio extat, sed *fiduciariæ*, iudici & actiones *fiduciæ* tantum; ut apud eundem Paul. *d. lib. 2. tit. 13.* Modestinus apud Licinum Ruffinum in *collat. leg. Misaiticæ* Rom.

De actionibus Prætoriiis personalibus.

8. In personam quoque actiones ex sua jurisdictione propositas habet prætor, veluti de pecunia constituta: cui similis videbatur receptitia. Sed ex nostra constitutione (cum & si quid plenius habebat, hoc in actionem pecunie constitutæ transfusum est) & ea quasi supervacua jussa est cum sua auctoritate à nostris legibus recedere. Item prætor proposuit actionem de peculio servorum, filiorumque familiarum; & eam, per quam queritur, an actor juraverit; & alias complures.

NOTÆ.

8. Receptitia) Hæc actio civilis erat verbis solemnibus composita, & tantum in argenteis dabatur, cæterum de re quacumque etiam ante non debita: actio autem constitutoria, quæ honoraria est, dabatur contra omnes quidem, qui constituerent; sed tantum de rebus, quæ pondere, numero, mensura constant; & non nisi debito constituto, l. 2. C. de const. pec. add. Salmaf. de mod. usur. cap. 16.

In actionem pecunie constitutæ) Actionis receptitiæ vis omnis à Justiniano transfusa est in constitutoriam, excepto eo, quod non constituitur nisi debitum, etsi recipiebatur & non debitum, d. l. 2.

COMMENTARIUS.

- 1 Recipere quid? actio receptitia.
- 2 Actionis receptitiæ & constitutoria discrimina: & præcipua causa.

Hactenus actiones prætoriiæ in rem; subjiciuntur deinceps, ut erat propositum, ejusdem originis actiones in personam. Actionum prætoriarum in personam, quædam velut ex contractu & negotio gesto proficiuntur, quædam ex maleficio, aut quasi ex maleficio: ac utriusque generis multæ & variæ sunt species causis efficientibus proximis distinctæ; neque enim hoc omnes, sed paucæ tantum proponuntur, exempli videlicet gratia: ac primum velut ex contractu hæ tres, de constituta pecunia, de peculio, ex jurejurando.

Cui similis videbatur receptitia) Actioni de pecunia constituta similis fuit vetus actio receptitia, sic dicta à verbo recipere, quod inter alia significat in se aliquid suscipere & polliceri: nam passim apud Classicos auctores invenies, recipere in se, ad se, & simpliciter recipere, dictum pro aliquid facturum promittente.

re : & videtur majorem etiam vim hoc verbum habuisse, quam *promittere*. Cicero Lucinio Crasso, *Fam. lib. 5. epist. 8. Velim existimes, me ea, quæ tibi promitto, ac recipio, sanctissimè esse observatorum.* Hæc autem receptitia actio tantum ad trapezitas, sive mensarios aut argentarios pertinebat, apud quos, ut tum moris erat, pecuniæ & res civium Romanorum deponebantur. Iraque si mensarius contra stipulationem recepisset, se certo die soluturum, quod hic vel ille apud se deposuisset, hoc conventionis genus receptum dicebatur, & actio, quæ ex ea re competeat, receptitia sive pecuniæ receptæ.

2. *Nostra constitutione*) Extat in l. 2. C. de *const. pec.* Quantum autem ex hac constitutione Justiniani intelligere licet, hæc inter actionem receptitiam & constitutoriam discrimina fuerunt : illa civilis erat verbis solemnibus composita, hæc prætorica : illa tantum contra argentarios dabatur, hæc contra omnes, qui constituisent : in illam etiam veniebat, quod non erat debitum, in hanc non nisi debitum : illa in quibuscumque rebus, hæc in iis tantum, quæ pondere, numero, & mensura constant, locum habebat, in quibus & consistebat mutuum. Cujus differentia hanc fuisse causam putat eruditissimus Salmasius *lib. de mod. usur. cap. 16.* quod olim mensarii auctionibus præerant, pretia rerum venditarum colligebant, ac redigebant : apud eos cujusque generis res deponebantur, quia publicæ fidei erant quasi sequestres. Idcirco & promittebant, se soluturos aut reddituros pro aliis res quascumque mobiles vel immobiles. Cæterum Justinianus sublata receptitia, unam esse voluit actionem adversus omnes constituentes, & de omnibus rebus constitutis, eam, quæ de pecunia constituta appellatur, quod & ad agendum esset commodior, & verbum *pecuniæ* omnibus convenerit, l. *pecuniæ* 178. de *verb. sign.*

Si quid plenius) Hoc tamen excepto, quod non constituitur, nisi debitum, etsi olim in receptitiam veniebat & quod non fuerat debitum, d. l. 2. C. de *const. pecun.*

Et alias complures) Cujusmodi sunt quod justitiam exercitoria, institutoria, tributoria, de in rem verso : quæ etiam explicantur *tit. proximo.*

TEXTUS.

9. De constituta autem pecunia cum omnibus agitur, quicumque vel pro se, vel pro alio soluturos se constituerint; nulla scilicet stipulatione interposita. Nam alioqui si stipulanti promiserint, jure civili tenentur.

- 1 *Actionis de pecunia constituta introducta causa.*
- 2 *Singulare in hac actione.*
- 3 *Quibus ex causis hac actione teneantur?*
- 4 *Constituti & fidejussionis convenientia & difficultudo.*

Actio de pecunia constituta edicto prætoris introducta est ex hac causa, si quis nudo pacto constituerit se futurum, quod ante debitum fuit, l. 1. §. 1. de *const. pec.* l. 2. C. *eod.* Ex hac causa jure civili actio non competit : quippe quo jure ex nuda conventionem, quantumvis geminata aut obligationis antecedentis confirmandæ gratia interposita, actio non datur. Prætor autem constituta ex consensu facta custodienda putavit, motu naturali æquitate : quoniam ut Ulpianus ait d. l. 1. in *pr.* grave est fidem fallere. Grave scilicet in hac specie maximè, ubi quod jam ex aliquâ præcedenti causa debetur, nova conventionem stabilitur ac confirmatur : nam nisi debitum sit, quod constituitur, prætor actionem non dat. Illud in hac actione, ut singulare observandum est, quod ea edicto proponitur non statim, sed sub conditione, si appareat, eum qui constituit, neque solvere, neque fecisse neque per actorem steterisse, quominus fieret, quod constitutum est, l. *si duo.* 16. §. 3. & *seqq.* l. *sed & si* 27. & l. *seq.* de *pec. const.* Ex quo simul intelligimus non amitti actionem actori, si moram fecerit in accipiendo, quod ratio juris civilis non patitur ; sed ei ad initio nec datam videri, si per eum steterit constituti die, quominus oblatum acciperet. Nimirum prætori novam actionem præter regulam juris inducenti visum est, eam sic proponere, ut quàm mitissimè cum reo ageretur, & quæcumque culpa possit actori in accipiendo obijci, ne actio daretur.

Pro se vel pro alio) Is solis actione constituta pecuniæ tenetur, qui quod ante debitum fuit constituit, l. 1. §. 1. & passim deinceps, l. 1. §. 2. l. *item illa.* 18. §. 1. b. t. de *pec. const.* A quo autem debitum sit, urum ab eo, qui constituit, an ab alio, nihil interest, d. l. 1. §. 2. l. 1. C. *eod.* Sed nec illud refert, quæ causa, quove jure debitum sit, dum aut naturaliter peti possit, aut naturaliter debeat, l. 1. §. *debitum* 6. & deinceps, l. 3. §. 1. *eod.* Hoc amplius, etsi quis constituit alii, quàm constitutori, modo pecunia debita sit, valebit constitutum : nihil enim prætor adjecit, d. l. 1. §. 2. Postremo & aliud, quàm quod debetur, constitui potest, & quod debetur, constituti die, aut alio loco, quàm quo de

porter, d. l. 1. §. an potest. §. l. 4. l. 5. in eod. Id quod sub conditione debetur, siue parè siue in diem constituitur, eadem conditione suspenditur, ut existente conditione valeat, deficiente utrumque pereat. Sed is, qui parè debet, si sub conditione constituitur, in hanc esse utilem, id est, efficacem actionem, Pomponius censuit, l. id quod. 19. p. §. 1. eod.

Nulla stipulatione interposita) Actioni constitutorie tunc locus est, cum quis nudo pacto soluturum constituit. Nam si stipulatio interuenerit, actio honoraria non desideratur, cum sit civilis ex stipulatu. Illud sciendum est, constitutum priorem obligationem non innovare, sed ei accedere, eumque etiam, pro quo alius constituit, adhuc obligatum manere, l. ubi quis. 28. eod. Quæ species constituti multa habet cum fideiussione communia. Veluti quod liberato priore seu principali debitorè, liberetur & pecuniæ constituta reus, l. in omnibus 43. de solut. quod ei beneficium ordinis & excussionis non minus quam fideiussori tributum est, Nov. 4. c. 1. & si plures sint pecuniæ pro alio constituta rei, quod his etiam competit beneficium divisionis, l. ult. C. b. t. Ceterum & in multis discrepant: nam constitutum nudo pacto perficitur, fideiussio stipulationem requirit: constitui potest etiam aliud, quam quod debetur, & alii, quam creditori, & quod ulteriore die debetur, constitui citiore. Quorum nihil admittit fideiussio, ut docuimus sup. de fideiuss. sub §. fideiussores. §. quo loco etiam monuimus, hodiernis moribus constitutum à fideiussione vix discerni posse, sublata videlicet pacti & stipulationis differentia. Olim quoque apud Græcos, qui stipulationum firmamenta pactionibus suis non adhibebant, nullum hac in parte discrimen fuit inter ἀρτιώματα & ἔγγυα communem.

TEXTUS.

De peculio.

10. Actiones autem de peculio ideo aduersus patrem dominumve comparavit prætor, quia licet ex contractu filiorum seruorumve ipso iure non teneantur, æquum tamen est, peculio tenus (quod veluti patrimonium est filiorum filiarumque, item seruorum) condemnari eos.

NOTÆ.

10. Ipso iure non teneantur) Filiusfam. patrem civiliter non obligat; nec servus dominum. l. 8. de resc. vend. l. 8. §. ult. de accept.

Veluti patrimonium) L. 32. in fin. pr. de pec. Peculium autem filiisfam. hic profectitium tantum accipimus, l. 18. in fin. de castr. pec. l. 6. §. l. ult. C. de bon. que lib.

COMMENTARIUS.

1. Causa introducenda actionis de peculio.
2. Hanc actionem non in rem, sed in personam esse.
3. An actio de peculio, que aduersus patrem datur, specie differat ab ea, qua tenetur filius?
4. Cujus peculii nomine pater ex contractu filii rectè conveniatur?
5. Actione de peculio non consumi obligationem, que cum filio aut seruo contracta.
6. Ex delictis actionem de peculio non dari.
7. Causa, ex quibus servus dominum, filius patrem de peculio non obligant.

ETiam actiones, quæ de peculio ex contractu filiisfam. aut servi aduersus patrem aut dominum dantur, sunt actiones in personam prætorie. Nam iure civili nemo ex alterius contractu obligatur, l. 1. C. ne ux. pro marit. l. 1. C. ne fil. pro patr. l. pen. C. quod cum eo qui in al. pot. Sed prætori æquum visum est, ex contractu servi aut filii patrem & dominum, ad quos emolumentum contractus pertinet, saltem hætenus obligari, quatenus causa contrahendi, id est, peculium filio aut seruo concessum pateretur: ne scilicet qui bona fide cum servis & filiis contraherent, quos peculium habere scirent, circumvenirentur. Nam pater & dominus hoc ipso quod peculium filiis & servis concedunt, de eo se tacite obligare videntur, & simul seruo & filio etiam jus contrahendi pro modo & quantitate peculii concedere, arg. l. 1. §. item. §. de acquir. poss. l. 1. si à pat. quis man. ut proinde qui cum seruo aut filio contrahit etiam domini & patris personam spectare, & eorum quoque fidem quodammodo sequi videatur. Porro ut hic locus ostendit, actio de peculio non est actio in rem, sed in personam. Quippe quæ non nascitur ex ullo iure, quod quis in re habet, sed ex obligatione, ut passim legitimus dominum & patrem de peculio obligari. Obligantur autem non ex sua persona, sed ex persona seruorum & filiorum, propter eam causam, quam modo allegavimus. Planè in hoc actio de peculio naturam actionum in rem imitatur, quod peculium ea sequitur, veluti si servus cum peculio alienatus sit, l. ancillarum. 27. §. 2. de pecul. actionis enim in personam natura hæc est, ut semper aduersus eundem locum habeat, l. actionum. 25. de obl. & act. Ceterum hoc ideo placuit, quia prætor prop-

propter peculium dominum teneri voluit, & tantum peculio tenas.

Actiones) Utitur numero multitudinis, quia tot sunt actiones de peculio, quot sunt rationes contrahendi, ut actio ex empto de peculio, ex vendito de peculio, mandati, commodati, depositi, &c. de peculio. Quæritum autem est, an actio, quæ de peculio adversus patrem datur, sit diversa ab ea, quæ contra filium competit, ut quemadmodum duo hic sunt debitores, *l. si quis* 44. de pecul. ita & duæ sint distinctæ actiones; an verò una sit eademque actio. Et certum est, numero quidem hæc actiones differre, at non videntur differre specie; sed actio de peculio cum altera illa esse eadem specie actio, novam saltem qualitatem habens. Etenim actio de peculio non est propria aliqua actio, sed alterius actionis, puta mandati, depositi, ex empto, adjecto; prorsus ut actio noxalis non est propria actio specie distincta ab ea, quæ directo ex delicto competit, sed tantum actionis ex delicto adjectio, quamquam novam habet qualitatem vid. *inf. tit. 8.*

De peculio) Peculium servi simplex est unius generis, totum in domini, à quo profectum est, potestate: unde & sine exceptione dominus de peculio tenetur. Peculium verò filiiam. multiplex & non unius naturæ. Genera ejus singula distinctè exposita sunt *sub. tit. 9. lib. 2.*

4 *Ex ea autem distinctione intelligere licet, patrem non de omni peculio rectè conveniri, sed de profectio tantum, quod solum totum in potestate habet. Et quidem de castrensi aut quasi castrensi ideo pater non cogitur actionem de peculio pati, quia in hoc genere peculii pater jus nullum habet, sed ipse filium locum ac jus patrisfam. in eo obtinet, l. ex castrensi. 18. in fin. de cast. pecul. l. 30. C. eod. l. 2. de sen. Mac. De peculio adventitio olim quidem similiter ut de profectio in patrem actio competebar: sed postquam Justinianus adventitii peculii proprietatem filio concessit, & pater tantum usufructuarius hujus peculii & legitimus administrator factus est, desinit ex contractu filii de hoc peculio conveniri posse, l. 6. & l. ult. C. de bon. quæ lib. multo minus igitur conveniri poterit eo casu, quo filius plenam peculii adventitii proprietatem habet. Costalium post Bartol. in l. 1. de pecul. Christin. vol. 3. dec. 35. n. 2.*

5 *Adversus patrem & dominum*) Ita ut nihilominus salva maneat obligatio, quæ cum filio aut servo contracta est. Quæ res hanc vim habet, ut si cum patre actum sit, adhuc civilis actio contra filium supersit, *l. si quis* 44. de

pecul. si cum domino, servus adhuc naturaliter obligatus maneat hoc effectu, ut & fidejussor ejus obligationis accipi possit, & pecunia à manumisso soluta non repetatur, l. eo tempore. 50. §. 2. eod. l. 14. de obl. & act. Itaque quod dicitur, in *dist. l. si quis* 44. cum quædam filiosam. contrahit, duos habere debitores, filium in solidum, & patrem de peculio idem de eo quoque, qui cum servo contraxit, dici potest, nimirum etiam hunc duos habere debitores, dominum de peculio, servum in solidum: sed hoc interest, quod cum filio etiam agi potest, cum servo non potest, qua de causa Jurisconsultus in *d. l. si quis* 44. filiosam. tantum meminit. Illud per se planum est, pro eo quod actor à patre aut domino actione de peculio consecutus est, minui filii & servi obligationem; ut & illud, si filius conventus pecunia alicunde quæsitâ solverit etiam patrem liberari.

Ex contractu) Additum hoc consulto ad removendam maleficia & quasi maleficia: nam ex delictis causisque pœnalibus actio de peculio non datur, *l. 1. §. si filiosam. 7. de his qui de jec. l. ex pœnalibus 58. de reg. jur.* Cui non obligatur, quod filio ex pœnali causa convento, & in certam summam condemnato, pater tenetur actione judicari de peculio. Nam hic pater non convenitur ex delicto filii, sed velut ex contractu. Quippe etiam judicio cum filio contrahitur, sicut stipulatione, *l. 3. §. idem scribit. 11. de pecul.* Sed nec ulla alia actio ex delicto filii pater conveniri potest; dominus autem ex delicto servi alia tenetur, nempe actio noxali, *inf. tit. 8.* Cæterum verò contractus & quasi contractum hic intelligere debemus; puta tutelam, negotia à filiosam. aut servo gesta, quorum nomine etiam de peculio adversus patrem & dominum actio est, *l. ex facto. 52. de pecul. l. 14. de neg. gest. l. ex contractibus. 49. de obl. & act. l. 1. C. quod cum eo.* Neque hoc novum est; quasi contractus absolute contractus vocetur, *l. sed etsi. 16. de neg. gest. l. ult. in quib. ca. pign. tac. d. l. ex contractibus. 49. de obl. & act.* Illud obiter notandum, esse quosdam contractus & causas, ex quibus servus & filiosam. dominum aut patrem de peculio non obligant. Dominum placeat non teneri ex his quatuor; si servus fidejusserit; si liberum se mentitus judicium susceperit; si compromiserit; si jusjurandum detulerit, *l. 3. §. si filiosam. 5. & §. si servus. 8. cum seq. l. 5. §. 2. de pecul.* Pater autem ex una tantum causa non tenetur, nempe si filius mutuatam pecuniam acceperit; idque propter Senatusconsultum Macedonianum, quod ve-

patrem dari. De quo plura suo loco in tit. seq.

(Ipso jure) Ipso jure idem hic valet, quod jure civili, uti & in §. 1. *infr. de perp. & temp. l. 9. §. 1. usufr. quemad. cav. l. 1. §. ult. superfic.* Hæc igitur hujus loci sententia est, ut actionem de peculio ex contractu filiorum & servorum adversus patrem & dominum comparatam à prætore, quia hi non tenentur eo nomine jure civili, & tamen tenentur sit teneri eos peculio tenus. Potest & hoc sic explicari, ut ipso jure dictum intellegendum sit pro mera & stricta juris ratione.

(Quod veluti patrimonium) Hæc ratio non concludit, nisi factum patris & domini simul respiciamus qui peculium, ejusque ceu patrimonium cujusdam administrationem filiis & servis concesserunt.

(Condemnari eos) Deducto tamen, quod iis naturaliter debetur, *l. pen. C. quod cum eo, l. 5. ult. l. 9. §. 2. & 3. de pecul.* ubi Ulpianus ait, peculium deducto eo, quod domino debetur, computandum esse, quia prævenisse dominum, & cum servo egisse videatur. Item quid his debetur, qui sunt in ejus potestate. Actionis de peculio apud nos nullus usus est.

TEXTUS.

De actione in factum ex jurejurando.

11. Item si quis postulante adversario juraverit, deberi sibi pecuniam, quam peteret, neque ei datur, justissimè accomodat ei salem actionem, quam non illud quæritur, an ei pecunia debeatur, sed an juraverit.

COMMENTARIUS.

Qualis sit actio, quæ ex jurejurando datur, novane aliqua, an vetus? In personam eam esse, quæcumque ex causa juratum sit.

De quo genere jurisjurandi hic tractetur? Quam ab causam hæc actio à prætore introducta, cui, adversus quem, quo effectu, detur?

Inter actiones, quæ à prætore proditæ in personam sunt, numeratur hoc loco & actio ex jurejurando. A prætore hanc actionem introductam esse, non constitutam jure civili, apparet ex eo, quod jure civili nulli actio datur, nisi ei, cui quid debetur: nec satis est, in judicio dicere, sibi quid deberi, nisi & is, qui dicit, probet. Non probat autem qui jurat; utique non propriè & verè. Cur autem

prætor hanc actionem constituerit, paulo post audiemus. In personam est, utpote proficiscens ex conventionione, *l. qui jurasse 16. §. ult. de jurejur.* Proinde talis etiam tunc, cum in actione in rem juratum est. Sed quoniam in universum parum liquet, qualis sit hæc actio, (nam & veterem hanc actionem dari legimus, *l. si duo. 13. §. 2. & seqq. eod. l. 7. §. si petenti 7. de public. in rem act.* & utilem interdum, *l. sed si. 11. §. ult. l. quod si. 29. de jurejur.* sæpe etiam & passim in factum) diligentius inquirendum est, quid de ea re habendum sit. Ego sic sentio, verbis has actiones distingui; cæterum re ipsa una tantum esse, eamque ex solo jurejurando nasci, certè una hac causa & defensione niti, quia juratum est. Porro hanc eandem modo in factum, modo utilem à Consultis vocari, modo sub appellatione veteris actionis intelligi. Dicitur actio in factum, qualis dari solet, cum dedi aut feci quid, ut vicissim dares aut faceres: juravi enim, te deferente, ea lege, ut dares aut faceres, quod peto, *d. l. 11. §. 1. l. 8. C. eod. junct. l. 1. 2. de præscr. verb.* Dicitur utilis, propterea quod cum conventio hinc aperta non sit, non potuit dari ex jurejurando actio præscriptis verbis seu in factum civilis; sed datur in factum prætoria, id est, utilis. Dicitur denique & vetus actio juranti dari, sed verbo magis, quàm re: nimirum ob veterem causam, quam inuito obtendere ad existimationem actoris non nihil pertinet. Cæterum revera novæ causæ intentione nititur, quæ non aliunde nascitur, quàm ex jurejurando: quapropter etiam in hoc solum consistit; cujus proprium est, ut non aliud quærat, quàm an juratum sit, omiſsa quæſtione, an ex priorè causa debeatur, *l. 5. §. 2. l. 9. §. 1. de jurejur.* Et hoc est quod Paulus scribit, in *l. eum qui. 30. eod.* hoc judicio, in quo de jurejurando agitur, non principalem causam exerceri, sed jusjurandum actoris conservari. Planè juramentum præstitum non impedit, quominus adhuc verus actio intentari possit, *d. l. eum qui. 30. sed nemo, qui sapit necessitati probandi ultro se subjicit. Oldend. class. 1. act. 9. in affin. rem. Don. c. 8. ad tit. de jurejur.* Proficiscitur hæc actio ex conventionione, *l. sed & si. 25. & l. seq. in fin. eod.* cui consequens est, in personam eam esse, non in rem, etiam tunc cum quis in actione in rem juravit, rem, quam petebat, suam esse. Nam cur hic quoque non sit actio in personam, cum sit pariter ex jurejurando, id est, ex conventionione, cujus generis actiones omnes in personam sunt, nulla in rem? Neque obstat, quod petitor, qui de-

deferente possessore juravit rem suam esse, ex hac parte edicti agens, intendit, rem suam esse, ut juravit, quæ intentio est actionis in rem. Nihilominus enim in personam agere intelligitur hoc ipso, quod agit propter jusjurandum: ideoque & hic actio in factum dari dicitur, quæ utique in personam, l. 11. §. 1. eod. Denique illud constat, non dari eam adversus quoscumque possessores, ut natura est actionum in rem, sed adversus eum dumtaxat, qui jusjurandum detulit, cosve, qui in locum ejus successerunt, l. 9. §. ult. & l. seq. eod. & ideo quamvis alii hic utilem in rem dari consentent, per d. l. 11. §. ult. effectum tamen juris nihil interesse fatentur, in personam, an in rem hic agi dicamus. Donellus existimat, tractari solum hoc loco de jurejurando, quo res transigitur nulla interveniente sententia, & nimirum de jurejurando voluntario, quod judicio nondum cœpro seu ante litem contestatam ex conventionem actori deferitur. Nam ibi sententia intervenit, actionem ex jurejurando non dari, sed locum esse actioni judicati dumtaxat, videlicet cum jusjurandum actori deferatur post litem contestatam: sive à reo approbante iudice, quod propriè vocatur judiciale; sive à iudice in causa dubia & laborante inopia probationum, etiam reo invito, secundum l. admonendi. § 1. de jurejur. l. 3. C. eod. quod jurisjurandi genus dicitur necessarium. His enim casibus iudicem præstato jurejurando quasi re satis probata, secundum eum sententiam ferre, qui juravit, l. jusjurandum. § 4. §. ult. d. l. admonendi. § 1. eod. De jurejurando necessario assentior: quippe quod in eum finem, ut inde actio nascatur, non deferitur: cæterum judiciale etiam huc pertinere arbitrator, atque ex eo quoque actionem dari, licet sententia secuta sit; scilicet præter actionem judicati. Nam non est novum, ut ad idem obtinendum plures actiones dentur. Itaque non obstat l. § 4. §. ult. de jurejur. & omnino ex judiciali etiam actionem dari, evincitur ex l. 8. C. de reb. cred. l. 3. & pr. §. 1. l. 9. §. ult. l. 30. §. 3. de jurejur. Atque in d. l. 24. §. 7. eod. petitori, cui relatum est jusjurandum, si jurare recuset, denegatur actio. Ubi de jurejurando judiciali agit, arguit relatio, cui involuntario non est locus, l. 17. pr. eod. Ofwald. Hilling. in Don. lib. 24. C. 18. E. Mudæus ad hunc §. n. 3.

Postulante adversario) Id est, conditione jurandi ab adversario delata. Nam si quis juret, nemine ei jusjurandum deferente, prætor id jusjurandum non tuetur, quasi sibi juraverit. Et alioqui facillimus quisque ad jusjuran-

dum decurrens oneribus probationum se liberaret, l. 3. de jurejur.

Juraverit) At cum jurare paratus esset, remissum ei fuerit jusjurandum. Nam remissio eadem vis, quæ præstati, l. 5. §. ult. l. 9. §. eod. l. 1. l. 8. C. eodem. Remittit autem, qui deferente se cum paratus esset adversarius jurare, gratiam ei fecit, contentus voluntate suscepti jurisjurandi, l. 6. eod.

Jussissimè accomodat ei talem actionem) Jussissimum ideo, quia ad religionem jurisjurandi accedit deferentis conventio & consensus, quod jusjurandum actori desert, hoc dicitur videtur, si actor juraverit, paratum se fuisse jurejurando, id est, præstare quod petitur. Hinc illa, jusjurandum servari propter religionem & conventionem, l. sed & fi. 25. l. seq. §. ult. eod. item speciem transactionis continere, l. 2. eod. id est, jurejurando negotium quasi transigendo inter litigatores decidi, l. admonendi 21. eod. l. quod si. 21. de l. Accedit ad conventionem & utilitas publica, quo scilicet major sit facultas litium expedandarum, l. 1. eod. Constituta est igitur actio eorum qui juravit, quid sibi deberi, aut suum esse adversus eum, qui jusjurandum detulit: constituta optimo jure. Sicut autem actori ranti actio ex jurejurando jure prætorio competit, ita ex contrario, si actore deferente juraverit reus se nihil debere, datur reo jurisjurandi exceptio: de qua inf. sub tit. de except. §. 4.

Sed an juraverit) Αἰὰ τὸ σίβας τῶν ἑρκῶν. Dato igitur jurejurando vel remissio, non aliter quaeritur, quam an juratum sit, an parato jurare jusjurandum remissum, insuper habita quaestione, an debeatur, quasi satis id probatum sit jurejurando, d. l. 5. §. 2. l. 9. §. eod. l. post. rem. § 6. de re judic. l. si quis 11. fin. C. de jusjur. ubi ejus rei hæc ratio redditur, ne repetita lite finis negotii alterius casus fiat exordium. Et omnino qui adversarius jurare patitur, iis omnibus allegationibus nuntiasset intelligitur, quæ ante jusjurandum præstatum objici, jurisque jurandi præstationem impedire aut remorari potuissent. Unde tamen salvæ manent exceptiones omnium, quæ etiam in causa judicati objici potuissent. leg. eum qui. 30. §. ultim. eodem. Ant. Fab. C. suo eodem. titul. def. 11. An jusjurandum prætextu aliquo, sive inventionis novorum instrumentorum, sive perjuri, retractari queat, & num pœna aliqua pejeranti legis civilibus constituta sit, disputare non est hujus loci. Consulantur DD. in l. 1. l. 2. & l. 3. C. de reb. cred. & jurejur.

TEXTUS.

De actionibus pœnalibus.

12. Pœnales quoque actiones prætor pœnæ multas ex sua jurisdictione introduxit: veluti adversus eum, qui quid ex albo ejus corrupisset: & in eum qui patronum vel parentem in jus vocasset, cum id non impetrasset: item adversus eum, qui vi exemerit eum, qui in jus vocaretur, cujusve dolo alius exemerit: & alias innumerabiles.

NOTÆ.

12. Qui quid ex albo) In eum, qui album prætoris jurisdictionis perpetuæ causa propositum corrumpit, iudicium popolare 50. aureorum datur. In Pand. Flor. legitur 500. aureorum, l. 7. de jurisd. Prætorum edicta in tabulis dealbatis conscripta proponebantur, ut unicuique legendi potestas esset.

Cum id non impetrasset) L. 4. §. 1. & deinceps. l. 1. cum 3. seqq. de in jus voc. inque eum quinquaginta quoque aureorum iudicium datur, l. pen. & ult. eod.

Qui vi exemerit) Adversus hunc datur actio in id, quanti ea res erit ab actore æstimata, l. 1. l. pen. & pas. ne quis eum, qui in jus voc. &c.

COMMENTARIUS.

1. Quale iudicium edicto constitutum in eum, qui album corrupit? & qui hoc loco sit album?

2. Quid edictum perpetuum, quid temporale? & cur illud corrumpens actione populari teneatur, non item qui hoc: & utrumque pœna fisco applicetur, an litem occupanti?

3. Qui in totum, & qui sine venia in jus vocari edicto prohibeantur: qui sine venia vocavit, qua actione teneatur?

4. Quæ causa prætorem moverit, ut patronum & parentem nisi venia impetrata vocari noluisset? problematicè.

5. Mores hodierni circa utramque partem edicti, & circa alteram interpretum extensio.

6. Quale iudicium constitutum in eum, qui in jus vocatum vi exemerit? Hodie vix huic locum esse.

7. Recensentur pleræque aliæ actiones prætorie pœnales.

HAbuimus exempla quædam prætoriarum in personam actionum, quæ velut ex contractu ac negotio gesto proficiuntur, reique persecutionem continent. Sequuntur nunc exempla aliquot eorum, quæ quidem & ipsæ prætoricæ sunt & personales, sed ex delicto veniunt, & pœnæ persecutionem habent:

ut actio de albo corrupto, de patrono aut parente sine venia in jus vocato, de in jus vocato vi exempto.

Pene multas) Pro pene videtur legendum bene, id est, valde: nam bene particula veteribus sæpe est ἀνεργία, ut bene doctus, bene magnus, bene longus. Cicero lib. 2. de Orat. cap. 88. Habetis sermonem bene longum. Idem in Rull. cap. 22. Adolescens non minus bene nummatus, quàm capillatus. Oppius de bell. Hisp. cap. 12. Cùm bene magnam multitudinem telorum injecissent. Et mox, cap. 13. Cùm bene magnam partem muri consumpsissent.

Qui quid ex albo) Exemplum primum actionum pœnalium ex jurisdictione prætoris introductarum, actio albi corrupti. In eum, qui album prætoris corrumpit, iudicium popolare quinquaginta aureorum datur, l. 7. in pr. de jurisd. Codex Florentinus & nonnullæ antiquæ editiones habent quingentorum aureorum. Quod D. Cujacio, lib. 10. obs. 10. & quibusdam aliis magis probatur, propter gravitatem delicti. Quamquam vix est, ut tantæ pecuniæ pœna conveniat iudicis popularibus. Hodie pro arbitrio iudicis multari solet. Buf. ad d. l. 7. Album hoc loco significat tabulam gypsumatam, in qua edictum præscriptum proponebatur palam, ut unicuique legendi potestas esset. Cùm autem duplex edictum sit, unum perpetuum, quod per universum prætoris imperium permanet, & in omnibus obtinet causis; alterum temporale & paucorum dierum, quod ad causas singulas & oborta negotia accommodatur, quale est citatorium & peremptorium, l. ad peremptorium. 68. cum ll. seqq. de judic. Sciendum est, pœnale hoc iudicium constitutum adversus eos tantum, qui quod jurisdictionis perpetuæ causa propositum est, corruerunt; non in eos, qui quid corruerunt ex edicto temporali, quod prout res incidit proponitur, d. l. 7. de jurisd. Illi auctoritatem magistratus violant, & ideo ipsam quodammodo rempub. civisque universos lædere videntur: unde quoque est, quod hoc casu popolare iudicium prætor proposuit, id est, unicuique ex populo eo nomine actionem concessit, d. l. 7. Hi tantum privatos offendere intelliguntur, nimirum eos solos, quorum gratia edictum propositum erat: & proinde sufficit, hos ipsos injuriam sibi factam privata actione persequi posse. Dissent. Gomez hic num. 5. cujus sententia praxi horum temporum magis convenire videtur. Ait, corrupisset, scilicet dolo malo; nam quod quis per imperitiam, rusticitatem, aut casu fecit, ad hoc edictum non pertinet, d. l. 7. in pr. & Y y S. do-

§. *doli*. 4. Tenetur verò hoc edicto non tantùm qui corruptit, sed etiam qui substulit, aut corrumpi tollive mandavit, *d. l. 7. §. ult.* Quæritur autem, cùm actio ex hoc edicto popularis sit, utrum pœna fisco aplicanda an privato litem occupanti. Sed verius est, litem occupantis lucro eam cedere; per *l. 12. de verb. sign.* & ita post DD. comment. Gomez. *hic, n. 29.* Schneid. *num. 28.*

Qui patronum vel parentem in jus vocasset) Alterum exemplum actiones prætoris pœnalis de patrono aut parente sine venia in jus vocato. Quædam personæ sunt, quæ in totum in jus vocari prohibentur; quædam quæ vocari prohibentur sine venia prætoris. In totum vocari prohibentur magistratus, qui imperium habent: item omnes, qui necessaria aliqua occupatione, sive privata, sive publica, aut religiosa destinantur, *l. 2. cum 2. ll. seqq. de in jus voc.* sed hæc prohibitio temporalis est, finitioque magistratu aut negotio expirat. Sine permisso suo prætor vocari prohibet parentem, patronum, patronam, liberos, parentes patroni, patronæ: atque in eum, qui adversus hanc partem edicti fecerit, pœnale iudicium quinquaginta aureorum parenti, patrono, &c. constituit, *l. 4. cum aliquot. seqq. l. pen. & ult. d. tit. l. 1. 2. 3. C. eod.* Causam huic edicto dedisse existimant veterem iudiciorum Romanorum morem; sic enim jus fuisse olim, ut qui in jus vocabantur, inviti cogerentur ire, alioqui vi adhibita & injecta manu reluctantes in jus trahere liceret; quod filio in patrem, liberto in patronum sine veniæ petitione permittendum non fuerit, ita fere Duar. *1. disput. 1. Rævard. cap. 5. ad l. 12. tabb. Cujac. 10. obs. 10. Hotom. Don. Vult. ad hunc §.* qui omnes pro certo tradunt, jure Romano veteri vocationem in jus fieri solitam fuisse non tantùm sine ullo apparitore præceptove iudicis, sed passim etiam licuisse adversario vocatum, ni confestim iret, vocantemque sequeretur, aut satis vel cautum daret, se certo die affuturum, testibus adhibitis ducere, trahere, obtortoque, ut loquuntur, collo in jus rapere. Sunt tamen, quomvis pauci, qui adduci non possunt, ut credant, violentam illam ductionem simpliciter & in quovis permittam fuisse. Quid enim, ajunt, tam alienum à disceprationibus civilibus quàm iudiciorum omnium exordium fieri ab imprefensione & violentia? Nec verò illa, quæ sunt apud Comicos, *In jus ambula*; item *In jus eamus*, & apud Plinium in *Paneg. c. 36. In jus veni. Sequere ad tribunal*; manus arguere injectionem. Illa quidem arguere, quæ legimus in

Eunuchos 4. 6. 31. *In jus ducito. In Aulularia* 4. 10. 30. *Ad prætorem te rapiam. In Rudent.* 3. 6. 15. *Rapio obtorto collo.* Item apud Horatium *1. Satyr. 9. v. 77. Rapit in jus.* Sed Horatium apertè loqui de vadimonii desertores Comicos autem fere agere de lenonibus; quod genus hominum contemptum & vilissimum habebatur. In hujus tantùm generis homines, aut ejusdem vilitatis, in desertores vadimonii, aut latitantes, si in publico occurrissent, violentiam istam impune exerceri potuisse. Non obstat huic sententiæ edictum. *Ne quis eum, qui in jus vocabitur, vi eximat.* Nam & eum, qui sequitur, aut sequi paratus est, vi eximi posse, ne eat. Nec verbum *ducere*, quo utitur Jurisconsultus in *l. 5. §. 1. qui satisf. cog.* hoc enim de volentibus propriè dici; ut in illo Senecæ: *Fata volentem ducunt, nolentem trahunt.* Quod autem parentes & patroni sine permisso prætoris à liberis & libertis in jus vocari vetantur, id non hanc habere rationem, quod vetus in jus vocatio vim adjunctam habuit, vocatusque, si ire recusaret, manu injecta trahi potuit; quod filio & liberto sine venia permittendum non fuerit propter reverentiam parenti & patrono debitam: sed quia hoc ipso, quod filius patri, libertus patrono diem dicunt, propriaque auctoritate eos in jus ire jubent, contra reverentiam & pietatem faciunt. Et quis denique, ajunt, non indignetur, qui audiat, facinus tam indignum à prætore permitti, ut filius patrem, libertus patronum manu injecta in jus rapiat? aut quomodo filius aut libertus id citra impietatem petere possunt? His ergo rationibus moti existimant, edictum de in jus vocando pertinere non ad violentam aliquam raptionem, sed ad simplicem vocationem ad denuntiationem: raptionisque violentiam non in quovis cives, sed tantùm in personas viles, & desertores vadimonii exercitam fuisse. Sententia est D. Joan. Vaudi *lib. 2. quæst. 26.* & Bachovii *ad tit. de in jus voc.* eamque juvare videntur textus in *l. 11. l. 16. l. 18. & seq. l. 22. d. t. l. 2. §. 1. si quis in jus voc. non ter.* ubi Paulus scribit, eum, qui in jus vocatus non ierit, à competente iudice multari: & si actoris nihil interest, adversarium suo tempore venisse, pœnam à prætore remitti. In his regionibus ea pars edicti, quæ est de magistratibus in jus non vocandis, non oblietatur: sed possunt magistratus, omnesque, qui in publico aliquo munere funguntur æquè ac quivis privatus in jus vocari, *art. instrum. Cur. Holl. 8. 12. & 38. Buf. Mornac. & An- tumn. ad l. 2. de in jus voc. Zypæ. not. jur. Belg. eod.*

cod. vers. magistratus. Cæterum in causis, quæ ad officium eorum pertinent, ratio citandi nonnihil diversa. De qua vide Merul. *lib. 4. dist. 4. sect. 1. tit. 3. cap. 4.* Altera verò pars de parentibus sine venia non vocandis, etiamnum hodie obtinet, quamvis ex auctoritate & jussu magistratus per apparitores viatoresve vocatio nunc peragatur. Dixi, jussu magistratus: nam etsi apud nos inferioribus tribunalibus apparitores sive nuntii nullo speciali iudicis mandato interveniente, nec libello supplice exhibito, (uti fit in Provinciali & suprema Curia,) ad solam petitionem actoris vocationem exequatur; id tamen faciunt quasi ex tacito & generali magistratus mandato. Gudelin. *lib. 4. de jur. noviss. cap. 5. Merul. d. sect. 1. tit. 6. cap. 12. Christin. vol. 2. decis. 154. Perez. C. de in jus voc. n. 3.* Enim verò venia in prima instantia semel impetrata, eam repetere in secunda non est necesse, Interpretes hanc edicti partem etiam ad alias personas extendunt. 1. Ad parentes spirituales, quos vocant, id est, eos, qui agere volentem de sacro fonte Baptismatis levaverunt. Alex. Castr. & alii in *l. generaliter. 13. de in jus voc. Schneid. post Angel. Jaf. bic. num. 42. Christin. vol. 2. decis. 90. n. 7. 2.* Ad socerum, socrum, vitricum, novercam, qui jure nostro parentum loco sunt genero, nurui, privigno, privignæ. DD. comm. in *d. l. generaliter. 13. Fulgosus tamen, & post eum Alex. d. loc. de vitrico & noverca dissentiunt; & D. Merula disect. 1. tit. 4. cap. 12.* tradit, morte nostri fori vitricum & novercam posse sine venia in jus vocari. Videndum an non probanda sit distinctio Jasonis *bic. num. 75.* inter aſſinitatem durantem & dissolutam, cum D. Diod. Tuldeno *comm. ad tit. de pœn. tem. litig. infra cap. 5. 3.* Ad præceptorem, quia & hic discipulo suo parentis loco fit. Menoch. 2. *arb. jud. quæst. ult. Alciat. in l. 1. C. de in jus voc. num. 8.* Verum alii hoc improbant. Duar. *cap. 4. de in jus voc. Jaf. bic. num. 78. Alex. in d. generaliter. 13.* Plerique tamen horum distinguunt inter citationem verbalem & realem, ut in illa veniæ impetratione non fit opus, in hac contra. Sed hoc admissio, præceptorem verbaliter sine venia citari posse, factendum est, edictum, secundum verum ejus sensum, de quo supra, ad præceptorem non pertinere. Quasi secundum mores hodiernos de reali citatione disputemus, quæ in causis civilibus rarissime locum habet, & non nisi ad commissionem iudicis fieri potest, tanto minus hodie ista distinctione utemur. Considerandum verò, an inter ipsos præceptores

non sit admittenda distinctio, separandusque à qualiqui præceptore operam leviter locante is, qui simul & educator, vitæque & morum formator sit, qualem veteres teste Juvenale *satyr. 7. sancti volvere parentis esse loco. 4.* Ad universitatem & civitatem. Nam ex communi opinione non potest civis cujusque universitatis aut civitatis sine venia in jus vocare universitatem aut civitatem suam: quoniam non minus patriæ suæ quisque, quam parentibus debet. *Grammat. conf. civ. 40. Viv. opin. 119. lib. 2. Schneid. bic. post Ang. Jaf. n. 44.* Contrarium tamen censuit aliquando Curia Mechlin. teste *Christin. vol. 2. dec. 90. n. 7.* Postremo sunt, qui nec dominum feudi à vasallo sine permisso iudicis impune in jus vocari posse contendunt: inter quos & Merula noster *d. c. 12.* Sed communis opinio contrarium tenet. *Mynf. 4. obs. 92. Gail. de pignor. c. 15. n. 6. D. Præf. Everh. in locis legal à libert. ad Vasall. in fin. Schneid. bic. n. 45. Grot. 2. manuduc. ca. 41. in calce.* Planè si dominus feudi simul sit & dominus territorii, non poterit à vasallo sine venia vocari, non quia vasallus, sed quia subditus, cui utique dominum eundemque Principem suum in jus vocare sine petitione veniæ licere non debet, *Gail. d. cap. 15. Rol. à Vall. conf. 18. lib. 2. Alciat. ad l. 2. C. de in jus voc. Arnold. de Reyg. in addit. ad observ. Mynf. 92. VINN.* Sic ex uno absurdo sequuntur plura, ex una præxione supervacua sexcentæ aliz. Edicti prætorii de parentibus & patronis sine venia non vocandis, non alia fuit ratio, quam quod in jus vocatio publicè sub dio facta merito ignominiosa videretur. Sive enim rapi potuisse nolentes ire dicamus, sive existimemus, vocare tantum licuisse, parum verecundum profecto erat, filium patri, libertum patrono in publico oclamare: *ambula in jus.* Noluit itaque prætor eam vocationem, sine venia fieri. At quid hæc causa ad citationem hodie receptam? An & hæc patris, vel patroni pudorem fugillat? Quidni ergo cessante in universum hujus ratione, ipsum jus cessat? Sed ita multa passim sine delectu in fora recepta videas, quæ ipsi forte Romani, si ea apud nos fieri viderent, riderent. HEIN.

(*Qui vi exemerit eum*) In eum, qui vocatum in jus vi exemerit, cujusve dolo alius exemerit, pœnale iudicium à prætore constitutum est, *l. 1. & pass. ne quis eum, &c.* Pœna autem longè alias est, quam superiorum: nam neque definita est, & admodum magna esse potest. Litis enim estimationem cogitur exemptor solvere, *l. pen. eod. ubi Jurisconsultul-*

fulsus ait, in eum, qui vi exemit in factum iudicium dari; quo non id continetur, quod in veritate est, sed quanti ea res ab actore æstimata, de qua controversia est. Quod additum est, ut appareat, etiam si calumniator, quis sit, tamen hanc poenam eum persequi. His autem verbis non significatur, actorem in litem juraturum, sed eam rem æstimaturum, quam petebat: ut exemptor, etiam si res non deberetur, tamen ejus æstimationem solvat. Hodiernis moribus vix est ut huic iudicio sit locus.

- 7 *Et alias innumerabiles*) Υπερβολικὰς pro multis & varias, veluti contra eum, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio sistat; de dejectis vel effusis; de suspensis vel positis; contra nautas, caupones, stabularios, *sup. tit. præc.* contra calumniatores in quadruplum, §. 25. *inf. eod.* item contra mensorem, *tit. ff. si mens. fals. mod. &c.*

TEXTUS.

De præjudicialibus actionibus.

13. *Præjudicialis actio in rem esse videtur: quales sunt, per quas queritur, an aliquis liber, an libertus sit, vel servus, vel de partu agnoscendo. Ex quibus fere una illa legitimam causam habet, per quam queritur, an aliquis liber sit: cæteræ ex ipsius prætoris jurisdictione substantiam capiunt.*

NOTÆ.

13. *Præjudicialis actio*) Præjudicia five actiones præjudiciales rectè definiuntur à Theoph. formulæ sola intentione constantes, quæ condemnationem non habent. Nihil enim hic petitur restitui, sed tantum ut talis declararetur actor, quem esse contendit.

Unam legitimam causam) Utpote quæ ex lege 12. tab. descendit, l. 2. §. 24. *de orig. jur.*

Cæteræ ex ipsius prætoris) De partu tamen agnoscendo quædam cauta sunt SCtis, l. 1. l. 3. §. 1. *de lib. agnosc.*

COMMENTARIUS.

- 1 Præjudicialium actionum definitio: earum genera, unde sic appellentur?
- 2 Cur actionibus in rem annumerentur?
- 3 De libertate inter quos agatur?
- 4 Inter quos vertatur questio de ingenuitate?
- 5 Actio de partu agnoscendo, cui, adversus quem, quo effectu detur?
- 6 Actio de jure familiæ inter patrem & filium.
- 7 Quid hæc differat ab illa de partu agnoscendo?

DUobus generibus actionum constitutis, uno in rem, altero in personam, eo-

rumque causis, quantum instituto convenire visum est, expositis, occurrit Imperator tacitæ objectioni, qua effici videtur deesse aliquid superiori divisioni, ac proinde eam vitiosam esse. Objici enim potest, actiones præjudiciales utique etiam actiones esse uti nominantur: has autem actiones divisione ista non contineri; quippe quæ neque in personam, neque in rem esse videantur. Non esse in personam, ex eo apparere, quia non dantur advertum eum, qui nobis obligatus est ad dandum aliquid vel faciendum; quod est proprium actionum in personam, l. *actio num.* 25. *de obl. & act.* Non in rem, ex eo, quia actione in rem id agitur, ut res nostra, quæ ab alio possidetur, nobis restituatur; nullam verò hujusmodi restitutionem peti aut fieri in actionibus præjudicialibus. Imperfectam igitur esse divisionem, quæ hoc genus actionum non complectatur. Hanc objectionem Justinianus tacitè hic removet, docens, etiam actiones præjudiciales ad superiorem divisionem pertinere & nimirum eas videri esse actiones in rem: quàm rectè, videbimus inferius. Præjudiciales actiones sunt, quibus inter aliquos agitur de alterutrius statu, dum aut unus alterius statum oppugnans in eo aliquid juris sibi vindicat, aut alter adversus alterius oppugnationem statum suum sibi defendit. Omnis autem de statu controversia aut est de libertate, aut de ingenuitate, aut de jure familiæ; unde totidem quoque actionum præjudicialium genera: unum de libertate, in quo queritur, utrum quis liber sit, an servus: alterum de ingenuitate, in quo queritur utrum quis libertus sit, an ingenuus: tertium de jure familiæ, in quo queritur, utrum quis sit filius, an non sit: quæ genera etiam hic proposita sunt. Dicuntur hæ actiones præjudiciales, & uno verbo præjudicia, l. *quoties.* 18. *de prob. l. ult. si ingen. ess. dic. l. 3. §. 2. de agn. lib. l. 1. §. 2. de rei vind. l. actionis.* 37. *de obl. & act.* ducto nomine non ex eo, quod aliis causis præjudicium quandoque adferant, aut quia harum iudicium præcedere debeat: hoc enim commune est cum aliis multis actionibus, quæ tamen non dicuntur præjudiciales, uti videre est in l. *Papinianus* 8. §. *pen. de inoff. testam. l. per minorem.* 54. *de judic. l. fundum.* 16. *l. fundi.* 18. *l. rei.* 21. *de except. l. 5. in fin. de hered. petit. l. ult. C. eod.* sed ex sine harum actionum proprio, quia etiam præjudicii aliis rebus faciendi causa ex professo instituuntur, atque ut instituuntur, ita & sine exceptione omnibus faciunt, etiam inter alias personas, inter quas postea de eodem statu questio inci-

Actio, l. antepen. de stat. hom. quamvis alias res inter alios judicata aliis non noceat. Exempla habemus in *l. 1. §. ult. l. 2. l. 3. pr. de agnosc. lib.* In his actionibus uterque & actor & reus esse potest: cæterum ut actoris partes suscipiet, eique incumbit probatio, qui ad judicium provocavit, *l. generaliter. 12. de exhered. l. circa 14. de probat.*

In rem esse videntur) Actiones præjudiciales in parte excellentiore non male in rem esse dicuntur: quoniam his omnibus, qui agit, aliquid suum vindicat & asserit; dominus servitutum suam in servitutum, servus libertatem, patronus jus patroni, libertus ingenuitatem, pater jus patris, filius jus filii. Sed non per omnia in rem sunt, ut ille, quæ proprie ita dicuntur: & ideo ait, *videntur*. Nam ex duobus finibus, cæteris propositis, priorem tantum præ se ferunt, nempe ut talis declaretur actor, qualem se esse contendit. Nulla hic petitur restitutio, cujus condemnatio sequatur, ut sit in actionibus in rem proprie sic dictis, *l. 1. qui restituere 68. de rei vind.* Quod etiam intellexit Theophilus, cum præjudicium dicit esse formulam sola intentione constantem, quæ condemnationem non habeat. Cæterum statu adversarii sententia judicis semel constituto, actor præjudicium paratum habet, quo consequatur commoda quæ ex statu nascuntur, tribuunturque domino, patrono, patri, filio; quæ commoda qualia sint, satis notum est. D. Herm. Vultejus *hic. & discept. scholast.* contendit, præjudiciales actiones, contra quam hic scriptum est, in personam esse, non in rem: sed argumentis parum solidis, & quæ vel mediocriter in jure versati facile confutari poterunt: qui volet, adeat D. Bachov. in *Reul. vol. 2. disp. 26. thes. 4.* ubi ex professo Vultejum refellit.

An aliquis liber) Prima præjudicialis actio de libertate, quæ eadem & causa liberalis, & liberale judicium dicitur, *tit. π. & C. de lib. caus.* De libertate agitur inter duos, quorum unus eum, cum quo agit, servum suum esse dicit; alter contra servum se esse negans, libertum se esse contendit. In domino ultro agente actionem agnoscas confessoria; similia; in servo in libertatem proclamante similia; negatoria, *l. 7. §. ult. l. 10. de lib. caus.*

An libertus sit) Secunda actio præjudicialis, in qua quaestio ingenuitatis vertitur. De ingenuitate agitur inter eos, quorum unus alterum libertum suum esse dicit, seque ei patronum esse: alter se jus libertum esse negat, seque aut ingenuum planè esse, aut ab eo, cum quo agit, ingenuum esse contendit. Prior

jus patronatus sibi vindicat actione velut confessoria; alter ingenuitatem negativa: atque alterutro agente præjudicium redditur, *l. circa. 14. l. quoties. 18. de probat. l. ult. si ingen. esse dic.* Quaeritum est, an contra vasallos nostri temporis, qui nolunt dominum recognoscere, utile hoc præjudicium detur. Negant Jo. Fab. Zaf. Schneid. *hic n. 20. & DD. comm.* Alio autem pacto domino consuli ajunt, quippe qui fundum tanquam commissum auferre possit.

De partu agnoscendo) Tertia præjudicialis, in qua quaeritur de jure familiae, non utique quolibet, sed de jure filii. Hujus generis duæ sunt species: una, quæ hic proponitur, de partu agnoscenda; qua agitur inter uxorem & maritum de partu mulieris agnoscendo pro partu legitimo, & eo, qui sit ex marito: quod cum quaeritur, vi ipsa hoc quaeritur, an partus sit filius & in potestate: altera, qua agitur in patrem & filium, in qua & ipsa idem illud quaeritur, & apertè, an quis sit filius & in potestate, nec ne. De partu agnoscendo datur mulieri soluto matrimonio, contententi partum legitimum esse, editumque ex eo, qui maritus fuit, adversus maritum partus controversiam facientem, sive quod neget uxorem suam fuisse, sive quod ex se prægnantem, *l. 1. §. quemadmodum. 11. de agn. & alend. lib.* Itaque in hac controversia intendit mulier, se & uxorem, puta Lucii Titii, fuisse, & ex eo prægnantem: petit, ut ita pronuntietur, quo & maritus partum pro suo agnoscat, & agnitum pro justo filio habere atque alere cogatur, *d. l. 1. §. pen. & ult.* Competit autem hæc de partu actio, sive post divortium partus edatur, sive constante adhuc matrimonio editus sit, *l. 3. §. 1. d. tit.* Sed etsi edatur post mortem mariti, de agnoscendo eo cum avo agi potest, *d. l. 3. §. 2.* Illud hic sciendum est, permitti mulieri intra triginta dies post divortium denuntiare marito, sed ex illo prægnantem esse, *d. l. 1. §. 1.* qui si nec ipse, nec alius ejus nomine responderit, non esse ex se prægnantem, etiam sine judicio partum agnoscere, & pro suo alere cogitur: quamquam non ideo partus illi filius & suus hæres efficitur, *d. l. 1. §. pæna. 4. & §. antep.* Quæ res facit, ut de eo judicio possit experiri, non quidem cum matre, sed cum filio. Altera ejusdem generis actio est, qua agitur inter duos, quorum unus se patrem dicit, alter negat: aut contra, unus se patrem negat, alter eum esse contendit. Pater si filium suum esse dicit, qui se filium ejus esse neget, agit præjudicio cum filio, ut is filius

lius suus pronuntietur: quod præjudicium intelligit Ulpianus *l. 1. §. 2. de rei vind.* Vice versa, si quis pro filio non agnoscitur, qui se filium dicit, huic præjudicialis actio est adversus patrem, qua petat, ut talis pronuntietur, & pro tali agnoscat: quæ actio etiam matri pro filio datur, *l. 3. §. 1. de agnosc. & alend. lib.* Sed & neganti aliquem filium suum esse aliquando actione opus est, ut id ita esse declararetur; veluti cum partus ex uxore editus est, & cum illa denuntiasset le esse prægnantem, maritus non negavit. Hic enim etsi in re dubia partus pro filio habetur, & alendus est, tamen non ideo filius efficitur & suus hæres, quod facit sententia pro partu lata, *d. l. 1. §. ult. de agnosc. & alend. lib.* sed veritati adhuc locus superest, & postquam verè confiterit filium non esse, cessat exinde alendi necessitas, *d. l. 1. §. Justinianus. 12. & S. antepen.* Dubium verò non est, quin hic neganti actio in eam rem detur: & quæ datur, ipsa itidem sit præjudicialis, utpote quæ omnia habeat, quæ præjudicii propria esse diximus. Et ex diverso si quis pro filio habitus neget se filium esse, non est dubitandum, quin similiter illi actio in eam rem danda sit sicut ei datur, qui se negat esse patrem, ne ea quæ sunt filii, præstare cogatur. Ex his intelligi potest, longè diversam esse hanc actionem à priore illa de partu agnoscendo. Nam hic inter patrem & filium controversia est; illic inter uxorem & maritum. Illa de partu soli matri adversus maritum datur, non maritu adversus matrem. Hæc tam filio adversus patrem, quàm patri adversus filium. Illa datur matri solum affirmanti partum justum esse, & mariti filium, neganti non item. Hæc sic patri datur adversus filium, ut decur & affirmanti filium suum esse eum, cum quo agitur: & contra etiam neganti: atque ex contrario, filio quoque in utramque partem datur. Denique in hac non quæritur, an quis sit filius ex causa justæ partus, sed ex quavis causa, qua quis jure civili justus filius efficitur. Hoc præjudicium utiliter etiam fratribus aliisque cognatis dari, ut quis frater vel de nobili familia pronuntietur, & consequenter nomen, arma & insignia familiæ ferre, feudaque & alias successiones sperare possit, cum Bart. Spec. Jas. Zas. concludit Schneid. *hic n. 34.* Duo priora nobis incognita sunt, quia servos aut libertos non habemus.

Una legitimam causam habet) Ex præjudicialibus actionibus una illa, quæ liberalem causam continet, civilis est legitima; utpote quæ ex lege 12. tabularum haud dubie descendit,

quamvis nonnulla etiam à prætore circa præjudicium constituta sint, ut patet ex inscriptionibus responsoforum sub *tit. de lib. caus.* reliquæ ex jurisdictione prætoris veniunt: quædam tamen circa actionem de partu agnoscendo cauta sunt Senatusconsultis, *l. 1. l. §. 1. de agnosc. lib.*

TEXTUS.

An res sua condici possit.

14. Sic itaque discretis actionibus, certum est non posse actorem suam rem ita ab aliquo petere, ut ei pareat dare oportere. Nec enim quæ actio est, id ei dari oportet: scilicet quia dari eam quam id intelligitur, quod ita datur, ut ejus sit res quæ jam actoris est, magis ejus fieri potest. Planè odio furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum est, ut extra penam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ nomine fures etiam hac actione teneantur: Si appareat eos dare oportere, quamvis sit adversus eos etiam hac actione rem, per quam rem suam quis esse petit.

COMMENTARIUS.

- 1 Vix esse ut hodie perperam agere dicatur, quæ rem suam sibi dari petit.
- 2 Difficile expeditu esse, quomodo furi res condici possit, seu cum eo sic agi, ut intendatur eum rem nostram nobis dare debere.
- 3 Conditionem furtivam etiam in commodatum domini introductam: & in quo istud commodatum consistat?

CONFIRMATA divisione actionum in rem et in personam, aliquid subjicit, quod ad vim divisionis pertinet; certè olim pertinuit, cum adhuc formulæ in usu essent. Dicitur in actione in rem sic quemque experiri, ut dicat, rem, quæ ab alio possidetur, suam esse actione in personam ita, ut dicat, adversarium dare aut facere oportere, §. 1. *sup. encl.* Quamquam quædam actiones personales sunt, quibus hæc formula propriè non conveniunt, seu in quibus propriè nec dari, nec fieri intendatur. Ex hac autem formularum oppositione infert, non posse eum, qui rem suam ab aliquo petit hac intentione uti, *Ajo, te mihi dare oportere;* proterea quod verbum *dare*, cuius alias latior significatio est, in hac formula significet, dominum transferre: & dari debere id intelligitur, quod ita datur, ut ejus cui datur, fiat quod autem alicujus est, id amplius ejus fieri non posse, §. *sed si rem 10. sup. de legat.* quo etiam pertinet, quod alibi tractatur.

licet ex pluribus causis idem nobis de-
 posse nostrum esse, l. 14. §. 2. de exc. rei
 non ut 159. de reg. jur. Sic item in sti-
 tionibus verbum dandi strictè accipitur,
 ubi autem 75. §. ult. de verb. oblig. indeque
 quod nemo rem suam sibi dari utiliter sti-
 tur, l. nemo 82. d. tit. §. 2. sup. de inutil.
 Cæterum hodie vix est, ut perperam age-
 dici possit, qui rem suam sibi dari petit,
 quam formulis sublatis visum est suffice-
 actionem, modo aptam rei, & negotio
 gruentem, verbis quibusvis commodis, &
 quod intenditur, utcumque experimenti-
 concipere, l. 1. §. 2. C. de form. & imp.
 maximè cum apud omnes auctores Lati-
 dare etiam pro restituere & tradere usur-
 tur. Et bene observavit D. Hotom. id quod
 Justinianus tradit, ita in actione in rem
 mulam iudici concipi non posse, Si paret,
 Titium dare oportere, ad illorum tem-
 rationem referendum esse, quo formu-
 adhuc in usu fuerunt, utpote descriptum
 commentariis veteris alicujus Jurisconsul-
 add. Præsid. Evehard. conf. 47. num. 6.
 Tholosan. 43. syntagm. cap. 2. D. Tuld.
 de form. & impetr. num. 2. Christin. vol. 4.
 146. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 1. tit. 1.
 2. ubi tradit, libellos sive conclusiones
 formari secundum morem & stylum cu-
 que curiæ aut fori, ubi lis est: secus con-
 ab auditoribus explodi, & à iudice re-
 solere. Formulæ conclusionum apud nos
 atate in manibus omnium versantur, bo-
 que earum partem congessit D. Merula,
 tit. cap. 2. Plures auctor libri, cui titulus
 niu verbeterde ende vermeerderde Papegan.
 Plane odium furum) Exceptionis superioris
 regula. Una in causa receptum est contra su-
 priorem definitionem, ut quis rem suam ab
 quo petens hac formula iudicii experiri pos-
 si paret, eum dare oportere; nempe in re fur-
 adversus furem, l. 1. §. passim. de cond.
 Ulp. l. ult. in fin. ususfr. qu. cav. breviter
 regulam eum exceptione sic expressit: nemo rem
 nisi furi, condicere potest. Cur hoc in cau-
 furtiva contra regulam receptum sit, do-
 hic Justinianus, nimirum propter odium
 ut pluribus actionibus tenerentur. Il-
 autem vix est, ut expediri queat, quomo-
 furi res condici potest, id est, sic cum fu-
 agi, ut intendamus, eum, quod nostrum
 dare nobis oportere? Utique eo sensu,
 verbum dare in formula proposita acci-
 tur, nempe pro dominium transferre, fie-
 enim non magis hic potest, ut quod meum

est, mihi detur & amplius meum fiat, aut ut
 dare vel dominium transferre possit, qui do-
 minium non habet, quàm si res condicatur
 alii & ex alia causa. Quomodo igitur fur, qui
 dominus non est, domino cui soli condic-
 tionem furtivam competere constat, l. de cond.
 furt. rem dare poterit? Quod si hoc impossi-
 bile est, uti profecto est absurdissimum vide-
 tur, quod hic traditur, furem sic conveniri
 posse, ut dare jubeatur, & dominium rei, quod
 non habet, transferre in actorem, eundem-
 que rei petitiæ dominum. Nodus hic indissolu-
 bilis est, nisi dicamus, in cæteris condic-
 tionibus verbum dandi propriè & strictè accep-
 tum, eoque intellectam tantum domini trans-
 lationem; in condictione autem furtiva idem
 verbum laxius & impropriè sumpsum, ut eo
 vi ipsa significaretur rei restitutio: quod &
 Gloss. hic innuit, & facit l. scire 29. §. 1. de
 verb. obl. Cæteroque non video quæ ratio dari
 possit, cur ex causa furtiva placeat eum
 rectè agere, qui rem suam sibi dari intendit,
 ex cæteris autem causis ita perperam agi. Pla-
 nè furi non tantum ex causa furtiva, sed &
 ex aliis quoque causis res condici potest,
 quod interpretes vulgo sic exprimunt, ut di-
 cant, condictiones omnes contra furem de-
 generare, fac. l. ult. in fin. ususfr. qu. cav. l. si
 urbana. 55. in fin. de cond. indeb. junct. l. 15. §. 1.
 eod. l. si procuratori. 14. in fin. de cond. caus.
 dat. l. 6. §. pen. l. rerum 25. de act. rer. amot.
 Gomef. hic n. 28. post Accurs. Jo. Fab. Angel.
 Jaf. In eadem causa cum furibus sunt & rap-
 tores cæterique violenti possessores: nam &
 ei, qui vi aliquem de fundo dejecit, fundus
 condici à domino potest, l. 1. in fin. cum l. seq.
 de cond. trit. §. 16. Donell.

Quo magis pluribus actionibus) In hoc cernit-
 ur odium furum. Nam ut actori commodum
 est plures habere actiones, ita incommodum
 reo pluribus actionibus conveniri posse, ma-
 xime si quarumdam vi & potestate fortius &
 efficacius teneatur. Itaque & si adversus furem
 præter actionem furti pœnale esset & in rem
 actio, per quam dominus rem sibi surreptam
 à possidente vindicare poterat intendendo
 rem suam esse: placuit tamen adhuc aliam
 eamque commodiorem ac plenioram adversus
 furem ejusque hæredem domino dari, qua
 quidem & ipse rem persequere etur, sed eam
 condicendo, id est, intendendo eam sibi dari
 oportere; quæ actio veteribus dicta est con-
 dicio furtiva, §. ult. sup. de oblig. quæ ex del.
 l. 1. §. tot. tit. de cond. fur. Commodum con-
 dictionis duplex. Primum in eo, quod est
 tam condicio hæc, quàm rei vindicatio soli
 do-

domino datur, tamen hoc interest, quod in vindicatione is, qui agit, probare debet se dominum esse; in condictione satis est, si se dominum esse dicat. Neque enim furi permitendum ut referat quaestionem domini. Sed & absurdum esset, ab eo, qui intendit, rem sibi dari oportere, quod facit, qui condictione experitur, probationem domini exigere. Quod autem soli domino condictio dari dicitur, id non alio pertinet, quam ut excludantur ii, quibus furti actio competit ob hoc solum, quod eorum interest, furtum factum non esse: in quo numero sunt commodatarius, conductor, creditor pigneratitius, §. furti 13. cum seqq. *supr. de obl. qua ex del.* Alterum positum in re quod rei vindicatio non nisi adversus possessorem eumve qui dolo malo possidere desit, datur: condictio autem furtiva adversus furem competat, etiam si non possideat, nec dolo desierit possidere, §. ult. *sup. d. tit.* quamvis enim furtum sine dolo non committitur, potest tamen possessio rei furtivae sine dolo, immo & sine culpa furis, amitti. Hinc porro est, quod condictio etiam re perempta locum habeat, nec rei interitu fur liberetur, l. 8. l. ult. de cond. furt. l. 2. C. eod. & ibi post Bartol. Baldum, Salicetum, Donnum. 19. Tulden. ad d. tit. C. num. 4. Christin. vol. 3. decis. 12. num. 2. Nimirum ut ajunt Jurisconsulti in d. l. 8. §. 1. & d. l. ult. de cond. furt. fur perpetuo moram facere intelligitur: morae autem hæc vis est, ut obligationem perpetuet, id est, efficiat, ut debitor perinde perpetuo teneatur, atque si res adhuc extaret, l. 5. de reb. cred. l. si servum 91. §. sequitur 3. de verb. oblig. Idem verò effectus morae non est adversus possessorem, sed qui rem sine dolo possidere desit, ut maximè ei possit objici causa, quod monitus aliquando rem non restituerit, vindicatione non tenetur, l. qui petitorio 36. de rei vind. Planè mora judicialis etiam in vindicatione possessori nocet, puta si res possessa post litem contestatam periit, sed ita si petitor rem acceptam distrahturus fuerit, l. item si 15. §. ult. d. tit. alioqui placet etiam eum, qui post litem contestatam possessionem sine dolo aut culpa amisit, absolvendum esse, l. sin autem 27. §. 1. eod. Vide quae nos *supr. ad §. 2. hujus tit.* Porro ex prædictis apparet, condictionem furtivam non magis in odium furis, quam in favorem domini introductam esse.

TEXTUS.

De nominibus actionum.

15. Appellamus autem in rem quidem actiones,

vindicationes: in personam verò actiones, quae dare aut facere oportere intenditur, condictiones. condicere enim est denuntiare, prisca lingua. Non verò abusive dicimus, condictionem, actionem in personam esse, qua actor intendit dari sibi oportere. Nulla enim hoc in tempore eo nomine denuntiatio fit.

NOTA.

15. Condictiones) Quædam tamen actiones in personam hoc nomen ubi velut proprias fecerunt, l. 36. hoc tit. ut condictio certi, debiti, sine causa, ob causam dati, triticaria, ex lege, &c.

Condicere est denuntiare) Donat. ad Pbrum. act. 1. scen. 2. Festus, Conditio in diem certam est ejus rei, qua de agitur, denuntiatio. Significat autem denuntiationem mutuam, sed utriusque litigantium. Condicere enim est simul dicere, & diem in commune dicere, quo iudicium veniatur.

COMMENTARIUS.

- 1 Vindicare quid? lis vindiciarum, vindicia, & alia.
- 2 Quid veteribus sit condicere, & cur inde actio in personam dicta condictio?
- 3 Pro veteri condictione quid postea institutum, & quid hodie.

HActenus in superiore divisione actionum in rem & in personam de re ipsa diximus, quæ his generibus continetur. Nunc admodum de nominibus ipsorum generum, ut si quædam nomina in libris juris occurrent, ut passim, sciamus quæ species ex superioribus significetur, ad quas deinde jus de singulis ante traditum accommodemus. Appellamus, inquit, in rem actiones, vindicationes, in personam actiones, condictiones. Eadem sententia Ulpianus in leg. actionum 25. de obl. & act. Actionum, inquit, duo genera sunt in rem, quæ dicitur vindicatio, & in personam, quæ condictio appellatur. Pertinet verò hoc ex æquo ad omnes utriusque generis species. Neque enim solum actio, quæ in rem dominii nostri petimus, vindicatio dicitur; sed etiam illæ, quibus cætera in rem iura, veluti ususfructum, servitutes, pignora, persequimur, l. 1. & passim si ususfr. pet. l. si serv. vind. l. ult. de pign. act. l. si fundus 19. §. in vindicatione 3. de pign. Et contra omnes in personam actio condictio dicitur: quamquam nonnulla hujus generis hoc nomen sine velut propriam fecerunt, l. cessat 36. de obl. & act. ut condictio certi, indebiti, sine causa, ob causam dati, ex lege, &c.

Vindicationes) De origine hujus nominis non

conf-

constat. Probabile quidem multis videtur, quod Hotom. existimat, vindico verbum esse compositum à vim dico, quemadmodum *judico*, auctore Varrone *lib. 5. de ling. lat.* concretum ex *jus & dico*: nam olim in vindicationibus manus conferi & vim quamdam adhiberi solitam, quam Cicero in *orat. pro Cæcin.* quotidianam, A. Gell. *lib. 20. noſt. 10.* festucariam appellat; quia festuca fieri solebat. Caterum non sine causa de eo ambigitur, propter vindictæ verbum, quo etiam ultio significatur, & maxime quia non vim dicere, sed vim facere dicimur. Sed non est, quod de ratione nominis laboremus, cum de significatione constet. Vindicare enim rem aliquam nihil aliud est, quam aliquid sibi asserere, & suum esse dicere, sive id dominium sit, aut aliud jus, sive possessio, quam in re habemus, & nobis defendimus. Et cum olim mutua essent vindicationes, vid. *sup. §. 1. sub fin.* necessario eveniebat, ut in omni controversia proprietatis simul ipsa quoque possessio dubia & controversa efficeretur, ac proinde priusquam judicium perageretur, & principalis quaestio de proprietate terminaretur, sententia ferenda esset super possessione. Quæ controversia dicebatur *lis vindiciarum*, & uno verbo *vindicatæ* à vindicando, & numero quoque singulari *vindicatæ*, auctore Servio Sulpitio apud Fest. in voce *vindicatæ*, ubi Festus ait, Servium dixisse, *vindicatam esse, cum de aliqua re controversia est, ab eo, quod vindicatur.* Fiebant autem vindicatæ correptione manus, & quidem ex duodecim tabulis in re atque loco praesenti apud prætorem: postea autem in agrorum controversiis in gleba ex agro, de quo litigabatur, in jus allata, in qua Gellius *noſt. 10.* scribit litigantes tanquam in toto agro vindicare solitos fuisse. Hinc verò apparet, litem vindiciarum non pertinuisse tantummodo ad quaestionem de momentanea possessione, quam nunc vulgo recredientiam vocant, licet id pro certo tradunt DD. Budæus & Hotomannus; sed eo verbo veteres significasse controversiam de toto negotio, seu de possessione simul & proprietate. Quod etiam evidenter ostendit locus Asconii in *orat. 3. Verrint. cap. 45.* quem ideo adscripsi. *Lis vindiciarum est, inquit ibi Asconius, cum litigatur de ea re apud prætorem, cujus incertum est quis debeat esse possessor. Et ideo qui eam tenet, satisfacit pro præde litis vindiciarum adversario suo, quo illi satisfacit, nihil se deterius in possessione facturum, de qua jurgium est. Rursus sponse ipse provocatur ab adversario certæ pecuniæ estimationis, quam amittat, nisi sua sit hæ-*

reditas, de qua contendit. Putaverunt, verbo vindicatæ significari ipsam possessionem. Quod ego, uti à verbi proprietate nimis alienum est, ita falsum esse arbitror. Neque illa, quæ apud Livium & alios legimus, *postulare vindicias, dare vindicias*, hoc probant. Nam postulare vindicias ille dicitur, qui petit, ut secundum se vindicatæ dicantur; dare, qui in lite vindiciarum secundum aut contra aliquem pronuntiat; quemadmodum litem dare secundum aut contra aliquem dicimus, pro secundum aut contra aliquem judicare. Denique dicere possessionem non dicitur, sed bene, dicere vindicias, locutione scilicet figurata, pro dicere sententiam in lite vindiciarum. Sanè veteres etiam res ipsas, de quibus controversia erat, & glebas quoque, quæ ex agro sumptæ in jus afferebantur, nonnunquam vindicatæ appellant, sed per metonymiam subjecti. Nam in re controversa fiebant vindicatæ, & in glebis tamquam in agro vindicabatur, ut ex Gellio jam audivimus: qui hoc ipso simul nos docet, quid proprie sit vindicare, nimirum rem aliquam sibi asserere & suam esse dicere. Hodie constat, vindicationes dici actiones in rem de proprietate, omnique jure, quod quis in re habet: de quibus jam antea explicatum est.

Condicere est denuntiare) Quod Justinianus hic ait, condicere prisca lingua esse denuntiare, id etiam Festus in ea voce notat. *Condicere, inquit, est dicendo denuntiare: & conditio est ejus rei, quæ agitur denuntiatio.* Donat. in illud *Phorm. act. 1. scen. 2.* & tibi scribam dicam: à denuntiatione, inquit: in personam: ne diceret, non mihi denuntiasti. Theophilus tradit, prisca temporibus moris fuisse, ut is, qui cum aliquo litem habebat, adversario suo denuntiaret, ut hoc vel illo die ad judicium accipiendum & litem persequendam adesset. Sed ex his nondum intelligitur, quid veteribus sit condicere, multoque minus quam rationem habeat, quod inde actio in personam dicta sit conditio. Itaque sciendum est, verbo condicere non significari unius actoris denuntiationem, sed denuntiationem mutua & utriusque litigantium. Nam condicere valet simul dicere, & diem in commune dicere, quo in judicium veniatur, ut Festus quoque hoc verbum interpretatur: & hinc idem verbum translatum etiam ad alia, quæ communi & mutua denuntiatione certi temporis & loci inter aliquos dicuntur, statuunturque ut fiant: ut condicere cœnam, pro denuntiare alicui ut adit: & vice versa denuntiare & promittere te adfuturum. Cic. *ad Lentul. Fam. 1. ep. 9. Cras-*

9. *Crassus, cum mihi condixisset cenam, cenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Sueton. in Tib. cap. 42. Sexto Claudio libidinoso ac prodigo seni cenam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret aut demeret. Ita autem moris olim fuit, ut qui litem vellet intendere, is adversario suo denuntiaret, ut in jus veniret: qui aut ire, aut sponsorem dare compellebatur, fore, ut constituto die se judicio sisteret: quæ res vadatio dicebatur, & ante litem contestatam fiebat. Constituto deinde à prætore judicio, diem committendi judicii simul dicebant, id est, communi consensu constituebant invicem denuntiando, actor denuntiando reo, quo die vellet eum in judicium venire; reus denuntiando actori se eo die affuturum: idque uno verbo dicebant diem condicere, & hinc condictio, mutua illa denuntiatio. Quia verò ad hanc rem fere tertium sive perendinum diem sumere solebant, inde natum nomen comperendinationis. Nemo hoc planius exponit Alconio, qui *Verrina 3. cap. 9.* sic scribit: *Comperendinatio est ab utriusque litigatoribus invicem sibi denuntiatio in perendinum diem. Nam cum in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, posebant judicem, qui dabatur post tertium diem: quo dato, deinde inter se in perendinum diem, ut ad judicium venirent, renuntiabant. At enim cum hæc sive condictio, sive denuntiatio, sive comperendinatio omnibus in judiciis fieri soleret, sive in rem, sive in personam ageretur, quæ causa est, quod sola actio in personam nomine condictionis designata sit? Credibile omnino est, cum ex duabus istis actionum speciebus una certum & proprium nomen invenisset; alteram, quia proprio carebat, nomine generis appellatam more loquendi communi, & juris auctoribus maximè usitato. Itaque cum actio in rem speciale & proprium haberet nomen vindictiarum sive vindicationis, actioni in personam nomen utriusque judicii commune relictum fuisse. Prolixius hæc exequitur D. Hotomanus. VINN. Semper existimavi, hanc rationem non sufficere. Ea potius repetenda videtur à veterem more litigandi. In judiciis realibus vis quædam imaginaria vel manus injectio observabatur: unde illa dicebantur VINDICATIONES. Contra in personalibus nulla vis imaginaria, nulla manus consertio, sed tantum verbis inter se agebant, & sponsonibus se provocabant litigantes. Unde actionibus his CONDITIONUM nomen datum, quia sibi invicem condicebant, id est, promittebant per sponsones, e. g. Actor eum provo-**

cabat: *Sponde sponde centum, si dare facere debebit. respondebat reus: spondeo, simul actorem provocabat: Tu vero sponden' centum, ni dare, facere debeo? Respondebat actor: spondeo. Hoc vero & propriè erat condicere, id est promittere. Observabantur, quidem tales sponsones etiam in judiciis in rem: sed quomodo ibi vis imaginaria actus esset notatu dignissimum, maluerunt ab illo nomen his imponere, condictionis vocabulo judiciis personalibus relicto. HEIN.*

Nunc verò abusive dicimus condictionem) Rectè abusive; quia non est in re, quod verbo significatur. Abusus autem hac ratione defenditur, quod primo actio in personam ejusmodi condictionem habuit, à quo proficisceretur. Re sublata mansit nomen, quod initio actioni fuerat; quemadmodum & in aliis plerisque rebus prisca adhuc appellationibus utimur, quantumvis usu rei exoleto.

Nulla hoc tempore denuntiatio) Justiniani ætate vetus illa condictio & solemnitas illa ad judicium denuntiatio obsoleverat. Sustulere eam Imp. Arcadius, Honorius & Theodosius; quorum constitutio extat in l. si quis. 6. Theod. de denunt. vel edit. rescript. Novella autem Justiniani lege certum tempus hanc in rem constitutum: oblatio enim libello citatorio viginti dierum inducias reo indulgeri voluit, ut secum interim deliberet, cedere, an contendere malit, autb. offeratur. C. de lit. contest. Nos hoc jure nunc utimur, ut executor vocato diem dicat, & moderatum tempus ad liberandum concedat, prout res, persona vocati, locus, cæteræque circumstantiæ desiderare videntur. D. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 1. tit. 4. c. 14. Gail. 1. obs. 74. n. 16. & seqq. Guddelin. lib. 4. de jur. nov. c. 5.

TEXTUS.

Divisio secunda.

16. *Sequens illa divisio est, quod quædam actiones rei persequendæ gratia comparatæ sunt, quædam pœna persequendæ, quædam mixtæ sunt.*

COMMENTARIUS.

1. *Quid hic vocetur rei persecutio, quid pœna: & usus hujus divisionis?*

PROponitur hic alia actionum divisio sumpta ab objecto, quippe quæ docet, quid quaque actione peratur. Divisio hæc est, quod quædam actiones rei persequendæ gratia comparatæ sunt, quædam pœnæ, quædam tam

pœnæ quàm rei, & ob id mixtæ. Quæ horum alterutrum aut utrumque continent, sequentibus aliquot §§. exponit Justinian. Illud non exponit, quid hic vocetur rei persecutio, quid pœnæ, cujus tamen explicatio ad illustrandam divisionem vel maximè facit. Sed quod hic omissum est, docebit, nos definito rei persecutoriarum à Paulo tradita *l. in honorariis. 35. de obl. & act.* Illic enim sic Jurisconsultus scribit: *Illæ (actiones) rei persecutionem continent, quibus persequimur, quod ex patrimonio nobis abest.* Opponit Jurisconsultus persecutionem ejus quod ex patrimonio nobis abest, persecutioni pœnæ. Itaque ex contrario definiemus, illas actiones pœnæ persecutionem habere, quibus persequimur, quod ex patrimonio nobis non abest. Ex patrimonio nobis abesse dicuntur hæc quatuor: quod est in patrimonio nostro, sed ab alio tenetur; quod esse desit, sed ex obligatione nobis restituendum est; quod nobis debetur ex contractu; quodcumque ejus, quod nobis abest, æstimationem continet, qualis est æstimatio, quæ fit ex jurejurando in litem, *l. 1. l. 8. de in lit. jur.* item pœna conventionem promissa, quæ & ipsa caveri loco ejus, quod interest, §. *ult. de verb. obl. l. ult. de prat. stip.* Quare quæcumque sunt actiones, quibus horum aliquid persequimur, eas dicemus esse rei persecutorias: quod ipsum etiam species subjunctæ declarant. Et rursus ex contrario, quæ alicujus rei ex superioribus persecutionem non habent, eas dicemus esse pœnales. In summa, rei nomine hoc loco continetur, quidquid est extra pœnam legitimam: pœnæ nomine ea dumtaxat, quæ jure certo constituta est. Hinc jam non difficile erit judicare, quæ sint actiones alterutrius generis, aut mixtæ. Usus divisionis propositæ præcipuus & hujus loci proprius est, ut intelligamus, quid quæque actione peti oporteat. Est verò & secundarius, ut dignoscatur, quæ actiones sint perpetuæ, quæ temporales, quæ in hæredes dentur, quæ non dentur: de quo infra sub *tit. de perp. & temp. act.*

TEXTUS.

De rei persecutoriis.

17. *Rei persequendæ causa comparatæ sunt omnes in rem actiones. Earum verò actionum, quæ in personam sunt, ea quidem, quæ ex contractu nascuntur, fere omnes rei persequendæ causa comparatæ videntur: veluti quibus mutuum pecuniam, vel in stipulatum deductam, pe-*

tit actor: item commodati, depositi, mandati, pro socio, ex empto, vendito, locato, conducto. Planè si depositi agatur eo nomine, quod tumultus, incendii, ruinæ, naufragii causa depositum sit, in duplum actionem prætor reddit, si modo cum ipso, apud quem depositum sit, aut cum hærede ejus de dolo ipsius agitur: quo casu mixta est actio.

NOTÆ.

17. *Quæ ex contractu nascuntur*) Illæ omnes rei persecutionem continent, quibus persequimur quod ex patrimonio nobis abest, *d. l. 35. hoc tit.* Ex patrimonio nobis abesse dicitur. 1. quod est in patrimonio, sed ab alio tenetur. 2. Quod esse desit, sed ex obligatione restituendum. 3. quod nobis debetur ex contractu. 4. quod ejus, quod nobis abest, æstimationem continet: quo etiam refero pœnam conventionem promissam, §. *ult. sup. de verb. obl.*

COMMENTARIUS.

- 1 *Actiones in rem omnes rei persecutorie.*
- 2 *An personalium ex contractu alie mixtæ, quàm illa ex deposito miserabili?*
- 3 *Cur hæc excepta: & cur in hæredem tantum ex proprio dolo detur?*

OMnes in rem) Actiones in rem omnes comparatæ sunt rei persequendæ gratia; quippe quibus omnibus sine exceptione persequimur, quod ex patrimonio nobis abest, videlicet rem nostram aut ad jus nostrum pertinentem, quæ ab alio tenetur. Non obstat, quod in his actionibus ob contumaciam non restituentis in litem jurari solet, *l. qui restituere. 68. de rei vind. l. 5. de in lit. jur.* & quod hoc jurejurando contumacia punitur, cum actori permittatur rem æstimare etiam ultra rei pretium, *l. 1. l. 8. d. tit.* Nam hæc ipsa pœna nihil aliud est, quàm æstimatio ejus, quod actori abest; non illa quidem, qua res omnibus vulgo tanti sit: sed tamen quam actor dicit rei suæ, quem æquum non est cogi suo pretio rem suam æstimare, *d. l. 8. de in lit. jur. l. 9. de act. rev. amot.* Atque ut hæc æstimatio reo pœna sit, tamen ea non petitur actione, sed ex officio judicis, quod actioni subservit, ex accidenti imponitur: actor autem nihil amplius quàm rem suam petit; & illa quoque ipsa æstimatio actori est rei suæ persecutio, utpote qui ultra id quod ei abest, nihil consequitur, si spectamus pretium, quo rem suam æstimat, quod sanè æquissimum est, arbitrio domini definiri, *d. l. 8. de in lit. jur.* Ita ferme & DD. vulgo.

Quæ ex contractu fere omnes rei persequendæ) Actiones quoque in personam, quæ ex contractu nascuntur, rei persecutoriæ sunt: quoniam & his nihil aliud persequimur, quàm quod nobis abest. Particulam autem fere addidit propter actionem depositi miserabilis, quam & ipse mox excipit; & mixtam esse dicit. Fortassis & propter actionem legati pii, quæ etiam quandoque mixta est, licet ex quasi contractu veniat, §. *vi autem*. 19. *inf. eod.* Excipiunt nonnulli & actionem redhibitoriam, quæ dicitur interdum in duplum condemnationem habere, *l. redhibitoria*. 45. *de edil. edict.* sed perperam, meo iudicio: nam duplum ea actione non tam ut pœna petitur, quàm quod in venditione mancipiorum & animalium duplum à venditore repromitti solet, *fac. l. cum autem*. 23. §. *si servus*. 4. *d. titul.* Sic actio, qua dupla petitur nomine eversionis, non pœnæ, sed rei persequendæ causa instituitur; quia ex stipulatione duplæ competit, *l. 2. & pass. de evict.* *l. quod si nolit*. 31. §. *qui assidua*. 20. *de edil. edict.*

Tumultus, incendii, &c.) In eum, qui tumultus, incendii, ruinæ, naufragii causa depositum inficiatus erit, ejusve hæredem fraudulentum, actio in duplum à prætorè redditur, *l. 1. §. 1. depos.* Merito has causas deponendi à cæteris segregavit prætor: primum quoniam in aliis casibus spatium deliberandi datur, cui res committenda sit: in his autem trepidatio nullum tempus ad liberandum concedit: deinde quia aliis in casibus perfidia nihil exitium habet præter cæteras: hæc verò singularis est, & majore odio digna, quod ubi misericordia opus est, crudelitas adhiberetur, & calamitas calamitati imponitur, *d. l. §. 2. & seqq. depos. l. 1. & passim. de incend. ruin. naufrag.* Diximus autem, in eum, qui inficiatus erit: quoniam hæc in duplum actio, non nisi adversus inficiantem & fallentem fidem datur: nam in consentientem tantum in simplum actio est, *d. l. 1. §. hæc autem 4. depos. §. sed furti*. 28. *inf. hoc tit.*

Aut cum hærede ejus de dolo ipsius) De dolo ipsius, hæredes scilicet. Hac enim adjectione Justinianus significare voluit, actionem depositi miserabilis cum demum in hæredem in duplum dari, cum ille ex dolo & inficiatione propria convenitur, non etiam si cum eo agatur ob dolum defuncti, nam tunc in hæredem in simplum dumtaxat hoc iudicium datur, *d. l. 1. §. 1. l. 18. depos.* Non obstat quod passim traditur, actiones ex contractibus venientes in hæredes in solidum dari, licet ob dolum eorum, quibus successerunt, conveniantur,

l. 12. l. ex contractibus. 49. *de obl. & act. l. ad ea*. 157. §. *ult. de reg. jur. cum simil.* Nam illa definitio ad actiones pœnales non pertinet, sed ad eas tantum, quæ sunt rei persecutoriæ: & aliud est dari in solidum, aliud dari in duplum.

TEXTUS.

De pœnæ persecutoriiis.

18. *Ex maleficiis verò proditiæ actiones, alia tantum pœnæ persequendæ causa comparatæ sunt: alie tam pœnæ quam rei persequendæ; & ob id mixtæ sunt. Pœnam tantum persequitur quis actione furti: sive enim manifesti agatur, quadrupli, sive non manifesti, dupli; de sola pœna agitur: nam ipsam rem propria actione persequitur quis, id est, suam esse petens, sive fur ipse eam rem possideat, sive alius quilibet. Eo amplius adversus furem etiam conditio est rei.*

De mixtis, hoc est, rei & pœnæ persecutoriiis.

19. *Vi autem bonorum raptorum actio mixta est, quia in quadruplo rei persecutio continetur: pœna autem tripli est. Sed & legis Aquiliæ actio de damno injuria dato mixta est: non solum si adversus inficiantem in duplum agatur, sed interdum & si in simplum quisque agat: veluti si quis hominem claudum aut luscum occiderit, qui in eo anno integer & magni pretii fuerit: tantum enim damnatur, quanti is homo eo in anno plurimi fuerit, secundum jam traditam divisionem. Item mixta est actio contra eos, qui relicta sacrosanctis Ecclesiis, vel aliis venerabilibus locis, legati vel fideicommissi nominè, dare distulerint, usque adeo ut etiam in iudicium revocarentur. Tantum enim & ipsam rem vel pecuniam, quæ relicta esse dare compelluntur, & aliud tantum pro pœna: & ideo in duplum ejus fit condemnatio.*

NOTÆ.

18. *Alie tantum pœnæ persequendæ*) Paul. *l. 35. hoc tit.* persecutionem ejus, quod ex patrimonio nobis abest, opponit persecutoriam pœnæ. Itaque illæ actiones pœnæ persecutionem non habent, quibus persequimur, quod ex patrimonio nobis non abest, uno verbo, quibus persequimur pœnam legitimam.

19. *Si adversus inficiantem*) Actio damni injuria ex lege Aquilia inficiatione crescit in duplum, §. *ult. sup. de obl. quæ quas. ex con-*

COMMENTARIUS.

1 Pro merè pœnalibus esse & certæ quantitatis pœnæ persecutorias.

Quæ quibus exceptis mixtæ?

Pro pœnalibus quæ habeantur, cum à parte actoris pœnales non sint?

EX maleficiis actiones quæ sunt, omnes perfectionem pœnæ habent: sed quædam ex his pœnæ solius, pleræque autem pœnæ simul & rei: quæ proinde mixtæ sunt. Duæ tantum excipiendæ, conditio furtiva, & actio rerum amotarum, quæ solius rei perfectionem continet, l. 7. §. 1. & 2. de cond. furt. si mulier 21. §. pen. de act. rer. am.

Pœnam tantum actione furti) Actio furti si manifesti sive nec manifesti solam pœnam persequitur, §. ult. sup. de obl. quæ ex del. d. l. §. 1. de cond. furt. Eiusdem generis est & actio injuriarum; quippe qua nihil, quod nobis abest, persequimur, sed tantum vindictam daminis, l. 7. §. 1. de injur. Pro purè pœnalibus habendæ etiam sunt actio, de albo corrupto, 7. de jurisd. §. pœnalis 12. sup. hoc tit. actio de parente ut patrono sine venia in jus vocato, d. §. 12. l. pen. & ult. de in jus voc. Item actio de suspensio &posito, §. 1. tit. præc. §. 5. §. prator 5. de his qui dejec. denique omnes illæ, quibus non persequimur duplum, tripulum, aut quadruplum, sed certam pœnam summam delicto simpliciter impositam, sine consideratione alterius rei, veluti 50. aureos.

Ipsum rem propria actione persequitur quis) Etiam vel vindicando à quocumque possessore, vel condicendo furi ejusve hæredi, §. ult. sup. de obl. quæ ex del. ubi hoc latius explicatum est.

Vi bonorum raptorum actio mixta) In actione vi bonorum raptorum quadruplum non est totum pœna, ut in actione furti manifesti; sed in quadruplo continetur & rei persecutio, ut pœna tantum sit tripli, sup. vi bon. rapt. in pr. ac proinde mixta est hæc actio.

Legis Aquilie actio) Actio quoque legis Aquilie de damno injuria dato mixtam causam obtinet, seu partim rem, partim pœnam persequitur, sive adversus consentientem agatur in simplum, quo casu res æstimatur quanti plurimi eo anno aut diebus 30. proximis fuerit, §. bis autem 9. & 14. sup. de leg. Aquil. sive adversus inficientem, quo casu lis crescit & in duplum actio redditur, l. inde Neratius 23. §. pen. ad leg. Aq. §. ult. sup. de obl. quæ qu. ex contr. Sed & cæteræ quoque actiones ex maleficiis præter furti & injuriarum, certæque quantitatis pœnæ persecutorias, quæ merè pœnales sunt, & conditionem furtivam reumque amotarum actionem, quæ sunt rei persecutoriæ; omnes sunt mixtæ, id est, rei simul & pœnæ persequendæ causa comparatæ.

Veluti actio servi corrupti, l. 14. §. in hac actione 5. de serv. corrupt. quod metus causa, l. item si 14. §. sed & si 9. & 2. seqq. quod met. caus. de calumnia, l. 5. §. 1. de calum. tripli & quadrupli ob majores sportulas exactas, §. 24. & seq. inf. &c. denique & illæ, quæ quasi ex maleficio nascuntur, similiter mixtæ ferè sunt, ut intelligi potest ex his, quæ de hoc genere tradita sunt, sup. de obl. quæ qu. ex del. Illud sciendum est, quasdam esse actiones, quæ pro pœnalibus habeantur, & ideo in hæredes non dentur, licet à parte actoris pœnales non sint. Nam quoties actio factum punit, & in dolum tantum concepta est, pœnalis habetur, eoque nec adversus hæredes datur, quamvis proposita sit ei, cui eo facto quid abest, atque ita rei persecutionem contineat, l. 9. §. 1. quod fals. tut. de quo diligentius differuimus inf. de perp. & temp. act. §. 1.

Relicta sacrosanctis Ecclesiis) Et quasi contractu actiones omnes rei persecutionem habent, utpote quarum nulla ultra id quod abest, persequimur, ut licet intelligere ex generibus harum actionum, quæ exponuntur sup. de obl. quæ qu. ex contr. Una actio ex hoc genere hic excipitur, nempe actio ejus legati & fideicommissi nomine, quod relictum est Ecclesiæ aut aliis venerabilibus locis, puta nosocomiis, xenodochiis, orphanotrophiis, &c. tit. C. de Episcop. & Cler. Hæc actio duobus casibus mixta est, & constituta in duplum, si reus inficiatus erit, si tandem solvere distulerit, dum in jus vocaretur, §. sed furti 26. infr. Scholiastes Theoph. ἡ μορὴ ἐξ ἀρνησεως, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὑπερθεσεως, ἢ διπλασις ὑσταταῦ τῶτο ἰερταῦ βιβ. α. τῷ καδ. τ. γ. διατ. με. hoc est, l. 45. C. hoc tit. in editione Gotofr. & Pacii est l. 46.

TEXTUS.

De mixtis, id est, tam in rem, quam in personam.

20. *Quaedam actiones mixtam causam obtinere videntur tam in rem quam in personam: qualis est familie erciscunde actio, quæ competit cohæredibus de dividenda hereditate. Item communi dividundo; quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, ut id dividatur. Item finium regundorum actio, quia inter eos agitur, qui confines agros habent. In quibus tribus judiciis permittitur judici, rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adjudicare: & si unius pars prægravari videbitur, eum in vicem certa pecunia alteri condemnare.*

NOTÆ.

20. *Quæ competit cohæredibus*) Tres hæc ac-

tio-

tiones, familiæ erciscundæ, communi dividundo, finium regundorum, ex lege 12. tabularum descendunt, l. 1. fam. erc. l. ult. fin. reg. quæ ideo constitutæ, ut communio, cujus materia discordias excitare solet (l. 77. §. 20. de leg. 2.) tollatur. Pac.

Qui confines agros habent) Ut fines regantur. Regi fines dicuntur, quoties unusquisque ager propriis finibus terminatur.

In quibus tribus judiciis) Quid judicem in unoquoque horum judiciorum sequi oporteat, explicatur plenius inf. §. 4. & 2. seqq. de off. jud.

COMMENTARIUS.

- 1 *Quo sensu & quam ob causam actiones hinc propositæ dicantur mixtæ?*
- 2 *Judicium fam. ercisc. inter quos reddatur, & quid contineat?*
- 3 *Inter quos qua de re agatur communi dividundo?*
- 4 *Inter quos finium regundorum, & hujus rei gratia?*

PER occasionem, quod proximè dixerat de actionibus mixtis, subjicit tres alias actiones, quas & ipsas mixtas videri ait, videlicet, familiæ erciscundæ, communi dividundo, finium regundorum: sed quæ longè diversi sunt generis, longèque aliâ ob causam mixtæ dicuntur, quàm dicuntur illæ, quæ tertium membrum superioris divisionis constituunt: non enim ideo has actiones mixtam causam habere dici, quod, ut superiores illæ, conjunctim rei & pœnæ persecutionem contineant, cum omnes rei tantum perseguendæ gratia comparatæ sunt; sed quia partim in rem esse videntur, partim in personam. Ex quo simul illud intelligimus, hæc eadem judicia alio quoque sensu hic mixta vocari, quàm quo mixta appellantur in l. actionis 37. §. 1. de obl. & act. & alibi duplicia, l. 2. §. 1. comm. div. nimirum, quod in iis uterque ex litigatoribus duplicem personam sustinet, actoris videlicet & rei, l. in tribus 13. de jud. l. judicium 10. fin. reg. l. inter cohæredes 44. §. qui familia 4. fam. erc.

Mixtam causam obtinere videntur tam in rem) In rem esse videntur, quia in his quisque de re sua agit ad instar ejus, qui vindicat. In personam ideo: quia dantur adversus eum, qui propter communionem aut terminorum confusionem nobis obligatus est. Notandum autem, quod non simpliciter ait, has actiones mixtam causam obtinere tam in rem quam in personam; sed obtinere videri: nimirum, quia id præ se ferunt. Revera autem sunt actiones in personam omnino: quippe quæ ta-

les origine & essentia sua, quamvis sine & effecta nonnihil cum actionibus in rem commune habent, l. 1. fin. reg. l. 1. §. 1. C. de an. exc. quod fufius à me expositum, sup. §. 1. tit. VINN. Sed tu vide quoque sis, quæ ibi adnotavimus. HEIN.

Quæ competit cohæredibus de dividenda hereditate) Judicium familiæ erciscundæ est, quod inter cohæredes redditur de dividenda hereditate, hoc est, quæ hæres agit adversus cohæredes suos, ut res hereditariæ, prius indivisæ, dividatur, & à communione discedatur l. 1. fam. ercisc. Estque hæc princeps hujus judicii causa, sed non sola: nam & præstationes quasdam personales continet, quibus hæres hæredi propter communionem rerum esse obnoxius, l. item Labeo 22. §. penult. d. tit. Ubi Ulpianus ait, judicium familiæ erciscundæ ex duobus constare, id est, atque præstationibus, quæ sunt actiones personales. Rerum divisio qualis sit, tum quæ in hac divisione adjudicatio, & quæ vice mutua condemnatio, quorum mentio fit in extremo hujus §. declaratur in §. familia 4. inf. de off. judic. Præstationes personales inducuntur aut lucri aut damni aut impensarum nomine, quæ quidem res in re communi inciderunt. Lucri, ut si quid ad unum ex hæredibus pervenit ex re communi, id cæteris hæredibus communicet, l. inter 44. §. 2. & 3. fam. ercisc. l. 3. C. eod. d. §. 4. inf. de off. jud. Damni, ut si quid damni in rebus hereditariis datum factumve est culpa aut negligentia unius, id cæteris pro portione cuiusque sarciet, l. hæredes 25. §. non tantum 16. & §. item culpa 18. famil. erciscund. cujus exempl. in l. & puto 16. §. pen. l. inter 44. §. quod ex facto 5. eod. Impensarum, ut si quæ ab uno hærede in res hereditarias factæ sunt, quas propter partem suam necesse habuit facere, ei à cæteris pro rata refundatur, l. his consequenter 18. §. sumptum 3. eod. Eodem referimus, si unus pecuniam à defuncto sub pœna aut pignoribus debitam solverit, d. l. hæredes 25. §. idem juris 13. & seq. Inducantur hæc genera in commune, l. quibus casibus 34. pro soc. in judicio communi dividundo, l. 3. com. div.

Communi dividundo, quæ inter eos redditur, inter quod aliquid commune est, ut id dividatur) Communi dividundo judicium est, quod inter eos redditur, inter quos res una aut plures extra causam hereditatis communes sunt: neque enim interest, communes sint ex societate, an sine societate, l. 1. & l. 2. comm. div. Finis hujus judicii item duplex; unus, ut recedatur ab harum rerum communione; alter, ut utriusque

præstetur, quod alterum alteri præstare oportet, lucri, damni, impenſarum nominum. Nam & hoc iudicium iisdem rebus confertur, quibus superius, rerum communium ditione, & præstationibus iisdem personalibus, *comm. div.* In divisione rerum eadem quoque adjudicatio & condemnatio, §. eadem 5. *de off. jud.* quippe semota hæreditatis ditione cætera sunt utrique iudicio cum altero communia, l. 6. §. cætera 23. *comm. div.*

Finium regundorum inter eos agitur, qui confines agros habent) Finium regundorum iudicium, quo inter eos agitur, qui confines agros habent, ut fines regantur, id est, ad suam formam & certitudinem redigantur: & quod ultra istos fines quisque habet, id totum restituitur; si quid amplius, id confini restituatur, *pr. l. 8. in pr. & §. 1. fin. reg.* Sed & si fines commodè dirigi non possunt vel propter inæqualitatem vel propter veterum limitum incertitudinem, permittitur iudicii aliis modis evidentioribus agros distinguere. Quo casu quia necesse est partem aliquam ex unius agro detrahi, & alterius agri domino adjici, res transigitur adjudicatione & condemnatione, l. 2. §. 1. l. 3. & l. 4. eod. tit. §. pen. *de off. jud.*

Ex bono & æquo adjudicare) Quid iudicem oportet, explicatur plenius *inf. de off. judic. si familia 4. & 2. seqq. de off. jud.*

TEXTUS.

Divisio tertia.

21. Omnes autem actiones vel in simplum conceptas sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: ulterius autem nulla actio extenditur.

COMMENTARIUS.

An ulla actio plus quam quadruplum persequatur?

Tertia hæc actionum divisio est sumpta & ipsa ab objecto, sed superiori dissimilis in eo, quod illa explicat, quid quaque actione petatur, resne sola, an pœna tantum, an utrumque simul; hæc, quantum peti oportet, & quosque in pœna supra id, quod nobis abest, petendo progredi liceat. Maximi quantum actoris olim intererat scire, quid & quantum petere deberet, propter periculum plus petitionis, §. *si quis agens. 33. inf. eod.* ait Justinianus, actiones omnes vel in simplum conceptas esse, vel in duplum, vel in

triplum, vel in quadruplum: ultra quadruplum autem nullam actionem extendi. Quid ergo nullane actione plus quam quadruplum persequi possumus? Si quis sciens tignum vitiosum aut pecus morbosum venderit, responsum est, omnia detrimenta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, venditorem præstaturum, l. *Julianus 13. in pr. de act. empt.* Si quis clavum à navi abstulit, ut naufragium fieret, cautum est Senatusconsulto, ut is omnium rerum nomine teneatur, l. 3. §. *ult. de inc. ruin. naufr.* Si servus hæres institutus ante aditam hæreditatem occisus sit, etiam hæreditatis æstimationem fieri, traditum est in l. *inde Neratius 23. in pr. ad leg. Ag. §. illud 10. sup. eod.* Atqui in his omnibus litis æstimatio longè excedere potest quadruplum pretii ejus rei, in qua aut per quam damnum datum est. Respondemus, quod dicitur, nullam actionem extendi ultra quadruplum, id intelligendum esse de quadruplo ejus, quod culpa adversarii actori abest; id verò, quod abest, & rò interesse actoris, etsi interdum longè & vel decuplo pluri æstimatur, quam quanti valebat corpus, in quo vel per quod damnum datum est, simplum tamen semper est respectu universi damni, quod actor sensit: & ideo quantacumque hæc sit æstimatio, non in duplum, & triplum, &c. actio concipitur, sed tantum in simplum, neque in id solum, quod actori per culpam rei abest. An in pœna conventionali quadruplum excedi possit, tractavimus supra ad §. *alteri 18. de inutil. stipul.*

TEXTUS.

De actionibus in simplum.

22. In simplum agitur, veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex aliis quamplurimis causis.

COMMENTARIUS.

IN simplum sunt omnes actiones, quæ rei persecutionem continent; utpote quibus unum & simplum, quod nobis abest, persequimur: Itaque & si quæ sit actio ex delicto, quæ rei persecutionem habeat, ea quoque in simplum erit, ut delictio furtiva, & actio rerum amotarum. Sed & ex iis, quæ pœnæ persecutionem continent, nonnullæ sunt in simplum, veluti actio ex lege Aquilia contra causam inficiationis aut moræ, §. *vi bonorum 19. sup. eod.* item actio ex edicto, ne quis eum, qui in jus voc. l. *pen. §. 1. eod. tit.* & si quæ

quæ sunt aliæ, in quibus aliquid ultra veram æstimationem rei & quod actori vera abest præstandum. Denique & ex pœnalibus illæ in simplum sunt, in quibus certæ pecuniæ summa simpliciter lege comprehensa est sine mentione dupli, tripli, aut quadrupli, ut non ex comparatione alicujus simpli amplius quid pœnæ nomine constituatur, ut cum pœna constituitur in decem, viginti, aut 50. aureos, l. 7. de jur. sd. l. penult. de in jus vocat. l. 5. §. ait prætor 6. de his qui dejec. l. pen. C. de serv. fug.

Veluti ex stipulatione) Quid si duplum, triplum, aut quadruplum in stipulationem deductum sit? l. si dictum 56. de evict. Dicendum videtur, actorem id, quod sua interest, tanti æstimantem adhuc in simplum agere, & rem solam non pœnam persequi.

T E X T U S.

In duplum.

23. In duplum agimus, veluti furti nec manifesti, damni injuriæ ex lege Aquilia, depositi ex quibusdam causis. Item servi corrupti, quæ competit in eum, cujus hortatu consiliove servus alienus fugerit, aut contumax adversus dominum factus est, aut luxuriosè vivere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus sit. In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo servus abstulerit, æstimatio deducitur. Item ex legato, quod venerabilibus locis relictum est, secundum ea, quæ supra diximus.

C O M M E N T A R I U S.

Quinque actiones recenset, quibus in duplum agitur, furti nec manifesti, damni injuria ex lege Aquilia, depositi ex quibusdam causis, servi corrupti, ex legato, quod venerabilibus locis relictum est. Non exponit, in eodem omnes modo in duplum sint, nec ne. Quia hoc loco tantum ei propositum est ostendere, omnes in duplum esse. Differentiæ indicantur aliis locis, §. ex maleficiis 18. & seqq. sup. §. sed furti 26. inf. eod.

Depositum ex quibusdam causis) Quæ comprehensæ sunt edicto, nempe tumultus, incendii, ruine, naufragii, l. 1. §. 1. de pos. §. rei persequende 17. in fin. sup. hoc tit.

Quæ competit in eum cujus hortatu) Actio servi corrupti in duplum constituta est in eum, cujus hortatu, consilio, opera servus quolibet modo deterior factus est, l. 1. cum seqq. de serv. corr. Justinianus hoc addit, ut etiam solus conatus & nuda voluntas corrumpendi puniatur, l. si quis 20. C. d. tit. §. sed etsi 8. sup. de obl. quæ ex del. Venit in hoc iudicium etiam

earum rerum æstimatio, quas secum servus abstulit: duplatur enim omne damnum, l. hoc 10. eod. De filio filiave familias corrupti utilis actio competit officio iudicis æstimanda: quoniam interest nostra animum liberum nostrorum non corrumpi, l. ut tantum §. 1. eod.

T E X T U S.

In triplum.

24. Tripli verò agimus, cum quidam majorem vera æstimatione quantitatem in libello conventionis inferunt, ut ex hac causa viatores, id est executores litium ampliorem summam sportularum nomine exigent. Tunc enim id, quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, triplum ab actore consequetur; ut in hoc triplum etiam simplum, in quo damnum passus est, numeretur. Quod nostra constitutio introduxit, in nostro Codice fulget, quam proculdubio corrupta est, ex lege condicidia emanare.

C O M M E N T A R I U S.

Una actio in triplum hic commemoratur. Lege Justiniani constituta adversus eos qui majorem summam vera æstimatione in libello conventionis inferunt dolo malo, et viatores, id est, apparitores seu litium executores, §. seq. inf. l. 5. §. ne tamen 13. de reor. qui sub tut. majores sportulas consequuntur. Constitutio hæc Justiniani temporum injuria intercidit.

Libello conventionis) Libellus conventionis dicebatur id scriptum, quo actor petitionis suæ rationem & speciem futuræ litis in iudicio exprimebat, qui libellus postea ad ablatum per oratorem mittebatur,

Ampliorem summam sportularum) Sportula appellat mercedes sive salaria executorum, quæ Græcis ἐκβιβαστικά, ut planè constat, l. omnes 33. §. executoribus 5. C. de Episcop. Cler. l. in sacris 12. C. de prox. sacr. scrip. l. 12. l. ult. C. de fruct. & lit. exp. Quanta portio pro sportulis constituta fuerit, incertum est. Illud ex hoc loco intelligimus, pro modo quantitatis petitiæ ad certam summam reo exigi solitas. Quod de consuetudine non amplius observari notum est. Gudelin. lib. cap. 5. in fin. De sportulis earumque varietate usu vid. Fr. Juret. in not. ad Symmach. lib. epist. 55. & Bachov. ad hunc §.

In triplum ab actore) Datur hæc actio reo minore summam, quam quæ petita fuerit, condemnato adversus actorem, qui plus libello comprehendit, quam ei debetur, ut vi-

tores hac occasione plus etiam sportularum nomine exigent. Triplatur autem quod supra constitutum modum sportularum per hanc occasionem exactum est, sed ita, ut in triplo etiam illud ipsum contineatur. Pœnam hanc primus Justinianus in proposita specie introduxit: nam jure veteri, qui plus quovis modo petissent, causa cadebant, id est rem amittebant, §. *si quis 33. in pr. & fin. inf. eod.*

Quam proculdubio certum est ex lege condictionis emanare) Locus hic proculdubio mendosus est, & sic cum Ruffard. Cont. Cuiac. qui etiam ad liberos veteres provocant, restituendus: Ex qua proculdubio certum est ex lege condictionis emanare. Ut sit sensus, hanc in triplo actionem ex constitutione Justiniani esse condictionem ex lege, sive ejusmodi actione, quæ condictione ex lege dicitur. Nam quoties nova lege obligatio introducitur, nec cavetur, qua actione experiendum sit, lege agitur, l. *un. de cond. ex leg.* Atque hoc modo Theophilum quoque apud Justinianum legisse, ex paraphrasi ejus apparet.

TEXTUS.

In quadruplum.

25. Quadrupli autem agitur, veluti furti manifesti; item de eo, quod metus causa factum sit: deque ea pecunia, quæ in hoc data sit, ut is, cui datur, calumnie causa negotium alicui faceret, vel non faceret. Item ex lege contraditionis nostra constitutio oritur, in quadruplum condemnationem imponens iis executoribus litium, qui contra nostram constitutionis normam à reis quicquam egerint.

NOTÆ.

25. Calumnie causa negotium) L. 1. l. 3. de calumn. Et hæc item actio mixta est conjunctim pœnam & rem persequens, l. 5. §. 1. d. tit. Est autem negotium alicui facere calumnie causa, iudicio calumnioso alicui vexare. Quint. lib. 5. cap. 12.

Ex lege condictionis nostra constitutio) Leg. Ex lege condictionis ex nostra constitutione oritur. Ex lege condictionis, id est, condictionis actio ex lege, quomodo & Theoph. hunc locum interpretatur. Hanc actionem & ipsam mixtam esse apparet ex Nov. 124. cap. 3.

COMMENTARIUS.

Reconsentur hic quatuor actiones, quæ sunt in quadruplum, furti manifesti, quod metus causa, de calumnia, adversus executores litium, qui plus constituto spor-

ularum nomine exegerint. Addamus & quintam, vi bonorum raptorum. Prima actio merè pœnalis est: reliquæ mixtæ, ut in quadruplo comprehendatur etiam ejus, quod abest aut interest, persecutio.

De eo, quod metus causa) Quod metus causa gestum est, prætor ratum non habet, & hoc amplius, si, quod ex ea causa aberit, arbitrio iudicis non restituatur, in quadruplum iudicium pollicetur, l. *item si 14. §. 1. quod met. caus.* Quadruplatur id omne, quod restitui oportet, sic tamen ut in hoc quadruplo & simplum insit. Quippe mixta est hæc actio, non solum pœnæ persecutoriæ, l. 14. §. *sed & si 9. cum §§. seqq.*

Ut calumnie causa negotium alicui faceret) Negotium alicui facere calumnie causa, est, iudicio calumnioso alicui vexare. In eum, qui ut calumnie causa negotium faceret, vel etiam ut non faceret, pecuniam accepisse dicitur, actio in quadruplum ejus pecuniæ, quam accepit, competit, l. 1. l. 3. de calumniat. Et hæc item actio mixta est, conjunctim pœnam & rem persequens, l. 5. §. 1. d. tit.

Item ex lege condictionis nostra constitutio) Hujus etiam loci lectionem vitiosam esse certum est. Apud Justinianum haud dubiè ita scriptum fuit: Item ex lege condictionis ex nostra constitutione oritur. &c. Ex lege condictionis, id est, condictionis actio ex lege, quæ ex constitutione Justiniani oritur in facti specie hic proposita: quomodo hunc etiam locum Theophilus interpretatur.

In quadruplum imponens executoribus litium) Constitutio, cujus meminit §. præcedenti, actori, cujus fraude factum, ut executor plus debito exigeret, tripli pœnam imponit: illa, cujus hic mentio, in executores directa est, qui ipsi in exigendis sportulis summam definitam dolo malo excesserunt, data actione in quadruplum, quam & ipsam mixtam esse apparet Nov. 124. cap. 3. ubi Justinianus constituit, ut simplum reddatur ei, qui damnum passus est, triplum autem inferatur ærario. Quod quidam tradunt, etiam hodie, ubicumque lege vel decreto Curie nuntiis & apparitoribus certa summa pro sportulis constituta, si quid ultra exegerint, hac in quadruplum actione conveniri posse, constat, usum non observari.

TEXTUS.

Subdivisio actionum in duplum.

26. Sed furti quidem nec manifesti actio, & servi corrupti à cæteris, de quibus simul locuti sumus,

mus, eo differunt, quod he actiones omnimodo dupli sunt: at ista, (id est, damni injuriæ ex lege Aquilia, & interdum depositi) inficiatione duplicantur: in consistentem aut in simplum dantur. Sed illa, quæ de iis competit, quæ relicta venerabilibus locis sunt, non solum inficiatione duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem, usquequo jussu magistratum conveniatur. In consistentem verò, antequam jussu magistratum conveniatur, solventem, simpli redditur.

Subdivisio actionum in quadruplum.

27. Item actio de eo quod metus causa factum sit à cæteris, de quibus simul locuti sumus, eo differt, quod ejus natura tacitè continetur, ut qui iudicis jussu ipsam rem auctori restituat, absolvatur: quod in cæteris casibus non est ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur: quod est & in furti manifesti actione.

NOTÆ.

26. Omnimodo dupli) Id est, sive reus fateatur, sive inficietur, Theoph.

In consistentem in simplum) Potest itaque hic reus evitare pœnam consistendo.

27. Ut qui jussu iudicis) In actione quod metus causa reo convento pœnam evitare conceditur rem, de qua agitur, arbitrio iudicis ante sententiam restituendo, l. 14. §. 1. quod metus causa.

COMMENTARIUS.

1. Actiones omnes apud nos videri rei persecutorias.

NOtatur hic nonnulla differentia, quæ est inter actiones pœnales, tum quæ sunt in duplum, tum quæ in quadruplum. Non omnes enim simpliciter, & omnimodo in duplum aut quadruplum conceptæ sunt, sed quædam conditionaliter, & ita, ut reo pœnam evitare liceat. Omnimodo in duplum sunt actio furti manifesti, servi corrupti, & si quæ sunt aliæ simpliciter in duplum constitutæ: quippe quæ omnes ita constitutæ intelliguntur, ut semper & statim pœna exigi possit, nec dupli condemnatio evitari. Non statim & simpliciter in duplum sunt, actio legis Aquiliæ, depositi miserabilis, de legato venerabilibus locis relicto: namque has ab initio & in consistentem placet in simplum tantum dari, duplicari autem inficiatione, postremam etiam frustratione & dilatione solutionis, usque dum reus iudicio conveniatur, hoc text. §. vi autem 19. sup. eod. Omnimodo in quadruplum sunt actio furti manifesti, vi bonorum raptorum,

de calumniæ, de sportulis adversus executores litium, &c. Una tantum ex hoc genere excipitur actio quod metus causa, in qua reo convento pœnam evitare conceditur, rem, de qua agitur, arbitrio iudicis ante sententiam restituendo. Quod si reus iudici jubenti rem restitui non pareat, hanc contumaciæ suæ pœnam patitur, ut in quadruplum condemnatur, h. text. §. item actio 27. l. item si 14. §. 2. & 4. quod met. caus. Est & alia, & quidem inter pœnales omnes, differentia: quod scilicet quædam sint merè pœnales, quædam mixtæ, sed illa superius explicata est, §. ex malef. 18. & seq. hoc tit, VINN. Intereat hic monere, cur Justinianus hic dicat in actionibus quod metus causa natura tacitè hoc contineri, ut, qui jussu iudicis rem restituat, absolvatur, si non pareat, condemnatur in quadruplum. Ratio est, quod hæc actio est arbitraria. Harum autem actionum ea est natura, ut iudici ex æquo & bono æstimare liceat, quantum reum dare facere oporteat, si verò arbitrio non pareat reus, condemnatio in majus fieri possit. Quod *ιδίας ἐγκρίθη τὰς ἀγωγὰς*, his actionibus proprium esse, observat Theophil. ad §. 31. hoc tit. HEIN. Apud nos omnes actiones sunt rei persecutoriæ, & in simplum conceptæ, quia pœnæ pecuniariæ, quæ privatis litigatoribus applicabantur, exoleverunt, & solus fiscus pœnas ob vindictam publicam persequitur iudicio criminali. Privatis tantum potestas est ejus quod sibi abest persequendi iudicio civili. Jo. Imbert. in *enchirid. jur. script.* Baro ad tit. sup. de obl. quæ ex del. comm. part. 2. Gudelin. de jur. nov. 3. cap. 13. Groenew. de ll. abr. ad rubr. C. de pœn. & ibi laudati. Excipienda tamen videtur actio injuriarum, quæ ex morte fori nunc duplex emenda petitur, honorabilis & profitabilis, ut loquuntur. Vid. sup. ad §. 10. de injur.

TEXTUS.

Divisio quarta de actionibus bon. fid.

28. Actionum autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti juris. Bonæ fidei sunt hæ, exempto, vendito, locato, conducto; negotiorum gestorum; mandati, depositi, pro socio, tutelæ; commodati; pigneratitiæ; familiæ erciscundæ; communi dividundo, præscriptis verbis, quæ de æstimato proponitur, & ea quæ ex permutatione competit; & hereditatis petitio. Quamvis enim usque adhuc incertum erat, inter bonæ fidei iudicia connumeranda hereditatis petitio esset, an non nostra tamen constitutio aperte, eam esse bonæ fidei, disposuit.

NOTÆ.

28. *Quædam bonæ fidei*) Id est, liberæ potestatis judicis, conclusæ tamen intra regulam bonæ fidei. Cic. in *Top.* & 3. de *off. Sen.* 3. de *benef.* & 2. de *Clem.*

Quædam stricti juris) Strictæ, stricti judicii, l. 5. §. ult. de *in lit. jur.* in quibus potestas judicii formulæ adstricta est. Sen. 2. de *Clem. cap.* ult. *Clementia liberum arbitrium habet, nec sub formula, sed ex æquo & bono judicat.*

Bonæ fidei sunt hæc) Οπισταῖος. Unde intelligimus, & omnes quæ hic enumerantur, esse bonæ fidei, & solas. Cæteræ sunt stricti juris, utique si non sint arbitrariæ. De quibus *infra* §. 1.

Prescriptis verbis) Non omnes, sed illæ duæ dumtaxat, æstimatoria, & ex permutatione, propter affinitatem, quam habent cum emptione, l. 1. de *æstim. act.* l. 1. de *contr. empt.*

Nostri constitutio eam esse ex bon. fid.) L. ult. C. de *pet. her.* Ratio est, quia petitio hæreditatis, etsi actio est in rem, habet tamen quasdam præstationes personales, l. 25. §. *propen.* D. *cod.* propter quas ad naturam actionis negotiorum gestorum accedit, & mixta personalis dicitur, l. 7. C. *cod.*

COMMENTARIUS.

- 1 Removetur duplex contra propositam divisionem objectio.
- 2 Actiones bonæ fidei quæ, & unde sic dictæ?
- 3 Quæ actiones stricti juris, & unde sic appellatæ?
- 4 Multæ & insignes horum generum differentiæ; & an quæ earum adhuc mancant?
- 5 Bonæ fidei nullas esse, præter eas, quæ hic recensentur.
- 6 Actio finium regundorum cur hic omittitur?
- 7 Cur duæ præscriptis verbis æstimatoria, & quæ ex permutatione competit, bonæ fidei?
- 8 De petitione hæreditatis cur dubitatum?

DUÆ præcedentes divisiones ostenderunt, quid & quantum petere liceat pro ea quantitate, quæ aut conventionem aut certo jure definita est. Proponitur hic alia, quæ docet, quid quantumcumque amplius petere liceat pro potestate & officio judicis, nulla conventionem aut certo jure definitum, quod potissimum in fructibus, usuris, & reliquis accessionibus rei petitæ cernitur.

Quædam bonæ fidei, quædam stricti juris) Divisio hæc duplici vitio laborare videtur. Primum, quod hic aliquæ actiones statuuntur, quæ non sint bonæ fidei, sed stricti juris: deinde quod in hac divisione omittuntur actiones

arbitrariæ, quæ tamen tertiam & distinctam à duabus, quæ hic proponuntur, speciem constituere videntur, §. *præterea* 31. *infr. eod.* Quod quædam actiones dicuntur esse stricti juris, id non videtur convenire constitutioni Constantini in l. *placuit* 8. C. de *judic.* ubi Imp. ait placere, in omnibus rebus præcipuam esse justitiæ æquitatisque, quam stricti juris, rationem. Si id placet in rebus omnibus, utique & in omnibus actionibus. Repugnare etiam videtur, quod generaliter constitutum est in l. 4. C. de *obl. & act.* bonam fidem in contractibus considerari æquum esse. Nam si in contractibus omnibus bona fides spectatur, etiam in actionibus omnibus certè iis, quæ ex contractu proficiuntur, pariter bona fides spectanda. Cæterum neutrum propositæ divisioni obstat. Non primum, quia in d. l. *placuit* 8. juris verbum jus constitutum significat, quomodo dicimus, jus gentium, jus civile. Hoc jus si summum est, seu, ut in constitutione nominatur, strictum, id est, si verbis tantum nititur contra sententiam & rationem legis, numquam sequimur, sed æquitatem, id est, mentem & sententiam legislatoris. Atque hoc sensu concedimus, nullas esse actiones stricti juris. At cum dicimus quasdam actiones esse stricti juris, verbo juris potestas significatur, uti & alibi sæpe: nec aliud est, quasdam actiones esse stricti juris, quam quasdam esse strictæ, seu adstrictæ potestatis judicis: sicut ex contrario, nihil aliud est, actiones quasdam esse bonæ fidei, quam quasdam esse liberæ potestati judicis, qui æstimare possit, quicquid est ex bona fide, §. in *bona* 30. *infr. eod.* Erratque adeo Theophilus, & cum eo Pacius in *analyfi sua*, dum putant, quasdam actiones stricti juris ideo dici, quod in his iudex τὸ ἀκριβοδίκαιον, summum & strictum jus sequatur. Ad alterum, quod ex l. 4. C. de *obl. & act.* objicitur, respondeo, in omnibus quidem contractibus spectari bonam fidem; sed non spectatur in omnibus eodem modo. In contractibus & actionibus stricti juris etiam bona fides spectatur, sed secundum communem quamdam æquitatis regulam, hætenus videlicet, ne dolus approbetur, neve quid juris subtilitas adversus bonam fidem æquitatemque valeat, l. *dolo* 5. C. de *inutil. stipul.* l. *si quis* 36. de *verb. obl.* At bonæ fidei actiones non ex eo nomen acceperunt, quod in his communi quodam respectu consideretur bona fides, æquitas, sive quod in his non præstetur, quod sit contra bonam fidem; quamvis id forte subtilitate juris præstandum videatur, sed quod in his summa desideretur æquitas, res tota æsti-

metur ex bona fide, & religioni judicantis permittatur per omnia. Planius & certius hæc intelligentur postea. Sed esto, inquis: illud tamen vitium divisio habet, quod imperfecta & manca est, ut quæ ex tribus actionum generibus inter se distinctis duo tantum posuit, tertium actionum arbitrariarum omisit. Resp. Effet imperfecta hæc divisio, si Imperator in duobus generibus, quæ hic proponuntur, constitisset, nec mox adjecisset tertium. Nunc autem cum statim & continenter unoque ductu divisionis tertiam illam speciem subiciat, §. *præterea. 31. inf.* perinde id haberi debet, ac si tres species eodem loco proposuisset, & divisio tripartita censeretur. An autem actiones arbitrariæ revera constituunt novam speciem, à duabus, quæ hic ponuntur, planè diverfam, videbimus sub *d. §. præterea. 31.*

2. Actiones bonæ fidei sunt in quibus libera potestas judici permittitur æstimandi inter litigatores, quid alterum ex bona fide præstare oporteat. Descriptio totidem pene verbis expressa, *l. 2. §. 3. l. 5. pr. de obl. & act. §. in bonæ. 30. inf. eod.* Duo itaque sunt, quæ judicium bonæ fidei constituunt, libera potestas æstimandi arbitrariæ judici tributa, & hæc ipsa potestas intra modum & regulam bonæ fidei conclusa. Ex libera potestate est, quod hæc eadem judicia passim arbitraria vocantur, & judex in his datus arbiter. Ex bona fide, quod appellentur judicia bonæ fidei: nempe nomen ex re natum: quia in his judiciis omnis æstimatio & condemnatio judicis est ex bona fide, seu in id, quod ex bono & æquo quemque præstare oportet. Putat D. Hotomannus, causam & originem nominis esse ex ipsa formula, eo quod prætor in his judiciis ita jubeat judicari, ut adderet, ex bona fide, ut indicat Cic. in *Top. & lib. 3. de offic.* Sed ut hæc sit causa proxima, atque ut hinc etiam nomen translatum ad contractus, quippe qui & ipsi non minus quàm actio ex his descendens, bonæ fidei appellantur, *l. ex empto. alias l. emptorem. 11. §. ult. de act. empt. l. mora. 32. §. 2. de usur. l. eum qui. 22. de donat. l. in bonæ. 13. C. de pact. l. 3. C. de reb. cred. & aliis locis: oportet tamen superiorem aliquam causam esse, ob quam prætor in quibusdam judiciis liberam judici potestatem faceret, clausulamque illam ex bona fide adjiceret, in aliis verò judicem adstringeret formulæ. Atque ego omnino existimo, causam hanc accersendam à natura & conditione ipsorum contractuum: nimirum quoniam quidam contractus ita comparati sunt, ut in his interpretandis æquum sit laxiorem judici potesta-*

tem tribui; quidam ita, ut certis terminis eorum interpretatio sit circumscribenda. Prioris generis sunt contractus mutue præstationis, in quibus uterque & obligatur & obligatur, Posterioris, ubi unus tantum obligatur, & unus obligatur, *arg. tit. de obl. ex conf. in fin.* Et enim ubi uterque alteri obligatur, ibi ex re utriusque est, & ex voto communi, non tam quid lingua nuncupatum sit, quàm quid æquè & bonique ratio utrinque postulet, spectari. Cum autem unus tantum obligatur, non est admittenda tam laxa interpretatio, puta ut etiam quid præstetur, de quo non expressè convenit, aut quod natura contractus non continetur, ex definitione *l. quicquid. 99. de verb. obl. l. 3. de reb. creditis.* Ex hac inquam diversitate contractuum procul dubio est, quod prætor quoque in actionibus ex contractu venientibus aliter atque aliter formulæ judicii concipiebat, modo laxius adjecta clausula ex bona fide, ut in actionibus descendens ex contractu utrinque obligatorio: modo angustius & strictè, ut in actionibus, quæ proficiuntur ex contractibus *μοροπλευροις*, veluti ex mutuo, pro mutuo, stipulatione, &c. Hoc idem & Theod. Hermopol. sensisse arguunt verba ejus, quæ legimus *lib. 10. titul. 4. επι σρικτοι ητοι μοροπλευροι*, estque hujus rei etiam hoc argumentum: quod idem actionum discrimen, & res ipsa etiam nunc manet, quamvis formulæ & interpretationes actionum sublatae sint: nimirum quia formulis sublatis nihilominus prima causa discriminis, eadem conventionum diversitas mansit. Porro bonæ fidei esse eas actiones omnes & solas, quæ ex contractibus *διπλευροις* veniunt, ostendit cum actionum bonæ fidei definitio, tum specierum hujus generis apud Justinianum collectio. Reliquæ, si non sunt arbitrariæ, sunt stricti juris, sive ex contractu sive ex delicto descendant. Ex his simul intelligi potest, quæ sint actiones stricti juris, nimirum illæ, in quibus potestas judicis formulæ adstringitur, seu iis rebus, in quas prætor jubeat condemnationem fieri. Sic enim, verbi causa, in his actionibus formulam judicii concipiebat, *Si paret Mevium Sempronio centum ex stipulatu debere, tum Mevius damnetur.* Hæc, inquam, actiones dictæ sunt stricti juris, item stricti judicii, quia in his judex non plus poterat, quàm formula exprimebat qua de causa nec judicium in his dato nomen arbitrii convenit, nec judicium nomen arbitrii. Quod discrimen respiciens Seneca *l. 3. de benef. cap. 3. Melior, inquit, videtur conditio cause bonæ, si ad judicem, quàm si ad arbitrium mittatur: quia illum for-*

includit, & certos, quos non excedat, terminos ponat, hujus libera & nullis constituta vinculis religio est. Idem Seneca lib. 2. de Clement. ult. ad hanc judiciorum differentiam alliciens, Clementia, inquit, liberum arbitrium habet, nec sub formula, sed ex bono & æquo judicatur. Ex hoc autem fonte, quod iudex in bonæ fidei judiciis omnia libere ex æquo & bono æstimat, in strictis formulam præcisè sequi debatur, natæ sunt multæ & insignes horum generum differentiarum, quæ certo jure nunc comprehensæ sunt, & Jurisconsultorum dissertationibus notatæ. Bonæ fidei judiciorum propria sunt maximè hæc. 1. Quod in his judiciis etiam ea veniunt, de quibus præstandis nihil convenit, si ut præstentur ratio bonæ fidei exigat; veluti ut venditor evictionis nomine duplam promittat, cæteraque, quæ sunt moris & consuetudinis, l. quod si nolit. 3. §. quia assidua. 20. de edil. edit. item incommoda reticentia aut dissimulatione unius alteri illata, verbi causa, si venditor celet emptori vitium aliquod, aut quid aliud, quod scire emptoris interest, aut si fallendi causa obicere loquatur, aut malitiosè dissimulet, non evitabit actionem ex empto, quæ bonæ fidei est, sed in id omne, quod emptoris interest, condemnabitur, l. 1. §. 1. l. Julianus. 23. pr. l. si sterilis. 21. §. 1. l. in venditione. 2. de act. empt. l. ea quæ. 43. §. ult. de contr. empt. l. 1. §. 1. & pass. tot. tit. de edil. edit. nempe in iudicio bonæ fidei semper dolus malus præstatur, etsi nominatim cautum non sit, eum abesse abfuturumque esse, l. 6. in fin. de act. empt. d. l. ea quæ. 43. l. si cum fundum. 43. §. 1. de contr. empt. tantumque valet officium judicis, quantum in stipulatione nominatim: facta ejus rei interrogatio, l. 7. de reg. gest. 2. Quoniam dolus malus naturæ contractuum bonæ fidei maximè contrarius est, l. 3. §. ult. pro soc. l. 5. C. de resc. vend. ideo quid in his contractibus gestum sit ab initio dolo malo, id ipso jure non valet; ut puta nulla est venditio, si quis in hoc circumscriptus sit, ut venderet, l. eleganter. 7. de dol. malo. Dolo jure nullius momenti est societas, si dolo malo, aut fraudandi causa inita sit, l. 3. §. ult. pro soc. l. in cause. 16. §. 1. de minor. hoc est, quod vulgo interpretes tradunt, ubi dolus contractui bonæ fidei causam dat, contractum ipso jure nullum esse, nullamque ex eo actionem nasci. Secus autem est in dolo accidenti, qui purgatur actione ipsius contractus, aut exceptione, si conveniatur, qui dolo passus est, l. 13. §. 4. & seqq. de act. empt. l. 2. C. cod. dist. l. & eleganter. 7. §. 3.

de dol. mal. qua de re consule Bachovium diff. 6. de act. thes. 16. & seq. ubi tamen sententiam communem restringit ad contractus, qui solo consensu constant, quasi in cæteris intervenus rei impediatur, quominus actus sit ipso jure nullus. De metu non idem, quod de dolo, statuendum, apparet ex verbis edicti de eo quod met. caus. & textu expresso in l. 4. & 5. C. de his qui met. caus. de quo item ad Bachov. d. loc. & nostra lib. 1. sel. quæst. 12. 3. Quod ex causa contractuum bonæ fidei non liberetur debitor rem reddens deteriore, sed adhuc integra adversus eum vetus actio maneat, l. 3. §. 1. commod. l. 1. §. si res. 16. de pos. 4. Quod in bonæ fidei judiciis post moram etiam accessione officio judicis præstentur, in pecunia usuræ, in certis rebus fructus. De usuris disertè hoc traditum est in l. mora. 32. §. 2. de usur. Ergo de fructibus idem dicendum: quoniam si ideo usuræ in bonæ fidei contractibus ex mora præstantur, quia vicem fructuum obtinent, ut disputat Jurisconsultus in l. usuræ. 34. de usur. fructuum quoque eandem conditionem esse oportet, fac. text. in l. 3. in pr. eod. nam actio ex testamento in his, quæ ex mora præstantur, imitatur naturam actionum bonæ fidei, d. l. usuræ. 34. de usur. l. 3. C. in quib. caus. in int. rest. 5. Quod in judiciis bonæ fidei necesse non est exceptionem initio litis contestari, sed satis sit quandoque ante rem judicatam exceptionem objici, qua deinde probata officio judicis convenit reum absolvere. Non est huic contrarium quod dicitur, ultra id, quod in iudicium deductum est, excedere potestatem judicis non posse, l. ut fundus. 18. comm. divid. Nam in bonæ fidei judiciis vi ipsa & potestate judicii exceptiones in iudicium deduci intelligantur, cum his iudex judicare jubeatur ex æquo & bono; idque veteres significant, cum ajunt, exceptiones inesse bonæ fidei judiciis, his contineri, & si non excipiantur, satis per officium judicis consuli, l. 3. de resc. vend. l. sed si ideo. 21. in fin. sol. matr. l. hujusmodi. 84. §. qui servum. 5. de legat. 1. l. planè. 38. l. ult. de hered. petit. In judiciis stricti juris omnia hæc contra se habent. In his enim ea demum præstantur, de quibus nominatim convenit nihil amplius, l. quicquid. 99. de verb. obl. nisi sit, quod natura negotii contineatur, l. 3. de reb. cred. l. indebiti. 15. de cond. ind. Qua de causa in strictis judiciis non veniunt ea, quæ sunt moris & consuetudinis, per d. l. quod si nolit. 31. §. quia assidua. 20. de edil. edit. Ubi non expressè clausula de dolo stipulationi inserta est, vel separatim de dolo cautum, deficit actio ex

fi-

stipulatu, & de dolo agendum est, l. *et eleganter*. 7. §. 3. in fin. de dol. mal. Substitutio ipso jure stipulatio & semper excipiendum est, si ve dolus causam contractui dederit, si ve incidit, l. *si quis* 36. de verb. obl. l. *dolo*. 5. C. de inut. stipul. In re deteriore facta, quæ ex contractu stricti juris, veluti ex stipulatu, debita fuit, placet promissorem eam præstando veteri actione liberari, & si quid dolo in ea fecit, teneri actione de dolo, d. l. 7. §. 3. de dol. De usuris jus certum est, has in stricti juris contractibus ex mora non deberi, cum ut debeantur ex mora, id bonæ fidei judiciis tantum tribuatur, l. *mora*. 32. §. 2. de usur. l. 5. C. de pact. int. empt. & vendit. Sed & differè traditum est, in strictis judiciis citra vinculum stipulationis usuras peti non posse, l. *Titius*. 24. de præscr. verb. l. 3. C. de usur. Quare nec post litem contestatam in his judiciis currere incipit, l. 1. C. de cond. ind. Nam quod dicitur in l. *lite*. 35. de usur. lite contestata, usuras currere, id non hanc habet sententiam, usuras post litem contestatam incipere currere, seu incipere deberi, sed debiturum cursum lite contestata non retardari, deberi cœptas post litem contestatam perseverare, l. 1. C. de judic. de quo dubitari poterat, propterea quod novatione facta, usuræ non currunt, seu cursus usurarum sistitur, l. *novatione*. 18. de novat. litem autem contestatio novationem quamdam inducit, l. *delegare*. 11. §. 1. l. *aliam*. 29. d. tit. l. 3. §. *idem scribit*. 11. de pecul. Sed responsum est, aliam esse causam novationis voluntariæ, aliam judicii accepti: quoniam nemo actionem exercens conditionem suam deteriore facit, d. l. *aliam*. 29. add. Don. hic. n. 31. Perez. ad tit. C. de usur. num. 22. De fructibus in strictis actionibus hoc observatur, ut si quis actionem habeat ad consequendum, quod ejus non fuit, veluti ex stipulatu fructus non consequatur, etiam si mora facta sit: post acceptum autem judicium etiam fructuum ratio habeatur, quia omnis causa restituenda est, l. *videamus*. 38. §. *si actionem* 7. de usur. In iis autem actionibus, quibus repetimus quod nostrum fuit, cujusmodi sunt conditiones earum rerum, quæ à nobis profectæ sunt, ut conditio ob causam datorum, conditio indebiti, sine causa, &c. fructus, ex quo primum tempore res accepta est, una cum re restituendi sunt ex ipsius negotii natura & quasi lege, l. *indebiti*. 15. de cond. ind. d. l. *videamus*. 38. §. 1. & aliquot seqq. Don. de fructib. c. 1. Planè in actione ex testamento, quæ natura sua stricti juris est, l. 5. in fin. cum. l. *seq. de in lit. jur.* favore ultimæ

voluntatis placuit usuras & fructus venire mora ad instar bonæ fidei judiciorum, l. 1. de usuræ. 34. de usur. l. 3. C. in quib. ca. in iust. rest. Denique in strictis judiciis necesse est exceptionem initio litis contestari, & vel agnoscente intentionem actoris statim probari, vel à dubitante tantisper omitti, donec actor intentionem suam probavit, antequam sententia feratur, l. 9. C. de præsc. long. temp. l. 8. & l. 9. C. de exc. Non contestatam postea obijcere non licet, de quo fufius alibi. Sed & aliæ horum generum differentia, veluti quod in bonæ fidei judiciis præstentur etiam fructus percepti eo tempore, quod judicium datur: in strictis autem hoc tempus à fructuum perceptione immune sit, l. 3. pr. & §. 1. de usur. Quod in illis in ineunda rei dependentiæ æstimatione tempus rei judicatae spectatur in his tempus litis contestatae, l. 3. §. 2. cum mod. Quod in illis juretur in litem, in his non item, nisi in casu singulari, l. 5. pr. & §. ult. cum l. *seq. de in lit. jur.* Proferuntur præterea & aliæ quædam ab aliis sententiis quas ideo prætermitto, quia non usque adeo explorati juris sunt. Apud nos tota hæc judiciorum distinctio generali defuetudine perinde deleta est, & genera actionum sic confusa, omnes vi & effectu nunc videantur esse bonæ fidei. Illud tamen discrimen adhuc manet, quod quamvis usuræ in bonæ fidei judiciis debeantur ex mora, in strictis tamen non debeantur, nisi à tempore litis contestatae. Profectum autem, quorum causa favorabilis, utroque genere eandem esse præstationem accepti: quod sanè in Gallia expressè sancitum Inbert. in enchirid. verb. *evictione an liceat*. Rubuff. ad const. Reg. tom. 3. tract. de fruct. art. 1. add. Baro. inf. de off. jud. comm. part. art. 6. delin. 3. de jur. noviss. cap. 13. Groenev. leg. abr. ad h. §.

Bonæ fidei sunt hæc; ex empto, vendito, &c. Observandum est, quod non ait, Bonæ fidei sunt, veluti ex empto, vendito, &c. ut sic, cum exempli gratia quædam proferuntur: sed in fructibus, bonæ fidei sunt hæc, ex empto, vendito, & quæ sequuntur, indicans, se eas omnes quæ sint hujus generis, ex professo recensere. Ex eo enim intelligimus, non tantum conditiones omnes, quæ hic enumerantur, esse bonæ fidei, sed etiam præter has bonæ fidei non las esse: cæterasque, si arbitrariæ non sunt, de quibus §. præterea. 31. esse stricti juris. Et igitur in hoc numero sunt actio ex stipulatu ex testamento, l. 1. §. ult. & l. *seq. de in lit. jur.* ex causa donationis, l. eum qui. 22. de donat. conditio indebiti, l. 1. C. de cond. ind. &

condictiones reliquæ. Item actiones pœna-
les ex maleficiis, & generaliter omnes, quæ
non nominantur. Non obstat, quod non-
nullæ actiones, quarum hic mentio non fit,
possunt oriri aut introductæ esse ex bono &
æquo: ut condictio indebiti, l. pen. cond. ind.
de funeraria, l. & si quis. 14. §. hæc actio.
de relig. actio injuriarum, l. 11. §. 1. de in-
item actio præscriptis verbis de precario,
l. 2. de precar. Nam actiones bonæ fidei
ideo ullæ dicuntur, quia initium eas con-
dendi sit ex bono & æquo: sed quia, ut su-
diximus, in his omnia ex bona fide diju-
dicantur, tam quæ præstanda sunt, quam quæ
sunt præstanda: quod non fit in aliis,
quæ hic commemorantur. Planè actio
funeraria inter bonæ fidei judicia numerari
debet, d. l. & si quis. 14. §. idem Labeo. 13.
de relig. ubi Ulpianus ait, judicem hic solu-
tæ æquitatem sequi, cum hoc ei natura ac-
tionis indulget: nam in strictis judiciis ju-
dix non solutè judicat, sed adstringitur for-
maliter: ut proinde existimem, actionem fune-
rariam inter judicia bonæ fidei computan-
dam. Sed nego, eam hic prætermittendam esse:
operatur enim inter bonæ fidei judicia ac-
tionem negotiorum gestorum, cujus actio fune-
raria species quædam est, ut adjectio, arg. l.
1. & si quis. 14. §. sed interdum. 7. §. for-
maliter. 9. §. si quis. 11. & d. §. idem Labeo. 13.
de relig. Illud enim in universum tenendum
est, actiones, quæ hic enumerantur, ita so-
lent bonæ fidei censendas, ut illæ dumtaxat ex-
cludantur, quæ planè sunt diversi generis: non
enim illæ, quæ adjectitiis tantum qualitati-
bus ab aliis distinguuntur, aut sub enumerata
tanquam species sub genere comprehen-
duntur. Nullum certè dubium est, qui nomen
bonæ fidei tam conveniat actionibus contra-
ctorum, negotiorum gestorum, mandati, depo-
siti, commodati, tutelæ pigneratitiæ, quam
actionibus ex iisdem causis: & quin per enume-
rationem non solum directæ intelligantur, sed
etiam quæ ex similibus causis sunt utiles, ve-
l negotiorum gestorum adversus curato-
rem, l. 3. C. de transact. Eademque ratione
actionem pro tutelæ, & bonorum possessio-
nis hæreditatis petitionem, & petitionem
hæreditatis fideicommissariam, rectè dicimus
actiones bonæ fidei, arg. l. 1. §. pen. de
pro tut. l. 1. de poss. hæ. pet. Eo amplius
actio exercitoria & institoria ex contractu
bonæ fidei cum magistro navis aut institore
constituitur, item de peculio ex eadem causa bonæ
fidei censendæ. Postremo eodem numero ha-
benda & actio emphyteuticaria, quia olim ex

vendito aut locato erat: nam Zeno contra-
ctum emphyteuticum à venditione & locatio-
ne separando vim ejus veterem non minuit,
sed auxit, l. 1. C. de jur. emphyt. fac. §. 3.
sup. de locat.

Ex empto, vendito) Actiones omnes ex con-
tractibus nudi consensus bonæ fidei sunt, ut
ex empto, vendito, locato, conducto, pro
socio, mandati: quibus etiam hæc qualitas
aliquando per excellentiam tribuit, sup. tit.
de obl. ex conf. l. 2. de obl. & act.

Familie erciscundæ communi dividundo) Ali-
bi passim tria hæc judicia propter similitudi-
nem, quam habent, conjunctim proponun-
tur, familie erciscundæ, communi dividun-
do, finium regundorum. Hic autem finium
regundorum consulto prætermittimus, quia hoc
judicium à cæteris in eo discrepat, quod causam
non continet bonæ fidei judicii. Nam illa
familie erciscundæ & communi dividundo
oriuntur ex negotio communi gesto, & quasi
ex contractu. In finium autem regundorum
judicio solus sibi rem gerit, qui convenitur,
magisque ex delicto aut quasi ex delicto hæc
actio esse videtur, quam quasi ex contractu:
qua de causa etiam obligatio, unde hæc actio
nascitur, ommissa est tit. de obl. que quas. ex
contr. Est igitur aut stricti juris, aut quod magis
probo cum Ant. Fab. dec. 49. err. 1. arbit-
raria: quoniam pro vindicatione est, l. 1.
fin. reg. fac. l. 4. §. 3. eod. & quod nomen ar-
bitri in quaestione finium usurparur.

Quæ de æstimate proponitur, & quæ ex permuta-
tione) Ex actionibus præscriptis verbis duæ
tantum hic proponuntur, quæ sint bonæ fidei,
actio æstimatoria, & quæ ex contractu permuta-
tionis competit. Unde rectè vulgo interpre-
tes concludunt, cæteras præscriptis verbis esse
stricti juris. Cur duas illas placeat esse bonæ
fidei, singularis ratio est, quam suggerunt l. 1.
de æstim. act. l. 1. de contr. empt. In illa refert
Ulpianus, dubitatum fuisse, cum res æstimata
vendenda datur, utrum hæc conventio esset
venditio, an locatio, an denique mandatum:
qui contractus omnes cum sint bonæ fidei, me-
rito quæ hic dubitationis tollendæ causa in-
troducenda est actio præscriptis verbis, bonæ fi-
dei censi debet. In hac ostendit Paulus, tan-
tam esse inter emptionem & permutationem
affinitatem, ut Cassius & Sabinus existimave-
rint, permutatione rerum etiam emptionem
& venditionem contrahi, & rem unam pretii,
alteram mercis loco fungi: quæ rationes in
aliis articulis, ex quibus nascitur actio præ-
scriptis verbis, locum non inveniunt. Videtis
D. Bachov. disp. 6. de act. thes. 8.

8 *Hæreditatis petitio*) *Petitio* hæreditatis, cum ea sit actio in rem, l. 25. §. *propen. de hæred. petit. l. 1. de rei vind.* non videtur convenire hæc qualitas ut reputeretur actio bonæ fidei: siquidem qualitas illa propria est actionum in personam, & earum fere, quæ ex negotio mutuo gesto nascuntur: quale nullum geritur inter hæredem & possessorem hæreditatis. Atque haud dubiè hac ratione moti nonnulli veterum eam à classe judiciorum bonæ fidei removerunt. Sed alii nihilominus eam inter bonæ fidei judicia numerandam esse censuerunt, propterea quod in iudicio petitionis hæreditatis res ad negotiorum gestorum naturam proximè accedit. Constat enim, possessori hæreditatis committi rerum hæreditariam administrationem: unde fit, ut licet petitio hæreditatis sit actio in rem, multas tamen habeat præstationes personales, ut puta eorum, quæ à debitoribus exacta sunt; item pretiorum rerum venditarum; item eorum, quæ possessore creditoribus solvit, vel in hæreditate impendit, d. l. 25. §. *antep. l. item veniunt. 20. l. planè. 38. de hæred. petit.* quæ omnia quodammodo actione in personam, & veluti ex negotio gesto repeti videntur: unde etiam mixta personalis hæc actio appellatur, l. 7. C. *de pet. her.* Posteriorem sententiam, quæ etiam plurimum fuisse videtur, & jam ante recepta, arg. d. l. 38. *de her. pet.* confirmavit Justinianus l. ult. *fin. C. eod.*

T E X T U S.

De rei uxoriæ actione in ex stipulatu actionem transfusa.

29. *Fuerat antea & rei uxoriæ actio una ex bonæ fidei iudiciis: sed cum pleniorum esse ex stipulatu actionem invenientes, omne jus, quod res uxoriæ antea habebat, cum multis divisionibus in actionem ex stipulatu, que de dotibus exigendis proponitur, transfulerimus, merito rei uxoriæ actione sublata ex stipulatu actio, que pro ea introducta est, naturam bonæ fidei iudicii tantum in exactione dotis meruit, ut bonæ fidei sit: sed & tacitam ei dedimus hypothecam. Præferri autem aliis creditoribus in hypothecis tunc censuimus, cum ipsa mulier de dote sua experiatur, cujus solius providentia hoc induximus.*

N O T A E.

29. *Sed & tacitam hypothecam*) Quatuor singularia hic à Justiniano constituta. 1. ut actio est stipulatu mulieri deur, quamvis nulla stipulatio de dote reddenda interposita. 2. ut

actio illa in hoc casu sit bonæ fidei. 3. ut ad junctam habeat hypothecam bonorum mariti. d. l. un. §. 1. 4. ut ex hac causa mulier præferatur omnibus aliis creditoribus, quamvis antiquiorem hypothecam habentibus, l. un. qui pot. in pign. Nov. 97. c. 3. & 4.

Cujus solius providentia) His verbis exciuduntur tantum hæredes mulieris extranei. l. un. §. 6. Etenim privilegium dotis ad hæredes suos transit, d. l. ult. *vers. exceptis. Nov. 97.*

C O M M E N T A R I U S.

- 1 *Soluto matrimonio quis qua actione dotem repetebat, & quid hic novi à Justiniano?*
- 2 *Actio ex stipulatu quam ob causam plenior quam rei uxoriæ?*
- 3 *Singularia, que circa actionem de dote ex stipulatu Justinianus constituit.*
- 4 *Iniquum plerisque visum, mulierem præferri expressam anteriorem hypothecam habentibus, & quid hic juris apud nos?*
- 5 *An liberi idem privilegium habeant, quod maritus?*

Soluto matrimonio dotis repetitio est, si convenerit, ut mortua in matrimonio muliere, dos remaneat apud maritum, l. 1. de *pañ. dot.* Si mulier suo nomine dotem dederit, ipsi soli reperitio competit, l. un. *accedit. 13. C. de rei ux. act.* Idem est, si extraneus nomine mulieris, nisi statim stipulatus aut pactus sit dotem sibi reddi, l. 9. in *fin. de pañ. tam sup. dot.* Profectitiam pater junctam filia persona petit, l. 2. §. 1. *sol. matr. ipsa sola*, si emancipata est, l. *si sola. 44. eod. l. pater. 71. de evict.* Mortua in matrimonio filia, sive emancipata, sive in potestate, solus pater jus petendi habet, l. 5. in *pr. & §. 1. l. 6. de jur. dot. l. 21. solut. matr. l. 1. C. eod.* Patre mortuo dotis exactio filiae manet, eaque mortua ad hæredes ejus transfertur, d. l. un. §. 4. & 6. Dotem adventitiam filia emancipata petit sola, filiaf. cum patre mortua filia apud maritum manet, nisi redderetur, convenerit, d. l. un. §. *accedit.* Quod si pater dotem sibi reddi stipulatus fuerit, pater solius actio propria est, d. l. un. §. *hoc. 14.* Pro repetenda autem dote duplex re veteri actio mulieri competebar, actio uxoriæ, atque insuper actio ex stipulatu, quando dotem sibi reddi stipulata fuerat: hæc erat bonæ fidei, & proinde laxior; hæc stricti juris, sed firmior, multisque in rebus plenior, & utilior, quæ causa est, quod Justinianus priorem sustulit, & quod in ea melius expressam transfudit in actionem dotis ex stipulatu, d. l. un. C. *de rei ux. act.* ubi constituit, ut quævis

vis mulier dotem sibi reddi stipulata non fuerit, aut stipulata sit inutiliter, nihilominus perinde habeatur, atque si stipulatio revera & utiliter intervenisset, utique ex hac causa actio ex stipulatu, quæ jure communi stricti iudicii est, bonæ fidei sit. Adjecit & de hypotheca, ne quid hinc deesset mulieri ad omnem cautionem, in pr. §. 1. & 2. d. l. un.

Una ex bonæ fidei iudiciis) Antiqua rei uxoriæ seu de dote actio naturam bonæ fidei obtinebat, l. sed & si 21. de solut. matr. ubi Ulpianus ait, doli exceptionem inesse de dote actioni, sicut in cæteris bonæ fidei iudiciis. Ex Cicerone quoque in Top. & lib. 3. de offic. cap. 17. discimus, in hujus actionis formula hæc verba usurpata fuisse, *Quantum aequius melius*. Cujus etiam vestigia æquum in l. penult. §. ult. solut. matr. l. si cum 82. de solut.

Pleniorem esse ex stipulatu) Actionem ex stipulatu ideo pleniorem fuisse dicit, quia non-nihil habebat præcipui, & quædam commoda, quæ non erant in actione rei uxoriæ. Nam si mulier dotem sibi reddi stipulata erat, non erat locus edicto *De alterutro*, dotemque simul & legatum sibi à marito relictum petere poterat, cum absque stipulatione alterutrum tantum ex edicto consequeretur, præsumente auctore edicti, legatum in compensationem dotis relictum, d. l. 1. un. §. 3. C. de rei ux. act. Sed & quæ actioni rei uxoriæ obstant exceptiones & retentiones, ob mores, ob res amotas, & donatas, & impensas, l. rei 15. §. 1. solut. matr. non obstant muliere agente actione ex stipulatu, d. l. un. §. taceat 5. Ad hæc, stipulatione non interposita, dos adventitia, mortua in matrimonio muliere, apud maritum remanebat; actio autem ex stipulatu ad hæredes mulieris transmittebatur, d. l. un. §. maneat 4. & §. illo 6. Postremo rebus fungibilibus in dotem datis etiam hoc commodum erat actionis ex stipulatu, quod data quantitas hac actione statim exigi poterat, & restituenda erat, cum in actione rei uxoriæ quantitas repetitio dilationem haberet, ut nempe annua, bima, trima die redderetur, d. l. un. §. cum autem 7.

Tacitam ei dedimus hypothecam) Quo plenius & certius mulieribus de dote consultum esset, hoc etiam Justinianus constituit, ut actio dotis ex stipulatu, quam pro rei uxoriæ actione introduxit, adjectam haberet hypothecam omnium bonorum mariti, d. l. un. §. 1. & tandem ut in omnem eventum securæ essent, etiam in hac ipsa hypotheca privilegium hoc dedit, ut in ea mulieres omnibus aliis creditoribus præferantur, quamvis tempore prio-

ribus, sive hypothecam tempore antiquiorem habentibus, l. ult. C. qui pot. in pign. adeoque, quod contextus legis, & illa iæxus mulieris miseratio, evincit, perspicuèque apparet ex Nov. 97. cap. 3. & 4. ut præferantur creditoribus non tacitam tantum, sed etiam expressam hypothecam anteriorem habentibus: quomodo & Doctores ultramontani constitutionem Just. interpretati sunt, & noviss. Ant. Mer. 3. controv. 9. Sed quoniam hoc privilegium aperte iniquum est, utpotè auferens mihi jus, quod mea mihi opera & cautione quæsi, cæteri omnes æquissima interpretatione maluerunt hoc sic temperare, ut iis tantum creditoribus noceat, qui tacitam itidem ut mulier, & lege constitutam hypothecam habent, non etiam iis, qui habent antiquiorem expressam, id est, de qua sibi ipsi aperta conventionione prospexerunt. Ita comm. DD. in d. l. ult. C. qui pot. in pign. & ad hunc §. ut videre est apud Jal. Zaf. Gomez. bic, Negus. de pign. part. 5. memb. 2. n. 23. Covar. 1. n. res. 7. n. 1. Et secundum hoc temperamentum passim judicari solet, testib. Schn. n. 57. Ant. Fab. C. suo qui pot. in pign. def. 16. Christian. vol. 4. dec. 159. n. 8. Gail. 2. obs. 25. n. 10. ubi disertè ait, suo tempore ab hac opinionione in Camera Imperiali numquam recessum fuisse: quamquam contrarium iudicium Cameræ assert. Myns. 4. obs. 13. Apud nos, sicut pleraque alia jura, quæ de dote constituta sunt, locum non habent, ita nec ea quæ de tacita hypotheca constituit Just. Contendunt tamen nonnulli, si per pacta dotalia excludatur bonorum communio, vel constituatur, ut uxor sua bona recipiat, quæ contulit, tunc locum esse jure civili, & tunc etiam legalem hypothecam in bonis dotalibus locum habere, ut nempe in iis mulier præferatur. Cæterum quomodo hinc se habeat disces ex Neostad. de pact. ante nup. obs. 9. 10. 21. Grot. 1. introd. cap. 5. & 2. introd. cap. 12. Antuerpiæ jus civile & privilegia dotis servantur sine ullo pacto.

Cum ipsa mulier experiatur, cujus solius providentia) His verbis non excludit liberos mulieris, sed alios, qui dotem pro muliere dantes eam sibi reddi stipulati aut pacti sunt: itemque hæredes mulieris extraneos, ad quos actionem dotis ex stipulatu mortua muliere transfere voluit, d. l. un. §. illo 6. C. de rei ux. act. Liberis autem eandem prærogativam, quam mater dedit, servari iussit, tanquam si mater adhuc viveret, d. l. ult. vers. exceptis, C. qui pot. in pign. & Nov. 91. Itaque rectè DD. comm. in d. l. ult. & cum iis Gomez. in l. 50. Bbb

Tauri. Christin. vol. 4. dec. 160. n. 15. concludunt, liberos eisdemque hæredes mulieris idem privilegium prælationis habere, quod haberet mater eorum si viveret, licet id aliis hæredibus non competat. Diff. Ant. Fab. 8. conj. 13. cui occurritur à Bachov. lib. 4. de pign. cap. 13. num. 2.

TEXTUS.

De potestate judicis in judicio bonæ fidei, & de compensationibus.

30. In bonæ fidei judiciis libera potestas permitti videtur judici ex bono & æquo æstimandi, quantum auctori restitui debeat. In quo & illud continetur, ut si quid invicem præstare auctorem oporteat, eo compensato, in reliquum is, cum quo actum est, debeat condemnari. Sed & in stricti juris judiciis ex rescripto divi Marci, opposita doli mali exceptione, compensatio inducebatur. Sed nostra constitutio easdem compensationes, que jure aperto nituntur, latius introduxit, ut actiones ipso jure minuant, sive in rem, sive in personam, sive alias quascunque: excepta sola depositi actione, cui aliquid compensationis nomine opponi, sanè iniquum esse credimus, ne sub prætextu compensationis depositarum rerum quisquis exactione defraudetur.

NOTE.

30. Libera potestas permitti judici) Hinc est, quod. bon fid. judicia falsim appellantur arbitria, & judices additi arbitri, l. 24. de pos. l. 43. l. ult. fam. etc. l. 15. l. 17. C. eod. l. 18. comm. div. l. 38. pro soc. Cic. & Sen. ubi sup.

In reliquum debeat condemnari) Aut si nihil reliquum, absolvi, l. 4. l. 11. C. de compens. Nam compensatio est debiti & crediti inter se contributio, l. 1. D. eod. Unde Græcis ἀντίλλογος dicitur.

Opposita doli mali exceptione) Quæ initio litis contestanda erat. In bon. fid. verò judiciis admittebatur compensatio ipso jure, & citra exceptionem propriè dictam.

Nostra constitutio) Extat in l. ult. C. de compens.

COMMENTARIUS.

1. Causa liquida. Non liquidi ad liquidum cur non admittitur compensatio?
2. Compensatione ipso jure actiones minui. Quid hoc, que inde utilitatis? & quod si quis compensationem usus non fuerit?
3. Rerum consumptibilium dumtaxat compensationem esse.

EX eo, quod in bonæ fidei judiciis libera potestas judici est, omnia æstimandi ex

æquo & bono, in strictis non item, natæ quotquot sunt inter hæc judicia differentia. Inter has & illa olim erat, quod in bonæ fidei judiciis admittebatur compensatio à iudice sola æquitate judicii, idque citra exceptionem propriè dictam, seu ipso jure. In judiciis autem stricti juris reus, cui quid vicissim ab actore debebatur, necesse habebat, id propria actione petere usque ad rescriptum D. Marci, ex quo & in strictis judiciis potestas compensandi admittitur, opposita doli mali exceptione. Cæterum constitutione Justiniani jus compensandi latius introductum, atque ipso jure admissum, modo causa, ex qua compensatio objicitur, liquida sit, in actionibus omnibus, & tam in rem quam in personam, duabus tantum exceptis, quibus in totum noluit compensatione opponi, actione depositi, & omni actione, qua possessio rei alienæ perperam occupatæ repetitur, l. ult. C. de compens. l. pen. C. de pos.

Eo compensato in reliquum) Hæc effectum compensationis indicant: nimirum compensatio cum sit debiti & crediti inter se contributio, l. 1. de compens. si compensato eo, quod invicem debetur, nihil superfit utrinque, quod debeatur, absolvi reus debet; sin superfit quod reus debeat, in id solum quod reliquum est condemnari. Unde compensatio utrinque pro soluto haberi dicitur usque ad concurrentes quantitates, quæ invicem debentur, l. 4. C. eod.

Opposita doli mali exceptione) Itaque post rescriptum D. Marci manebat adhuc illa inter judicia bonæ fidei & stricti juris differentia, quod in his compensatio inducebatur ope exceptionis, quæ proinde initio litis contestanda erat, non contestata frustra postea objictebatur. In illis autem compensatio admittebatur ipso jure & citra ullam exceptionem propriè dictam; quod quale sit, postea audiemus.

Quæ aperto jure nituntur) Id est, quæ ex causa liquida objicitur. Causam liquidam interpretamur, cum apertum est jus debitoris, qui sibi vicissim quid deberi intendit. Id ita fit, si causa debendi & justa sit & vera, & talem esse vel in præsentia constet confessione adversarii, vel celeriter & expedite probari possit. Cacheran. decis. Pedemon. 129. n. 13. Menoch. arb. cent. 1. cas. 14. ubi in hac re iudicis arbitrio nonnihil tribuendum existimat. Non liquidi eum liquido compensationem admitti Justinianus noluit, sed tum alii iudicio rem reservari iussit, ne creditori fiat injuria, si debitori, qui initio tacuit, postquam jam convictus aut pene convictus est, permittatur confugere ad defensionem com-

penfationis ex caufa, de qua non liqueat, & quæ altiorẽ indaginem requirat; *d. l. ult.* Vide tamen *Christin. vol. 1. dec. 231. vol. 3. dec. 38. n. 8.* Sanè & fi caufa, ex qua compenfatio objicitur liquida non fit, fi tamen reus initio litis compenfationem per modum exceptionis opponat, eamque contesteretur, audiendum est: ad hunc casum constitutio non pertinet, ut bene *Don. hic, Zanger. part. 3. de exc. c. 8. n. 104.* quorum argumentis nihil solidi ab aliis reponitur; adde quæ nos *lib. 1. select. quæst. c. 50.*

Actioe ipfo jure minuunt) Hoc non ita accipiendum est, quasi debitor liberetur compenfatione sine facto suo, id est, non opposita defensione compenfationis: nam cum iudex divinare non possit, an actor vicissim quid debeat, à reo utique hoc allegandum est, petendumque, ut compenfatio admittatur: quæ tamen allegatio propriè exceptio non est, licet ita vulgo appelletur; nam allegandæ compenfationi quævis tempora idonea sunt ante executionem judicati, *l. 2. C. eod.* sed species defensionis, quæ actoris intentionem repellit negatione juris, qualis est allegatio solutionis, acceptilationis, novationis, &c. vid. *inf. tit. de excep.* Sed ita opposita & admiffa compenfatione statim ipfo jure actionem tolli aut minui, remque retroversus ipfo jure usque ad concurrentem quantitatem liberatum intelligi, ex quo utrinque deberi cœpit, *l. 4. C. eod.* Quod nosse, cum ad alias res apprime utile est, tum ad accessiones rerum debitarum, quæ ex eo tempore sublata esse intelliguntur, puta fidejussores, pignora, usuræ, *l. 4. ff. d. l. 4. l. invicem 12. C. eod.* Itaque cum alter pecuniam gratuitam, alter sub usuris debet, concurrentis utrinque quantitatis usuræ non concurrantur, *l. cum alter. 11. eod.* Quæcumque autem vis est compenfationis, ea constituta est debitori, qui compenfatione usus est; *l. 2. l. 5. eod.* sin minus salva ei manet vetus petitio; nec creditor, qui totum petit, male petiisse videtur. Unde judicatum est interim etiam actionem à creditore alii cedi posse eo effectu, ut quæ cedenti poterat objici compenfatio, ea objici non possit cessionario, utique causam onerosam habenti, & actione utili suo nomine experienti. *Christin. vol. 1. dec. 252. Ant. Fab. C. suo de compens. def. 3. fac. l. 4. §. 28. 29. & 31. l. 5. §. pen. de dol. mal. except. adde eund. Anton. Fab. 12. Conject. 9.*

Sive in rem, sive in personam) Ponendi tamen sunt termini habiles, nempe si res, de quibus compensandis & inter se contribuen-

dis agitur, compenfationem & mutuam contributionem admittant. Tales autem sunt illæ, quæ pondere, numero, mensura constant: quod vel ipsum nomen compenfationis indicat, quo nihil aliud significatur quàm debita invicem pecuniæ aut quantitatis contributio, & aperte ostendit *d. l. 4. C. de Compens. fac. text. in l. 18. de pign. act. l. 22. de compens. & alias invitus, quod iniquum est & jus non patitur, aut rem alienam emere, aut meam vendere, aut cum aliena permutare cogar, contra l. 16. C. de jur. delib. l. 5. C. de obl. & act.* Denique si in aliis rebus, quàm quæ functionem in genere recipiunt, compenfatio admittatur, aliud cum alio compensari poterit: quod non magis licet, quàm aliud pro alio invito creditore solvere; quippe cum compenfatio non alia de causa debitorem liberet: quàm quia pro solutione est, *d. l. 4. C. de comp. junct. l. 2. §. de reb. credit.* Cum itaque quantitatis tantum cum quantitate seu pecuniæ cum pecunia compenfatio sit, consequens omnino est, neque speciem reo debitam cum pecunia ab eo petita, neque pecuniam illi debitam cum specie ab eo petita compensari posse, multoque minus speciem cum specie, & quod Justinianus generaliter hic constituit, compenfationem in omnibus actionibus opponi posse, sic perpetuo erit accipiendum, ut in actionibus tum in rem, tum in personam, quibus certa species petitur, ita demum compenfationi locus sit, si pro re pecunia præstari debeat, ut accidit, cum re dolo aut culpa debitoris amiffa aut deteriore facta, æstimatio ejus deberi cœpit: alias opus est mutua petitione seu reconvensione, ut nunc loquuntur, *l. 14. cum auth. sec. C. de sent. & iterloc. eo que pertinet l. ult. C. de commod.* Quod & vulgo rectè probatum est, ut alibi demonstrabimus: nam & huic argumento proprium destinabimus tractatum. Duo omnino sunt, quibus egentibus compenfatio objici non potest, fiscus & republica: sed certis dumtaxat in causis ad publicam utilitatem pertinentibus; quæ comprehensa sunt *l. 3. C. de compens. l. aufertur. 46. §. ut debitoribus 5. de jur. fisc. l. ob negotium 20. ff. de compens.*

Excepta sola depositi actione) Quam ideo excepisse videtur, ne mora ulla interponeretur reddendi depositi, quod solius custodia causa datur, donec visum erit deponenti repetere. In *l. ult. C. de compens.* excipit actionem, qua possessio rei alienæ perperam occupatæ repetitur: quæ sanè species nullam aut retinendi aut compensandi probabilem causam habet. Cujacius excipit & actionem commodati, per

l. ult. C. commod. ubi dicitur, prætextu debiti restitutionem commodati, id est, rei commodatæ, non probabiliter recusari: sed hoc non obstat, quo minus dicamus, iisdem conditionibus, de quibus supra, locum esse compensationi etiam in actione commodati. Don. hic n. 10.

TEXTUS.

De actionibus arbitrariis.

31. Præterea actiones quasdam arbitrarias, id est, ex arbitrario iudicis pendentes, appellamus: in quibus nisi arbitria iudicis is, cum quo agitur, auctori satisfaciatur, veluti rem restituatur, vel exhibeat, vel solvat, vel ex noxali causa servum debeat, condemnari debeat. Sed istæ actiones tam in rem quam in personam inveniuntur. In rem; veluti Publiciana, Serviana de rebus coloni, quasi Serviana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In personam; veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus causa, aut dolo malo factum est. Item cum id, quod certo loco promissum est, petitur. Ad exhibendum quoque, actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus, & cæteris similibus permittitur iudici, ex bono & æquo secundum cuiusque rei, de qua actum est, naturam, æstimare, quemadmodum auctori satisfieri oporteat.

NOTÆ.

31. Ex arbitrario iudicis pendentes) Nam si reus arbitrio iudicis pareat, absolvitur: si non pareat, condemnatur, & plerumque gravius atque in aliud, quam quod facere iustus erat, l. 14. §. quod met. ca. l. 46. & seq. de rei vind. l. 5. l. 8. de in lit. jur.

Vel ex noxali causa) Puta si adversus dominum noxaliter agatur ea actione, quæ & ipsa arbitraria esset, si cum domino ageretur directe: puta quod metus causa, aut de dolo. Don. n. 12.

Quod certo loco) Hæc alia longè ratione arbitraria dicitur, quam cæteræ: quippe quæ origine sua est stricti juris; sed ex accidenti, quod alio loco intendatur, fit arbitraria; & ideo sic appellatur, quia arbitrio iudicis æstimandum permittitur, quanti litigatorum interfit, potius solvi loco constituto, l. 2. quod cert. loc. §. 33. vers. loco plus petitur. inf. eod.

COMMENTARIUS.

3 Actiones arbitrarias constituere tertium genus planè diversum à superioribus.

2 Ex quo fit, quod actio de eo quod certo loco arbitraria est &c.

3 Caterarum arbitrariarum natura: & ratio nominis.

4 Hoc in genere duplicem intervenire sententiam: mores hodierni.

5 In ea quod certo loco una sententia rem transigi.

6 Reserere noxales inter arbitrarias numerantur: saltem interdum.

7 Inter arbitrarias esse & rei vindicationem, & confessoriam, &c.

8 Actiones quedam arbitrariae hic non nominatae.

9 Bonæ fidei & arbitrariarum discrimen.

Interpres vulgo existimant, non proponi hic novum & tertium actionum genus, quod sit distinctum à superioribus, & earum, quæ neque bonæ fidei sint, neque stricti juris. Sed actiones arbitrarias ad unum è duobus istis generibus referendas: esse enim ex eo genere, quæ stricti juris appellantur, seu esse speciem actionum stricti juris, ac proinde bipartita illa divisione quæ proponitur §. actionum 28. sup. contineri. Perez, & Corvin. in erotematibus. Nos autem contra putamus, actiones arbitrarias tertium genus constituere planè sejunctum à superioribus: ut quæ sunt hujus generis, neque sint bonæ fidei, neque stricti juris. Tale utique hoc genus apertè hic statuit Justinianus, cum ait, præterea esse quasdam actiones, quas arbitrarias appellamus. Nam illud præterea non aliud valet, quam præter superiores; ut intelligamus, præter modo memoratas actiones bonæ fidei & stricti juris, esse & tertium genus earum, quæ dicuntur arbitrariæ. Quod si veterum auctoritas quaeritur, non obscurè Marcianus in l. 5. de in lit. jur. actiones arbitrarias ab utraque superiore specie sejungit. Nam cum initio dixisset, in actionibus in rem, & ad exhibendum & in bonæ fidei iudiciis in litem jurari, subjicit in calce per adversativam, Planè interdicitur & in actione stricti iudicii in litem jurandum. Apertè declarans actiones in rem & ad exhibendum, quas à bonæ fidei iudiciis antea distinxerat, nec stricti juris esse: sunt autem hæc arbitrariæ, ut mox audiemus. Sed & Papinianus tria hæc genera distinctè posuit, & multo etiam apertius in l. 3. §. 1. de usur. ubi ita scribit, In his quoque iudiciis, quæ non sunt arbitraria, nec bonæ fidei, post litem contestatam auctori causa prestanda est. Et igitur ex sententia quoque Papiniani tria hæc iudicia planè diversa sunt, arbitraria, bonæ fidei, & quæ neutrum horum sunt, quæ dicuntur stricti juris. Quid quod arbitrariæ actiones proprius accedunt ad naturam bonæ fidei actionum quam ad actiones stricti juris? nam & in arbitrariis per-

permittitur judici facultas æstimandi ex æquo bono, quemadmodum actori satisfieri oportet, in fin. hujus §. & in his similiter ut in bonæ fidei judiciis juratur in litem, l. 5. de iur. ut si alterutri speciei aggregandæ sint, species referendæ videantur ad classem judicio bonæ fidei, quàm stricti juris: quod tamen & ipsum admittendum non est; & neutrum harum qualitatum usquam actionibus in rem tribuitur, quæ tamen magnam partem arbitrariarum constituuntur, ut vel bonæ fidei iuratur, vel stricti juris: quippe quæ qualitates non aliis actionibus, quàm quæ in personam sunt, competunt, & maximè iis, quæ ex conventionibus descendunt. Illud autem, quod ajunt, actiones arbitrarias natura sua & origine esse stricti juris, ex accidenti autem esse, quod his arbitrio judicis condemnatio fiat, falsum est, præterquam in actione de eo quod certo loco, quæ à cæteris toto genere distat, ut paulo post apparebit.

Ex arbitrio judicis pendentes) Actiones arbitrariæ sunt, quæ ex iudicis arbitrio pendunt, unde & nomen acceperunt. Et pendunt quidem omnes ex arbitrio judicis, sed non omnes eodem modo: longèque alia ratione actio de eo quod certo loco dari oportet, arbitraria atque ex iudicis arbitrio pendere dicitur, quàm reliquæ, quæ idem nomen habent. Nimirum, ut duæ sunt causæ inter se diversæ, ob quas actio dicitur arbitraria, ita etiam duæ sunt actionum arbitrariarum genera, iisdem causis inter se distincta. Nam quædam ex eo arbitrariæ dicuntur quod in is tota condemnatio ex arbitrio judicis pendet. Quo in genere sunt actiones, quæ sunt de eo quod certo loco dari oportet, sive ex causa stipulationis, sive quia ita cautum testamento, vel quia mutua pecunia sic data, ut certo loco redderetur, l. 1. l. 5. & l. 6. de eo quod cert. loc. Ex his enim causis cum alio loco agitur, permittitur arbitrio judicis æstimandum, quanti litigatorum interfit instituto potius loco solvi, quàm eo, in quo agitur: ut si rei interfit, mitigatur; si actoris, augeatur condemnatio, l. 1. pr. & §. ult. d. tit. l. un. C. ubi conv. qui cert. loc. Formula iudicii hæc fuit: Si paret, Titium decem Capuæ dare oportere, neque in eo loco pecuniam suo tempore soluisse, iudex arbitrato tuo condemna. Hujus generis arbitrariæ natura sua & origine sunt stricti juris, sed ex accidenti, quod alio loco intentantur, quàm in quo dari debuit, novam qualitatem induunt, quæ ex strictis eas arbitrarias facit. Cæteræ, quæ arbitrariæ dicuntur, diversam naturam & rationem nominis habent. Hæc enim ideo sic ap-

pellantur, quia earum hoc proprium est, quod in iis, antequam procedatur ad sententiam definitivam, ad condemnationem, vel absolutionem, iudex tamquam arbiter honorarius interloquitur, jubens reum aliquid facere convenienter naturæ actionis institutæ; ex quo porro jussu seu arbitrio pendunt actionis exitus, absolutio scilicet aut condemnatio. Nam si huic arbitrio reus paret, absolvitur; si non paret, condemnatur: ut quidem gravius atque in aliud, quàm quod facere iustus erat, in pœnam contumaciæ. Ut ecce in actione, quod metus causa, probato metu, jubetur reus rem, quæ metu extorta dicitur, restituere: si jussu judicis non paret, condemnatur in quadruplum, l. item si. 14. §. 1. & deinceps. quod. met. caus. In iudicio rei vindicationis, probato dominio, jubetur possessor rem item restituere: si per contumaciam non restituit, aut dolo fecit, quominus restituere possit, condemnatur quanti adversarius in litem juraverit, l. ejus rei. 46. cum l. seq. de rei vind. l. 5. l. 8. de in lit. jurand. Item fit in actione ad exhibendum, si iustus exhibere non exhibeat, leg. 3. §. 2. ad exhib. Formula iudicii in rei vindicatione talis fuit, ut ex Cic. 4. in Verr. discimus: Si paret, rem, qua de agitur, Titii esse, & ea res arbitrio tuo non restituetur, iudex condemna. Condemna scilicet in aliud, & tanti, quanti res æstimata erit jurejurando actoris. Itaque in posteriore hoc genere duplex sententia intervenit: una interlocutoria, iustus seu arbitrium de restituendo vel exhibendo; altera definitiva, litem terminans absolute aut condemnatione, prout reus præcedenti arbitrio paruerit aut non paruerit, quæ veteribus absolutè sententia dicitur. Atque, ut ante diximus & probavimus, ubi reus est contumax, in aliud & gravius quid condemnatio fit, quàm quod arbitrio continetur: puta vel in quadruplum, ut actione quod metus causa, vel in id, quanti res æstimata fuerit jurejurando actoris, ut in cæteris hujus generis. Nam quod aliquando etiam in casu contumaciæ ultra non proceditur, sed arbitrium transit in sententiam definitivam, & mandatur executioni, l. qui restituere. 68. de rei vind. extraordinarium est, arg. l. finita. 15. §. ubi autem. 23. de damn. inf. l. 1. §. 2. si ventr. nom. mul. in possess. quamquam moribus nostris convenit, quibus semper in rem petitam fit condemnatio & executio. Sed neque arbitrium præcedit, aut possessor victus jubetur interloquente iudice rem restituere: verum statim definitivè condemnatur, art. 172. Instr. Cur. Holl. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 5. tit.

5 *tit. 7. cap. 1.* In priore autem genere res una sententia transigitur, ut in aliis fere actionibus, id est, nullo iussu iudicis præcedente, ex quo sententiam pendeat. Arbitratur quidem iudex & in actione de eo quod certo loco, sed tunc, cum profert sententiam, nec tam quid reus faciendum habeat, quam quid ipse pronuntiandum ac postea exequendum. Non obstat, quod ait Ulpian. *l. 4. §. 1. de eo quod cert. loc.* interdum iudicem, qui ex hac actione cognoscit, cum sit arbitraria, absolvere reum debere, cautione ab eo exacta de pecunia ibi solvenda, ubi promissa est. Nam hoc singulare est, & extra casus illic propolitos vix locum habet: neque jubeatur ea cautio interponi per modum arbitrii aut iussus, cui si non pareatur, reus gravius condemnatur, sed ad postulationem ipsius rei mero iudicis officio æquitatem apte oculos habentis; efficitque tantum ut actor remittatur ad locum constitutum. Ant. Fab. *decif. 90. err. 2.* Hæc notanda fuerunt, propterea quod Justinianus species sive exempla utriusque generis confusim proposuit.

Nisi arbitrio iudicis satisfaciatur) Ita hic loquitur quasi omnium actionum arbitrariarum hoc commune sit, quod in iis iudex prius quam sententiam ferat, arbitretur sive jubeat reum aliquid facere; quod tamen quarumdam dumtaxat est proprium, & non pertinet ad actiones arbitrarías, quæ sunt de eo quod certo loco, ut superius demonstratum est.

6 *Vel ex noxali causa*) Inter actiones arbitrarías numeratur hæc & actio noxalis, id est, ea, quæ ex maleficio servi adversus dominum competit, ut is damnatus aut litis æstimationem sufferat, aut servum noxæ dedat, *inf. de noxal. act.* In quo quidam putant, iterum errare Tribonianum: nam actiones noxales inter arbitrarías referri non posse; quoniam in his neque condemnatio arbitrio iudicis committitur, ut in actione de eo quod certo loco, neque arbitrium aliquod iudicis interponitur, unde pendeat sententia, ut in cæteris; sed iudici præscribitur jure, quam sententiam ferat: nimirum ut postquam probatum est, servum noxam commississe, dominum condemnet in decem, aut servum noxæ dedere. Quod cum statim & conjunctim facere jubeatur, iudici hic adimi omnem arbitrii interponendi facultatem, cui parendo liceat condemnationem evitare. Nos tamen excusare Tribonianum malumus, hoc scilicet colore, quasi non ideo actiones noxales inter arbitrarías, numeravit, quod putarit, eas semper esse arbitrarías, sed quia tales sunt interdum. Et sanè ita res habet, (quicquid in contrarium dispu-

tet Ant. Fab. *dec. 92. err. 5. & 7.*) interdum noxalis actio non est arbitraria, interdum talis est. De quo sic habendum. Ex quibus casibus directa, seu ea, qua dominus ex suo maleficio convenitur, arbitraria non est, ex illis dem causis nec noxalis arbitraria erit: & contra, qua ex causa directa est arbitraria, ex eadem causa noxalis quoque talis erit. Etenim actio noxalis non est propria species actionis, sed actionis ex delicto adjectio, cujus adjectionis hic tantum effectus est, ut liceat domino deditione corporis, quod deliquit, evitare litis æstimationem, *l. 1. de noxal. act.* Et cum igitur actiones hæc, furti, vi bonorum raptorum, legis Aquiliæ, injuriarum, si ex maleficio domini adversus dominum agatur, arbitrarías non sint, nec arbitrarías erunt, si dominus his non aliter conveniatur nomine servi. Ratio est, quia in noxali actione eadem domini condemnatio est, quæ in directa, nisi quod in noxali disjunctio est, ut dominus solvat, aut servum noxæ dedat; at hoc fit simul & conjunctim nullo præcedente de noxæ deditione arbitrio. Ex diverso cum actio quod metus causa, & actio de dolo sint arbitrarías, cum adversus aliquem directo & nomine suo intenduntur, etiam arbitrarías erunt, cum intentantur nomine servi noxaliter: quod fieri posse constat, *l. quod diximus. 16. quod metus ca. l. 9. §. penult. de dol.* Tantum arbitrium iudicis, quod in actione directa continet solummodo justum de re restituenda, in noxali adjunctum habebit justum de servo noxæ dedendo, sub disjunctioe, ut dominus rem restituat, vel servum noxæ dedat, ut si neutrum horum fecerit, sequatur condemnatio qualis in actione directa. Ita & D. Duar. *de in lit. jur. num. 47. D. Donell. hic num. 11.*

Veluti Publiciana, Serviana) Duas profert species actionum in rem, Publicianam & Servianam seu hypothecariam, quas arbitrarías esse declarat. De hypothecaria etiam est textus in *l. si fundus. 16. §. de pignor.* An igitur hæc solæ in hoc genere sint arbitrarías? Nequaquam. Nam vel maximè arbitraria censenda est actio in rem civilis, sive rei vindicatio: quippe in qua præcipuè arbitrium iudicis de re restituenda locum habet, & re non restituta, ea, quam supra diximus, in juratam litis æstimationem condemnatio, *l. ejus rei. 46. cum l. seq. de rei vind. dic. l. 5. & l. 1. de in lit. jur. l. ultim. de fidejuss.* nisi quod interdum, & extra ordinem nimirum, ipsum arbitrium executioni mandatur, & res possessori aufertur, juxta *l. qui restituere 68. de rei vindic.* Quod enim Ulpianus ibi ait de re restituenda man-

inda jurejurando in litem, eo casu, quo
 dolo fecit, quo minus rem restituere pos-
 sed non ita accipiendum est, quasi hoc solo
 casu locus esset jurejurando in litem; sed quod
 casu jusjurandum illud sit necessarium,
 in casu prius posito, ubi res penes con-
 macem est, possit etiam non jurari, & de-
 terante actore res auferri manu militari. Sed
 quæ sunt aliæ in rem actiones; sive civi-
 ut confessoria & negatoria; sive præto-
 ut rescissoria; omnes arbitrariæ habentur
 quoniam omnes eandem æquitatem arbi-
 & restitutionis admittunt, eundemque
 condemnationis habent, ut significa-
 regula generali tradita in extremo *d. l. qui*
restituere. 68. Itaque male nonnulli hinc re-
 movent ipsam rei vindicationem, eamque
 collocant inter actionem stricti juris; quod
 ex sola formula hujus judicii intelligi pos-
 In summa, omnes in rem arbitrariæ, ex-
 cepta petitione hæreditatis, quam placuit ef-
 bonæ fidei: & ideo licet & ipsa eadem re-
 ar, quæ reliquæ in rem; tamen non dicitur
 arbitraria, quia bonæ fidei potestate hoc
 habet, non arbitrii conditione, à qua sola
 nentur actiones arbitrariæ.

Quod metus causa, aut dolo malo) Actionem
 quod metus causa arbitrariam esse, etiam
 scribit in *l. item si.* 14. §. *hæc autem ac-*
quod met. ca. Idem de actione de dolo
 dicit Paul. in *l. arbitrio.* 18. *de dol.*

Quod certo loco) Hæc actio cur arbitraria dicitur,
 & quantum à cæteris distet, superius
 positum est.

Ad exhibendum) Actionem ad exhibendum
 ex numero arbitrariarum, palam est: quoniam
 in ea quoque fit idem, quod in superiori-
 bus. Nam postquam actor docuit, sua inter-
 rem exhiberi, jubetur reus exhibere: nisi
 exhibet, condemnatur, quanti actor in litem
 averit, *l. 3. §. 2. ad exhib. l. 2. §. 1. l. 5.*
pr. de in lit. jur. Juratur autem hæc non
 quanti aestimetur ex affectu res, quæ exhiberi
 mulatur, sed quanti damnum, quod ne-
 exhibitione oritur.

Et cæteris similibus) His verbis significat,
 solas actiones, quas nominavit, arbitra-
 esse, sed esse plures hujus generis, quæ
 recensitæ non sunt. Ex actionibus in rem
 numero arbitrariarum tantum posuit duas
 negatorias, Publicianam, & hypothecariam,
 addita particula *veluti*; ut intelligeremus,
 præter eas, quas memorat, & alias ex eodem
 genere arbitrarias esse, nos autem tales esse
 videndum, quotquot sunt in rem, sive civi-
 sunt, sive prætoriarum. Ex iis, quæ sunt in

personam, præter eas, quæ hæc nominantur,
 arbitraria est actio rerum amotarum, *l. 8. §. 1.*
de act. rer. amot. Eiusdem quoque generis est
 actio Faviana, *l. 5. si quid in fraud. patr.* item
 Pauliana, *arg. l. 8. l. 10. §. & fructus. 20.*
quæ in fraudem cred. Ant. Fab. dec. 53. err. 5.
 & 6. Actio ex edicto de publicanis, *l. in pr.*
l. 5. de publican. Denique arbitrariæ habendæ
 quotquot sunt in personam ad restituendum,
 dum non sint bonæ fidei. Planè in actionibus
 quoque bonæ fidei, quæ sunt ad restituend-
 dum, quales sunt, commodati, depositi, lo-
 cati, pignoratitia, eodem modo quo in arbi-
 trariis, res transigi solet, ut prius interpo-
 natur arbitrium de re restituenda, & nisi arbi-
 trario paritum sit, jurejurando actoris lis æsti-
 metur, *l. 3. §. 2. commod. l. 1. §. in depositi.*

26. depos. l. 5. l. 8. de in lit. jur. Sed tamen
 non ideo dicendæ sunt arbitrariæ: quoniam
 id non sola conditione arbitrii, ut illæ quæ
 arbitrariæ appellantur, sed potestate bonæ fi-
 dei habent: quæ cum omnem speciem æqui-
 tatis complectatur, etiam hanc ipsam resti-
 tutionis & arbitrii continet. Arbitrariæ verò
 hanc unam fere speciem æquitatis habent, ut
 arbitretur primo iudex fieri, quod conveniat
 naturæ actionis institutæ; post deinde condem-
 net, si arbitrio non pareatur. Atque hinc ex-
 plicandum, quod est in extremo hujus §. *per-*
mittitur iudici ex bono & æquo, &c. Natura actionum
 bonæ fidei satis proluxa est. Costal. in
l. 7. de eo quod certo loco. Inter arbitrarias per-
 peram Pacius in *not.* & D. Perez. in *erotemat.*
 collocant actionem redhibitoriam. Magis
 enim est, ut hæc bonæ fidei sit, *l. 11. §. 3. de*
act. empt. ubi disertè Jurisconsultus ait, red-
 hibitionem iudicio empti contineri.

TEXTUS.

Quinta divisio, de incertæ quantitatis
 petitione.

32. Curare autem debet iudex, ut omnino,
 quantum possibile ei sit, certæ pecuniæ vel rei sen-
 tentiam ferat; etiam si de incertâ quantitate apud
 eum actum est.

NOTÆ.

32. *Quantum possibile ei sit*) Interdum enim
 natura rei id non patitur: veluti si plures dis-
 junctim, vel generaliter promissæ petantur:
 nam iudex non potest electionem, quæ hic reo
 competit, ei adimere, in unam certam rem
 eum condemnando.

De incertâ quantitate) Puta de eo, quod
 interest, cujus quantitas est incerta, §. *ult. sup.*
de verb. obl. l. 68. cod. l. 24. de reg. jur.

COMMENTARIUS.

- 1 Cur placeat, sententiam sine certa re aut quantitate prolata non valere?
- 2 Certitudo sententiæ unde metienda?
- 3 Quibus casibus fiat, ut certa sententia ferri nequeat?
- 4 Etiam in petitione incerta certam debere ferri sententiam.

PRæceptum generale pertinens ad omnes actiones & judicia, siue bonæ fidei aut arbitraria, siue stricti juris, & siue certa quantitas petita est, siue incerta. Nam semper ita iudex pronuntiare debet, ut sententia sua finem liti imponat & controversiam dirimat, *l. 1. de re jud.* Etsi autem hoc semper fit cum reus absolvitur, non fit tamen semper cum condemnatur, nisi condemnatur in certam rem aut quantitatem, siue quod idem valet, nisi certa sententia feratur. Etenim cum ex conceptione sententiæ non apparet, quid quantumque præstandum sit, de quo quærebatur, tantum abest, ut tollatur controversia, ut ea etiam augeri possit. Et ideo merito placuit, huiusmodi sententiam ipso jure nullam esse, nec rei judicatis auctoritate censeri, *l. pen. & ult. C. de sentent. quæ sin. cert. quant.* Don num. 2. & seq. Schneid. num. 22. Mynf. num. 3. & comm. DD. *bic.* Enim verò certitudo sententiæ non ex eo solo metienda, quod iudex certam rem aut quantitatem in condemnatione verbis expresserit; sed etiam ex eo, quod se referat ad certum locum aut tempus, vel ad quantitatem antea determinatam, vel denique ad certum instrumentum, veluti si dicat, *Solve quod petatum est*, referens se ad certam partem actorum, atque ex actis constet, quid quantumve petatum, aut *Solve quod illis codicillis continetur*, cum codicilli in iudicio essent prolati, *l. 5. §. 1. & ibi DD. in l. sententiis 59. §. 1. de re jud. l. pen. C. de sent. quæ sin. cert. quant.* Christin. vol. 4. decis. 94. num. 10. Sed etsi dixerit, *Solve quod debes*, nec ad certam partem actorum se expressè retulerit, nihilominus tamen plerique existimant valere sententiam ex ea parte actorum, quæ probationes continet, certitudinem recipere, quasi tacite ad eas se retulerit eas approbans pronuntians, atque ita restringunt *text. in l. quid tamen 21. §. 3. de rec. arb.* Sin verò id exactis probatoris non appareat, tunc huiusmodi sententiam non valere, etiamsi certa quantitas libello comprehensa sit: nam cum jus vetet ex assertatione partis sententiam ferri, credibile non esse, iudicem se eo referre voluisse: vid. *Zaf. in l. 5. §. 1. de jud. Mynf.*

bic. n. 12. Schneid. n. 24. Matheslan. §. 141. & qui omnium accuratissimè distinguunt. Pet. Barbof. ad tit. ff. solut. matr. p. 5. rui. n. 47. Est ergo notandum, numquam sententiam à libello recipere interpretationem, nisi ad eum expressè habita sit relatio.

Quantum possibile ei sit) Hoc ideo addit, quia interdum rei petita natura non patitur, ut certa sententia ferri possit: atque eo casu precul dubio incerta valere debet; veluti cum plures res disjunctum vel generaliter promissæ petuntur. Cum enim in his rei petita prædictio pendeat ex electione debitoris, *§. seq. verbuic autem, & seq.* non potest iudex hanc eadem adimere, in unam rem certam eum condemnando. Idem admittendum esse, & sententiam incertam valere, censent DD. in actione universalis, qualis est petitio hæreditatis, & actio familiæ erciscundæ, item & maxime quando super accessionibus, puta fructibus & expensis petitis, sententia fertur, eoque iure utimur. Christin. d. decis. 94. num. 11. vid. plene. Jo. Fab. *bic n. 12. & seqq.* Non idem est in actionibus generalibus, puta tutelæ, pro socio, negotiorum gestorum. In quibus quidem incerta petitio admittitur, sed quia in his res ante sententiam declarandæ sunt, juxta *l. 2. C. de judic.* Christin. d. loco, n. 26. certa hic sententia ferri debet. Quod quomodo procedat, post Jo. Fab. & Plat. docet Schneid. *bic n. 4. & n. 30.* Excipit Accursius & iudicia noxalia: sed eo nomine merito reprehenditur: quoniam facultas noxæ defendi est à lege, *l. 6. §. 1. de re jud.* quod & ipse alibi agnoscit, *§. 1. inf. de off. jud.*

Etiamsi de incerta quantitate) Additum potissimè propter obligationes faciendi, in quibus si factum non sit, quod fieri debuit, obligatio & petitio est in id quod actoris interest, *l. si quis. 13. §. 1. de re jud. l. si pœnam. 68. stipulationis. 72. de verb. obl. §. ult. sup. conit.* Hoc igitur vult Justinianus, etsi id, quod interest, petatur, cujus quantitas incerta est, *d. l. si pœnam. 68. de verb. obl. l. quatenus 24. de reg. jur.* nihilominus tamen certam sententiam ferendam; ut iudex prius cognoscatur quanti interest actoris, & quantum id esse cognoverit, tantum sententia sua complectatur, in eamque summam reum condemnet, quod etiam fieri debere satis apertè præcipitur in *l. un. C. de sent. quæ pro eo quod int.* Nec metuentum, ne hic iudex videatur reum in aliam rem condemnare, quàm quæ petita est, contra quàm cautum *l. ult. C. de fideic. lib.* Nam quemadmodum scitè à veteribus dictum est, reum, qui frumentum ex spicis excutit, non

novam speciem facere, sed eam, quæ est, detegere, l. adeo. 7. §. cum quis 7. in fin. de acq. rer. dom. ita & iudex, cum certam summam dicit ejus, quod interest, non aliam rem dicit, sed eam, quæ petita est, & quam actor intelligi voluit, explicat ita Don. hic. n. 5. Vulgo autem respondent, incertum & certum esse qualitates, quæ non faciunt difformitatem inter libellum & sententiam, Mynf. hic. n. 4. Porro & alias quamvis incerta sit petitio, certa tamen sententia, quoad fieri potest, ferenda est, ut in actionibus generalibus, veluti pro socio, tutelæ, negotiorum gestorum, uti jam ante dictum est. In actione quoque arbitraria de eo, quod certo loco, & quodammodo etiam in actionibus bonæ fidei, atque adeo in cæteris quoque arbitrariis incertum in petitionem deduci videtur, propterea quod in his omnibus judici permittitur ex bono & æquo æstimare, quemadmodum actori satisfacere oporteat: sententia tamen semper certa esse debet.

TEXTUS.

De pluris petitione.

33. Si quis agens intentione sua plus complexus fuerit, quam ad eum pertineat, causa cadebat, id est, rem amittebat; nec facile in integrum restituebatur à prætore, nisi minor erat 25. annis. Huic enim sicut in aliis causis, causa cognita succurrebatur, si lapsus juventute fuerat; ita & in hac causa succurri solitum erat. Sane si tam magna causa justis erroris interveniebat, ut etiam constantissimus quisque labi posset, etiam majori 25. annis succurrebatur: veluti si quis totum legatum petierit, post deinde prolati fuerint codicilli, quibus aut pars legati adempta sit, aut quibusdam alii legata data sint; quæ efficiebant, ut plus petiisse videretur petitor, quam dodrantem; atque ideo lege Falcidia legata minuebantur. Plus autem quatuor modis petitur, re, tempore, loco, & causa. Re, veluti si quis pro decem aureis, quæ ei debebantur, viginti petierit; aut si is, cujus ex parte res est, totam eam, vel majorem partem, suam esse intenderit. Tempore, veluti si quis ante diem vel ante conditionem petierit. Quia enim ratione qui tardius solvit, quam solvere deberet, minus solvere intelligitur, eadem ratione qui prematurè petit, plus petere videtur. Loco plus petitur, veluti cum quis id, quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio loco petit sine commemoratione illius loci, in quo sibi dari stipulatus est. Verbi gratia, si is, qui ita stipulatus fuerit, Ephesi dari sponset; Romæ purè intendat, sibi dare oportere. Ideo autem plus petere intelligatur, quia utilita-

tem, quam haberet promissor, si Ephesi solveret, adimit ei pura intentione. Propter quam causam alio loco petenti arbitraria actio propenitur; in qua scilicet ratio habetur utilitatis, quæ promissori competitura fuisset si illo loco solveret, quo se soluturum spondit. Quæ utilitas plerumque in mercibus maxima invenitur; veluti vino, oleo, frumento, quæ per singulas regiones diversa habent pretia. Sed & pecuniæ numeratæ non in omnibus regionibus sub iisdem usuris scenerantur. Si quis tamen Ephesi petat, id est, eo loco petat, in quo ut sibi detur, stipulatus est, pura actione rectè agit. Idque etiam prætor demonstrat, scilicet quia utilitas solvendi salva est promissori. Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus est, qui causa plus petit: ut ecce, si quis ita à te stipuletur, Hominem Stichum, aut decem aureos dari spondes; deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere stipulationis, promissoris est electio, utrum pecuniam, an hominem solvere malit. Qui igitur pecuniam tantum vel hominem tantum sibi dari oportere intendit, eripit electionem adversario, & eo modo suam quidem conditionem meliorem facit, adversarii verò sui deteriore. Quia de causa talis in ea re prædita est actio, ut quis intendat hominem Stichum aut aureos decem sibi dari oportere, id est ut eodem modo peteret, quo stipulatus est. Præterea si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter Stichum petat, aut generaliter vinum stipulatus sit, & specialiter Campanum petat; aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat; plus petere intelligitur, quia electionem adversario tollit, cui stipulationis jure liberum fuit, aliud solvere, quam quod peteretur. Quin etiam licet vilissimum sit, quod quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia sæpe accidit, ut permissori facilius sit, illud solvere, quod majoris pretii est. Sed hæc quidem antea in usu fuerant, postea verò lex Zenoniana & nostra rem coarctavit. Et si quidem tempore plus fuerit petitum, quid statui oporteat, Zenonis divæ memoriæ loquitur constitutio. Sin autem quantitate, vel alio modo plus fuerit petitum, in omne, si quod forte damnum ex hac causa acciderit, ei, contra quem plus petitum fuerit, commissæ tripli condemnatione, sicut supra diximus, puniatur.

NOTA.

33. Vel ante conditionem) Quæ modo efficiat, ut ante debeatur aliquid, quo dici possit ante agendo plus peti; veluti si quis dare promiserit, si morietur. Alias pendente conditione petens, non male ut perperam agere dicitur, sed nihil agere, l. un. in fin. quanti. usufr. leg. 36. de solus.

Arbitraria esse actio proponitur) Quæ quam ob causam introducta sit, docet Cajus, l. 1. de eo quod certo loc.

Ratio utilitatis, quæ promissori) Pluris petitio hic æstimatur ex damno promissoris, cui pura intentione admittitur utilitas, quam habiturus esset, si eo loco solveret, in quo se soluturum promisit.

Quia utilitas solvendi salva promissori) Id est ratio utilitatis, quæ promissori competitura fuisset, si alio loco solveret, non habetur: nam cum eo loco solvenitur, quo dare promisit, ejus nihil interest ratione loci. Fabrot.

Specialiter Tyriam) Quæ nobilior est. Strabo lib. 16. Plin. lib. 5. cap. 19. & lib. 21. cap. 8. Eustath. ad Odyss. 15. ἐπαινεῖται γὰρ ἡ Τύρια πορφυρά.

COMMENTARIUS.

- 1 Qui ante conditionem petit, eum nihil consumere.
- 2 Poena à Zenone constituta in eos, qui tempore plus petunt; à Justiniano in eos, qui alio modo.
- 3 Quid nunc fere in praxi circa hæc observetur?

Superius admonuit judicem officii sui in ferenda sententia. Hic actorem instruit ad actionem rectè instituendam, formandumque libellum petitorum. Summa disputationis hic redit, ut petat actor, quod sibi debetur; ut petat, quantum sibi debetur; ut petat ex ea causa, ex qua debetur. Si secus fecerit, placet, interdum petitionem ei nocere, interdum non nocere. In quo tamen ab observatione juris veteris procul recessum, ut postea intelligemus.

Causa cadebat) Ut discerent omnes jus suum diligenter explorare, nec temere aliis creare molestiam, placebat olim, eum, qui plus quam sibi deberetur, petierat, graviter multari, remque totam amittere, uti passim ex Cicerone intelligi potest, præsertim ex oratione pro Q. Roscio Comado, fac. l. 1. de int. injur. l. si pater. 36. de solut. Hinc illud apud Plautum in Mostellaria. act. 3. scen. 1. v. 123. Velim quidem berclè ut uno nummo plus petas. Id veteres dicebant causa cadere, item formula cadere aut excidere, ut ex eodem Cicerone, l. de orat. cap. 36. Sueton. in Claud. c. 14. Senec. epist. 48. Quintil. lib. 3. Inst. orat. cap. 6. discimus.

Nec facile integrum restituebatur) Adversus amissionem causæ ob pluris petitionem nemo à prætorè restituebatur, nisi ex iis causis, quæ jure communi etiam in aliis rebus in integrum restitutionem præbebant. Quarum duæ

hic proferuntur, ætas personæ plus petentis, & justa errandi causa. Faciliores aliquando Principes fuerunt: nam de Claudio refert Suetonius d. loc. solitum eum fuisse restitueri ex bono & æquo actiones iis, qui apud privatos judices plus petendo formula excidissent, VINN. Immo & Prætorè id aliquando fecisse, discimus ex Senec. Epist. 48. ubi eleganti allusione & Philosophiam adversus captiones Sophistarum in integrum restitueri ait. Locum ipsum habes paullo post ad verba: *Etiàm majori*: HEIN.

Nisi minor erat viginti quinque annis) Minori, qui errore ætatis, & juvenili temeritate plus petendo causa ceciderat, prætor causa cognita subveniebat per restitutionem in integrum ex edicto generali de minoribus, l. 1. & passim, de minoribus.

Etiàm majori) Ex illa parte edicti de majoribus restituendis, *Item si quæ alia mihi causa justa esse videbitur, in integrum restituum*, l. 1. in fin. ex quib. ca. maj. Justus erroris, & quid ob id merito etiam in majoribus excusetur, causa est in hac specie: Titio centum testamento legata sunt, deinde viginti codicillis adempta. Titius codicillorum ignarus tota centum ex testamento petit. Item in hac: Testator dodrantem bonorum in testamento Sempronio legavit; post deinde in codicillis nonnihil legavit Titio: Sempronius qui nihil de codicillis audiverat, dodrantem integrum ex testamento petit. Justus in utraque specie error est, & cui ignosci oporteat, propterea quod ex alieni facti nascitur ignorantia, l. ult. pro suo. Alludit huc Seneca Epist. 48. *Quid enim aliud agitis, inquit, cum eum, quem interrogatis, in fraudem inducitis, quam ut formula cecidisse videatur? Sed quemadmodum illud prætor, sic eos Philosophia in integrum restituit.*

Atque ideo lege Falcidia legata minuebantur) Rectior erit sententia, si legamus, ideo quod lege Falcidia, &c. quippe ratio cur in proposito petitor plus petiisse videatur, quam dodrantem, hæc est, quod lege Falcidia legata ipso jure minuantur. Ut bene observavit D. Hotom.

Plus autem quatuor modis) Pœnis plus petitionis non solum locus erat, cum quis re aut quantitate plus petiisset, sed etiam cum quavis alia ratione, puta tempore, loco aut causa seu modo. Paulus 1. sent. 10. *Causa cadimus, inquit, aut loco, aut summa, aut tempore, aut qualitate. Loco, si alibi; summa, si plus, quam damus, petimus; tempore, petendo ante tempus; qualitate, ejusdem speciei rem meliorem postulantes.* Hæc quatuor species plus petitionis ple-

nus hoc loco explicantur à Justiniano.

Re, veluti si quis pro decem aureis, &c.) Re plus petere dicitur, qui majorem vel summam pecuniæ, vel partem rei, quam quæ sibi debetur, petit.

Tempore, veluti si quis ante diem vel conditionem) Plus quam debetur, sine controversia petit, qui ante diem petit. Nam quod in diem promissum est, etiam ante diem debetur: ut hic subit debitum quod peti possit, & præmaturè petendo amitti, §. 2. *sup. de verb. obl. l. cedere. 213. de verb. sign. junct. §. temporales. 10. inf. de except.* Sed quod additur, etiam eam plus petere, quàm debetur, qui ante conditionem petit, incautè & perperam adjectam videtur. Etenim cum conditio suspendat obligationem, ita ut pendente ea nihil dum debeat, §. *sub conditione 4. sup. de verb. ob. d. l. cedere. 213. de verb. sign. l. 8. de per. & com. rei vend.* quomodo dici potest, plus debito petere, qui ante conditionem petit, hoc est, eo tempore, quo nondum ulla nata est obligatio? Quod si ante conditionem agendo nemo plus debito petere intelligitur, consequens est, neque poenam plus petitionis ad eos, qui ante conditionem petunt, pertinere. Et res ita habet. Qui ante tempus petebat, ideo rem consumebat, quia in iudicium eam deduxisset, *d. §. temporales 10. inf. de exc.* At pendente conditione cum nihil sit, quod debeat, nihil quoque est, quod in iudicium deduci, & deducendo consumi possit. Et ideo veteres eum, qui pendente conditione petit, non male aut perperam agere dicunt, ut eum, qui petit ante diem, sed nihil agere, *l. un. in fin. quand. dies usufr. leg. cred. & disertè nihil consumere, l. 6. pater. 36. de solut.* An igitur putamus, hæc latuisse Tribonianum? Potius est, ut dicamus, eum per conditionem intellexisse, non eam, quæ verè conditio est, scilicet, quæ an exitura sit, incertum est, & quæ proinde pendente nihil debetur: sed eam, quam veteres minus propriè conditionem vocant, nimirum, quam certum est omnimodo exituram esse, veluti, si quis, si morietur, vel cum morietur, dare promiserit, & stipulator vivo promissore agat. Nam tali sub conditione quod promissum est, pendente quoque ea debetur, *l. nam. fi. 17. cum l. seq. de vend. ind. l. 9. §. 1. de novat.* Et igitur, ante conditioem, intellige, quæ modo efficiat, ut ante debeat aliquid, quo dici possit, ante agendo plus peti, quàm debeat.

Qua enim ratione qui tardius) Si minus in tempus cadit, etiam plus cadere intelligitur: eam contrariorum sunt contraria consequen-

tia. Constat autem, eum, qui tardius solvit, minus solvere; quoniam emolumentum intermediæ temporis adimit creditori. Sequitur ergo, ut qui solvit celerius, plus solvat; quemadmodum veteri proverbio dicitur, *Bis dat, qui cito dat*, & qui celerius petit, plus petat: quoniam reliqui temporis commodo, quantum in se est, debitorem privat.

Loco plus petitur) Plus etiam petere intelligitur, qui quod certo loco sibi dari stipulatus erat, alio loco purè petit. Quæ pluris petitio æstimatur ex damno promissoris, cui pura intentione adimitur utilitas, quam habiturus esset, si eo loco solveret, in quo soluturum sponpondit.

Romæ purè intendat sibi dari) Purè intendere sibi dari oportere hic dicitur, qui intendit sibi dari oportere sine commemoratione loci, in quo dari sibi stipulatus est, & ommissa arbitrii formula, quæ iudici permittatur facultas æstimandi ex bono & æquo, quantum promissor solvere debeat. Nam pura intentio hic actioni arbitrariæ à regione opponitur.

Alio loco petenti arbitraria actio) Alio loco, quàm in quem sibi dari quisque stipulatus esset, non videatur agendi facultas competere. Sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locum, in quem daturum se promississet, numquam accederet, quod vel data opera faceret, vel quia aliis locis necessario distringeretur, non posse stipulatorem ad suum pervenire: ideo visum est, in eam rem actionem utilem sive arbitrariam comparare, *l. 1. de eo quod cert. loc.* Hac ratione & actori consulitur, data alibi agendi facultate, nec reo fit injuria, cui alibi conventio arbitrio iudicis salva præstatur utilitas loci constituti. Illud hic obiter monendi sumus, quod passim dicitur, eum, qui certo loco dare promisit, posse quolibet alio loco arbitraria actione convenire, sit accipiendum, ut supponantur termini habiles, id est, modo locus sit idoneus, qualis est locus domicilii & contractus, & qui forum tribuat, *l. heres. 19. §. 1. & deinceps de jud. l. contraxisse. 21. de O. & A. Costal. ad l. 1. de eo quod cert. loc. Perez. in C. eod. n. 1.*

Quæ utilitas plerumque in mercibus) Constat, varia esse rerum pretia per singulas civitates regionisque; maxime vini, olei, frumenti. Pecuniarum quoque licet videatur una & eadem potestas ubique esse, tamen aliis locis facilius & levioribus usuris pecunia invenitur, aliis difficilius & usuris gravioribus, *l. 3. de eo quod cert. loc.*

Proximus est, qui causa plus petit) Verbum

causa variam admodum in jure civili significationem habet, & quæ facilius intelligitur, quàm exprimitur. Hic autem significat modum seu qualitatem obligationis, l. *obligationum*. 44. in pr. & §. 3. de *oblig. & act.* Paul. 1. sent. 10. Qui autem causa plus petit idem, fere peccat, quod is, qui plus petit loco. Nam quemadmodum, qui alibi petit, quàm ubi debetur, loci utilitatem admittit debitoris; ita qui causa plus petit, promissori admittit utilitatem electionis.

Hominem Stichum aut decem aureos) Dux sunt species plus petitionis ratione causæ: quarum altera hic proponitur, cum ex pluribus rebus disjunctim promissis una aliqua certa petitur: altera mox subjicitur, cum, genere promisso, petitur certa species. In utraque autem specie eadem ratione plus peti intelligitur, nimirum quia reo aufertur electio, quæ in utroque genere obligationis ei competit.

Promissoris electio est) In disjunctivis obligationibus, id est, cum illa aut illa res promittitur, rei electio est, l. *plerumque*. 10. in fin. de *jur. dot.* Et ideo qui electionem sibi non constituit, incertum stipulari dicitur, l. *ubi autem* 75. §. qui illud. 8. de *verb. obl.*

Generaliter hominem stipulatus) Sicut in promissione alternativa electio reo tribuitur, ita & in promissione generis, l. *cum is*. 32. in fin. de *cond. ind.* l. *fidejussorem*. 52. mand. l. *ex pluribus*. 106. de *verb. obl.* ut proinde eadem ratione plus petere dicatur, qui genere promisso certam ex eo genere speciem petit, quæ is plus petere dicitur, qui pluribus rebus disjunctim promissis: unam earum petit simpliciter.

Et specialiter Campanum petat) Theophilus scribit, vinum Campanum omnium aliorum esse pessimum: cum tamen Cajus & Ulpianus ejus exemplum pro eo, quod optimum est, adducant, l. *stipulationum*. 74. & l. *seq.* §. 2. de *verb. obl.* uti hic etiam Justinianus: quod vel puer viderit. Scriptores quoque ceteri vina Campana inter generosissima numerant; qualia sunt illa carminibus Horatii celebrata, *Cecubum, Masicum, Falernum, Formianum, Calenum*. De regione Campaniæ Italicæ Florus lib. 1. c. 16. ita scribit; *Omnium non modo Italia, sed toto terrarum orbe pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil uberius cælo, bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque sertamen dicitur.* Et Paulo post: *Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Masicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius.* Eadem fere de ora Campaniæ habet Plin. lib. 3. c. 5. unde videtur Florus sua descripsisse.

Tyriam) Purpuram omnium pretiosissimam, teste Strabone, lib. 16. add. Plin. lib. 5. c. 19. & lib. 21. cap. 28. Paniceum purpure colorem procreat Africa, id est, quasi violaceum: Tyros autem rubeum, auctor Vitruvius lib. 7. c. 17.

Licet vilissimum sit) In plaris petitione ratione causæ plus non tantum æstimatur ex pretio & valore rei, sed etiam ex facultate solvendi, & quod addendum, ex affectione quoque debitoris. Sæpe enim homines certis rebus aliter atque aliter afficiuntur.

Sed hæc quidem antea) Quibuscumque modis ex quatuor, quos Justinianus exposuit, plus petitum esset, ea olim erat pœna plus petitionis, ut actor causa caderet. Sed postea ab hac pœna recessum est, & in eos, qui tempore plus peterent, alia pœna constituta à Zenone; in eos, qui alio modo, à Justiniano. Quid à Zenone cautum fuerit, exponitur *inf. de excep.* §. *temporales* 10. nimirum ut adversus eum, qui ante tempus petit, duplicentur induciæ temporis, & ut his finitis non ante reus actionem suscipere cogatur, quàm impensæ prioris litis ei fuerint refusa. Constitutio ipsa desideratur. Epitomen ejus ex Basilicis eruit Cujac. lib. 12. obs. 21. Adversus ceteros Justinianus hanc pœnam se statueret ait, ut si quid ex plaris petitione damni senserit adversarius, id petitor triplo compenset. Justiniani quoque hæc constitutio intercidit, & ideo multa hic nobis incerta relinquantur. Refert se hic ad §. *triplici*. 24. *sup. hoc tit.* ubi nominatim agit de eo, qui majorem debita quantitatem petit, idque dolo malo, ut viatores majores exigere sportulas: hic autem loquitur, ut videatur velle pœnam trippli, etiam extra causam doli, obtinere, eademque pœna multat eos quoque, qui loco & causa plus petunt, ut hic tripleretur damnum, quod reo per causam injuste petitionis illatum est. In praxi neutra prædictarum constitutionum observatur, quo facilitate earum jactura est. In toto enim Belgio, Gallia, aliisque Regionibus eo nunc jure utuntur, ut si quantitate aut summa plus petitum sit non dolo malo, puta pro quinquaginta, quæ liquido debentur, centum, reus si nihil obtulerit, condemnatur in omnes litis expensas, idque propter moram, cum partem, quam se debere non ignorabat, offerre debuerit. Sed verò reus partem debitam offerat, actor in lite perseverans reo in expensas condemnatur. Quod si certum corpus, quod nostri speciem, Philosophi individuum appellant, petitum sit, veluti fundus, & pars injuste peti-

non offeratur; impensæ, quasi in mutua actione compensantur. Idemque est, si debitum sit liquidum: nam tunc debitori imputari potest, quod certam quantitatem non offerat. Si loco plus petatur, ita absolvitur reus, salvum jus actori maneat conveniendi reum in loco constituto, & in expensas illius infestæ actor condemnatur, juxta *l. properantem*. 13. §. *five autem* 6. *C. de judic.* Idem est, ante tempus agatur, aut si quod sub disjunctione debetur, petatur simpliciter. Nam & solet judex reum ab observatione judicii solvere cum expensis, salva facultate actori conveniendi reum, cum dies venerit, vel petendi disjunctim, quod simpliciter petitum fuerat. Rebuff. *ad consil. Reg. præm. tom. 1. c. 153.* Imbert. *lib. 2. Inst. forens. c. 151.* Paton. *lib. 8. tit. 1. arrest. 2. & 3.* Ant. Fab. *C. de plus pet. defin. unic.* Tuld. & Perez. *C. de plus pet. vol. 1. decis. 266. & vol. 2. decis. 157.* ubi plures alleg. add. Cov. *lib. 1. var. res. cap. 2. n. 5.* Menoch. *de arb. jud. lib. 2. cent. 2. cas. 177.* ubi latè tractat, quæ sit ista litigandi causa, ut in lite succumbens accusetur ab expensis.

TEXTUS.

De minoris summæ petitione.

34. Si minus intentione sua complexus fuerit actor, quam ad eum pertineat, veluti si quum ei decem aurei deberentur, quinque sibi dare oportere intenderit; aut si quum totus fundi ejus esset, partem dimidiam suam esse petierit, sine periculo agit: in reliquum enim nihilominus judex adversarium eodem judicio ei condemnat ex constitutione diva memorie Zenonis.

COMMENTARIUS.

Minus non quatuor modis, ut plus, sed uno tantum, nempe re petitur: ut exempla hic proposita declarant. Ac de loco quidem & causa manifestum est: de tempore vero dubitari posset. Nam si tempore & plus peti & minus solvi potest, ut superius diximus; videtur etiam & minus peti & plus solvi eodem modo posse. Sane si plus peti, qui ante tempus peti, plus etiam solvit, qui ante tempus solvit. Quin etiam dialectica ratione disputari posset, si minus solvit, qui post tempus solvit, minus etiam petere, qui post tempus peti. Sed hæc locutio neque in communem sermonis consuetudinem, neque in usum fori & judiciorum cadit: quoniam ne-

que quicquam nisi post tempus exactum debetur; & id ipsum nonnunquam longo post intervallo petitur.

Sine periculo agat) Qui minus peti, quam sibi debetur, etiam non tantum peti, quantum debetur, peti tamen quod sibi verè debetur: & quia minus petendo nulla fit reo injuria, ideo nulla quoque hujus petitionis poena est: licetque actori comperto errore suo actionem postea mutare, & totum quod debetur, petere. Nam & alias cuilibet liberum est ab initio actionem dividere, partemque petere, salvo jure reliquum postea petendi.

Eodem judicio) Quomodo hoc accipiendum sit, videbimus §. seq.

Ex constitutione Zenonis) Epitome constitutionis Zenonianæ, qua Justinianus ait, potestatem judici permitti in casu proposito, etiam in reliquum quod sibi apparebit deberi, reum eodem judicio petenti condemnare, prodita est à Cujacio *lib. 12. obs. 21.* quæ novis in editionibus est, *l. 1. C. de plus pet.* Constitutionem ipsam non habemus.

TEXTUS.

Si aliud pro alio petatur.

35. Si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placet, sed in eodem judicio cognita veritate, errorem suum corrigere ei permittitur: veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut si quis ex testamento dari sibi oportere intenderit, quod ex stipulatu debetur.

NOTÆ.

35. In eodem judicio) His verbis non tam denotatur judicii unitas, quam negotii apud eundem judicem sine nova interpellatione (quod olim necessarium erat) continuatio: propriè enim judicium ibi esse dici nequit, ubi nova exigitur actionis editio & litis contestatio. Bachov.

COMMENTARIUS.

- 1 Quid sit emendare actionem, quid mutare?
- 2 Quando emendare vel mutare actionem liceat?
- 3 Praxis horum temporum.

SI quis aliud pro alio petat) Qui aliud pro alio peti, puta pro Sticho Erotem, constat, eum non petere quod debetur, & tamen placet nec hanc petitionem ei nocere, quominus cognita veritate errorem suum, & quidem eodem item judicio corrigere possit. Idemque placet, si quis ex alia causa petat, quam ex qua debetur, puta ex

testamento, cum debeatur ex stipulatu: quo casu, cum idem petatur ex alia tantum causa, nequaquam dici potest, quod Theoph. scribit, etiam hic aliud pro alio peti: & magis est, ut dicamus, Justinianum plus sensitse, quam scripsisse. Illud semper tenendum est, sumptus litis, quos ob vitium petitionis reus facere coactus fuit, actorem ei reddere oportere.

Errorem suum corrigere) Potest igitur actio semel edita postea corrigi aut mutari. Idque etiam jure veteri obtinuit. Extat de ea re constitutio Severi & Antonini in hæc verba; *Edita actio speciem futura litis demonstrat, quam emendari aut mutari licet, prout edicti perpetui monet auctoritas, vel jus reddentis decernit æquitas, l. 3. C. de edend.* Emendatur actio, cum mendum vel error tollitur, aut defectus suppletur, salva manente principali substantia conclusionis. Mutatur, cum repudiata vetere instituitur nova, veluti si actor aliud pro alio, aut idem ex alia causa petere instituat. Perez. *C. de edend. n. 7.* Sed adjectæ sunt rescripto duæ conditiones, dum id ita fiat, ut edicti perpetui monet auctoritas; & ita, ut jus dicentis decernit æquitas. Edicti perpetui monitio hæc, ut edatur actio, quacumque quis experiri velit; proinde si quis nova experiatur, etiam hanc edi oportet, novumque reo spatium ad deliberandum dari, cedere, an contendere malit, *l. 1. de edend.* Jus dicentis æquitas hoc exigit, ut emendatio illa sive mutatio sine damno adversarii fiat: ideoque qui temere adversarium suum in jus vocavit, is ei viatica & sumptus prioris litis reddere tenetur, *l. eum qui 79. de judic. Don. in d. l. 3. C. de edend. n. 3. & seqq. D. Perez. d. loc.* Illud quæritur, quandiu actionem editam emendare vel mutare liceat, utrum ante litem contestatam tantum, an verò etiam postea. Ego puto, jus actori & nunc esse & olim fuisse actionem emendandi vel mutandi, non solum ante, de quo inter omnes convenit, sed etiam, quod plerique negant, respectu mutationis, post litem contestatam, per *l. fidejussor. 32. de neg. gest. l. locum indebitum. 57. §. 1. de cond. ind. l. 4. §. ult. de nox. act. l. eum fundum. 18. §. 1. unde vi.* Eaque haud dubiè est etiam sententia Imperatorum in *d. l. 3. C. de edend.* & Justiniani *hic.* Cæterum jure veteri eo casu opus erat alio judicio novaque interpellatione, *l. non potest. 23. de judic. l. ut fundus. 18. com. div.* Jure autem novo actori etiam post litem contestatam permittitur corrigere errorem suum, & mutare libellum petitionis in eodem judicio, ut hic disertè cautum est. Don. *ubi sup. n. 17. Perez. d. loc. n. 7.* quamquam exif-

timo, his verbis non tam judicii unitatem notari, quam negotii apud eundem judicem sine nova in jus vocatione continuatione, ut in hoc saltem novum jus distet ab antiquo quo nova interpellatio desiderabatur, & peritor de integro adeundus erat, ut aliud judicium daret. Sanè non video, quomodo alii qui rectè defendi possit, idem judicium esse, ubi nova litis exigitur contestatio. Quis quidem negari non potest. Nam si reus per novam actionem editam, & inducias ad deliberandum denuo concessas, ad contradicendum venerit, utique contradictione sua novam litem facit: ut etiam differit Bachovius. Interpretum in *l. 3. C. de edend. & ad hunc communis sententia est, libellum quidem emendari posse usque ad sententiam definitivam, mutari autem non posse, nisi usque ad litem contestatam, atque adeo ne partium eodem consensu: quoniam litis contestatio alii actus substantiales judicii partium consensu tolli non possunt. Quæ sententia usu quæ forensi recepta dicitur. Gail. 1. *obf. n. 4. & seqq. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 3. l. 1. cap. 5. & 6. Christin. vol. 2. decis. 88. n. 11.* quamquam de fori nostri usu contrarietetur Groenevv. *de ll. abrog. hic.* Plane probari potest, per ignorantiam advocati concipienda conclusionis erratum esse, etiam mutatio usque ad sententiam permitti solet: sed nos nisi ad postulationem litigatoris impetrata restitutione in integrum, & cum reffusione expensarum, Merul. *d. cap. 6. Christin. vol. 2. decis. 104. add. Groenevv. d. loc. ad tit. C. de error. advocat.**

TEXTUS.

Divisio sexta, De Peculio.

36. Sunt præterea quedam actiones, quibus non semper solidum, quod nobis debetur, persequimur, sed modo solidum persequimur, modo minus. Ut ecce, si in peculium filii servive agamus. Nam si non minus in peculio sit, quam persequimur, in solidum dominus, paterve condemnatur: si verò minus inveniat, eatenus condemnatur: sed, quatenus in peculio sit. Quemadmodum autem peculium intelligi debeat, suo ordine proponemus.

COMMENTARIUS.

Redit hic Imperator ad institutum, quo interrupt, §. *curare. 32. sup.* proponitur, quæ ad extremum adhuc unam divisionem, quæ ad effectum actionis pertinet, declaratum quantum ex unaquaque actione sperare liceat.

hæc est, quod quædam sunt actiones, quibus solidum quod nobis debetur, conferuntur; quædam, quibus modo solidum, modo minus. Quominus semper solidum conferuntur, aut peculium facit, cujus ad modum actio constituta est; quod explicatur hoc aut beneficium reo tributum, ut in id tantum teneatur, quod facere potest; cujus generis actiones quædam proferuntur, §§. seqq. ut, aut mutua creditoris obligatio; de §. seq. vers. propter retentionem, & §. pen.

(*in peculium filii servive*) De peculio actio constituta est ex contractu filiorum familias & eorum adversus patrem & dominum, §. actiones. 10. supra eod. Hac actione non semper solidum consequimur; quia adjectio illa de peculio significat, constitutam illam esse, quatenus est in peculio, ut siquidem non minus quam persequimur, in solidum dominus propter condemnatur: si verò minus inveniamur, quatenus in peculio sit, dist. §. actiones. & §. præterea. 4. tit. seq. Quod in peculio servi filiiive habendum, item de quo peculio actio adversus patrem constituta ex contractu filii, alibi expositum est.

TEXTUS.

De repetitione dotis.

17. Item si de dote in judicio mulier agat, quatenus maritum condemnari debere, quatenus facere possit, id est, quatenus facultates reo patiuntur. Itaque si dotis quantitati concurrant facultates ejus, in solidum damnatur, si minus, in tantum, quantum facere potest. Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. Nam impensas in res dotales factas, marito quasi reo concessa est; quia ipso jure necessariis sumptibus doti minuitur, sicut ex latioribus Digestorum libri cognoscere licet.

NOTÆ.

17. Quatenus facultates) Facere posse civitatem hic dicitur, qui de suo præstare potest honeste, deducto scilicet eo, quod illi fit ad victum quotidianum & alimenta, §. in fin. l. 30. de re jud. l. 6. de cess. bon. §. 1. de reg. jur. & in eo tempus rei judicatur, l. 5. sol. matr. (impensas) Olim non modo necessarias, sed etiam utiles, l. 1. cum seqq. de impens. in dot. Hodie retentio permittitur ob necessarias impensas dumtaxat, l. un. §. 5. C. de rei jud. Qualis hæc fuerit retentio, tum quæ

sint istæ impensæ, cognoscere ex l. 5. de imp. in res dot. l. 56. §. ult. de jur. dot.

COMMENTARIUS.

- 1 Beneficium competentie quibus quas ab causas detur?
- 2 Quibus personis præter maritum in causa dotis idem beneficium tribuatur?
- 3 Rei dotalis retentio quibus ex causis marito olim concessa: & quid hic novi à Justiniano?
- 4 Et quibus causis reo detur retentio extra causam dotis?

Sunt quædam personæ, quibus humanitatis causa tributum est, ut ne conveniantur in solidum, sed in id tantum, quod facere possunt: quod beneficium vulgo vocant privilegium & exceptionem competentie. Tribuitur hoc beneficium partim ob causam, ex qua agitur, partim ob personam rei, cum qua agitur. Ob causam soli donatori ex causa donationis convento, §. seq. in fin. Ob personam rei variæ ob necessitudinem & conjunctionem personarum, unde parenti, liberis, fratribus, marito, uxori, sociis, &c. Ob solam reverentiam reo debitam, unde patrono: ob meritum in remp. unde militi, qui sub armata militia stipendia meret, l. 6. l. item militem 18. de re jud. Denique ob solam commiserationem, unde ei, qui bonis suis cessit, tribuitur, §. ult. inf. eod. & interdum filio emancipato, l. 2. quod cum eo qui in al. pot. l. & exheredatum. 49. de re jud.

(*Si de dote mulier agat*) Eleganter Theod. 2 Hermop. ad l. 73. de R. J. Αλοχύνεται ὁ νόμος παρρησίαν δέναι τῷ χρεῖσι καὶ πρῶτον συγκοινωνῆ τῷ εἶν, πάντως ἀποκρινόμενος τοῖς ἰδίῳ ἀνδρά. Pudenti legislatorem ei, que heri nudiusve tertius consors omnis vite fuit, facultatem dare spoliandi maritum rebus omnibus. Non autem marito tantum adversus uxorem, sed etiam uxori adversus maritum hic honos habetur, & non ultra facultates damnetur. Idem tribuitur & patri mariti seu uxoris socero de dote convento, l. patronus. 17. l. non tantum. 20. cum l. seq. de jud. l. rei judicata. 15. in fin. & l. seq. solut. matrim. Ex diverso idem quoque honos habetur patri uxoris, si ex promissione dotis à genero conveniatur, l. ex diverso. 17. solut. matr. nisi jam dissolutum sit matrimonium, l. sicut. 21. l. seq. de re jud. Quod autem ait, si de dote mulier agat, exempli tantum causa dicitur. Nam non solum maritus, cum ex causa dotis ab uxore convenitur, hoc beneficium habet; sed etiam cum ex aliis contractibus, d. l. non tantum. 20. de re jud. nisi solo

lucro matrimonio contraxerit cum ea, quæ olim uxor fuit, l. *divortio*. 35. d. *neg. gest.* Atque hoc jure etiamnum utimur. Zypæ. not. *jur. Belg. de jur. dot. in fin.*

Propter retentionem) Diximus, mutuum creditoris, ejusdemque actoris obligationem etiam nonnumquam efficere, ne reus in solidum condemnatur. Id consequitur non tantum per compensationem propriè dictam, cum quantitates utrinque debita compensantur; de quo §. *pen. inf.* sed interdum etiam per retentionem, cum fundus aut alia species ab eo petitur, & vicissim actor ei pecuniam debet. In causa dotis tribuebatur olim marito variis de causis rei dotalis retentio, ob res uxori ab ipso donatas; ob res ab uxore amotas; propter liberos; ob impensas in rem dotalem factas, non modo necessarias, sed etiam utiles. Justinianus autem, sublata ex omni alia causa retentione, solam reliquit eam, cujus hic fit mentio, nempe quæ fit ob impensas necessarias, l. 1. §. *taceat*. 5. C. de *rei ux. act.* Qualis hæc fuerit retentio, & quæ sint istæ impensæ, cognosce ex l. 5. de *imp. in rem dot.* l. *si is qui*. 56. §. *ult. de jur. dot.*

Extra causam dotis retentio reo tribuitur ex his & similibus causis: si rem, quæ petitur, alii pignori obligatam, pecunia sua liberaverit, l. 1. *quib. mod. pign. solv.* si pignus in aliquam summam nominatim acceptum pro alia summa, quam eidem postea sine pignore credidit, retineat, l. *un. C. etiam ob chir. pec. pign. tem.* Item si in rem alienam, quæ petitur, sumptus fecerit, secundum distinctionem alibi traditam; vid. l. *in fundo*. 38. l. *sumptus*. 48. de *rei vind.* l. *si in arca*. 33. de *cond. ind.* §. *ex diverso*. 30. cum aliquot seqq. sup. de *rer. div.* Materiam retentionis distinctè tractat Joan. Fab. in d. l. *un. C. etiam ob chir. pec.* & Costal. in l. *in rebus* 18. §. *possunt*. 2. *commod. add.* Papon. lib. 6. art. 4. arr. 21. Rebuff. ad. l. *non potest*. 117. de *verb. sign.*

TEXTUS.

De actione adversus parentem, patronum, socium, & donatorem.

38. Sed & si quis cum parente suo, patronove agat; item si socius cum socio judicio societatis agat; non plus actione consequitur, quam adversarius ejus facere potest. Idem est, si quis ex donatione sua conveniatur.

NOTÆ.

38. Socius cum socio) D. l. 16. Quia socii

inter se quodammodo fratres sunt, l. 61. *loc. ταξιν γαρ επιχρισιν αδελφον.* Theod. Hæmopol. ad l. 173. de *reg. jur.*

COMMENTARIUS.

Um parente suo patronove) L. sunt quidam 16. §. 1. seq. de *re jud.* Parenti hoc tribuitur cum propter conjunctionem, tum propter reverentiam, quam parenti liberi debent: ac proinde & matri itidem concedendum. *Gutier. 2. pract. quest. 28. num. 2.* Patrono datur ob solam reverentiam, quam debet libertus, l. 9. de *obs. par. & patr.* Additur & hanc rationem DD. quod filius & libertus parentem & patronum inopem alere tenentur. Unde ex contrariis quoque statuunt, ut liberos à parente, ultra quam facere quædam conveniri posse. Sed & liberis & parentibus patroni idem beneficium datum est, l. *patronus*. 17. de *re jud.* VINN. Rationem, cur patrono idem beneficium tribuatur, quod parenti, jam supra vidimus, quia scilicet libertus loco parentis erat. Vid. supra *tit. de concess. libert.* & add. *Lactant. Inst. Div. 17.* HEIN.

Item si socius cum socio judicio societatis) Item socius omnium bonorum semper & omnimodo hoc beneficium competit, uti parenti patrono, conjugi, d. l. *sunt quidam* 16. Nam omnium bonorum socio, cum convenitur judicio societatis, l. *verum*. 63. in *pr. pro socio*. Quo loco etiam indicatur ratio, ob quam patet socium hoc privilegio frui, nimirum quod socii inter se quodammodo fratres sunt. Quod si socii ob imaginem fraternitatis hoc privilegium indultum, multo magis veris fratribus idem concedendum, cum etiam fratri in alimenta debeat. *Theaur. decif. 119.* *Christ. vol. 3. dec. 143. n. 2.* D. *Tuld. comm. t. c. 19.* Planè non alias socius hoc beneficium juvatur, quam si confiteatur, se socium esse. Negantem se socium, placet, ni solidum condemnari, l. *si unus*. 67. in *fin. pr. soc. l. sed* 22. §. 1. de *re jud.* Nostri & Gallorum morebus nulla fraternitatis inter socios habetur ratio, sed sola spectatur rerum communium conventique, in solidum condemnantur, *Christ. in l. 16. de re jud.* *Groenev. de lib. ab. de*

Ex donatione) Is quoque, qui ex liberalitate sua convenitur, in id tantum, quod factum re potest, condemnatur, l. *Divus*. 28. de *reg. jur.* & quidem is solus deducto ære alieno inter eos. 19. §. 1. de *re jud.* Pinguis enim donatori succurrere debemus, quam qui verum debitum solvere compellitur, in liberalitate sua inops fieri periclitetur, l. *& exheredat*

NOTÆ.

49. cum l. seq. eod. Et ita utitur, *consult.* 7C.
 Dat. pag. 1. conf. 269. quamvis in Gallia nec
 hoc obliervetur. Bugn. de ll. abr. lib. 1. satyr. 12.

40. *Qui bonis cessit*) Ex Ulpiano l. 4. de cess.
 bon.

Idoneum emolumentum) Non modicum, sed
 quod alicujus momenti sit, quo prator move-
 ri possit, l. 6. l. 7. eod.

Ex integro) Id est, ἐξολοκλήρως, de integro,
 rursus, denuo, non εἰς ολοκλήρως, in solidum.

TEXTUS.

De compensationibus.

39. Compensationes quoque oppositæ plerumque
 fiunt, ut minus quisque consequatur, quam
 debetur. Nam ex bono & æquo habita ratione
 est, quod invicem actorem ex eadem causa præ-
 stare oportet, poterit iudex in reliquum eum, cum
 actum est, condemnare, sicut jam dictum est.

COMMENTARIUS.

1. Quid sit facere posse, & quid hoc reo retribuatur?
2. Quibus rebus deductis id aestimetur?
3. Quale sit hoc beneficium, personæ, an rei cobe-rens?

ETIAM per compensationem reus conse-
 quitur, ne in solidum damnetur. Com-
 pensatio tunc propriè est, cum res, quæ nu-
 mero, pondere, mensura, constant, utrinque
 debentur; ut ostendimus ad §. in bonæ. 30.
 eod.

Compensationes oppositæ) Etsi compensatio
 iure actionem minuit, tamen in iudicio
 proponenda & alleganda est, ut iudex sciat,
 quod vicissim debeatur, ejusque in con-
 demnatione rationem habeat. Hæc verò alle-
 gatio propriè exceptio non est, sed nuda de-
 ductio, quam DD. vulgo exceptionem inten-
 tionis & facti nominant, qualis est, si quis
 solvissè aut sibi accepto latam dicat: quod
 ius explicuit ad d. §. in bonæ. 30.

Plerumque) Hæc particula forte adjecta est
 propter causam depositi, vestigialium, tribu-
 tum, &c. in quibus compensationi non est
 locus, l. 3. & ult. C. de compens. Fortassis etiam,
 quia liquidi tantum cum liquido compensa-
 tio admittitur: quod autem ex causa non liquida
 compensandi gratia obijcitur, alii iudicio
 servandum, nisi initio litis per modum ex-
 ceptionis obijciatur, d. §. in bonæ. 30. l. ult.
 de compens.

Ex eadem causa) Hæc verba Theophilus
 non agnoscit. Et sanè etiam quod ex diversa
 causa debetur, compensari posse constat, pas-
 sit. ff. & C. de compens. Paul. 2. sent. 5.

TEXTUS.

De eo qui bonis cessit.

40. Cum eo quoque, qui creditoribus suis bo-
 nis cessit, si postea aliquid acquisierit, quod ido-
 neum emolumentum habeat, ex integro in id, quod
 debere potest, creditores experiuntur. Inhumanum
 enim erat, spoliatum fortunæ suis in solidum
 damnari.

Tom. II.

Hic iterum proponitur species, ubi bene-
 ficium reo datum facit, ut actor solido-
 dum non semper consequatur. Omnis debitor,
 qui non habet exceptionem competentis, so-
 lidum quod debet, solvere compellitur: si
 nequit, in carcerem ire volente creditore co-
 gitur, nisi bonis cedere malit, l. 1. C. qui bon.
 ced. nam bonorum cessione poenam carceris
 evitare potest, utique si sua non malo more
 amisit, prodegit, aut fraudulenter alienavit,
 l. si quis dolo 51. de re jud. l. verum. 63. §. hoc
 quoque. 7. pro soc. add. Gomez. 2. resol. 11.
 num. & ad l. Taur. 79. num. 2. Ben. Stracch.
 de merc. tract. de decolforib. part. 3. num. 9.
 Cæterum non uti carcere, ita & obligatione
 debitor bonis cedens liberatur, ac proinde si
 postea facultates aliquas, quæ modo alicujus
 momenti sint, iterum acquisierit, denuo ef-
 ficaciter conveniri potest: sed jam ita, ut non
 in solidum, quod amplius debet, sed solum
 in quantum facere potest, damnetur, l. 4. l. 6.
 & 7. de cess. bon. Beneficium ei tributum ex
 sola commiseratione, ut in extremo hujus §.
 indicat Justinianus. De materia cessionis latè
 disputare non est hujus loci: videndi DD. ad
 tit. ff. & C. eo pertinentes, Schneid. hic.
 Damhoud. prax. civ. cap. 70. Per. Greg. 22.
 synt. 8. & aliquot seq. Affl. decis. 348. & seq.
 Thesaur. decis. 36. & 182. Christin. vol. 4.
 decis. 123. ubi plurimos citat, qui ex profes-
 so hanc materiam tractant. Cæterum ante-
 quam hinc abeamus, quærendum est, quale
 sit hoc beneficium, quod competentis vocant,
 & cujus toties jam facta mentio. Id autem
 planum fiet, si cognoverimus quid sit facere
 posse, quibus rebus & unde deductis id esti-
 mandum, sitne beneficium personæ, an cau-
 sæ. Facere posse civili ratione hic dicitur, qui
 de suo præstare potest honestè, deducto vide-
 licet prius eo, quod illi satis sit ad victum
 quotidianum & alimenta, l. inter eos. 19. in
 Ddd
 fin.

fin. l. cum ex causa 30. de re jud. l. 6. de cess. bon. l. in condemnatione. 173. de reg. jur. & in eo tempus rei judicatae spectatur, l. 15. solut. matrim. Non modo igitur quibus hoc beneficium competit, si solvendo non sunt, in carcerem detrudi non possunt, aut cogi, ut bonis cedant; sed ne totum quidem, quod habent, iis extorquendum, ne aut turpiter mendicare, aut malis artibus victum querere cogantur. Sed & in definiendo victu & alimentis ratio dignitatis vel conditiones personarum habenda; cum lautiori cibo nobilem vesci, quam rusticum oporteat, & alius illi, quam huic cultus corporis conveniat. De quo Tiraq. *de nobilitate. cap. 20. num. 143. & seq.* Coler. *de process. p. 2. cap. 3. num. 115. & seqq.* Utrumque contra est, cum hoc beneficium cessat, quippe omnium actionum sine hoc beneficio hæc conditio est, ut quamvis reus solvendo non sit, solidum tamen præstare compellatur, aut de suo, aut si id non potest, aliunde, unde solvat, sumere, aut postulante creditore in carcerem ire, nisi paratus sit bonis cedere, *leg. 1. C. qui bon. ced.* Atque ut creditor pareat carceri, omne tamen quod habet, condemnato auferre potest, ut nihil ei, ne ad victum quidem reliquatur: de quo vide *Christin. vol. 4. decis. 123. n. 15. & ibi allegat.* Hoc quod ita quemque facere posse dicimus, aliter in donatore æstimatur, aliter in cæteris. In donatore, deducto ære alieno; in cæteris, etiam non deducto: pinguius enim donator succurri placuit, quam veris debitoribus, *l. sunt qui. 16. l. inter eos. 19. in pr. & §. 1. l. & exhæredatum. 49. de re jud. l. 12. de donat.* Inter eos, quibus ex simili causa debetur, occupantis conditio melior: nec deducitur, quod ejusdem conditionis hominis debetur, *d. l. inter eos. 19. ubi vid. Don.* Denique si actor eadem paupertate, qua reus, prematur, non juvabitur reus hoc privilegio: quoniam in

pari momento miserationis præponderat rigor juris, magisque debitorem, quam creditorem, egere convenit. *Zaf. ad l. 12. & seqq. solut. matrim. num. 20. Coler. part. 2. cap. 1. num. 121. D. Tuld. comm. in hunc tit. cap. 1.* Beneficium hoc personale est: non causa, sed personæ cohærens: & ideo nec in hæredem transit, præterquam quod in actione dotis datur filiis mulieris, qui patri hæredes extiterunt, *l. 12. & seq. l. etiam filius. 18. solut. matrim. l. 14. & seq. de re jud. add. Pet. Fab. ad l. Divor. 28. de reg. jur. Gomez. in leg. Tauri. 30. & tres seqq. num. 49.* Neque fidejussori tribuitur, quamvis ita fiat, ut nec debitor hoc beneficium profit: quippe cum fidejussor totum quod præstitit à reo principali repetere possit, *l. & si fidejussor. 24. de re judic.* Neque hoc iniquum aut absurdum est: quoniam relatio, quæ est inter creditorem & debitorem principalem, & propter quam beneficium tribuitur, non est inter creditorem & fidejussorem, nec rursus inter hunc & debitorem principalem. Quid quod debitor dando fidejussorem tacite exceptioni competitiæ renuntiare videtur? utique enim hoc agimus fidejussorem accipientes, ut in omni eventum nobis cautum sit, *§. ult. inf. de multiplicat.* Licet autem jure novo reus principalis conveniri & excuti debeat, quam ad fidejussores perveniatur; tamen quod creditur à reo consequi non potuit, recte exiget à fidejussore: quoniam eodem jure non electione & litis contestatione, sed demum solutione obligatio perimitur, *l. ult. C. de fidejussor. Don. ad d. l. 34. de re judic. Bachov. hic. Hering. de fidejussor. cap. 27. part. 4. num. 1. & seqq.* Alia causa est defensoris, cujus omnibus rebus eadem causa esse debet, quod domini foret, si cum ipso ageretur, *l. de causa. 14. solut. matrim. l. verum. 63. §. pro soc. l. minor. 51. §. 1. de proc.*

TITULUS SEPTIMUS.

QUOD CUM EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIUM GESTUM ESSE DICITUR.

Dig. Lib. 14. Tit. 5. C. Lib. 4. Tit. 16.
Continuatio, & summa tituli.

Jure civili nemo ex contractu alterius obligatur, ne is quidem, qui contractentem in potestate habet, *§. actiones. 10. tit. præc.* Nam etsi jus potestatis facit, ut servus domino, filius patri obligationem & actionem acquirant; non efficit ta-

men ex contrario, ut pater & dominus ex contractu filii aut servi obligentur, atque alteri actio adversus eos acquiratur. Cæterum hunc juris rigorem quibusdam in casibus pretor ex æquitate relaxavit, introductis ceteris actionibus, vel potius actionum qualitatibus, qui-

quibus dominus & pater ex contractibus filii
servi conveniri possunt. Hujus generis
hoc tit. proponuntur, quod jussu, exerci-
toria, institoria, tributoria, de peculio, de
rem verso. Sub finem adjicitur casus, quo
contractu filii pater non obligatur, cum
eadem causa ex contractu servi obligetur
dominus.

TEXTUS.

Scopus & nexus.

Quia tamen superius mentionem habuimus de
actione, qua in peculium filiorum servorumque
agitur, opus est, ut de hac actione & de cæteris,
quas eorundem nomine in parentes dominosve dari
sunt, diligentius admoneamus. Et quia sive cum
servo negotium gestum sit, sive cum iis, qui in
potestate parentum sunt, eadem fere jura servan-
tur, ne verbosa fiat disputatio, dirigamus sermo-
nem in personam servi dominique, idem intelle-
cturi de liberis quoque & parentibus, quorum in
potestate sunt. Nam si quid in his propriè servetur,
separatim ostendemus.

COMMENTARIUS.

Superius mentionem habuimus) §. actionem.
10. præced. tit. ubi obiter egit de actio-
ne de peculio; quam nunc plenius, ut
de cæteris, quæ ex conventionibus filiorum
et servorum adversus patrem & dominum
aguntur, hoc tit. explicat.
Fere eadem jura servantur) Merito adjecit
articulam fere. Nam primum servi ipsi ex
contractibus civiliter non obligantur, §. item
familias. 6. sup. de inut. stip. l. 14. de obl. &
f. filii autem familias obligantur, & cum
aguntur tamquam cum patribusfam. potest, l.
filiisfam. 39. d. tit. Deinde servus mutuam
pecuniam accipiens obligat dominum de pecu-
lio: filius ex ea causa patrem de peculio
non obligat, propter Senatufconsultum Ma-
cedonianum, §. pen. inf. eod. Præterea si ser-
vus fidejusserit, rem peculiarem non agens,
liberum se mentitus judicium acceperit,
compromiserit, jusjurandum detulerit, ex
his causis actio de peculio in dominum non
agitur. Diversum est in filiofamilias, l. 3. §.
filiisfam. 5. & seqq. l. 5. §. 2. de pecul. Postre-
mo quia servi peculium simplex est & unius
domini, totum in domini, à quo profectum
est, potestate, dominus ex contractu servi sine
distinctione tenetur: pater autem non de
suo peculio tenetur, sed de eo tantum, quod
in potestate habet, cujusmodi homo
solum est profectitium; de quo plura

scripsimus ad d. §. actiones. 10. sup. tit. In cæ-
teris omnibus eadem omnino jura ex nego-
tio gesto cum servis & filiofamilias. servantur.
De servis autem quæ tractantur, satis constat,
usum hodie non habere.

TEXTUS.

De servis quod jussu.

1. Si igitur jussu domini cum servo negotium
gestum erit, in solidum prætor adversus dominum
actionem pollicetur: scilicet quia is, qui ita con-
trahit, fidem domini sequi videtur.

COMMENTARIUS.

SI jussu domini cum servo negotium ges-
tum est, merito adversus dominum actio
quod jussu daretur, atque adeo in solidum:
nam quodammodo cum eo ipso contrahitur,
qui jubet. Ulp. l. 1. in princ. quod jussu. Ait Ju-
risconsultus quodammodo: verè enim non cum
domino, qui jussit, sed cum servo contra-
hitur: sed alioqui cessaret actio quod jussu,
ut accidit, cum dominus servi tantum minist-
terio utitur, ipse autem contrahit; veluti si
mutuam pecuniam accepturus eam servo nu-
merari jubeat; quo casu quod jussu non com-
petere, sed domino condici, scriptum est in
l. ult. quod jussu. fac. l. qui autem. 14. cum l.
seq. de pec. const. Sic ubi pater in contrahendo
filio nudo ministerio utitur, ipse solus non
filius obligatur, l. 4. C. hoc tit. d. l. ult. quod
jussu. At si filius jussu patris contraxerit, uter-
que tenetur, pater quod jussu, filius directo,
l. pen. eod. l. 3. §. sed utrum. 4. de minorib. Jus-
sum autem domini hic accipere debemus, sive
jusserit, sive mandaverit, sive ratum habue-
rit, aut servi chirographo subscripserit, l. 1.
§. 1. 3. 4. & 6. quod jussu. VINN. Jussum autem
propriè de patre & domino dicitur, ut man-
datum de extraneis. Nam quia hoc consensu
duorum consistit: pater filio non mandat,
utpote qui unam cum illo personam consti-
tuit, sed jubet: quemadmodum tutor auctori-
tatem; curator consensum interponere dicitur.
Accuratè hæc distinguere solebant veteres.
Quomodo jussum & auctoritas differant, docet
l. 25. §. 4. ff. de adquir. vel omitt. hered. in
qua nihil esse mutandum, contra virum exi-
mium Jac. Gothof. Comin. ad l. 29. ff. de R.
f. alibi ostendimus. Add. Elem. nostra jur. civ.
secundum ord. Inst. §. 250. * p. 137. HEIN.

TEXTUS.

De exercitoria & institoria actione.

2. Eadem ratione prætor duas alias in solidum
actiones

actiones pollicetur; quarum altera exercitoria, altera institoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cum quis servum suum, magistrum navi præposuerit, & quid cum eo, ejus rei gratia, cui præpositus erit, contractum fuerit. Ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus navis quaestus pertinet. Institoria tunc locum habet, cum quis tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi servum suum præposuerit, & quid cum eo, ejus rei causa, cui præpositus erit, contractum fuerit. Ideo autem institoria appellatur, quia qui negotiationibus præponuntur, institores vocantur. Istas tamen duas actiones prætor reddit, & si liberum quis hominem, aut alienum servum navi, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præposuerit; scilicet quia eadem æquitatis ratio etiam eo casu interveniat.

NOTÆ.

2. Cum quis tabernæ) Tabernæ hic est ἐργαστήριον, statio, officina. Gloss. juris, tabernæ, ἐργαστήριον. Hinc tabernarius, l. 5. §. 7. de inst. act. id est, ἐργαστήρι. ἀρχῆς. Gloss. Gr. Lat.

COMMENTARIUS.

- 1 Cum magistro & institore ipso etiam directo agi posse: quamquam in praxi hoc non receptum.
- 2 Si plures exercent, singulos in solidum teneri: sed apud nos hoc non obtinere.
- 3 Exercitatores non habere actionem adversus contrahentes cum magistro aut institore.
- 4 In contractibus cum præpositis inveniendis diligenter observandam legem præpositionis: ubi multa notabilia.

SI quid cum servo, quem dominus magistrum navi præposuit, contractum sit ejus rei causa, cui præpositus est, ad eam rem actio adversus dominum edicto prætoris constituta est, quæ exercitoria appellatur, tit. ff. C. de exercit. act. Similiter si quid cum servo, quem dominus tabernæ aut cuilibet alii negotiationi præfecit, ejus rei gratia gestum sit, in dominum eo nomine actionem prætor pollicetur, quæ dicitur institoria, tit. ff. C. de instit. action. Illa à præponente, qui exercitor dicitur, nominata est; hæc à præposito seu institore propter commoditatem sermonis. Utraque eandem æquitatis rationem habet, quam superior illa quod jussu, nimirum, quia voluntate domini negotium gestum, ac proinde eum eo ipso quodammodo contractum intelligitur, §. ult. inf. eod. l. si institore. 29. de reb. cred. unde merito etiam in solidum utraque præposita est.

Ad quem quotidianus navis quaestus) Exercitor dicitur, ad quem omnes obventiones et redditus navis pertinent, sive is dominus navis sit, sive è domino navem per averfionem conduxerit, l. 1. §. exercitorem. 15. de exercit. act. Magistrum autem navis accipere debemus, cui totius navis cura mandata est, maxime quidem cui ab exercitore, sed tamen etiam cui ab institore, d. l. 1. §. 1. junct. §. magistrum. 5. ubi etiam ratio hujus rei redditur.

Institores vocantur) Institor, auctore Ulpiano, ex eo appellatus est, quod negotio gerendo instet: nec multum refert, inquit, tabernæ sit præpositus, an cuilibet alii negotio, leg. 3. de inst. act. puta rebus emendis locandis, permutandis: ut declarat exemplum l. 5. eod. Quamvis autem procurator, qui mutuis accipiendis pecuniis præpositus est, proprie institor non sit, placet tamen ad verbum eum, qui præposuit, utilem ad exemplum institoria actionem dari, l. pen. tit. l. 5. C. eod.

Et si liberum quis hominem) L. 1. §. cujus auctorem. 4. de exerc. act. l. 7. §. 1. & l. 8. de instit. act. quibus locis traditur, nihil interest, cujus conditionis sit, qui navi aut tabernæ præponitur, masculus an fœmina; paterfamilias an filiusfam. pupillus an adultus aut ætate major; homo liber an servus præponentis, an alienus. Ex converso quoque parvi referuntur, si traditum est, quis præposuerit, d. l. 1. §. parvi autem. 16. d. l. 7. §. 1. l. 1. 2. & ult. C. de inst. act. Nam & si is, qui in potestate aliena est, ejus voluntate navem aut tabernam exerceat, videtur cum eo, quem magistrum navi aut tabernæ præposuit, gestum sit, in eum, qui in potestate est, judicium datur, d. l. 1. §. si pupillus. 19. de exerc. act. & si mulier sit, quæ navi aut tabernam exercet, tenebitur & ipsa in contractu eorum, quos præposuit; nec juvabitur Senatûconsulto; quoniam in obligationibus principalibus viro comparatur, d. l. 1. §. parvi autem 16. de exerc. d. l. 7. §. 1. de inst. act. l. 4. C. eod. nec sunt contractus hujusmodi alieni, sed ipsius mulieris. Græcorum Basilic. 53. ἔδὲ γὰρ ἀλλότρια ἔσει τὰυτα οὐκ ἀλλότρια ἀλλ' αὐτῆς τῆς γυναίκῆς. Enim vero pupillus ex præpositione ut obligetur, necessaria est tutoris auctoritas, d. l. 1. §. parvi autem. 16. l. 9. de inst. act.

Eadem æquitatis ratio) Condicio personæ præpositi non debuit impedire humanitatis prætoris. Nam sive servus sive homo liber administrationi alicui præponatur, semper qui eum præponit, eo animo esse intelligitur

ut velit in ea administratione factum præpositi præstare, ne contrahentes, qui præponentis magis quam præpositi fidem sequuntur, decipiantur: estque hoc æquissimum, ut quorum ex contractu commoda publicè percipimus, eorum quoque in eadem causa facta agnoscamus, l. 1. in pr. §. 2. & 4. de exerc. act. l. 1. de inst. act. Quamquam summo jure hæc causæ ad actionem adversus alium, quam cum quo revera contractum est, acquirendum non sufficiunt. Planè cum quæritur, adversus quem actio detur, interest homo liber an servus sit, cum quo ut magistro aut institore contractum est. Nam servus ex contractu civiliter non obligatur, neque judicio agi cum eo potest, l. 6. C. de jud. l. 14. de obl. & act. & ideo solus dominus hic conveniendus est actione exercitoria. Si liber sit, uterque tenetur, & qui proposuit, & qui præpositus est: habetque creditor electionem, utrum cum magistro aut institore directo agere, an cum iis, qui eos præposuerunt, exercitoria aut institoria experiri velit, l. 1. §. est autem. 17. & §. pen. de exerc. act. l. 6. §. ultim. naut. caup. stab. Nec obstat l. ult. de inst. act. ex qua quidam adstruxerunt, institores ipsos ex negotio institorio nomine gesto non teneri nec conveniri posse: nam, ut rectè plerique respondent, non proponitur in specie d. l. ult. institor, qui cum aliquo contraxit, aut se institorio nomine obligavit, sed qui tantum professus est, esse penes mensam præponentis certam summam pecuniæ: ex cujusmodi nuda scriptio ad fidem mensæ protestandam, om credit van de safel te onderhouden, mirum non est, si post mortem præponentis conveniri non possit. Costal. in d. l. ult. & ad l. 1. §. est autem. 17. de exerc. act. ubi tamen refert aliud placuisse Curix Parisiensi, eamque censuisse, institores non rectè conveniri ex iis contractibus, quos nomine institorio inierunt, sed in dominos actionem esse intendendam, nisi domini eos, qui pro se gesserunt, pro institoribus non haberent. Quæ sententia etiam in praxi recepta est. Christin. vol. 3. dec. 33. num. 9. add. D. Coren. obs. 26. re à sup. sen. Holl. jud. Unde Angelus in l. eandem. 9. de duobus reis, ait, quod factores licet mille litteris se scribant debitores, non propterea possunt conveniri, quod videntur scribere factorio nomine. Similia & Decius conf. § 10. Si plures navem aut tabernam exercent, placet, singulos in solidum conveniri posse: ne in plures adversarios distringatur, & qui cum uno contraxerit, l. 1. §. ult. l. 2. 3. & 4. de exerc. act. l. habebat. 13. §. ult. & l. seq. de in-

stit. act. Sed hoc apud nos receptum non est, ut mercaturæ noxium: sed singuli pro portionibus exercitationis tantum conveniri possunt. Grot. lib. 3. cap. 1. & 2. de jur. bell. cap. 11. num. 13. Groenevv. de ll. abrog. hic. An igitur & ex contrario navem aut tabernam exercenti actio constituta est adversus eos, qui cum magistro aut institore contraxerunt? Minime. Neque enim eodem auxilio indigent, cum actione ordinaria, puta mandati, locati, negotiorum gestorum, cum magistro aut institore agere possint, l. 1. §. sed ex contrario. 18. de exerc. act. l. 1. de instit. act. Planè si ab his rem suam servare nequeant, ex æquitate illis succurri solet etiam contra eos, qui cum magistro aut institore contraxerunt, d. §. sed ex contrario 18. l. 1. de exerc. act. l. 2. de instit. act. Qui autem magistrum aut institorem in potestate habent, actiones ex contractibus eorum sibi quæritas exercet. Illud porro animadversione dignum est, quod non ex omni causa ex contractu magistri aut institoris obligetur, qui eos præposuit: sed eos dumtaxat negotio, quod gestum est ejus rei gratia, ad quam præpositi sunt, ut in hoc text. dicitur, & exemplis declaratur ab Ulpiano in d. l. 1. §. non autem. 7. & seq. de exerc. act. l. 5. §. non tamen. 11. & seq. de instit. act. Proinde in contractibus cum institoribus aliisve officio alicui præpositis ineundis lex & forma præpositionis diligenter observanda est, d. l. 1. §. igitur. 12. de exerc. act. l. sed si. 11. §. conditio. 5. de instit. act. adeoque ipsum genus commissionis vel officii expendendum, & persona quoque ejus, cum quo contrahitur, examinanda, l. qui cum alio. 19. de reg. jur. Costal. in l. 5. §. non tamen. 11. de instit. act. Quid dicemus, si præpositi mutuas pecunias sumpserint? Si mandatum habeant de mutuis pecuniis accipiendis, res expedita est. Si non habeant, cautè creditoribus agendum. Uti que præpositio ad ea quoque extenditur, quæ sæpe incidenter & per consequentiam rei principaliter commissæ veniunt. Unde si verbi gratia navis reficienda aut instruenda sit, & magister in eam rem pecuniam mutuetur, actio in exercitorem dabitur, neque creditor abstringetur ad hoc, ut ipse curam reficiendæ navis suscipiat, probetve, pecuniam in refec-tionem erogatam esse, l. 1. §. qui si. 8. l. ult. de exercit. act. Cæterum non alias utiliter ager, quam si concurrant illa omnia, quæ exigit Africanus in d. l. ult. & Gloss. & DD. ibidem. Summa est, si cum crederetur pecunia, navis in ea causa fuerit, ut refici deberet: si ea lege credita, ut in refec-tionem navis impende-

retur : si creditor sciverit, eum, cui credidit, magistrum ei navi præpositum : si non majorem summam crediderit, quam ad eam rem esset necessaria ; postremo si in eo loco crediderit, ubi id, propter quod pecunia creditur, comparari potest. Eademque fere dicenda, si quis institori pecuniam crediderit, & de actione institoria adversus dominum danda quærat, *d. l. ult. §. ult.* eoque jure etiam hodie, utimur. *Christin. volum. 3. decis. 33. n. 2.* eleganter & practicè *Jean. Fab. hic num. 8. & seq. Foller. ad Marant. part. 4. dist. 22.* adde quæ nos ad *Per. Peck. in tit. rei naut. ad d. l. ult.* Moribus harum regionum ex contractu uxoris palam negotiationem exercentis, maritus obligatur, sed & uxor quoque tenetur, uti sæpissime judicatum testatur *Christin. vol. 2. decis. 27.* Non idcirco tamen minus in intercessionibus beneficio SCri utitur. *Neostad. obs. rei judic. 18. add. Sand. lib. 2. tit. 4. defin. 3. & 4. Grot. 1. introd. cap. 5.* Quod autem qui aliquam uxorem ducit, simul omnia ejus debita in se trahit, id non ideo fit, quia contractus uxoris maritum obligat, sed quia matrimonium parit communionem totius æris alieni, cujus partem dimidiam velut debitum proprium vir exsolvere cogitur, alteram dimidiam tanquam administrator totius familiæ, ac proinde & negotiorum uxoris. *Gud. lib. 3. cap. 11.*

TEXTUS.

De Tributoria.

3. *Introduxit & aliam actionem prætor, quæ tributoria vocatur. Namque si servus in peculiari merce, sciente domino negotietur, & quid cum eo ejus rei causa contractum erit, ita prætor jus dicit, ut quicquid in his mercibus erit, quodquod inde receptum erit, id inter dominum, si quid ei debebitur, & ceteros creditores pro rata portione distribuatur. Et ideo tributoria vocatur, quia ipsi domino distributionem prætor permittit. Nam si quis ex creditoribus quærat, quasi minus ei tributum sit, quam oportuerit, hanc ei actionem accommodat, quæ tributoria appellatur.*

NOTÆ.

3. *Quia ipsi domino distributionem*) Ipse dominus tribuendi facultatem habet ex prætoris edicto, *l. ult. eod.*

Quam oportuerit) Hæc actio dolum malum coercet domini, *l. 8. §. 2. eod.* id est, propter iniquam distributionem datur : cogiturque dominus per hanc actionem in medium af-

ferre, quicquid mercium occultaverit. *Theoph.*

COMMENTARIUS.

PROponitur hic quarta actio ex contractu servi in dominum à prætore comparata, quæ tributoria vocatur, id est, distributoria sive contributoria. Nam si quid cum servo in peculiari merce sciente domino negotiante contractum sit, jubetur dominus, quod ex ea merce & quod eo nomine receptum est, æqualiter inter creditores tribuere seu partiti in qua partitione & ipse quoque, si quid ei debetur sive mercis nomine, sive alia ex causa, admittitur, *l. 1. l. 5. §. per hanc actionem. §. & seqq. de tribus. act.* Si autem dolo malo ejus factum sit, quominus ita tribueretur, tributoria in eum datur, ut quanto minus tributum sit, quam debuerit, præstet. Itaque hæc actio tantum dolum malum domini coercet, si videlicet malitiosè in distribuendo versatus sit, merces penes se retinuerit, aut sciens prudens perire sit passus. Quod si tribuere nolit, potest evitare actionem mercibus cedendo, *l. 7. §. 1. & deinceps. eod.*

Scienti domino negotietur) Dominus peculium servo concedens hoc ipso etiam jus contrahendi servo concedere intelligitur, *l. 1. §. item acquirimus. 5. de acq. poss.* Cæterum hæc voluntas paulo generalior & aliquanto remotior est à singulis contractibus : qua de causa in actione de peculio æstimatio peculii fit deducto eo, quod domino debetur, ut audiemus *§. seq.* At in casu proposito voluntas domini proprius ad negotium accedit : exigitur enim ut saltem non nolit, id est, sciat & patiatu servum in merce peculiari negotiari, *l. 1. §. 1. & 2. de tribus. act.* Et ideo in actione tributoria placet, dominum privilegium deductionis non habere, sed æquali jure cum cæteris creditoribus in tributum vocari, *d. l. 1. in præ. add. l. 1. §. licet autem. 20. l. 6. de exerc. act.*

TEXTUS.

De peculio & de in rem verso.

4. *Præterea introducta est actio de peculio, de qua eo, quod in rem domini versum erit, ut quamvis sine voluntate domini negotium gestum erit, tamen sive quid in rem ejus versum fuerit, id totum præstare debeat ; sive quid non sit in rem ejus versum, id eatenus præstare debeat, quatenus peculium patitur. In rem autem domini versum intelligitur, quicquid necessario in rem ejus impenderit servus, veluti si mutuatus pecuniam creditoribus ejus solverit, aut ædificia ruentia fulserit,*

aut familiae frumentum emerit, vel etiam fundum aut quamlibet aliam rem necessariam mercatus erit. Itaque si ex decem puta aureis, quos servus tuus à Titio mutuo accepit, creditori tuo quinque aureos solverit, reliquos vero quinque quolibet modo consumserit, pro quinque quidem in solidum damnari debes; pro cæteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit. Ex quo scilicet apparet, si totidem decem aurei in rem tuam versi fuerint, totos decem aureos Titium consequi posse. Licet enim una sit actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini versum sit, agitur; tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione agitur, ante dispicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculii aestimationem transit, quam aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non totum. Cum autem quaeritur, quantum in peculio sit, ante deducitur, quicquid servus domino, eive, qui in potestate ejus sit, debet; & quod superest, id solum peculium intelligitur. Aliquando tamen id, quod ei debet servus, qui in potestate domini sit, non deducitur ex peculio, veluti si is in ipsius peculio sit. Quod eo pertinet, ut si quid vicario suo servus debeat, id ex peculio ejus non deducatur.

NOTÆ.

4. *Quamvis sine voluntate*) Nam si domini voluntate, potest quod jussu agi, l. 5. §. 2. de in rem vers.

Quicquid necessario) Vel utiliter, l. 5. §. 3. eod. quod autem magis ad voluntatem pertinet, non videtur versum. Hoc igitur dominus sine rei detrimento patietur auferri, l. 1. §. 4. eod. Locum hunc fuse explicat Ulpianus d. l. 3. d. l. 5. l. 7. l. 10. eod.

Licet enim una sit actio) Hujus loci hanc esse sententiam puro, non tantum singulis actionibus separatim, aut de peculio, aut de in rem verso, agi posse; sed etiam conjunctim, ut simul utrumque caput una formula ita, ut proponitur, in judicium deducatur. Eamque formam agendi esse commodissimam, ut mox ostenditur. Cæterum actio de in rem verso non minus sola & per se institui potest, quam illa de peculio, l. 1. princ. §. 1. l. 14. l. 19. in fin. de in rem vers. §. seq. & §. ult. inf. eod.

Duas habet condemnationes) Quando scilicet actioni de peculio illud emblema de in rem verso adjicitur. Altera enim seorsum & simpliciter intentata ad alteram ex eadem causa non datur regressus, arg. l. 9. §. 1. de trib. act. & §. seq. inf. eod.

Ante deducitur, &c.) Naturalia debita spectamus in peculii deductione, l. 5. §. ult. l. 9. §. 2. & 3. l. 11. §. 1. de pecul. quemadmo-

dam ex contrario quod dominus servo debet, peculium auget, l. 17. eod.

COMMENTARIUS.

i Notatur & refutatur error eorum, qui putant, actionem de peculio, & eam de in rem verso, non esse duas distinctas actiones.

PRÆTER superiores quatuor sunt adhuc actiones duæ, edicto item prætoris ex contractibus servorum adversus dominum proditæ, quæ explicantur hoc loco, actio de in rem verso, & actio de peculio: quarum illa ob commodum, quod ex contractu servi ad dominum pervenit, constituta est; hæc ob domini voluntatem, uti & præcedentes: quamquam non ubique idem genus voluntatis intervenit, & ideo nec quæ hujus generis sunt, eundem effectum adversus dominum habent, l. 1. §. licet autem. 20. in fin. l. 6. de exerc. act. l. 1. per tot. de tribut. act. junct. l. 1. §. item acquirimus 5. de acq. poss.

Et quamvis sine voluntate domini) Actio de peculio dicitur dari ex negotio sine voluntate domini gesto, non quod nulla omnino voluntas domini præcedat: nam, ut sæpe alibi diximus, peculium servo concedit, hoc ipso ei etiam jus contrahendi tacite permittere intelligitur, per d. l. 1. §. item acquirimus. 5. de acq. poss. sed respectu actionum præcedentium, quæ ut competant, requiritur vel voluntas aperta, ut in actione quod jussu, exercitoria, & institoria, vel præter generalem concessionem peculii saltem scientia domini & patientia, ut in tributoria, cum de peculio dominus obligetur, etiam si nesciat, servum de rebus peculiaribus contrahere. Unde etiam est, quod licet illa quod jussu, item exercitoria & institoria, in solidum dominus teneatur, in tributoria quod sibi debetur non deducatur; de peculio tamen non teneatur, nisi pro modo peculii, & cum jure deducendi, quod ipsi servus debet.

Sive quid in rem ejus versum) Dominus de eo, quod servus sine voluntate ejus contraxit, quatenus in rem ejus versum est, in solidum tenetur actione de in rem verso; idque sive habeat servus peculium, sive non habeat, aut non tantum habeat, quantum acceptum est. Nam etiam ubi cessat actio de peculio, de in rem verso locum habet, l. 1. in princ. & §. 1. de in rem vers.

Quicquid necessario in rem ejus, &c.) Ostendit exemplis, quid, quando in rem domini versum intelligatur. Et quidem quicquid servus necessario in rem domini impendit, in omne

omne citra controversiam in rem ipsius ver-
sum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed ta-
men & quod utiliter gessit impenditve, in ead-
dem causa est, l. 5. §. 2. & passim. tot. tit. eod.
visti quod in non necessariis non amplius in
rem versum intelligatur, quam est verum ip-
sius rei pretium; cum in necessariis spectetur
pretium conventum, d. l. 5. in pr. eod.
Ut ego generaliter dicam, toties de in rem
verso actio competit, quoties procurator
mandari, aut negotiorum gestor negotiorum
gestorum actionem habet: quotiesque servus
ita impendit, ut dominus rem suam aut meli-
orem haberet, aut non deteriorem, d. l. 3.
§. 2. Quod verò in voluptariam causam impen-
sum est, non videtur versum: nam nec pro-
curator hoc imputaret; & non debet domi-
nus ex eo onerari, quod ipse facturus non
esset, d. l. 3. §. sed si mutua. 4. Planè impen-
sæ honestæ & consuetæ dominum de in rem
verso obligant, l. 7. §. 3. eod.

Licet enim una sit actio Ita hoc loco disputat Justinianus, quasi actio de peculio & actio de in rem verso non sint duæ distinctæ actiones, sed una tantum, quæ habeat duo capita duasque condemnationes. Unde quidam existimaverunt, actionem de in rem verso non esse propriam formulam & per se constantem, sed accessionem & appendicem dumtaxat actionis de peculio institutam & exemptitiam. Proinde creditorem, qui de in rem verso agere instituit, de peculio actionem postulare oportere, ita ut simul illud emblemata de in rem verso adjici postulet. Hotom. Tuning. hic. Quidam verò actioni de peculio etiam inesse adjectionem de in rem verso, nec actionem de in rem verso per se exerceri, nisi cum deficit actio de peculio. D. Cujac. hic. Duar. in tit. de in rem vers. Neutri bene, meo quidem iudicio. Nam, ut ego existimo, actio de in rem verso tam propria & per se constantis formula est, quam ea de peculio: potestque, non tantum cum actio de peculio deficit, sola & per se institui, veluti cum peculium servo sine dolo malo ademptum est, aut morte servi peculium extinctum, annusque, intra quem de peculio agi poterat finitus; quibus casibus hæc actio etiam necessaria est, l. 1. §. 1. l. 14. l. filiusfam. 19. in fin. de in rem vers. sed etiam tunc, cum simul de peculio competit, §. seq. in fin. & §. ult. l. 1. hoc tit. d. l. 1. in princ. Et cur tandem quæso non liceat mihi, si velim, de in rem verso seorsum agere, quamvis & de peculio experiri queam? Cum autem simpliciter de peculio agitur, negamus, clausulam illam de in rem verso de

peculio actioni inesse aut pro adjecta haberi. Æstimatum quidem tunc quoque quid in rem domini versum est, sed tanquam servo debitum, ut tanto plus in peculio esse censeatur: uti docet d. l. 1. §. ult. & d. l. 19. At in condemnatione seorsum ejus, quod versum est, ratio non habetur, sed universi peculii sic, ut de toto deducatur, quod versus domino debet. Quod secus est, si adjecta fuerit clausula de in rem verso, ut docemur hoc text. Et ex contrario si simpliciter de in rem verso actum sit, peculii nulla ratio habetur, sed ejus tantum, quod in rem versum est. Quid igitur est, quod Justinianus hic ait, unam esse actionem, qua de peculio, deque eo, quod in rem versum sit, agitur? Nimirum ostendere voluit, non tantum singulis actionibus separatim aut de peculio aut de in rem verso agi posse, sed etiam conjunctim, unaque actione, ut caput simul utrumque ita, ut proponit, in iudicium deducatur: eamque agendi formam esse commodissimam: propterea quod tunc utriusque rei ratio habeatur, & prius dominus damnetur in solidum ejus, quod in rem ipsius versum esse probatum fuerit, de quo non deducit, quod sibi debet: & si illud non sufficiat, tum porro damnetur, quatenus est in peculio, salvo beneficio deductionis. At seorsum altera intentata ad alteram ex eadem causa regressus non datur: per l. 9. §. 1. de trib. & §. seq. hoc tit.

Ante deducitur quicquid servus domino, &c. debet Quemadmodum quod dominus servo debet, peculium auget, l. si servus 17. in fin. de pecul. ita ex contrario, quod servus domino debet, peculium minuit, atque extra peculium reputatur, quasi dominus prævenit, & cum servo egerit. Idemque est, si quid servus debeat iis, qui in potestate domini sunt, quoniam hoc quoque domino debetur, l. 5. §. ult. l. 9. §. 2. & 3. d. tit. Unum excipitur, si servus ordinarius qui debeat vicario suo, quod ideo placet de peculio ordinarii non deduci, quia aut ipse vicarius, ita & peculium ejus in peculio ordinarii est, d. l. servus 17. Ordinarius vicarii veluti dominus vicarii, vicarius δδλος οίκετης Gloss. Græc. Lat.

TEXTUS.

De concursu dictarum actionum.

5. Cæterum dubium non est, quin is quoque, qui iussu domini contraxerit, cuique instituta vel exercitoria actio competit, de peculio, deque eo, quod in rem domini versum est, agere possit. Sed

eris stultissimus, si omiſſa actione, qua facillimè solidum ex contractu consequi possit, se ad diffidentem perducatur probandi, in rem domini versus esse, vel habere servum peculium & tantum habere, ut solidum sibi solvi possit. Is quoque, cui tributoria actio competit, aequè de peculio, & de in rem verso agere potest. Sed sanè huic modo tributoria expedit agere, modo de peculio & de in rem verso. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea domini conditio præcipua non est, id est, quod domino debetur non deducitur, sed ejusdem juris est dominus, cujus & ceteri creditores: at in actione de peculio ante deducitur quod domino debetur: & in id, quod reliquum est, creditori dominus condemnatur. Rurſus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione totius peculii ratio habetur: at in tributoria ejus tantum, quo negotiatur. Et potest quisque tertia parte peculii, aut quarta, vel etiam minima negotiari: majorem autem partem in prædiis, aut fœnebris pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem, vel illam eligere debet. Certè qui potest probare, in rem domini versus esse, de in rem verso agere debet.

NOTÆ.

5. Dominus conditio præcipua non est) In tributario judicio non melior conditio domini, quam cæterorum creditorum, l. 1. de trib. act.

Ante deducitur quod domino debetur) Nam in actione de peculio dominus habet privilegium deductionis, d. l. 1. & §. 4. sup. eod.

In hac actione totius peculii) In actione de peculio totius peculii: in tributoria ejus dumtaxat partis, de qua negotiatum est, ratio ducitur, l. 11. de trib. act.

Aut fœnebris pecunia) Ergo locum non habet tributoria in fœnebris pecunia. Pac.

De in rem verso agere debet) Id est, expedit potius de in rem verso agere, quam tributoria, propter solidi condemnationem. Theophr.

COMMENTARIUS.

Locus hic planus est. Docet, ex uno eodemque negotio & contractu servi plures actiones concurrere & simul competere posse. Ut ecce, si servus peculium habens negotiationi alicui præpositus sit, & quid in utilitatem domini verterit, locus est & actioni tributoriæ, & de peculio & de in rem verso. Cujus rei hæc ratio est, quod hæc actiones non sunt actiones propriæ & per se constantes, sed tantum actiones ex contractu adjectiones. Exempli gratia, si quid institor vendiderit, pecuniamque in rem domini converterit, una tantum revera actione dominus tenetur, videbitur ex empto; sed trifariam ex ea causa

conveniri potest, ex empto institoria, ex empto de peculio, ex empto de in rem verso. Concurrent verò hæc actiones non cumulative, ut loquuntur, ut pluribus vel simul vel successive uti liceat; sed electivè, ut liceat unam eligere experiundi gratia; una autem electa seu in judicium deducta aliæ consumuntur, quoniam omnes ex uno eodemque negotio descendunt, l. 9. §. 1. de trib. act. l. 4. §. ult. b. tit. Planè de peculio, de quo eo, quod in rem versus est, simul agi potest, sed una judicii formula caput utrumque complectente, ut superius dictum est.

Sed erit stultissimus) Quoniam unius harum actionum electione cæteræ perimuntur, atque inter has aliæ aliis sunt ubiores aut commodiores, monet creditorem, ut in eligendo cautionem adhibeat, simul eum docens, quænam illæ sint, quibus plenius aut facilius suum consequi possit; quod electione, non interpretatione indiget.

TEXTUS.

De filiisfamilias.

6. Quæ diximus de servo & de domino, eadem intelligimus & de filio & filia, & nepote & nepte, & patre avove, cujus in potestate sunt.

COMMENTARIUS.

Hoc idem in principio hujus tit. monuit promittens, si quid propriè in patre & filio observaretur, id separatim se indicaturum: cujus rei unum exemplum mox §. seq. adducit: plura ejusmodi notavimus ad d. pr.

TEXTUS.

De Senatusconf. Macedoniano.

7. Illud propriè servatur in eorum persona, quod Senatusconsultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias dari eis, qui in potestate parentis sunt; & ei, qui crediderit, denegatur actio tam adversus ipsum filium filiamve, nepotem, neptemve, (sive adhuc in potestate sint, sive morte parentis, vel emancipatione sue potestatis esse cœperint) quam adversus patrem avumve, sive eos habeat adhuc in potestate, sive emancipaverit. Quæ ideo Senatus prospexit, quia sæpe onerati are alieno creditarum pecuniarum, quæ in trifariam consumebant, vitæ parentem in fidei commissum

COMMENTARIUS.

1 Scopus Senatusconsulti. An hocque ei sua vitæ

confet. An ei filius renuntiare possit. An in foro animæ se ejus auxilio tueri.

Filiusfam. ex contractu suo & ipse obligatur, l. filiusfam. 39. de obl. & act. & patrem obligat de peculio, §. actiones. 10. sup. de actionibus, l. 3. §. filiusfam. 5. & deinceps de pecul. Una tantum causa excipitur, ex qua placet, nec ipsum nec patrem ejus obligari, nempe si pecuniam mutuam acceperit: quod effectum est Senatusconsulto Macedoniano, cujus sententiam breviter hic complectitur Justinianus.

Senatusconsultum Macedonianum prohibuit) Hoc Senatusconsultum auctoritate Vespasiani factum refert Suetonius in ejus vita cap. 11. *Auctor*, inquit, *Senatus fuit Vespasianus decernendi, ne filiorumfam. scenerationibus exigendi crediti jus unquam esset, hoc est, ne post patris quidem mortem.* Tacitus autem lib. 11. *annal. c. 13.* id Claudio tribuere videtur, dum ait, eum coercuisse sævitiam creditorum, ne in mortem parentum pecunias filiusfam. scenerari darent. *VINN.* Eleganter hos auctores in concordiam reducit *Pet. Fab. Semestr. l. 25. p. 142.* ubi observat, Vespasianum sub Claudio Cos. fuisse duobus novissimis anni mensibus. *Suet. Vesp. cap. 4.* Utrumque ergo verum esse potest, Claudio hoc SC. tribuendum esse & Vespasiano: illi tanquam Principi; huic tanquam Consuli referenti ad Senatum. Jus enim referendi tum adhuc Coss. fuisse, patet ex *Gell. Noct. Att. IV. 10.* Cui hæc non satisfaciunt, is per me credat, Vespasianum de SCto. sub Claudio facto & postea desuetudine innumbrato iterum ad Senatum retulisse. *HEIN.*

Mutuas pecunias dari) Duo hic notanda. Primum, eum solum contra Senatusconsultum facere qui mutuum filiosfam. dedit, non qui alias contraxit, puta vendidit, locavit: modo ne quid factum sit in fraudem Senatusconsulti, l. 3. §. *is autem 3. de Senatusc. Mac.* Deinde solam pecuniæ numeratæ dationem Senatusconsulto prohibitam: cæteras autem res omnes utiliter filiosfam. mutuo dari, nisi & in his fraus Senatusconsulto quaeratur, l. 7. §. *mutui. 3. d. tit.* Illud non refert, utrum pecunia sub usuris mutuo data sit, an sine usuris, d. l. 7. §. *sive autem 9.* quamvis Senatus præcipue prohibuit filiosfam. scenerari, l. 1. d. *tit. l. 3. C. eod.* Planè ejus pecuniæ repetitionem non impedit Senatusconsulti auctoritas, quæ filiosfam. stadiorum vel legationis causa alibi degenti ad necessarios sumptus suppeditatur, modo ne excedat eam quanti-

tatem, quam pietas paterna non denegaret, d. l. 7. §. *quod dicitur. 13. l. 5. C. eod.* Et in universum cessat Senatusconsultum, si pecunia in rem patris versa, d. l. 7. §. *proinde. 11.* aut voluntate patris credita sit, d. l. 7. §. *interdum. 11. l. 12. eod. l. 2. l. ult. C. eod.*

Qui in potestate parentis) Sine discrimine sexus aut gradus, l. 9. §. 2. l. 14. *eod.* Nec refert, frugi sit filiusfam. an non; magistratus, an privatus: nisi castrensium aut quasi castrensium peculium habeat, ad cujus quantitatem placet cessare Senatusconsultum, quia in eo vice patrisfam. fungitur, l. 1. §. *ult. l. 2. eod.* In filiosfam. sub armata militia militante in totum cessat, l. *ult. §. ult. C. ad senat. Mac.*

Denegatur actio) Nempe si contra Senatusconsultum factum esse appareat. Quod si de eo ambigatur, exceptio adversus actionem dabitur, l. 1. *de Senatusc. Mac. junct. l. 9. de jurej.* quæ est illa à Jurisconsultis toties usurpata exceptio Senatusconsulti Macedoniani.

Vel emancipatione suæ potestatis esse coeperint) Cum scilicet pecunias mutuati essent, quo tempore adhuc in potestate erant. Nam veteri Senatusconsultum pecuniam credi filiosfam. cæterisque liberis, qui in potestate sunt, *bon. text. d. l. 1. l. 14. eod.* non verat credi jam emancipatis aut aliter sui juris vivo adhuc patre effectis, l. 3. §. *ult. eod.*

Quæ ideo Senatus prospexit) Non sine gravi causa Senatus cavet, ne cui, qui filiosfam. mutuum pecuniam dedisset, actio petitione daretur. Nam hoc modo dum creditores à datione pecuniarum deterrentur, præciditur filiosfam. materia luxurici, & occasio contrahendi æs alienum, qui cum opprimi coeperunt, verendum amplissimus ordo existimavit, ne ad præmaturum atque improbum successione & mortis paternæ votum impellantur, d. l. 1. & *hoc text.* Simile est apud Cicero in defensionem Sexti Roscii. *D. Tuldenus in comm. ad hunc tit. cap. ultim. quæritur* & de eo aliquando dubitarum scribit, etiam hodie secundum mores harum regionum vis sua Senatusconsulto constat. Et potest constare, sed certis tantum casibus, quoties scilicet creditor sciens in luxum pecuniam dedit, aut ea lege, ut post mortem patris redderetur cum scenero. Extra hos casus qui perpetuam æquitatis rationem habeant Senatusconsultum mansuetudini morum & humanitati nostrum temporum non convenire. Illud etiam tractatum est, an filiosfam. in hoc Senatusconsulti auxilio tueri possint in foro conscientiæ. *Wamefius cent. civ. 2. com. 99. Tuldenus ad tit. C. ad Senatusc. Mac. n. 1. rel.*

exercitoria vel infortoria actione tenetur, directo posse condici placet, quia hujus quoque jussu contractum intelligitur.

COMMENTARIUS.

Cui quod jussu vel de in rem verso, item cui exercitoria vel infortoria competit, is etiam directo patri & domino condicere potest, *l. si infortorem 29. de reb. cred. l. si quis. 17. §. ult. de inst. act. l. ult. pro soc.* Quod ego prudentium auctoritate introductum arbitror, qui postquam à prætorè obliqua agendi ratio constituta esset, etiam directam admiserint, hoc colore, quasi cum ipso patre aut domino res gesta sit, *hoc text. & dd. loc.* Hodie obliquæ istæ actiones, seu potius actionum adjectiones, quod jussu, tributoria, de peculio, de in rem verso, usum non habent: quoniam neque servos ullos habemus: neque liberi nostri eo jure apud nos sunt, quo apud veteres fuerunt. Tenemur quidem ex contractibus infortorum nostrorum aut alias præpositorum, sive liberi nostri sint, sive extranei, sed soli & directo, sicut supra quoque monuimus: ut proinde nec exercitoria nec infortoria in usu amplius sit, quamvis nomini adhuc frequententur: ut merito hunc titulum magna parte contrarium moribus nostris notet Christin. *vol. 3. dec. 34. post Bernard. Auctum. in collat. jur. Gallici cum Rom. C. hoc tit.*

TEXTUS.

De actione directa in patrem vel in dominum.

8. *Illud in summa admonendi sumus, id quod jussu patris domini ve contractum fuerit, quodque in rem ejus versum erit, directo quoque posse à patre dominove condici, tamquam si principaliter cum ipso negotium gestum esset. Ei quoque, qui*

TITULUS OCTAVUS.
DE NOXALIBUS ACTIONIBUS.

Dig. Lib. 9. Tit. 4. C. Lib. 3. Tit. 41.
Continuatio.

Superiore titulo actum de judiciis, quæ in dominos datur ex servorum contractibus, nunc agitur de iis, quibus domini tenentur propter eorum delicta. Nam servi non solum contrahendo dominos obligant, sed etiam delinquendo. Ex delictis privatis (publica enim huc non pertinent) duplex actio est; nam & extra ordinem criminaliter eo nomine agi potest, & civiliter, *l. d. del. priv. l. ult. de furt. l. ult. de injur.* Criminaliter ex delicto servi cum domino non agitur, sed in ipsum servum eum solum accusatio & vindicta criminis dirigitur, nisi forte jubente domino deliquit; quo casu etiam dominus tenetur, sed ex delicto proprio, ut quilibet alius, cujus mandatu flagitium aliquod perpetratum est, uti notatum sup. ad titulum. *7. de mand. Civiliter verò seu pecu-*

niariè cum solo domino agi potest: & si quidem jussit dominus servum delinquere, aut cum prohibere posset, non prohibuit, in solidum obligatur, perinde ac si ipse deliquisset: si verò ignoravit, aut cum sciret, prohibuit, sed frustra, noxalis actio in eum datur; cujus hæc vis est, ut si damnatus fuerit, liceat ei deditio corporis, quod deliquit, evitare litis aestimationem, *l. 1. cum 3. seqq. hoc tit.* De peculio ex delictis prodita non est, sicut nec ex contractibus noxalis, *d. l. 1. l. ex pœnalibus. 58. de reg. jur.*

TEXTUS.
De servis. Summa.

Ex maleficiis servorum, veluti si furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut
Ecc 2

aut injuriam commiserint, noxales actiones prodite sunt, quibus domino damnato permittitur, aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere.

COMMENTARIUS.

EX maleficiis) Nomine maleficii & quasi maleficium hic accipiemus, quemadmodum supra contractus appellations & quasi contractus continetur.

Veluti si furtum fecerint) Noxales actiones appellantur, quæ non ex contractu, sed ex noxa atque maleficio servorum adversus dominos iustituantur, l. 1. b. t. veluti si furtum fecerint, bona rapuerint, damnum dederint, injuriam intulerint, aut qua alia ratione deliquerint: nam exempli tantum causa quatuor istæ delictorum species nominantur. Planè delicta seu noxas accipere debemus privatas: nam ad eas noxas, quæ publicam exercitationem habent, hæc actio non pertinet, l. si quid sit 17. §. noxas. 18. de edil. edict. l. hæc stipulatio. 200. de verb. sign. Hinc autem apparet, actiones noxales non esse proprias & per se consistentes actiones, sed actionum ex delicto adjectiones, sicut actio de peculio adjectio est actiones ex contractu.

Aut litis æstimationem) Sola litis æstimatione in obligatione est: nam noxæ dedendi potestatem dominus à lege accipit, l. 6. §. 1. de re jud. unde intelligimus, non esse necessarium, ut in judicio noxali aut actor disjunctivè petat, aut judex disjunctivè sententiam pronuntiet; quamvis ita & pronuntiare usitatum, §. 1. inf. de off. jud. & peti consultum; ne, dum simpliciter litis æstimationem petimus, videamus arguere scientiam domini, & malè agere.

TEXTUS.

Quid sit noxa & noxia.

1. Noxa autem est ipsum corpus, quod nocuit, id est, servus: noxia ipsum maleficium, veluti, furtum, rapina, damnum, injuria.

COMMENTARIUS.

NON omnino abs re est, ut plerique clamant, quod hic tradit Justinianus, vocabulo noxæ significari auctorem maleficii servum. Nam etsi passim non minus noxa quam noxia pro ipso maleficio usurpatur, l. 1. l. 2. §. 1. l. si quis. 14. de nox. act. l. quid sit. 17. §. noxas. 18. de edil. edict. cum similibus. negari tamen non potest, quin aliquando veteres noxæ appellatione etiam ipsum servum, qui de-

liquit, intelligant: veluti cum dicunt, dominum habere noxæ dedendæ facultatem, l. item veniunt. 20. §. item §. de har. pet. l. 6. §. 1. de re jud. item noxam dedere l. 1. in fin. pr. de his qui desec. §. 1. inf. de off. jud. Neque enim aliud est noxam dedere, quam dedere servum noxiosum. Servius ad illud Virgilii 1. Aeneid. v. 45. Unius ob noxam, &c. Quidam noxa, que nocuit, noxia, id quod nocitum accipiunt. Planè cum dicunt noxæ dedere, noxa maleficium significat: est enim imperfecta illa locutio, & vetusta consuetudine subaudiendum, nomine, ut noxam sit genitivi casus. Eadem forma dicimus, cavere damni infecti, satis legatorum desiderare, l. 3. §. 2. ut in poss. leg. &c. nisi noxam pro pœna accipimus, ut noxæ dedere idem valeat, quod dedere pro pœnæ noxæ: nam & in noxam, & ad noxam dedere legitimus, l. 1. §. cum arietes. 21. si quod. dr. paup. sec. l. si in re. 19. §. ult. b. t. & veteres glossæ Philoxeni noxæ deditum interpretantur ἐξδοτοῦ ἐἰς κόλασιν, teste Salmastio de mod. usur. p. 888.

TEXTUS.

Ratio harum actionum.

2. Summa autem ratione permittum est, nec deditioe fungi. Namque erat iniquum, nequitiam eorum ultra ipsorum corpora dominis damnosam esse.

COMMENTARIUS.

Sicut durum atque acerbum videtur, eiusque damnum passus est, nulla ex parte satisfieri; ita & iniquum visum, dominum ex maleficio servi in plus teneri, quam ut noxæ eum dedat, l. 2. in pr. hoc tit.

TEXTUS.

Effectus noxæ deditiois.

3. Dominus noxali judicio servi sui nominis conventus servum auctori noxæ dedendo liberatur, nec minus in perpetuum ejus servi dominium à domino transfertur. Sin autem damnum ei, cui deditio est servus, resarciat quæ sita pecunia, auctori prætoris invito domino manumittetur.

NOTÆ.

3. Invito domino manumittetur) Singularis modus adipiscendi libertatem invito domino. De homine libero noxæ dedito idem tradit Papinianus apud Rufin. titul. de atroc. infam. COM-

COMMENTARIUS.

Dominus servum noxæ dedendo liberatur ab æstimatione litis, servique dediti dominium in perpetuum ab eo discedit, quamvis non statim pleno jure migret in eum, cui deditus est: nam noxæ deditio, Quiritarium dominium non transfert, sed bonitarium tantum, hoc est, facit, ut deditus in bonis esse incipiat ejus, cui deditur, l. electio. 26. §. ult. b. t. l. 2. in fin. si ex nox. caus. ag. Sed hac distinctione non amplius utimur, l. un. C. de stud. jur. Quir. toll.

Sin autem damnum) Singularis modus adificandi libertatem invito domino. Servus invito domino libertatem consequi non potest, quantumcumque pecuniam offerat: in proposito tamen placuit, eum posse, servumque noxæ deditum, si quæstra aliunde pecunia damnum sarcierit, auxilio prætoris, invito domino, cui deditus est, manumitti. Cujus ego rei hanc esse rationem puto, quod causa servitutis apud hunc dominum est damnum, quod ei datum est: quæ causa cum cesset oblata dampni æstimatione, cessare etiam debet effectus.

TEXTUS.

De origine harum actionum.

4. Sunt autem constitutæ noxales actiones aut legibus, aut edicto prætoris. Legibus, veluti furti ex lege 12. Tabularum, dampni injuria ex lege Aquilia. Edicto prætoris, veluti injuriarum, & rei bonorum raptorum.

Hic locus confirmat quod supra diximus, actiones noxales ab actionibus ex delicto non differre specie, sed tantum qualitate adjuncta, cujus is effectus est, ut servum noxæ dedere liceat.

Veluti furti) Intellige nec manifesti in duplum. Nam furti manifesti actio non legitima, sed honoraria est, inf. de perp. & temp. act. circa fin. pr. Accursius, Contius, Cujac.

TEXTUS.

Qui conveniuntur noxali actione.

5. Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si servus tuus noxam commiserit, quandiu in tua potestate sit, tecum actio est. Si autem in alterius potestatem pervenerit, cum illo incipit actio esse. At si manumissus fuerit, directo ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio. Ex diverso quoque directa actio noxalis esse incipit. Nam si

liber homo noxam commiserit, & is servus tuus esse cœperit, (quod quibusdam casibus effici primo libro tradidimus) incipit tecum esse noxalis actio, quæ ante directa fuisset.

COMMENTARIUS.

1. Cum servus ex contractu ne quidem post manumissionem conveniri queat, cur placeat, eum manumissum ex delicto directa actione teneri?

Noxalis actio caput sequitur) Iisdem verbis hæc regula assertur in l. qui ex pluribus. 20. b. t. Plerumque autem dicitur, Noxa caput sequitur, l. ult. eod. l. 1. C. eod. l. rem mihi. 21. in fin. commod. l. 1. §. ff. apud. 18. depof. l. 1. in fin. de priv. del. l. quod dicitur. 18. de furt. l. 4. C. an serv. pro suo fact. Id est, noxa aut potius noxalis obligatio & actio cum capite nocentis ambulat, committaturque auctorem noxæ servum, quocumque erat, & ad quemcumque perveniat. Unde in venditionibus servorum hæc clausula adjici solita erat, eos noxis solutos esse, l. 1. §. 1. & pass. de adil. edit. hoc est, non esse in ea causa, ut dominus eorum nomine iudicio noxali conveniri possit.

Si manumissus fuerit) Huic etiam casui accommodatur regula, Noxa caput sequitur, l. 1. §. ff. apud. 18. depof. l. 4. C. an serv. pro suo fact. Cæterum quia manumissus ipse iudicio conveniri potest, cessat actio noxalis, & cum eo directe agitur, perinde ac si, quo tempore deliquit, liber fuisset, l. quod ab alio. 15. de cond. furt. d. l. 4. C. an serv. pro suo fact. At enim cum servus ex contractu servitutis tempore invito ne quidem post manumissionem conveniri queat, l. 1. l. 2. & 5. C. d. tit. excepto casu speciali, l. 5. C. eod. cur placeat, ex delicto tempore servitutis commissio manumissum directe conveniri? Non sanè quia obligatio ex delicto, quæ ante naturalis erat, post manumissionem incipit esse civilis, ut putant D. Hotomann. & Tuning. nam & ex contractibus servi naturaliter obligantur, l. 14. de obl. & act. sed quia delicta domino ignorante & nolente committuntur, atque in invitos & ignorantes, ut proinde hinc nata obligatio personæ ipsius servi planè inhereat, servumque æquè ac liberum pœnæ subiciat, quæ etiam ipsi servo irrogatur, cum de coercitione corporali quæritur. Tantum obstat conditio servi, quominus pecuniario & civili iudicio cum eo agi possit, quod obstaculum manumissione removetur. Contractuum verò dissimilis ratio est. Nam servus peculium habens voluntate domini contrahere intelligitur:

tur: quippe cui dominus peculium concedendo etiam jus contrahendi tacite concedit, ut qui cum servo contrahit, non tam servi, cum quo scit nullam sibi actionem esse posse, quam domini personam spectare videatur.

Si liber homo) Hoc exemplum superiori contrarium est: nam ut illic actio noxalis ex postfacto incipit esse directa, ita hic directa fit ex postfacto noxalis. Nimirum semper actiones ex delicto venientes cum capite ambulant, l. 7. §. 1. de cap. min. l. 1. in fin. de priv. del.

T E X T U S.

Si servus domino noxiam commiserit, vel contra.

6. Si servus domino noxiam commiserit, actio nulla nascitur. Namque inter dominum & eum, qui in potestate ejus est, nulla obligatio nasci potest. Ideoque si in alienam potestatem servus pervenerit, aut manumissus fuerit, neque cum ipso, neque cum eo, cujus nunc in potestate sit, agi potest. Unde si alienus servus tibi noxiam commiserit, & is postea in potestate tua esse cœperit, interdicitur actio: quia in eum casum deducta sit, in quo consistere non potuit. Ideoque licet exierit de tua potestate, agere non potes: quemadmodum si dominus in servum suum aliquid commiserit, nec si manumissus aut alienatus fuerit servus, ullam actionem contra dominum habere potest.

C O M M E N T A R I U S.

Q UOD dictum est, ex maleficiis servorum noxales actiones proditas esse, noxamque sequi caput nocentis, eumque manumissum quoque teneri, id ita se habet, si servus extraneo noxiam commiserit, secus autem si domino: nam hic jus potestatis facit, ut nulla ab initio nascatur actio, l. 1. C. hoc tit. l. ult. C. an serv. pro suo fact. ubi facete Diocletianus & Maximianus jubent, dominum servum domi convenire, id est, verberibus castigare.

Et ideo si in alienam potestatem) Confectarium ex præcedenti. Nam ex eo, quod ob noxam à servo in dominum commissam nulla actio nascitur, hoc necessario sequitur. Neque enim potest actio, quæ nata non est, servum auctorem noxæ sequi, aut post ejus alienationem vel manumissionem demum nasci, d. l. ult. C. an serv. pro suo fact. d. l. 1. C. hoc tit. l. quod dicitur. 18. de furt.

Unde si alienus servus) L. si alienus 37. hoc tit. d. l. ult. C. an serv. pro suo fact. Regula de extinctione obligationis postquam in eum ca-

sum recidit, à quo incipere non potest, à me exposita est ad §. ex contrario 14. sup. de legat.

Interdicitur actio) Legendum haud dubie interdicitur, cum Ruffardo, Cujacio, & Hotomanno. Theophilus reddidit *αποβίβρωται*, id est, extinguitur: quo verbo in eadem re utitur Triphovin. d. l. si alienus 37. hoc tit.

Licet exierit de potestate) Quoniam actio semel extincta non restauratur, d. l. ult. & d. l. alienus 37. l. qui res 98. §. aream. 8. de solut.

Si dominus in servum suum) Hoc eandem rationem habet: quia scilicet nulla ex ipso facto nata fuit actio.

T E X T U S.

De filiisfamilias

7. Sed veteres quidem hoc in filiis familiarum masculis & fœminis admiserunt: nova autem hominum conversatio hujusmodi asperitatem recte repugnandum esse existimavit, & ab usu communi hoc penitus recessit. Quis enim patiatur, filium suum & maxime filiam, in noxam alii dari, ut pene per filii corpus pater magis quam filius periclitetur? Cum in filibus etiam pudicitia favor bene excludat. Et ideo placuit, in servos tantummodo noxales actiones esse proponendas: cum apud veteres legum commentatores invenerimus sapius dictum, ipsos filios familiarum pro suis delictis posse conveniri.

N O T Æ.

7. In noxam alii dare, ut pene per filii corpus) Cujac. ex lib. vet. dare, ut pene per corpus pater magis, &c. &c. quomodo & Theophilus videtur.

Pro suis delictis conveniri) Etiam pecuniariè, dd. ll. Quin in patrem etiam post condemnationem actio iudicati de peculio datur, l. 3. §. 11. de pecul.

C O M M E N T A R I U S.

A PUD veteres non minus filiorum familiarum que familie noxæ deditio, quam servorum permittebatur: nam patri non minor in liberos, quam domino in servos potestas erat. Sed postea illud displicuit, diu tamen ante tempora Justiniani, ut alibi probavimus, l. 33. & seqq. hoc tit. l. 1. §. 7. de his qui effud. l. 5. §. pen. de obl. & act. Paul. 2. sent. 11. Papin. apud leg. Mos. & Rom. pariatorem, tit. 2. Rationes displicentia variae his asseruntur. Prima sumitur à miseratione liberorum, qui ita in servitum alii tradebantur: cui adjungitur alii à favore pudicitia, tangens præcipue sexum fœmineum. Tertia ducitur à miseratione

patris: quo facit l. 8. in fin. quod met. caus.
 Chrysof. hom. 29. in Genes. c. 9. ἰερεὺς πο-
 λυὸν ἔλατο πατέρας ὑπὲρ παιδῶν τιμωρίας ὑπο-
 στήναι, &c. Scitis, sæpè patres optare pœnam pro
 liberis sustinere. Postrema ex eo, quod ipsi libe-
 ris ex delictis suis pecuniariè quoque conveni-
 re possint: qui si condemnati fuerint, judi-
 cium facere tenentur. Quin etiam in patrem
 quoque post condemnationem actio iudicati
 peculio datur, l. 3. §. idem scribit. II. de
 vul. l. 1. §. 35. de nox. act. Actionum noxa-

lium hodie nullus usus est, quoniam servos
 non habemus. VINN. Vel potius, quia servos
 non habemus ejus conditionis, cujus erant
 servi Romanorum. Servi, quales Germanicæ
 originis generis semper habuerunt, (vid.
 Tac. de Mor. Germ. c. 25.) qualesque etiam
 num in Westphalia aliisque locis sub nomine
 hominum propriorum reperiuntur, non sunt
 res, sed personæ, quamvis glebæ adscriptæ.
 Et hinc si deliquerunt, non dantur noxæ, sed
 ipsi vel mulctantur, vel castigantur. HEIN.

TITULUS NONUS.

SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR.

D. Lib. 9. Tit. 1.

Nexus.

IN numero actionum noxalium est & ac-
 tio de pauperie: nam quemadmodum su-
 periores ob noxam servi, ita hæc ob
 noxam animalis in dominium datur, ut
 aut damnnum farciat, aut corpus quod nocuit,
 noxæ dedat.

TEXTUS.

De actione, si quadrupes ex l. XII. Tab.

Animalium nomine, quæ ratione carent, si qua
 lascivia, aut pavore, aut feritate pauperiem fe-
 cerint, noxalis actio leg. 12. Tab. prodita est:
 quæ animalia si noxæ dedantur, proficiunt reo ad
 liberationem: quia ita lex 12. Tab. scripta est,
 si puta, si equus calcitrosus calce percusserit, aut
 hoc cornu petere solitus, cornu petierit. Hæc autem
 actio in iis, quæ contra naturam moventur, lo-
 tum habet. Ceterum si genitalis sit feritas, cessat
 actio. Denique si ursus fugerit à domino, & si no-
 tuerit, non potest quondam dominus conveniri, quia
 desit dominus esse, ubi fera evasit. Pauperies au-
 tem est damnnum sine injuria facientis datum. Nec
 potest animal injuriam fecisse dici, quod sen-
 tus caret. Hæc quidem ad noxalem pertinent ac-
 tionem.

NOTÆ.

Aut feritate) Non naturali, sed qua contra
 naturam generis sui animal motum pauperiem
 dedit, l. 7. §. 7. hoc tit. ἐξ ἄσυνε τῆ φύσεως. Arist.
 7. Eth. 7.

Ita lex 12. Tab. scripta) D. l. 1. in pr. Legis
 etiam Soloniæ de pauperie meminit Plutarch.
 in Solon. p. 91. vid. & Levit. 21. vers. 28. & seqq.
 Plaut. 11. de legib. VINN. Lex illa Solonis est
 de cane & aliis quadrupedibus obnoxiam de-
 dendis. Sed dubito, an unquam leges Solonis

dictæ sint Soloniæ. Placuit hæc denominatio
 Cujacio in Not. ad Paull. Rec. Sent. lib. 1. tit.
 15. §. 1. quia ibi mentio fit legis Pefulaniæ de
 cane. Unde vir summus legem Soloniam ex-
 culpfit. Vid. Antiq. nostr. Rom. hoc tit. §. 2.
 p. 260. HEIN.

Contra naturam moventur) Quod si culpa
 aut instigatu hominis fera damnnum dederit,
 damni injuriæ agetur, d. l. 1. §. 4. & 3. seqq.
 Si genitalis sit feritas) Id est, genuina & natu-
 ralis, d. l. 1. §. 10.

COMMENTARIUS.

Animalium nomine) In rubr. hic, & in π^o.
 quadrupedum tantum mentio fit. Nimi-
 rum lex 12. Tab. nominatim de qua-
 drupedibus scripta fuit, quæ feræ solæ nocere
 solent. Placuit tamen, utilem actionem
 dari, etsi non quadrupes, sed aliud animal
 pauperiem fecerit, l. 4. hoc tit. Porro qua-
 drupedum quædam sunt pecudes, nimirum
 quæ gregatim pascuntur, quædam non pecu-
 des, §. 1. & §. cap. 13. sup. de leg. Aquil. Rur-
 sus non pecudum quædam sunt cicures, man-
 suetæ, domesticæ, ut canes, feles, l. 2. §. 2.
 ad leg. Aq. quædam feræ bestię, in quibus ge-
 nitalis est feritas, ut ursi, apri, leones, l. 2.
 §. in bestiis 20. hoc tit. d. l. 2. §. 2. ad leg. Aq.
 Ad solas autem pecudes, aut utique ad qua-
 drupedes mansuetas tantum hæc actio perti-
 net. De feris tamen bestiis utilis datur, §. 1.
 infr. eod.

Aut pavore) Alias fervore. Theophil. κατά
 θερμότητα.

Aut feritate) Non naturali, sed qua contra
 naturam generis sui mota damnnum dederunt:
 nam motus in animali non nisi qui contra na-

turam est, huic actioni locum facit, ut mox sequitur.

Noxalis actio) Id est, ita de pauperie, ut si quidem is, cum quo agitur, damni æstimationem præstare velit, animal retinere possit; si verò noxæ dedere malit, liberetur, l. 1. eod.

Quia ita l. 12. Tab. scripta) Et ideo ita scripta, quoniam iniquum erat, ferociam horum animalium ultra corpora ipsorum dominis damnosam esse, arg. §. 2. tit. præc. Sanè ex causa etiam gravius coerceri dominus poterit, veluti si sciens vitium animalis, id passus sit vagari sine custode.

Quæ contra naturam moventur) Id est, contra naturalem mansuetudinem omnium ejus generis animalium, & quasi ex contracto quodam vitio, ut exempla equi calcitrosi, & bovis cornu petere soliti ostendunt: alioqui culpa aut instigatu hominis damnum datum credendum est, & lege Aquilia vel in factum agendum, l. 1. §. itaque 4. cum 3. §§. seqq. hoc tit.

Si genitilis sit feritas) Id est, nativa. Gell. lib. 4. cap. 1. Ajunt, Trebatium ex edicto apposuisse, si ea mulier à principio genitili in sterilitate esset. Et igitur actio de pauperie ob damnum à feris bestiis illatum non conceditur, l. 1. §. in bestiis 10. hoc tit.

Denique si rursus fugerit) Si fera nocuit, postquam fugisset, ideo de pauperie non competit, quia nullius erat, cum damnum daret. Idem est, si fugerit, postquam nocuisset; quia instar servi manusiis est, nec dedi, quæ evasit, fera potest. Sed & si adhuc in potestate sit, tamen de pauperie in dominum non datur; quia cessat hæc actio, ubi genitili feritate animal nocuit, l. 1. §. in bestiis 10. hoc t. Cæterum postremo hoc casu, & si non directa, utilis tamen de pauperie competit, §. 1. inf. eod.

Quod sensu caret) Id est, non sentit aut intelligit se delinquere, quod rationis usu caret. Nam sensum utique & animam sentientem etiam animalia bruta habent. Sed & injuriam facere dici possunt, eo scilicet sensu, quo & jure uti dicuntur, sup. de jur. nat. gent. & civ. Unde si arietes commisserunt, & alter alterum occidit, inter provocantem ceu injuriam inferentem, & provocatum ceu injuriam illatam repellentem, distinguitur, l. 1. §. cum arietes 11. hoc tit. vid. Grot. 1. de jur. bell. cap. 2. num. 3.

TEXTUS.

De actione ædilitia, concurrente cum actione de pauperie.

1. Cæterum sciendum est, ædilitio edicto probi-

beri, nos canem, verrem, aprum, ursum, leonem ibi habere, quæ vulgo iter fit: & si adversus ea factum erit, & nocitum libero homini esse dicatur, quod bonum & æquum judici videtur, tanti damini condemnatur. Cæterarum verò rerum, quanti si damnum datum fit, dupli. Præter has autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habeat. Numquam enim actiones, præsertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam consumat.

NOTÆ.

1. Ursum, leonem) Aliæ id genus animalia, quæ noceant, l. 41. d. tit.

Et de pauperie) Utilis scilicet, ut supra diximus. Utilis item datur, cum non quadrupes, sed aliud animal damnum dedit, l. pen. hoc tit.

COMMENTARIUS.

1. An nomine damni à cane dati directa de pauperie competat? & quædam usu nunc recepta.

EDICTO ædilitio vetitum est, ibi canem, verrem, aprum, lupum, aliudve id genus animal, quod nocere solet, habere, quæ vulgo iter fit, l. enim 40. §. 1. cum ll. seqq. ad ædil. edict. ubi verba edicti referuntur.

Nocitum libero homini) Ob vulnus ab animali nocere solito in via publica homini libero inflictum, actio ex edicto in bonum & æquum conceditur, l. qua vulgo, d. tit. scilicet ut non deformitatis ratio habeatur, cum liberum corpus æstimationem non recipiat: sed impensarum in curationem factarum, & operarum amissarum, quasque amissurus quis esset inutilis factus, l. 3. hoc tit. Quod si liber homo ea re deperit, ducentorum solidorum judicium datur, d. l. qua vulgo 41.

Cæterarum rerum, quanti damnum datum, dupli) Ob damnum à fera bestia aut vitioso animali aliter quàm homine libero vulnerando in via publica datum, in duplum actio datur, d. l. qua vulgo 41.

Et de pauperie competit) Utilis scilicet. Nam ut ante dictum est, directa non competit de damno dato à fera bestia; sed nec utilis tunc aliter locum habet, quàm si fera, quæ nocuit, adhuc in potestate sit. An nomine damni à cane dati directa de pauperie competat, dubitatum est, propterea quod Solon in lege, quam de animalium brutorum pauperie tulit, nominatim canis mentionem facit auctore Plutarcho; & similiter Plato lib. 11. de legib. Verisimile autem est, decemviros à legibus Atheniensium suam sumpisse. Quod ego in medio relinquo: quoniam effectu juris nihil interest, utilem an directam competere dicamus, ut in specie, l. 2. §. 1. hoc tit. Si pecunia

Secundum naturam suam agendo damnum de-
derit, puta agrum alienum depastum sit, non
agitur de pauperie, sed propria actione de
pactu pecoris, quæ & ipsa noxalis est, & si-
mul dum de pauperie prodita lege 12. tabb.
Paul. 1. sent. 15. l. qui servandorum 14. §. ult.
de præscr. verb. Hodie noxæ deditio non usur-
patur, sed damnus datum æstimatur arbitrio
iudicis. Weseimb. d. loc. tit. n. 6. Busius in l.
1. §. planè 11. ff. hoc tit. Grot. tamen, lib. 3.
introd. cap. 38. simpliciter jus Romanum re-
fert, quasi noxæ deditio etiamnum posita sit
in arbitrio domini: quod & Groenew. de ll.
abrog. hic, affirmat. Invaluit quoque contra

jus civile Rom. l. Quintus 39. §. ad l. Ag. ut
pecus in alieno agro deprehensum includere
liceat, quoad domino pascuorum satisfiat.
Weseimb. d. loc. Baro Tuning. hic. Grot. d. loc.
(Numquam actiones, præsertim pœnales) Hoc
idem traditur in l. pen. de ob. & ast. l. num-
quam 130. de reg. jur. l. 2. de priv. delict. De
concurfu plurium actionum longa & perple-
xa, neque hujus loci disputatio est: adeantur
Pet. Fab. ad l. nemo 43. §. & d. l. numquam
130. de reg. jur. Don. lib. 21. comm. 3. Ho-
tom. illust. quæst. 29. Tim. Fab. disp. annu-
28. Bachov. hic, qui istam materiam ex pro-
fesso & plenè tractaverunt.

TITULUS DECIMUS.

DE IIS PER QUOS AGERE POSSUMUS.

Ratio ordinis.

Precedentes tituli nos docuerunt, qui-
bus actionibus quis alieno nomine
conveniri possit. Non incommode
nunc subjicitur de personis, per quas
agere cuique, litemque intendere aut exci-
pere.

TEXTUS.

Per quos agere liceat.

Nunc admonendi sumus, agere posse quemlibet
hominem aut suo nomine, aut alieno. Alieno, ve-
luti procuratorio, tutorio, curatorio, cum olim
in usu fuisset, alterius nomine agi non posse, nisi
pro populo, pro libertate, pro tutela. Præterea
lege Hostilia permissum erat, furti agere eorum
nomine, qui apud hostes essent, aut reipublicæ
causa abessent, quive in eorum cujusvis tutela es-
sent. Sec quia hoc non minimam incommoditatem
habebat, quod alieno nomine neque agere, neque
excipere actionem licebat, coeperunt homines per
procuratores litigare. Nam & morbus & etas &
necessaria peregrinatio, itemque aliæ multæ cau-
sæ sepe hominibus impedimento sunt, quominus
rem suam sibi exequi possint.

NOTÆ.

Pro populo) Pro populo agebat actor, syn-
dicus, curiæ opes, quoniam universi agere non
possunt.

Pro libertate) Quia servo jus non erat lege
agendi: quam ob causam assertor constituēba-
tur. Livius lib. 3. cap. 44. Assertor est vindex
alienæ libertatis. Donat. in And. act. 2. scen. 1.

Pro tutela) Id est, nomine tutorio pro pu-
Tom. II.

pillo; quippe qui propter ætatem ipse in ju-
dicio consistere non potest.

COMMENTARIUS.

Alterius nomine agere non posse) Antiqui-
tatis alieno nomine agere non licebat.
Nam actiones omnes legitimæ erant, id
est, certis ac solemnibus formulis constabant,
l. 2. §. deinde 6. de orig. jur. quam proinde suo
quemque nomine & præsentem proponere
oportebat. Cujus rei arg. est caput illud in
duodecim tabulis, cujus meminit Gell. lib.
20. cap. 1. Si morbus etatisve vitium ne ei sit, qui
in jus vocabit, juramentum dato, si volet, arce-
ramve sternito. Sed postquam actus contentio-
sæ jurisdictionis qualitatem illam, ex qua
olim legis actiones æstimabantur, amiserunt,
coeperuntque per procuratores exerceri, so-
li actus jurisdictionis voluntariæ, quales sunt
adoptio, emancipatio, manumissio, nomen
vetus legis actionum & naturam retinuerunt,
ut alieno nomine expediri nequeant: eoque
refero l. nemo. 123. de reg. jur. add. quæ scrip-
simus ad §. sed. eifs. 8. sup. quib. mod. jus pat.
pot. solo.

Nisi pro populo, pro libertate, pro tutela) Hæ
causæ necessario exceptæ: quoniam nec uni-
versi agere possunt, nec servo jus erat lege
agendi; quam ob causam assertor constituē-
batur, tot. tit. C. de assert. tol. Pupillus au-
tem propter ætatem in judicio consistere non
poterat.

Pro tutela) Id est, pro pupillo, nomine tu-
torio. Quod ideo moneo, ne quis hunc lo-
cum cum Theophilo interpretetur de duobus
Pff in-

inter se de tutela contententibus, uter ipso-
rum tutor esse debeat: quod est ineptissi-
mum.

Lege Hostilia) Pacius in notis marginalibus
ait, hanc legem tulisse A. Hostilium consu-
lem cum A. Atrilio, anno ab urbe condita
580. quo auctore, nescio.

Non minimam incommoditatem) Usus procura-
torum perquam necessarius est, ut, qui re-
bus suis superesse vel nolunt, vel non possunt,
vel non satis commode possunt aut honestè,
per alios possint vel agere, vel actionem exci-
pere, l. 1. §. 2. de procur.

Nam & morbus & aetas, &c.) Hujusmodi
impedimenta usum procuratorum initio in-
trodixerunt, l. 1. §. 2. de procur. quo tamen
semel recepto, etiam extra causam necessita-
tis aut impedimenti per procuratores lis in-
ferri vel suscipi coepit. VINN. Enimverò quia
non ferebant leges, & actiones legis admitte-
rent procuratores; Jcti excogitarant mo-
dum, quo possent procuratores salvo illo ve-
tere principio l. 123. ff. de R. J. admitti. Fin-
gebant enim procuratores quidem mandato
constitui, sed litis contestatione fieri domi-
nos litis, adeoque non pro aliis lege agere, vel
item excipere, sed pro se ipsis. Plura de hac
fictione diximus in *Elem. Jur. Civ. sec. Ord.*
Inst. §. 1246. seqq. HEIN.

TEXTUS.

Quibus modis procurator constituatur.

1. *Procurator neque certis verbis, neque præ-
sente semper adversario, immo & plerumque eo
ignorante, constituitur. Cuicumque enim permi-
seris rem tuam agere, aut defendere, is tuus pro-
curator intelligitur.*

NOTÆ.

1. *Procurator*) Procurator dicitur, quis-
quis aliena negotia mandatu domini adminis-
trat, d. l. 1. pr. & §. 1. sed ad propositam ma-
teriam pertinent soli procuratores forenses.

Neque certis verbis) D. l. 1. §. 1. id est, non
verbis solemnibus, aut conceptis, sed nudis.
Paul. 1. sent. 3.

Cuicumque permiseris) Dummodo procura-
tor esse non prohibeatur, §. ult. inf. de except.
Pac.

Is tuus procurator intelligitur) Specialiter ta-
men procurator à reo datus, defensor dicitur;
quem actor constituit, procurator, tit. de
proc. & defens. qui sine mandato causam alteri-
us defendit, idcirco defensor dicitur, l. 28.
l. 40. §. 2. l. 51. &c. d. tit.

1 *Quale sit officium, & quæ potestas procura-
ris, maximè hodie.*

PROCURATOR in usu juris dicitur, qui aliena
negotia mandatu domini administrat.
Nec is tantum, qui administrat forensia & ju-
dicialia sed etiam qui alia quævis extra judi-
cium, l. 1. in pr. & §. 1. de procur. vid. sup.
tit. de mandat. sed de hoc genere nunc non
quæritur. Soli illi ad propositam tractatio-
nem pertinent, qui quod alienam litem pro-
curant, procuratores ad lites vulgo appel-
lantur.

Neque certis verbis, neque præsentè adversario)
d. l. 1. §. 1. Hic autem locus indicio est, olim
certam fuisse formulam verbis quibusdam so-
lemnibus conceptam, qua procuratores præ-
sentibus adversariis constituerentur.

Rem tuam agere aut defendere) Specialiter
tamen procurator à reo datus defensor dicitur;
quem verò actor constituit, procurator,
nomine generis ad speciem oppositam con-
tracto, rub. de procur. & def. Specialissime
autem defensor eum denotat, qui sine man-
dato absentis defensionem suscipit, §. si ve-
rò. 5. tit. seq.

Jure Romano procuratoris officium priva-
tum fuit: quod & nemo subibat invitus, l. in-
vitus. 17. C. de proc. & quivis mandatu domi-
ni exercere poterat, l. 1. eod. utique si non ex-
pressè procurator esse prohiberetur, §. ult. inf.
de exc. At moribus hodiernis procuratorum
munus publicum est, cum in unoquoque fo-
ro certæ personæ designentur, juramentoque
adigantur, quæ solæ id munus obeant, sin-
gularumque negotia exemplo advocatorum
suscipere cogantur. Quod tuendæ forensis dig-
nitatis causa institutum est, ne scilicet rerum
forensium omnino imperiti negotia privato-
rum apud magistratum defendant, arg. l. 1.
de postul. Bart. bic. comm. part. ult. & sup. de
mand. Gail. 1. obs. 43. Merul. lib. 4. dist. 3.
tit. 13. Gudelin. lib. 4. de jur. nov. cap. 4.
Christin. vol. 2. decis. 107. Zypz. not. jur.
Belg. de procur. qui eodem loco etiam accura-
tè docet quibus rebus advocati & procurato-
ris munia discrepent. Quæ sit potestas cujus-
que procuratoris, ex forma mandati simul-
que ex mente domini æstimandum est. Ali-
quando enim plus videri potest mandatum
quàm expressum: ut ecce, ei, cui mandatum
est in rem agere, censetur quoque, si res mo-
bilis est, mandatum, ut negat ad exhibendum,
l. ad rem. 56. de procur. Nam in universum cui
aliquod negotium mandatum est, cuncta si-
mul concessa videntur, sine quibus illud ne-
go-

gotium explicari non potest, l. 2. & ibi DD. de iurisd. Item procurator ad agendum datus poterit quoque dominum in mutua petitione, quæ forte à reo adversus eum fiet, defendere; quoniam quicumque nomine alieno agit, hoc ipsum etiam cavere debet, l. servum 33. §. ait prator. 3. de procurat. Ludov. Rem. singul. 115. Ex contrario quamvis generale sit mandatum, tamen eo non intelliguntur contineri, quæ verisimile est non facile quempiam mandatum fuisse, cujusmodi sunt causa famæ, transactio, delatio iusjurandi, & similia, quæ idcirco dicuntur se speciale exigere mandatum, l. non solum. 39. §. ult. l. mandato. 60. eod. tit. cap. qui ad agendum. 4. x. eod. in 6. & ibi Glossa. Welsemb. par. de procur. num. 7. & 11. Merul. lib. 4. dist. 3. tit.

13. cap. 3. & 4. Gudelin. lib. 4. de jur. nov. cap. 4.

T E X T U S .

Quibus modis tutores vel curatores constituuntur.

2 Tutores & curatores quemadmodum constituuntur, primo libro expositum est.

C O M M E N T A R I U S .

Tutores & curatores aliis modis, quàm procuratores, constituuntur, nimirum aut testamento à parentibus, aut lege, aut à magistratibus, quibus id specialiter permisum est, ut suis locis expositum est, lib. 1. tit. 13. & seqq.

TITULUS UNDECIMUS. DE SATISDATIONIBUS.

Dig. Lib. 2. Tit. 8. C. Lib. 2. Tit. 57.

Continuatio. Cautio quotuplex.

Quoniam alieno nomine sine satisfatione agi non potest, multoque minus actio alieno nomine suscipi, non intempestivè tractatio de satisfationibus subijcitur. Videamus igitur, quid sit satisfatio. Cautio alia dicitur nuda, quæ est promissio securitatis sine pignore aut fidejussore, cui si iusjurandum accedat, dicitur juratoria, §. 2. inf. eod. alia idonea, quæ satisfatio vocatur: & fit vel pignorum datis, vel fidejussoribus, l. promissor. 21. §. 2. de const. pec. frequentissimè tamen ea, quæ fit datis fidejussoribus, in specie satisfatio appellatur, l. 1. qui satisf. l. 3. C. de verb. sign. & quoties lex aut prator satisfationem desiderant, regulariter fidejussoribus datis cavendum est, l. 7. de stip. pret. quamquam nonnumquam & pignora admittuntur, l. 1. §. jubet. 9. de collat. leg. 2. §. quod legat. Finis satisfationum & cautionum, de quibus hoc tit. agitur, hic est, ut iudicium, eaque, quæ in iudicio usque ad sententiam aguntur, tanto magis rata sint, effectumque suum consequantur.

T E X T U S .

De iudicio personali.

Satisfationum modus alius antiquitati placuit, alium novitas per usum amplexa est. Olim enim si

in rem agebatur, satisfare possessor compellebatur, ut, si victus esset, nec rem ipsam restitueret, nec litis estimationem, potestas esset petitori aut cum eo agendi, aut cum fidejussoribus ejus. Quæ satisfatio appellatur iudicatum solvi. Unde autem sic appelletur, facile est intelligere. Namque stipulabatur quis, ut solveretur sibi, quod fuisset iudicatum. Multo magis is, qui in rem actione conveniebatur, satisfare cogebatur, si alieno nomine iudicium accipiebat. Ipse autem qui in rem agebat, si suo nomine petebat, satisfare non cogebatur. Procurator verò si in rem agebat, satisfare jubebatur, rem ratam dominum habiturum. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores vero & curatores eodem modo, quo procuratores, satisfare debere, verba edicti faciebant. Sed aliquando bis agentibus satisfatio remittebatur. Hac ita erant, si in rem agebatur.

N O T Æ .

Satisfationum) Satisfare propriè est fidejussoribus datis cavere, l. 1. qui satisf. cog. l. 3. C. de ver. sig. l. 7. de prat. stip.

Si alieno nomine iudicium accipiebat) Quoniam nemo alienæ litis defensor idoneus sine satisfatione, l. 46. §. 2. l. 53. de procur. Ceterum & de rato cavere debebat, l. 40. §. 2. b. 1.

Satisfare jubebatur, rem ratam, &c.) Nempe ubi de mandato domini non satis liquide docere poterat, arg. l. 3. §. 2. ut in poss. leg. Eff 2

l. 1. C. de proc. neque enim, qui mandatum domini ostendit, supervacua cautione onerari debet, d. l. 1. C. de procur.

COMMENTARIUS.

- 1 Procuratorem, de cujus mandato constat, non cavere de rato.
- 2 Sed neque tutorem, quem talem esse constat.

Antiquitati placuit) Antiqui hujus juris vestigia non pauca nobis in π . reliquerunt, Compositores, uti ex iis, quæ sequuntur, apparebit. Proponitur autem hoc jus sub triplici distinctione, actionis in rem & in personam, rei & actionis, personarum principalium & pro his judicio intervenientium.

Satisfidare possessor compellebatur) Olim in actione in rem possessor satisfidare judicatum solvi cogebatur, l. 8. & alib. jud. solv. l. si eum 33. de fidejuss. Patet etiam ex l. 1. C. uti poss. si possessor non cavisset, possessionem in adversarium translatam fuisse; nimirum quia periculum erat, ne rem faceret deteriore: qua de causa res mobilis nonnumquam sequestrari & apud officium deponi solebat, l. 7. in fin. qui satisfid. cog.

Nec rem ipsam, nec litis æstimationem) Hic locus confirmat, quod sup. de act. §. præterea 31. asseruimus, etiam civilem actionem in rem arbitrariam fuisse, id est, in ea quoque hoc observari solitum, ut primo possessor juberetur rem restituere, post deinde si non restitueret, condemnaretur in litis æstimationem.

Cum eo, aut cum fidejussoribus) Itaque contra quàm Hotomannus existimat, reo condemnato, nec solvente, non tantum in fidejussores, sed etiam in ipsum reum agi ex hac stipulatione potuit; licet hic propria quoque actione, judicati videlicet, teneretur.

Judicatum solvi) Hæc stipulatio, auctore Ulpiano l. 6. jud. solv. tres clausulas in unum collatas habet, de re judicata, de re defendenda, de dolo malo. Atque ex omnibus his causis committitur, l. 3. §. si reus. 8. l. 5. §. 2. l. cum querebatur. 13. l. ex clausula. 17. eod. Prima autem clausula omnium potissima est, & ideo inde nomen accepit.

Multo magis si alieno nomine) Olim qui in rem judicium alieno nomine suscipiebat, multo magis quàm reus satisfidare cogebatur: quoniam nemo alienæ litis defensor idoneus est sine satisfidatione, l. qui proprio. 46. §. 2. l. non videtur. 53. de procur. Sed & præter solitam satisfidationem judicatum solvi, etiam de ra-

to cavere debebat, l. Pomponius. 40. §. 2. d. tit.

Ipse autem qui in rem) Olim qui in rem suo nomine agebat, satisfidare non cogebatur. Quippe in cujus persona satisfidatio judicatum solvi locum non habebat, cum actor non damnetur: neque verendum erat, ne is, qui ultro litem intendit, moras necaret, litemve non persequeretur.

Procurator verò si in rem) Ait, procuratorem actoris satisfidare solitum fuisse rem ratam dominum habiturum. Falsa propositio, si de vero procuratore, seu eo, qui speciale mandatum domini profert, accipiat, l. 1. C. de procur. l. 3. §. 2. ut in poss. leg. fac. l. si procurator. 65. de procur. l. un. in pr. C. de satisfid. Nam stultum esset, cautionem de rato exigi ab eo, qui mandatum domini ostendit; nec minus iniquum, ubi nullum periculum est, ne dominus iterum agat, procuratorem superflua cautione onerari. At, inquis, qui mandatum non habet ad agendum, pro alio non admittitur, quamvis de rato cautionem offerat, nisi admodum raro, d. l. Pomponius. 40. §. ult. de proc. Quomodo igitur defendimus enuntiationem Justiniani? Nimirum inter eos, quos procuratores esse aut non esse constat, sunt intermedii, qui se procuratores esse dicunt, & de mandato domini aliquam saltem fidem faciunt, quamvis de eo satis liquide docere non possunt, ac de his solis dicimus textum hunc intelligendum esse, arg. l. 3. §. 2. ut in poss. leg. l. 1. C. de proc. quibus locis perspicue distinguitur inter eum, cui mandatum esse constat, & de quo dubitatur, ut ille ad agendum alieno nomine admittatur etiam sine cautione, hic non aliter, quàm si de rato cavent. Eadem quoque conditione admittuntur & sine mandato personæ conjunctæ, d. l. Pomponius. 40. §. ult. de proc. item procurator universorum negotiorum, l. 5. §. qui procurator. 18. de nov. op. nunc. VINN. Et hinc hodie de rato non cavent, nisi qui vel mandatum non sufficiens exhibent, vel ex mandato præsumpto agunt, tanquam personæ conjunctæ. HEIN.

Tutores & curatores eodem modo) Ait, tutorum & curatorum eandem in satisfidando conditionem fuisse, quæ procuratorum fuit: sed aliquando his agentibus satisfidationem remissam. Hæc quoque sententia falsa est. Nam non magis tutores, quos tales esse constat, de rato cavent, quàm procurator, quem talem esse certum est, l. vulgo. 23. de adm. tut. ejusque rei perspicua ratio est, quam etiam Justinianus consultus d. loc. assert, quia non minus tutor quàm procurator, rem in judicium deducit.

memerendum non fit, ne pupillus iterum ex-
heretur. Tunc solum cautio præstanda, cum
dubitatur, an quis tutor sit, vel an adhuc du-
bitetur tutela, d. l. vulgo. 23. Quod in procura-
tore, cum de mandato dubitatur, obtinere
tutela ante diximus. Itaque convertamus po-
tius propositionem cum Ulpiano in d. l. vul-
go. 23. dicamurque, tutores & curatores de
rato non cavere. Adjecta hac declaratione ex
eodem Ulpiano, ut si dubitetur an quis tutor
curator sit, tum cautio jure exigatur.

(Verba edicti) Videtur intelligere caput edi-
cti, quod recitat Ulpian. l. servum. 33. §. ait
curator. 3. de procur. ubi qui alieno nomine ac-
tionem postulat, jubetur cavere, se eum, cu-
jus nomine agere instituit, defensurum, si
quid vice mutua ab eo reus petat, & simul
eum, ad quem ea res pertinet, ratam rem ha-
biturum. Sed ut pars illa edicti non pertinet
ad procuratorem speciale mandatam habentem,
quippe quem constat de rato non cave-
re, ita nec ad tutorem pertinet, qui idem jus
habet: ac tamen altera illa cautio de defen-
dendo eo, cujus nomine agitur, etiam a pro-
curatore specialis mandatam habente præstan-
da sit; tamen tutores & curatores ne illa qui-
dem satisfactione onerari placuit, l. ult. §. 3.
de adm. tut. Sed de eo non quaeritur.

TEXTUS.

De iudicio personali.

1. Si verò in personam, ab aëtoris quidem par-
te eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua
in rem agitur: ab ejus verò parte, cum quo agi-
tur, si quidem alieno nomine aliquis interveniret,
omnimodo satisfidare, quia nemo defensor in aliena
re sine satisfactione idoneus esse creditur. Quod si
proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in per-
sonam, iudicatum solvi satisfidare non cogebatur.

NOTÆ.

1. Siquidem alieno omnimodo satisfidaret) Ju-
dicatum scilicet solvi, l. 5. §. ult. quib. ex caus.
in poss. Omnimodo, id est, etiam si mandatam
habeat, l. 21. rat. rem hab. l. 1. in fin. C. de
satisfid.

(Nemo defensor idoneus) Regula passim tra-
dita. Defensor idoneus, id est, ἰκανὸς ἀξιότι-
μος locuples, ἀξιόχρεος.

COMMENTARIUS.

(Ab aëtoris parte eadem obtinebant) Itaque
qui in personam agebat, si quidem suo
nomine, non satisfidabat, sin alieno,
satisfidabat, rem ratam haberi, l. servum. 33.

in fin. de procur. nisi de mandato confiare:
nam ubi mandatam apparet, non est necessa-
ria satisfidatio de rato, ut supra probavimus.

(Ab ejus parte, cum quo agitur) Jure antiquo
qui in actione personali defensionem alterius
suscepit, satisfidare cogebatur iudicatum
solvi, l. 5. §. ult. quib. ex caus. in poss. & uti
est in textu, omnimodo, id est, sive mandatam
non haberet, sive haberet; quod etiam ex-
pressum in l. 1. in fin. C. de satisfid. l. ne satisfid-
tio. 21. rat. rem hab. & satis intelligitur ex ge-
nerali regula passim tradita, quod nemo alien-
æ rei defensor idoneus est sine satisfactione.
Rationem hanc esse arbitror, quod susceptio
iudicii species quædam est delegationis, l. 11.
§. 1. de nov. facitque, ut subtilitate juris reus
liberatus videatur. Ut proinde merito qui in
locum rei succedit, & dominus litis efficitur
hac cautione oneretur, etiam si mandatam ha-
beat, ne invito aëtori alius reus objiciatur.
Et inde est, quod stricta ratione juris in pro-
curatorem sententia fertur, & actio iudicati
datur: quamvis ex æquitate prætor actionem
in eum denegat, & in reum, cujus revera ne-
gotium gestum est, concedit, l. 4. de re jud.

(Quod si proprio nomine) Qui suo nomine ac-
tionem in personam suscepit, iudicatum
solvi satisfidare non tenebatur. In actione in
rem contra erat. Differentiæ ratio hæc reddi-
tur, quod in actione in personam reus non
æquè condemnationem evitare potest quàm
in actione in rem, quippe mora obligatio-
nem perpetuat; at eandem vim adversus pos-
sessorem non habet, quem placet absolvi
etiam si post litem contestatam possidere rem
deserit, modo dolo & culpa careat, l. fin
autem 27. §. 1. de rei vind. de quo plura scripti
ad §. sic itaque 14. in fin. sup. de aff.

TEXTUS.

Jus novum. De Reo.

2. Sed hodie hæc aliter observantur. Si ve enim
quis in rem actione condennitur, si ve personali suo
nomine, nullam satisfactionem pro litis aestima-
tione dare compellitur: sed pro sua tantum perso-
na quod in iudicio permaneat usque ad terminum
litis. Vel committitur sue promissioni cum jure-
jurando, quam juratoriam cautionem vocant; vel
nudam promissionem, vel satisfactionem pro qua-
litate personæ suæ dare compellitur.

NOTÆ.

2. Pro litis aestimatione) Ἐπειὰ τῆς διαρυσ-
σεως τῆς δίκης, id est, iudicatum solvi satisfid-
re

re non cogitur: quæ satisfactio ab eò, qui in rem judicium accipiebat, exigebatur,

COMMENTARIUS.

Hodie qui suo nomine quacumque actione convenitur, satisfactio de litis æstimatione non cogitur. De litis æstimatione dixit pro judicatum solvi, quæ olim ab eò, qui in rem judicium accipiebat exigebatur.

Sed pro sua tantum persona) Cujusvis judicii reus principalis de exitu litis expectando vel satisfactio, vel jurare, vel repromittere tenetur. Juratoriæ cautioni committuntur pauperiores ut jurent scilicet se facturos, quod alias fidejussoribus datis, promittere debuissent; simul & hoc, si idoneos fidejussores reperire non potuisse, *auth. generaliter. C. de Episc. & Cler.* Personæ quoque illustres non satisfaciunt, sed jurant, *l. quoties. 17. C. de dign. lib. 12.* A reliquis exigitur satisfactio, exceptis iis, qui immobilia possident, *l. sciendum 15. qui satisfactio cog.* quos nec jurare teneri arbitrator; alioqui quis locus esset nudæ repromissioni, quæ hoc loco & in rubr. *qui satisfactio* opponitur cautioni juratoriæ? Et igitur ita bitur nudæ possessoris immobilium promissioni. Interpretes in *l. 1. & d. l. sciendum. 15. d. tit.* fere censent, possessorem teneri ea bona simul hypothecæ obligare. Quod mihi à mente Jurisconsulti in *d. l. sciendum. 15.* valde alienum esse videtur. Quin cautio pignoratitia non minus idonea, immo aliquando utilior est, quàm fidejussoria.

Usque ad terminum litis) Hæc igitur cautio plus continet quàm vetus illa judicio fisci. Nam illi satisfactio, si reus judicio exhibeatur, neque necesse est litis exitum expectare. Huic verò non satisfactio, nisi terminus litis expectetur. Alia cautio est, quæ novissimo jure in executorem litis exponitur de contestanda lite intra duos menses. *Auth. libellum. C. de lit. cont.*

TEXTUS.

De procuratore actoris.

3. *Sin autem per procuratorem lis vel inferatur, vel suscipitur, in actoris quidem persona, si non mandatum actis insinuatum est, vel præsens dominus litis in judicio procuratoris sui personam confirmaverit, ratam rem dominum habiturum, satisfactionem procurator dare compellitur. Eodem observando & si tutor, vel curator, vel alie tales personæ, quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam per alium inferunt.*

NOTÆ.

3. *Vel alie tales personæ*) Intellige syndicos vel actores municipiorum aut corporum.

Litem per alium inferunt) Puta vel procuratorem, *l. 11. C. eod.* vel per actorem quem ipse tutor aut curator ex sua persona constituere possunt, *l. un. C. de act. à tut. seu cur. dand.* ipsi verò per se agentes non satisfaciunt. *l. 23. de adm. tut.*

COMMENTARIUS.

In actoris persona) Qui ad agendum alieno nomine admitti possunt, siquidem mandatum probet, vel præsentis domini habeat auctoritatem, satisfactio non cogitur ratam dominum habiturum, *l. 1. C. de satisfactio. l. si procuratorem. 65. de proc. l. 1. C. eod. l. 3. §. 2. ut in poss. leg. l. ne satisfactio. 21. rat. non hab. sin minus, sine satisfactio non admittitur. Sed nec omnes, qui mandatum ad agendum non habent, oblata cautione de rato admittuntur, sed solæ personæ conjunctæ, *l. sed & hæ. 35. l. Pomponius. 40. §. ult. de proc. item procurator omnium bonorum, l. 7. §. si procurator. 18. de nov. op. nunc. eademque conditione admittitur, cui an mandatum sit vel non sit, dubitatur, d. l. 3. §. 2. ut in poss. legat. d. l. 1. C. de proc. & secundum hæc temperandi textus generales in *l. servum 33. §. ait prætor. 3. l. non solum. 39. §. 1. de proc.***

Eodem observando & si tutor, vel curator, litem per alium inferunt) Puta vel per procuratorem à pupillo vel adulto constitutum tutore vel curatore interveniente, *l. 11. C. de proc. vel per actorem, quem ipse tutor vel curator ex sua persona constituere possunt, l. un. C. de act. à tut. seu cur. dand. §. ult. supra de curat.*

TEXTUS.

De procuratore rei præsentis.

4. *Si verò aliquis convenitur, siquidem præsens procuratorem dare paratus est, potest vel ipse in judicium venire, & sui procuratoris personam per judicatum solvi satisfactionem solemnem stipulatione firmare, vel extra judicium satisfactionem exponere, per quam ipse sui procuratoris fidejussor existat pro omnibus judicatum solvi satisfactionis clausulis. Ubi & de hypothecæ suarum rerum convenire compellitur, sive in judicio promiserit, sive extra judicium caverit, ut tam ipsi quàm hæredes ejus obligentur. Alia insuper cautio vel satisfactio propter personam ipsius exponenda, quod tempore sententiæ recitanda in judicium venit, vel si non venerit, omnia dabit*

fissor, que in condemnatione continentur, nisi fuerit provocatum.

COMMENTARIUS.

De eo, qui nomine rei iudicio intervenit, duplex tractatio est. Prima de procuratore rei, id est eo, qui mandatum defendendi habet. De quo agitur hoc §. altera de eo, qui mandatum non habet, & in specie defensor dicitur. De quo §. seq.

Poteſt vel ipſe in iudicium venire, &c.) Superior dictum est, eum, qui alienæ litis defensionem suscipit, teneri omnino satisfacere iudicatum solvi. Hic proponitur modus, quo reus procuratorem suum ab hoc onere liberari valeat; nimirum si ipse pro procuratore suo vel in iudicio vel extra iudicium eam defensionem exponat, atque procuratoris sui iustitiam fidejussor.

Pro omnibus iudicatum solvi clausulis) Nempe tribus illis, de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo, l. 6. jud. solv.

Ubi & de hypotheca suarum rerum convenire compellitur) Legendum omnino, ubi & hypothecarum suarum cavere compellitur. Nempe quoniam ipse reus principalis hic fidejussor est, qui etiam alias tenetur, præter satisfactionem hoc amplius ab eo exigitur, ut etiam bona sua hypothecæ obliget, quo certius actori cautum sit.

Alia insuper cautela, &c.) Duplicem igitur satisfactionem in proposito reus præstat; unam pro persona procuratoris sui, alteram pro persona sua. In illa ipse fidejussor est; in hac, ut promittit, se tempore recitandæ sententiæ in iudicium venturum, fidejussor non est, necesse potest, sed alium fidejussorem dat, qui idem adpromittat.

Propter personam ipsius exponenda) Non à procuratore, aut male nonnulli; sc. Accurs. & Curt. Theoph. interpretes, sed ab ipso reo, quo manifeste tam hanc quam superiorem satisfactionem exigit Justinianus. Fabrot. Nec minus aperte Theophilus, paraphrastes Græcorum. Nam verba illa, à procuratore, non sunt Theophili, sed emblemata Curtii interpretis Latini. Quod mirum est in editione Theophili non animadvertisse D. Gothofredum.

Omnia dabit fidejussor) A reo in causam propositam datus. Theophilus, πάντα παγίχα ἀντιπαισῶν ἢ πάντων ἑγγυητής, vel ipse, vel fidejussor. Ec ita Cujac. in nor. poster.

TEXTUS.

De procuratore rei absentis.

1. Si verò reus præsto ex quacumque causa

non fuerit, & alius velit defensionem ejus subire, nulla differentia, inter actiones in rem vel personales introducenda, potest hoc facere: ita tamen ut satisfactionem iudicatum solvi pro litis æstimatione præstet. Nemo enim secundum veterem regulam (ut jam dictum est) alienæ rei sine satisfactione defensor idoneus intelligitur.

COMMENTARIUS.

Ad agendum alieno nomine sine mandato nemo admittitur, præterquam paucis casibus, quos supra memoravimus. At defensionem alterius suscipere nemo vetatur, qui modo paratus sit satisfactionem iudicatum solvi pro litis æstimatione præstare, l. un. C. de satisfd. Cur tam variè? Nimirum humanum est, atque ideo publicè expedit absentes à quibuscumque posse defendi, l. servum. 33. §. 2. de proc. nulla verò aut humanitatis aut ratio publicæ utilitatis suadet, ut cuivis permittendum sit, alieno nomine agere. Sed & multum interest, rei, ne conveniatur à falso procuratore, quoniam domi nus iterum experiri potest; nihil autem interest actoris, à quo reus defendatur, modo idonea satisfactio ea, quam diximus, præstetur. Ex quo porro etiam hoc est, quod defensor statim atque cavet, dominus litis efficitur etiam ante litis contestationem l. Titius. 76. de procur. & in ipsum actio iudicati datur, l. Plautius 61. d. tit. l. 4. de re jud.

TEXTUS.

Unde hæc forma discenda.

6. Quæ omnia apertius & perfectius quotidianno iudiciorum usu in ipsis rerum documentis apparent.

Ubi hæc forma observanda.

7. Quam formam non solum in hac regia urbe, sed etiam omnibus nostris provinciis (etsi propter imperitiam fore aliter celebratur) obtinere censemus: quum necesse sit, omnes provincias caput omnium nostrarum civitatum, id est, hanc regiam urbem, ejusque observantiam, sequi.

NOTÆ.

6. Iudiciorum usu) Usus est omnium rerum optimus magister.

7. Non solum in hac regia urbe) Constanti-nopolim intellige, quæ etiam nova Roma appellata est, quod in eam imperii sedes translata. Græci πόλιν κρατῦτας, πόλιν βασιλεύσας appellant. Byzantium ante dicta fuit.

COM-

COMMENTARIUS.

i Hodiernus satisfationum modus & usus.

HÆc non indigent interpretatione. Cicero lib. 1. de offic. cap. 28. Nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamvis artis præcepta perceperint, quicquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt. Usus satisfationem hodie perexiguus præterquam adversus debitores extraneos, quos detinimus, qui alias etiam coguntur domicilium in territorio, ubi agitur, eligere. Actor non de alia cavet, quàm de æstimatione sumptuum litis reo forte vincenti repensanda; adeoque ad nullam cautionem tenetur, si domicilium sub

jurisdictione judicis, apud quem agitur, habeat, vel etiam bona immobilia possideat. Procurator sine mandato ad litigandum non admittitur, nisi arcto sanguinis aut affinitatis vinculo est, pro quo intervenit, conjunctus sit; quo casu admitti solet cum cautione rato. Defensor idoneum mandatum exhibere judicatum solvi satisfare non tenetur; vide Gloss. Jo. Fab. hic. Tuld. cap. 2. & 3. Marul. lib. 4. distinct. 3. tit. 33. cap. 1. & deinceps, & sect. 3. tit. 5. cap. 1. Wesemb. satisfad. cog. num. 6. Gudelin. lib. 4. de jur. non cap. 4. & 5. Christin. vol. 2. decis. 145. & ibi citat. & Nai, vai. Groenev. de ll. abrog. per tot.

TITULUS DUODECIMUS.

DE PERPETUIS ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS, ET QUÆ AD HÆREDES ET IN HÆREDES TRANSEUNT.

C. Lib. 4. Tit. 11.

Continuatio.

Quoniam actio alicui constituta non semper durat, sed actiones certo temporis spatio terminatæ sunt; neque etiam omnes, quæ in defunctam competebant, æquè in hæredes dantur; & aliquando nec hæredi datur, quæ competeat defuncto; non abs re est, quod hic titulus superioribus subjicitur ad tractationem de actionibus concludendam.

res in annum creabantur. Liv. 32. 27. Tit. ann. 1. Prætorum anniversariorum editæ erant annua, quæ quisque proponebat in magistratus sui ex lege Cornelia. Dio 36.

Quas bonorum possessori) Bonorum possessori & fideicommissarius Trebellianus probare solent, Fabrot.

COMMENTARIUS.

i Reçtione inter actiones prætorias numeretur deicommissaria hæreditatis petitio?

TEXTUS.

De perpetuis & temporalibus actionibus.

Hoc loco admonendi sumus, eas quidem actiones, quæ ex lege Senatusve consulto, sive ex sacris constitutionibus proficiuntur, perpetuo solere antiquitus competere, donec sacre constitutiones tam in rem, quam in personam actionibus certos fines dederunt; eas verò, quæ ex propria prætoris jurisdictione pendunt, plerumque intra annum vivere: nam & ipsius prætoris intra annum erat imperium. Aliquando tamen & in perpetuum extendantur, id est, usque ad finem constitutionibus introductum, quales sunt eæ, quas bonorum possessori, cæterisque, qui hæredis loco sunt, accommodat. Furti quoque manifesti actio, quamvis ex ipsius prætoris jurisdictione proficiatur, tamen perpetuo datur. Absurdum enim esse existimavit anno eam terminari.

NOTÆ.

Prætoris intra annum erat imperium) Præto-

res in annum creabantur. Liv. 32. 27. Tit. ann. 1. Prætorum anniversariorum editæ erant annua, quæ quisque proponebat in magistratus sui ex lege Cornelia. Dio 36. Quas bonorum possessori) Bonorum possessori & fideicommissarius Trebellianus probare solent, Fabrot.

EX lege &c.) Actiones, quæ ex lege, Senatusve consulto, aut ex principum constitutionibus proficiuntur, olim perpetuo solebant competere. Nimirum ex legis & similibus juris constitutionum vis est perpetua, consentaneum videbatur, actiones ex his juris partibus profectas nullo tempore finire.

Donet sacre constitutiones actionibus certos fines dederunt) Quod publicæ utilitatis causa constitutum est, ut licium aliquis esset finis, tandemque aliquando possessores & debitores curi forent, arg. l. 1. de usuc.

Certos fines dederunt) Ut scilicet actiones triginta & ad summam quadraginta annorum præscriptione excluderentur, l. 3. & 4. de præscr. 30. ann. l. 1. §. 1. C. de ann. dis. tur. Pauca sunt, quæ demum 40. annorum spatio finiuntur. Tantum tempus durat actio hypothecaria, sed uno dumtaxat casu, videlicet

licet cum ipse debitor hæresve ejus obligatæ possessioni incumbunt, l. 7. §. 1. C. de præscr. 30. ann. l. 1. §. 1. in fin. C. de ann. exc. Nam extranei possessores bona fide possidentes decem aut viginti annorum, mala fide tenentes 30. annorum præscriptionem opponere possunt, l. 1. & 2. C. si adv. cred. præsc. d. l. 7. in pr. C. de præscr. 30. ann. Tuld. ad d. tit. Christin. vol. 4. decis. 81. num. 9. quamquam & ubi bona fide possidetur, 30. annorum spatium requiri, Senatus hujus provinciæ judicavit, decis. Cur. Holl. 8. Ad hæc actiones omnes judicio semel inclusæ non nisi 40. annorum præscriptione excluduntur, d. l. 1. §. 1. in fin. de ann. exc.

Tam in rem) Actiones in rem non minus quam actiones in personam olim perpetuæ fuerunt: utraque autem nunc eodem temporis spatio, id est, triginta annis terminantur. Neque enim illæ, quæ in rem sunt, simplici exceptione temporis decem annorum inter præsentés, viginti inter absentes excluduntur, sed propter possessionem alterius conjunctam cum titulo & bona fide, & tanto tempore continuatam, prioris domini jus extinguitur, & alteri dominium rei possessæ jure civili acquiritur.

Quæ ex prætoris jurisdictione pendunt) Ait actiones, quæ ex jurisdictione prætoris veniunt, plerumque unum dumtaxat annum durare, & subjicit pro ratione, quod prætoris edictum, unde proficiuntur, diuturniorem vim non habet. Quæ ratio si bona est, dicendum erat actiones prætorias non plerumque, sed semper anni spatio finiri; & credibile quoque est, initio nullas diuturniorem vim habuisse, quam habebat ipsum edictum, ex quo descendebant; sed postea nonnullas cœpisse perpetuo competere, postquam non tam prætorem quam præturam spectari placuit, atque ex edictis, maximè quæ evidens commendabat æquitas, perpetuo jus dici. De quo vid. Afcon. in orat. Cic. pro Corn. Balbo. & Augustin. de legib. pop. Ro.

Aliquando in perpetuum extenduntur) Immo sæpe. Nam honorariæ actiones omnes, quæ rei persecutionem continet, veluti Publiciana, de constituta pecunia, ex iurejurando, exercitoria, infistoria, de peculio, &c. perpetuæ sunt, id est, 30. annos durant, nisi sit, quæ rescindat quod jure civili ratum est, l. in honorariis. 35. de obl. & act. Sed & ex pœnalibus quædam perpetuo competunt, ut mox audiemus.

Honorum possessori cæterisque, qui hæredis loco) Significat duas hæc in rem actiones de uni-

versitate, possessoriæ hæreditatis petitionem, & fideicommissariæ hæreditatis petitionem. Has actiones ait esse perpetuas, licet jure prætorio constitutæ sint. Perpetuas esse constat, priorem quoque, prætoriam utpote, proditam bonorum possessoribus, quos prætor velut hæredes facit, l. 1. de poss. hæ. pet. Sed altera illa, quæ proponitur iis, quibus ex fideicommissio restituta est hæreditas, non videtur esse juris prætorii, sed actio civilis, quippe iis competens, qui pro hæredibus sunt ex Senatusconsulto. Nisi distinguendum putamus inter petitionem hæreditatis, & actiones hæreditarias, arg. l. 2. de fid. hæ. pet. Sed dixerim potius, eo loco jus civile in specie per excellentiam accipi pro jure antiquo legis 12. tabularum, & opponi petitionem hæreditatis civilem petitioni fideicommissariæ, non ut actioni prætorie, sed ut novo jure civili introductæ, nimirum Senatusconsulto Trebelliano. Nam minimè novum est, ut hoc sensu jus civile opponatur iis juris partibus, quæ postea accesserant, puta Senatusconsultis aut principum constitutionibus §. 3. & 6. sup. de fideic. hæred. §. 3. sup. de testam. ord. VINN. Sed procul dubio Jctus, quem hic Tribonianus exscripsit, non ignoravit, fideicommissariam hæreditatis petitionem esse actionem prætoriam. Quamvis enim fideicommissa ex moribus sint, vel ex Scto, non tamen sequitur, ut vel mores, vel Sctum etiam actionem dederint fideicommissario ad petendam à tertio hæreditatem. Immo legibus consentaneum non erat, hæreditatem ab eo peti, qui stricto jure non sit hæres. Prætor itaque hic adjuvit jus civile & dedit fideicommissariæ hæreditatis petitionem. Quin non dubito, prætores fideicommissarias hanc actionem in albo suo proposuisse. Nec obscure hanc actionem prætoriam esse docet Jctus, dum eam hæreditatis petitioni civili opponit in l. 2. ff. de fideic. hæ. pet. HEIN.

Furti quoque manifesti actio) Actiones prætorie pœnales regulariter tantum intra annum dantur, l. in honorariis 35. de obl. & act. Excipitur actio furti manifesti, quæ, quamvis & ipsa prætorica sit & pœnalis, perpetua tamen est. Quod hanc forte rationem habet, quia non primus prætor pœnam furibus manifestis constituit, sed eam, quæ ex lege 12. Tabb. constituta erat, mitigavit, atque ex corporali fecit pecuniariam, vid. sup. §. pœna. 5. de obl. quæ ex del. Actio quoque de furto aut damno in navi, caupona aut stabulo facta, item actio adversus publicanos, quamvis & hæ prætorie sunt & pœnales, perpetuo

tamen competunt, l. ult. §. ult. naut. caup. stab. l. sed & hi. 13. §. ult. de publican. Judicia criminalia regulariter viginti annis finiuntur, l. 12. C. ad leg. Corn. de fals. Sed ea huc non pertinent.

TEXTUS.

De actionibus, quæ in hæredes transeunt, vel non.

1. Non autem omnes actiones, quæ in aliquem aut ipso jure competunt, aut à prætore dantur, & in heredem æquè competunt, aut dari solent. Est enim certissima juris regula, ex maleficiis pœnales actiones in heredem rei non competere; veluti furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, damni injuriæ. Sed hæredibus hujusmodi actiones competunt, nec denegantur: excepta injuriarum actione, & si qua alia similis inveniatur. Aliquando tamen etiam ex contractu actio contra heredem non competit; veluti cum testator dolose versatus sit, & ad heredem ejus nihil ex eo dolo pervenit. Pœnales autem actiones, quas supra diximus, si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatæ, & hæredibus dantur, & contra hæredes transeunt.

NOTÆ.

1. Aut ipso jure) Id est, jure civili, ut §. 10. sup. de act. l. 9. §. 1. usufr. quem car. Theoph. ἢ ἀπ' ἐνὶ πολιτικῷ.

Excepta injuriarum actione) Quia vindictæ magis, quàm pecuniæ persecutionem habet, l. 2. §. 4. de collat.

Aliquando ex contractu actio, &c.) Sensus hic esse videtur, etiam aliquando ex contractu actionem adversus heredem non dari, cum testator dolose versatus est, & nihil ad heredem ejus dolo pervenit, contra regulam l. 12. l. 49. de obl. & act. l. 152. §. 3. de reg. jur. De deposito miserabili hoc plerique putant accipiendum, l. 1. §. 1. depof.

Fuerint contestatæ) L. 26. l. 58. de obl. & act. l. 139. l. 164. de reg. jur. quod ex eo est, quia judicio accipiendo nova contrahitur obligatio judicati, l. 1. §. 11. de pecul.

COMMENTARIUS.

1. Actiones omnes, quæ rei persecutionem continent, & hæredibus & in hæredes dari, etiam si quæ ex edito.
2. Ostenditur perspicuè, conditionem furtivam, & actionem rerum amotarum, contra hæredes etiam dari in solidum.
3. In heredem non dari ullam pœnalem, licet ex contractu.
4. Actiones, quæ pœnales habeantur, quamvis

- nihil amplius persequantur, quàm quod abest.
5. Cur actiones pœnales in hæredes non dantur, cum dantur hæredibus?
  6. Cur actio injuriarum ne hæredibus quidem datur?
  7. Quibus casibus ex contractu actio non competat in heredem, ad quem ex dolo defuncti nihil pervenit?
  8. Actiones omnes judicio inclusas perpetuari: & quid hic juris bodie?

Actionum quædam & hæredibus & contra hæredes dantur: quædam hæredibus quidem, sed non contra hæredes: quædam denique neque hæredibus, neque contra hæredes. Et hæredibus & contra hæredes dantur, quæcumque rei tantum persequendæ causa comparatæ sunt; nisi quod actio in rem tantummodo respectu possessionis in heredem datur, quippe quæ possessorem semper sequitur, l. 1. in rem. 42. de rei vind. l. actionum 25. de obl. & act. Dum autem actio præter rei persecutionem nihil contineat, non distinguimus in proposito, utrum ea sit ex contractu, an ex maleficio: sed utroque casu non minus in hæredes, quàm hæredibus actionem dari contendimus; & quidem in heredem in solidum; hoc enim semper intelligendum est, cum simpliciter dicitur actio in heredem dari. De actionibus, quæ ex contractu descendunt, res est expedita, l. 1. & tot. tit. C. de hered. aff. adeoque passim veteres definiunt, actiones ex contractibus venientes, licet delictum quoque versetur, in hæredes in solidum dari, l. 7. §. 1. depof. l. 12. l. ex contractibus 49. de obl. & act. l. ad ea. 157. §. ult. de reg. jur. De iis verò, quæ rei persecutoriæ sunt ex delicto, quales esse constat conditionem furtivam, & actionem rerum amotarum, l. 7. §. 2. de cond. furt. l. si mulier. 21. §. pen. de act. rer. amot. ambigitur, non utique, an hæredibus aut contra hæredes aliquatenus dantur, sed an dentur contra hæredes in solidum. Nam hoc negat Cujac. 7. obs. 37. & 13. obs. 39. Lyclam. 1. membran. 18. & lib. benedict. passim. Ego verò existimo, etiam his actionibus heredem teneri in solidum. Moveor primum eo, quod hæc duæ actiones absolute dicuntur dari in heredem, l. 2. l. 7. §. 2. de cond. furt. §. ult. sup. de obl. quæ ex del. l. 6. §. 4. de act. rer. amot. Ex eo enim colligo, dari eas adversus heredem furis aut mulieris in solidum. Nam quotiescumque actio simpliciter in heredem dari dicitur, toties intelligitur dari in solidum: cum verò in solidum non datur, sed quatenus ad heredem pervenit, aut hoc adjicitur, aut dari

dari simpliciter negatur : ut patet ex *l. Julia-
m. 16. de judic. l. inde Neratius 23. §. hanc ac-
tionem 8. ad l. Aquil. l. hæc actio. 13. de serv.
corr. l. 9. §. 1. quod fals. tut. l. 3. §. pen. si
mens. fals. mod. l. 1. de priv. del. l. 2. §. ult. vi bon.
capt. l. in bonorariis. 35. de obl. & act. l. pupil-
lum 111. §. 1. de reg. jur. §. his autem. 9. sup.
de leg. Aq. §. ult. de obl. quæ quasi ex del. item
hæc text. & innumeris aliis locis. Secundo,
quia regulæ earum actionum, quæ in hæredes
non dantur, de pœnalibus ex maleficio conce-
ptæ sunt, *l. 1. de privat. del. l. ficut. 38. l.
pupillum 111. §. 1. de reg. jur. l. inde Neratius
23. §. hanc actionem 8. ad leg. Aquil. & hoc text.
pen. de op. nov. nunc.* Hinc enim evincitur,
quæ sunt ex maleficio non pœnæ, sed rei
persecutoriæ, eas in hæredem dari : quoniam
contrariorum contraria sunt consequentia.
At conditio furtiva & actio rerum amotarum
non pœnam, sed rem persequuntur, ut jam
probavimus. Et secundum hæc Imperator in
§. his autem 9. sup. de leg. Aq. negat, actio-
nem legis Aquiliæ in hæredem transire, non
quia ex delicto est, sed quia pœnalis, addens,
transituram eam fuisse, si ultra damnum dan-
dam nunquam lis æstimaretur. Dicitur sanè
nonnumquam, actiones ex delicto venientes
adversus hæredes non dari, nisi quatenus ad
eos pervenit nec adjicitur pœnales, ut in *l.
C. ex del. def.* Sed quid prohibet hujusmo-
di definitiones ex eo, quod plurimum & fere
semper fit, conceptas sic accipere, si agatur
de eo, quod defunctus deliquit, id est ad
pœnam? At in condictione furtiva & ac-
tione rerum amotatum de delicto aut pœna
delicti non agitur, sed tantum de eo, quod
in patrimonio nobis abest, nec quicquam
amplius persequuntur, *l. 7. §. 2. de cond. furt.
si mulier. 21. §. pen. de act. rer. am.* Jam
quod ob hoc solum actio pœnalis non habe-
tur, quod constituta est adversus eum, ad
quem ex delicto defuncti nihil pervenit, nisi
de factum puniat, & in dolum concepta sit,
*§. 1. quod fals. tut. de quo amplius pos-
tea.* Postremo movet me locus expressus in *l.
de cond. furt. ubi disertè J. C. ait, in con-
ditione ex causa furtiva hæredem, non pro
parte quæ pervenit, sed in solidum teneri : si
plures sint hæredes, singulos pro parti-
bus hæreditariis. Quod si hoc obtinet in con-
ditione furtiva, procul dubio etiam in actio-
ne rerum amotarum locum habet, cum aper-
te testetur Paulus, in *l. 6. §. item heres 4. de
act. rer. am. ex causa rerum amotarum teneri
hæredem mulieris perinde ac tenetur hæres
condictionis nomine ex causa furtiva ; ac***

proinde quod rescribunt Imp. in *l. ult. C.
rer. amot.* actionem rerum amotarum adversus
hæredes dari non in solidum, sed in quantum
ad eos pervenit, necessario sic accipiendum
est, in quantum ad eos pervenit de hæredita-
te, non autem de rebus amotis : ut si plures
sint hæredes, non singuli in solidum tenentur,
sed universi, singuli autem pro ea parte, pro
qua hæredes extiterunt ; secund. *d. l. 9. de
cond. furt. aut si cum Ant. Fabro. 4. conj. 1.
de rebus amotis rescriptum intelligi volumus,
supponendum erit, totum ad hæredes perve-
nisse, non ad unum aliquem, sed ad singulos
pro parte. Quæ actiones hæredibus compe-
tant, in hæredes autem non dentur ; tum quæ
neque hæredibus, neque adversus hæredes com-
petant, docebit nos textus, ad cujus expli-
cationem tempus est ut accedamus.*

Aut ipso jure) Ipso jure aliquando idem val-
let, quod jure solo, sine aliquo facto nostro,
veluti cum sui hæredes dicuntur ipso jure hæ-
redes existere : aliquando idem quod jure ci-
vili, non jure prætorio, ut in *§. actiones 10.
sup. de act. l. 9. §. 1. usufr. qu. cav. & hoc loc.
Itaque ipsum jus hic excellentiam notat.*

Ex maleficiis pœnales) Actiones ex maleficiis
pœnales hæredibus dantur; at in hæredes non
competunt. Ait, *pœnales ex maleficiis*, ut &
alibi regula concepta est, *l. 1. de priv. del. l.
ficut. 38. l. pupillum. 111. §. 1. de reg. jur.*
Quid ergo si qua sit pœnalis ex contractu?
Et hic idem juris esse evincit actio depositi
miserabilis, quæ in eum, qui tumultus, in-
cendii, ruinæ, naufragii causa depositum in-
ficiatur, in duplum constituta est, in hære-
dem verò ex dolo defuncti in simplum, *l. 1.
§. 1. l. de eo. 18. depof.* Planè huc non perti-
net actio, qua petitur pœna conventionem pro-
missa: nam pœnam stipulamur loco ejus quod
interest, *§. ult. sup. de verb. obl. vid. §. sequent. 4
16. sup. de act.* Excludit autem regula eas,
quæ sunt ex maleficio rei persecutoriæ, quas
etiam adversus hæredes dari paulo ante
probavimus. Illud ignorandum non est, esse quas-
dam actiones, quæ pœnales habentur, quam-
vis nihil amplius quàm quod abest, perse-
quantur, de quibus hæc notio tenenda. Quo-
ties actio factum punit & in dolum concepta
est, constituiturque adversus eum, ad quem
ex dolo res non pervenit, quamvis proposita
sit ei, cui eo facto quid abest; atque ita à
parte actoris rei persecutionem contineat;
pœnalis tamen habetur ob vindictam delicti,
quam eo amplius persequitur : ac proinde in
hæredem non datur, *l. 9. §. 1. quod falso tut.
Talis est actio de dolo, l. in hæredem 26. de
dol.*

dol. mal. item ea, quæ adversus falsum tutorem datur, *d. l. 9. §. 1. quod fals. tut.* Talis quoque est adversus mensorem; qui falsum modum dixit, *l. 3. §. pen. si mens. fal. mod.* item quæ proponuntur in *l. 7. §. ult. de trib. act. l. 1. §. ult. ne vis fiat ei, qui in poss. miss. l. 1. §. ult. de eo per quam fact. erit, quomin. quis in jud. l. pen. §. 1. ne quis eum, qui in jus voc. l. 4. in fin. l. 6. & 7. de alien. jud. mut. ca.* ubi actio in factum ex illo edicto dicitur pertinere ad rei persecutionem; nimirum quia actor per eam id tantum quod sibi abest, persequitur: à parte autem rei revera pœnalis est, quia factum punit, & in dolum concepta est. At cum hæres in universum jus defuncti succedat, & regulariter tam in incommoda, quam in commoda, quæ ratio est, quod in proposito tantum commodum actionum pœnaliū ad hæredes transire placet, incommodum autem earum ad eos non pertinere? Nimirum quia æquum visum est, pœnam ex hac successione excipere, ne ibi pœna sit, ubi noxa non est, *l. pen. de op. nov. nuc. l. sicut. 38. de reg. jur. l. sancimus. 22. C. de pœn.* Illud æquissima ratione placuit, turpia lucra etiam hæredibus esse extorquenda; ideoque actiones, quamvis pœnales, eatenus saltem in hæredes dandas esse, quatenus ad eos pervenit, ne ex delicto defuncti lucrum sentiant, *l. 5. de calumn. l. 16. §. ult. & l. seq. quod met. cau. l. in hæredem. 26. de dol. l. un. C. ex del. def. cum similib.*

Excepta injuriarum actione) Actio injuriarum neque hæredibus, neque in hæredibus datur, *l. injuriarum 13. in pr. de injur.* Quod non datur in hæredes, hoc commune habet cum cæteris pœnalibus: quod hæredibus non datur, ejus proprium est, & hanc rationem habet, quod in ea non principaliter de damno faciendi, sed de contumelia vindicanda agitur, *l. 7. §. 1. eod. quam vindictam, si injuriam passus lite non instituta decesserit, tacite remississe intelligitur: de quo dixi ad §. ult. sup. de injur. & hinc est, quod actio injuriarum in bonis nostris non computatur, antequam litem contestemur, l. injuriarum. 28. eod.*

Si qua alia similis) Similes habes in *l. pen. de in jus voc. l. peni §. ult. ne quis eum qui in jus voc. l. 4. de calumn. l. 7. C. de rev. don.* Hæc etiam referri potest querela inofficiosi testamenti: nam & hæc injuriam exhæredato aut præterito illatam quasi ulciscitur. *Nov. 115. cap. 5. & non nisi præparata ad hæredes transit, l. 6. §. ult. cum l. seq. de inoff. test.*

Aliquando etiam ex contractu actio in hæredem non competit) Puto, intelligi actiones ex con-

tractu, quæ ob delictum concurrens ex parte rei pœnales habentur, eo quod factum puniunt, & in dolum conceptæ sunt: quales sunt actiones in factum adversus falsum tutorem, & adversus mensorem, qui falsum modum dixit; item actio tributoria, quæ dolum malū domini coercet maleficiose in distribuendo versati: nam hæc actiones licet ex contractu sint, tamen in hæredem rei, quia hæc pœnales, non dantur, nisi de eo quod ad eum pervenit, *l. 9. §. quod fals. tut. l. 3. §. pen. si mens. fal. mod. l. 7. ult. de trib. act.* Alias ex contractibus successores ex dolo eorum, quibus successerunt, non tantum in id, quod pervenit, sed in solidum tenentur, *l. 12. l. ex contractibus 49. de obl. & act. l. ad ea. 157. §. ult. de reg. jur. l. 7. §. 1. depos.* ubi Jurisconsultus cum dixisset, actionem depositi ex dolo defuncti in solidum in hæredem dari, hanc rationem subjicit, *quamquam enim, in qui, alias ex dolo defuncti non solemus teneri, nisi pro ea parte quæ ad nos pervenit; tamen hic dolo ex contractu reique persecutione descendit, ideoque in solidum hæres tenetur; plures verò pro ea parte, qua quisque hæres est: qui locus sententiam nostram mirè confirmat.* Et his autem apparet, insigniter errare Theophilum, qui pro exemplo adducit actionem depositi, quam ex dolo defuncti negat in hæredem dari, nihil ex eo dolo ad eum pervenit; contra totos expressos textus. Nec excusari potest hoc obtentu, quod intellexerit actionem depositi miserabilis. Nam hæc actio ex dolo defuncti in hæredem datur, etsi nihil ad eum pervenit: & quamvis non in duplum, in solidum tamen: quoniam utique simplum solidum est, & pœna alterum tantum, *l. 1. §. 1. de eo. 18. depos.*

Veluti) Hanc particulam Cujac. & Pac. auctoritate quorundam Codicum delendam censent: quod mihi non videtur necessarium, cum & retenta ea constet, & recta sit loci sententia.

Fuerint contestatæ) Omnes actiones, quæ morte aut tempore pereunt, si semel inclinatæ judicio fuerunt, quod fit litis contestatione, salvæ permanent, *l. omnes 139. de reg. jur.* Morte dicuntur perire pœnales, propterea quæ in hæredes rei non dantur, licet activè transeant: at lite contestata & activè transeant & passivè, *l. omnes 26. l. sciendum 58. de obl. & act. l. pœnal. 164. de reg. jur. un. C. ex del. def. quod ex eo est, quia judicio accipiendo nova contrahitur obligatio, l. 3. §. idem scribit, 1. de pœnal. Pœna constitutionibus placuit, pœnæ perfectio-*

NOTÆ.

nonem transmitti, si modo reus vivus contentus fuerit, quasi lite cum eo contestata, *de obl. & act.* Apud nos pœnales actiones nullæ sunt, si injuriarum actionem excipias: quoniam, ut sæpe alibi diximus, pœnae legitimæ, quæ privatis litigatoribus applicabantur, exoleverunt. Cæterum hæres ex delicto defuncti, etiam si lis à defuncto contestata non sit, tenetur non in id tantum, quod eum ex delicto defuncti pervenit, secundum scita juris civilis, sed damnum à defuncto datum sarcire cogitur, quatenus facultates defuncti patiuntur: quod cum jure Canonico primum cautum esset, *cap. in litteris. de rapt. cap. ult. de sepult.* propter æquitatem etiam in foro civili receptum videtur. *lo. Fab. hic. Covar. lib. 3. res. 3. n. 7. Imbert. in encbirid. Papon. lib. 24. arrest. tit. 11. arrest. 3. & ult. De quo plura Christin. vol. 3. decis. 22. num. 2. & seqq. add. Groenevv. de abrog. ad tit. C. ex delict. defunct. in quant. hered.*

2. *Convenit eum absolvere*) Quod Theoph. interpretatur, liberatum ab actione dimittere. Alii, officio judicis convenire, ut etiam sententia suâ eum absolvat: quod & ratio juris exigere videtur, *l. 1. de re jud. & reo utilius est propter exceptionem rei judicatæ.*

Omnia judicia absolutoria) Locus singularis,

COMMENTARIUS.

Quemadmodum debitorem ante acceptum judicium bonam fidem agnoscentem & paratum solvere dimitti placet, eique diem dari, cum competenti cautione ad solvendam pecuniam, *l. si debitori. 21. de judic. ex judicat. 17. jud. solv.* ita etiam æquum est audire eum, qui post acceptum judicium ante rem judicatam satisfactionem offert, modo id omne offerat, quo jus actoris deterius factum est, & in quod alias fieret condemnatio, *fac. l. si reus 35. de proc. l. 5. de publ. & vest. l. ult. que in fraud. cred.*

Eum absolvere) Hæc verba duplicem admittunt interpretationem: vel ut simpliciter reus satisfaciens dimittendus sit ab instantia, & liberandus molestiis judicialibus, quomodo Theoph. & Hotom. interpretantur: vel ut absolvendus sit etiam sententia judicis; quod posterius & rationi juris magis conveniri videtur, cum judici incumbat aut damnare reum, aut absolvere, *l. 1. de re jud. & reo longè utilius est, quoniam alias non haberet exceptionem rei judicatæ.*

TEXTUS.

Si pendente judicio reus actori satisfecerit.

1. *Supereſt, ut admonemus, quod ſi ante rem judicatam is, cum quo actum eſt, ſatisfaciat actori, officio judicis convenit eum absolvere; licet in ea causa fuisset judicii accipiendi tempore, ut damnari deberet; & hoc est, quod antea vulgò dicebatur, omnia judicia absolutoria.*

TITULUS DECIMUS-TERTIUS.
DE EXCEPTIONIBUS.

Dig. Lib. 44. Tit. 1. C. Lib. 8. Tit. 36.

Ratio dispositionis. Omnem reum ad defensionem suam vel inficiatione uti, vel depulſione: & quid utraque. Quid sit exceptio: unde hoc nomen natum: & alia observatu digna.

Quicquid in judicium deducitur, aut actio est, aut exceptio: actio à parte actoris, cujus in omni judicio sunt partes primæ; exceptio à parte rei, cujus sunt secundæ. De actionibus hætenus quæsitum est: de exceptionibus adhuc cognoscendum: & quidem de his solis, nam præter has, si ab actione discesseris, nulla alia res in judicium principaliter deducitur. Id quod ita liquere poterit. Omnis reus, qui judicio contendere paratus sit, ad defensionem suam aut inficiatione uti-

tur, aut depulſione. Inficiatio est, cum negat, ullam actori esse actionem de eo, quod petitur. Ea verò aut simplex est, aut cum novi facti affirmatione conjuncta. Simplex, cum reus simpliciter negat, id factum quo nomine agitur, puta, mutuum pecuniam, quæ ab actore petitur, sibi datam esse. Cum affirmatione novi facti conjuncta, cum confitetur quidem actionem aliquando actori competiisse, sed eam nunc ei competere negat, utpote novo aliquo facto postea amissam: exempli gratia: si actorem, dicat ideo agere non posse, quia

quia actio ipso jure sublata sit, puta solutione; acceptilatione, rei interitu. Simplex inficiatio aperte nihil in iudicium deducit, neque ulla hic neganti incumbit probatio: tantum queritur de actione & intentione actoris, quæ in dubium vocatur; id est, solum tractatur in iudicio, an verum sit, quod actor in propriam intentionem deduxit: nec de alicujus exceptionis vi à reo oppositæ disputatur: ac probante actore reus condemnatur, non probante, simpliciter absolvitur. Covar. in C. possess. mal. fidei. 2. de reg. jur. n. 6. p. 1. reliq. in it. n. 5. Wesl. par. hoc. tit. n. 2. In conjuncta autem affirmatio illa novi facti haud dubiè in iudicium deducitur, ac proinde à reo probanda est, l. 1. C. de prob. sed ducitur per consequentiam dumtaxat: principaliter enim eo spectat, ut ostendatur, verè negare reum actionem actori competere. Depulsio est, cum reus de actione actoris confitens tam in jure, quàm in facto ea defensione utitur, quæ actionem removeat. Hæc defensio in usu juris exceptio appellatur. Si quis hic mihi Rhetorum libros adire velit, poterit fortassis nonnihil lucis etiam sibi ad hæc melius intelligenda sumere. Exceptio igitur est defensio rei, quæ actioni, alioqui jure constituta, opposita, hanc ipsam æquitatis ratione excludit: hic in pr. l. 12. de dol. mal. exc. l. 2. b. tit. Exceptio omnis rectè defensio dicitur, utpote comparata defendendorum reorum causa, b. t. in pr. At non omnis defensio exceptio est, sed ea tantum, quæ actionem jure constitutam repellit. Quæ verò allegationes ostendunt actionem ipso jure sublata esse, veluti cum debitor solutionem allegat, defensiones dici possunt, exceptiones non possunt. Pugnancia sunt Jurisconsultis, liberari ipso jure, & liberari per exceptionem, l. qui servum 34. §. 1. de oblig. & act. quamquam usu interpretum jam obtinuit, ut omnis generis defensio, quæ modo agentis intentionem repellit sive juris sive facti negatione, exceptio dicatur. Unde DD. exceptiones alias esse juris tradunt, alias facti & intentionis, Myns. ad rubr. hic. n. 12. Greg. Tholos. 21. synt. 17. n. 5. vid. Covar. d. loc. n. 4. & 5. Sed quomodo reus exceptione utitur ad excludendam actionem? Id indicant verba definitionis, si exceptio actioni opponatur; unde passim legimus, exceptionem opponi, objici, ob stare, exceptionem occurrere, &c. Etenim omnis defensio exceptionis in facto rei posita est, omissa ad liberationem reo non prodest. De tempore opponendæ exceptionis dicemus inferius. Nomen

exceptionis natum ex formula iudicii, quod sub exceptione dabatur; sic enim prætor subiciebat, nisi, si non, extra quam si, illud aliud factum erit; aut si quæ particula eandem vim habent. Atque hinc item factum, ut exceptio omnis conditio appellaretur, l. exceptio. 22. b. t. ubi quæ extat definitio exceptionis à conceptione sumpta est, sicut Ulp. in l. 2. cod. ab effectu & utendi modo. Vid. Duar. ad l. 7. §. 2. de pact. Cujac. 5. obs. 34. P. Fab. ad l. 154. de reg. jur. Sed & exceptio omnis præscriptio dicta: & inde Græcis παράγραφη. l. pen. hoc. t. l. 8. l. pen. & ult. & in rubr. C. cod. l. iudicati. 29. de exc. rei jud. l. si debitor. 91. de solut. cum similibus: de cujus verbi ratione conf. Alc. de quinq. ped. præscr. Don. in rubr. C. b. t. num. 15. Røvard. 1. de præjud. 8. Pet. Fab. 1. semestr. 21

TEXTUS.

Continuatio. Ratio exceptionum.

Sequitur, ut de exceptionibus dispiciamus. Comparata autem sunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Sæpè enim accidit, ut licet ipsa persecutio, qua ex actor experitur, justa sit, tamen iniqua sit adversus eum, cum quo agitur.

NOTÆ.

Ut de exceptionibus) Exceptio est defensio rei, quæ actioni, alioquin jure constituta, opposita, hanc ipsam æquitatis ratione excludit, l. 2. b. t. alias præscriptio dicitur, l. 8. C. tit. 35. Græcis παράγραφη.

Justa sit) Inspecta scilicet stricta ratione, & rigore juris: iniqua autem, inspecta summa ratione, & naturali æquitate. Quæ autem allegationes ostendunt actionem ipso jure sublata esse, veluti cum debitor solutionem allegat, exceptiones propriè non sunt, sed aliæ species defensionum.

COMMENTARIUS.

Defendorum eorum gratia) Unde vulgo notant, exceptiones esse juris naturalis & gentium, cujus scilicet juris defensio est, Wesl. par. hoc. tit. num. 8. Ob eandem causam nonnulli censent, verbum excipere translatum esse ab armis militaribus ad forestia, puta, clypeo aut scuto, quibus tela in nos directa excipimus & retundimus. Non male fortassis, sed non ex usu auctorum juris.

Ipsa persecutio justa sit) Non continuatio, si actio justa sit, id est, ipso jure comparata, seu

summo jure constituta, justa est in eum, quo cum agitur: verbi gratia, si quis dolo in-
 stipulanti promiserit, is quidem subtri-
 tate juris ex promissione sua obligatur: sed
 oniam per machinationem adversarii obli-
 gatus est, iniquum est, eum condemnari, ac
 inde contra agentem exceptio doli ei pro-
 pta est, ne cui dolus suus per occasionem
 is civilis contra naturalem æquitatem pro-
 , l. 1. §. 1. de dol. mal. exc. Quod si nulla
 ste actio jure civili constituta, vel quia reus
 it, nullam umquam actori competiisse, vel
 am quæ fuit, ipso jure sublatam, hæc alle-
 gatio exceptio propriè non est, sed alia spe-
 cies defensionis, ut jam ante ostendimus.

TEXTUS.

Exempla. Quod metus causa de dolo,
 & in factum.

1. Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo in-
 ductus, aut errore lapsus stipulanti Titio promi-
 sisset, quod non debueras promittere, palam est,
 jure civili te obligatum esse, & actio, qua inten-
 ditur, dare te oportere, efficax est: sed iniquum
 est, te condemnari. Ideoque datur tibi exceptio,
 quod metus causa, aut doli mali, aut in factum,
 opposita ad impugnandam actionem.

NOTÆ.

1. Jure civili te obligatum) Id est, subtili-
 tate juris civilis, d. l. 36. de verb. obl. Dolus
 utralve adhibitus non impedit, quominus
 actio nascatur, l. 5. C. de inut. stip. Verum
 quomodo utique est, alterum stipulatum esse, &
 non promississe, atque ita contractam verborum
 obligationem.

Datur tibi exceptio) D. l. 36. d. l. 5. & tot.
 de dol. mal. & met. exc. & ita eventu in-
 factum inanis efficitur actio opposita exceptio-
 nem, l. 102. de reg. jur.

COMMENTARIUS.

Cur qui metu coactus promissit, ipso jure obli-
 gatur?

Queritur idem de eo, qui dolo inductus.

De quo genere erroris hic locus accipiendus?

Exceptionis in factum qualis, & unde?

Illustrat exemplis, quod dixit sæpe accidere,
 ut actio, qua quis experitur, summo jure
 liceat, sed iniqua sit adversus eum, cum quo
 agitur. In universum autem id accidit dupli-
 citer, vel quia jam à principio iniqua est, vel
 quia postea vinculum æquitatis tollitur, ita

ut tantum superfit solius vinculum juris civi-
 lis, quod quidem ita nos astringit, ut sum-
 mo jure in nos sit actio, sed quæ propter de-
 fectum æquitatis sit inefficax ad condemnatio-
 nem, si exceptio opponatur.

Metu coactus) Qui metu coactus aliquid
 promittit, ipso jure obligatur propter con-
 sensum; quia voluntas, licet coacta, volun-
 tas tamen est, l. si mulier. 2. l. §. pen. quod met.
 ca. nimirum utrum quid voluntarium sit, an
 involuntarium, ex eo tempore æstimatur, quo
 geritur. Jam verò illud, quod eligitur, quo
 tempore metus inferitur, respectu majoris ma-
 li, quod vitatur, boni rationem habet, &
 ea consideratione objectum est voluntatis: de
 quo conf. Arist. 3. eth. 1. Cæterum naturali-
 ter obligatus dici vera non potest ob defectum
 vinculi æquitatis: quoniam consensus &
 voluntas ista non fuit libera; neque promissit
 set aut voluisset extra metum majoris mali po-
 situs. Atque hinc explicandi loci, in quibus
 traditur, vim atque metum consensui esse con-
 trarium, l. nihil. 116. de reg. jur. cum siml. VINN.
 At non esse genuinam hanc rationem, vel inde
 patet, quod promissa vi justa, à magistratu e.g.
 extorta, obligant. l. 3. §. 1. & l. 2. l. ff. quod
 met. caus. gest. l. 29. §. pen. ff. ad L. Aquil.
 quum tamen & hinc voluntas non sit libera.
 Potius itaque hujus juris ratio arcessenda est
 ab eo, quod omne promissum ex parte alteri-
 us requirat acceptationem. Atqui qui vi in-
 justa extorquet promissum, omni acceptandi
 jure destituitur. Non itaque valet, quod ei
 promissum est. Ita rectè Puffendorff. de J. N.
 G. & C. lib. 3. c. 6. §. 10. & lib. 4. c. 17.
 §. 8. quum contra Grot. d. J. B. & P. lib. 2.
 cap. 11. §. 17. hujusmodi promissum validum
 existimet. HEIN.

Dolo inductus) Etiam qui dolo inductus sti-
 pulanti promissit, quod alias non promissit,
 subtilitate juris obligatur: quia utique
 verum est, eum promississe: sed & hæc obliga-
 tio naturalis æquitatis vinculo destituitur
 propter dolum & machinationem stipulatoris
 aliud agentis, aliud simulantis, l. si quis. 36.
 de verb. obl. l. 1. §. 2. de dol. mal. exc. Circa
 dolum qui causam contractui præbet, videli-
 cet si quis in hoc circumscriptus sit, ut con-
 traheret, cum alias contracturus non fuisset,
 recepta fuit vulgaris distinctio inter contrac-
 tus bonæ fidei & stricti juris, quod illi hoc
 casu ipso jure nullius momenti sint, arg. l. 7.
 in pr. de dol. l. causæ. 16. §. 1. de minor. hi ip-
 so jure subsistant, & actionem producant, ut
 proinde hic semper accipiendum sit, si ve do-
 lus causam contractui dederit, si ve inciderit,
 d.

d. l. si quis. 36. de verb. obl. l. 5. C. de inut. stipul. de quo prolixè Bachov. disp. 6. de act. tref. 16.

3 *Errore lapsus*) Quod hic dicitur, etiam eum, qui errore inductus stipulanti promisit, jure civili obligari, id non videtur convenire cum eo, quod passim traditur, eos qui errant non consentire, consensu nihil magis esse contrarium errore, *l. non consentiunt. 15. de jurisd. l. 2. de judic.* Nam sine consensu nullus contractus ac ne stipulatio quidem consistit, *l. 1. §. 3. de pact.* Resp. Error non est unius generis. Si in persona aut re promissa erratum sit, cum de alia stipulator, de alia promissor sentiret, fateor, nullam contrahi obligationem, quia talis error consensum non habet. At error in causa promittendi, de quo hic agitur, non omnino consensu destituitur, & ideo summo jure hic nascitur obligatio, *d. l. si quis. 36. de verb. obl. l. Julian. 7. de dol. mal. exc. vid. not. ad §. si de alia. 22. sup. de inut. stip.*

Efficax est) Per se scilicet ac vi sua, hoc est si pura esset, neque exceptione corrigeretur. Jam autem exceptio efficit, ut ad condemnationem sit inefficax, *l. nihil interest. 112. de reg. jur.*

Exceptio quod metus causa) Exceptio quod metus causa in rem scripta est, si in ea re nihil metus causa factum est, ut non inspiciamus, an is, qui agit, metus causa fecerit; sed an omnino metus causa factum sit in ea re à quocumque, non tantum ab eo, qui agit, *l. 4. §. pen. de dol. mal. exc.*

Aut doli mali) Exceptio doli mali persona complectitur ejus, qui dolo fecit. Itaque in hac exceptione specialiter exprimendum est, de cujus dolo quis queratur, non in rem, si in ea re nihil dolo malo factum est, sed sic, si in ea re nihil dolo malo actoris factum est, *l. 2. §. 1. d. l. 4. §. pen. de exc. dol. mal.*

4 *In factum*) In factum hæc exceptio dicitur nomine generali, quia variis modis accidere potest, ut error interveniat; quemadmodum & actiones, quæ proprio nomine carent, in factum appellari solent, ut illæ, quæ dantur ex contractibus innominatis, item utiles, & præcipuè subsidiariæ, de quibus explicatum §. ult. sup. de leg. Aquil. Et sicut ob qualitatem personæ, quæ convenitur, in factum agendum; quo casu adversus alios est actio de dolo, *l. non debet. 11. §. 1. de dol.* ita agente hujusmodi persona, quo casu adversus alios exciperetur de dolo, in factum excipiendum est, *l. 4. §. adversus. 16. de dol. exc.* Opponitur autem hoc loco exceptio in factum excep-

tionem doli mali non generali, sed specialiter, quæ nascitur ex eadem causa, ex qua actio de dolo, nempe ex dolo inter initia adhibito, *l. 5. C. de inut. stip.* sive ut est in textu nostro, quis dolo inductus stipulanti promiserit. Nam generalis exceptio doli, sicut cum aliis exceptionibus omnibus, ita & cum hac in factum concurrat; quoniam datur ex omni causa, quam id, quod petitur, exceptione elidi potest, quamvis inter initia nihil dolo factum sit. Ut in summa exceptio doli generalis tunc competat, quoties actor per occasionem juris civilis æquitate naturalem infringere conatur, *l. 1. §. 1. l. 2. §. & generaliter. 5. l. 1. §. pen. l. 7. l. 12. de dol. exc. l. si quis. 36. de verb. obl. l. 5. C. de pact. cum similib.*

TEXTUS.

De non numerata pecunia.

2. *Idem juris est, si quis quasi credendi causa pecuniam à te stipulatus fueris, neque numeraverit. Nam eam pecuniam à te petere posse cum scriptum est: dare enim te oportet, quum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est, eo nomine condemnari, placet, exceptione pecunia non numerata te defendi debere: cujus tempora nos constitutione nostra coarctavimus.*

NOTÆ.

2. *Cum ex stipulatione tenearis*) Igitur quod Paulus responderet, te nondum obligatum esse, *l. 30. de reb. cred.* de exitu intelligendum est, cum habeas exceptionem peremptoriam.

Exceptione pecunie non numerate) *l. 2. §. pen. de dol. mal. exc.* Hinc patet, exceptionem hæc non modo actioni ex chirographo opponi posse, sed etiam actioni ex stipulatu.

COMMENTARIUS.

Qui quasi creditor stipulanti pecuniam spondit, jure civili obligatus est, sed adjuvatur exceptione non numerate pecunie, *l. 2. §. 3. in fin. de dol. exc. de Ulp.* ait, ei, qui creditorus pecuniam stipulatus est, nec credidit, etsi certa fuit causa stipulationis, quæ tamen aut non est secuta, aut finita est, nocere pecunie non numerate exceptionem. Unde patet, hanc exceptionem non tantum actioni ex chirographo, sed etiam actioni ex stipulatu opponi. Solebant quippe creditores pecuniam sæpe stipulari prius, deinde de stipulationis implendæ causa adnumeratam, qua ratione una ex stipulatu nascebatur obligatio, *l. 6. §. 1. & l. seq. de nov.*

Cujus tempora) Exceptio non numerata pecuniarum cum antea quinquennis esset, à Justiniano biennis tantum facta est, *sup. tit. de lit. obl.* ubi fusè de hac exceptione disseruimus.

TEXTUS.

De pacto.

5. *Præterea debitor si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, nihilominus obligatus manet, quia pacto convento obligationes non omnino dissolvuntur: quia de causa efficax est adversus eum actio, quam actor intendit, si paret, eum dare oportere: sed quia iniquum est, contra passionem eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conventi.*

COMMENTARIUS.

Species exceptionum, quæ præcesserunt, jam à principio nascuntur in re contrahenda: quæ sequuntur, ex causa postea interveniente emergunt.

Nihilominus obligatus manet) Qui cum creditore pactus est, ne à se pecunia peteretur, non liberatur jure civili, liberatur tamen interventus prætoris, qui vel actionem denegat, si de pacto constet; vel si non constet, addit exceptionem extra quam si pactum sit, ne pecunia peteretur: quo apud judicem datum probato, debitor absolvitur, effectuque idem consequitur, quod liberati ipso jure: eoque pertinet *l. nihil interest. 112. de reg. jur.*

TEXTUS.

De jurejurando.

4. *Æquè si debitor creditore deferente juraverit, nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet: sed quia iniquum est de perjurio queri, defenditur per exceptionem jurisjurandi. In iis quoque actionibus, quibus in rem agitur, æquè necessaria sunt exceptiones, veluti si petitore de-*

ferente possessor juraverit, eam rem suam esse, & nihilominus petitor eandem rem vindicet, licet enim verum sit, quod intendit, id est, rem ejus esse; iniquum tamen est, possessorem condemnari.

NOTA.

4. *Juraverit*) Aut cum jurare paratus esset, remissum ei fuerit jusjurandum, *l. 9. §. 1. de jurejur.*

Juraverit rem suam esse) Aut petitoris non esse, *l. 3. §. 1. l. 11. pr. d. tit.*

COMMENTARIUS.

Exceptioni pacti conventi affinis est exceptio jurisjurandi: nam & jusjurandum, de quo hic quæritur, in se conventionem habet, propter quam non minus servatur, quam propter religionem, *l. sed & si. 25. & l. seq. in fin. de jurejur.*

Creditore deferente juraverit) Verba edicti, quo prætor jusjurandum rei tuetur, hæc sunt: *Si is, cum quo agetur, conditione delata juraverit, ejus rei, de qua jusjurandum delatum fuerit, neque in ipsum, neque in eum, ad quem ea res pertinet, actionem dabo, l. 3. in pr. junct. l. 7. de jurejur.* Ait *condicione delata*, unde intelligimus, si reus juravit nemine ei conditionem jurandi deferente, prætorum is jusjurandum non tueri, *d. l. 3.* Quod negat, se in eum, qui juraverit, actionem daturum, id sic acceptum est, ut in re certa, si prætori constet reum prius conditione delata jurasse, actio simpliciter denegetur: sin autem de eo controversia sit, ambigaturque an reus juraverit, tum locus sit exceptioni jurisjurandi, *l. 9. in pr. eod.* Neque hoc proprium est jurisjurandi, ut nonnulli putant; sed locum habet etiam in causis aliis, unde exceptiones nascuntur. Per ridiculè enim juberet prætor, de eo apud judicem queri, quod sibi exploratum & inter litigatores confessum est.

Adhuc obligatus permanet) Nam jusjurandum non magis, quam pactum, modus est dissolvendæ obligationis jure civili constituta: sed tantum naturalem obligationem tollit, *l. Stichum. 95. §. naturalis 4. de sol.*

Quia iniquum est de perjurio queri) Dicendum potius fuerat, meo iudicio, quia jusjurandum ex conventionis proficiscitur, & speciem transactionis continet, *l. 2. sed & si. 25. & l. 5. §. ult. de jurejur.* Nam illa alia quæstio est, an exceptio jurisjurandi replicatione perjurii excludatur.

Si petitore deferente possessor juraverit) Etiam is, qui actione in rem conventus petitore deferente juravit, exceptione jurisjurandi, si

Hhh

pe-

petitor eandem rem iterum vindicet, adjuvatur, l. 3. §. 1. d. tit. five juraverit rem suam esse, five petitoris non esse: quamquam hoc amplius ei, qui juravit, rem suam esse: amissa possessione etiam actio in factum datur ad rem recuperandam, si is, qui iurandum detulit, possessionem nactus est. Cæterum adversus aliam possessorem prærogativa iurjurandi non utitur: quoniam non debet alii nocere, quod inter alios actum est, l. 9. in fin. l. 10. l. 11. in pr. §. 1. d. tit.

T E X T U S.

De re iudicata.

5. Item si iudicio tecum actum fuerit, five in rem, five in personam, nihilominus obligatio durat; & ideo ipso iure de eadem re postea adversus te agi potest, sed debes per exceptionem rei iudicatæ adjuvari.

C O M M E N T A R I U S.

Non ut quisque iudicio absolutus est, ita statim & ipso iure tollitur jus actoris. Quid enim si iudex perperam pronuntiaverit? Tantum propter auctoritatem rei iudicatæ statuitur sententiæ, à qua appellatum non est: quam auctoritatem rebus iudicatis dari, publica suavitatis, alioqui nodus litium multiplicatus inexplicabilem afferret difficultatem, l. 6. d. exc. rei iud. Comparata est autem rei iudicatæ exceptio tuendi ejus rei causa, qui sententia iudicis absolutus est, five debitor sit, five possessor: ei verò, contra quem iudicatum est, hæc exceptio numquam datur, l. evi-denter. 16. eod. Cui non obstat l. 4. C. de pos. Nam qui in sortem tantum reum condemnat, vi ipsa de usuris absolvit.

Obligatio durat) Aut hoc referendum est ad actionem in personam, quoniam in rem actio non descendit ex obligatione; aut verbum obligationis contra usum veterum, qui eo in vindicationibus numquam utuntur, laxius accepit. Theophilus videtur legisse, *actio durat*: Sic enim hunc locum convertit: *αὐτὸν ἀγορεύει μὲν οὖν*: eaque lectio Hotomanno & Tuningio magis probatur: in quos cur tam vehementer invehatur Christoph. Riccius in *vindic. jur. præmess. c. 17.* nullam equidem causam video.

Per exceptionem rei iudicatæ) Hæc autem exceptio non aliter genti obstat, quam si eadem questio inter eandem personas revocetur, l. 3. d. exc. rei iud. Itaque ita demum nocet, si omnia sint eadem, idem corpus, eadem quantitas, idem jus, eadem causa petendi,

eandemque conditio personarum; quæ qualia sint, latè explicatur in *l. cum quaritur. 12. cum seqq. eod.*

T E X T U S.

De cæteris exceptionibus.

6. Hæc exempli causa retulisse sufficiat; alioqui quàm ex multis variisque causis exceptiones necessariae sint, ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris intelligi potest.

C O M M E N T A R I U S.

Justinianus non putavit operæ pretium, exceptiones omnes earumque causas proximas, quæ multæ & variæ sunt, singulatim recensere: sed celebrioribus tantum exempli loco propositis, de reliquis jubet consuli volumin. *π. lib. D. 44. tit. 1. cum seqq.*

T E X T U S.

Divisio prima.

7. Quarum quædam ex legibus, vel iis quæ legis vicem obtinent, vel ex ipsius prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

N O T Æ.

7. *Ex prætoris iurisdictione*) Veluti quod metus causa, de dolo, pacti, iurjurandi, &c.

C O M M E N T A R I U S.

Hæc exceptionum divisio sumpta est à causa efficiente remota, ut & obligationum illa in §. 1. *sup. de oblig. & actionum, §. 1. sup. de act.*

Ex legibus) Exceptionum ex legibus proprie dictis descendendum nulla mihi occurrat. Arbitror tamen, exceptionem rei iudicatæ esse ex lege 12. tabularum.

Quæ legis vicem obtinent) Intelligit Principum constitutiones & Senatusconsulta. Ex Principum constitutionibus sunt exceptiones divisionis & ordinis, item præscriptiones illæ temporales quadriennii, re aliena à fisco vendita, *tit. C. de quadriennii præscr. quinquenni adversus querelam inofficiosi testamenti* triginta annorum in actionibus personalibus, item in rebus, quæ usucapi, aut longo tempore acquiri non possunt, l. 3. & 4. C. de præscr. *trig. ann. decem dierum in causa appellationis, &c. auth. bodie. C. appel.* Ex Senatusconsultis sunt duæ, exceptio Senatusconsulti Macedoniani de pecunia filiosam credita, & exceptio Vellejani de intercessione mulieris.

TEXTUS.

Divisio secunda.

8. Appellantur autem exceptiones alia perpetua & peremptoria, alia temporales & dilatoria.

COMMENTARIUS.

Quarundam exceptionum hæc vis est: ut rem, de qua agitur, perimant, atque objectæ efficiant, ne amplius de ea re agi possit: alia verò ad tempus tantum nocent, & in id tempus dumtaxat actionem differunt. Unde alia dictæ sunt perpetuæ & peremptoriæ, alia temporales & dilatoriæ, l. 2. §. ult. l. 3. hoc tit. Est igitur hæc divisio sumpta ab effectu.

TEXTUS.

De peremptoriis.

9. Perpetuæ & peremptoriæ sunt, quæ semper agentibus obstant, & semper rem, de qua agitur, perimunt: qualis est exceptio doli mali, & quod metus causa factum est, & pacti conventi, cum ista convenerit, ne omnino pecunia peteretur.

NOTÆ.

9. Doli mali) Quamvis actio de dolo sit temporalis. Differentiæ rationem indicat Paul. l. 4. §. ult. de dol. mal. exc.

Et pacti conventi) Huc etiam pertinet exceptio erroris, item jurisjurandi rei judicatæ, transactionis, non numeratæ pecuniæ, &c.

COMMENTARIUS.

1 Perpetuæ exceptiones unde dictæ?

2 Exceptio doli cur perpetua, cum actio de dolo temporalis?

Quæ semper agentibus obstant, &c.) Vis exceptionum perpetuarum & perempto-
riarum, quam ipsam & nomina indican-
tant, hæc est, quod oppositæ & probatæ sem-
per agentibus obstant, & rem de qua agitur,
perimant: unde alibi dicuntur totius negotii
cognitionem tollere, & vires principalis ne-
gotii exhaurire, l. 2. C. de prec. imp. off. Non
enim actionem solum, sed etiam obligatio-
nem tollunt, idque non minore cum effectu,
quam si sublata esset ipso jure: ut non abs re-
scriptum sit, nihil interesse, utrum actionem
quis non habeat, an eam, quæ per exceptio-
nem perpetuam infirmetur: & pro indebito
haberi id, cujus petitio ita repelli potest, l.
1. §. 1. de reg. jur. l. 3. §. 1. de const.

pec. l. qui exceptionem 40. de cond. ind. Dictæ
igitur sunt perpetuæ non à tempore propo-
nendi, quod quacumque judicii parte oppo-
ni possunt, ut male DD. & Mynf. hic, num. 2.
nam & dilatoriæ quædam post litem contesta-
tam objici possunt, ut postea ostendemus, sed
à tempore, quo effectus propositarum durat;
eoque sensu etiam exceptionem numeratæ pec-
uniæ verè perpetua est. Bronch. 2. misc. 52.
Cajus sic definit, Perpetuæ atque peremptoriæ
sunt, quæ semper locum habent, nec evitari pos-
sunt, l. 3. hoc tit. sc. semel oppositæ.

Exceptio doli mali) Obiter hic notandum, ex-
ceptionem peremptoriam, quamvis nascatur
ex causa, ex qua actio nata esset temporalis,
non solum eo sensu perpetuam esse, quo dix-
imus, sed etiam lapsu temporis non interi-
re; verbi causa, actio de dolo temporalis est,
exceptio autem doli perpetuo competit. Hoc
ideo, quia actor in sua potestate habet, quan-
do jure suo utatur; at in rei potestate non est,
quando conveniatur, l. 5. §. ult. de dol. exc.
Secus tamen est, cum quis jus suum, intra
certum tempus lege definitum, per modum
actionis in judicio proponere potest; quia
tunc illa ratio cessat. Hinc exceptio non nu-
meratæ pecuniæ biennio, querelæ inofficiosi
quinquennio finitur. Gomez. 1. var. ref. 11.
num. 20. Costal. in l. 8. §. si filius. 13. de inoff.
testam.

Quod metus causa, &c.) Tres hæc exceptio-
nes, doli mali, quod metus causa, & pacti
conventi perpetui exempli tantum causa pro-
feruntur. Sunt enim longè plures exceptio-
num perempto-
riarum species. Nam huc etiam
pertinet exceptio erroris, item jusjurandi, rei
judicatæ, transactionis: item non numeratæ
pecuniæ, liberationis legatæ, rei venditæ,
quæ vindicanti objicitur, tit. de exc. rei vend.
item Senatusconsulti Macedoniani, & Velle-
jani, trium conformium sententiarum, l. un.
C. ne lic. in un. ead. ca. quam exceptionem
hodie non attendunt suprema tribunalia.
Mynf. 1. obs. 15. Gail. 1. obs. 72. Christin.
vol. 4. dec. 122. Imb. lib. 2. inst. for. Bugnion.
lib. 1. leg. abrog. art. 253. denique præscrip-
tiones omnes, quæ reo ex tempore nascuntur,
& si quæ sunt alia, quæ rem, de qua agitur,
perimunt.

TEXTUS.

De dilatoriis.

10. Temporales atque dilatoria sunt, quæ ad
tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt:
qualis est pacti conventi, cum ita convenerit, ne
Hhh 2 in-

intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium: nam finito eo tempore non impeditur actor rem exequi. Ergo iis, quibus intra certum tempus agere volentibus obijcitur exceptio aut pacti conventi, aut alia similis, differre debent actionem, & post tempus agere. Ideo enim dilatorie istæ exceptiones appellantur. Alioqui si intra tempus egerint, objectaque sit exceptio, neque eo iudicio quicquam consequerentur propter exceptionem, neque post tempus olim agere poterant, cum temere rem in iudicium deducebant & consumebant; qua ratione rem amittebant. Hodie autem non ita strictè hoc procedere volumus, sed eum, qui ante tempus passionis vel obligationis litem inferre ausus sit, Zenoniana constitutioni subjacere censemus, quam sacratissimus legislator de iis, qui tempore plus petierint, protulit & inducias, quas ipse actor sponte indulserit, vel quas natura actionis continet, si contempserit, in duplum habeant ii, qui talem injuriam passi sunt: & post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis antea acceperint: ut actores tali pœna perterriti, temporalitium doceantur observare.

COMMENTARIUS.

- 1 Prescriptio moratoria, & aliæ dilatoriarum numero.
- 2 Exceptio excussionis an dilatoria?
- 3 Dilatoria propter diem initio obligationi adjectum.

EXceptiones temporales & dilatoriæ sunt, quæ ad tempus nocent, & in id tempus actionem differunt. Quia rem differunt, dilatorie, quia ad tempus id faciunt, temporales appellantur. Cæsius sic eas definit: *Temporales atque dilatoriæ sunt, quæ non semper locum habent, sed evitari possunt, l. 3. h. t.*

Qualis est pacti conventi, cum ita convenerit, &c.) Hæc ab effectu appellari potest solutio- nis dilatoria. Cui similis est prescriptio moratoria à Principe impetrata, l. 2. & l. 4. C. de prec. imp. off. l. in fraudem 45. §. fiscalibus. 10. de jur. fisc. Solent enim principes humanitatis causa dilationem alicujus temporis indulgere debitoribus, qui fortunæ injuria facultatibus exuti, aut magnum aliquod damnum rei familiaris passi, spatium aliquod ad solvendum petunt, quo se interim tueantur adversus creditores, ne in carcerem ire aut bonis cedere cogantur. Vulgo appellant litteras salvi conductus, gratiæ, securitatis. Nostrates, *Brie ven van atterminat ofierspyt*. Qua de re consulendi Afflicti. decis. 377. & seqq. Surd. decis. 301. 307. 322. Boer. decis. 26. Theaur. decis. 186. Rebuff. de lit. dilat. art.

1. gloss. 1. num. 9. Christin. vol. 2. decis. 70. & seq. Kinschot. tract. de solut. induc. Dilatoriarum numero sunt & exceptiones, quæ dicuntur procuratoriæ, l. 2. §. ult. l. 3. in fin. hoc tit. §. ult. inf. eod. item præscriptiones fori, l. ult. C. eod. ut exceptio incompetentiæ, recusationis iudicis. Hæ sunt, quæ vulgo appellantur iudicii declinatoriæ. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 3. tit. 4. cap. 2. 7. & 4. Dilatoriarum quoque exceptiones sunt; quæ adversus inhumanum solidi petitionem conceduntur, l. 16. & seqq. de re jud. §. item si. 37. & seq. & §. ult. sup. de act. ubi vid. Item quæ ideo obijciuntur, quod actione, qua agitur, præjudicium sit rei majori, tit. C. de ord. jud. Item exceptio cedendarum actionum, non impleti contractus, libelli generalis & obcuri: item exceptio sub & obreptionis; quæ tamen quatenus negotium principale concernit, peremptoriis annumerari potest. Christin. vol. 4. decis. 174. num. 5. Denique exceptiones loci non tati vel inhonesti, termini angusti, feriarum, & simil. de quibus late Zanger. de except. part. 2. Plerique etiam exceptionem divisionis dilatoriam esse statuunt: sed rectius alii ad peremptorias eam referunt. Sichert. ad l. 10. C. de fidejuss. Bronch. 2. misc. 51. Zanger. de exc. part. 3. cap. 19. Exceptio quoque excussionis quibusquam dilatoria est, quoniam ajunt, litem tantum differt, non perimit, siquidem creditor excusso debitore potest redire ad fidejussorem sine metu hujus exceptionis. Auth. presente. C. de fidei. Fach. lib. 8. cap. 52. Ant. Fab. C. sui. hoc tit. def. 1. Verùm ego & hanc ad classem peremptoriarum potius referendam arbitror; nam utique actionem perimit, quod ad fidejussorem attinet, si debitori solvendo esse perierit. Hoc verò sufficit, ut pro perpetua & peremptoria haberi debeat, l. sufficit. 56. de cond. ind. D. Tuld. comm. hic. cap. 6. Aliis hæc exceptio dicitur anomala.

Aut pacti conventi, aut alia similis) Puta, quod pecuniæ petitiæ dies non venit. Nam & cum obligatio ab initio in diem contracta est, ipso jure actio statim nascitur, ut abunde probavimus ad §. 2. sup. de verb. obl. Sed præmaturus seu ante diem agens exceptione cuius pecuniæ dies non venit, repellebatur: & quia perperam agebat, tempore plus debito petens, l. 2. §. qui ita 6. de eo quod cert. loc. l. an. §. ult. quând. di. usufr. leg. ced. l. liber. 118. §. 1. de verb. obl. causa amissione multabatur. Quæ pœna erat cussuliber plus petitionis, §. si quid agens. 33. sup. de act. Cæterum ex constitutione Zenonis confirmata à Justiniano actor an-

tempus actionis aut obligationis litem in-
ferens non amplius rem consumit, sed hanc
sententiam suffert, ut cogatur reliquas inducias
rei conduplicare, iisque finitis non ante au-
ditur, quam sumptus omnes prioris litis re-
nderit, *hoc ext. in calce*. Quid hodie juris sit,
exposui ad d. §. si quis agens 33. de act.

TEXTUS.

De dilatoriis ex persona.

11. Præterea etiam ex persona sunt dilatorie
exceptiones, quales sunt procuratoriae, veluti si
per militem aut mulierem agere quis velit. Nam
militibus nec pro patre, vel matre, vel uxore, nec
ex sacro rescripto, procuratorio nomine experiri
proceditur. Suis verò negotiis superesse sine offen-
sa militaris disciplina possunt. Eas verò exceptio-
nes, quæ olim procuratoribus propter infamiam
vel dantis, vel ipsius procuratoris opponebantur,
non in judiciis frequentari nullo modo perspexi-
mus, conquiescere sancimus; ne dum de his alter-
antur, ipsius negotii disceptatio proteletur.

COMMENTARIUS.

1. Varia exceptionis dilatoriae genera ratione ob-
jecti.
2. Exceptio procuratoria quotuplex?
3. Licetne pluribus exceptionibus ejusdem rei no-
mine simul uti?
4. Usus exceptionum peremptoriarum in bonæ fidei
judiciis: in his contestationem earum non fuisse
necessariam.
5. In strictis judiciis initio litis contestandas.
6. Quod ex interpretum sententia hic receptum?
7. Vis exceptionum rei judicatæ, & jurisjurandi, &
transactionis.
8. Exceptiones juris etiam non contestatas usque ad
sententiam allegari posse.
9. Quibus exceptionibus uti liceat etiam in execu-
tione rei judicatæ?
10. Usus dilatoriarum, has regulariter inter exor-
dia litis opponi, disceptari, &c. oportere: &
quæ hinc accipiendæ?
11. Quæ exceptiones dilatoriae etiam post senten-
tiam rectè opponuntur?
12. Moris hodierni plerorumque tribunalium circa
usum exceptionum.

Exceptionum dilatoriarum quædam tan-
gunt negotium ipsum & causam princi-
palem, ut exceptio pacti temporalis de non
petendo, præscriptio moratoria, &c. Quæ-
dam constitutionem judicii. Atque ex his quæ-
dam personam judicis, ut exceptio suspecti,

& exceptio præventionis, de qua in l. 7. de
jud. item ea, quæ specialiter dicitur exceptio
incompetentiæ, si videlicet apud eum agatur,
cujus de ea re, de qua agitur, aut in perso-
nam, cum qua agitur, jurisdictio non est.
Quædam personam adversarii, puta quod
idoneam personam standi in judicio non ha-
bet, *tit. C. de his qui pers. legit. &c.* Quædam
personam procuratorum, vel quia procura-
tores non sunt, vel quia procuratores esse
non possunt, quæ dicuntur procuratoriæ, l.
2. §. ult. l. 3. *hoc tit.* Sed nec incommodè quis
dixerit, dilatorias omnes comparatas esse ad-
versus quamcumque perversam judicii insti-
tutionem; siue quia persona judicis, aut ad-
versarii, aut procuratoris, idonea non est ad
judicium exercendum; siue quia actio, quæ
intenditur, non competit, aut alia prius in-
tendi debet, ne per eam graviori causæ præ-
judicium fiat; & generaliter quæcumque ju-
diciam transferunt, vel commutant in alias
personas, in aliam actionem, in alium lo-
cum, in aliud tempus: unde à Cicerone *lib.*
1. & 2. de invent. appellantur translationes
& judicii commutationes.

Quales sunt procuratoriae) Exceptiones pro-
curatoriæ ex persona dilatoriæ sunt, quia rem
differunt: nam qui dicit, non licere procu-
ratorio nomine agi, non prorsus inficiatur li-
tem, sed personam evitat, l. 2. in fin. *hoc tit.*
Exceptio autem procuratoria duplex est: nam
ut omnino procurator esse negatur, veluti
si dicatur mandatum non habere, l. inter quos
39. pen. de damn. infect. licet 24. C. de proc. aut
à pupillo sine auctoritate tutoris constitutus,
l. in exceptionibus 19. §. 2. de prob. aut esse non
posse contenditur, veluti si miles sit, aut mul-
ier: cujusmodi exceptionum vix ullus hodie
usus est, ut liquet ex iis, quæ sup. ad §. 1. de
iis per quos ag.

Mulierem) Mulieres ab omnibus officiis ci-
vilibus pudor & naturalis verecundiæ ratio
prohibet, l. 1. de reg. jur. l. 1. de postul. quam-
obrem nec alienam litem procuratorio aut
defensorio nomine suscipere possunt, l. neque
fœminæ 54. de proc. l. alienum 18. C. eod. ubi
Imp. ajunt, alienam suscipere defensionem
virile esse officium, & ultra sexum muliebrem.
Planè alias actiones in rem suam & propriam
lucrum sibi mandatas exercere non prohibentur,
l. 4. C. eod.

Militibus nec pro patre) Milites nec pro pa-
tre quidem aut matre aut uxore, quamvis res-
criptum impetraverint, procuratores esse pos-
sunt, l. 8. §. 2. de proc. l. 7. C. eod.

Suis negotiis) L. 9. de proc. ubi Imp. militi-
bus

bus non tantum suas causas agere, verum etiam si in rem suam procuratores constituti sint, alienas actiones persequi permittit.

Propter infamiam) Apparet ex hoc loco, olim infames neque procuratores esse, neque procuratorem dari potuisse, quamquam per se agere poterant. Justinianus autem exceptiones de agentis aut procuratoris infamia quiescere jubet. Utrique ubi de infamia non aperte constat, & ob id disceptatio negotii protelanda. Operæ pretium facturus videor, si hic aliquid subjecero de recto usu exceptionum exercendarum. De eo duplex fere quæstio est, una de numero objiciendarum, altera de tempore objiciendi. De numero hoc quæsitum, liceatne pluribus exceptionibus ejusdem rei nomine simul uti. Movet exemplum plurium actionum de eadem re concurrentium, quarum constat una tantum eodem tempore experiri licere. Sed quod actori non licet, id placuit licere ei, unde petitur, ut pluribus exceptionibus, quamvis diversis, modo ne se invicem destruant, eodem tempore uti possit, hoc effectu ut si in una probanda defecerit, ad aliam recurrere non prohibeatur, l. 5. l. 8. *hoc tit. l. nemo 43. de reg. jur. cap. nullus 20. eod. in 6. DD. comm. in d. l. 8. Zas. ibid. num. 4. Covar. 1. var. ref. 2. num. 2.* Differentiæ ratio est, quod agere actori liberum est, defendere reo non item. Non iniquum in actore laceffendi libertatem uno genere armorum circumscribere: reo verò, cui non semper sui defendendi facultas, omnia ad defendendum arma suppeditare humanum est.

4 De tempore objiciendæ exceptionis ita in peremptoriis jus olim fuit, ut in bonæ fidei judiciis necesse non esset exceptionem initio litis contestari, sed eam quandoque ante rem judicatam opponere liceret. Cui non obstat, quod dicitur, ultra id quod in judicium deductum est, excedere potestatem judicis non posse: nam in bonæ fidei judiciis verba ipsa judicii dati exceptionem tacitam includunt, cum in his jubeatur judex judicare ex æquo & bono: idque veteres significant, cum ajunt, exceptiones inesse bonæ fidei judiciis, his contineri; etsi non excipiatur, satis tamen per officium judicis consuli, l. 3. *de resc. vend. l. hujusmodi 84. §. qui servum 5. de legat. 1. l. planè 38. l. ult. de her. pet.* In strictis verò judiciis exceptionem in principio litis nominatim contestari necesse erat, & vel à reo agnoscente intentionem actoris statim probari, vel à dubitante tantisper omissam, donec actor intentionem suam probasset, antequam sententia ferretur, ad disceptationem oppo-

ni. Textus clari in l. 9. *C. de præscr. long. temp. l. 8. §. l. 9. C. hoc tit.* Cæterum non contestatam postea objicere, nego pro arbitrio licuisse. Cujus ego rei fortissimum hoc argumentum habeo. Certum est, ultra id, quod in judicium deductum est, judicis potestatem non excedere, l. 18. *comm. div.* Atqui in strictis judiciis nihil in judicium deductum intelligi potest, de quo lis non aperte contestata sit. Nam si veterum judiciorum rationem considerare volumus, palam est, exceptiones in jure apud prætorem proponi debuisse, qui deinde formulæ eas includebat, sive mutatam postea judiciorum formam, constat eandem judicis potestatem mansisse liberam in bonæ fidei judiciis, in contrariis adstrictam iis rebus quæ nominatim in judicium deductæ sunt, ut proinde in his nihilominus necesse fuerit exceptionem in exordio litis contestari. Atque ita sæpissime rescriptum est, postquam jam à Diocl. l. 2. *C. de ped. jud.* sublata esset judicis dandi licentia, l. 8. l. 9. *C. hoc tit. l. 9. de præscr. long. temp.* Quibus non obstat l. 2. *C. sent. resc. non poss.* Nam omissas ibid. ex d. l. 8. & 9. *hoc tit.* accipere debemus, non quarum nulla mentio initio facta, sed quæ contestatæ postea omissæ, id est, dilatae sunt ad probationem & disceptationem. Don. ad *dist. l. 8. num. 7. Gudelin. lib. 4. c. 8. VINN.* Rectissime se habet hæc Vinnii observatio. Nam in judiciis stricti juris exceptio erat inferenda formulæ, alioquin ejus rationem habere non poterat judex, e. g. *Si paret, Cajum Titio centum debere, tu eum in centum condemna, ut pactum sit.* Et inde est, quod Tribunorum plebis implorari posset auxilium, si in formula omitteret exceptionem. Cic. *Quæst. Acad. 4. 30.* Eo rigore non opus erat in actionibus bonæ fidei, quia illis exceptiones inesse credebantur. Et hinc judex earum rationem habebat extra formulam. Inde jam facile patet in judiciis stricti juris exceptiones opponendas fuisse in jure, adeoque ante litis contestationem, in judiciis bonæ fidei etiam in judicio post litem contestatam. Conf. Ger. Noodt. *de jurisd. l. 3. de sen. & usur. III. 15. de form. emend. dol. mal. cap. 5. HEIN.* Cæterum plurium suffragiis probatum, usuque receptum est, ut hujus generis exceptiones etiam non contestatæ usque ad sententiam rectè objiciantur: vid. Myns. 1. *obs. 24. Marant. §. 6. num. 12. Gail. 1. obs. 74. num. 3. Wes. par. num. 7.* quod eo facilius nunc admittendum, quia discrimen judiciorum bonæ fidei & stricti juris pænè sublatum est, ut alibi demonstravi. Exceptiones rei judicatæ, jurisjurandi, &

transactionis, hoc speciale habent, quod impediunt litis ingressum, modo paratam earum probationem habeat: unde & litis finitæ appellatur. *Christin. d. decis. num. 7. Gudel. lib. 4. cap. 7. sect. 1.* Quamquam si initio oppositæ non sunt ad impediendum processum, nihilominus postea opponi possunt ad finitiam causæ. *Christin. d. dec. num. 18. & Sciamus autem, ea, quæ de contestatione earum exceptionum diximus, dicta esse de exceptionibus facti, quibus aliquid factum esse intendimus, quod proinde & probare debemus, ut intelligitur ex l. in exceptionibus 19. de prob. quæ enim quæstionem facti habent, non possunt intelligi in iudicium deduci, nisi facti contestatione. Diversa autem causa est exceptionum juris, id est, earum, quæ alicui conditione ipsa personæ jure tribuuntur, quarum est exceptio divisionis epistola D. Hadriani fidejussoribus tributa. Nam hoc genus contestari necesse non est, sed sufficit quandoque, ante sententiam allegari, l. 10. C. de fidejuss. & ibi D. Ant. Fab. C. suo, hoc tit. defin. n. 3. Nimirum auxilium divisionis satis sub appellatione & persona fidejussoris in iudicium deduci intelligitur, cum fidejussori jure tribuatur, hoc ipso quod fidejussor est. Duæ omnino exceptiones peremptoriæ sunt, quas non solum necesse non est initio litis contestari, sed quibus etiam non allegatis uti licet in executione rei judicatæ, nempe exceptio mandatæ consulti Macedoniani & Vellejani, l. 1. de SC. Mac. Id quod mirum videri non debet placuisse in iis exceptionibus; quæ publicæ utilitatis causa maximè introductæ sunt. DD. nostri etiam plures hujus generis referunt in l. 1. C. de re jud. l. 1. C. de jur. & fact. ign. Gail. 1. obs. 113. num. 5. & seqq. Zal. in l. 2. de tit. num. 16. Marant. part. 2. memb. 9. num. 18. Merul. lib. 4. distinct. 4. sect. 3. tit. 4. cap. 14. Exceptiones dilatoriæ, cujuscumque ex generis sunt, si paucas dempseris, inter exordia litis, hoc est, ante litem contestatam, opponi debent. Quin & disceptari, promitti, & decidi, l. pen. & ult. C. hoc tit. Excipiuntur dilatoria solutionis, non defugiendi iudicii, sed solutionis differendæ gratia objecta, seu, ut vulgo loquuntur, non ad impediendum processum, sed ad merita causæ opposita, cujus initio contestatæ probationem à reo exigitur, postquam actor intentionem suam probavit, quod refero l. exceptionem 19. C. de probat. cum Gudel. lib. 4. cap. 7. sect. 1. Sed & si quæ hujus generis demum post litem contestatam nata sit, veluti si novæ causæ postea emerferint, ob quas judicem*

tamquam suspectum recusare liceat, non est ambigendum, quin hujusmodi exceptio post coeptum iudicium objici possit, cap. 15. de off. deleg. Sichard. ad l. 13. C. de proc. num. 5. quamquam in privilegio fori superveniente hoc locum non habet, l. 7. de judic. Idem juris esse interpp. nostri volunt, si exceptio gravamen successivum, ut loquuntur, habet: cujusmodi est exceptio loci non tuti vel suspecti. *Myns. 2. obs. 74. Gail. 1. obs. 52. n. 3. Sichard. d. loc. n. 6.* Item si reus exceptionem sibi competere in facto errans ignoraverit, c. 4. π. hoc tit. Covar. pr. quæst. 26. n. 2. Illud certum est, exceptiones dilatorias, quæ adversus inhumanam solidi petitionem comparatæ sunt, non solum post litem contestatam ante sententiam objici posse, sed etiam post rem judicatam in ipsa executione, l. 14. l. 17. §. ult. sol. matr. l. item 18. l. Nesennius 41. §. ult. de re jud. Rationem reddunt, quia hoc genus exceptionis non impugnat sententiam, sed moderatur vires judicati. Idem obtinet & in exceptione restitutionis, l. divus 33. de re jud. & in exceptione cedendarum actionum, l. si fidei. 41. §. 1. de fidejuss. Item in exceptione non impleti contractus, veluti pretii non soluti. De qua DD. in l. 1. C. de jur. & fact. ign. Gail. 2. obs. 27. Zang. de exc. part. 4. cap. 28. n. 88. Tantumdem dixerō, si exceptio iudicium retro reddat nullum, qualis est exceptio falsi procuratoris, l. licet 24. C. de proc. si modo hæc vera exceptio. Moribus multorum tribunalium nunc ita comparatum est, ut reus omnes exceptiones, quas habet, simul & conjunctim initio litis proponere debeat, peremptoriasque una cum dilatoriis. Quod vocant procedere ad omnes fines. Cæterum protestari consuevit reus, se hac exceptionum cumulatione nihil damni habiturum, sed ex illis sibi defensionem rectè atque ordine velle tribui. *Damhoud. prax. civ. cap. 139. Imbert. inst. for. lib. 1. cap. 51. Myns. 4. obs. 89. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 3. tit. 4. cap. 1. Christin. vol. 4. decis. 174. num. 15. Gudel. lib. 4. c. 7. sect. 1. & cap. 8. sect. 1. in fin.* ubi etiam docet, quam rationem hoc institutum habeat, nimirum ut cunctis rei defensionibus initio allegatis, judex ex iis statum causæ eliciat. Variatur enim status causæ, cum intentione actoris probata exceptio postea opponitur. Et quid opus est actorem longum tempus magnosque labores & sumptus probandæ intentioni suæ impendisse, si ea exceptio tandem objiciatur, quæ initio objecta eum statim à lite retraxisset? Tres tamen sunt exceptiones, quæ in tribunalibus nostris

solæ & per se proponi possunt, exceptio declinatoria fori, litis pendentis, & litis finitæ, juxta instruct. Cur. Holl. art. 88. junct. art.

10. Ampliat. & art. 12. ord. Just. Groenew. 11. abrog. ad hunc tit. Inst.

TITULUS DECIMUSQUARTUS. DE REPLICATIONIBUS.

Replicatio quid sit.

UT exceptio actorem excludit, ita replicatio reum, l. 2. §. 2. exc. estque nihil aliud replicatio, quam secunda actoris allegatio ad firmandam actionem suam adversus exceptionem à reo oppositam. Itaque & replicatio quædam exceptio est, sed quæ à parte actoris venit, d. l. 2. §. 1. unde à Paulo dicitur contraria exceptio, quasi exceptionis exceptio, l. exceptio 22. §. 1. eod. quamquam propriè exceptio appellatur ea defensio, qua reus utitur ad excludendam actionem.

T E X T U S.

De replicatione.

Interdum evenit, ut exceptio, que prima facte justa videtur, tamen iniquè noceat. Quod cum accidit, alia allegatione opus est, adjuvandi actoris gratia: qua replicatio vocatur; quia per eam replicatur atque resolvitur jus exceptionis. Veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniam petat, deinde postea in contrarium pacti sunt, id est, ut creditori petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor, ut ita demum condemnatur, si non convenerit, ne eam pecuniam creditor petat, nocet ei exceptio: convenit enim ita. Namque nihilominus hoc verum manet, licet postea in contrarium pacti sint. Sed quia iniquum est, creditorem excludi, replicatio ei dabitur ex posteriore pacto convento.

N O T Æ.

Que prima facte justa) Κατὰ τὸ ἀκριβές, secundum jus strictum: iniqua autem, si ex æquitate putetur.

Adjuvandi actoris gratia) Exceptio est subsidium rei, replicatio actoris, l. 7. l. 10. de except. l. 2. §. 2. D. eod.

Replicatio vocatur) Quæ & ipsa quædam exceptio est, sed quæ à parte actoris venit, d. l. 2. §. 1.

Nocet ei exceptio) Quia pactum prius per posterius non tollitur ipso jure, sicut stipulatio per stipulationem, si hoc actum est. Quia in stipulationibus jus continetur, in pactis pa-

ctum versatur, l. 27. §. 2. de pact. id est, quia pacto non liberamur nisi contestatione pacti: at per stipulationem novantem, per stipulationem Aquilianam & subsecutam acceptilationem, etiam sine aliqua defensionis contestatione.

COMMENTARIUS.

1. *Explicatur l. si unus 27. §. 2. de pact. & conciliatur cum l. Stichum 95. §. naturalis 4. de solut.*

CUM exceptio in speciem justa, revera iniqua est, opus est alia defensione adjuvandi actoris gratia. Ut ecce. Creditor, qui decem mutuo dederat, pactus est cum debitore, ne ab eo peteret. Postea cum quereretur creditor, nullam fuisse causam debiti remittendi, obtinuit, ut nova conventio interponeretur, qua placeret, rursus ei petere licere. Hic si creditor agat, & excipiat debitor, obstabit agenti exceptio: nam prius pactum non tollitur per posterius ipso jure, sicut stipulatio per stipulationem, si hoc actum sit, puta si novandi animo posterior interposita sit, l. si unus 27. §. 2. de pact. Cæterum quia iniquum est, creditorem excludi, alia defensione adjuvatur ex posteriore pacto convento, que exceptioni opposita eam elidat, & nostris replicatio dicitur, propterea quod per eam replicatur & resolvitur jus exceptionis, hoc text. l. 2. §. 1. & 2. eod. Theophilus reddidit ἀναλείπει τὴν παραγραφὴν ἰσχύος *Vis exceptionis resolvitur. Rhetores firmamentum appellant. Nam definitorie Cicerone in partit. cap. 29. Firmamentum est, quod ad labefactandam rationem (ea nostris exceptio) refertur. At enim, iniquis, obligatio naturalis ipso jure per pactum tollitur, l. Stichum 95. §. naturalis 4. de solut. cui consequens videtur, quod pacti etiam hæc vis sit, ut ipso jure obligationem priorem reponat in pristinum statum, perinde ac si pactum prius interpositum non fuisset. Minime inquam: nam cum non obstante priore pacto de non petendo obligatio & actio ipso jure adhuc competat, fieri nequit ut exceptio debitori priore pacto quaesita posteriore pacto toll-*

D cæteris exceptionibus.

3. *Quarum omnium exceptionum usum interdum ulterius, quàm diximus; varietas negotiorum introducit, quas omnes apertius ex digestorum latiore volumine facile est cognoscere.*

COMMENTARIUS.

1. *Hodie ultra duplicationem non procedi nisi ex gravi causa: nec in statu juridicali exceptionum aut replicationum usum esse.*

SI replicatio & ipsa prima fronte justa, reo vera autem iniqua sit, contra eum datur reo duplicatio: & rursus contra duplicationem actori triplicatio: & sic deinceps nomina multiplicantur, quoties vel actor vel reus objicit, allegationumque utro citroque modus est infinitus, l. 2. §. 3. *hoc tit.* Verùm hanc licentiam posteritas merito refrandam putavit, ne modus allegationum nimium multiplicatus non tam explicet causam, quàm implicet. Itaque hodie in bene constitutis Curriis placet, non procedi ultra duplicationem; nisi ex gravi causa iudex aliter decernat, puta ob novi, & ad statum causæ pertinentis facti allegationem. *vid. Ordin. Cam. Imp. p. 3. tit. 20. Imbert. 1. Inst. for. 36. Ampliat. Instr. Cur. Holland. art. 12. D. Tuld. in comm. ad hunc tit. c. 1. & 2. ubi exemplo hanc rem illustratam ostendit, cur necesse non sit ultra duplicationem progredi.* Concessa autem ex causa actori triplicatio, reo simul concessa intelligitur quadruplicatio, & ita deinceps, *Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 3. tit. 10. cap. 1.* In statu causæ juridicali exceptionibus aut replicationibus non utimur: sed iudex *appointteert partyen te beschryven by memorien en advertissementen van rechten, &c.* In statu conjecturali *appointteert aeten te maechen, en daer van te dienen, indien geen productie van noode is; ofite in feyten contrarie, indien productie vereyscht vwordt. Ende vwordt in beyde geschreven by eysch, ant. vwordt, replijcq, duplijcq, by intervalle van tijd, sonder meer.* *Merul. d. dist. 4. sect. 4. tit. 10. & seq.*

TEXTUS.

Quæ exceptiones fidejussoribus pro sunt, vel non.

4. *Exceptiones autem, quibus debitor defenditur, plerumque accommodari solent etiam fidejussoribus ejus: & rectè: quia quod ab iis petitur, id ad ipso debitore peti videtur: quia mandati iudicio redditurus est eis, quod ei pro eo solverint.*
 Qua

tollatur, ut ea agenti creditori in iudicio opponi non possit. Atque hoc significat Jurisconsultus in d. l. si unus. 27. §. 2. *de pact.* cum ait, in pactis factum versari. Antea dixerat, in stipulationibus jus contineri. Ait, in pactis factum versatur; id est, ut ego interpretor pacta quidem nobis profunt ad liberationem, sed factio nostro, si quis initio litis pactum sit contestatus, ejusque pacti exceptionem in iudicium deduxerit. Hæc enim contestatio & defensio cum in facto rei posita sit, rectè dicitur, in pactis factum ad liberationem versari: eademque hinc exceptionis & replicationis ratio. *In stipulationibus, inquit, jus continetur: id est, per stipulationem novantem, per Aquilianam eamque secutam acceptilationem, hoc assequimur, ut ipso jure liberemur, non facto aliquo nostro, id est, non defensionis contestatione, aut acceptilationis exceptione & objectione.* Huc pertinet, quod idem Jurisconsultus in l. qui servum. 34. §. 1. *de obl. & act.* scribit, eum, qui rem sibi commodatam surripuerit, teneri quidem & commodati actione & conditione, sed alteram actionem per alteram perimi aut ipso jure aut per exceptionem. Significat enim, cum quis ipso jure liberatus est, posse eum tuto negare se debere; & quamvis exceptionem in iudicio non proponat, absolvi debere, si ex pristina actione solvisse se quandoque apud iudicem doceat. Si verò per exceptionem actio tollatur, non debere reum negare se teneri: sed cum hoc confessus fuerit, ejus quod præcesserit, exceptionem opponere posse, per quam consequatur idem, ne teneatur. Hoc verò inquit facere est tutius: quia scilicet dubitari possit, an eo modo prior actio sublata sit jure: add. Cujac. & Anton. Fab. ad d. l. 27. §. 2. *de pact.* Don. ad l. 5. C. eod. Bachov. *de pact. cap. de effect. pact. lib.*

TEXTUS.

De duplicatione.

1. *Rursus interdum evenit, ut replicatio, quæ prima facie justa est, iniquè noceat. Quod cum accidit, alia allegatione opus est, adjuvandi rei gratia; quæ duplicatio vocatur.*

De triplicatione.

2. *Et si rursus ea prima facie justa videatur, sed propter aliquam causam actori iniquè noceat, rursus alia allegatione opus est, qua actor adjuvetur; quæ dicitur triplicatio.*

Qua ratione & si de non petenda pecunia pactus quis cum eo fuerit, placuit, perinde succurrendum esse per exceptionem pacti conventi illis quoque, qui pro eo obligati sunt, ac si etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non solent bis accommodari. Ecce enim debitor, si bonis suis cesserit, & cum eo creditor experietur, defenditur per exceptionem, si bonis cesserit. Sed hæc exceptio fidejussoribus non datur: ideo scilicet, quia qui alios pro debitore obligat, hoc maximè prospicit, ut cum facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab iis, quis pro eo obligavit, suum consequi.

COMMENTARIUS.

1. *Quæ exceptiones ad alios transeant, aut non transeant.*
2. *Exceptio læsionis ex causa ætatis cujus generis.*

Utrum exceptio, quæ debitori competit, ad alios, puta hæredes, fidejussores, transeat, nec ne, ex genere exceptionis definiendum est. Nam quædam exceptiones in rem sunt, quædam in personam, sive quod idem est, quædam causæ seu rei, quædam personæ cujusque cohærent. Rei cohærentes exceptiones sunt, veluti rei judicatæ, doli mali, jurisjurandi, quod metus causa, pacti conventi in rem, Senatufconsultorum Vellejani & Macedoniani, &c. l. 7. §. 1. *hoc tit.* Personæ cohærent, exceptio pacti, quo nominatim convenit, ne à solo debitore peteretur, l. nisi. 22. *de pact.* ne quis ultra quam facere potest, conveniatur, d. l. 7. *in pr.* item præscriptio moratoria, utpote beneficium Principis personale, l. 1. §. 2. *de const. Princ. l. privilegia. 196. de reg. jur.* Primi generis exceptiones etiam successibus & fidejussoribus, reliquisque accessibus dantur, d. l. 7. §. 1. l. omnes. 19. *hoc tit. de except. l. si tibi. 17. §. pactum. 5. cum aliquot ll. seqq. de pact. l. ex persona. 32. de fidejuss. l. 9. §. ult. l. si it. 25. §. ult. de exc. rei jud. l. 7. cum seq. de jurejur. l. 9. §. pen. de sen. Mac. l. 16. §. 1. ad sen. Vellej. l. 8. C. de non num. pec. l. emptori. 28. C. de evict.* Secundi generis personam debitoris non egrediuntur, l. 12. & l. seq. *sol. matr. l. etsi. 24. cum seq. de re jud. l. nisi. 22. l. idem. 25. §. 1. de pact. cum similibus.*

Quia mandati judicio) Hæc ratio est, ob quam placet, exceptionem, quam reus habet, etiam fidejussori prodesse, nimirum quia alioqui nec ipsi reo profutura esset: quippe à quo fidejussor, quod solvit, judicio mandati repetere potest, §. *si quid. 6. sup. de fidejuss. l. mandati. 14. C. eod.* Hinc quod à fidejussore petitur, τῷ δὲνὰ reo exigi, scribit Ulpian. l.

adversus. 29. de recept. arb. Quod si nulla fr. mandati actio, puta si donandi animo fidejussor ferit, exceptio reo competens fidejussori non proderit, l. quod dictum. 32. de pact. l. 9. §. pen. de sen. Mac.

Si de non petenda pecunia) Nisi nominatim in actum, ne à solo debitore peteretur, non etiam à fidejussoribus: nam tale pactum, quia personale est, ad fidejussorem non pertinet, quemadmodum nec ad hæredem, l. nisi. 22. l. idem. 25. §. 1. *de pact.* Putarem tamen, hodie etiam tale pactum fidejussori prodesse debere propter beneficium ordinis novissimo jure fidejussoribus tributum, quod alioqui facile per collusionem reorum eis auferri posset. Hoc & D. Cujacius in d. l. 22.

Debitor si bonis suis cesserit) Debitor, qui creditoris suo bonis celsit, si iterum conveniatur, tueri se potest exceptione cessionis bonorum, neque tenetur, nisi quid alicujus momenti possiduum acquisierit: quo tamen casu adhuc in solidum conventus exceptionem competentiam habet, ne ultra quem facere possit, condemnatur, l. 4. & *pass. de cess. bon.* Hæc autem exceptio, uti & cæteræ omnes, quæ adversus solidi petitionem comparatæ sunt, personalis est, non causæ, sed personæ cohærens: & ideo ad alios non transit, l. 7. *pr. de except.* De quo plura *sub. §. ult. de act.*

Qui alios pro debitore obligat) Cum fidejussor suam personam, tanquam magis idoneam, substituat pro persona debitoris principalis, merito arcetur ab iis defensionibus, quæ propriæ sunt personæ rei, & specialiter tribuuntur. Exceptio læsionis ex causa ætatis, quæ minoris in integrum restitutum datur, mixti generis esse videtur, & partim pro beneficio causæ habenda, quia etiam hæredibus minoris datur, etsi ipsi sunt majores, l. 6. *de restitu. in integ. l. minor. 18. §. ult. de minor. partim pro beneficio personæ, quia denegatur fidejussoribus ejus, l. in cause. 13. pr. eod. l. 7. in fin. de except. l. 1. l. 2. C. de fidej. min. nisi forte salva sit creditori judicii in alium translatio, l. minor. 51. de procur. add. Mynt. 4. obs. 18. Maurit. *tract. de restitu. in int. c. 13. Gomez. 2. ref. 14. n. 6. & 9. Planè, si quis pro minore dolo adversarii circumvento intervenerit, ex hac causa quæ minori competit exceptio, ea pro beneficio causæ omni ex parte habetur, ut etiam profit fidejussori. Nec mirum, cum etiam majoribus ex eadem causa eadem exceptio detur, d. l. 7. §. 1. *de except. l. ult. C. de fidej. min. Maurit. c. 14. Odd. tract. de restitu. in int. 1. quæst. 48. Duar. ad d. tit. C.***

TITULUS DECIMUS QUINTUS.
DE INTERDICTIS.

Dig. Lib. 43. Tit. 1. C. Lib. 8. Tit. 1.

Ratio ordinis, & summa tituli.

Postquam de actionibus, earumque ordine, progressu, & cum exceptionibus congressu, dictum est, non inconvenienter subjicitur tractatio de interdicitis; quippe quæ & ipsa actionum instar obtinent, & si vim eorum ac potestatem spectes, id est, quod iis, consequi volumus, re ipsa actiones sunt: unde & actionis verbo contineri dicuntur, *l. actiones 37. de obl. & act.* Denique & olim ex causa interdicti adversus non parentem actio dabatur, & postea ambagibus interdictorum sublatis placuit, ut recta & protinus actio possessorem proponetur, *l. pen. & ult. C. hoc tit.* Unde & Compositores titulum π. inscripserunt, *De interdictis, sive extraordinariis actionibus, &c.* Docemur primum hoc titulo, quid sit interdictum, & quæ ratio nominis; deinde varix traduntur divisiones, quæ genera, eorumque species ostendunt.

TEXTUS.

Continuatio & definitio.

Sequitur, ut dispiciamus de interdictis, seu actionibus, quæ pro his exercentur. Erant autem interdicta formæ atque conceptiones verborum, quibus prætor jubebat aliquid fieri, aut fieri prohibere, quod tunc maximè fiebat, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contendebatur.

NOTÆ.

Maximè cum de possessione) Ait maximè, quia quedam interdicta proprietatis, aut quasi proprietati causam continent: vid. *l. 2. §. 2. de her. tit. l. 3. §. 11. cum seqq. de itin. act. priv.* Ideo autem de causa possessionis potissimum interdicta proposita, ut hujusmodi controverfix, in quibus ut plurimum ultra jurgium proceditur, & manibus non temperatur, quam celerimè componerentur, *l. 13. §. 3. de usufr.*

Quasi possessione) Rerum scil. incorporatarum, puta usufructus & servitutum, quæ quasi possideri dicuntur, *l. 18. §. 1. de her. pet. l. 13. §. 2. ex quib. caus. maj.*

COMMENTARIUS.

Quid sit interdictum juxta veterem formulam,

- & quid hodie observatur error Theophili.*
2 *Quæ interdicta causam proprietatis aut quasi contineant?*
3 *Cur potissimum de possessione proposita?*

Seu actionibus, qua pro his exercentur) Nam tempore Justiniani necesse non erat interdictum reddi & impetrari, sed loco interdictorum actiones recta introducebantur, ut docet *§. ult. hujus tituli.*

Formæ atque conceptiones verborum) Interdicta certis verborum formulis constabant: id quod ex singulis fere titulis libri 43. π. cuivis licet animadvertere. Itaque interdictum, si veterem formulam spectemus, sic rectè definietur. Decretum prætoris certis verbis conceptum, quo in causis possessionum vel quasi possessionum jubebat aliquid fieri, aut fieri vetabat, prout id rei, de qua agebatur, conveniebat. Nam alias petitur, ut possessio restitatur, aut res exhibeatur; hic prætor restitui aut exhiberi jubebat. Alias qui rem tenet aut ea fruitur, petit, ne sibi tenenti aut fruenti vis fiat: hanc prætor fieri vetabat.

Aut jubebat aliquid fieri) Sine constitutione judicii. Nam prætor ad stipulationem interdictum petentis adversario ad se vocato sine forma judicii interdictum reddebat, certa verborum formula jubens aut vetans aliquid fieri. Quod si interdicto paritum non esset, tum aut manu ministrorum decretum suum exequebatur, aut civilius ex causa interdicti actionem & judicium dabat, *l. 1. §. 2. si vent. nom. mul. l. 3. pr. ne vis fiat ei, qui in poss.* Totoque judicio fallitur Theophilus, interdictum definiens enuntiatum prætoris non decidens hypothefin, sed quomodo de ea judicandum sit, judicem informans. Postea placuit, actionem sine isto circuitu recta proponi: ut hodie interdicta nihil aliud sint, quam actiones, quibus de possessione disceptatur.

Tunc maximè cum de possessione) Ait, maximè: 2 quia quedam interdicta proprietatis aut quasi proprietatis causam continent; veluti de itinere actuque privato, de qua quotidiana & æstiva, de locis sacris & religiosis, *l. 2. §. hoc tit. l. 3. §. ait. 11. cum §§. seqq. de itin. actuque priv. l. 1. §. ult. de ag. quot. & est.* quamquam hæc non ideo dicuntur causam proprie-

tatis continere, quod non *fin* de possessione aut usu rei tuendo : sed quia cū sint de his rebus principaliter , per consequentiam adjunctam habent causam proprietatis , aut velut proprietatis , dum placet , eum vincere in hoc usu , qui jus , de cujus usu agitur , ad se pertinere ostenderit , *d. l. 3. §. hoc autem 13. Doñ. ad hunc tit. C. n. 6. Tuld. n. 2.* Et hoc est , quod dicitur in *d. l. 1. §. ult.* in hujusmodi interdictis totam quaestionem finire , id est , & possessionis & proprietatis ; cū illa quæ sunt de sola possessione vel quasi possessione tantum sint præparatoria , & ubi deserint , incipiat secunda actio , *l. ult. C. quor. bon. quæ & principalis dicitur in l. nulli. 10. C. de jud.* Ideo autem de causa possessionis potissimum interdicta proposita fuisse videntur , ut hujusmodi controversiæ quam celerrimè imperio prætoris transigerentur , ne in pacata & libera civitate , dum unusquisque possessionem rei sibi asserere conatur , vis interim fiat : quod cū in causis proprietatis , ubi de possessore jam constat , non metuatur , illarum cognitio sine periculo ad privatos iudices delegari potest : quam etiam ob causam nunc ferre suprema tribunalia in prima instantia de causis possessionum cognoscunt. *Gail. 1. obs. 5. uti apud nos curia Provincialis art. 39. & seqq. instr. Cur. Holl. aut supremis Senatus art. 19. supr. Senar. Sed & pleraque interdicta de iis rebus competunt , quarum nulla proprietas est , seu usus tantum , quædam velut possessio privatorum ; nempe de locis sacris , religiosis , publicis , hominibus liberis , l. 1. pr. hoc tit. & exponuntur singulis tit. seorsum.*

T E X T U S .

Divisio prima.

1. Summa autem divisio interdictorum hæc est , quod aut prohibitoria sunt , aut restitutoria , aut exhibitoria . Prohibitoria sunt , quibus prætor vetat aliquid fieri : veluti *vim sine vitio possidenti* , vel *mortuum inferenti* , quo ei jus erat inferendi , vel in sacro loco edificari , vel in flumine publico ripave ejus aliquid fieri , quo pejus navigetur . Restitutoria sunt , quibus restitui aliquid jubet , veluti bonorum possessori possessionem eorum , quæ quis pro hærede aut pro possessore possidet ex ea hæreditate : aut cum jubet ei , qui vi de possessione dejectus sit , restitui possessionem . Exhibitoria sunt , per quæ jubet exhiberi : veluti , eum , cujus de libertate agitur , aut libertum , cui patronus operas indicare velit : aut parenti liberor , qui in potestate ejus sunt . Sunt tamen qui putant ,

interdicta ea propriè vocari , quæ prohibitoria sunt , quia interdiciere sit denuntiare & prohibere : restitutoria autem & exhibitoria propriè decreta vocari . Sed tamen obtinuit , omnia interdicta appellari ; quia inter duos dicuntur .

C O M M E N T A R I U S .

Divisio interdictorum , quæ hic proponitur , à forma ducitur , complectiturque genera omnia interdictorum , tam quæ de rebus divinis , aliisque commercio hominum exemptis proposita sunt , quam quæ de rebus privatis . *Ulpian. l. 1. §. 1. hoc tit.* addit quædam interdicta & mixta esse , quæ & prohibitoria sint & restitutoria . In quo genere est interdictum , ne vis fiat ei , qui in possessionem missus erit , *l. 3. §. 2. eo tit.* item interdictum de liberis exhibendis & deducendis , *l. 3. §. 1. illo tit.* vid. *Cujac. 4. obs. 11.*

Vetat aliquid fieri) Unde in formulis edictorum prohibitoriorum prætorum passim ultro citro videmus verbum *veto* .

Vim sine vitio possidenti) Intelligit interdictum *Uti possidetis* : quod plenius explicabitur §. *retinenda. 4. inf. eod.* *Sine vitio possidenti* , id est , nec vi , nec clam , nec precario possidenti ab adversario : nam alias etiam vitiosum possessorem interdictum tuetur , *l. 1. §. ult. uti possid.*

Mortuum inferenti) Significat interdictum de mortuo inferendo , quod in aliorum ordinem sub *lib. 43. π.* non refertur , sed *tit. de sepul. lib. 11.* his verbis : *Quo quæve illi mortuum inferre invito te jus est , quominus illi eo cave mortuum inferre , & ibi sepelire liceat , vim fieri veto .*

In loco sacro edificari) De quo in *l. 1. & pr. fin.* , ne quid in loc. sacro .

In flumine publico) De quo sub *tit. de flum. nib. & tit. ne quid in flum. publ.*

Restitutoria , quibus restitui) Qua de causa ita semper concepta sunt , ut verbum *restituatur* addatur , *l. 1. quor. bon. l. 1. quod vi aut clam. l. 2. de precar.*

Bonorum possessori) Significat interdictum quorum bonorum , de quo copiosus explicabitur §. *proximo* .

Qui vi de possessione) Unde apparet , significari interdictum *unde vi* . §. *6. inf.* cui explicando alius item locus infra destinatus est .

Exhibitoria , per quæ jubet exhiberi) Quapropter verbum *exhibeas* in his addi solet , *l. 1. de tab. exhib. l. 1. de hom. lib. exhib. l. 1. de lib. exhib.* Inter actionem ad exhibendum & interdicta exhibitoria hoc principaliter interdictum quod hæc tantum ad causam possessionis pertinent , illa iis fere datur , qui de proprietate

litigaturi sunt, l. 1. an exhib. Quod verò nonnulli ajunt, actionem ad exhibendum competere de eo, quod privatim cujusque interest, interdicta autem hæc magis publicam causam spectare, id non esse perpetuum, ostendit interdictum de tabulis exhibendis.

De cujus libertate) Significatur interdictum de homine libero exhibendo, quod tuendæ libertatis causa propositum est, ne videlicet homines liberi à quoquam retineantur, l. 1. de hom. lib. exhib.

Cui patronus operas) Quam ad rem comparatum idem edictum sub tit. de lib. exhib.

Aut parenti liberos) Cujus rei causa propositum interdictum sub tit. de lib. exhib.

Propriè interdicta vocari, quæ prohibitoria) Atque hoc quoque mihi admodum verisimile videtur: nam interdicerè omnibus Latinè loquentibus idem est, quod vetare, prohibere; ut existimandum, ex productione & quasi abusione ejus verbi esse, quod decreta quoque restitutoria & exhibitoria interdicta appellata sint.

Qua inter duos dicuntur) Hoc planè ineptum videtur. Proinde Alciat. in l. pecuniæ 178. de verb. sign. pro his verbis, inter duos dicuntur, reponit, interim dicuntur. Quæ allusio naturæ rei non male convenit: nam interdicta totam litem non perimunt, sed tantum possessorem interim dicunt, quod quæstio principalis de proprietate, de qua adhuc cognoscendum est, terminetur, l. 3. C. hoc tit. l. 2. in fin. C. ubi in rem act. l. 13. C. de rei vind. Isidorus quoque & Anianus ad Paul. lib. 5. sent. interdictum definiunt sententiam interim dictam. add. Covar. pract. quæst. 17.

TEXTUS.

Divisio secunda.

2. Sequens divisio interdictorum hæc est, quod quædam adipiscendæ possessionis causa comparata sunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ.

NOTÆ.

2. Sequens divisio) Ex Paul. l. 2. §. ult. hoc tit. Superior à forma, hæc à fine sumpta est, & ea dumtaxat interdicta complectitur, quæ ad rem familiarem spectant, d. l. 2. §. ult.

Quædam adipiscendæ) Omnis de possessione rei privatæ contentio eo spectat, ut aut possessionem adipiscamur, aut adeptam retineamus, aut amissam recuperemus. Aufon. Id. 11.

Interdictorum trinum genus unde repulsus. Vi fuero, aut utrobi fuerit, quorumve bonorum.

Interdictum unde vi comparatum est recuperandæ possessionis causa; utrobi retinendæ: quorum bonorum adipiscendæ.

COMMENTARIUS.

Secunda hæc divisio non complectitur omnia interdicta, sed ea tantum, quæ ad rem familiarem pertinent, l. 2. §. ult. hoc tit. ac proinde tantum subdivisio quædam est, non secunda totius divisio. Est autem à fine sumpta: nam omnis de possessione rei privatæ controversia eo spectat, ut aut possessionem nunc primum adipiscamur, aut adeptam retineamus, aut amissam recuperemus.

TEXTUS.

De interdictis adipiscendæ.

3. Adipiscendæ possessionis causa interdictum accommodatur bonorum possessori, quod appellatur, Quorum bonorum: ejusque vis & potestas hæc est, ut quod ex iis bonis quisque, quorum possessio alicui data est, pro hærede aut pro possessore possideat, id ei, cui bonorum possessio data est, restituere debeat. Pro hærede autem possidere videtur, qui putat se heredem esse. Pro possessore is possidet, qui nullo jure rem hereditariam vel etiam totam hereditatem, sciens ad se non pertinere, possidet. Ideo autem adipiscendæ possessionis vocatur interdictum, quia ei tantum utile est, qui nunc primum conatur adipisci possessionem. Itaque si quis adeptus possessionem amisisset eam, hoc interdictum ei inutile est. Interdictum quoque quod appellatur Salvianum, adipiscendæ possessionis causa comparatum est: eoque utitur dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigisset.

NOTÆ.

3. Appellatur quorum bonorum) A primis verbis interdicti, ut pleraque alia.

Pro hærede possidere, &c.) Vid. l. 11. cum seqq. de hæ. pet.

Primum conatur adipisci possessionem) Non enim petitur hoc interdicto, ut res restituantur, quæ aliquando ab hærede possessæ, sed quæ numquam. Itaque si restitutorium est, ut sit adipiscendæ possessionis, d. l. 1. in fin. hoc tit.

Appellatur Salvianum) Lib. 43. π. tit. ult. § 8. C. tit. 9.

COMMENTARIUS.

1. Quæ interdicta adipiscendæ possessionis causa comparata.

2. Quorum bonorum, cui, adversus quem com-

petat : & cui bono comparatum.

- 3 Quis hic dicatur pro hærede prove possessore possidere : tam cur bonorum possessori petitio hæreditatis non sufficere visa : & in quo illa cum hoc interdicto conveniat.
- 4 Quibus propositum remedium l. ult. C. de evict. D. Hadr. toll.
- 5 Cui adversus quos interdictum Salvianum datur ?
- 6 Interdicto huic affine remedium actio Serviana : & cur interdicto experiri utilius.

A Dipiscendæ possessionis interdicta dicuntur, quæ comparata sunt ad possessionem, quam antea non habuimus, nunc primum acquirendam: cujus generis duo hic proponuntur & explicantur; interdictum quorum bonorum, & Salvianum. In eodem genere sunt & interdicta quod legatorum; ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est; de tabulis exhibendis, & de glande legenda: quæ extant & explicantur in π.

z *Accommodatur bonorum possessori*) Competit hoc interdictum ei, cui ex edicto prætoris bonorum possessio data est, l. 1. quor. bon. uno verbo, hæredi prætorio. Obtinuit tamen, ut etiam iis utique utile detur, qui jure civili hæredes facti sunt, per l. 1. C. quor. bon. Gloss. comm. approbata ad rub. C. eod. Schneid. hic n. 13. Ant. Fab. C. suo, eod. tit. defin. un. Quamquam hoc displicet Baron. hic. Don. ad d. tit. C. n. 3. Cujac. in par. C. eod. Sed quid opus est, inquis, hoc interdicto ad novam possessionem adipiscendam, si jam bonorum possessio alicui à prætore data est? Eo opus est, quod bonorum illa possessio, quam prætor tribuit, non corporis, sed juris est: hoc est, prætor dando bonorum possessionem, tribuit, tantum jus persequendi & retinendi patrimonii defuncti, corporum autem possessionem aut detentionem non tribuit, l. 3. §. 1. de bon. poss. Hæc igitur adhuc restat, atque hoc interdicti petitur, l. ult. C. quor. bon.

Ut quod ex iis bonis) Competit hoc interdictum de iis bonis, quæ in hæreditate defuncti, cum moretur, fuerunt; atque etiam de iis, quæ ex his bonis usucapta sunt: id enim significant verba interdicti, *possidere sive, si nihil usucaptum esset*. l. 1. quor. bon.

Pro hærede aut pro possessore) Datur hoc interdictum adversus duo genera possessorum: primum adversus eum, qui pro hærede prove possessore possidet; quod etiam hic expressum est: deinde adversus eum, qui dolo malo fecit, quominus pro hærede prove possessore possideret; quod nominatim adjectum est in

l. 2. C. quor. bon. & comprehensum illis verbis interdicti, *Quodque dolo malo fecisti, ut desineres possidere, d. l. 1. eod.* Estque hoc omnibus regulis juris consentaneum, l. parem. 150. l. qui dolo. 131. cum similibus. de reg. jur. Hinc autem intelligimus, eum, qui titulo singulari possidet, puta pro emptore, pro donato, hoc interdicto non teneri sicut nec petitione hæreditatis, l. 7. C. de pet. her. l. 4. C. in quibus. ca. cess. long. temp. præscr. Effet enim iniquum, eum, quem dominum esse non constat, sed qui tantum se hæredem esse dicit, rem auferre ei, qui pro domino bona fide & justo titulo possidet. Ajo, justo titulo: nam titulus injustus aut jure invalidus possessorem non tuetur, quominus aut interdicto cum eo agi, aut hæreditas ab eo peti possit, arg. l. neculam. 13. §. 1. de her. peti. Covar. pract. quest. cap. 12. Cacheran. decis. 56.

Restituere debeat) Restituendi verbum propriè refertur ad ea, quæ à nobis profecta restituntur. Sed interdum & de his accipitur, quæ nunc primum nobis præstantur: quod fit in hoc interdicto. Non enim petit hæres eas res sibi restitui, quas aliquando possedit, sed quas numquam. Itaque sic restitutorium est, ut tamen sit adipiscendæ possessionis, l. 1. in fin. quor. bon.

Pro hærede) Is dicitur hoc loco pro hærede possidere, qui se hæredem dicit, cum non sit, sive sciat, se hæredem non esse, sive se esse putet. Pro possessore autem, qui nullam causam possidendi aliam habet, quam quod possidet: unde & nomen natum, l. 11. cum seqq. de her. pet. Putaverit aliquis, hoc interdictum inutile esse & otiosum, propterea quod hæredibus & bonorum possessoribus aliud remedium plenus & efficacius competit, petitio scilicet hæreditatis; quippe qua non tantum corporum possessores, ut interdicto l. 2. quor. bon. sed etiam possessores juris & debitores hæreditarii tenentur, si se hæredes esse contendunt, l. 9. l. 13. in fin. l. si debitor. 42. & ibi Bart. de her. pet. Sed neque majora onera esse videntur in judicio petitorio, quam in interdicto: nam & qui interdicto experitur, probare debet se hæredem esse, l. 1. C. quor. bon. Resp. Eadem inter hæc remedia differentia est, quæ inter cætera judicia possessoria & petitoria: nimirum interdictum hoc, utpote remedium possessorium, non habet longas litis moras, sed brevis in eo est & expedita via ad possessionem adipiscendam. In petitione autem hæreditatis plena de omnibus inquisitio & efficacior probatio requiritur, d. l. 1. junct. l. judices. C. de jud. add. Afflict. decis.

Menoch. de adip. poss. rem. 1. num. 97. & seq. Ant. Fab. C. suo tit. quor. bon. defin. unic. Plane in eo hæc judicia conveniunt, quod utrumque ad universitatem pertinet, non ad res singulares, l. 1. in pr. de rei vind. l. 1. §. 1. quor. bon. idque duplici respectu dicitur. 1. ratione intentionis actoris, qui universa bona ad se pertinere dicit. 2. ratione tituli, quo reus possidet: neutro enim iudicio alius tenetur, quam qui pro hærede vel pro possessore possidet. Cui non obstat, quod dicitur petitione hæreditatis teneri etiam, qui rem unam hæreditariam, licet minimam possidet, l. 9. & seq. de her. pet. Nam qui vel unam rem hæreditariam pro hærede possidet, is totam hæreditatem & universi juris successorem sibi asserit. Consulte Cachera. decis. 74. Est et aliud remedium possessorium hæredibus propositum, sed scriptis tantum, constitutione Justiniani; l. ult. C. de edict. D. Hadr. toll. quo ille, qui testamentum profert, non laborans conspicuo aliquo vitio, quale est cancellacio, item defectus testium, signorum, subscriptionis, auctoritate magistratus mittitur in possessionem rerum hæreditariarum, dilata tantisper inquisitione super vitiis occultationibus, puta falsicatis, injustæ exhæredationis, aut præteritionis. Succedenti autem ab intestato hoc remedium non datur: sed nec hæredibus in testamento nuncupativo, nisi illud in scripturam, ut fieri assolet apud nos, redactum sit, aut petente hærede nuncupato publicum: de quo Vigl. in præd. d. l. ult. Sichard. l. n. 4. & 5. Menoch. de adip. possess. rem. 4. §. 548. & 726. Ant. Fab. C. suo, ad eundem tit. defin. 3. & 4. Christin. vol. 4. decis. 30. Interdictum, quod Salvianum) Salvianum quoque interdictum adipiscendæ possessionis causa comparatum est. Ait Justinianus, hoc interdictum dari domino fundi de rebus coloniarum, quas pro mercedibus fundi pignori obligavit. Existimare autem licet, interdictum hoc nominatim conceptum fuisse non tantum de rebus coloni pro mercede locationis obligatis, sed etiam in ipsum colonum solum, ad eundem modum: Quod tu illi pro mercede fundi oppignerasti, qua de re agitur, id illi restituas. Unde adversus extraneum possessorem, licet nullam & causam à colono habentem, non nisi utile interdictum ex productione reddiderit, l. 1. in pr. de interd. Salv. Porro ex communi interdicti sententia latus hoc interdictum extenditur, & utiliter accommodatur cuilibet creditori, non modo adversus debitorem, qui oppigneravit, per l. 1. C. de prec. interd. Salv. sed etiam contra quemlibet

tertium ejus rei possessorem: quamquam adversus hunc probationem desiderant, nimirum non solum rem obligatam esse, sed etiam in bonis debitoris, cum obligaretur, fuisse. Ang. Jas. & alii in §. Serviana. 7. sup. de act. Wefemb. par. de Salv. interd. num. 2. Schneid. bic. n. 7. Fach. 8. controv. 92. & plerique etiam censent, prius excutiendum esse principalem debitorem, quam adversus extraneum possessorem interdictum intentetur, arg. Nov. 4. cap. 2. Fachin. ubi sup. cap. 93. D. Tulden. ad d. tit. C. n. 2. Divortium à communi sententia facit D. Ant. Merenda 5. cont. 37. & seq. Affine huic interdicto remedium est actio Serviana; quæ ipsa primum locatori de rebus coloni pro pensione fundi obligatis proposita fuit, & postmodum ad alias causas & species pignoris per interpretationem producta, d. §. Serviana. 7. Sed inter hæc remedia eadem quoque differentia est, cujus ante memini. Utilius est experiri interdicto, quam actione Serviana. Nam interdicto, in quo de possessione momentaria tantum agitur, ad adipiscendam possessionem sufficit probare, rem, de qua agitur, pignori obligatam fuisse; at in actione Serviana, quæ iudicii petitorii est, hoc amplius probare creditor, contra tertium possessorem agens, debet, rem, quam persequitur, in bonis debitoris fuisse, cum de pignore convenit, l. & qua. 15. §. 1. de pig. l. ante omnia. 23. de probat. quod fufius à me explicatum sub d. §. Serviana. 7. Wefemb. d. loc. Menoch. de adip. poss. rem. 3. n. 8. & seqq.

TEXTUS.

De interdictis retinendæ.

4. Retinendæ possessionis causa comparata sunt interdicta uti possidetis & utrubi; cum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controversia sit, & ante queratur, uter ex litigatoribus possideat, & uter petere debeat. Namque nisi ante exploratum fuerit, utrius eorum possessio sit, non potest petitoria actio institui: quia & civilis & naturalis ratio facit, ut alius possideat, & alius à possidente petat. Et quia longè commodius est & potius, possidere quam petere; ideo plerumque & fere semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Commodum autem possidendi in eo est, quod etiamsi ejus res non sit, qui possidet, si modo actor non potuerit suam esse probare, remanet in suo loco possessio, propter quam causam, cum obscura sunt utriusque jura, contra petentem judicari solet. Sed interdicto quidem uti possidetis de fundi vel ædium possessione contenditur: utrubi

verò interdictio de rerum mobilium possessione. Quorum vis ac potestas plurimam inter se differentiam apud veteres habebat: nam uti possidetis interdictio is vincebat, qui interdicti tempore possidebat; si modo nec vi, nec clam, nec precario nactus fuerat ab adversario possessionem: etiam si alium vi expulerat, aut clam arripuerat alienam possessionem, aut precario rogaverat aliquem, ut sibi possidere liceret. Utrubi verò interdictio is vincebat, qui majore parte anni nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidebat. Hodie tamen aliter observatur. Nam utriusque interdicti potestas (quantum ad possessionem pertinet) exæquata est, ut ille vincat & in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi, nec clam, nec precario ab adversario litis contestatæ tempore detinet.

NOTÆ.

4. Ab adversario) Si verò alter non ab altero, sed ab extraneo possideat, licet vi, clam, aut precario, nihilominus prætor possessorem tuetur, l. 1. §. ult. & l. seq. eod. Et hoc est, quod dicitur etiam vitiosam possessionem adversus extraneos prodesse solere, l. ult. de acq. poss.

Majore parte anni) L. un. utrubi. retrorsum numerati. Paul. 5. sent. 6. εἰς τήνισα ἀνακλωμένης. Theophil. Majore autem parte anni possidisse quis intelligitur, etiam si duobus mensibus possederit: si modo adversarius ejus aut paucioribus diebus, aut nullis possederit, l. 156. de verb. sign.

Utriusque interdicti potestas exæquata) D. l. un. §. 1. utrubi. quem locum apparet à Compositoribus interpolatum esse.

COMMENTARIUS.

- 1 Actionem in rem institui non posse, nisi certus sit possessor: & quare?
- 2 Qui fieri possit, ut duo de possessione retinenda litigent, cum duo in solidum eandem rem possidere nequeant?
- 3 An qui vindicare rem instituit, interdicto adhuc agere possit? & de judicii possessorii cum petitorio cumulatione.
- 4 Vetus differentia inter interdicta uti possidetis & utrubi: ejus differentie sublatio, tum quid hic jus Canonum, & mores bodierni?

Retinendæ possessionis gratia ea interdicta comparata dicuntur, per quæ eam possessionem, quam jam habemus, retinere volumus. Cujus generis interdicta sunt uti possidetis & utrubi. Prius de rebus soli, posterior de rebus mobilibus, l. 1. uti poss. l. un. de utrubi. Utriusque causa olim nonnihil dissimilis:

nunc & causa & vis eadem, ut si à rebus discesseris, quarum nomine hæc interdicta competunt, unum atque idem videri possit: ut declaratur in calce hujus §.

De proprietate alicujus rei) Hæc interdicta locum habent, cum de proprietate inter aliquos lis est, & queritur, uter ex litigatoribus possideat, uter petere debeat, l. 1. §. 3. uti poss. ubi Ulp. ait, si inter litigatores contendatur, uter possideat, quia alteruter se magis possidere affirmat, tum ad hæc interdicta remittendos esse.

Nisi exploratum fuerit, utrius possessio sit) Actio in rem institui non potest, nisi certus sit possessor, l. ordinarii 13. C. de rei vindic. Nam, ut alibi demonstravimus, ad fundandam actionem in rem duo extrema ponenda sunt: à parte actoris dominium, à parte rei conventus possessio. Quamdiu igitur incertum est, qui possideat, & commodo possessionis frui debeat, judicio petitorio de proprietate locum esse non potest, l. inter 62. de jud. Ubi Ulp. scribit, inter litigantes de proprietate non aliter litem expediri posse, quam si alter petitor, alter possessor sit: esse enim debere, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo possessoris fungatur. Sed qui fieri potest, ut duo de retinenda possessione litigent, cum duo in solidum eandem rem possidere non possint? l. 3. §. ex contrario 5. de acq. poss. Nimirum accidere potest, ut duo in speciem videantur possidere, cum tamen revera unus tantum possideat. Varii enim sunt actus possessorii, & ex quibusdam eorum usurpatarii plures sibi possessionem asserere possunt, ut proinde de qualitate hujusmodi actuum sit cognoscendum, explorandumque, cujus causæ potior sit. Alii respondent, absurdum non esse, ut etiam duo dicantur eandem rem simul possidere, diverso tamen genere possessionis, puta alter naturaliter, alter civiliter, aut alter justè, alter injustè, l. 6. §. 1. de acq. poss. pr. l. 3. pr. uti possid. Quæ & sententia Sabini fuit, d. l. 3. §. 5. de acq. poss. cujus vestigia cernimus in l. 3. pr. uti poss. l. & habet 15. §. eum qui 4. de precar. Cujac. 5. obs. 22.

Commodum possidenti in eo est) Possessoris multo melior, quam petitoris conditio est: nam possessor non cogitur probare rem ad se pertinere, sed petitori incumbit necessitas probandi rem suam esse, atque in ea probatione cessante petitore res apud possessorem remanet, licet ipse nihil probaverit, l. 2. C. de prob. l. ult. C. de rei vindic. l. 4. C. de edend. fac. l. 128. de reg. jur. Quam ob causam ei, qui destinavit rem petere, hoc consilium dat

Juriconsultus in *l. is qui 24. de rei vind.* ut videat, num aliquo interdicto nancisci possit possessionem, atque ita onus probationis in adversariorum derivare. Quid ergo, si quis non observato hoc consilio Jcti rem vindicare instituerit, an ob id interdictum agere non poterit? Prima fronte videtur dicendum, non posse, quasi consilium Juriconsulti contempserit, & renuntiaverit possessioni. Contraria tamen sententia placuit: quoniam potius ex ignorantia & justo errore id factum præsumendum est, quam animo renuntiandi possessioni aut interdicto, *l. 12. §. 1. de acq. poss.* Similiter qui rem vindicare cœpit, non censetur renuntiavisse interdicto unde *vi. l. cum fundum 18. §. 1. de vi & de vi arm.* ubi expressè traditur, pendente judicio petitorio posse nihilominus interdicto agi: non sanè ut utrumque simul cumuletur, & una sententia terminetur, ut falsè multi existimaverunt, decepti, *d. l. 12. §. 1. & d. l. 18. §. 1.* sed ut interim dum de possessione cognoscitur, suspendatur & differatur judicium petitorium, *l. ordinarii 27. C. de rei vind. l. 1. C. de appell. l. 3. C. hoc tit.* quæ verissima præd. II. sententia est, Joanni & Azoni jam olim probata, à quibus male major pars secessionem fecit. Et quamvis Bart. in *d. l. 12. §. 1.* aliique citati à Menoch. *de retin. poss. rem, n. 511. cum seqq.* & Nic. Tuld. in *annot. ad prax. civ. Damhouderi cap. 45. lib. B. cum Martino Glossatore*, excipiant interdictum *uti possidetis*, quod & ipsi propter contrarietatem cum judicio petitorio cumulari posse negant; plures tamen Petrum secuti contendunt, omne possessorium cum petitorio concurrere posse, vid. Menoch. *d. rem, n. 539. & seqq.* Nic. Tuld. *d. loc. Fach. 8. controuv. 6.* Diod. Tuld. *comm. hic, o. 3. & 4.* Christin. *vol. 4. decis. 130. n. 3. & seqq.* convenit *cap. cum dilectus 6. x. de caus. poss. & prop.* & hanc sententiam usu receptam tradit Christin. *d. loc.* quamquam non in omnibus tribunalibus, vid. Papon. *lib. 8. tit. 12. arrest. 4.* Charond. *4. resp. 28.* Nos hanc quæstionem plenissimè excusimus *lib. 2. select. quæst. c. 37.*

Quorum vis ac potestas plurimam differentiam)
 Nam alia conditione proponebatur interdictum *uti possidetis* ei, qui rem soli possideret; alia *ut ubi* ei, qui possideret rem mobilem. *Uti possidetis* ad præsens tempus referebatur, *l. 1. §. 2. hoc tit.* id est, interdicti reddit, hoc modo: *Uti eas ades, quibus de agitur, possidetis, &c. l. 1. in pr. uti possid.* & videtur huic interdicto adjecta fuisse particula *nunc. Uti nunc possidetis eas ades, &c. l. 3. §. Labeo 6. eod.* ad quem modum etiam formulam edicti

conceptam apud Aelium Gallum Festus prodidit in verb. *possessio. Uti nunc possidetis eum fundum, quo de agitur, &c. Utrubi* verò in præteritum referebatur: *Utrubi hic homo, quo de agitur, majore parte hujusce anni fuit, &c.* His jam consequens erat, ut interdicto *uti possidetis* is vinceret, qui interdicti tempore possidebat: *Utrubi is, qui majore parte anni possidebat;* quod explicatur in *l. majore 156. de verb. sign. add. Paul. 5. sent. 6.*

Nec vi, nec clam, nec precario ab adversario) ⁴
L. 1. & pass. uti possid. l. 1. C. eod. His autem verbis excluditur vitiosa possessio, non quævis, sed quæ vitiosè, id est, vel *vi*, vel *clam*, vel *precario* ab adversario obtinetur: nam si alter non ab altero, sed ab extraneo possideat, licet *vi*, aut *clam*, aut *precario*, nihilominus prætor possessorem tuetur, *l. 1. §. ult. & l. seq. eod.* Et hoc est, quod dicitur in *l. ultim. de acq. poss.* etiam vitiosam possessionem adversus extraneos prodesse solere. VINN. Ad hæc possessionis vitia vel maximè attendebat prætor. Hinc ubi apud Terent. *Eunuch. act. 2. scen. 3.* Chærea ait, *Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario fac tradas:* eleganter addit Donatus: *Secundum jus loquutus est. Nam his tribus mala fide aliquid possidetur.* HEIN.

Utriusque interdicti potestas exæquata est) Justiniani tempore utriusque interdicti eadem vis ac potestas erat, ut is utroque vinceret, id est, ei possessio interim adjudicaretur, qui tempore litis contestatæ sine vitio ab adversario possidebat, ut hæc declarant Compositores, à quibus probabile est interpolatum esse responsum Ulpiani in *l. un. §. 1. de utrubi.* Jure autem Canonico aliud observatur: nam hoc jure ad victoriam in his interdictis obtinendam non sufficit possidere tempore litis contestatæ, sed is obtinet, eique adjudicatur possessio, qui antiquiorem possessionem probaverit tanquam qui justior possessionis causam habeat, *c. licet. 9. x. de probat.* Eoque jure nunc fere utimur, ut post alios testantur Damhoud. *prax. civ. 34.* Menoch. *de retin. poss. rem. 3. n. 714. & seqq.* Wesemb. *par. usi. poss. n. 5.* & eleganter in *not. ad Schneid. in §. pen. hoc tit. D. Tulden. comm. hic. cap. 3.* Quod si æquè obscura sint utriusque litigatoris jura, ut judici non appareat, uter possideat, possessio sequestrari solet. Schneid. *ad d. §. pen. n. 6.* & ibi Vvesemb. in *not. Ant. Fab. C. sui. lib. 8. tit. 3. defin. 1.* Solent autem hodie partes hoc interdicto, quod pragmatici *maintenue*, seu *manutenentiam* vocant, contententes, petere, ut interim dum de principali lice possessionis cognoscitur, sibi recre-

dentia adjudicetur, id est, momentanea fiduciaria possessio. Covar. pr. q. 17. Aufrer. in styl. Parlam. tit. de caus. novit. Massuer. in pract. tit. de possess. Ant. Fab. C. sui. lib. 8. tit. 4. defin. 1. Formulam conclusionis habes apud Merulam lib. 4. dist. 4. sect. 3. tit. 1. cap. 2. n. 7. In multis locis duplici possessio retinendæ utuntur: quorum alterum plenarium vocant, quoniam plena in eo super possessione cognitio adhibetur; alterum summarium, & summarissimum, quia in hoc tantum summatum iudex cognoscit, uter possideat, quo tempore lis moveretur. Vid. Gail. 1. obser. 5. & 2. seqq. Menoc. retin. poss. rem. ultim. Fachin. 8. contr. 15. Christin. vol. 4. decis. 142. n. 7. & seqq. VINN. Et hoc possessorium summarissimum male vulgo comparant interdicto *uti possidetis*, quum tamen in illo non ut in hoc disceptetur de qualitate possessionis, *vi* ne quis possideat, an clam, an precario, sed tantum queratur, quis jam in presenti possideat? HEIN.

TEXTUS.

De retinenda vel acquirenda possessione.

5. Possidere autem videtur quisque, non solum si ipse possideat, sed & si ejus nomine aliquis in possessione sit, licet is ejus juri subiectus non sit: qualis est colonus & inquilinus. Per eos quoque, apud quos deposuerit quis, aut quibus commodaverit, ipse possidere videtur. Et hoc est, quod dicitur, retinere possessionem posse aliquem per quemlibet, qui ejus nomine sit in possessione. Quin etiam animo quoque solo retineri possessionem placet: id est, ut quamvis neque ipse sit in possessione, neque ejus nomine alius; tamen si non relinquendæ possessionis animo, sed postea reversurus inde decesserit, retinere possessionem videntur. Adipisci verò possessionem per quos aliquis potest, secundo libro exposuimus. Nec ulla dubitatio est, quin animo solo adipisci possessionem nemo possit.

NOTÆ.

5. Deposuerit aut commodaverit) Item per procuratorem, hospitem amicum, l. 3. §. 12. l. 9. & seq. l. 30. §. 6. & seqq. d. tit. per fructuarium, l. 6. §. 2. de prec. sed hic propter jus, quod in re habet, in interdictis *uti possidetis*, & unde *vi* pro possessore habetur, l. ult. *uti poss.* l. 3. §. 13. & seq. de *vi*, & de *vi arm.*

COMMENTARIUS.

1 Quid propriè sit possidere: & cur etiam fructuario interdicta retinendæ possessionis accommodentur?

- 2 Vetus controversia circa retentionem & amissionem possessionis: quæ à Justiniano sublata.
- 3 Etiam solo animo possessionem retineri: & quamdiu?
- 4 Indicatur & refutatur insignis DD. error.
- 5 Dejectum non posse interdicto retinenda agere, qui agit, quid probare debeat?
- 6 Ad possessionem acquirendam opus esse & animo acquirendi & simul actu aliquo corporali.
- 7 Amitti possessionem etiam nobis invito, idque plurifariam.
- 8 Volentibus nobis amitti etiam solo animo.

Quoniam superiora interdicta solum tuentur possessorem, nec magis ei competunt, qui possessionem semel quæsitam amisit, quam ei, qui nunquam possedit, ideo Justinianus hoc loco obiter ostendere voluit, quis intelligatur possidere, quomodo possessio acquiratur, acquisita quomodo retineatur.

Non solum si ipse possideat, sed si ejus nomine Possidere auctore Theoph. §. *propen. sup. per quas pers. cuiq. acq. est animo & affectu dominantis*, & *uxu deo rortos*, rem tenere. Itaque qui alieno nomine in possessione sunt, huc non pertinent, veluti conductor, commodatarius, depositarius, procurator, amicus, hospes, l. 3. §. 12. l. 9. & seq. l. qui universali. 30. §. quod per colonum. 5. & seqq. de acq. poss. l. 6. §. 2. de precar. Atque ex eo intelligimus, si hi controversiam possessionis patiantur, interdicto ad retinendam possessionem experiri non posse, l. 3. §. creditores. 8. *uti possid. vid.* tamen Menoch. *retin. poss. rem ult.* Joan. à Sande lib. 5. tit. 4. *defin. 2.* Fructuarius quoque non magis possidet, quam superiores, §. 4. *vers. idem placet. sup. per quas pers. cuiq. acq. d. l. 6. §. 2. de precar.* Placuit tamen, inter fructuarios interdictum *uti possidetis* reddendum, itemque inter fructuarium, eumque, qui sibi usum defendat, l. ult. *uti possid.* Sed non est novum, ut fructuario propter jus, quod in re habet, plus tribuatur, quam aliis, qui possessores non sunt, etsi rem similiter teneant. Nam & fructuario *vi dejecto* datur interdictum unde *vi*, l. 3. §. unde *vi*. 13. & seq. de *vi* & de *vi argum.* quod argumentum est, eum, licet non possideat, tamen pro possessore in his interdictis haberi, quamdiu usufructus perseverat. Cujac. 2. *obs.* 33. Don. d. l. un. C. *uti poss. n. 5.* Joan. à Sande d. *defin. 2.* In summa verò, possessionis parum interest, utrum quis justè, an injustè possideat, l. 3. §. ex contrario 5. de acq. poss. nam & possessori injusto interdicta retinendæ possessionis dantur,

tar, modo ne injustè possideat ab adversario, l. 1. §. ult. & l. seq. uti possid. In possessione sit) Rectè in possessione. Nam aliud longè est possidere, aliud in possessione esse, l. 10. §. 1. de acq. poss. sicut aliud est servire, aliud in servitute esse, §. ult. sup. de ingenuis possidet, cujus nomine possidetur: qui autem in possessione sunt, alienæ possessioni præstant ministerium, l. quod meo. 18. pr. de acq. poss.

Retinere possessionem posse aliquem per quemlibet) Per eos, qui nostro nomine in possessione sunt, puta per servum, colonum, inquilinum, procuratorem, &c. possessio nobis retineri potest. Sed nec illis vita decedentibus possessio amittitur, inque eo veteres omnes consentiunt. Hoc amplius Proculus putabat, etiam si sponte è possessione discessissent, videlicet animo eam derelinquendi, nihilominus possessionem à nobis retineri, l. cum quis. 31. de dol. mal. Sabinus contra, spontanea illa discessione interpellari. Sabini sententiam secutus est Africanus, l. si de eo. 40. §. 1. de acq. poss. sententiam Proculi Paulus l. 3. §. si quis. 8. eod. Cæterum si alii possessionem tradiderint, possessionem amitti etiam Paulus concedit, d. l. 3. §. sed etsi. 9. quod & apud Julianum relatum est, l. non solum. 33. §. qui signori. 4. de usuc. Papinianus hoc amplius, discessu eorum possessionem amitti, si alius eam ingressus fuerit, l. peregre. 44. §. ult. de acq. poss. Hanc autem veterum controversiam sustulit Justinianus l. ult. C. eod. ubi generaliter constituit, ut sive dereliquerint possessionem, & alius eam occupaverit, sive possessionem alii prodiderint, nihil penitus ex ea re præjudicii dominis generetur. Et quamquam recentiores nonnulli, ut Cujac. par. C. eod. Don. §. comm. 12. Ant. Fab. dec. 4. pr. 2. & seq. existimant, constitutionem illam non pertinere ad casum, quo in possessione relictus alii eam tradit, quorum sententiam aliquando in judicando secuta est Curia Provincialis Frisæ, teste D. Joan. à Sande lib. 5. tit. 4. defin. 1. verius tamen esse, quod his constitutionibus verbis, vel alii prodiderit, tradens æquè ac deserens comprehendatur, evincit ratio, quæ mox subjicitur, ne ex aliena malignitate alienum damnum emergat. Quomodo & vulgo interpretes, quos laudat & sequitur Menoch. rec. poss. rem. 14. n. 17. & seqq. Eleganter D. Joan. Decker lib. 1. dissi. 3. n. 25. Illud constat, possessionem amitti, si in possessione relictus vi dejectus fuerint, l. 1. §. quod servus. 22. unde vi.

Animo solo retineri possessionem) Etiam solo

animo retineri possessio potest, l. 4. C. de acq. poss. Itaque licet corpore quis è fundo exierit, quamdiu animus amittenda possessionis abest, possessio rebus integris retinetur, l. 3. §. sed etsi. 7. & seqq. l. 6. in fin. eod. quamvis neque servum, neque colonum, &c. in fundo reliquerit, l. peregre. 44. §. ult. eod. idque ex jure possessio mutuata est, ut pleraque alia, l. possessio. 49. eod. & utilitati causa receptum, ne testudinis more perpetuo dominus continere, aut possessionem amittere cogamur. Enim verò quod dicitur, animo solo possessionem retineri id ita temperandum est, si facultas nobis relicta sit, eam, cum velimus, iterum corpore apprehendendi: ea autem facultate sublata etiam inviti possidere definimus, d. l. 3. §. Nerva. 13. Hic autem locus occasionem Doctoribus præbuit, ut eum, qui discessit, civilem tantum possessionem retinere, non autem naturalem, existimaverint, sed hanc demum iterum ingresso acquiri. Falso ut mihi videtur. Nam hoc posito, necessario sequitur: eum qui è fundo egreditur, priorem possessionem non retinere, sed ea amissa novam acquirere, & mox egressum hac iterum amissa recuperare priorem. Quod sanè à ratione nimis alienum est. Neque possessio, quæ corpore tenetur, & ea, quæ animo, sunt duæ diversæ species possessionum, sed una & eadem possessio: unde & in proposito numquam nova acquiri dicitur, sed prior retineri. Tantum modus tenendi & possidendi diversus est alius jure, alius corpore consistens, l. nemo. 10. C. de acq. poss. Illud à vero abest quam longissimè, quod quidam asserunt, civilem, quam vocant, possessionem retineri, ejusque beneficio interdictum uti possidetis competere, etiam si ab alio possessio vi occupata sit. Covar. pract. q. 17. n. 5. & alii citati apud Christin. vol. 4. decis. 142. n. 4. Nam possessio planè amissa intelligitur, quæ nobis dejectis aut repulsis vi ab alio occupata est, l. 6. §. 1. l. 25. §. ult. de acq. poss. Neque hic animus ad retinendam possessionem sufficit: quoniam ut maximè velimus, eam repetere non possumus, d. l. 3. §. Nerva. 13. eod. Et ergo si dejectus nullam prorsus possessionem habet aut retinet, nec retinendæ possessionis remedio juvari potest: sed necessarium ei erit interdictum unde vi, quod possessionis recuperandæ causa comparatum est. Cæterum si veteri possessore non dejecto, & in possessione adhuc manente, possessio ei minuatur vel turbetur, seu vis ei fiat, quominus uti possidet jure, ita planè possideat, tunc locus est

est interdicto *uti possidetis*. Vid. Joan. Fab. *ad pr.ec. §. Menoch. rem ult. retin. poss. n. 17.* Christin. *d. decis. n. 6.* ubi refert, non semel supremam Curiam Mechliniensem censuisse, possessorem actualem esse oportere, qui interdicto *uti possidetis* experiri cogitat. In summa, qui agit interdicto retinendæ possessionis, duo probare debet, possessionem ex parte sua, & turbationem ex parte adversarii. Turbationem, inquam, non spoliationem: quia si se diceret spoliatum, sibi esset contrarius, ob idque repellendus, & interdicto recuperandæ, non retinendæ possessionis, agere deberet. Ant. Fab. *lib. 8. C. sui. tit. 4. de fin. 8.*

Secundo libro exposuimus) *Tit. per quas pers. cuiq. acq. ubi docuit*, non solum per nosmetipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habemus, non minus possessionem nobis acquiri, quam proprietatem: adeoque possessionem per extraneam quoque personam, veluti per procuratorem nobis acquiri posse: quod singulare est, & utilitatis causa receptum, *l. 1. l. 8. C. de acq. poss.*

6 *Animo solo adipisci possessionem nemo possit*) Acquisitio possessionis consistit in apprehensione rei, conjuncta cum affectu eam pro sua tenendi, *d. l. 1. §. 3. de acq. poss.* Itaque nec animus solus ad eam acquirendam sufficit, nec solo corpore acquiri sine affectione tenendi potest: sed utrumque hic concurrat necesse est, & animus acquirendi, simul actus aliquis corporalis, *l. 1. §. 1. & 3. l. 8. cum hæredes 23. eod.* Et si autem necesse non est ut opera manuum aut pedum semper interveniat; quæ quidem ratio acquirendæ possessionis maxime naturalis est, & necessaria in iis rebus, quæ ab aliis nobis traduntur, *d. l. 1. §. 1. d. l. 3. §. 3. d. l. 23. eod.* semper tamen requiritur actus aliquis præter animum possidendi, qui vice corporalis apprehensionis fungatur, *d. l. 1. §. pen. l. quod meo. 18. §. 2. l. quarundam. § 1. eod. l. 9. §. item si 6. de acq. rer. dom. l. 1. C. de donat.* Falluntur enim, qui hujusmodi casus à regula exceptos putant, quasi hic nudo animo citra illum actum corporalem possessio acquiratur, quamvis ita fere loquantur Jurisconsulti in *d. l. 1. §. pen. & d. l. 51.* Sed illi cum ita loquantur, non excludunt omnem actum corporis, sed dumtaxat crassiorē illam apprehensionem, quæ manuum aut pedum opera interveniente fit. Cur igitur placet, possessionem solo animo retineri posse? Quoniam possessio semel quaesita etiam jus possidenti parit, quo retento possessio quoque retinetur. At acquisitio pos-

sessionis tota pene facti est. Sed & alias quod semel acquisitum est, facilius retinetur, quam initio quid acquiritur. Animo possessionem acquirere non possumus, nisi nostro: quippe ut nos velimus, in aliis esse non potest. At corpore etiam alieno, *d. l. 3. §. ceterum. 12. d. l. quod meo. 18. de acq. possess. l. ea que § 1. de acq. quoniam iis, quæ corporis ministerio geruntur, nihil interest, nostro corpore, an alieno utamur. Amittendæ possessionis alia ratio est: nam non solum volentibus, sed etiam invitis nobis possessio amittitur, & invitis plurifariam; veluti si res commercio exempta sit, aut in aliam speciem transformata, *l. qui universas. 30. §. 1. & 4. de acq. poss. si amplius, cum velimus, naturalem ejus possessionem nancisci non possumus, l. 3. §. quod Nerva. 13. eod. si locum possessum flumen aut mare occupaverit, d. l. 3. §. Labeo. 17. si prædones prædium invaserint, qui nos deiciant, ut redeuntē repellant, aut quorum metu territi accedere nolumus, *tot. tit. unde vi. l. 3. §. si quis. 8. l. 6. in fin. l. si id quod. 25. §. ult. de acq. poss. si furco aut rapina res mobilis ablata sit, l. 15. si in flumen deciderit, ut mergereur, l. 13. eod.* Volentibus autem nobis uno tantum modo possessio amittitur, nempe si hoc animo simus, ut nolimus possidere: idque etiam procedit, quamvis corpore, verbi causa, in fundo maneamus, ut constanter à veteribus traditum est *l. 3. §. in amittenda 6. l. si quis. 17. §. 1. & l. seq. l. præregre 44. §. 2. eod.* Neque obstat huic sententiæ, quod Paulus scribit, possessionem non amitti nisi eo modo, quo acquiritur, sed non amitti nisi animo & corpore, *l. 8. eod. l. fere. 153. de reg. jur.* Nam & qui in fundo adhuc manens constituit nolle possidere, is non animo tantum, sed ob defunctum animi corpore quoque possidere definit: neque enim dici potest, corpus possidere remoto animo, in quo solo est affectio tenendi. Itaque in amittenda possessione, quod quidem volentibus nobis fiat, semper utrumque in contrarium agitur. Duar. *ad d. l. 3. §. in amittenda. 6.* Donell. *lib. 5. comm. cap. 13.***

TEXTUS.

De interdicto recuperandæ & affinitibus remediis.

6. *Recuperandæ possessionis causa solet interdici, si quis ex possessione fundi vel adium vi dejectus fuerat. Nam ei proponitur interdictum unde vi: per quod is, qui deiecit, cogitur ei restitu-*

mere possessionem, licet is ab eo, qui vi dejecit, vi, clam, vel precario possideat. Sed ex constitutionibus sacris (ut supra diximus) si quis rem per vim occupaverit, siquidem in bonis ejus est, dominio ejus privatur: si aliena, post ejus restitutionem etiam estimationem rei dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim dejecerit, tenetur lege Julia de vi privata, aut de vi publica. Sed de vi privata, si sine armis vim fecerit: sin autem armis eum de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solum scuta & gladios & galeas, sed & fustes & lapides significari intelligimus.

NOTÆ.

6. Fundi vel ædium) Hoc interdictum ad res mobiles non pertinet, cum eo casu sufficiat actio furti aut vi bon. raptorum, l. 1. §. 3. & seq. de vi & de vi arm. quamquam lege Attica pertinebat, ut scribit Suidas in ἐξέλας. 2. & jure Romano ad eas quoque res mobiles pertinet, quas quis eo in loco, unde dejectus est, habuit, l. 1. pr. §. 32. & seqq. l. pen. d. tit. Ex sacris constitutionibus) L. 5. l. 7. C. unde vi. vid. sup. §. 1. de vi bon. rapt.

Tenetur lege Julia, &c.) L. 1. §. 2. de vi & de vi arm. l. 3. §. 2. de vi publ. l. 5. de vi priv. De pœna harum legum est in §. 8. inf. de publ. jud.

Sin autem armis) Vis armata ideo publica habetur, quod solius reip. est armis uti.

COMMENTARIUS.

- 1 Interdictum unde vi, quibus, quorum rerum nomine detur?
- 2 Dejici quis intelligatur?
- 3 Etiam fructuario & usuario hoc interdictum dari.
- 4 Quibus quo casu ex constitutione Constantini detur?
- 5 In hoc interdicto vincere etiam eum, qui clam, vi, vel precario ab adversario possidet. Licere autem dejicientem in continenti rursus dejicere. Vestigium juris veteris apud Paulum.
- 6 Quatenus Canones hoc interdictum extenderunt: & de remedio can. redintegrandæ: tum quomodo hic apud Batavos procedatur?
- 7 Pœna invasionis ex sacris constitutionibus, & legibus Juliis.

Ad recuperandam possessionem unde vi interdictum proditum est ei, qui vi de possessione dejectus est, quod fuse declaratur ab Ulp. l. 1. & l. 3. de vi, & de vi arm. Pertinet autem hoc interdictum ad eos tantum, qui de fundo & ædibus dejiciuntur: ad rerum vero mobilium possessionem recuperandam non

pertinet: quoniam hic sufficit actio furti ut vi bonorum raptorum, d. l. 1. §. 5. & seqq. Idemque est, si quis de nave aut vehiculo dejectiatur, d. l. 1. §. si quis 7. Paul. 5. sent. 6. videlicet si navis aut vehiculum simul abducatur: alias dejecto injuriarum dumtaxat actio datur. Planè de rebus mobilibus, quas quis eo in loco, unde vi dejectus est, tunc cum dejecteretur, habuit, placet, etiam hoc interdictum reddi: quia verum est vi de eo loco dejectum esse, l. 1. pr. §. si fundus 32. & seqq. l. pen. eod. Et quoniam difficulter à dejecto probari potest, quæ & cujus æstimationis res direptæ, & deperditæ fuerint, cautum est, ut ei de qualitate & æstimatione earum rerum juranti fides habeatur, hoc adjecto, ne liceat ei jurare ultra taxationem factam à judice, quæ rectè facturus sit, si prius quàm jusjurandum deferat, pro personarum & negotii qualitate modum statuatur, quem jurando non liceat excedere, l. si quando 9. C. eod. Hoc interdicto ex constitutione Justiniani etiam is tenetur, qui rei alienæ vacuum possessionem sciens occupavit, l. ult. C. eod. cum jure veteri non aliter hoc casu interdicto locus esset, quàm si reversus dominus ab ingressu prædii prohiberetur, l. 6. in fin. de acq. possess. d. l. 1. §. si-ve autem 34. unde vi. Don. ad d. l. ult. num. 8. D. Tuld. ad eumd. tit. C. num. 4. Menoch. recup. poss. rem 3.

Dejectus fuerit) Dejici intelligitur is solus, qui possidet: unde & huic soli interdictum unde vi, competit, d. l. 1. §. non alii 45. unde vi. Et ideo si colonus, inquilinus, procurator, hospes, aut alius, qui nostro nomine in possessione est, dejectus sit, interdicto nos soli experiemur. Nam ut isti non possident, sed nos per eos possidemus; sic iis dejectis, non ipsi dejecti intelliguntur, sed nos, qui per eos possidebamus, d. l. 1. §. quod servus 22. l. ult. eod. Planè fructuario & usuario 3 etiam hoc interdictum datur, licet & ipsi non magis, quàm superiores possideant, l. 3. §. unde 13. & seqq. eod. Sed his plus tribui solet, quia emolumentum rei suo jure percipiunt: quàm aliis, qui possessores non sunt, ut demonstratum §. præc. Constantinus autem, dum 4 vult reprimere eorum audaciam, qui absentia dominorum confidentiores facti dejiciunt eos, qui absentis nomine in possessione sunt, spe impunitatis sibi proposita, eo quod neque dominus absens subvenire poterat, neque dejecti interdicto agere, ultro omnibus, qui absentis nomine in possessione fuerunt, & inde dejecti sunt, hoc interdicto sive actione ad possessionem recuperandam nomine domini ab-

absentis experiri permisit; & quidem nullo expectato domini mandato: cui nihilominus actiones suas integras conservavit, l. 1. C. si per vim vel alium mod. poss. add. Menoch. recuper. poss. rem 6.

Cogitur restituere possessionem) Et præter possessionem occupatam fructus quoque omnemque utilitatem, quæ ad eum, qui dejectus est, venire potuisset, si dejectus non foret, d. l. §. ex die 40. & seq. l. si vi me 15. unde vi, l. 4. C. eod.

Licet is ab eo, qui vi dejecerit) In interdicto uti possidetis succumbit, qui ab adversario vel vi, vel clam, vel precario possidet, §. retinenda 4. sup. eod. In interdicto autem unde vi etiam ille vincit. Nimirum in hoc interdicto visum est, dejectum statim & sine exceptione restituendum esse, ne occasio detur tumultus. Enimvero qui dejectus, non ex intervallo, sed in continenti & fervente adhuc congressu dejectentem rursus dejecit, is non tenetur hoc interdicto: quia quod licet, vim vi repulit, l. 3. §. eum 9. eod. ac proinde possessio in pristinam causam potius reversa, quam ille vi possidere intelligendus est, l. qui possessionem 17. eod. Cujac. Hotom. hic, Duar. 1. disp. 20. id, quod hic Justinianus ait, referunt ad vim armatam seu publicam: nam quod ad vim privatam seu quotidianam attinet, existimant, posse me hac vi adhibita, eum, qui à me vi, clam, vel precario possidet, impune etiam ex intervallo dejicere: idque Paulum lib. 5. sent. 6. significare his verbis: Qui vi, aut clam, aut precario possidet ab adversario, impune dejicitur. Sed hoc parum convenit menti Justiniani: & hodie sic obtinet auctoritate hujus textus, ut indistinctè vincat hoc interdicto, qui vi quacumque à quocumque dejectus est, teste D. Menoch. recuper. poss. rem 1. n. 7. Jure civili hoc interdicto tantum tenetur, qui dejecti, non alius, qui rem postea possidere cœpit,

l. 7. unde vi. Canones autem id ostenderunt etiam adversus tertium spoli possessorem, dummodo sciat vim factam esse: quoniam hoc ipso se socium delicti facit, cap. sepè 18. de rest. spol. Qui autem bona fide & justo titulo possessionem nactus est, non tenetur, Menoch. recuper. poss. rem 15. q. 13. Idem Canones & pinguis remedium possessionis recuperandæ introduxerunt, can. redintegrandæ 3. quest. 1. nempe etiam rei mobilis per vim amissæ. Quod hodie frequens est, & in foro quoque seculari obtinet. De quo vide Menoc. d. rem. Gail. 2. obs. 75. Myns. 3. obs. 85. Cacheran. dec. 93. Ant. Fab. C. sui, lib. 8. tit. 3. defin. 1. & pass. Christin. vol. 4. decis. 135. n. 17.

& seq. item decis. 140. n. 4. & seqq. & dec. seq. n. 4. & deinceps. Quomodo apud nos procedatur in causa interdicti unde vi five compla. in ste, ut vocant, docet Merula lib. 4. distincti. 4. sect. 1. tit. 3. cap. 5. & sect. 3. tit. 1. cap. 2. ex Instruēt. Cur. Holland. art. 39. & 3. seqq.

Ex sacris constitutionibus) Qui violentè possessionem rei apud alium constitutam invasit, is non tantum tenetur interdicto unde vi, sed alias etiam pœnas sustinet: tum ex sacris constitutionibus, tum ex legibus Juliis de vi publica & de vi privata. Constitutionibus hæc pœna inavatori imponitur, ut si rei dominus est, dominium ejus amittat: si aliena est, cum re alterum tantum vim passio restituat, l. 1. l. 7. unde vi. Eademque pœna postea placuit etiam mulctandos conductores ceterosque alienæ possessionis detentores, qui sine justa causa recusant rem restituere iis, à quibus acceperunt, in eaque recusatone perseverant, donec à judice condemnentur, l. non ab re 10. C. eod. de quo plura dixi sup. ad pr. de locat.

Ut supra diximus) §. 1. vi bon. rapt. ubi didicimus, eandem quoque pœnam in rebus mobilibus vi ereptis locum habere. Genera quoque violentiæ distinximus, & qua quæque pœna coerceatur, tum à prætore, tum legibus & Principum constitutionibus, obiter notavimus sub. rub. eod.

Lege Julia de vi) Ne quid per vim admittatur, etiam legibus Juliis de vi publica & de vi privata prospectum est, l. 1. §. 2. unde vi. Lege Julia de vi publica tenetur, qui aliquem armis de possessione expulit, l. 3. §. 2. de vi publ. De vi privata, qui sine armis, l. 5. de vi privo. Vis armata ideo publica habetur, quod solius Reipubl. est armis uti. De pœna harum legum est in §. item lex 8. infr. de publ. jud.

Armorum appellatione) Vid. l. armorum 41. de reb. sign. l. armatos 9. de vi publ. l. 3. §. unde vi Ciceronem in Or. pro Cæcinnâ.

TEXTUS.

Divisio tertia.

7. Tertia divisio interdictorum est, quod aut simplicia sunt, aut duplicia. Simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus est: qualia sunt omnia restitutoria, aut exhibitoria. Nam actor is est, qui desiderat aut exhiberi aut restituere reus autem is est, à quo desideratur, ut restituatur aut exhibeat. Prohibitoriorum autem interdictorum alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt, veluti cum prætor prohibet in loco sacro, vel in flumine publico, ripave ejus, aliquid fieri. Nam

alter est, qui desiderat, ne quid fiat: reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicita sunt, veluti uti possidetis interdictum & utrubi. Ideo autem duplicia vocantur, quia par utriusque litigatoris conditio est: nec quisquam precipue reus, vel actor intelligitur, sed unusquisque tam rei quam actoris partes sustinet.

NOTÆ.

7. *Cum prætor prohibet in loco sacro, &c.)* Simplicia quoque sunt prohibitoria de arboribus cædendis, & de itinere actuque, d. l. 2.

COMMENTARIUS.

Ad dentur interdicta duplicia tam recuperanda, quam adipiscendæ possessionis?

Tertia hæc divisio sumpta est à personis litigantium. Quædam enim interdicta sunt, in quibus uterque litigator unam tantum personam sustinet, nempe vel actoris vel rei: qualia sunt, in quibus prætor singulari numero utens unum tantum alloquitur, veluti: *Unde vi tu illum dejecisti, eo illum restitui. Ne quid in loco sacro facias, inve eum locum immittas. Quem liberum dolo malo retines, abibeas.* Quædam in quibus uterque sustinet personam duplicem, & actoris scilicet & rei: qualia sunt, in quibus verba interdicti ad utrumque dirigit, veluti: *Uti possidetis, quominus ita possideatis, &c. Uti alter ab altero fruamini, quominus ita fruamini, l. 1. in pr. de superficie.* Hinc illa simplicia, hæc duplicia dicta sunt. Extat divisio apud Paulum, l. 2. pr. h. t. *Duplicia sunt, veluti uti possidetis, & utrubi* Eiusdem generis interdictum est, quod de superficiebus proponitur, l. 1. pr. & §. 2. de superficie. Alibi hæc interdicta eodem sensu dicuntur mixta, l. actionis 37. §. 1. de obl. & act. Paulus, l. 2. hoc tit. in fin. scribit etiam esse quædam interdicta duplicia tam recuperandæ quam adipiscendæ possessionis. Sed Cujac. 4. off. 11. negat, ullum hujusmodi interdictum dari. Quippe fieri non posse, ut qui simul agat, & ad possessionem jam primum adipiscendam, & ad amissam recuperandam: hæc enim repugnantia esse; ac proinde verba illa tam recuperandæ quam adipiscendæ possessionis, vel transferenda esse in l. seq. vel potius omnino expungenda. At enim illud fieri potest, ut idem interdictum accommodetur & ei, qui jam primum possessionem adipisci studet, & alii litem, qui de amissa recuperanda sollicitus est. Cujusmodi est interdictum, ne vis fiat, qui non in possessionem missus est. Nam hoc interdicto tenetur, & qui prohibuit ali-

quem in possessionem venire; & is, à quo quis possessione pulsus est, l. 1. §. 3. illo tit.

Par utrisque litigatoris conditio) Eum tamen actoris partes obtinere in his interdictis plerique censent, qui prior ad iudicium provocavit, arg. l. in tribus. 13. de judic. idque non tantum quoad litem ordinationem, sed etiam quoad litem definitionem, ac proinde non probante eo, qui provocavit, reum absolvi. DD. comm. in d. l. 13. Schneid. hic. n. 5. & ibid. in not. Wefem. Christin. vol. 4. decis. 142. n. 6.

TEXTUS.

De ordine & vetere exitu.

8. *De ordine & vetere exitu interdictorum supervacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem jus dicitur, (qualia sunt hodie omnia judicia) non est necesse reddi interdictum: sed perinde judicatur sine interdictis, ac si utilis actio ex causa interdicti reddita fuisset.*

NOTÆ.

8. *Qualia hodie omnia judicia*) Olim interdicta erant formulæ & conceptiones verborum. Hodie judicia omnia sunt extraordinaria, in quibus formularum conceptio observatur.

COMMENTARIUS.

1. *Quæ judicia ordinaria, quæ extraordinaria olim dicta?*

Hic locus à me expositus est sub pr. hujus tit. Pro exitu, Hotomanno legendum videtur ritus ut agendi, sive ut nunc loquuntur, procedendi formam intelligamus. Quod non placet: quia tunc bis idem diceret Imp. nam ordinis appellatione nihil aliud hic significatur, quam ritus & modus procedendi. Igitur de ordine, id est, de ritu & conceptione formularum, de exitu, id est, de effectu. Sic exitus actionis, l. 10. §. 14. quæ in fraud. cred. exitur controversia possessionis, l. 35. de acquir. possess. Theoph. πειρὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀποτελέσεως.

Qualia sunt hodie omnia judicia) Ait suo tempore judicia omnia extraordinaria fuisse. Ordinaria judicia dicebantur, in quibus ordine & more usitato veterum judiciorum his agebatur: quo more prætor aditus non ipse judicabat, sed quibusdam præparatoriis in iure apud eum tractatis, actionem & formulam dabat, missis porro litigatoribus ad iudices pedaneos, qui de re cognoscerent & judicarent. Atque hoc idem etiam in interdictis observari solebat, l. 1. §. 2. si ventr. nom. Exceptæ

cepta erant quædam causæ, de quibus ipse prætor ex officio cognoscere debebat, quod quia præter morem judiciorum ordinarium fiebat, & ab ipso prætore, inde illæ causæ dictæ sunt prætorix & extraordinariæ, *tit. de extraord. cogn.* postquam autem vetus ille mos dandorum judicium sublatus est, magistratibusque inunctum, ut ipsi de causis cognoscant & judicent, l. 2. C. de pedan. judic. omnes actiones extraordinariæ dici cœperunt: eoque sensu ac respectu puto Justinianum quoque hic dixisse, judicia omnia nunc extraordinaria esse. Alioqui certè postquam ordinarium esse cœpit, ut ipsi magistratus judi-

cent, non possunt judicia, quæ à magistratibus exercentur, extraordinaria vocari, Rep. quæ scripsimus *ad princ. sup. de officio* VINN. interdicta olim quidem erant extraordinaria judicia. Sed tamen, si jam interdixerat prætor, & adversarius negabat, rectè & jure interdictum esse, partes remittebantur ad jure ordinarium, & hinc recuperatores, vel iudices dabantur, l. 1. §. 41. ff. de vi & vi arm. l. 3. §. ult. ff. uti poss. l. 3. §. 3. de itin. & act. priv. Cic. pro Cæcin. c. 2. 8. & 17. Quintilian. *Inst. Orat. lib. 7. cap. 5. lib. 12. cap. 10.* Frontin. de limit. agr. p. 41. & ibi Agg. Ubi. HEIN.

TITULUS DECIMUSSEXTUS. DE POENA TEMERE LITIGANTIUM.

Continuatio.

Cognito jure tum actoris tum rei, non inconueniens Justiniano visum est, aliquid subungere de pœna, qua cœrentur, qui eo jure abeuntes, vel temeritate & inconsiderata audacia, vel dolo & malitia, negotium alicui comparant, sive intendendo litera, sive excipiendo.

TEXTUS.

De pœnis in genere.

Nunc admonendi sumus, magnam curam egisse eos, qui jura sustinebant, ne facile homines ad litigandum procederent: quod & nobis studio est. Idque eo maxime fieri potest, quod temeritas tam agentium, quam eorum, cum quibus agitur, modo pecuniaria pœna, modo jurisjurandi religione, modo infamia metu coerceatur.

NOTÆ.

Qui jura sustinebant) Id est, legumlatores, magistratus, jurisperiti, l. 21. de reb. cred. l. 13. C. de jud. c. 2. x. de sent. & re jud. Suet. in *Vesp. cap. 10.*

Modo pecuniaria pœna) Reus in iis causis, quæ inficiando crescunt, §. 19. 23. & 26. *sup. de act.* actor pœna plus petitionis, §. 33. *sup. d. tit.*

Infamia metu) Ut in judiciis famosis, §. 2. *inf. eod.* Sed & *φινωδixus* infamia sequebatur apud Cyrenzos, Heraclid. *de polit.* Fabrot.

COMMENTARIUS.

1 *Causæ litium præcidende: lites exortæ statim sopiendæ: temere litigantes coercendi.*

Legislatorem, auctore Platone, in id unum cœ incumbere oportet, ut civitatem, quod fieri potest, redigat quasi ad unitatem, hoc est, ad concordiam & unanimitatem. Itaque cum nulla sit res, quæ concordiam & civium inter se consensum magis turbat, quam litium multitudo & frequentia, danda opera est, non tantum ut causæ litium præcidantur, lites exortæ confestim dirimantur: cujus rei ut in legibus ferendis rationem haberet, regem suum monuit Isocrates; sed etiam ut a litigando homines deterrantur, & pœnarum criminatione tam temere litigantium contentia quam improbè calumniantium malitia compefcatur. In hunc finem quoque instituta fuerunt sponfiones illæ, quibus litigatores mutuo provocabantur, in verum bonamque causam haberent; quarum frequens mentio apud Ciceronem, tum etiam sacramenta, litem fidei & causæ pignora, inter quæ & sponfiones quid intersit, ex Varrone, Festo, Alconio docet Hotomannus in *Quintiana.*

Modo pecuniaria pœna) Temeritatis litigandi, & multa pecuniaria, & jurisjurandi infamia metu coerceatur. Multam intelligi si reos spectemus in iis causis, quæ inficiando crescunt, quales sunt, damni injuria dacti, depositi miserabilis piorum legatorum. Si actores, pœnam plus petitionis, de quo explicatum sub §. *si quis. agens.* 33. *sup. de action.* Jusjurandum autem calumniæ significat de quo mox dicitur. Infamix metu terretur litigatores improbos, *διότι τό μεν ἀτιμωτικόν τῆς καὶ φινωδixίας τῆ καλῶς πολιτεύειν, καὶ καθαρῶς, μέγα καὶ φοβερόν.* Theod. Hermol.

ad l. 104. de reg. jur. Intelligit autem infamiam ex iudicii famosis. De quibus explicabit inferius §. 2. hoc tit.

TEXTUS.

De iurejurando & poena pecuniaria.

1. Ecce enim iusjurandum omnibus, qui conveniuntur, ex constitutione nostra deseritur. Nam reus non aliter suis allegationibus utitur, nisi prius iuraverit, quod putans se bona instantia uti ad contradicendum pervenit. At adversus inficiantes ex quibusdam causis dupli actio constituitur veluti si damni injuriæ, aut legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agatur. Statim autem ab initio pluri quam simpli est actio, veluti furti manifesti, quadrupli, nec manifesti, dupli. Nam ex his & aliis quibusdam causis, sive quis neget, sive fateatur, pluri quam simpli est actio. Item actoris quoque calumnia coecretur. Nam etiam actor pro calumnia jurare cogitur ex nostra constitutione, quod non calumniandi animo litem movisset, sed existimando, se bonam causam habere. Utriusque etiam partis advocati iusjurandum subbeant, quod alia nostra constitutione comprehensum est. Hæc autem omnia pro veteri calumnia actione introducta sunt: quæ in desuetudinem abiit, quia in partem decimam litis actoris multabat; quod nusquam factum esse invenimus; sed pro his introductum est & præfatum iusjurandum, & ut improbus litigator & damnus & impensas litis inferre adversario suo cogatur.

NOTÆ.

1. Constitutione nostra) Extat in l. 2. C. de iurejur. prop. calum. dand.

Putans se bona instantia uti) Id est, reus jurat, se δικάσιον νομίσει τῆς ἀπὸ τῆς πρῆσις εἶναι ἢ δίκης. Nov. 49. cap. ult. §. 1. Est igitur instantia, sive ἰσχυρισ, defensio, seu contradictio rei. Instare, ἰσχυρᾶσαι, contradicere, ἀντιλέγειν. Theoph.

Vel tripli) Theoph. εἰς τὸ τετραπλῆν, in quadruplum. Sed hæc verba vel tripli, & apud Theoph. εἰς τὸ τετρ. expungenda sunt. Nulla enim in inficiantem tripli vel quadrupli actio est. Cujac. Hotoman. Fabrot.

Actoris quoque calumnia) Jura actor, se non calumniandi animo litem intendere, sed quod existimet se bonam causam habere, d. l. 2. C. de jur. propt. cal. Hinc apparet, hoc genus iusjurandi magis esse opinionis quam assertionis: nec perjurum dici posse, qui non obtinuit.

COMMENTARIUS.

1 Iusjurandum calumniæ à Justiniano revocatum qui præsent, & quale id sit?

2 Iusjurandum advocatorum & procuratorum in singulis causis.

Tom. II.

3 Victum in lite etiam in impensas & damna condemnandum, nisi iustam causam litigandi habuerit; & damnandum, etiamsi hæc nominatim petita non fuerint.

4 Mores hodierni circa superiora omnia.

Jusjurandum calumniæ, quod apud veteres usurpatum, l. inter coheredes. 44. §. qui familia. 4. fam. etc. in desuetudinem postea abiisse videtur, Justinianus revocavit, l. 2. l. 6. de iurej. propt. cal. dand. ubi sancit, ut uterque litigantium in exordio litis iuret; primum actor, se non calumniandi animo litem intendere, sed quod existimet, se bonam causam habere: deinde reus, se non dolo malo, aut negotii facessendi causa actori contradicere, sed quod putet, se bona instantia uti, & iuste ad inficias ire. Nov. 49. cap. ult. §. 1. ubi iubetur reus jurare, se δικάσιον νομίσει τῆς ἀπὸ τῆς πρῆσις εἶναι ἢ δίκης. Unde apparet, hoc iusjurandum magis esse opinionis, quam assertionis, nec perjurum dici posse, qui non obtinuit. Perez. ad d. tit. C. n. 3. Ex constitutionibus novellis jurant pariter ambo nihil se profus differendi vel corrumpendi iudicii causa fecisse facturosve esse, Nov. 49. auth. hoc Sacramentum, & auth. in isto. C. eod. Nov. 124. c. 1. auth. Principales. C. eod. Pro iis, qui in tutela aut curatione sunt, jurant tutores curatoresve, non pupilli aliive, quorum res geritur. Idemque obtinet & in cæteris rerum alienarum legitimis administrationibus, d. l. 2. §. 2. & seq. junct. d. auth. principales. Jurandum autem est apud iudicem, qui de causa cognoscit. Cæterum si vel personæ dignitas, vel sexus verecundia, vel morbus non patiarur litigatorem ad tribunal venire, mittitur aliquis, qui iuramentum domi litigantis excipiat, præsentē adversario ejusve procuratore, d. Nov. 124. c. 1. d. l. 2. §. 1. C. eod. Jure pontificio etiam permissum est, per procuratorem in animam domini jurari; ad quod tamen speciale mandatam exigitur, c. cum causam. 6. de jur. calum. c. 3. §. pen. & ult. eod. in 6. & hoc modo frequentius nomine absentium jurari solet. Gudelin. lib. 4. de jur. noviss. cap. 8. in fin. Gail. 1. obs. 83. 88. & seqq. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 3. tit. 8. cap. 4.

Adversus inficiantes ex quibusdam causis) Ex damni injuria dati, depositi miserabilis, & piorum legatorum causa lis inficiatione duplatur, §. sed furti. 26. sup. de act. ubi hac de re satis copiose dictum est. Pertinet autem hoc eo, ut intelligamus, iusjurandum calumniæ poenam hanc pecuniariam non abrogare.

Vel tripli) Hæc verba tollenda sunt. Nulla enim

enim in inficiantem tripli actio est. Sed neque in vetustis codicibus ea reperiri testatur Cujac. Hotom. Pacius.

Pluris quam simpli actio est) Ex furti causa lis etiam sine inficiatione pœnam affert. Sed hæc pœna huc non pertinet, quoniam temeritatem litigantis non coercet; voluitque Justinianus tantum obiter indicare dissimilitudinem causarum.

2 *Utriusque etiam partis advocati*) Etiam à patronis causarum seu advocatis jusjurandum simile superiori, & in causa qualibet exigitur, ut scilicet jurent, se integro animo causam clientis sui suscipere, nec falsi patrocini sibi confcios esse: nullam se operam, nullumque studium in causa clientis sui intermissuros: denique si quid malitiosè aut improbè fingi in ea postea deprehenderit, ejus se patrocinium protinus omisuros, l. 2. pr. C. de jur. propt. cal. l. rem non novam. 14. §. 1. C. de judic. De procuratoribus nihil simile jus civile disposuit: sed jure pontificio cautum, ut non obstante præcedente reorum juramento, procuratores ad exemplum advocatorum similiter suo nomine jurent, cap. cum causam. 6. de jur. calumn. c. 2. eod. in 6.

Pro veteri calumniæ actione) Fuit vetus quædam calumniæ actio, qua improbi litigatores in partem decimam æstimationis litis, expensarum nomine, multabantur, ult. C. Hermog. de calumniat. quam hinc abrogat Justinianus, licet defuetudine jam obliteratam. Eandem tamen restituit, atque in usum revocare conatus est Nov. 112. hoc etiam addito, ut cautio decimæ non repromissione sed satisfactione fieret.

3 *Damnum & impensas*) Appendix sententiæ est condemnatio in sumptus & expensas litis. Constitutum namque est, victum in lite in expensas quoque & cætera damna victori condemnandum esse, l. eum quem 79. de judic. l. properandum. 13. §. five autem. 6. C. de judic. leg. 4. C. de fruct. & lit. expens. Nov. 82. c. 10. & hoc tex. Nec victo prodest ejurasse calumniam: ut enim verè de calumnia juraverit, nihilominus tamen ei imputari potest, quod temere adversarium suum in jus vocavit, d. l. eum quem. 79. de judic. Planè si quis justam causam litigandi habuisse videatur, quod interdum accidit, vel quia res obscura est, vel ex probabili ignorantia facti, vel etiam ex incertitudine juris nata ex discrepantibus Doctorum sententiis, placet, hunc, etsi victus est, ab onere expensarum excusari, d. Nov. 82. c. 10. autb. post jusjurandum, in fin. de jud. idque judicis religioni & prudentiæ æstimandum relinquatur: neque tam ex

jure scripto, quàm ex usu judiciorum peti debet. Conf. DD. in d. l. eum quem. 79. de judic. & d. l. properandum. 13. C. eod. Covar. pr. q. 27. numero 5. Viv. libro 1. opin. 425. Menoch. arbit. lib. 2. cent. 2. cas. 177. & 2. presumpt. 35. Gail. 1. obs. 15. & seqq. Gudelin. lib. 4. de jur. noviss. c. 13. D. Talden. comm. hic, c. 3. Christin. vol. 1. decis. 266. & vol. 4. decis. 97. cum ibi citat. Sichard. in d. l. properandum. 13. §. five autem. 6. & in l. sancimus. 15. C. de judic. Porro præter impensas in ipsam litem factas, etiam cætera damna adversarii in condemnationem veniunt, ut hic textus expressè docet: sed intrinseca tantum, non extrinseca, ut vulgo distinguunt. Sichard. ad d. l. sancimus 15. n. 9. & seq. Thesaur. decis. 67. Quid si victor propriam causam egerit? etiamne hic salarii ratio habenda? Vid. Mynd. 1. obs. 2. Gail. 1. obs. 151. n. 16. Trentac. 2. pr. ref. tit. de postul. n. 3. Gudel. d. c. 13. Christin. vol. 2. decis. 102. n. 1. Illud etiam tenendum est, quamvis expensæ nominatim petitiæ non sint, nihilominus tamen victum causa cognita victori in eas condemnandum esse, usque adeo ut si judex hanc condemnationem omiserit, rem periculi sui faciat, d. l. properandum. 13. §. five autem 6. d. Nov. 82. c. 10. Nic. Valla de reb. dub. tract. 1. n. 18. Gudelin. c. 13. vers. cæterum. Sichard. ad d. §. five autem. 6. n. 18. ubi hanc sententiam in puncto juris veram esse fatetur post Salic. ibid. licet Bart. & comm. DD. contrarium teneant. Facta autem impensarum declaratione, judex eas taxare, & super iis juramentum victori deferre debet. Sichard. in d. §. five autem. 6. n. 16. Gudelin. d. c. 13.

Atque hæc quidem jure scripto sic obtinent: cæterum moribus hodiernis magnam partem exoleverunt. Nam neque lis ulla nunc inficiatione duplatur, & vis jurisjurandi calumniæ in plerisque tribunalibus usus est. D. Gudelin. lib. 4. de jur. nov. c. 8. in fin. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 3. tit. 8. cap. 1. Wesemb. par. de jurejur. n. 9. Christin. volum. 2. decis. 147. de quo queritur D. Diod. Tuld. lib. 4. de caus. corrupt. jud. cap. 14. Loquor de juramento calumniæ, quo de hic agitur, quod in exordio judicii à litigatoribus super tota lite jure communi præstandum est: nam quod interdum postea in parte aliqua litis exigitur, veluti ab eo, qui jusjurandum judiciale defert, l. jusjurand. 34. §. 4. de jurejur. id moribus adhuc obtinet. Wesemb. d. n. 9. Sed neque advocati aut procuratores amplius in singulis causis jurisjurandum præstant; verum semel in universum, cum designatur, five ad pos-

postulandum agendumve pro aliis admittuntur. Perez. ad tit. C. de jur. propt. cal. Gudelin. d. c. 8. in fin. Merul. d. tit. 8. c. 3. & 4. quod tamen jusjurandum quotannis statis temporibus apud nos renovare tenentur, art. 71. *Instr.* Cur. Holl. Jure communi ipsi quoque judices in singulis causis sacramenti religione obstringuntur, ut jurent, se ex vero & legibus judicatos, l. rem non novam. 14. in pr. C. de jud. Sed & illi hodie unicuique tantum jusjurandum dant in ingressu muneris, quod in causis singulis pro repetito habetur, arg. autb. Hoc sacramentum. C. de jurejur. propt. cal. Vvelemb. ad tit. C. de ord. jud. num. 5. Porro nec usu hodierno recepta est actio illa decimaria, quam diximus Justinianum, obliteratam antea & hic repudiatam, postea in usum revocare studuisse Nov. 112. Gudelin. d. lib. 4. c. 13. in fin. Quæ verò dicta sunt de condemnatione in expensas litis, & cætera damna adversarii, ea fere hodieque obtinent, nisi quod victus non aliter in hæc condemnari nunc solet quàm si petita fuerint; non quod iudex non possit ex officio victori impensas adjudicare, etiamsi petita non sint; sed quia, ut Bart. Bald. & DD. comm. in d. l. properandum. 13. §. si ve autem 6. C. de judic. centent, & usus judiciorum recepit, non tenetur. Cæterum impensæ satis petita intelliguntur secundum plerisque, si libello, ut fieri solet, adjecta sit clausula, ut super omnibus optimo quomodo jus & justitia administraretur. Gail. 2. obs. 151. Myns. 4. obs. 55. Damhoud. prax. civ. cap. 108. & ibi in annot. Nic. Tulden. Merul. d. sect. 3. tit. 1. cap. 2. num. 15. Gudelin. d. cap. 13. Victor quas fecit impensas libello complectitur, & adversarius quantitatem earum deminuit; ac demum iudex vi taxationis in sententia sibi reservata; utraque parte audita, modum earum constituit, art. 95. seq. *Instr.* Cur. Holl. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 5. tit. 15. & seq. Gudelin. d. cap. 13. vers. ult. Temerarii litigatores apud nos mulctantur hoc modo. Qui in oppidis aut apud Baillivum & Patres Curia litem temere aut intendit aut suscipit, præterquam quod causam amittit, & impensarum damnus sentit, jubetur condemnari in actionibus realibus in summam trium florenorum in personalibus in tricesimam partem ejus, quod petitum est, ut tamen hæc poena non excedat summam sex florenorum. In pagis eadem temeritas coercetur in actionibus realibus poena unius floreni & decem assium; in personalibus poena quinquagesimæ æstimationis rei petita, quæ tamen poena non egrediatur summam trium

florenorum, art. 22. ord. Justit. Quod si quis ab inferiore iudice ad Curiam provincialem temere provocet, is jubetur condemnari in florenos triginta, art. 211. *Instr.* Cur. Holland. & à Curia temere appellans supremum Senatum, in florenos quinquaginta, art. 232. *Instr.* sup. Senat. quæ poenæ fisco cedunt, uti superiores officario; add. noviss. ampliat. *Instr.* Cur. Holl. edit. ann. 1644.

T E X T U S.

De infamia.

2. Ex quibusdam judiciis damnati ignominiosi sunt; veluti furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo; item tutela, mandati, depositi, directis, non contrariis actionibus; item pro socio; quæ ab utraque parte directæ est: & ob id quilibet ex sociis ex judicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut injuriarum, aut de dolo, non solum damnati notantur ignominia, sed & pacti: & recte; plurimum enim interest, utrum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor sit.

N O T A E.

2. Directis, non contrariis actionibus) D. l. 1. Nam in contrariis judiciis de dolo aut perfidia non agitur: sed tantum de calculo & supputatione ejus, quod contrario judicio agentis abest, d. l. 6. §. ult. l. 5. depos. Nemo autem notatur, nisi qui ex his causis ob dolum ac perfidiam damnatus sit, d. l. 6. §. ult. d. l. 5. depos.

Sed & pacti) D. l. 1. l. 4. §. ult. d. tit. Ratio est, quia intelligitur confiteri crimen, qui paciscitur, l. 5. eod. utique si cum pretio quantumque pactus sit: non si gratis remissa sit actio. Inhumanum enim esset, venia nullum locum dari, d. l. 6. §. 3.

C O M M E N T A R I U S.

1. *Judicia civilia ex delicto, quæ, qua conditione concurrente, famosa?*
2. *Famosam non esse actionem quod met. ca. neque interdicta, neque conditiones, quamvis ex famosis causis.*
3. *Ex contractu quæ, quibus conditionibus concurrentibus judicia famosa?*
4. *Cur non omnia judicia bonæ fidei famosa?*
5. *In actionibus famosis ex delicto, etiam pactos, infamia notari: in iis, quæ ex contractibus, non item: & cur tam variè?*

POENA infamiae non tam temeritatis poena est, quàm doli, & certis dumtaxat ex causis judicio civili damnatis infligitur: quales sunt illæ quatuor ex delicto, & totidem ex contractu, quæ hic recensentur. *Judicia quidem*

dem criminalia & ipsa ut plurimum famosa sunt : sed ea huc non pertinent.

1 *Veluti furti, &c.*) Furti, rapinæ, injuriarum, de dolo malo damnati, edicto notantur infamia, *l. 1. de his qui not. inf.* Damnatio ea accipienda est, vel à qua non est provocatum, vel quæ confirmata est, *l. 6. §. 1. eod.* Addit prætor in edicto, si damnati sint suo nomine, *l. 1. l. 4. §. ult. eod.* Conditio addita propter procuratores, & curatores, qui alieno nomine conventi, tamen ipsi condemnentur, infamiæ tamen notam non subeunt, *d. l. 6. §. 2.* Famosa quoque sunt judicia sepulcri violati, *l. 1. de sepulcr. viol.* & expilata hæreditatis, quod est gravius iudicio furti, *l. si te. 12. C. ex quib. ca. in infam. item actio, quæ est adversus mulierem, quæ in possessorem bonorum ventris nomine mitteretur, prægnantem se adseveravit, cum prægnans non esset, aut ex alio concepisset, l. notatur. 15. cum 4. seqq. eod.* Actio autem quod metus causa famosa non est, quoniam in hac satis visum quadrupli pœna contumeliam coerceri. *Don. 15. comm. 40.* Sed neque ulla interdicta famosa sunt, quamvis sint ex causa delicti, *l. neque. 13. unde vi.* Postremo nec inter causas famosas ex delicto numeratur damnum injuria datum : nimirum quia etsi ponamus, consulto & malo animo damnum datum esse, tamen quia hoc factum contumeliam conjunctam non habet (alioqui & injuriarum actio competeret) non videtur tam atrocem pœnam mereri. *Hotom. hic.* Illud constat, in contradictionibus cessare ignominiam, quamvis ex famosis descendant, *l. cessat. 36. de obl. & aff. veluti in conditione furtiva, & actione rerum amotarum, per l. pen. de cond. furt. l. rerum 26. de act. rer. amot.*

3 *Tutela, mandati, depositi, pro socio*) Etiam quatuor hæc judicia ex contractu proficiscentia, tutelæ, mandati, depositi, pro socio, famosa sunt, notanturque his judiciis damnati, si tres hæc conditiones concurrant : si quis suo nomine ; si de dolo ac perfidia sua ; si directo iudicio condemnatus fuerit. Prima conditio cum causis superioribus communis est, *l. 1. l. 4. §. ult. de his, qui not. inf.* Ex qua intelligimus, notari eos solum, qui suo, non qui alieno nomine damnantur, veluti procuratores, tutores, curatores, hæredes. Itaque si quis iudicio famoso conventus curet, ut per procuratorem defendatur, hic futurum est, ut & ipse infamiam effugiat, quia non condemnabitur, sed procurator ejus, *l. 1. C. de sent. & interloc.* neque tamen notetur procurator, quia condemnatur alieno nomine, *d. l. 6. §.*

2. De hærede quoque ideo eodem loco dicitur : nimirum etsi hæres actionibus ex contractu venientibus etiam ob dolum defuncti in solidum teneatur, & lite contestata pœnales quoque ex delicto contra eum transeunt, *l. 12. l. omnes. 26. l. ex contractibus. 47. de obl. & aff. l. ad ea. 157. §. ult. l. pœnalis. 164. cum simil. de reg. jur. neutro tamen casu ita tenetur, ut damnatus infamiæ notam subeat, cum non suo nomine, nec ex suo dolo & delicto, sed ex alieno conveniatur. Hodie autem exiguum hæc usum habent, quoniam non amplius sententia in procuratorem, sed in dominum dirigitur. *D. Tulden. in tit. C. de sent. & interloc. num. 4. Christin. vol. 4. decis. 91. num. 16. Mervl. lib. 4. dist. 4. sect. 5. tit. 1. c. 1.* Neque privata judicia pœnalia habemus, quæ dici possint lite contestata in hæredes transire, nisi forte injuriarum. Illud adhuc manet, quod licet successores etiam ob dolum defuncti ex contractibus in solidum teneantur, nunquam tamen ita tenentur, ut damnatus sequatur infamia. Secunda conditio est, si quis ex his causis ob dolum ac perfidiam damnatus sit, *l. 5. §. ult. de his qui not. infamia. l. 5. de pos. §. suspectus. 6. de susp. tut.* Neque enim convenit, infamiæ notam cuiquam injuri, qui nihil turpe admisit, sed culpa tantum imperitiave aut solita negligentia peccavit : quoniam hoc etiam in hominem idoneum & frugi cadere potest, *l. probrum. 42. de verb. sign.* Tertia & postrema conditio est, si quis condemnatus fuerit iudicio directo, *l. 1. de his qui not. inf.* Nam in contrario de dolo aut perfidia non agitur, sed tantum de calculo & supputatione ejus, quod contrario iudicio agenti abest, *d. l. 6. §. ult. eodem titulo. l. 5. de pos.* Hæc autem conditio addita non propter actionem pro socio, quippe quæ utrinque directa est : sed propter tres reliquarum quædam directa, quædam contraria. Planè in causa mandati interdum etiam contrario iudicio de fide violata agitur, & damnatus notatur infamia, ut in specie *d. l. 6. §. antepen. de his qui not. infam.**

Tutela, mandati, depositi, pro socio) Quis ergo ? An reliquis bonæ fidei judiciis, puta empti, venditi, locati, conducti, commodati, actione pigneratitia, ob dolum & perfidiam damnati infames non erunt ? Et cum prætor quatuor illa, quæ hic proponuntur nominatim exceperit, notaveritque, haud dubiè in cæteris integram existimationem servari voluit. Neque verò desuit prætori sua ratio, cur quatuor illa à cæteris segregaret. Licet enim in omnibus, qui se malitiosè gerit, fidem

et æquo violet, in solis tamen illis quatuor
tam violet specie amicitia; quod majoris est
improbitatis: nam quod de mandato non ex
gesto ait M. Tullius pro Rosc. Amer. eo no-
mine non minus turpe iudicium constitutum
esse, quàm furti, propterea quod hæc culpa
magis res sanctissimas violat, amicitiam & fi-
dem; id non magis ad mandati iudicium,
quàm ad tria reliqua, tutelæ, depositi, pro-
picio, pertinet: add. Coras. 4. misc. 19.
Don. 18. comm. 8. Hodiernis moribus nulla
iudicia civilia famosa esse dicuntur, & non
tam ex causa, quàm ex genere poenæ infamiam
irrogari; vid. Bern. Autumn. confer. ad
rubr. C. ex quib. caus. infam. Zypæ. not. jur.
cod. tit. Groenevv. de ll. arbrog. hic.

Sed & passi) Non solum damnati ex supe-
rioribus delictis, sed & pacti infamia notan-
tur, d. l. i. l. 4. §. ult. de his qui not. inf. Ratio
est, quia intelligitur confiteri crimen qui pa-
ciscitur; l. 5. eod. confessus autem pro iudi-
cato est, l. i. de confess. Quod tamen ita ac-
ceptum est, si quis cum pretio quodcumque
pactus sit, non si gratis remissa sit actio:
nam inhumanum esset, venia nullum locum
dari, l. 6. §. 3. de his qui not. inf. In actionibus
verò, quæ famosæ sunt ex contractibus, pacif-
cens infamia non notatur: quoniam in his
causis non tam turpis est pactio; & potius hic
de eo, quod adversarii interest, interposita
præsumitur, quàm ex conscientia doli, l. 7.
eod. Atque ad has causas tantum illud quoque
pertinet, quod traditur in l. si reus. 73. de pro-
cur. reum actione famosa conventum infamiam
declinare posse, si tantum pecuniam,
quanta petitur, actori solverit, aut eo recu-
sante accipere, si oblatam apud acta deposue-
rit: quamquam DD. vulgo hoc etiam ad cau-
sas famosas ex delicto referunt. Vid. quæ nota-
mus sup. §. in summa. 10. de injur.

TEXTUS.

De in jus vocando.

3. Omnium actionum instituendarum
principium ab ea parte edicti proficiscitur, qua præ-
tor edicit de in jus vocandus est, id est, ad eum vo-
candus, qui jus dicturus sit. Qua parte prætor pa-
rentibus & patronis, item parentibus liberisque pa-
tronorum & patronarum hunc præstat honorem, ut
non aliter liceat liberis libertisque eos in jus voca-
re, quàm si id ab ipso prætore postulaverint, &
impetraverint. Et si quis aliter vocaverit, in eum
penam solidorum quinquaginta constituit.

NOTÆ.

3. Actionum instituendarum) In jus vocatio
Principium est iudicii instituendi, & prima

ordinis iudiciarii pars, l. i. C. de exc. rei judic.

Parentibus & patronis) L. 4. cum seqq. de in
jus voc. §. 12. sup. de act. Macrobr. 7. Saturn.
5. Ab auctoritate vestra tamquam ab edicto præto-
ris impetrata venia.

Solidum quinquaginta) L. pen. d. t. Quod si
libertus inopia laboret, à præfecto urbi, quæsi
inofficiosus castigatur, l. ult. eod. Unde vul-
go dici solet, qui non habet in are, luat in pelle.

COMMENTARIUS.

- 1 Partes processus iudiciarii.
- 2 An in jus vocatio pars sit iudicii?
- 3 Effecta in jus vocationis.
- 4 Ommissa in jus vocatione nihil cognosci aut statui
posse.
- 5 Quid intersit inter citare, & in jus vocare?

Concluditur hoc loco tractatio de actioni-
bus, ad quam omnia, quæ hæctenus dicta
sunt, pertinent; doceturque actionem om-
nem instituendam esse apud magistratum, cu-
jus de ea re iurisdictio est, vocato prius ad
eum adversario.

Actionum instituendarum principium) Procef-
sus iudiciarii partes sunt quatuor, quarum
ordinem & progressum natura ipsa ostendit,
& eleganter expresserunt Imp. in leg. 1. C.
de execut. rei jud. in jus vocatio, litis con-
testatio, causæ cognitio, sententia. Addi-
tur & quinta, sententiæ executio, quæ ta-
men ab ordine de quo ad eam pervenitur,
secerni potest. Prima ordinis iudiciarii pars
est in jus vocatio: ab ea enim, ut hic dicitur
omnium actionum instituendarum initium
proficiscitur. Quidam & iudicii partem esse
contendunt: sed hoc alii & plures negant;
quoniam iudicium non ante coeptum dicitur,
quàm lis est contestata, l. un. C. de lit. contest.
l. amplius. 15. ratam rem hab. Gail. 2. obs. 48.
& 74. Wesemb. par. de jud. num. 6. Christin.
vol. 2. decis. 149. num. 12. decis. 55. num. 9.
Disidium non difficile compositum. Nam aut
vocem iudicii latius accipimus pro toto litis
tractu ab in jus vocatione usque ad executio-
nem, quæ processus iudiciarii est pars ultima.
Wesemb. ad rubr. C. de jud. num. 19. Cagnol.
ad rubr. C. de end. num. 21. & 24. aut præ-
fatus, ut ea tantum contineat, quæ olim apud
iudices pedaneos expediebantur, nempe pro
progressu iudicii à lite contestata usque ad
sententiam, qui instantia dici solet. Marant.
spec. aur. p. 5. num. 2. Priore sensu non minus
in jus vocatio propriè & verè pars iudicii est,
quàm litis contestatio, &c. Posteriore pro-
priè iudicii pars non est, quamquam nihil ve-
tat,

rat, partem iudicii etiam propriè dicti vocare id principium, quod iudicium ita antecedit, ut sine eo ad illud non perveniatur. Unde etiam qui partem esse iudicii negant, eam vocant principium, basim & fundamentum processus. Gail. d. obs. 48. & dist. obs. 74. n. 1. Effecta in jus vocationis hæc fere sunt. 1. Ut si quis postea quàm in jus vocatus est, alterius fori esse cœperit, puta mutatione domicilii, aut privilegio proprii iudicis quæsito, is in ea causa jus forum revocandi non habeat, quasi vocatione præventus, l. 7. de iudic. 2. Quod perpetuat jurisdictionem iudicis delegati, hoc est, ut is delegante post propositum citationis edictum mortuo, nihilominus in causa procedere possit & debeat, c. gratum. 20. de off. deleg. 3. Quod post citationem in actionibus in rem res, de qua agitur, litigiosa esse incipit, auth. litigiosa. C. de litigios. vid. Covar. pract. quest. 15. num. 6.

In primis adversarius in jus vocandus est) Qui iudicio cum aliquo contendere constituit, is ante omnia adversarium suum in jus vocare debet, eique actionem edere, quo is secum interim deliberet, utrum cedere velit, an iudicio contendere; & si contendendum putet, ut veniat instructus, l. 1. de edend. auth. offeratur. C. de lit. cont. Unde intelligimus, hunc actum omnino necessarium esse, eoque omisso, nihil cognosci, nihil statui posse: & si contra factum sit, id pro infecto habendum, nec rei iudicata auctoritatem obtinere, facit l. 4. C. de sent. & interloc. & merito: quoniam sic deficit una ex personis, quæ ad constitutionem iudicii necessario requiruntur: neque iudex contra jus naturale & divinum reum privare debet defensione, quæ naturalis est. Clement. pastoralis de re jud. Pet. Greg. 48.

syntag. 2. n. 28. Damhoud. prax. civ. c. 5. n. 3. Gail. 1. obs. 48. & de pac. publ. 5. n. 4. Merul. l. 4. dist. 4. sect. 1. t. 4. c. 1. Christian. vol. 2. decif. 89.

Qui jus dicturus sit) In jus vocare est ad eum vocare, qui jus dicturus est, juris experiundi gratia, l. 1. de in jus voc. & hoc text. Iudicem igitur ad quem vocatio fit, oportet aut tribunali præesse, aut aliam jurisdictionem habere. Ad eum, qui nudam dumtaxat notionem habet, hoc est, ad iudicem pedaneum vocatus, impune non parebit, l. 3. §. 1. ne quæ eum, qui in jus voc. Additur in d. l. 1. juris experiundi causa; qui finis est vocationis. Non enim vocatur quisquam in jus nisi ea gratia, ut cum eo liceat jure iudicioque experiri, si ve agere de re, quæ in iudicium vocatur. In jus vocatio vulgo nunc citatio appellatur, & promiscuus etiam horum verborum usus est in constitutionibus Justiniani, contra quam veres, qui verbo citare numquam utuntur pro ius vocare. Sanè verbi citandi latior etiam nunc usus est, quàm in jus vocandi: quippe citationi locus est etiam post cœptum iudicium, & in quavis parte iudicii; veluti cum quis citatur ad audiendam sententiam, ad videndum jurare testes, &c. cum in jus vocatio de prima illa citatione, quæ iudicium præcedit, dicitur dumtaxat. Quomodo nunc citatio fit in jus vocatio fieri solet, quibus partibus constet, & quam vim habeat, cognoscat Merul. lib. 2. t. 1. & lib. 4. dist. 4. sect. 1. t. 4. c. 1. & seqq. Gail. 1. obs. 47. & seqq. obs. 74. n. 16. & seqq. Myns. 6. obs. 10. Christian. vol. 2. dec. 89.

Parentibus & patronis) Hac de re copiosè explicatum est sub §. pœnalis 12. sup. de actionibus.

TITULUS DECIMUS-SEPTIMUS.

DE OFFICIO JUDICIS.

Continuatio. Quid litis contestatio. An ea à parte rei aliquando per affirmationem aut confessionem inducatur: ejus effecta, & quibus in causis non necessaria.

SI is, qui in jus vocatus est, neget, quod intenditur, & cum actore paratus sit contendere, negatio ejus rem dubiam, contentio utriusque litem facit, & à veteri ritu testationis in lite instituenda, litis contestatio dicitur de quo ritu vid. Pet. Fab. 2. semest. 24. Revard. pro tribunal. 11. Cujac. 9. obs. 21. Per litis contestationem potestas fit iudici de re cognoscendi & iudicandi; ante nihil cognosci, aut definiri potest. Nov. 53. c. 4. tot. tit. x. ut lit. noa cont. non proc. Ea-

que sic rectè nunc definietur, (nam veteri contestatio sublata est, licet nomen manserit) negotii hinc inde apud iudicem facta narratio, continens petitionem actoris, & ad eandem rei conventi responsum per contradictionem, i. un. C. de lit. cont. l. rem non novam. 14. §. 1. C. de iudic. l. 2. C. de iurejur. propt. calum. Enim vero non quælibet petitio actoris & responsio seu contradictio rei litis contestationem inducit, sed distincta, & quæ statum causæ iudici demonstrat. Cùmque lis est

non possit, nisi unus affirmet, alter neget, apparet, litis contestationem non fieri, nisi admodum definiui, per contradiccionem ejus, quod petitur; ac proinde ex parte non nisi negativè, d. l. 14. §. 1. C. de jur. Vigl. de lit. contest. cap. 1. Obrecht. c. 2. 16. & seqq. D. Perez. ad tit. C. eod. n. 3. & Et male igitur Glossa in cap. un. x. eod. Siard. in rubr. C. eod. n. 5. Merul. lib. 4. dist. 3. tit. 6. cap. 1. statuunt, etiam per confessionem rei litis contestationem induci, in qui hosti se dedit, certare dici non potest. Lite contestata, (foo. haest de gedaegde overvoordt heeft, ende conclusie genomen, dat impetrant sinem eysch ende conclusie sal zijn afgedit) judicium constitutum esse intelligitur, d. l. un. C. de lit. cent. l. 15. rat. rem hab. l. 35. de usur. junct. l. 1. C. de jud. Est in liti contestatio, ut dictum est de superiore glo, prima judicii pars, si vocem judicii proprie & strictè accipimus, & à DD. appellatur judicii principium formale; cujus effectus congregaverunt, Gail. 1. obs. 76. & 2. seqq. Merul. d. tit. 6. c. 2. Perez. in C. de lit. cont. n. 8. & D. Tuld. ib. n. 3. Sunt autem festinat. 1. Per liti contestationem statim res subicitur cognitioni judicis. 2. Actiones omnes, quæ alias tempore aut morte perituræ essent, semel judicio inclusæ, salvæ permanent, l. sup. de perp. & tem. act. l. omnes. 26. l. 1. de usur. 58. de obl. & act. l. nemo 87. l. omnes. 139. de reg. jur. 3. Actiones, quæ alias intra annorum spatio circumscriptæ, post liti contestationem omisæ, intra quadraginta dies repeti possunt, l. ult. C. de presc. trig. l. 1. §. 1. C. de ann. exc. 4. Litis contestationem inducit præstationem fructuum in strictis iudiciis, quibus agitur ad consequendum nostrum non fuit, l. videamus. 38. §. si in rem 7. de usur. 5. Excludit exceptiones ditionarias, l. pen. & ult. C. de exc. & in universum actoris conditionem meliorem facit, l. si let 86. cum l. seq. de reg. jur. 6. Litigatio in eodem judicio retinet, l. ubi acceptum de judic. & retinet in conjuncto, ne causæ sententia dividatur, l. nulli. 10. C. d. tit. 1. que actorem petitioni mutæ (reconventionem vocant pragmatici) obnoxium reddit, l. non cogitur 22. eod. tit. l. 14. & auth. Et sequenter. C. de sentent. & interloc. Illud omni pulsim notant, omisæ liti contestatione necessam vitari: quamquam sunt quedam casus, quæ contestationem non desiderant, tales sunt causæ appellationis, summaris, & ubi periculum in mora. Myns. 1. l. 1. & 38. & 3. obs. 74. Gail. dd. loc. Me-

rul. d. tit. 6. cap. 2. Christin. vol. 2. decis. 155. n. 2. Constituto sic per liti contestationem judicio statim res ad cognitionem judicis pertinere incipit; de cujus officio porro videntum.

TEXTUS.

De officio judicis in genere.

Supereſt, ut de officio judicis dispiciamus. Et quidem in primis illud observare debet judex, ne aliter judicet, quam legibus aut constitutionibus aut moribus pradiitum est.

NOTÆ.

De officio judicis) Aliud veteribus est officium jus dicentis, aliud officium judicis, de quo hic quæritur: alterum enim jurisdictionis est, cui cohaeret potestas exequendi, quæ mixtum imperium nostris dicitur, l. 1. in fin. l. ult. §. 1. de off. ejus, cui mand. jurisd. l. 3. de jurisd. alterum nudæ notionis, causæ cognitione, & sententiæ dicendæ potestate circumscriptum, l. 5. l. 15. l. 55. de re jud.

Nec aliter, quam legibus) L. 13. C. de sent. & interloc. auth. jubemus, C. de judic. Quippe judex legum minister, non arbiter est. August. c. 2. dist. 4. Postquam leges late sunt, non de ipsis, sed secundum ipsas judicandum est, & Nov. 126. cap. 1. jubentur judices rômois ἐνωσικων διδύμας ἰσθωρ legibus cognitam edere sententiam, in qua jurabant Athenis & Romæ.

Aut constitutionibus) Sententia, quæ expressim lata est contra legum, constitutionum, morumve præscripta, ideo inutilis est, ut ne appellatio quidem necessaria, l. 19. de appell. l. 1. §. 2. quæ sent. fin. prov. l. 2. C. quand. prov. non est nec.

COMMENTARIUS.

- 1 Aliud esse officium jus dicentis, aliud judicis: illi respondere quod vulgo vocatur officium judicis nobile: huic, quod mercenarium: & in quibus hæc consistant.
- 2 Causæ cognitio quid & quibus in rebus consistat.
- 3 Officium judicis in judicando quale.
- 4 Quæ sententiæ nullius momenti: quæ item, licet injustæ, valeant, nisi provocentur: & quid circa hæc in Belgio.
- 5 Utrum judex secundum conscientiam suam, an secundum acta & probata judicare debeat?
- 6 Omnes judices, etiam supremos, secundum leges & mores judicare debere: & secundum quæ jura judicetur in his provinciis.

Aliud est veteribus officium jus dicentis, aliud officium judicis, de quo hic quæritur: alterum enim jurisdictionis est, alterum nudæ notionis. Illud interpretes vulgo of-

officium iudicis nobile vocant, hoc mercenarium, verbis magis quam sensu inconcinno. Ad officium jus dicentis hæc pertinent: minores facilitate sua læsos in integrum restituere, l. 1. §. 1. de minor. bonorum possessionem dare: in possessionem mittere; pupillis minoribus tutores curatoresve non habentibus constituere; iudices litigantibus dare; jubere cavere prætoriam stipulationem, l. 1. l. 4. de iurisd. sententiam iudicum à se datorum exequi, l. a Divo 15. de re jud. multam dicere; pignora capere, l. si quis iudic. non ob temp. l. 4. §. 2. de damn. infect. Sic hodie cum magistratus non servo iudicii ordine, ream nec auditum ad solius actoris supplicationem jubet supersedere facto aliquo, puta cessione sylvæ, cultione agri, &c. idque sub pœna, addita clausula, quæ & necessario addenda, ut si gravatum se sentiat mandato pœnali, certo die veniat se defensusus; quo veniente mandatum illud resolvitur in simplicem citationem: hoc item proficiscitur ab auctoritate prætorii & officio iudicis nobili. Oldend. in præfat. Class. c. de off. iud. D. Tuld. bic, c. 1. Ad officium iudicis pertinet, causam cognoscere, l. 9. C. de jud. dare & moderari dilationes; l. 7. de fer. & dilat. jubere cavere stipulatione iudiciali, §. 1. sup. de div. stip. denique de re cognita pronuntiare: nam & sententiæ officio iudicis, quod mercenarium vocant, pronuntiantur tam super re principali, quam super usuris, fructibus, sumptibus litis, aliisque accessionibus, l. de qua re 74. de iudic. l. qui per collusionem. 49. §. ult. de act. empt. dicta autem semel sententia, cessant partes iudic. & succedunt magistratus, l. iudex 55. de re jud. Igitur ad officium iudicis duo hæc maxime spectant; causæ cognitio, & iudicatio. Causæ cognitio, quæ & disquisitio, & examen, & disceptatio, est corp. & substantia iudicii, nec ullus potentior iudicii defectus. Vestr. 3. pr. aul. Rom. c. 2. n. 7. & Grav. ad Vestr. ibid. Consistit autem in his rebus, ut iudex negotii veritatem examinet, deinde & iustitiam; quorum alterum ad factum refertur, alterum ad jus, l. 3. de in int. rest. Cognoscitur autem causa ex iis quæ à litigatoribus allegantur probanturque. Primo igitur litigatores audiendi; inde expendenda, quæ ad probationem afferuntur; neque id perfunctoriè ac summatim, ut interdum fit, cum de re aliqua non ex professo agitur, sed dumtaxat per occasionem, ubi iudex præsentem probationem sequens, id quod contra afferatur, si altiore quæstionem habeat, in aliud tempus rejicere solet, l. 3. §. 4. de Carb. edit. l. 15. §. 4. de re jud. (Consule de causis sum-

marii iudicii & perfunctoriæ cognitionis. Vestr. prax. aul. Rom. lib. 5. cap. 1. & seq. Damhoud. prax. civ. cap. 22. & seq. Mynd. 3. obs. 70. & 6. observ. 16.) verum ut in iudicio, adhibita plena & iusta inquisitione. Est autem plena & iusta inquisitio ac cognitio, cum iudex nihil eorum, quæ ad intentionem actoris & defensionem rei pertinent afferuntur, quæque iudicii natura non repugnat, prætermittit, quin audiat cognoscaturque, l. 9. C. de iudic. & ibi DD. Causa disceptata ac cognita, superest, ut iudex, quæ de re cognovit, etiam iudicet seu sententiam ferat, l. de qua 74. de iudic. in qua ferenda quid pro officio observare debeat, docet princeps Justinianus.

Nec aliter iudicet, quàm legibus) Iudici premissum non est, quo velit modo, ita iudicare: quippe qui legum minister, non arbiter est. Sed cavere debet, ne aliter iudicet, quàm legibus aut moribus est proditum, hoc text. nemo 13. C. de sent. & interloc. aul. jubentur C. de iudic. Nov. 126. cap. 1. ubi jubentur iudices novis γραμματισ διδόναι ψῆφον, legibus cognitam edere sententiam. Cui consentaneum est, quod principes humanæ sapientiæ Plato & Aristot. non uno loco tradiderunt, iudicem legibus alligatum esse oportere. Et illi Augustini c. 3. dist. 4. Postquam leges latae sunt non de ipsis, sed secundum ipsas iudicandum. Et sane iudex verba legis, si duriora videantur æquitate quadam flectere, ut voluntatem legislatoris conservet: quinimmo id facere jubetur, l. benignus 18. de legib. atque in re omni æquitate potius quàm stricti juris rationem habere, l. 8. C. de iudic. Scriptum sequi ait Tullius in ea pro Cæcin. cap. 23. calumniator est; boni iudicis, scriptoris voluntatem auctoritateque defendere. At enim videri si & ipsa legum verba & simul mens legislatoris perspicua, quamvis à generali illa æquitate, quæ communiter in omni lege inesse putatur, discedat, cujus rei exemplum habemus in l. pex 12. §. 1. qui & à quib. man. hic iudex non potest prætextu æquitatis à verbis legis discedere, ne simul faciat contra legis sententiam, nec tam interpretetur legem, quam voluit: quod solius est principis, hoc est ejus, qui jus est & legem condere, l. 1. l. ult. C. de iudic. Gudelin. lib. 5. de jur. nov. c. 2. Sententia contra formam juris lata nullius momenti est, nisi luti quæ causa non cognita, aut non probata, & palam, ac more majorum, aut non probatis sententibus iis, inter quos res agitur, dicta sit. C. quom. & quand. iud. quæ ex scripto recitata non est: C. de sent. ex brev. rec. quæ ab

tionem aut condemnationem non continet, l. 3. C. de sent. & interl. quæ sine certa quantitate prolata, C. de sent. quæ fin. cert. quant. quæ lata est contra rem judicatam, à qua provocatum non est, l. 1. C. quand. prov. non est nec. quæ expressim contra leges, Senatufconsulta, aut constitutiones, data, l. si expressim 19. de appell. l. 1. §. 2. quæ sent. fin. app. l. 2. C. quand. prov. non est nec. & si quæ sunt similes. Cùmque hujusmodi sententia auctoritatem judicatum non habeant, etiam sine appellatione causa de novo induci potest, dd. ll. Sed quid si horum nihil obijci possit, & tamen sententia injusta dicatur? Placet sententiam valere, & standum esse rei judicatæ, si appellatum non erit, aut non intra tempora ad appellandum constituta, l. præses 27. cum prolatis 32. de re jud. d. l. 1. C. quand. prov. non est nec. usque adeo, ut nec rescriptum Principis contra sententiam recipiatur, l. ult. C. de sent. resc. Verùm hoc ita est, si nihil amplius proponatur, quàm sententiam in hypothesi injustam esse; quia de jure litigatoris judex pronuntians eum condemnavit, quem absolvere debeat, aut contra. Ut ecce actor, centum nomine sortis & viginti usurarum nomine petit: reus negat, uturas usurarum à se peti posse ex constitutionibus; judex reum in eam quantitatem, quæ petita est, condemnat, existimans, eas constitutiones nihil ad rem facere: quamvis judex ad imperitè & injustè faciat, rei tamen judicatur standum esse responsum est, d. l. præses 27. junct. d. l. cum prolatis 32. de re jud. Diversa causa est, si pronuntiasset, uturas usurarum peti posse: tunc enim unà cum reo constitutiones ipsas damnaret; qualis sententia cùm non solum adinos sit, sed etiam παρανομος, de lege ipsa & contra eam directò lata ipso jure nulla est; ideo nec provocatiois auxilium in hac specie necessarium, d. l. si expressim 19. de app. d. l. 1. §. 2. quæ sent. fin. app. ubi & aliud exemplum habes ad utramque partem hujus distinctionis accommodatum, d. l. 2. C. quand. prov. non est nec. ubi etiam exemplum aliud. Adi de tota hac re want. de null. ex defect. proc. n. 118. & num. 21. & seqq. Zar. Duar. & DD. in d. l. præses 27. de re jud. ubi rectè observant, verba condemnavit contra leges sacras constitutiones, non esse judicis pronuntiantis, ed Jurisconsulti statum referentis. Add. D. Christin. vol. 4. dec. 17. ubi post D. Leon. conf. 3. n. 7. notat, rursus. C. quand. prov. non est nec. in hisce partibus non observari, sed appellationem necessarium esse, etiam cùm sententia ipso jure nulla est, uti & moribus Gallorum, ut idem

cod. loc. & vol. 1. dec. 16. n. 6. ex Imbert. Rebuff. Bugnion. & aliis refert. Rectius videtur dicere D. Diod. Tuld. ad d. tit. C. in fin. sententias judicum in his regionibus ipso jure irritas aut nullas non esse. Et igitur in statu judiciali seu quæstione juris, quod judicem sequi oporteat, in medio positum est: si quidem ex jure, quod certum est, & notum ei esse debet, sententiam feret, tamen si à litigatoribus aut eorum advocatis non allegetur aut probeatur, l. un. C. ut quæ def. adv. jud. sup. & ibi DD. In statu autem conjecturali, seu cùm de facto ambigitur, plus difficultatis res habet. Nam cùm facta plerumque incerta sint, probationibus eruenda veritas, & secundum acta & probata judicandum, l. 6. §. 1. de off. præf. Proin reus convictus condemnandus, non convictus, & si ipse nihil præstiterit, absolvendus, l. 4. C. de edend. l. 9. C. de obl. & act. nec quod deest in facto, judex supplebit; arg. d. l. un. C. ut quæ def. advoc. ubi Glossa & DD. nisi factum actis continetur, puta exceptio aliqua, quæ non fuit allegata, ex instrumento, quo probatur obligatio & actio, appareat. Ranchin. in not. ad Guid. Part. 221. Christin. vol. 2. decis. 165. n. 2. Quoniam autem judex in judicando sequi jubetur rerum probatarum fidem, d. l. 5. §. 1. de offic. præf. plerique censuerunt, etiam si liquido judicio constet, falsitate aliqua vel testium vel instrumentorum bonam causam lædi, tamen secundum acta & probata, ut loquuntur, eum judicare debere, non secundum privatam scientiam; adeoque in foro animæ excusatum esse, qui secundum probata eum, quem scit esse innocentem, condemnat. Canonistæ in c. Pastoralis, 28. §. quia vero. x. de offic. deleg. Cyn. in l. un. C. ut quæ dec. adv. Covar. 1. res. 1. Clar. l. 5. §. fin. pr. crim. q. 66. n. 2. Cacheran. dec. 79. n. 43. & seqq. Christin. vol. 2. decis. 148. n. 21. & vol. 1. dec. 4. ubi plures citantur. Mihi verò longè tutius videtur, ut dicamus, ita ex actis & probatis judicem judicare debere, ut tamen nunquam judicet contra conscientiam. Etenim jubetur judex judicare secundum ea, quæ probantur. At qui hoc facit, non potest non judicare secundum conscientiam. Quippe probare Latinis est fidem facere. Cui autem fidem faciendâ, nisi judici? Huic enim eorum, quæ allegantur, examen mandatum est, & ita mandatum, ut ex animi sui sententia æstimare eum oporteat, quod aut credat, aut parum probatum sibi opinetur, l. 3. de rescrib. & prout religio suggerit sententiam proferre, l. cum quem. 76. §. 1. de judic. Jam verò si ea, quæ allegantur, pugnent cum scientia

tia iudicis, fidem iudici facere non poterunt, cum falsa sint, & religione metuque iustissimi Numinis prohibebitur secundum ea iudicare. Una enim & simplex est veritas; ac proinde dividi conscientia aut scientia iudicis in publicam aut privatam non debet. Neque obstat *d. l. 6. §. 1. de off. pres.* nam & ibi iubetur *preses*, non tam instrumentis, quæ vitiosa & falsa esse possunt, quam rei veritate, quæ ex iis, quæ probantur, perspicitur, moveri. Itaque arbitror, & divino & humano iuri consentaneum esse, ut iudex in quæstione facti ex animi sui sententia, religione & conscientia pronuntiet, veritatemque asserat, spreto testimonio, quamvis ille solus falsa ea esse sciat: maximè si talis est iudex, ut ab eo nulla sit provocatio, nec veritati, nisi in fide illius ullum præsidium. Sin verò is iudex est, à quo provocari potest, satius est, eum à iudicando abstinere, & testimonio suo, quantum in se est, causam ejus, cui injuria fit, apud iudicem superiorem adjuvare: ne temerè publica testimoniorum spernatur auctoritas, aut fenestra aperiatur pravis hominibus passim gratificandi cui velint, obtentumque ac colore scientiæ aut conscientiæ id ipsum excusandi aut defendi. Consent. fere *Coras. 4. misc. 20. Hotom. illustr. quæst. 27. D. Tulden. 3. de princ. jurispr. 6. & in comm. hic. cap. 3.* eoque etiam incitari videtur *Costal. ad d. l. 6. §. 1. de off. pres.* Cæterum est hæc quæstio de raro contingentibus, cum difficulter contingere possit, ut vera iudicis scientia pugnet cum testimoniis aut instrumentis, quibus nihil objici queat.

Legibus, constitutionibus, aut moribus proditum)

6 Præceptum hoc ad omnes iudices ex æquo pertinet, sive magistratum gerant, sive aliter iudicent: quamquam sunt, qui id pertinere negant ad summas præfecturas seu Curias ultimæ jurisdictionis. Nam Justinianus generaliter loquitur, & in *Nov. 8. c. 12.* nominatim in præsidibus provinciarum, omnemque dubitationem tollit *Nov. 82. c. 13.* In his provinciis qui iudicant, primam jura municipalia & constitutiones provinciales, tum mores has consuetudines locorum spectant, quibus si controversia dirimi non possit ad jus commune, id est, Romanum, apud bonam partem Europæ observatum, tamquam ad *εὐρωμαίαν*, confugitur. *Gudelin. lib. 1. de jur. noviss. Christian. vol. 1. decis. 343. Grot. 1. manuduct. ad jurispr. Batav. c. 2.*

TEXTUS.

De iudicio noxali.

3. Ideoque si noxali iudicio aditus est, observa-

re debet. ut, si condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare, Publium Mævium Lucio Titio in decem aureos condemo, aut noxam dedere.

NOTÆ.

1. Noxali iudicio aditus) Cujac. additur, vel additus: sed huiusmodi verba parum conveniunt moribus sæculi Justiniani, quo imperationes actionum jam sublatae erant. West.

COMMENTARIUS.

UT sententia iudicis valeat, & res iudicata esse intelligatur, necesse est reum aut absolvi aut condemnari, *l. 1. de re jud. l. 3. C. de sent. & interloc.* Condemnatio autem in certam rem vel quantitatem fieri debet: incerta & vaga vim sententiæ non habet, §. *curare. 32. sup. de act.* nisi natura rei petita obstat, quominus certa sententia ferri possit: veluti in iudiciis universalibus, qualia sunt petitiio hæreditatis, & actio familiæ eriscundæ; aut si plures res generaliter aut disjunctim promissæ petantur: nam eodem modo condemnatio faciendâ, ne per sententiam reo auferatur jus electionis, vid. *not. sub d. §. curare. 32.* Quod autem Justinianus hic scribit, iudicio noxali convictum ita condemnandum esse, ut aut pecuniam solvat, aut servum noxam dedat, id non videtur esse necessarium: quoniam pecunia tantum in actionem iudicatis venit; dedendi autem facultas non à iudice, sed à lege est, *l. 6. §. 1. de re jud.* quod alibi quoque monuimus *sub §. 2. de nox. act.*

Aut noxam dedere) Τὸν ἀλάφάρτα, corpus ipsum, quod nocuit, §. 1. *sup. de nox. act.* Similis locutio est in *l. 1. in fin. pr. de his qui effud.*

TEXTUS.

De actionibus realibus.

2. Et si in rem actum sit coram iudice, fructus contra petitorum iudicaverit, absolvere debet possessorem: sive contra possessorem, jubere ei debet, ut rem ipsam restituat cum fructibus. Sed si possessor neget, in presenti se restituere posse, & sine frustratione videbitur tempus restituendi causa petitoris indulgentum est ei, ut tamen de litiis estimatione caveat cum fideiussore, si intra tempus, quod ei datum est, non restituerit. Et si hæreditas petita sit eadem circa fructus interveniunt, quæ diximus intervenire de singularum rerum petitione. Illorum autem fructuum, quos culpa sua possessor non perceperit, sive illorum, quos perceperit, in utraque actione eadem ratio pene habetur, si prædo fuerit. Si verò bona fidei possessor fuerit, non habetur ratio neque consumptorum, neque non perceptorum. Post inchoatam autem petitionem etiam illorum fructuum ratio habetur, qui culpa possessoris percepti

cepti non sunt, vel percepti consumpti sunt.

NOTA.

Et sine frustratione) Theoph. ὅτι ἡ ἀγία δὲν. non moræ aut frustratorix dilationis causa. Reus igitur frustrator non auditur.

Indulgentum est) In actionibus in personam quadrimestres induciæ condemnato jure publico indulgentur, l. ult. C. de usur. rei jud. quod tamen non puto pertinere ad actiones depositi, commodati, aut similes, quibus certa species petitur, extra quàm si reus damnatus sit in rei petitiæ æstimationem: neque enim malitiis indulgentum est.

Eadem ratio pene) Tò pene additum propter causam, quam modo dixi. Forte etiam, quia in actione in rem speciali officio judicis fructus veniunt: in petitione hæreditatis jure & potestate ipsius actionis, ut cætera corpora hæreditaria, l. 20. §. 3. l. 40. §. 1. d. tit. l. 1. §. 2. C. eod. Cujac.

Si prædo) L. 25. §. 3. & seq. d. tit. l. 22. C. de rei vind. l. 33. C. eod. nec interest ab initio mala fide possederit, an postea possidere cœperit, l. 22. §. 1. l. 48. §. 1. de acquir. rer. l. 1. d. l. 25. §. 5. de her. pet.

Post inchoatam petitionem) D. l. 22. C. de rei vind. l. 2. C. de fruct. & lit. exp. l. 4. §. 2. D. de reg. Quoniam post motam controversiam omnes possessores pares sunt, d. l. 25. §. 7. l. 10. C. de long. temp. præscr.

COMMENTARIUS.

Tempus judicatis indultum in actionibus in personam: & quid hic juris apud Batavos?

Qui possessores, quos fructus, quatenus restituere debeant, summam.

Hoc §. agit de officio judicis in actione in rem, tum singulari, seu rei vindicatione, tum universali, sive petitione hæreditatis: doceturque, officium illud versari partim circa res petitas, partim circa fructus.

Ut rem ipsam restituat cum fructibus) Plenius dicendum erat, ut rem petitam restituat cum omnibus fructibus, id est, id omne, quod habiturus foret petitor, si tempore litis contestatæ rei ei restituta fuisset, l. Julianus. 17. §. 1. l. præterea. 20. de rei vind. Et porro si possessor restituere jussus arbitrio judicis non pareat, tum in rem, ut in actionibus arbitrariis, qualis est rei vindicatio, fieri solet, condemnandum petitori in litem juraverit, l. ejus rei. l. 1. de rei vind. l. 5. l. 8. de in lit. jur. Nonnunquam & possessori ob contumaciam, militari seu per executores litem rem autem, puta si id petitor maluerit, & sua interdicta doceat, l. qui restituere. 68. de rei vind. quo-

modo apud nos semper proceditur, art. 172. Instr. Cur. Holl. add. not. sub §. præterea 31. sup. de act. Postremo & victum victori in expensas litis condemnandum, nisi justam causam litigandi habuerit, l. 13. §. sive autem 6. C. de jud. de quo explicatius tit. præc. sub §. 1.

Cum fructibus) Etiam si expressè petit non sint, l. & ex diverso 35. §. de rei vind. idque vel ex eo satis intelligitur, quod officio judicis continetur, ut jubeat fructuum restitutionem fieri: judicis enim officio propriè id contineri dicitur, quod ei tacite suo jure permisum est; quamvis prætor nullam ejus in formula mentionem fecerit, l. planè 38. de her. pet. si reus. 73. de proc. l. 9. §. 1. de fur. l. qui per collusionem 49. §. 1. de act. empt. adde Myns. 4. obs. 55. Christin. vol. 2. decis. 105. n. 2. Vanc. de nullit. sent. ex defect. proc. num. 97. ubi ait, petitionem fructuum tacitè & virtualiter petitioni rei inesse. Dissent. D. Tulden. comm. bic. cap. 8. & D. Perez. ad tit. C. de rei vind. num. 16.

Sed si possessor) Si possessor causetur, se non posse in præsentem rem restituere, & sine fraudatione tempus ad restituendum petat, potest iudex ex humanitate ei gratificari, & moderatum tempus concedere, intra quod restituar. Dissimilis ratio est in actionibus in personam, in quibus condemnato quadrimestres induciæ indulgentur, l. ult. C. de usur. rei jud. Quippe res aliena, quam quis penes se habet, facilis restitui potest, quam pecunia explicari. Et ideo dixerim, interdum nec in actione personali damnato quadrimestre tempus concedendum; nempe si certa species petita, veluti actione depositi, vel commodati, cujus & præstandæ facultatem reus habeat; neque enim malitiis indulgentum est, & contra nonnunquam tanti temporis laxamentum reo dandum in actione in rem, nempe si damnatus sit in rei petitiæ æstimationem. Apud nos locum quodammodo habent induciæ triginta dierum; quod spatium judicatis largiebatur lex duodecim tabularum, teste Aulo Gellio lib. 20. c. 1. Idque adeo obtinere videtur in utroque genere actionum: nam utique victor saltem tamdiu expectare, partim ex humanitate, partim ex necessitate juris debet, donec tempus appellationi constitutum præterierit; appellationi, inquam, tam interponendæ, quam introducendæ. Nam interponendæ appellationi decem dies, autb. bodie. C. de appell. introducendæ viginti apud nos constituti sunt. Instr. Cur. Holl. art. 198. & 206. Notat hoc D. Merul. lib. 4. dist. 4. sect. 5. tit. 6. cap. 7.

Eadem circa fructus) Est tamen nonnihil differ-

ferentia. Nam in singularum rerum petitione bonæ fidei possessor fructus omnes consumptos lucratur, l. 4. §. 2. *fin. reg.* in petitione hereditatis etiam consumptorum nomine tenetur, in quantum locupletior factus, l. 25. §. 11. *de hered. pet.* In illa officio iudicis fructus veniunt, in hac jure & potestate ipsius actionis, ut cætera corpora hereditaria, l. 20. §. 3. *d. tit.* quam ob causam fortè mox additur *Tò pens.* Malæ autem fidei possessor fructus omnes, etiam qui consumpti sunt, una cum re restituere debet, d. l. 40. §. 1. l. 29. *C. de rei vind.* teneturque adeo non de perceptis tantum, sed etiam de iis, qui non percepti, honestè percipi potuerunt, *hoc text. l. fructus. 33. de rei vind.* Nec refert, ab initio quis mala fide possederit, an postea possidere cœperit, l. bonæ fidei. 48. §. 1. *de acq. rer. dom.* Denique possessores omnes post litem contestatam pares sunt, & tanquam malæ fidei possessores tenentur, l. sed etsi. 25. §. si ante. 7. *de her. pet. d. l. 22. C. de rei vind. l. 2. C. de fruct. & lit. expens.* Fustus hæc explicui *sup. §. 35. de rer. div. & lib. 1. sel. quest. cap. 25. & seq.*

TEXTUS.

De actione ad exhibendum.

3. Si ad exhibendum actum fuerit, non sufficit, si exhibeat rem is, cum quo actum est; sed opus est, ut etiam rei causam debeat exhibere, id est, & eam causam habet actor, quam habiturus esset, si cum primò ad exhibendum egisset, exhibita res fuisset. Ideoque si inter moras exhibendi usucapta sit res à possessore, nihilominus condemnabitur. Præterea fructuum mediis temporis, id est, ejus, quod post acceptum ad exhibendum iudicium, ante rem iudicatam, intercesserit, rationem habere debet iudex. Quod si neget reus, cum quo ad exhibendum actum est, in præsentem se exhibere posse, & tempus exhibendi causa petat, idque sine frustratione postulare videtur, dari ei debet, ut tamen caveat, se restitutum. Quod si neque statim jussu iudicis rem exhibeat, neque postea se exhibiturum caveat, condemnandus sit in id, quod actoris intererat, si ab initio res exhibita esset.

NOTÆ.

3. Ut etiam rei causam) Id est, commoda rei externa, puta, foetus animalium, partus ancillarum, utilitates amissæ, &c. l. 9. §. pen. & ult. *ad exhib.*

Usucapta sit) *D. l. 9. §. 6.* Usucapio ex ratione juris veteris non interrumpitur litem contestatione, l. 10. l. 20. *de rei vind.* sicut præscriptiones temporum, l. 1. l. 2. l. 10. *C.*

de long. temp. præscr. At hodie discrimen istud non obrinet, l. 2. l. 3. *C. de annal. exc.*

Sine frustratione) Id est, iusta ex causa, l. 5. §. ult. ubi & juxta causæ hujus generis indicantur, l. 12. §. 5. *ad exhib.*

Ab initio res exhibita) Quod declaratur l. 9. §. pen. & ult. l. 10. & seq. *ead.* atque ob contumaciam damnatur, quanti actor in litem juraverit; alias quanti res verè est, l. 3. §. 2. d. l. 9. §. ult. l. 5. *de in lit. jur.*

COMMENTARIUS.

Actio ad exhibendum præcursorio quædam est, & preparatio actionis in rem de re mobili: nam & propter vindicationes possitimum introducta est, l. 1. *ad exhib.* quamquam aliquando & personali actione & interdicto experiri volenti comperit, l. 3. §. 1. §. sciendum. 6. *cum seqq. & passim. eod. tit.* Est autem exhibere, rei in publico potestatem faceretur videndæ tum contestandæ, ut experiundi sit copia, l. 2. *ead.* experiundi non actione ad exhibendum, qua jam satis actum est, sed principali, quam actor re exhibita exequi constituit; l. 9. §. quantum 5. *ead.*

Ut rei causam) Actione ad exhibendum damnatus non rem tantum, sed etiam causam rei exhibere debet. In re hæc sunt, ut exhibeatur res eadem, ut exhibeatur eodem jure, quod fuit, cum petita est. Eadem res exhibita videtur, si exhibitum est idem corpus eadem specie, qua fuit tempore litem contestatæ, d. l. 8. §. 3. Quid si deterior facta? Ad exhibendum possessor absolvi debet. Cæterum si dolo aut culpa ejus deterior facta sit, tenebitur actione legis Aquiliæ de damno, l. si quis. 17. *ead.* l. 7. *C. eod.* & ibi *Sich. num. 5. & seq.* Eodem jure, si re exhibita actori integra sit actio principalis, ut initio fuit, in nullo causa quam intendit, læsa, d. l. 9. quantum 5. l. 10. & seq. *ead.* Per causam rei significantur commoda rei externa, puta foetus animalium, partus ancillarum, denique id omne, quod habiturus esset actor, si litem contestatæ tempore res illi exhibita fuisset, l. cum fundus. 31. *de reb. cred. l. præterea. 20. de rei vind. & hoc text.* De quo mox plura.

Inter moras iudicii res usucapta) *L. 9. §. pen. de. 6. de exhib.* Nam ex ratione juris veteris per litem contestationem usucapio naturaliter non interrumpitur, sed pendente etiam litem impleri potest, l. 18. d. l. 20. *de rei vind.* quavis effectu juris victo possessori non proficit quippe qui nihilominus rem restituere tenetur. Secus erat in præscriptione longi temporis: nam quia præscriptiones temporum contestatione sunt, placebat eas per litem contestationem ple-

NOTÆ.

4. *Aut rem hereditariam corruperit*) Vel quod cohæres in rem communem necessarias impensas fecerit : quæ sunt hujus judicii præstationes personales, de quibus dictum *sup.* §. 3. *de obl. quas. ex contr.*

COMMENTARIUS.

TRitum est, sententiam debere respondere petitioni, & conformem esse libello : quod a jure non abhorret, si sanè accipiatur. Neque enim extra fines petitionis vagari sententia debet aut condemnationio in rem alienam fieri, quàm quæ in judicium deducta est, cujus judicatio judici permiffa, *l. ut fundus 18. com. div. l. ult. C. de fideic. libert. Gail. 1. obs. 66. Schneid. in §. curare 32. sup. de act. n. 4.* Sed tamen in duplicibus judiciis id non usquequaque observatur, ut intelligemus ex adjudicationibus & mutuis condemnationibus, quæ in his judiciis permiffa.

Singulas res singulis hæredibus) Judicium familiæ erciscundæ duo continet, rerum hæreditariarum divisionem, & quasdam præstationes personales, quibus scilicet hæres hæredi propter communionem rerum obnoxius est. In rerum divisione hæc observare judex familiæ erciscundæ debet, ut res singulas singulis hæredibus adjudicet, ut hîc ait Justinianus. Quod tamen non ita accipiendum est, quasi semper & necessario hæc ratio divisionis ineatur: nam si fundi hæreditarii commodè per regiones dividi possunt, nihil impedit, quominus ita dividantur : sed quoniam in plerisque rebus hæc divisio commodissima est.

Debet hunc invicem) Cùm impar adjudicatio est, is, cujus pars præponderat, vicissim in certam pecuniam consorti dammandus est, ut æqualitas per omnia conservetur, *l. Mævius. 52. §. 2. l. si familiæ. 55. fam. ercisc.*

Eo quoque nomine) Hæres cohæredi eo quoque nomine judicio familiæ erciscundæ condemnandus est, quod solus fructus fundi hæreditarii perceperit vel rem hæreditariam corruperit, consumpseritve, vel quod cohæres in rem communem impensas fecerit, quas propter partem suam necesse habuit facere, *l. & puto. 16. §. pen. l. bis consequenter. 18. §. 3. l. hæredes 25. §. si unus 15. §. item culpæ. 18. l. inter cohæredes 44. §. quod ex facto. 5. fam. erc.* Atque hæc sunt hujus judicii præstationes personæ, de quibus fufius alibi explicatum est, *sup. de obl. quas. ex contr. §. 3. & sup. de act. §. quedam 20.*

TEXTUS.

Communi dividundo.

5. *Eadem interveniunt, etsi communi dividundo*

plene interrumpi, *l. 10. C. de acq. poss. l. 1. l. 10. C. de long. temp. præf.* Sed hodie hæc differentia non obtinet, *l. 2. & l. 3. C. de an. exc. vid. sup. de usuc. §. diutina. 12.*

Frustrum mediæ temporis) Commoda quoque rei externa, est fructus, puta foetus animalium, item partus ancillarum, una cum exhibitione in hoc judicio veniunt, *d. l. 9. §. pen.* Quod tamen haud dubiè sic accipiendum, si possessor hac actione victus de re ipsa porro contendere judicio directo superfederit; cum accursio in *d. §. pen.* ubi rectè monet, eodem modo accipiendos esse locos omnes, qui de restitutione ex hac actione facienda loquuntur. Nam qui rem ipsam restituere non debet, utique nec accessiones debet. Possit autem hanc actionem una cum principali eodem libello proponi, quia id ad compendium litis tendit: ita tamen ut judex non una cognitione utramque expediat, sed prius cognoscatur & pronuntiet de præparatoria, docent *Oldend. Class. 3. act. 1. q. 7. Sich. in rubr. C. de exhib. num. 8.*

Tempus exhibendi causa petat) Si possessor in præsentia facultatem exhibendi non habeat, interdum ei ex causa tempus a iudice indulgetur, nempe petenti sine fraudatione, & cautionem offerenti de re, cùm poterit, exhibenda. Causæ hujus generis indicantur, *l. 5. §. ult. ad exhib.*

Quod si neque statim) Si possessor exhibere nullus, neque exhibeat, neque se exhibiturum caveat, placet, eum condemnandum esse in id, quod actoris interest, hoc est, in id omne, quod vel habere potuit, si res ab initio exhibita fuisset. Quod declaratur *d. l. 9. §. pen. & ult. l. 10. & seq. ad exhib.* Harum autem rerum duplex officio iudicis æstimatio: adversus contumacem, quanti actor, utique iure domini exhiberi desiderat, in litem præstaverit; adversus cæteros, quanti res verè est, *l. 3. §. 2. d. l. 9. §. ult. eod. l. 5. de in lit. lit. p.* Usus hujus actionis hodie rarior est. De quo *Christin. vol. 2. decis. 191. num. 3.*

TEXTUS.

Familiæ erciscundæ.

4. *Si familiæ erciscundæ judicio actum sit, singulas res singulis hæredibus adjudicare debet: & si alterius persona præcravare videatur adjudicanda, debet hunc invicem cohæredi certa pecunia (sunt jam dictum est) condemnare. Et quoque nomine cohæredi quisque suo condemnandus est, quod fructus hæreditarii fundi perceperit, aut rem hæreditariam corruperit, aut consumpserit. Quæ eadem similiter inter plures quoque quàm duos hæredes subsequuntur.*

dundo de pluribus rebus actum sit. Quod si de una re, veluti de fundo: si quidem iste fundus commode regionibus divisionem recipiat, partes ejus singulis adjudicare debet, & si unius parti prægravare videtur, is invicem certa pecunia alteri condemnandus est. Quod si commode dividi non possit, vel si homo forte, aut mulus erit, de quo actum sit, tunc totus uni adjudicandus est, & is invicem alterius pecunia condemnandus est.

NOTÆ.

3. Partes ejus singulis) Si divisio prædii sine cujusquam injuria commode fieri possit, cuique sua portio certis finibus adjudicanda, l. 1. C. com. div.

Veluti si homo) Hotom. Theoph. vel si homo, quod magis placet. Ut si senfus, si res aut non commode, aut non omnino partes pro diviso recipiat, veluti si agatur de servo, aut jumento, totam uni adjudicandum, eumque alteri certa pecunia condemnandum, l. 3. C. eod.

COMMENTARIUS.

Judicium communi dividendo, ut sine eodem, ita iisdem rebus constat, quibus judicium familiaræ erciscundæ, rerum scilicet communium divisione, & iisdem præstationibus personalibus, l. 3. com. div. Atque hinc & in divisione rerum, in earum adjudicatione & condemnatione mutua, & in præstationibus personalibus, idem in hoc quoque judicio observatur, d. l. 3. l. 6. §. 1. & seqq. eod.

Quod de una re) Cum de re una dividenda agitur, siquidem ea commode dividi potest, veluti fundus per regiones, singulæ singulis portionibus adjudicandæ, & si cujus portio major esse videbitur, is vicissim locio in certam pecuniam condemnandus, l. 1. C. com. div. Quod si res partes pro diviso non recipiat, veluti si agatur de servo aut æquo, aut non commode recipiat, tota uni adjudicanda est, & is alteri certa pecunia damnandus, l. 3. C. eod. tit.

TEXTUS.

Finium regundorum.

6. Si finium regundorum actum fuerit, dispicere debet iudex, an necessaria sit adjudicatio: que sanè uno casu necessaria est, si evidentioribus finibus distingui agros commodius sit, quam olim fuissent distincti: Nam tunc necesse est, ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adjudicari. Quo casu conveniens est, ut is alteri certa pecunia debeat condemnari. Eo quoque nomine condemnandus est quisque hoc judicio, quod forte circa fines aliquid malitiosè commisit; verbi gratia, quia lapides finales furatus est, vel arbores finales excidit. Contumaciæ quoque nomine quisque eo judicio condemnatur: veluti si quis

jubente iudice metiri agros passus non fuerit.

NOTÆ.

6. Furatus est) Vel terminos eiecit, locoque movit, aut exaravit. Et potest iudex, qui de hujusmodi crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere, l. 4. §. 1. eod.

Contumacia quoque nomine) D. l. 4. §. 3. Contemnabitur autem contumax in id, quod adversarii interest. Nam multam irrogare magistratus est, non pedanei iudicis.

COMMENTARIUS.

Judicium finium regundorum rarius admittit adjudicationes & condemnationes mutuas quam judicia superiora: quia in iudicio finium regundorum de agris tantum & fundis agitur, qui facile per regiones dividi possunt. Deinde quia apud iudicem finium regundorum non agitur de re communi, ut dividatur: sed de re, quam quisque suam esse contendit, ut finibus ad normam suam redactis, quod quisque intra fines istos habet, id totum retineat; si quid amplius, id vicino restituitur, l. 4. pr. l. 8. pr. & §. 1. fin. reg. quo intuitu actio finium regundorum dicitur vindicatione esse, l. 1. eod.

Uno casu necessaria) Si de finibus constet per evidentes & manifestos limites, iudicis officium est eos custodiri. Si turbati sunt, aut obscurati, ita tamen ut eorum vetera vestigia appareant, à iudice renovandi, & evidentius distinguendi sunt, l. 3. de term. mot. c. ex litteris, 3. x. de probat. Quod si nulla veterum finium vestigia appareant, nec probari possint, novi fines ex consilio agrimensozum constituendi, l. 2. §. 1. l. 3. l. 8. fin. reg. l. 3. C. eod. Myns. 6. obs. 27. Uno autem casu permittitur adjudicatio, si videlicet fines rectè dirigere non possunt, vel propter loci inæqualitatem, vel propter veterum finium incertitudinem; & ideo aliis finibus evidentioribus agrum distingui expediat. Nam cum hic necesse sit ex unius agro partem aliquam detrahi, & alterius agri domino adici, res transigenda adjudicatione & condemnatione, d. l. 2. §. 1. l. 3. l. 4. eod. De probatione finium adeundi Hieron. de Monte tract. fin. reg. c. 5. & seqq. Myns. 6. obs. 25. Welsch. per hoc tit. n. 7. Christin. vol. 2. decif. 183. n. 5. & seqq.

Evidentioribus finibus) Quippe publicè interest, evidenter distinctos esse agrorum terminos. Ovid. 2. Fastor. v. 660. de Deo Termino:

Omnis erit sine te litigiosus ager.

Circa fines aliquid malitiosè) Duo hic ait Justinianus: primum, eum quoque hoc iudicio

NOTÆ.

7. *Ejus fit, cui adjudicatum*) Adjudicatio modus est acquirendi dominiū jure Quiritium. Ulp. *tit. 19. §. 15.* Quod si per errorem de fundo alieno quasi de communi actum, & ex adjudicatione possidere cœpero, procedit mihi usucapio, l. 17. *de usuc.*

COMMENTARIUS.

Q UOD in tribus istis judiciis familiæ eriscundæ, communi dividundo, finium regundorum, uni ex cœheredibus, sociis aut vicinis adjudicatum est, id illi statim acquiritur, ut hic scribit Justinianus, & discretè quoque testatur Ulpianus in *fragment. tit. 19. §. adjudicatione 15.* Quæ res magni erroris causam præbuit interpretibus. Hinc enim inferre & probare vulgo solent, ex sententia judicis dominium transferri: quod à veritate abest quàm longissimè; neque aliunde apertius hic error convincitur, quàm ex hoc ipso & d. Ulpiani loco. Nam cum tam Imperator quàm Jurisconsultus scribat, in tribus istis judiciis quod adjudicatum fuerit, statim ejus fieri, cui adjudicatum est, hoc ipso satis uterque significat, in aliis judiciis non idem juris esse, neque eam esse auctoritatem cujusvis sententiæ judicis, ut dominium in aliquem transferat. Quid enim haberent specialia tria ista judicia, si idem jus esset in omnibus cæteris? Sed neque existimandum est, in istis tribus vi & potestate sententiæ fieri, ut dominium in unum transferatur, sed totum hoc pendet à potestate adjudicationis, quàm lex duodecim tabularum unum esse voluit ex modis acquirendi dominiū jure Quiritium relatis apud Ulp. *d. tit. 19.* Cum verò extra ista judicia adjudicationi locus non sit, sequitur, nec in aliis judiciis dominium per sententiam transferri. De quo latè Ant. Fab. *dec. 98. err. 7. & seqq.* VINN. qui vulgaris error etiam eo argumento profligatur, quod, si dominium ex sententia judicis transferretur semper, necessario actionem judicati oporteret esse realem, quia rem suam extra conditionem furtivam nemo condicit, §. 14. *Inst. de action. l. ult. ff. usufr. quemadm. cav.* Atqui personalem eam actionem esse inter omnes constat. HEIN.

TEXTUS.

De adjudicatione.

Quod autem istis judiciis alicui adjudicaverit, id statim ejus fit, cui adjudicatum est.

TITULUS DECIMUS OCTAVUS.
DE PUBLICIS JUDICIIS.

Dig. Lib. 48. Tit. 1.

Ratio hujus tractationis.

Absoluta pro modo instituti operis ea parte juris, cujus solius tractatio suscepta est, scilicet tractatione juris privati, atexit Imperator auctarii vice particulam aliquam decerptam ex jure publico, ea videlicet illius juris parte, quæ leges continet publicorum judiciorum. Voluit nimirum aliquid accessiois nobis dare: quamquam parçè dedit, indicatis tantum fontibus, unde plura haurire liceat: nec largius dare debuit, quia est præter institutum, & velut quidam excessus. Quamobrem & nos in hac appendice explicanda solito erimus breviores; maximè cum jam commentarii nostri in satis magnam molem excreverint.

TEXTUS.

De differentia à privatis.

Publica judicia neque per actiones ordinantur, neque omnino quicquam simile habent cum ceteris judiciis, de quibus locuti sumus: magnaque diversitas eorum est & in instituendo & in exercendo.

NOTÆ.

Neque per actiones ordinantur) Id est, non constituuntur & exercentur per actiones ordinarias, sicut judicia privata.

Magna diversitas & in instituendo) De veteri ordine exercendorum judiciorum publicorum, Car. Sigon. lib. sing. Nic. Gruch. 1. de com. Rom. c. 2. Brisson. 2. select. Ant. c. 1. Postea extra ordinem exerceri cœperunt, durante tamen legum pœna, l. 8. de publ. jud. l. 1. §. ult. l. 13. de pœn. & in crimen subscriptione, l. 3. ff. 2. de accus. l. ult. C. eod. Cujac. 8. obs. 33.

COMMENTARIUS.

Judicia privata quomodo constituantur & exercentur, intelligi potest ex iis, quæ dixi sub pr. & §. 1. de act. Publicorum judiciorum exercendorum longè alia ratio est, & longè alia hæc etiam apud veteres fuit, quam tempore mediæ Jurisprudentiæ. De veteri forma & ordine adeant antiquitatis studiosi Carol. Sigon. lib. Sing. Nicol. Gruch. lib. 1. de comit. Rom. c. 2. Barn. Brisson. lib. 2. select. antiq. 6. 1. qui de eo ex professo scripserunt. Postea vetus ille ordo exercendorum judiciorum publicorum. in usu esse desit, & de criminibus

publicis extra ordinem præfecti vel præfides cognoscere cœperunt, durante tamen pœna legum, l. 8. de publ. jud. l. 1. in Senatuconsulto 15. §. 1. ad Senatusc. Turp. l. 1. §. ult. l. 1. de pœn. Illud etiam mansit, ut is, qui accusare paratus est, ad eum, cui judicii publici exercitio obtigit, rei nomen deferat, idque recipi postulet, & qua lege eum reum faciat, profiteatur: deinde & in crimen subscribat, id est, interprete Ulp. l. 3. §. 2. de accus. l. 1. bello subscribat, se professum esse: quæ res similitudine supplicii eum obstringit, l. 1. C. d. tit. l. ult. C. de calumn.

TEXTUS.

Etymologia.

1. *Publica autem dicta sunt, quod cuivis ex populo executio eorum plerumque datur.*

NOTÆ.

1. *Quod cuivis ex populo*) Exceptis iis, quibus hæc potestas jure publico adempta, l. 1. §. 10. de ris. nup. junct. l. 8. l. 9. & seqq. de accus. Addendum, & quia causæ sunt publicæ. Nam & popularis actio publica dicitur, quod cuivis è populo patet: privata tamen est respectu causæ, l. 30. §. 3. de jurejur. junct. tit. de pop. act.

COMMENTARIUS.

1 *Libertatem accusandi hodie sublatam.*
2 *Criminalia judicia nunc omnia publica facta.*

Cuivis ex populo) D. Hotomannus commentatur, quia causæ publicæ sunt, quæ æquè & reversè ad omnes pertineant. Sanè si ratio quaeratur, cur hæc potissimum judicia publica facta sint, eorumque persecutio cuivis è populo permessa, probabile est, id ex eo natum, quod in his judiciis agitur de delictis, quæ maxime ad læsionem & turbationem status publici pertinent, Duar. l. 1. disp. 37. Charond. 3. veter. mil. c. ult. add. Cujac. 8. observ. 33. Bene Charost. Homil. ad Antioch. Κοινόν ἐστὶ τὸ ὑπερβαίνειν τὸ ἀδίκημα, ἕξεται ἐκάστη τῶν βλαπέντων κατηγορεῖται.

Plerumque) Pro fere dixit, illud significat quod Ulp. l. palam 42. ff. senatus 10. de nupt. scribit, publico judicio, cuivis ex populo experiri licere, nisi si cui lege aliqua recusandi publico judicio non est potestas.

relligit autem eos, qui enumerantur l. 8. l. 9. *et seq. de accus.* Hodie hæc libertas accusandi sublata est, neque amplius quilibet è populo ad accusationem admittitur, sed soli advocati procuratoresve fisci aut Balivi jus accusandi & crimina persequendi habent, ubi vindicta publica agitur. Quod politici judicant rectius constitutum esse ad retinendam civium inter se concordiam. Nam nullus privatus civis potest accusatoris personam sibi sumere absque maxima invidia & odio ejus, cui diem dixerit, ex qua re facile seditiones oriuntur inter cives. Quod incommodum præclare vitatum est, universo hoc accusandi munere mandato publicæ alicui personæ. Sed & hodie omnia judicia criminalia publica videntur: nam videmus, in omnibus fere criminibus nunc per inquisitionem procedi, quæ nota videtur publicorum judiciorum & accusantibus procuratoribus fisci aut Balivis crimina quævis exerceri, veluti furti, bonorum raptorum, &c. Clar. lib. 5. §. 1. n. 6. idem de jure Canonico affirmat ex *Gloss. in cap. infames 6. quest. 1.*

TEXTUS.

Divisio.

2. *Publicorum judiciorum quedam capitalia sunt, quedam non capitalia. Capitalia dicimus, quæ ultimo supplicio afficiunt homines, vel etiam aqua & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo. Cætera, si quam infamiam irrogant cum damno pecuniario, hæc publica quidem sunt, sed non capitalia.*

NOTÆ.

2. *Ultimo supplicio*) Ultimum supplicium mortem solam interpretatur, l. 21. *de pæn.* Cum damno pecuniario) Aut in corpus aliqua coercitione, d. l. 2. *hoc tit.* Exempla sunt in §. 4. & §. 8. *inf. eod.*

COMMENTARIUS.

Capitalia dicimus) Quamvis caput in jure civili alias vitam, alias libertatem, alias civitatem, alias familiam, alias existimationem significet, l. licet 130. *de verb. sign.* in hoc tamen argumento capitis verbo tantum vita, civitas, & libertas continetur. Itaque quorum judiciorum publicorum pœna damnatum civem vel morte afficit, vel de civitate tollit, servitute, exilio, sive deportatione, ea capitalia rectè nominantur, l. 2. *hoc tit.* Ultimum autem supplicium esse mortem solam interpretatur, l. ultim. 21. *de pæn.* Sanè interdum etiam nostrum id solùm capitale vocant, cuius non alia pœna quàm mors est; sed *κατ'* *ἄλλοι* *χρῆσι*, l. 4. *de pæn. l. transfigere 18. C. de* Tom. I.

transact. Qui gradus sit capitalium criminum, docet l. *capitalium 28. de pæn.*

Infamiam cum damno pecuniario) Tale iudicii publici non capitalis exemplum est in §. 4. & item in §. *item lex Julia 8. §. inf. eod.* Interdum & in corpus aliqua coercitio pœnæ est, d. l. 2. *hoc tit. in fin.* Sive autem capitalia sint, sive non sint, famosa semper sunt, hoc est, damnatum publico iudicio semper sequitur infamia.

TEXTUS.

Exempla, de læsa Majestate.

3. *Publica autem judicia hæc sunt. Lex Julia majestatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem vel rempublicam aliquid moliti sunt, suum vigorem extendit. Cujus pœna anima amissionem sustinet, & memoria rei etiam post mortem damnatur.*

NOTÆ.

3. *Anima amissionem*) *ψυχῆς ἀπολείπει.* Anima pro vita. Sallust. *Catil. cap. 20.* Libertas & anima nostra in dubio est.

Memoria rei post mortem damnatur) Rei sc. perduellionis, qui quid hostili animo adversus republ. vel Principem machinatus est: secus est, si quis ex alia causa majestatis reus sit, l. ult. *eod. l. 24. de pæn.*

COMMENTARIUS.

1 *Quadruplex differentia inter crimen perduellionis & majestatis in specie.*

2 *Specialia circa pœnam hujus criminis.*

DE solo crimine perduellionis, videtur hic agere Tribonianus. Etenim duo sunt genera criminis læsæ majestatis: unum perduellionis, quod est crimen imminutæ majestatis & gravissimum & atrocissimum, puta si quis hostili animo quid machinetur adversus Principem aut rempublicam: alterum, quod generis nomen retinet, & majestatis vocatur, si quis ex alia causa legis reus sit. Utriusque exempla suppeditat l. cum 3. *ll. seqq. ad leg. Jul. majest.* Quadruplicem autem inter majestatis & perduellionis crimina differentiam notat D. Hotomannus. Prima est, quod majestatis crimine tenentur ii, qui vel partem aliquam reip. læserunt; veluti si quis duces hostium accepta pecunia liberavit, aut privatus duces hostium domi suæ occultavit, (quod tamen merito perduellioni adscribendum putavit vir Cl. Ant. Matth. *de læsa majest. cap. 2. nr. n. 3. lib. de crimin.*) aut si quis magistratui pro officio suo aliquid agenti officiat. Perduellionis autem crimen in eos cadit, qui summam reipubl. labefactare conati sunt. Altera differentia est, quod majestatis crimen in foro apud suum prætorem pro tribunali ju- di-

dicio certa lege constituto agebatur, ut ex *Verrin.* 3. & 7. cognoscitur. Perduellio verò primis quidem temporibus à Duumviris data opera creatis; post autem à Pop. Rom. Comitibus centuriatis in campo Martio cognoscebatur, ut ex ea pro C. Rabirio perduellionis reo constat. Et Livius *lib. 6. de Manlio Capitolino regnum affectante* refert: Duumviros, qui de perduellione inquirent, creatos. Tertia, quod majestatis crimen non morte, sed exilio mulstabatur, *l. eorum 24. de pœn. perduellionis* verò damnatus, in crucem in campo fixam tollebatur, ut ex *ead. orat. Cic. & ex Dione lib. 37. cognoscitur*. Quartam differentiam Ulp. ostendit *l. ult. ad leg. Jul. majestatis*. ubi ait, majestatis imminuitur crimen rei morte obliterari: perduellionis autem memoriam etiam post mortem damnari. Hodie hoc discrimen appellationis non ita strictè observatur; sed omnes, qui adversus principem aut statum reipublicæ quibuscumque modis aliquid moliantur, promissuè rei majestatis dicuntur, & omnium eadem est pœna, nimirum capitis. *Myns. hic, num. 5. & 6.*

Et memoria rei) Multa circa pœnam hujus criminis propter atrocitatem specialiter constituta sunt, quæ passim ab aliis congeruntur. Unum aliud est, quod mortuo quoque reo, & nondum postulato, crimen hoc inchoari & peragi possit, damnataque rei memoria bona fisco vindicentur, *l. ult. ad leg. Jul. majestatis. l. ult. C. eod. l. antepen. de accus. cum regulariter, qui in reatu decedunt, integri status decedant, & crimen moralitate extinguitur*. Eadem quoque severitate voluntas seu conatus hujus sceleris, qua effectus punitur, *l. 5. C. eod. & conscii, qua auctores ipsi, l. 3. C. eod.* Illud autem durum & crudele videtur, quod ob paternum crimen etiam liberi plectantur, perpetua nimirum egestate & infamia, *d. l. 5. C. eod.* Sane legi divinæ & veræ justitiæ hoc repugnat, per *c. 14. lib. 2. Reg. & c. 25. lib. 2. Chronic.* nec omnino temere est, quod D. Budæus in *annotat. in tit. n. ad leg. Jul. majestatis* existimat, auctores *d. l. 5.* Arcadium & Honorium pœnitentia postea ductos promulgasse sanctissimam illam constitutionem, quæ extat in *l. sancimus 22. C. de pœn. add. Pet. Fab. 3. semestr. 8. Covar. 2. resolut. 8. & Nal. val. D. Anton. Matth. de criminib. ad tit. D. ad leg. Jul. majestatis. cap. 3. n. 10.* VINN. Immo ad d. legem intelligendam præ cæteris facit singularis Jac. Gothofredi commentatio, cui jungendus luculentus collegæ olim conjunctissimi, Nic. Hieronymi Gundlingii Commentarius *de Crimine majestatis*, ubi & de usu dirisimæ

legis multa haud proleteria occurrunt. HEIN.

T E X T U S.

De adulteriis.

4. Item lex Julia de adulteriis coercendis, que non solum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed & eos, qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem legem etiam stupri flagitium punitur, quum quis sine uxore vel virginem vel viduam honestè viventem stupraverit. Pœnam autem eandem lex irrogat stupratoribus, si honesti sunt, publicationem parvis dimidiæ bonorum: si bumiles, corporis coercitionem cum relegatione.

C O M M E N T A R I U S.

1 Inter stuprum & adulterium quid intersit?

Adulterium est alieni thori violatio, sive coitus cum aliena uxore factus. Nam adulterium jure civili cum nupta tantum committitur, *l. 6. §. 1. l. stuprum 34. §. 1. b. t. ad leg. Jul. de adult. sac. l. 1. C. eod. l. inter stuprum 101. de verb. sign.* & hoc textu adulteri περιφρασις dicuntur alienarum nuptiarum temeratores: nec hoc à Sacra Scriptura veteris testamenti abhorreere quidam existimant, per text. *Lev. 20. vers. 10. Deut. 22. 22. Gen. 23.* Jure autem Canonico adulterium committi intelligitur, sive solutus cum conjugata rem habeat, sive conjugatus cum soluta aut conjugatus cum conjugata, *can. nemo 34. quæst. 4. can. non mœchaberis 15. can. præcepit. 19. cum seqq. quæst. 5. & hanc sententiam omnes fere Theologi amplectuntur*, per text. *Matth. 19. vers. 9. Marc. 10. Lucæ 16. 18.*

Gladio punit) Hæc pœna non est ex lege Julia, sed ex *l. quamvis 30. C. b. t.* quæ Constantini est. Pœna autem legis Juliæ relegatio fuit, ut constat ex Tacito *lib. 1. 2. & 3. annal.* & non obscure probat *l. 5. de quæst.* Certè capitalem non fuisse, arguunt *l. 16. de divort. l. 11. b. t. l. 14. de testib. l. 13. de his quæ ut indignæ & ipse Justinianus hanc pœnam Constantino tribuit Nov. 134. cap. 10. Divus Augustin. lib. 3. de civ. Dei, disertè scribit, Romanos adulteras scæminas, quamvis aliqua damnatione, nullas tamen morte mulstasse. Ut dubitandum non sit, quin *l. transigere 18. C. de transact. & l. 9. C. hoc tit.* interpolatæ sint à Triboniano. Cæterum adscribitur legi Juliæ etiam ea pœna, quæ postea sancita est, quia ea lex primum de crimine & pœna adulterii serio & plenè caverat. Legibus Mosaicis adulterium item capitale est, & tam mœchus, quam adultera morte puniuntur, *Levitic. 20. 10. Deut. 22. 22.* Apud nos qua pœna adulteri afficiantur, discet ex *Ordinat. Polit. art. 15.**

et seqq. add. Groenev. de legib. abrog. hic.

Cum masculis nefandam libidinem) L. cum vir. 1. C. b. t. quæ est Constantii & Constantis. Præposteræ Veneris seu παίδεγαςίας, & Sodomiticæ turpitudinis poena nunc fere concrementatio est. Damhoud. prax. crim. c. 96. Clar. §. Sodomia, n. 4. Gudelin. de jur. nov. lib. 5. c. 18.

Stupri flagitium) Lege Julia non modo de adulteriis, sed etiam de stupris cavetur, l. 6. §. 1. b. t. uti Papinianus ait, legem stuprum & adulterium promiscuè appellare: sed propriè adulterium in nuptam committitur; stuprum verò in viduam virginemve, quod Græci φθορα appellunt: & ita quoque fere Modestinus in l. inter stuprum 101. de verb. sign. Idem Modestinus in l. stuprum 34. §. 1. b. t. adulterium in nupta admitti ait, stuprum in vidua, vel virgine, vel puero. Quod autem Papinianus d. l. 6. §. 1. & Modestinus d. l. inter stuprum 101. ajunt, legem Juliam promiscuè & indifferenter his appellationibus uti, hoc non ita accipiendum est, quemadmodum accepit D. Hotomannus, quasi & verbum adulterii extra conjugatos usurpatum esset: sed quod stupri nomine etiam adulterium notatum: nimirum stuprum & generis nomen est, & speciei: quod in nuptam committitur, etiam proprium nomen habet, & adulterium dicitur: quod in virginem, viduam, puerum, generis nomen retinuit, & stuprum propriè dictum est.

Honestè viventem) Σεμνῶς. Nam consuetudo cum ea, quæ corporis sui copiam passim facit, stuprum non est, sed simplex πορνεία, sive fornicatio, quæ Romanis legibus non puniebatur, l. 22. C. b. t. Pro stupro quoque non habebatur, consuetudo cum concubina, propterea quod concubinitus jure Romano permissus erat. Et hoc est, quod Modestinus scribit, stuprum committere, qui liberam mulierem consuetudinis causa, non matrimonii, secum habet, excepta concubina, l. stuprum 4. pr. hoc tit. fac. l. 3. pr. de concub.

Stupratoribus, si honesti sunt) Stupri damnatus, si honestæ existimationis fuit, dimidia parte bonorum mulctatur: si turpis, verberatus relegatur. Sic cum D. Hotomanno interpretor illud, quod de honestis aut humilibus hic dicitur, propter l. 7. C. de incest. nupt. Lex Attica stupratorem ita mulctabat, ut vel duceret uxorem, vel dotaret. Lex Mosæica, ut & duceret & dotaret. Deut. 22. 29.

TEXTUS.

De Sicariis.

5. Item lex Cornelia de sicariis, quæ homicidas

ultore ferro prosequitur, vel eos, qui homines occidendi causa cum telo ambulant. Telum autem, ut Cajus noster ex interpretatione legum duodecim tabularum scriptum reliquit, vulgo quidem id appellatur, quod arcu mittitur, sed & nunc omne significat, quod manu cujusque jacitur. Sequitur ergo, ut lignum, & lapis, & ferrum hoc nomine contineantur; dictum ab eo, quod in longinquum mittitur, à Græca voce τριβύ figuratum. Et hanc significationem invenire possumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellunt, ἀπὸ τῆ βαλλεασθῆαι. Admonet nos Xenophon: nam ita scribit; καὶ τὰ βέλη ἐμῶς ἐφέετο λογχῆ, τοξομαχῶ, σφειδῶν, ἑσπῶν, καὶ δὲ καὶ λίθῶ. Sicarii autem appellantur à fica, quod significat ferreum cultrum. Eadem lege & venefici capite damnantur, qui artibus odiosis, tam venenis, quàm susurris magicis homines occiderint; vel mala medicamenta publicè vendiderint.

NOTÆ.

5. Ultore ferro) Scriptum hoc à Triboniano accommodatè ad sui temporis rationem: & exigit hoc lex divina. Exod. 21. 12. Lev. 24. 17. Poena autem legis Corneliæ deportatio fuit & bonorum omnium ademptio: quamquam postea humiliores capite puniti, l. 3. §. pen. l. pen. hoc tit.

Admonet nos Xenophon) Ita rectè legitur, ut & in d. l. 233. §. 2. de verb. sign. unde hic locus descriptus est. Theoph. τὰ τῶ δὲ μάρτυρ Ζενοφῶν ἔτω γράφαι. Denique subjecta verba Xenophontis esse agnoscuntur ex lib. 5. ἀνακτῶν. Haloander in Xerolopha. Ζηρόφως locus erat celeberrimus urbis Constantinopol. de quo digna quædam notatu Petr. Gyll. lib. 4. de topograph. Constantinop. cap. 1.

A fica) Romani, teste Suida, τὰ επικαυτῶ ἐίφῶ, incurvos gladios ficas appellant. Per abusionem tamen sicarios omnes vocamus, qui cædem telo quocumque commiserunt. Quint. lib. 10. cap. 1.

Susurris magicis) Incantationibus, γοηταίαις. Nov. 115. c. 4. quo referenda illa legis duodecim Tab. Qui malum carmen incantassit. Qui fruges excantassit, &c. Vid. Plin. lib. 28. c. 2. Augustin. 8. de civ. Dei 19.

COMMENTARIUS.

Justinianus hoc loco poenam mortis tribuit legi Corneliæ de sicariis: ut superiore §. legi Juliæ de adulteriis. Poena enim legis Corneliæ deportatio fuit in insulam, & omnium bonorum ademptio. Sed more judiciorum temporibus Marciani & Modestini, honestioris loci homines deportabantur: sequenti gradu qui erant, capite puniebantur,

id est, morte: humiliores etiam bestiis subijciebantur, l. 3. §. pen. in fin. l. pen. b. t. ad leg. Corn. de ficar. Paul. 5. sent. 23.

(Ultore ferro) Scriptum hoc à Triboniano accommodatè ad sui temporis rationem: nam pœna capitis jam tum indistinctè homicidæ puniebantur: quæ pœna hodieque manet, quod eam etiam exigit lex divina. Exod. 21. 12. Lev. 24. 17.

(Qui hominis occidendi causa) Lege Cornelia de ficariis non tantùm homicidæ, sed etiam qui hominis occidendi causa cum telo fuerint, tenentur, l. 1. pr. eod. Existimare licet, Cornelium Syllam hanc legem tulisse post sævissimam civium proscriptionem, atque ut tandem finem imponeret cædibus, quæ tum passim impunitæ, gravitate pœna etiam à conatu homines detertere voluisse. Hodie generali consuetudine huic parti legis derogatum est, nec jam conatus aut delictum non consummatum amplius pœna legis ordinaria plectitur, teste Claro lib. 5. §. ult. q. 29. Ant. Matth. de crim. c. 3. num. 10. & seq. D. b. t. Sand. lib. 5. tit. 9. defin. 11.

(Telum autem) Hic locus descriptus est ex Cajo l. si calvitur 233. §. 2. de verb. sign. & est satis planus. Caterum non dubito, quin lex Cornelia teli appellatione etiam gladium & vel maximè intellexerit: quamvis propria teli significatio, quæ hic indicatur, gladio non conveniat.

(A sica quod significat ferreum) Romani teste Suida, τὰ ἐκίνακτῆ ἔφιον, incurvos gladios, ficas vocant. Erat autem sica genus gladii brevioris, Perfici fere acinacis magnitudine, ut commodè sub vestibus occultari potuerit: quod ex Josepho lib. 1. Antiq. discimus. Per abusumque autem omnes ficarios vocaverunt, qui eadem telo quocumque commississent, auctore Fab. lib. 10. c. 1.

(Venefici) Venefici dicuntur & qui veneno homines occidunt, quod plus est, quàm occidere gladio, l. 1. C. de malef. & qui artibus, sive, ut hic ait Justinianus, susurris magicis: ad cuiusmodi susurros referenda illa legis 12. tabularum: Qui malum carmen incantassit: Qui fruges excantassit. Neve alienam segetem pelle-xeris. Item illud Virgilii, Eccl. 8. v. 99.

Atque satas alio vidi traducere menses.

& id genus alia, quæ supersticio mortalium vi magici carminis effici posse creditur: vid. l. 4. & l. 7. C. de malef. Plin. lib. 28. c. 2. Augustin. lib. 8. de civ. Dei, c. 19. Sed verissimè Seneca lib. 4. nat. quæst. 7. Rudis, inquit, ad-huc antiquitas credebatur, & attrahi imbres cantibus, & repellere; quorum nihil posse fieri tam pa-

lam est, ut huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit. Ego sanè sic persuasum habeo, multa nimis temere credi, & venefici sagivæ falso affingi; multa per tormenta exprimi, quorum nihil unquam factum, atque incantationum prætextu plerumque homines infantes ignibus tradi; quo supplicii genere pridem sagæ affici cœperunt. Extat memorabile arrestum Senatus Parisiensis pro Valden-sibus Atrebatensibus, les Vandois & Arras editum 20. die Maii 1491. quo amplissimus ordo testatur, nihil se in accusatione eorum animadvertere potuisse præter meras sycophantias. VINN. Egregium Vinnii testimonium, quod illos merito dare debet in ruborem, qui etiamnum huiusmodi anilibus fabellis oblectantur. Errorem hunc vulgarem masculè in Germania oppugnavit Vir Celeberrimus Christianus Thomafius in variis scriptis de crimine magiæ, quæ quamvis bilem multis moverint, tamen tantam attulerunt utilitatem, ut iis locis, ubi antea frequenter rogi accendebantur, hodie vix sagarum nomen in foris audiatur. HEIN.

T E X T U S .

De parricidiis.

6. Alia deinde lex asperrium crimen nova pœna persequitur, quæ Pompeia de parricidiis vocatur: qua cavetur, ut si quis parentis aut filii, aut omnino affectionis ejusque nuncupatione parentum continetur, sata præparaverit, (sive clam, sive palam id ausus fuerit) nec non is, cujus dolo male id factum est, vel conscius criminis existit, licet extraneus sit, pœna parricidii puniatur: & neque gladio, neque ignibus, neque ulli solemnè pœna subjiçiat, sed insutus culleo cum cane & galli gallinaceo, & vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus (secundùm quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel in an-nem projiciatur: ut omnium elementorum usu vivus carere incipiat, & ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. Si quis autem alias cog-natione vel affinitate personas conjunctas necaverit, pœnam legis Corneliæ de ficariis sustinebit.

N O T Æ .

6. Asperrium crimen) Nefas ultimum vocat Seneca 1. de Clem. 23.

Neque gladio) Legis tamen Pompeiæ eadem pœna, quæ legis Corneliæ fuit, nisi quod hæc etiam conscios sceleris puniret, l. 1. l. 6. eod.

Insutus culleo, &c.) D. l. un. C. de his, qui par. vel lib. occid. Prius tamen virgis sanguineis

is casus, l. pen. eod. De poena cullei Cic. *pro Sexto Roscio*. Sen. 1. de clem. 15. *Jur. satyr.* 8. Etiam aliud supplicii genus usurpatum invenio apud Paul. 5. *sent.* 24.

COMMENTARIUS.

Hic quoque idem fere accidit quod superius, nimirum ut poena cullei adscribitur legi Pompeiæ, quæ tamen moribus majorum instituta est, l. 9. *pr. b. t. de leg. Pomp. parric.* adeoque diu ante legem Pompeiam, ex oratione Cicer. *pro Rosc. Amerin.* constat, atque in eum tantum, qui patrem, matrem, avum, aviam occidit: si quis alios occiderit, poena legis Corneliæ de ficiariis plebiscitur, l. 1. d. l. pen. §. 1. *b. t.* Constantinus filios adjecit, l. un. C. de bis qui par. vel lib. *id.* quod & ipsum Imperator hoc loco attribuit legi Pompeiæ. Legis autem Pompeiæ eadem poena, quæ legis Corneliæ fuit: nec alia inter personas, quæ utraque lege continentur, differentia fuit, nisi quod lex Cornelia omnes homines, Pompeia certas personas coerceret, & quod hæc etiam conscios feceris, quamvis nihil fecerint, puniret, l. 6. *id.* & hoc text.

De parricidiis) Parricida propriè dicitur, esse Charifio lib. 4. qui patrem occidit, quasi parricida, aut per syncopen quasi parenticida. Sæpe tamen idem verbum pro quavis àd parricidiam. Romani usurpant: quod & Plutarchus in Romulo observavit. Sic quæstores parricidii, appellati quæstores rerum capitalium: & claudia, Parricida esto, in omni re capitali ponuntur. Cic. 2. de legibus. cap. 9. Sacrum sacrorum commendatum qui clepserit rapfirve, parricida esto, id est, capital est. Sed fortassis hic conseruendo scribendi R geminavit, cum unico scribendum fuerit: de quo ita Festus in verb. Parricidii quæstores. Parricida non utique is, qui patrem occidisset, dicebatur, sed qualemcumque hominem: in quam rem citat legem Numæ his verbis compositam; Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit, parricida esto.

Aut affectionis) Ita omnino legendum, non ut vulgo affinitatis, per l. un. C. b. t. & l. un. Theod. eod. Nam qui focerum, socrum, vitricum, novercam, generum, &c. necavit, non ultimo supplicio, non tamen acerrima cullei poena afficitur, l. pen. eod. & hoc text.

Sed in iutus culleo cum cane, &c.) Supplicium parricidæ est, ut virgis sanguineis verberatus, mox culleo in iutus cum cane, gallo gallinaceo, vibera, & simia, in mare aut profluentem projiciatur. Cic. in ea pro Sexto Roscio. cap.

11. de culleo solo loquitur, sed Sen. lib. 1. de clem. c. 5. etiam serpentis meminit: Juvenalis serpentis item & simiæ, *satyr.* 8. Verisimile est, Constantinum canem & gallum gallinaceum addidisse. Quæ tamen omnia Tribonianus legi Pompeiæ tribuit; Modestinus à Triboniano interpolatus, mori majorum, d. l. pen. *pr. b. t.* Aliud quoque supplicii genus usurpatum invenio apud Paul. lib. 5. *sent.* 25. ut parricida vel vivus combureretur, vel bestiis objiceretur. Poena cullei hodie in usu esse desit, Ant. Math. ad hunc tit. c. 2. v. ult. Groenevv. de ll. abr. hic. Sande lib. 5. tit. 19. *defn.* 3. Gudel. de jur. nov. lib. 5. c. 17. ubi & de vario genere supplicii, quo nunc parricidia puniri solent.

Omnium elementorum usu) Quid mysterii sit in poena cullei, ostendit Cic. in d. orat. pro Sexto Roscio. & Theophil. hic Leucipp. 3. *ἵνα μή τῶν ψυχῶν μόνον ἀπολέσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν ταφῆν.* Eodem pertinet illud Quintiliani *declam.* 299. Cui lex lucem vivo, fluctuanti mare, naufrago portum, orienti terram, defuncto sepulcrum negat. Et Ovid. lib. 8. *Metamorph.* v. 97.

Dii te summoveant, ò nostri infamia secli, Orbe suo; tellusque tibi pontusque negetur.

TEXTUS.

De falsis.

7. Item lex Cornelia de falsis, quæ etiam testamentaria vocatur, pœnam irrogat ei, qui testamentum vel aliud instrumentum falsum scripserit, signaverit, recitaverit, subjecerit, vel signum adulterinum fecerit, sculpsit, expresserit, sciens, dolo malo. Ejusque legis pœna in servos ultimum supplicium est, quod etiam in lege Cornelia de ficiariis & veneficis servatur: in liberos vero deportatio.

NOTÆ.

7. Ejusque legis pœna) Ex Marciano l. 1. §. ult. eod. adde Paul. d. loc.

COMMENTARIUS.

Testamentaria vocatur) L. 30. b. t. ad l. Corn. de fals. Paul. 5. *sent.* 25. Ex eo autem fortassis sic appellata est, quod majore ejus parte de falso in testamento commissio caveretur. Hæc eadem & nummaria dicta ab ea parte, qua de nummis cavebatur. Cicer. *Ver. rin.* 3. Cornelia testamentaria, nummaria, ceteræ complures, &c.

Vel aliud instrumentum) Hoc ex Senatusconsulto Libonianus adjectum legi Corneliæ Cujacius existimat: legem enim ipsam tantum de nummis & testamentis falsis cavisse.

Scripterit, signaverit, &c.) Apud Paulum d. loc. additur, *amoverit, resignaverit, deleverit, qui re nummos aureos, argenteos adulteraverit, laverit, conflaverit, raserit, corruperit, vitaverit, vultave Principis signatam monetam præter adulterinam probaverit, l. 1. l. 2. l. 8. l. 9. & passim hoc tit.*

In servos ultimum supplicium) Poena falsi deportatio est & omnium bonorum publicatio: servi ultimo supplicio afficiuntur, l. 1. §. ult. hoc tit. ubi Marcianus addit, & quasi falsi, nimirum cum aliter falsitas committitur, quam uti nominatim lege Cornelia cautum est: qui casus ex Senatusconsulto aut Principum constitutionibus ad rationem legis accommodati sunt. Quod si id exigat magnitudo commissi, etiam capitali supplicio in eum, qui falsum commiserit, animadvertitur, l. 22. C. de fals. Nostris moribus poena falsi aut exilium est, aut fustuarium, prout iudex decerneret. Gudel. d. lib. 5. cap. 20. Damhoud. *prax. crim. cap. 119. & seq. Zypæ. not. jur. Belg. de fals.*

TEXTUS.

De vi.

8. *Item lex Julia de vi publica seu privata adversus eos exoritur, qui vim vel armatum, vel sine armis commiserint. Sed siquidem armata vis arguatur, deportatio ei ex lege Julia de vi publica irrogatur: si verò sine armis, in tertiam partem bonorum suorum publicatio imponitur. Sin autem per vim raptus virginis, vel viduæ, vel sanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus, tunc & raptores, & ii, qui open huic flagitio dederunt, capite puniantur secundum nostræ constitutionis definitionem, ex quo hoc apertius possibile est scire.*

NOTÆ.

8. *In tertiam partem bonorum*) L. 1. l. ult. ad leg. Jul. de vi priv.

Sanctimonialis) Ascetriæ, virginis vel viduæ Deo dicatæ, l. un. C. de rapt. virg.

Capite puniantur) Licet mulier raptui consenserit, d. l. un. §. 2. quod tamen non de simplici & spontaneo assensu accipiendum; sed ita, si consenserit malis artibus inducta. Quidam etiam gravius esse putant verbis persuasoriis pellicere mulierem, quam vi uti. Liban. decl. 2. Plutarch. in Solon.

COMMENTARIUS.

V*Im armatam, vel sine armis*) Cur vis cum armis facta publica, sine armis privata habita sit, hæc ratio est, ut alibi quoque diximus, quod armis uti solius reipu-

blicæ est: unde lex duodecim tabularum cum telo esse nemini privato permittebat.

Deportatio ex lege Julia) De vi publica damnati deportantur. Ulp. l. 10. §. ult. ad leg. Jul. de vi publ. ait, aqua & igni his interdici, sed notum est, huic poenæ deportationem successisse. De vi privata damnati tertia parte bonorum suorum multantur, l. 1. & l. ult. de vi priv.

Raptores, &c. capite puniuntur) Licet mulier raptui consenserit, l. un. §. poenas autem. ubi, *sive volentibus, sive nolentibus, C. de rapt. virg.* Movere non debet, quod volenti non fit injuria, cap. scienti. 27. de reg. jur. in 6. l. 1. §. usque adeo. 5. de injur. Neque enim d. l. un. de simplici & spontanea voluntate aut assensu mulieris accipienda est: sed ubi dolo, malo, & blandis verbis, muneribus, promissionibus, aliisque malis artibus persuasa raptori consenserit: quo casu etiam volenti mulieri injuria & vis fieri intelligitur, cum dolosa persuasio non minus malum sit, quam violenta coactio: per l. 3. §. si quis volentem 5. de lib. hom. exhib. lib. 1. §. 3. de serv. corr. Unde Solon severius punivit eum, qui persuasoriis verbis pellexisset mulierem, quam qui vi usus esset, teste Plut. add. Liban. declam. 2. Hodie poena hujus criminis arbitraria est, & crescit pro gravitate commissi. Damhoud. *prax. crim. c. 200. num. 8. Perez. C. ad leg. Jul. de vi in fin. Virgini vel viduæ stuprum per vim in ferentes capite puniuntur, Zypæ. not. jur. Belg. de adult. vers. stupro. Damhoud. d. prax. c. 91. dec Cur Holl. 47. Attentatum per vim stuprum, sed non consummatum, virgis & exilio vindicandum judicavit Curia Frisæ. Sande lib. 1. tit. 9. def. 11.*

TEXTUS.

De peculatu.

9. *Item lex Julia peculatus eos punit, qui publicam pecuniam, vel rem sacram, vel religiosam furati fuerint. Si siquidem ipsi iudices tempore administrationis publicas pecunias subtraxerint, capitali animadversione puniuntur: & non solum ibi, sed etiam qui ministerium eis ad hoc exhibuerint, vel qui subtrahas ab his susceperint. Alii etiam qui in hanc legem inciderint, poenæ deportationis subjunguntur.*

COMMENTARIUS.

L*Ege Julia peculatus tenetur, qui pecuniam publicam, remve sacram aut religiosam furatur, l. 1. l. 4. b. t. ad l. Jul. de pecul. Peculatus enim duplex est, furtum pecuniæ publicæ, quod propriè & in specie pecu-*

reus, & rei sacræ, quod *sacrilegium* proprie dicitur: unde à Labeone definitur, pecuniam publicam aut sacræ furtum, l. 9. §. 2. eod. Ad Labeo, non ab eo factum cuius periculo est: nam æditum in his, quæ ei tradita sunt, peculatum non committere.

(*Siquidem ipsi iudices*) Qui pecuniam publicam, quam ipse administrat, auerterit, capite punitur, uti & is, qui operam ei aut ministerium præbet, l. unic. in fin. C. de crim. pecul. *Pœna deportationis*) Ob simplicem peculatum pœna deportationis imponitur, l. 3. eod. Interdum in quadruplum condemnatio fit. l. 1. eod. Sacrilegi autem, id est, qui publica pecunia compilaverunt, capite puniuntur, l. 9. eod. Clar. §. *sacrilegium*. Anton. Matth. de crim. l. 2. & 3. de leg. Jul. pecul. Damhoud. prax. l. 1. cap. 111.

TEXTUS.

De plagiariis.

10. Est & inter publica iudicia lex Fabia de plagiariis, quæ interdum capitis pœnam ex sacris constitutionibus irrogat, interdum leviolem.

NOTÆ.

10. De plagiariis) Plagiarius est, quis liberum hominem vel servum alienum dolo supponit, àνδρὸς πορνείων, Lys. orat. 9. supprimebam eum plerumque plagium committitur, l. 1. §. 6. C. eod. licet interdum & aliis modis, puta vendendo, &c. l. 1. 2. 4. D. eod. *Interdum capitis pœnam*) Ex ipsa lege Fabia plagiari pœna erat pecuniaria: postea gravius puniri coepit, & quandoque capite, l. ult. l. 7. l. ult. C. eod. uti & lege Divina, Exod. l. 16. Deut. 24. 7.

COMMENTARIUS.

Plagium nihil aliud est, quàm liberi hominis, vel servi alieni suppressio dolo machinata. Nam plerumque suppressio plagiarii committitur, l. 3. l. 5. & 6. hoc r. de leg. l. 2. l. 5. l. 9. & 14. C. eod. licet & aliis modis interdum fiat, puta vendendo, donando, permutando, l. 1. 2. & 4. eod. Pœna plagiarii ex ipsa lege Fabia pecuniaria erat: postea gravius puniri coepit, & nonnullis casibus capite, l. ult. eod. l. 7. & l. ult. C. eod. Pœnam autem divino & canonico omnis plagiarius, qui sciens dolo malo liberum hominem, morte mulctatur, Deut. c. 24. 7. Exod. l. 16. quod transcriptum in decretalibus Gregorii, cap. 1. de furt. & adhuc hodie obstat, si celandi animo crimen commissum:

alias fere virgis & relegatione, Clar. §. fin. quæst. 68. num. 31. Perez. in C. ad leg. Fab. de plag. n. 6.

TEXTUS.

De ambitu, repetundis, annona, residuis.

11. Sunt præterea publica iudicia, lex Julia de ambitu, lex Julia repetundarum, & lex Julia de annona, & lex Julia de residuis: quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amissionem non irrogant; aliis autem pœnis eos subijciunt, qui præcepta earum neglexerint.

Excusatio.

12. Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, ut vobis possibile sit, summo digito, & quasi per indicem ea attingisse: alioqui diligentior eorum scientia ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris, Deo propitio, adventura est.

11. Repetundarum) Vid. l. 3. & 4. de leg. Jul. rep. de pœna est in l. 7. §. 2. eod. l. 1. ult. C. eod. *De annona*) Adversus eum, qui annonam publicam fraudaverit, vel vexaverit, &c. l. 2. de leg. Jul. de ann. add. l. 37. de pœn. l. 6. de extr. crim. Apud Athenienses pœna capitis statuta erat in eos, qui frumentum alio comportabant, annonamve supprimebant. Lys. orat. 21.

De residuis) Hac lege damnatus amplius tertia parte quam debet, punitur, l. 2. l. 4. §. 5. & 2. seqq. ad leg. Jul. pecul. Tenetur autem hac lege, qui pecuniam publicam delegatam in usum aliquem retinuit, l. 2. eod. seu apud quem ex pecunia publica quid resedit, d. l. 4. §. 3. 12. *Et quasi per indicem*) Id est, leviter, summatim, ἀπο νκατῶς, digito ad fontes, unde hauriatur, intenso. Ascon. in Verr. 3. Antequam causam agerent, quasi per indicem res exponebant, &c.

COMMENTARIUS.

DE ambitu) Ubi singuli regunt, ambitus nullus usus est: sed frequens, ubi universi, ut Romæ olim ante constitutionem Principis frequentissimum fuisse constat. Hinc illæ leges, Petilia, Pinnaria, Fabia, Calpurnia, Tullia, Julia, & similes de ambitu, id est, affectatis largitione honoribus, lata. Sed hæc leges cessaverunt in urbe, ex quo magistratum creatio ad curam Principis pertinere coepit, sublato populi suffragio: quod nominatim de lege Julia de ambitu memorat Modestinus, l. un. pr. de leg. Jul. ambit. sicut & apud nos occasio ejus exercendæ sublata: de quo

quo Groenevv. *de ll. abrog. D. de leg. Jul. de ambijt.* Pœna hujus criminis multa centum aureorum cum infamia fuit, *d. l. un. eod.* Canonibus ambitus dicitur Simonia, à Simone Mago, cui Petrus maledixit, quod ab Apostolis Spiritus Sancti gratiam pecunia emere voluit. *Actor. c. 8. can. quidam. 24. q. 3.* Est enim Simonia, cum aliquid pro spiritualibus exigitur vel promittitur, *tot. tit. x. de Simonia.* VINN. Pœna C. aureorum tantum ad municipia, & eos accusatores & reos qui domum judicis ingrediuntur. *l. un. §. 1. §. 4. ff. de L. Jul. amb.* Alioquin pœna legis Julix fuit deportatio. *Paull. Recep. Sent. 5. 30. l. un. C. b. s. HEIN.*

Repetundarum) Lege Julia repetundarum tenetur, qui cum aliquam potestatem haberet, pecuniam ob judicatum, decernendumve acceperit, vel quo magis aut minus quid ex officio suo faceret, *l. 3. l. 4. de leg. Jul. repet.* Pœna hujus legis extraordinaria est, nunc relegatio, vel ordinis amotio, nunc exilium, vel etiam mors, pro modo scilicet & qualitate sceleris, *l. 7. §. 3. eod.* Interdum & quadrupli pœna reo imponitur, *l. 1. l. ult. in fin. C. eod.*
De annona) Lege Julia de annona (qua ap-

pellatione veniunt omnia, quæ ad victum humanum pertinent) pœna viginti aureorum statuitur adversus eum, qui annonam publicam fraudaverit vel vexaverit, aut cujus delicto malo factum est, ut annona carior fieret, *l. 1. §. 1. l. 2. de leg. Jul. de annona.* Quod crimen plerumque committunt ii, qui Dardanarii Pantopolæ & seplasiarii vocantur: in quibus etiam extra ordinem vindicari placuit, *l. 1. de Dardanariis 37. de pœn. l. 6. de extraord. crim.*

De residuis) Crimen residuorum est pecuniarum publicæ alicui ad usum publicum datæ & tributæ retentio, vel ad suos usus conversio, five in solidum, five ex parte. Et quod in rationibus pecuniarum privatis est reliqua, id in publicis propriè est residua: sic dicta, quæ apud eum, cui administranda data est, pecunia publica resideat. Hac autem lege damnatus amplius tertia parte, quàm debet, punitur, *l. 2. l. 4. §. 3. §. 2. §§. seqq. ad leg. Jul. pecun.* Hodie pœna hujus criminis ut & præcedentium fere, arbitraria est, Groenevv. *tract. de legib. abrog. ad rubr. C. de pen.* Hæc πασιπύνη & τραλατιτιέ, ut in appendice.

FINIS LIBRI QUARTI.

INDEX I.

RERUM ET VERBORUM

IN ARNOLDI VINNII COMMENTARIUM:

Ubi numerus paginam, & tomum, littera verò a priorem consignat, & b posteriore columnam, & t tomum.

A

- A** Cceptilationis definitio à Modestino tradita, 255. a, t. 2. alia plenior & plenior, *ibid.*
 Acceptilatio an species sit stipulat. 256. a, t. 2.
 Acceptilationis & solutionis communia & propria, *ibid.* In forma acceptilationis, quæ consideranda, 256. *ibid.* b. Materia seu objectum, 257. a, *ibid.*
 Accessionum genera, 201. t. 1. b.
 Accessionis vice, quid, cui, & quando cedat, 202. a, t. 2.
 Accessionis & specificationis differentia, *ibid.*
 Domino partis, quæ celsit, quomodo consalatur, 202. b, t. 2.
 Accrescendi jus quid sit, 321. b, t. 1. In hæreditibus id jus valere ex necessitate, 340. b, *ibid.*
 Deficientium hæredum portiones quibus accrescant, & pro qua parte, 341. a, *ibidem.*
 Valere idem jus & in legatis, sed ex sola voluntate testatoris, 341. a, *ibid.* Vetus circa accrescendi differentia inter genera legatorum, *ibidem.* b.
 Accrescendi jus non esse inter legatarios diversarum rerum, 342. b, t. 1. Quibus pro qua parte defecta pars collegatarii accrescat, *ibid.*
 An conjuncti post obitum testatoris mortui pars conjuncta accrescat, 345. a, *ibid.*
 Accrescendi jus an locum habeat inter conjunctos verbis, *ibid.* a, an in contract. 251. b, *ibid.*
 Quomodo consideranda, quatenus terminum juris objectum constituit, 322. a, *ibid.*
 Ex quo jure actiones proficiuntur, *ibid.*
 Actionis nomen quàm latè pateat, 212. a, *ibid.*
 Quomodo usurpetur à nostris, 314. b. t. 2.
 Quomodo in rem cum domino ambulat, eaque tenetur novissimè possidens, 322. a, t. 2.
 Actiones in personam nec ex contractu, nec ex maleficio, 323. a, *ibid.*
 Actiones rescissoria quibus ex causis à prætoribus & ejusque introducendi occasio, 338. a.
- Actio ex stipulatu de dote cur plenior, quàm rei uxoriæ, 377. a, *ibid.* Singularia circa illam ex stipulatu à Justiniano constituta, *ibid.*
 Actio in rem quid sit, unde nascatur, & cui competat, 324. a, t. 2. Quæ petitori in hac actione probanda ad fundandam intentionem, *ibid.* b.
 Petitio hujus actionis propria, 326. b. t. 2.
 An possessor contra vindicare teneatur, *ibid.*
 Actio pœnalis nulla in hæredem datur, licet ex contractu, 419. b, t. 2.
 Actio de peculio, & actio de in rem verso ad duæ diversæ actiones, 400. a, *ibid.*
 Actio in personam quid, cui, adversus quem detur, 323. b, t. 1. quid petat: ubi & de formularum diversitate, *ibid.*
 Actio præscriptis verbis unde dicta, 206. a, *ibid.*
 Actio ex jurejurando qualis, 351. b, t. 2. In personam esse quacunque ex causa juratum sit, *ibid.* Quod genus jurejurandi eo pertineat, 352. *ibid.* Quam ob causam actio ex jurejurando à prætoribus introducta: cui, adversus quem, quo effectu detur, *ibid.*
 Actio de partu agnoscendo, cui, adversus quem, quo effectu detur, 357. b. t. 2.
 Actio de jure familiæ inter patrem & filium. Et quid hæc ab illa de partu agnoscendo differat, *ibid.*
 Actio Pauliana in personam est, 341. t. 2. Cui, quando detur, *ibid.* Quæ concurrere debeant, ut huic actioni sit locus, 342. a, *ibid.* Intentio creditorum in actione Pauliana, 343. b, *ibid.* Quandiu, ex quo tempore competat, *ibid.*
 Actio directa quot modis dicatur, 294. a, t. 2.
 Actio utilis quid, & qua ratione, quando, à quibus introducatur, *ibid.* Directa actio tam ex sententia legis, quàm quæ ex verbis: utilis, quæ tanquam ex sententia, in factum, cui nec oratio, nec sententia convenit, *ibid.*
 Appellatione actionis in factum, interdum, & utilem significari, *ibid.* 294. b. t. 2.

- Actio de tigno juncto in duplum datur etiam adversus eum, qui junxit bona fide, 208. a, t. 1.**
- An exemptione tigni possit evitari dupli præstatio, 209. a, t. 1. Apud nos huic actioni non est locus, *ibid.***
- Actio in rem etiam in loco domicilii possessoris moveri potest, 325. b, t. 2. Non potest institui, nisi certus sit possessor, 440. b, t. 2.**
- Actiones rei persecutoria quæ, & quæ pœnales, 365. a, t. 2. Rei persecutoria omnes, quæ in rem, 363. b, t. 2. Ex contractu una mixta, 364. a, *ibid.* Pro pœnalibus, quæ habeantur, cum à parte actoris pœnales non sint, 365. b, *ibid.* An ulla actio plus quam quadruplum persequatur, 367. a, *ibid.* Hodie actiones non esse rei persecutorias, 370. b, *ibid.***
- Actiones rei persecutoria omnes, & hæredibus & in hæredes dantur, 418. b, *ibid.***
- Actio quibus casibus ex contractu non competat in hæredem, ad quem ex dolo defuncti nihil pervenit, 420. a, *ibid.***
- Actiones omnes judicio inclusas perpetuari: & quid hic juris hodie, 420. b, t. 2.**
- Actiones populares, 316. b, *ibid.***
- Actiones confessoria & negatoria non ex figura verborum, sed ex sententia, & re petita æstimandæ, 328. a, t. 2. An hæ actiones pro alio jure, quàm pro servitutibus, etiam dentur, *ibidem.***
- Actio negatoria cur de rebus corporalibus non prodita, 331. b, *ibid.* Cur prodita in rebus incorporalibus, *ibid.* Cur in rebus corporalibus actio possessori non detur, 332. a, *ibid.***
- Actiones prætoria quæ, 334. b, *ibid.* Prudentum non fuit actionem dare, *ibid.* a.**
- Actiones mixtæ an tertiam speciem constituant, 320. a, *ibid.* An actiones in rem scriptæ, 322. b, *ibid.***
- Actiones pœnales, quibus nihil amplius persequimur, quàm quod abest, 419. b, *ibidem.* Cur actiones pœnales in hæredes non dentur, cum dentur hæredibus, 420. a, *ibid.***
- Actiones bonæ fidei quæ, unde sic dictæ, 372. a, *ibid.***
- Actiones stricti juris quæ, & unde sic appellatæ, *ibid.* b. Harum actionum insignes differentia, & an quæ adhuc maneat, 373. a, *ibid.***
- Actiones bonæ fidei nullas esse præter eas, quæ à Justiniano recensentur, 374. a, *ibid.***
- Actioni hypothecariæ locus in omni genere pignoris constitutio Caroli V. an. 1529. Differentia juris veteris & novi circa hanc actionem quando alius, quàm venditor pignus possidet: tum quid hic juris apud Batavos, 345. b, *ibid.***
- Actionis de peculio introducendæ causa, 349.**
- b, *ibid.* esse in personam, *ibid.* ex delicto non dari, 350. b, *ibid.***
- Actione de peculio non consummi obligationem cum filio aut servo contractam, *ibid.* a. Causæ ex quibus servus dominum, filius patrem de peculio non obligant, *ibid.* b.**
- Actionis de pecunia constituta introducendæ causa, 347. b. Qui quibus ex causis hac actione teneantur, 348. b, *ibid.***
- Actionis hypothecar. introducendæ causa, 349. a, *ibid.* Qualis sit hæc actio, quibus, adversus quos, quo exitu detur, *ibid.***
- Actionis definitio competit etiam actioni in rem, item actionibus popularibus, &c. 320. a, *ibid.***
- Actionum divisio in rem & in personam unum sumpta, 327. b, *ibid.***
- Actus quid sit, 253. b, t. 1.**
- Actum qui habet, etiam armenta trajicere potest, *ibid.* & vehiculum agere, 254. a, *ibid.* & ire sine juramento, 591. *ibid.***
- Ademptio legatorum quot modis fiat, 591. *ibid.* quibus ex rebus conjiciatur, res adimendi legati causa alienata sit, necne, 525. b, *ibid.* Oppignoratione rei legatæ non videri legatum ademptum, 553. a, t. 1.**
- Adeundo aut pro hærede gerendo ut quis hæres fiat, quarum rer. eum gnarum esse oportet, 521. b, *ibid.* Quibus ex rebus in eo, quod geritur, animus pro hærede gerendi demonstrandatur, 522. b, *ibid.***
- Aditam post hæreditatem derelinqui non potest, 518. a, *ibid.***
- Actionem & pro hærede geritionem duo esse distincta genera acquirendæ hæreditatis, esse plura, 520. b, *ibid.***
- Adolescentes inviti olim curatores non accipiebant, 237. a, *ibid.***
- Adoptati jus liberorum in familia patris naturalis non habent, 411. *ibid.* Emancipati patre adoptivo jus illud beneficio præter recuperant, 412. a, *ibid.***
- Adoptio quid, apud quos olim ejus usus, 2, t. 1.**
- Adoptionis hujus hodie sublatus, etiam Gallia, 84. a, *ibid.***
- Adoptio in specie dicta quid sit, & quomodo apud quos, quomodo fiat, 85. b, *ibid.* Quomodo circa eam novi constituerit Justin. 86. b, *ibid.***
- Adoptio naturæ imago, & quid inde, 89. b, *ibid.***
- Adoptiva filia nec adoptione dissoluta duci potest, 68. a, *ibid.***
- Adopterum successio exsoluta, 598. b, *ibid.***
- Adrogatio quid sit, & quorum, apud quos, quomodo fieri soleat, 83. b, t. 1. In adoptione impub. quæ excutienda, 87. b, *ibid.***

- Adrogationis effectus, 92. a, *ibid.*
 Adrogator quid, cui caveat, 88. a, *ibid.*
 Adrogatori non tantum proprietas, sed etiam
 possessio acquiritur, 80. a, t. 1.
 Adscripticii qua conditione sint, 35. b, *ibid.*
 Adscripticiæ conditionis qui hodie, 36. a, *ibid.*
 Adlectari cur injuriosum, 29. b, t. 2.
 Adsignare libertum quid sit, 678. *ibid.*
 Adificia etiam non habitandi causa parata, ur-
 bana prædia censi in materia servitu-
 tum, 256. b. t. 1.
 Adiles Curules: nomen, & procuratorio, 27.
 b, *ibid.*
 Adrogatio quid, & quotplex, 31. b, *ibid.*
 Adrogatum quid, & quid fiscus, 308. a, *ibid.*
 Adrogationis auctæ commodum, & diminutæ
 incommodum, ad creditorem, 200. b, t. 2.
 Adrogatio temporis in æstimatione ineunda hic
 ratio habeatur, *ibid.*
 Adrogatio annorum 25. cur finem afferat curatio-
 ni, 136. a, t. 1.
 Adrogatio legitima in matrimonio, 65. a, *ibid.*
 Adrogatio, qui & an etiam gradus affinitatis, 37.
 b, *ibid.*
 Adrogationis genera, *ibid.*
 Adrogationis transversa linea apud veteres Roma-
 nos prohibitionem non habuit, 75. a, *ibid.*
 Adrogationis propriæ sponalibus non contrahitur
 77. b, *ibid.* nascitur etiam ex illegitima con-
 junctione, *ibid.*
 Adrogationum nomen quot modis usurpetur, 23.
 b, t. 2.
 Adrogationum successione cur latius diffundi
 placuerit, quam cognatorum, 46. a, *ibid.*
 Adrogationum hoc discrimen, *ibid.*
 Adrogationum successio, & novo jure cognato-
 rum, an certo gradu terminetur: & quid
 sit usus, *ibid.*
 Adrogationes inter & gentiles, item inter gentem
 & familiam quid interfit, 111. a, t. 1.
 Adrogationum prætoris: & quale iudicium in eum,
 qui album corrumpit, 353. b, *ibid.*
 Adrogationum tenendi verbum quam latè pateat ex senten-
 tia legis Juliæ, 325. b, *ibid.*
 Adrogationum quid, 190. b, *ibid.* Qui in agris locum
 habet, *ibidem.* Qui hic juris apud Bata-
 vos, 191. a, *ibid.*
 Adrogationum desertus primi occupantis sit, si vicini
 agri limitati, 196. a, *ibid.*
 Adrogationum exsiccati pars quando apud nos privato-
 rum fiat, *ibid.*
 Adrogationum quis an aliquando priori domino restituatur
 lumine recedente, *ibid.*
 Adrogationum fluminis extra usum publicum existima-
 tur pars vicinorum prædiorum, & quid in-
 terfit, *ibid.* a.
- Ancilla si cum natis legata sit, duo intelligi le-
 gata separata, & æquæ principalia, 561. a, *ibid.*
 Item si servus cum vicariis suis, *ibid.* Secus
 si servus cum peculio, aut pecunia cum vasis,
ibid. aut fundus cum instrumento, *ibid.* b.
 Apes omnes natura feræ, 184. b, *ibid.*
 Aqua profluens non idem, quod flumen, 172.
 a, t. 1.
 Aqueductus quid, quomodo aqua ducatur, &
 unde ducere liceat, 152. a, *ibid.*
 Aquæ, & ignis interdictionis origo & causa,
 115. a, *ibid.* In locum hujus poenæ successit
 deportatio, *ibid.*
 Arbitrariæ actiones an tertiam speciem actio-
 num constituent, 380. b, t. 2. ex quo sit, quod
 actio de eo, quod certo loco arbitraria, 381.
 Cæterarum arbitrariorum natura: & ratio
 nominis, *ibid.* in ea quod certo loco, una
 sententia rem transigi, *ibid.* in illis duplicem
 intervenire sentent. & mores hodierni, *ibid.*
 Arbitrariorum & bonæ fidei discrimen, 383.
 b, *ibid.*
 Arbitratores, quos vocant, Judices non esse,
 319. b, *ibid.*
 Arbitri, & Judices nomina quàm diversimodè
 accipiuntur, 318. b, *ibid.*
 Arboris transplantatæ proprietates post coalitio-
 nem ita immutatur, ut ne eruta quidem ad
 priorem dominum revertatur, 213. b, t. 1.
 priori domino quomodo consulatur de pre-
 tiorum plantæ, *ibid.*
 Area legata si domus imposita sit, superficiem
 simul cum solo deberi, 503. b, *ibid.*
 Arrha datur vel ut symbolum, vel ut sit pars
 pretii & effecta utriusque, 189. b, t. 2.
 Aquis ejusque partium usus quàm frequens, &
 quibus in rebus fuerit, 429. a, t. 1.
 Asyli jus non esse dandum fidei, raptoribus,
 &c. 57. a, *ibid.*
 Attentatio pudiciæ cur injuriosa, 298. b, t. 2.
 Auctoritatis verbum quàm variè usurpetur, &
 quid eo in duodecim significetur, 293. a, t. 1.
 Auctoritate propria nemo potest quod sibi de-
 betur occupare, 313. b, t. 2.

B

- B** Anniti quo numero habendi, 94. b, t. 1.
 Batavi quibus in locis quondam jure Scabi-
 nico, & in quibus Ældomico circa successio-
 nem ab intestato usi, 51. a, t. 2.
 Beneficium competentie quibus quas ob causas
 datur, 391. b, *ibid.* Quale sit hoc beneficium,
 personæ an rei coherens, 394. b, *ibid.*
 Beneficium ordinis, *vide* Ordinis.
 Beneficium divisionis quale sit, & quibus
 competat, 137. b, t. 2.

- Conditiones, sub quibus conceditur, 174. b, *ibidem*.
- Bonorum possessio contra tabulas etiam suis hæredibus proposita, 14. a, *ibid*. Ad bonorum possessionem contra tabulas difficilius quem admitti quàm ab intestato, *ibid*.
- Bonorum possessio contra tabulas quo sensu dicitur esse ex testamento, 14. a, *ibid*. Cur ea primo loco edicti proposita, *ibid*.
- Bonorum possessio unde liberi quo colore emancipatis deferatur, 12. a, *ibid*. Ad bonorum possessionem unde liberi non vocantur, qui à patre emancipati se adrogandos dederunt, 13. a, *ibid*.
- Bon. possessio edictalis & decretalis, 76. b, *ibid*.
- Bonorum possessio unde vir & uxor, sola hodie necessaria, 75. b, *ibid*. Apud nos locum non habet, ut nec ullæ alix, *ibid*. a.
- Bonorum possessiones quæ juris civilis confirmandi gratia introductæ, 71. b, *ibid*.
- Bonorum possessores vi ipsa hæredes esse, & jure prætorio dominium rerum singularum consequi, *ibid*. a.
- Bonorum possessores an hæredes efficiantur, qui jure civili succedere possint, si malint honorario, *ibid*. b.
- Bonorum possessio quid, 69. a, *ibid*. Ex bonis quæ dicantur, 285. *ibid*.

C

- C**Anones observandi circa materiam stipulationum, 142. b, t. 2.
- Capacitas hæredis instituti quibus temporibus inspicienda, 523. a, t. 1. Non satis subtiliter tempus ad eundem hæreditatis in consideranda capacitate constitui terminum disjunctum à tempore mortis, 514. b, *ibid*.
- Captorum institutio quæ veteribus dicta, 433. b, *ibidem*.
- Casus fortuitus quid, 106. a, t. 2. In nullo contractu præstat, *ibid*. Periculi appellatione non semper casus venit, *ibid*. Inter casus fortuitos non numerantur, qui cum culpa conjuncti esse solent, *ibid*. Regula de casibus fortuitis non præstandis quando cesset, 106. a, *ibidem*.
- Casus fortuiti exclusio non protinus inducit præstationem culpæ levissimæ, 215. a, *ibid*.
- Causa legandi, etsi falsa sit, legato non nocet, nisi in futurum collata; & quare, 584. a, t. 1. Insigne hujus temperamentum, *ibid*.
- Causarum duarum lucrativarum in eandem rem & personam concursus est species liberationis. Et quo ea pertineat, 538. a, *ibid*.
- Causæ cognitio quid & quibus in rebus constat, 456. a, t. 2.
- Cautio fructuaria à testatore remitti non potest, ab hærede potest. Et quid si fructuarius propter inopiam fidejussores invenire non possit, 270. b, t. 2.
- Cautio quasi fructuaria an sit de substantia usufructus, 275. *ibid*. partes hujus cautionis, 276. *ibid*.
- Cautiones, & confessiones debiti inutiles, 174. b. t. 2. Quæ cautiones ad probationem tantum valeant, 180. a, *ibid*.
- Cautionem pecuniæ creditæ post bienium valere ad obligationem, antea ne ad probationem quidem, *ibid*. A quo tempore bienium currat, 183. a, t. 2.
- Cenotaphium an religiosum, 177. a, t. 2.
- Ceram quod pro tabulis veteres dixerint, unde sit, 375. a, *ibid*.
- Civilis disciplina, *vide* Justitia.
- Civium apud nos distinctio, 40. b, t. 1.
- Codicilli quid & unde dicti, 625. a, *ibid*. Jus codicillorum non valere voluntatem in hoc paratam ut testamentum sit, nisi adjecta clausula codicillaris, 628. a, *ibid*.
- Codicilli quicumque & quocumque tempore testatore facti, jus testamenti sequuntur, *ibid*.
- Differentia inter codicillos confirmatos & non confirmatos: quæ hodie sublata, *ibid*.
- Quatenus ex his quæ testamento cauta, & codicillis mutare quid liceat, *ibid*. a. Codicilli ante testamentum facti, non intelliguntur testamento revocati, nisi appareat testator à priori illa voluntate recessisse, *ibid*.
- Codicillis hæreditas dari, nec adimi potest, nisi testamento confirmatis, 629. b, *ibid*. Quæ testamento hæredi instituto adjici, non detrahi, 630. a, *ibid*. Per fideicommissum hæreditat. codicillis rectè dari & adimi, *ibid*.
- Codicillos in captivitate factos ab eo, qui civitate testamentum fecerat, eo reverso non valescere, 399. b, *ibid*.
- Codicilli unius hominis etiam plures esse possunt, 630. b, t. 2.
- Codicilli non sunt sine aliqua solemnitate obligationis, 632. a, *ibid*. An mulier in codicillis rectè testis adhibeatur, *ibid*.
- Cognatio servitute amissa manumissa non præstat, 117. b, t. 2.
- Cognitionis genera, 68. a, t. 1.
- Cognition. prætorix, & extraordin. 314. b, t. 2.
- Colonus, *vide* Fructuarius.
- Comitorum genera obiter exposita, & ob id sum quibus comitiis testamentaria fieri solent, 352. b, t. 2.
- Commixtio quid propriè, ejus effectus, 201. *ibid*. Mixtionis pecorum & frumentorum comparatio, 206. a, t. 2.

- Commodare quid sit, & quid commodatum differat à precario, 204. b, t. 2.
 Commodatum propriè nullum, nisi gratuitum, 110. a, *ibid.*
 Commodatum & mutuuum in quo differant, *ibid.*
 Comuni dividendo inter quos, qua de re agatur, 366. b, *ibid.*
 Communio inter aliquos constituta quarum rerum obligationem pariat, 243. b, *ibid.*
 In iudicio communi dividendo quæ culpa veniat, 244. b, *ibid.*
 Compensatio quid sit, 378. a, *ibid.* & 393. a, *ibid.* Non liquidi ad liquidum cur non admittitur compensatio & quid causa liquida, 378. b, t. 2.
 Compensatione ipso iure actiones minui, quid hoc, quæ inde utilitas, &c. 379. a, *ibidem.*
 Rerum tantum consumptibilium esse compensationem, *ibid.*
 Condicere quid sit veteribus, & cur inde actio in personam dicta conditio, 361. b, t. 2.
 Pro veteri conditione quid postea institutum, & quid hodie, 362. b, *ibid.*
 Conditio certi una ne sit & generalis, an duplex, 102. a, *ibid.*
 Conditio furtiva non tantum in odium furis, sed etiam in commodum domini introducta, 359. b, *ibid.* Difficile expeditu, quomodo furti res condici possit, *ibid.*
 Conditio furtiva & actio rerum amotarum contra hæredes etiam in solidum dantur, 419. b, *ibid.*
 Conditio & modus qua in re convenient, & discrepent, 587. b, *ibid.*
 Conditio impossibilis non vitiat voluntates, 437. a, *ibid.* Conventiones contra, *ibid.* Impossibili conditioni similis est turpis, *ibidem.*
 Circa hæc mores nostri, *ibid.*
 Conditio hæc, si hæres non erit, continet & casum impotentiae, & voluntatis, 441. b, *ibid.* Diversimodè accipitur pro conditione instituti, *ibid.*
 Conditio quid sit & quotuplex, tunc quæ conditiones inutilem stipulationem ab initio faciant, 124. a, t. 2. Etiam promissiones quibus tacite conditio inest, pro conditionibus esse, *ibid.* In conditionibus arbitrariis quid juris, 123. b, *ibid.*
 Conditione pendente nihil dum deberi, & quid inde, *ibid.* Insigne discrimen circa stipulationes, & legata conditionalia, 126. b, *ibidem.*
 An idem & conditionibus arbitrariis, 127. a, *ibi.*
 Conditiones ad præsens vel præteritum tempus relatas vim conditionis non habere, & quare, 128. a, *ibid.*
 Conductor regulariter levem dumtaxat culpam præstat, 214. a, t. 2.
 Confusio, & commixtio quomodo differant, cum signatè loquimur, 204. a, t. 1.
 Confusionis effectum, & quarum rerum quomodo confusio facta communionem pariat, *ibid.* In confusione fortuita quid juris, 204. a, *ibid.* Quid si unus è dominis confuderit altero ignorante, 205. a, *ibid.*
 Coniuncti, & disiuncti singuli rectè & totum habere dicuntur, & partem diversa consideratione, 543. b, *ibid.* Partem ab initio facere quid sit, 544. b, *ibid.* An partem faciat, qui testamenti tempore mortuus, aut incapax, 544. b, t. 1.
 Coniunctorum genera exposita, 542. b, t. 1.
 Disiuncti qui passim dicuntur, eos & ipsos verè coniunctos esse, 542. a, t. 2.
 Conianguinei qui nostris; & unde sic appellentur, 24. a, t. 2.
 Conianguinitas quando ab agnatione distingui & quam ob causam cœpta, 26. a, *ibid.*
 Conianguinitatis prærogativa sublata, *ibid.* b.
 Consensus quibus modis declaretur, 184. b, *ibid.*
 Obligatio ex consensu pinguior, quam verborum, 185. a, *ibid.*
 Consens. in matrim. liber esse debet, 65. a, *ibid.*
 Consensus parentum, & quorum, quibus liberis necessarius, *ibid.* b. Præcedere debet nec ratihabitioni hic locus, 66. b, *ibid.* Eo non interveniente nuptiæ irritæ: & quid iure divino, 65. a, *ibid.* Quid in his regionibus, *ibid.*
 Constituti, & fideiussoris convenientia, & dissimilitudo, 176. a, t. 2. & 348. *ibid.*
 Constitutionum genera, 25. a, t. 1.
 Constitutiones personales quotuplices, & quæ singularum quis, *ibid.* & n. 5.
 Consuetudo quanto tempore, quot actibus, & qualibus introducatur, 29. b, *ibid.* An hic opus scientia superioris, *ibid.*
 Contractus quid, & quotuplex, 360. b, t. 2.
 Contractus *μοτοπληγος διπλευροι*, & medii generis, 105. b, *ibid.* 105. a, t. 2.
 Contractus an in testamento aut inter testandum celebrari queant, 359. b, t. 1.
 Conventio, pactio, sive pactum, in genere quid & quotuplex, 94. a, t. 2.
 Convitium quid, 296. b, *ibid.* An veritas convitii excuset, *ibid.* An præfatio honor. *ibid.* b.
 Correus, qui totum solvit, an eo nomine adversus alios actionem habeat, 135. a, *ibid.*
 Correi plures debendi aut credendi etiam citra stipulationem constitui possunt, *ibid.*
 Cretio nihil aliud olim fuit, quam solemnis aditio hæreditatis, 521. a, t. 1.
 Crimen pro criminatione, 160. a, *ibid.*
 Culpa quid, & quotuplex, plenius quam vulgo, 106. b, t. 2.
 Cul-

Culpa levissima, 108. a, *ibid.* Lata culpa in omnibus contractibus præstatur, & dolo comparatur, *ibid.* Qui contractus dolum tantum recipiant, qui item culpam & diligentiam, 109. a, *ibid.*
 Culpæ genera obiter distincta, 163. b, t. 1.
 De Curatoribus, 134. a, *ibid.*

D

DAnnus injuria datum, 286. b, t. 2. Actione legis Aquiliæ de damno dato qui teneantur, aut non teneantur, 288. a, *ibid.*
 Caput tertium legis Aquiliæ declaratur variis exemplis, 292. a, *ibid.*
 Dediti quo jure fuerint, 40. a, t. 1.
 Defensio sui adversus vim illatam à natura est, 15. a, *ibid.*
 Delegatio, quid & quomodo fiat, 259. b, t. 2. Ad delegationem non pertinet *l. ult. C. de novat.* *ibid.*
 Deliberandi jus quorum causa, & ejus rei gratia comparatum, quis ejus effectus, & quid hic de suo contulerit Justinian. 517. a, t. 1. Etiam suos hæredes jure prætorio deliberandi facultatem habere, 518. a, *ibid.*
 Delictum quid & quotuplex, 263. a, t. 2. An species *συναλλάγματος*, 93. a, *ibid.*
 Demonstratio falsa non vitiat legatum, nisi præterea quid aliud obster legato, 182. a, *ibid.*
 Deportationis, & relegationis differentia, 94. a, t. 1.
 Depositum quid sit, & an etiam consistat in re immobili, 110. t. 2.
 Depositarius ad quid teneatur, 111. b, *ibid.*
 Dies utiles, & continui, 78. b, *ibid.*
 Dies incertus quando conditionem faciat in contractibus, & quid hic interfit inter legata, & stipulationem, 120. a, *ibid.* Quid si dies apponatur finiendæ obligationis causa, *ibid.* b. Effectus obligationis in diem, *ibid.* Efficientia diei adjecti in modum termini ad quem, 123. b, *ibid.* Quibus rebus differat stipulatio in singulos annos à simili legato, 123. b, *ibid.*
 Dies certus institutioni appositus pro supervacuo habetur, 434. b, t. 1. Qui hic nostris, & Gallorum moribus, *ibid.* b.
 Dies omnis incertus conditionem in testamento facit, 435. b, *ibid.*
 Dies cœptus pro completo quando habeatur & contra, 135. b, t. 1.
 Directæ actiones an salvæ maneant adversus adrogatum, 80. b, t. 2.
 Dispositioni *§. ult. Inst. de fideic. hered.* quando locus, 619. b, t. 1. Glossæ in fine text. d. §. observatum, 620. b, *ibid.*

Divisionis beneficium non habere plures unius tutoris fidejussores: at ex persona plurimum tutorum actionem dividi, 143. a, *ibid.*
 Dolus quid, 105. b, t. 2. Præstatur in omnibus contractibus, *ibid.*
 Dominium quid, & quàm largè ea vox sumatur, 180. b, t. 1. Domini jure gentium acquirendi modi, *ibid.*
 Dominorum vetus discrimen, ejusque sublatio, 237. b, *ibid.*
 Donaria, 178. a, *ibid.*
 Donatio inter vivos absoluta, est juris gentium, 309. a, *ibid.* Sitne donatio modus acquirendi, an titulus, 309. b, *ibid.*
 Donatio proprie quid sit, & quid improprie, *ibid.* b. Unde æstimandum, an donatio facta sit mortis causa 210. a, *ibid.* Conventientia mortis causa donationis cum legatis, 312. b, *ibid.* Discrepantia, *ibid.*
 Donatio inter vivos quomodo perficiatur, 316. a, *ibid.* An ex quovis pacto donationis causa interposito actio nascatur, *ibid.* An simplex factum donationis pariat actionem in rem, 315. b, *ibid.* Quæ donationes insinuationem non desiderant, 316. b, *ibid.* Revocandi donationem qui, quibus ex causis jure habeant: & an inter causas etiam liberorum supervenientia, 317. b, *ibid.*
 Donationes inter sponsum & sponfam quo sensu dicantur veteribus incognitæ, 319. b, *ibid.* Quid circa has constitutum, *ibid.* In Belgio propriè donationum propter nuptias ulum non esse, 321. a, t. 1.
 Dotalis rei maritus verus justusque dominus est, 314. a, *ibid.* Potest res mobiles, omnique res æstimato in dotem datas, alienare, 323. a, *ibid.* Cur dotalis prædii oppigneratione arctius prohibita, quàm alienatio, 326. a, *ibid.* Quantum hic mores nostri dissideant à jure scripto, *ibid.*
 Dotis repetitio olim cui, & qua ratione, quid jam, 376. b, t. 2. Dupondio explet quantum sine parte scriptus habere debet, uti Hotomanni error notabilis, 430. a, t. 1.
 De dotis æqualitate constitutio Justinianæ repudiata, 321. b, *ibid.*

E

Edictum perpetuum quid, & quid temporale, 353. b, t. 1.
 Edictum successorium, 17. a, *ibid.*
 Emancipandi ratio verus, 98. b, *ibid.*
 Emancipare, idem quod mancipare, 356. *ibid.*
 Cur in omni emancipatione quinque testes adhibiti, quæstio curiosa, *ibid.*
 Emancipati cur capite minui dicantur, & ca-

- capite minui desierint, 116. a, *ibid.*
- Emancipati ab adrogatione vivo patre naturalibus liberorum recuperant; secus si post mortem ejus: & quid hic respectu patris adopriui, 13. a, t. 2.
- Emancipati ab adrogatione post mortem patris naturalis admittuntur ut cognati, non ut liberi, *ibid.*
- Emancipati sub colore quodam fuitatis ad bonorum possessionem à præcore vocantur, 410. a, t. 1. Absurdum non esse, quod filix emancipata jure prætorio meliore conditione fuerint, quàm filix non emancipata jure civili, *ibid.* b.
- Emendare actionem, quid sit, & quid mutare, 390. a, *ibid.* Quamdiu emendare aut mutare actionem liceat, *ibid.* Praxis horum temporum, *ibid.* b.
- Emphyteuticus contractus, 209. a, t. 2. Jus emphyteuticum non ex tempore æstimari, sed ex eo quod actum est, 209. a, *ibid.* Solo consensu jus emphyteuticum non transferri, 210. a, *ibid.* Præstatio canonis, hujus contractus pars essentialis: quanto tempore canone non soluto emphyteuta jure suo cadit: & alia in foro agitata, *ibid.* Qua conditione emphyteuta jus suum vendere, aut aliter alienare possit: & quid hic apud Batavos, *ibid.* b. Contractum emphyteuticum esse vetustissimum, & quid à Zenone acceperit, 211. a, *ibid.*
- Emphyteuticus contractus, & censualis, quomodo differat, *ibid.* An ad substantiam contractus emphyteutici scriptura necessaria, *ibid.* a. An emphyteuta in casu insolitæ sterilitatis remissio can. præstanda, 212. a, *ibid.*
- Emptio, 185. a, t. 2. Quando emptio perfecta intelligatur, 198. a, *ibid.*
- Emptione perfecta sine communi consensu recedi non posse, licet arrhæ intervenerint, 191. a, t. 2. Quando res in hoc contractu desinat esse integra, 189. a, *ibid.* Quando inter contrahentes actum intelligatur, ut contractus in scriptis fiat, 190. a, *ibid.* Quando negotium quod scriptura fieri placuit, pro perfecto habeatur, *ibid.*
- Emptio, & permutatio, ac pretium, 195. b, *ibid.*
- Emptionis substantia ex pretio consistit: & quid inde, 192. b, *ibid.* Quid si pretium alieno arbitrio permissum, *ibid.* a. Arbitratoris manifesta iniquitas corrigi potest officio judicis, *ibid.* b.
- Emptor consensui quando obstet, aut non obstet, 168. a, *ibid.* Quid si non ipso corpore, sed in materia erratum, *ibid.*
- Emptor matrimonium vitians, aut non vitians, 65. a, t. 1.
- Exceptio quid, & unde dicta, 422. b, t. 2. Exceptio in factum qualis, & unde, 424. a, *ibid.*
- Exceptiones perpetuæ, & temporales, 427. b, *ibid.* Exceptio exculsionis an dilatoria, 428. b, *ibid.* Exceptio dilatoria propter diem initio obligationi adjectum, *ibid.* Exceptio doli cur perpetua, cur actio de dolo temporalis, 427. b, t. 2. Exceptio divisionis, 174. a, *ibid.* & ordinis, 373. b, *ibid.*
- Exceptio non numeratæ pecuniæ frustra post biennium objicitur, etiamsi debitor probare paratus sit, pecuniam sibi numeratam non esse, 181. b, *ibid.* Usus circa hanc exceptionem hodiernus, 183. b, *ibid.*
- Exceptio læsionis ex causa ætatis, qualis, 434. b, *ibid.*
- Exceptio procuratoria quocumque, 429. solutionis, 251. b, *ibid.*
- Exceptionis in strictis judiciis quæ contestandæ, 430. a, *ibid.*
- Exceptiones juris etiam non contestatas usque ad sententiam allegari posse, 431. a, *ibid.*
- Exceptiones, quæ ad alios transeunt, aut non transeunt, 434. a, *ibid.*
- Exceptioni cedendarum actionum quando locus, 175. a, *ibid.*
- Exceptionis dilatoriæ genera, ratione objecti, 429. a, *ibid.*
- Exceptionum peremptorium usus in bonæ fidei judiciis, 430. a, *ibid.*
- Exceptionum dilatarum usus, 431. a, *ibid.* Quibus exceptionibus uti liceat etiam in exceptione rei judicatæ, *ibid.* Mores hodierni circa usum exceptionum, *ibid.* b.
- Excusatio tutorum intra quod tempus proponenda & contestanda, 156. a, t. 1.
- Exercitoria actio & institoria cui, adversus quem, qua de re detur, 397. a, t. 2. Si plures exercent, singulos in solidum teneri: quod tamen apud nos non receptum, *ibid.* Cum magistro & institore etiam directò agi posse, at hoc in praxi non obtinere, *ibid.*
- Exercitores non habent actionem adversus contrahentes cum magistro, *ibid.* In contractibus cum præpositis ineundis diligenter observanda lex præpositionis, *ibid.*
- Exheredare propriè quid sit
- Exheredationis forma alia atque apud veteres, ratione sexus & gradus liberorum, prout nati aut adhuc nascituri, 417. a, t. 1. Novo jure in omnibus forma exheredationis eadem, 414. b, t. 1. &c. Jura autem suorum & emancipatorum minimè confusa, *ibid.* a.
- Exhered. an extinguat jus fuitatis, 462. b, t. 1.
- Exheredationem rectè fieri etiam ob causas non expressas, *Nov. cxv.* modo quæ graves, aut gra-

gravior, 488. b, *ibid.* An, si exhereditatio facta sit sine elogio, testamentum hodie sit ipso jure nullum, 489. *ibid.* b.
 Exhereditationis vim etiam jure novissimo habet præteritio matris, 490. b, *ibid.* ubi contraria repelluntur, addito jure patrio, *ibid.*
 Expromissor quid à fidejuss. differat, 239. b, t. 1.
 Extranei hæredes quotuplici sensu dicantur, 511. b, *ibid.*
 Extraneus manumissor quis dicatur, 73. a, t. 2.

F

Facere posse, quid sit, & quid illud reo tri-
 buat, 393. b, *ibid.* Quibus rebus deductis
 id æstimetur, 394. a, *ibid.*
 Faciendi obligatio cur incerta, 129. b, t. 2.
 quid quando ex ea peti possit. *ibid.*
 Facta nada & simplicia separanda ab iis, quæ in
 rei alicuj. præstatione consistunt, 130. b, *ibid.*
 Factum alienum qui promittit, cur nec se, nec
 alium obliget, 147. a, *ibid.*
 Falcidiæ legis ferendæ occasio, 594. a, t. 1.
 Falcidiæ appellacione veteres & quartam Sena-
 tusconsulti intelligunt, 477. a, t. 1.
 Falcidiæ legis virtus, ad quæ vel statim, vel
 sensim, producta, 395. b, *ibid.* Ratio legis
 Falcidiæ quando in portionibus defectis ha-
 beat, 597. b, *ibid.* Circa deductionem Fal-
 cidix in quantitate patrimonii exquirenda
 mortis tempus spectari, 598. b, *ibid.* Quæ in
 bonis defuncti numerentur, cum de Falcidia
 quæstio est, 600. a, *ibid.* An hæres quod sibi
 à defuncto debetur, deducat, *ibid.* a. Quibus
 casibus Falcidia cesset, *ibid.*
 Familiæ eriscundæ judicium inter quos redda-
 tur, & quid contineat, 366. b, t. 2.
 Familiæ emptor fiduciarius cur olim à testimo-
 nio testamentario remotus, hæres admissus,
 371. b, t. 1.
 Famosa judicia civilia ex delicto aliquo condi-
 tione concurrente, 451. a, t. 2. Ex contra-
 ctu judicia famosa, 452. *ibid.* Cur non om-
 nia judicia bon. fid. famosa, *ibid.*
 Famosam non esse actionem quod metus cau-
 sa, nec interdicta, neque conditiones, *ibid.* a.
 Famosi libelli quam varia pœna, 297. b, *ibid.*
 Si inventor auctorem indicaverit, 298. a,
ibid. Pœnæ l. un. C. de famos. libell. quando
 locus, *ibid.*
 Fera non vulnerantis, sed occupantis sit, 183.
 a, t. 1.
 Ferum animal sit, an mansuetum, unde æsti-
 mandum, 182. a, *ibid.* Feras etiam in alieno
 fundo captas fieri capientium, *ibid.*
 Fideicommissa quandoque induci sine verbis fi-
 deicommissorum propriis, 477. b, *ibid.*

Fideicommissa vim obligandi non habuisse an-
 te tempora Augusti, 602. b, *ibid.* De fidei-
 commissis extra ordinem jus dici solitum
 & quorum ea jurisdictio, 604. b, *ibid.*
 Fideicommissaria hæreditatis petitio an rec-
 tatur numeratur inter actiones prætor. 417. b, t. 1.
 Fideicommissum etiam ex certo die rectè dari,
 606. a, *ibid.* Rectè relinqui etiam ab hære-
 dibus legitimis & honorariis, 618. t. 1.
 Fideicommissum à legitimo hærede relicto
 successione propter repudiationem primi
 gradus agnati ad sequentem devoluta, &
 beat, *ibid.*
 Fideicommissum hæreditatis quis, cui, à quo
 rectè relinquit, 605. b, *ibid.*
 Fideicommissorum natura laxior quam lega-
 rum, & quibus in rebus, 530. b, t. 1.
 Fidejussor idem, qui & adpromissor, 169. b, t. 1.
 Fidejuss. obligatio est accessio principalis, *ibid.*
 Fidejussor pro omni obligatione rectè interve-
 nit, excepta causa dotis, 170. b, *ibid.* Etiam
 pro obligatione ex delicto, quando civiliter
 agitur, 171. a, *ibid.* Quatenus in criminali-
 bus recipiatur, *ibid.* Pro qua obligatione na-
 turali interveniens obligetur, *ibid.* Quid
 obligatio sit mere civilis, *ibid.* Circa obliga-
 tionem plurium fidejussorum nihil mutatur
 jure, Nov. 99. 173. a, t. 2. Obligatio plurium
 fidejussorum non dividitur ipso jure, sed ob
 exceptionis, 174. a, *ibid.*
 Fidejussor intensivè obligari potest, extensivè
 non potest, 175. b, *ibid.* Acceptus in maj-
 rem quantitatem, quam debetur, ne in de-
 bitam quidem obligatur, 176. a, *ibidem*, &
 quid hodie, 177. a, *ibid.*
 Fiducia veteribus, pignus, & propriè hypothe-
 ca, 346. a, t. 1.
 Filiosam hærede instituto repudiante, utrum
 pater, an substitutus, admittendus, 446. b,
 t. 1. Pleræque alix ejusdem generis quæstio-
 nes obiter excussæ, 447. b, *ibid.*
 Filiorum appellacione an contineantur posthu-
 mi, nepotes, filix, 110. a, t. 1.
 Filiusfam. quando hæredum ab intestato habere
 cœpit, 32. a, t. 1.
 Filiusfam. in publicis causis non sequitur
 patris, 106. a, t. 1.
 Filiusfam. ne de iis quidem bonis testari potest
 quorum fructus patri non quæritur, 394. b,
ibid. An his codicillos facere, aut mortis
 causa hæc donare sine consensu patris, 395.
 a, *ibidem*.
 Finium regundorum inter quos cujus rei gra-
 tia agatur, 367. a, t. 1.
 Flumina, portus, piscatio, quo jure hodie
 censeantur, 172. b, t. 1.
 Fac-

pœmiz agnatæ non consanguineæ quo ordine
 vocentur à pratore, 26. b, t. 2.
 formulæ in actionibus in personam usitatæ &
 quali locus, cum agitur ex obligatione faci-
 endi, 323. a, *ibid.*
 Forum commune esse locum domic. 315. a, *ibi.*
 Forum proprium quæ tribuant, & quid muta-
 tum moribus, *ibid.*
 Fratres germani, & uterini, 28. a, t. 2.
 Fratrum filii, quando soli existunt, utrum hæ-
 reditatem in capita, an in stirpes dividant,
 49. a, *ibid.*
 Fructuaria locata, quid juris circa pensiones,
 226. a, t. 1.
 Fructuarii onera, 228. a, *ibid.*
 Fructuario quid tribuat tum jus utendi, tum
 fruendi, 268. a, *ibid.*
 Fructuarius an possideat, 343. a, *ibid.*
 Fructuarius potest jus, quod habet, alteri lo-
 care, vendere, &c. 286. b, *ibid.*
 Fructuarius & colonus in quo discrepent, aut
 convenient, 227. a, *ibid.*
 Fructus, quid, & quotuplex, 218. b, *ibidem.*
 Quando fructus percepti intelligantur, 219.
 b, *ibidem.*
 Fructus non fiunt fructuarii, nisi ipse eos per-
 ceperit, 225. b, *ibid.*
 Fructus percipiendi jus non transire ad hære-
 dem fructuarii, licet majore parte anni usuf-
 ructus steterit. 226. a, *ibid.*
 Frumentum ex spicis alienis excussum, manet
 ejus, cujus spicæ sunt, 200. a, *ibid.* Quid de
 vino & oleo, &c. expresso, *ibid.*
 Fidem non esse, nisi qui fraudulentè rem alien-
 nam contrectet, 265. a, t. 2. Non item, qui
 non lucrandi animo, *ibid.* Quid, si urgente
 fame esculenta ablata, *ibid.*
 Furiosus à mente capto quid distet, 140. a, t. 1.
 Furta quam variè apud varios multata, 269.
 a, t. 2. Non pugnare cum justitia attributri-
 ce, quod interdum morte puniatur, *ibid.* b.
 Furti actio, quibus competat, 277. a, *ibid.* ci-
 vilis an concurrat cum criminali, 281. a, *ibid.*
 etymol. 266. a, *ibid.* inquirendi ratio vetus,
 268. a, *ibid.*
 Furiva conditione an hæres furis teneatur in
 solidum, 281. b, *ibid.*
 Furorum domesticorum coercitio vetus & ho-
 die, 278. a, *ibid.* genera, 267. a, *ibid.*
 Furum manifestum, *ibid.* nec manifestum, *ibid.* b.
 Furum non fieri sine contrectatione: & quid
 inde: tum quis contrectare dicatur, 264. b.
ibid. fieri non intelligi, nisi sit, qui possi-
 deat, 265. b, *ibid.* per se & natura turpe
 esse, *ibid.* aliquo casu facere non videri, qui
 sciens rem alienam vendit, 298. b, t. 1.
 Index I.

Furti actio datur ob gallinam surreptam, 187.
 a, *ibid.*

G

Genus quid sit prudentibus, quid species ge-
 neris legatum quando valeat, 568. a, &
 569. b, *ibid.* ubi utile est generis legatum, re-
 gulariter electionem esse legatarii, *ibid.* b.
 Vetus inter genera legatorum circa potesta-
 tem eligendi differentia, *ibid.* An illius dif-
 ferentiæ adhuc ratio habenda, 170. a, *ibid.*
 Quibus casibus electio sit hæredis, ubi testa-
 tor id non expressit, 170. b, t. 1. Electionem
 non usquequaque esse liberam, & quid hic
 jure patrio, 571. a, *ibid.*
 Generationis vis foeminis citius incipi, quam
 in maribus, 132. a, t. 1.
 Gradus hæredum ex serie successione, à testa-
 tore factæ, æstimandos, 441. a, *ibid.*
 Graduum cognationis distinctionem cur nosse
 oporteat, & cur seriem cognationum Juril-
 consulti gradus vocitent, 55. t. 2.
 Graduum diuumerationis discrimen inter jus
 civile & canonicum, 72. a, t. 1. Qua serie
 gradus numerentur, 55. a, t. 2.
 Grege legato, etiam si unica ovis tantum super-
 sit, eam legato cedere: & cur non idem im-
 legato usufructu gregis, 162. a, t. 1.

H

Habitatio quid, 290. a, *ibid.* Habitatio tum
 vendi, quam locari potest, *ibid.* b.
 Hæres unde dictus, 522. b, *ibid.*
 Hæredes omnes apud nos voluntarii, 527. a, *ibi.*
 Hæreditas propriè quid sit, 346. b, *ibid.* qui-
 bus modis deferetur, 347. a, *ibid.*
 Hæreditas jacens, diversa consideratione rec-
 tè dicitur repræsentare personam defuncti, &
 personam hæredis, 423. a, *ibid.* In quibus
 hæreditas personæ vice fungi non potest,
 137. b, t. 2.
 Hæres quasi obligatur legatariis fideicommissa-
 riis, creditoribus non item, 244. b, t. 2.
 Hæres à legatariis cogi non potest, ut adeat,
 599. b, t. 2.
 Hæreditas in tot partes distribui potest, quod
 testator voluerit, 425. a, t. 1.
 Hæreditatem olim qui & in quantum capere
 non potuerint, 418. b, *ibid.* Qui & in quan-
 tum hodie hæredes institui non possint, *ibid.*
 Hostem occidere an liceat, postquam captus
 est, 37. b, *ibid.*
 Hostium res, veteribus eodem loco fuerunt,
 quo res nullius, 188. a, t. 1. Ager ex hosti-
 bus captus, cur publicus fiat, *ibid.* & quid
 de mobilibus, tum olim, tum hodie, *ibid.* b.
 Hypotheca, *vide* Fiducia

Hypothecaria, nomen commune, vide Pignoratitia.

Hypothecaria legatariis à Justiniano primum data: item qua de re, adversus quos, ea competat, 528. b, *ibid.*

I

In impensas condemnandus victus victori, & si non petitas, 450. a, t. 2.

Imperativa verba interdum vim habere precatorum, 625. a, t. 1.

De impuberis delicto, 280. a, t. 2.

Impuber pubertati proximus an obligetur naturaliter, sine tutoris auctoritate contrahens, 158. b, *ibid.* Cur non obligetur auctore patre, 159. b, t. 2.

In jure, & in judicio fieri, diversa veteribus, 313. b, *ibid.*

Incertæ personæ cur olim non rectè legaretur, 575. a, t. 1. Cur tale legatum solutum per errorem repeti non potuerit, 576. b, *ibid.*

Indebiti soluti conditio ut competat, quæ requirantur, 245. b, t. 2. An error juris repetitioni semper obstet, 246. a, *ibid.* Obligatio indebiti per errorem soluti, sitne ex vero, an quasi ex contractu. Causæ ex quibus indebitum errore solum non repetitur, & cur id placeat, 248. a, t. 2.

Individuum quot modis dicatur, 60. a, t. 1.

Individa vitæ consuetudo, *ibid.* b.

Infans quamdiu quis habeatur; & gradus ætatis pupillaris, 157. a, t. 2. Infantæ proximus, *ibid.* Proximi pubertati, & an hi naturaliter sine tutore obligentur, 158. b, *ibid.*

Ingenui quinam veteribus, & postea, dicti; & quid propriè vox Ingenuus, 42. a, t. 1.

Ingenuitatis inter quos vertatur quæstio, 357. a, t. 2.

Injuria re quot modis fiat, 296. b, *ibid.* Injuriam factam an verbis liceat repellere, 297. b, *ibid.*

Injuria remissa, adhuc peti posse impensas, &c. 305. b, *ibid.* Cur dissimulatione injuria aboleatur, *ibid.* An idem obtineat in reali injuria, *ibid.* Plures species tacitæ remissionis, *ibid.* In actione injuriarum annus utilis, an continuus; & ex quo tempore currat, *ibid.* Actio injuriarum ex lege Cornelia perpetua, 307. Levius & atrox injuria unde æstimetur, 303. b, t. 2.

Injuriz quæ pœna ex lege 12. tab. 301. quæ ex dicto prætoris, 302. a, *ibid.* ex lege Cornelia, *ibid.* b. Actionem injuriæ ad palinodiam, civilem esse, non criminalem, 304. a, *ibid.* In actione criminali pœnam extra ordinem constitui: civili electa, an consumi, & contra, *ibid.* b. Civiliter conventus actione in-

juriarum, qua ratione infamiam effugiat, *ibid.*

Injuriarum actio cur nec in hæredem, nec hæredi detur, 420. a, t. 2.

In jus vocatio an pars judicii, 453. b, *ibid.* Effecta in jus vocationis, 454. a, *ibid.*

In jus vocare, quid sit; & quid citare, *ibid.*

Instituti sine partibus ex æquis partibus succedunt, quamvis testamento non factò æquilater successuri fuissent, 429. b, t.

Instituti ex imparibus partibus, atque invicem substituti, 443. b, *ibid.*

Institutio servi alieni sustinetur ex persona domini proprii ex consequentia libertatis, 419. a, *ibid.* Quid juris in servo communi ab uno è dominis hærede instituto, 420. a, *ibid.* Quid si servus hæres institutus sit à fructuario, *ibid.*

Institutionem hæredis multorum moribus ad substantiam testamenti non desiderari, 431. b, *ibid.*

Institutus ex certa parte hæreditatis, vel ex certa re, quod bonorum omnium hæres fiat, id esse ex subtilitate juris, 426. a, t. 1.

Insula in mari cur rarò nascatur, 193. a, *ibid.* cur frequenter in flumine, *ibid.* in flumine nata, est vicinorum possessorum, *ibid.* b, non proprietate tantum, sed etiam usu, 194. a, *ibid.* pro qua parte cuique vicinorum acquiratur, *ibid.* b, quo jure, *ibid.* quid hic apponatur, 195. a, *ibid.*

Interdicta cur potissimum de possessione proposita, 436. a, t. 2. Quæ interdicta causam proprietatis, ac quasi, contineant, 435. b, t.

Interdicta retinendæ & recuperandæ possessionis etiam fructuario dari, 442. b, t. 1.

Interdicta adipiscendæ possessionis, 438. a, t.

Interdictorum divisio à forma, 435. b, *ibid.*

Uti possideris, & Utrubi, vetus differentia ejusque sublatio: tum quid hic jus Canon. mores hodierni, 441. b, *ibid.*

Interdictum quid sit juxta veterem formulam, & quid hodie, 435. b, *ibid.*

Interdictum quorum bonorum, cui, adversus quem competat: cui bono comparatum, 431. a, *ibid.*

Interdictum Salvianum adversus quos detur, 439. a, t. 2. Affine huic interdicto remediatio actio Serviana, & cur interdicto experiri utilius, *ibid.*

Interdictum unde vi quatenus Canonibus expressum: & de remedio can. redintegrandæ: tum quomodo hic apud Batavos procedatur, 441. a, *ibid.*

Interdictum unde vi quibus, quarum rerum mine detur, 445. a, t.

Interesse, qua ratione incertum, 131. b, t.

Interrogationis & responsionis congruentia, *ibid.*

- de æstimanda, 152. b, *ibid.* Quid juris, si diversitas versetur circa rem aut quantitatem, 153. a, *ibid.* Quid si circa qualitatem, *ibid.* b.
- testabiles qui dicantur: & an aliquam habeant testamenti factionem, 365. a, t. 1.
- testato filio mortuo, peculium castrense quando, & quo jure, ad patrem pertineat, 392. b, *ibid.*
- testatus quis dicatur, & an ea appellatio etiam ad pupillum furiosum, &c. pertineat, 1. a, t. 2. celsioni ab intestato quando locus, testamento irritato factio, 3. a, *ibid.*
- inventarii beneficium, 518. a, t. 1. ejus neglecti poena, 519. a, *ibid.* jus hodiernum circa adeundam sub beneficio inventarii hereditatem, *ibid.*
- inventario non confecto, an hæres amittat quartam Trebelliani, & an testator hujus quartæ deductionem prohibere possit, 613. b, *ibid.*
- revento, species occupationis, 189. a, t. 1.
- mandatio, quid propriè; & quæ ejus vis 197. b, *ibid.*
- inundationes quid juris apud Hollandos, *ibid.* b.
- ita fieri quando dicantur testamenta, 479. b, t. 1.
- is, quid sit; quid eo contineatur, 300. a, t. 1.
- ex secundum conscientiam, an secundum iustitiam & probata, judicare debeat, 457. b, t. 2.
- is, per imperitiam male judicans, cur non equè ex delicto obligetur, ac medicus male curans; & circa hoc mores hodierni, 306. b, t. 2. de dolo, 307. b, *ibid.*
- is per se non competens potest ex accidenti competens fieri; & quibus ex causis, 316. b, t. 2.
- is & arbitri nomina quàm variè accipiantur, 318. b, *ibid.*
- is omnes secundum leges & mores judicare debere, 458. a, *ibid.*
- is officium in judicando, 456. b, *ibid.*
- is constituendo, personæ necessariæ, 318. b, t. 2.
- is ordinaria olim, & extraordinaria quæ, 47. b, *ibid.*
- is captivitatibus inter quos adhuc conserventur: & quid circa hæc inter Christianos, 1. a, t. 1.
- is prædiorum quo aspectu servitutes dicantur, 250. b, *ibid.*
- is Magistratus quæ competere dicantur, & quæ specialiter tributa, 124. b, t. 1. illa manente jurisdictione transire, hæc non item, 124. b, *ibid.*
- Juris variæ significationes, 7. a, *ibid.* propria, quæ huc quadrat, *ibid.* præcepta tria, 10. a, *ibid.* divisio, 11. b, *ibid.* publici normen, *ibid.*
- Animalia bruta juris non sunt capacia, 14. a, t. 1.
- Juris accrescendi, inter plures in eundem usum fructus conjunctos, propria, 283. b, *ibi.*
- Juris Ældomici ratio; & qualis ex eo jure succelsio, 51. b, t. 2.
- Juris civilis Batavici distinctio, 31. a, t. 1.
- Jurisconsultorum auctoritas non fuit propriè *νομοθετική*, 28. a, *ibid.*
- Jurisdictionis verbum, latius sumptum, etiam ad specialiter concessa referri posse, 125. a, t. 1.
- Juris non scripti, quanta, & unde auctoritas 29. a, *ibid.*
- Juris Scabinici ratio, & quo fundamento nitatur, 51. a, t. 2.
- Juris prudentia media, quæ, 26. b, *ibid.*
- Juris prudentiæ subjectum, ejusque considerandi modus, 8. b, t. 1.
- Juris prudentiæ veteris contra accusationem Tribonianæ defensio, 17. b, t. 2.
- Jus accrescendi an testator prohibere possit, 427. a, t. 1. V. 487.
- Jus civile, in genere, 16. b, *ibid.*
- Jus gentium, quid, & unde æstimandum, 17. a, *ibid.* Ejus distinctio, in primævum, & secundarium, *ibid.* b.
- Jus in definitione actionis quæ significet, 313. a, t. 2.
- Jus naturale, seu gentium, primævum, & immutabile, 33. a, t. 1. eam immutabilitatem præcipuè apparere in communibus notionibus, *ibid.* b.
- Jus personæ, & status, sive conditio, quomodo differant, 35. a, *ibid.*
- Jus sanguinis, quot modis dicatur, 117. b, t. 1.
- Jus vitæ & necis in servos, non omnes gentes usurparunt, 55. a, *ibid.*
- Jusjurandum calumniæ, quid sit, 449. b, t. 2.
- Jusjurandum advocatorum & procuratorum, in singulis causis, 450. a, *ibid.* & circa hæc mores hodierni, *ibid.* b.
- Justitia non est potentia naturalis, sed habitus, 8. a, t. 1.
- Justitiæ distributio, in universalem, & particularem, 6. b, *ibid.* an ea necessaria, *ibid.*
- Justitia particularis, ejusque species, *ibidem.*
- Justitia commutativa, non semper respicit proportionem arithmeticam, nec distributivam geometricam, *ibid.* Disciplina civilis spectat etiam justitiam universalem, *ibid.*

L

L Apis pro milliario; & unde ea appellatio, 157. b, t. 1.

Latini liberti quo jure fuerint, 46. b, *ibid.*

Legari à legatario cur olim non potuerit, & an hodie possit, 621. a, *ibid.*

Legari quæ res possint, aut non possint, rem alienam legari, nihil vetat, 532. b, *ibidem.*

Quid juris, si res communis legata, 533. a, *ibid.* Effectus legati rei alienæ, *ibid.* b. Legatum rei, commercio simpliciter exemptæ, inutile; item ejus, quæ ædibus junctæ, 533. b, *ibid.* Quid si res legata exempta commercio certæ personæ, *ibid.* Quid si feudum legatum, 535. a, *ibid.* Legatum rei alienæ, nisi singulari conjectura adjuvetur, cur deum valeat, si testator sciverit alienam esse, *ibid.*

An legati mandata Principis vel populi præcisè debeant sequi, 232. b, t. 1.

Legata ante hæredis institutionem relicta, cur olim inutilia, 586. a, *ibid.*

Legata & fideicommissaria à Justiniano primum exequata, 529. b, *ibid.* eis communia jure veteri, 622. a, *ibid.*

Legata relicta civitatibus, collegiis, pauperibus, 575. b.

Legatarii & fideicommissarii particulares, cur ad testimonia testamentaria admitti, 373. a, *ibid.* Divinatio quorundam circa hoc improbata, *ibid.*

Legatarii, & creditores, quatenus cum hærede agere possint consumpta portione restituta, 617. a, t. 1.

Legati vindicationis, & damnationis differentia, & sublatio, 527. b, *ibid.*

Legatorum onus ad solum fideicommissarium pertinet, 614. b, *ibid.* natura stricta, & cancellis circumscripta, 530. a, t. 1. genera, 526. b, *ibid.*

Legatum nominis; & quid eo contineatur, 566. b, *ibid.* legatum nominis extinguitur, si testatore vivo debitum exactum, aut ultero solutum, *ibid.* admitti tamen probationem non mutatæ voluntatis, 567. a, *ibid.*

Legatum omnium bonorum ususfructus, an valeat, alio hærede post mortem legatarii instituto, 436. a, *ibid.*

Legatum, post mortem hæredis aut legatarii relictum, olim non valebat: in tempus mortis relictum, contra: & cur tam variè, 587. b, *ibidem.*

Legatum, quo debitor creditori legat quod debet, non valet, nisi amplius sit in legato, quam in debito: & quot modis accidat, ut plus sit in tali legato, 555. a, t. 1.

Legatum rei pignori obligatæ, legato rei alienæ simile, 536. a, *ibid.*

Legatum rei, quæ in rerum natura nondum est, an purum sit, an conditionale, 538. a, *ibid.*

Legatum rei, quæ legatarii propria sit, inutilis; nec convalescere, ea postea alienata, 550. a, *ibidem.*

Legatum unde dictum, 524. b, *ibid.*

Lege regia jus omne populi privative in Principem translatum, 24. a, t. 1.

Lege Voconia mulieres hæredes institui non potuisse, 603. a, *ibid.* Accurata in hoc legis caput inquisitio, *ibid.* a.

Legem condere non potest populus, alterius imperio subjectus, 17. a.

Leges quibus Comitibus à quibus magistratibus latæ, 220. a, *ibid.*

Leges Furia, Voconia, Falcidia, quo sententia dicantur testatorum gratia latæ, 594. b, t. 1. hæredum potissimum causa, *ibidem.* Quid quo cautum singulis, 595. a, *ibid.* & *se.*

Legis duodecim verba, uti quique legasset rei, variosa, 594. a, *ibid.*

Legis varia significatio, 21. b, *ibid.*

Legitima portio quid, 500. a, *ibid.* Actio hujus portionis num ad parentes quoque & fratres pertineat, *ibid.* An, ut augeri & minor legitima potest, ita & in totum tolli, *ibid.*

Si minus legitima relicta, qua actione quæ deest, petatur: novique & veteris juris differentia, 501. a, *ibid.* Actio ad supplementum in quibus differat à querela, *ibid.* b.

Legitima hodie titulo institutionis relinquenda, 505. a, *ibid.*

Legitimæ & quartæ Trebellianicæ deductio juxta cap. *Rainutius*, 613. a, *ibid.*

Legitimati an ad feudum admittantur, 523. a, *ibid.*

Legitimatio, & ejus objectum, 81. a, t. 1. Legitimatio per oblationem curiæ, usu recepta, 82. *ibid.*

Legitimatio per subsequens matrimonium in re dotalibus instrumentis non procedit: in rebus jure canonico, & moribus, *ibid.* b. Legitimatio per rescriptum Principis, 83. a, *ibid.*

Lex Aquilia, 286. a, t. 1.

Lex quando obligare incipit, 20. a, t. 1.

Lex Voconia, 26. b, t. 1.

Liberationis legatæ quis effectus, 554. a, t. 1.

Liberorum appellatione omnes veniunt, ex nobis descendunt, 110. b, t. 1.

Libertatis directæ, & per fideicommissum differentia, an sublata, 624. a, t. 1.

Libertatis quæstio inter quos vertatur, 557. a, t. 1.

Libertini ingenuis exæquati, & à quo, 47. b, t. 1.

Libertinus & libertus, quid differant, 44. a, t. 1.

Libertus centenarius, 63. a, t. 1.

- Minitati agri jus alluvionis non habent, 190.
 by, t. 1.
 Literarum olim chartæ, hodie charta litteris ce-
 dit, 215. a, *ibid.*
 Literarum obligatio, 178. b, t. 2. an rectè sic
 appelletur, 180. b, *ibid.*
 Litis contestatio, quid sit, 454. b, *ibid.* an ali-
 quando à parte rei per affirmationem indu-
 catur, 455. a, *ibid.* ejus effecta, *ibid.*
 Literas scire, aut nescire, quid, 151. b, t. 1.
 Locatio, & emptio, unde quibusdam in casu-
 bus dignoscantur, 212. b, t. 2.
 Locatio, quid, & quotuplex: tum quæ res aut
 facta locationem recipiant, 203. a, *ibid.* Lo-
 cationis & emptiois communia, 204. b,
ibid. In locatione operarum diverso respectu
 idem & locator & conductor dicitur, 205.
 a, *ibid.* Singularia quædam circa locationes
 agrorum apud Batavos, *ibid.*
 Locationi factæ à venditore emptor stare non
 tenetur, 215. b, *ibid.*
- M**
- M**acedonianum Senatusconf. 402. a, *ibid.*
 Maleficia omnia quo sensu dicantur ex
 re nasci, 264. a, t. 2.
 Mandatum quid, 226. a, *ibid.* Mandati variæ
 divisiones, 227. a, *ibid.* quid differat à con-
 silio, 230. a, *ibid.* Consilium tale, instar man-
 dati esse, si quis alicui suaserit, ut pecuniam
 credat certæ personæ, 232. a, *ibid.*
 Mandatum incertæ rei an & quando valeat, 227.
 b, *ibid.*
 Mandati rei inhonestæ nullam esse actionem,
 231. *ibid.* De excedente fines mandati quæ-
 dam non trita, 232. a, *ibid.* Mandatum cur
 solvatur revocatione mandantis, 234. b, *ibid.*
 Cur morte utriusque, 235. a, *ibid.* an morte
 mandantis finiatur, cum mandavit quid fie-
 ri post mortem, *ibid.* b. Casus, quibus man-
 datario post mortem mandantis implenti
 mandatum actio datur, 236. a, *ibid.* Cur man-
 datum solvatur renuntiatione mandatarii
 237. b, *ibid.* Quid si intempestivè renuntiet,
ibid. Qualis culpa in mandati judicio veniat,
ibid. Mandatum non viciatur constitutione
 honorarii; nec datur tamen de ipso hono-
 rario mandati actio, 238. b, *ibid.*
 Manumissione servi alieni legati, hæres ita
 liberatur, ut nec æstimationem debeat: &
 quid si res legata evicta, 559. b, t. 1. Quid
 si hæres proprium servum, à se legatum ig-
 norans manumisit, *ibid.*
 Manumissionis species, 43. b, *ibid.* Manumif-
 sio vindictæ, 44. b, *ibid.*
 Mariti in bonis uxoris quæ moribus hodiernis
 potestas, 158. b, *ibid.*
- Materiæ dominium non amittit, cujus ex ma-
 teria in alieno solo ædificatur, 210. b, t. 1.
 Materiæ dominus ædificans in alieno, quan-
 do proprietatem materiæ amittat, *ibid.* Ma-
 teriæ pretium à possessore qua ratione serva-
 ri queat, 211. a, *ibid.*
 Matrimonia parentum cum liberis incestuosa
 in summo gradu, 68. a, *ibid.*
 Matrimonium in articulo mortis contractum
 apud nos non procedit sine dispensatione,
 83. a, *ibid.*
 Matris & avi materni præteritio vim exhære-
 dationis habet, 416. b, *ibid.* etiam jure no-
 vissimo, *ibid.*
 Merces locationis an consistere possit in alia re,
 quam pecunia numerata, 207. a, t. 2.
 Miles etiam pro parte testatus decedere potest,
 428. a, t. 1.
 Milites capite damnati an & quatenus jure mi-
 litari testari possint, 385. b, *ibid.*
 Militis testamentum an subiaceat querelæ inof-
 ficiosi, 415. b, *ibid.*
 Militibus testantibus in expeditione remissa
 omnia, quæ subtilitatem magis quam natu-
 ralem rationem habent, 380. a, t. 1. Cau-
 sa hujus privilegii, *ibid.* In hybernis, &c. lo-
 catus tale privilegium non habere, 381. a, *ibi.*
 Militum privilegia circa directam substitutio-
 nem in casum pupillarem, 471. a, *ibid.*
 Minor 25. annis procurator idoneus alienæ li-
 tis, 52. b, t. 1.
 Modi acquirendi jure civili singul. 291. a, *ibid.*
 Mores hodierni circa capturam ferarum, 183.
 b, *ibid.*
 Mutiana cautio, & an ea quoque locum ha-
 beat in contractibus, 125. b, t. 2.
 Mulierem præferri anteriorem hypothecam ha-
 bentibus, & expressam, iniquum videtur, &
 quid, 377. a, *ibid.* & si liberi, &c. *ibid.* b.
 Mulieres cur arceantur à testimoniis testamen-
 tariis, 364. t. 1.
 Mutui etymon, 102. a, t. 2.
 Mutuum an sit species alienationis, 329. b, *ibid.*
 Mutuum non confirmari consumptione facta
 mala fide, 330. b, t. 1. Nummi quando con-
 sumpti intelligantur, *ibid.* Si mala fide con-
 sumpti, quæ tunc actio, 331. a, *ibid.*
 Mutuum quid, 98. b, t. 2. Materia mutui, 99.
 a, *ibid.* Cur mutui datio tantum consistat in
 rebus consumptibilibus, *ibid.* a. Forma mu-
 tui propria, *ibid.* b. Finis & effectus, *ibid.*
 Debitorem posse eam rem, quam mutuo ac-
 cepit, in specie reddere, 110. b, *ibid.*

N

- N**ati ex concubina non magis, quàm vulgo quaesiti, jus agnation. habent, 45. a, t. 2.
- Nati ex damnato coitu, omnis successio sunt expertes, *ibid.* b.
- Naturales liberi quot modis dicantur, *ibid.*
- Naturalis omnis obligatio ipso jure nudo consensu tollitur, 262. a, *ibid.* Item re integra & civilis nudi consensus, & honoraria pignoris, *ibid.*
- Navis levandæ causa quæ ejiciuntur, pro derelicto non haberi, 245. b, t. 1. Circa res ejectas aut naufragio perditas quid juris cum olim tum hodie, 246. b, *ibid.*
- Negotiorum gestio quale factum, 241. a, t. 2.
- Actio ex gesto directa cui detur, cui item contraria, quid utraque contineat, *ibid.* Cuius culpæ nomine negotiorum gestor teneatur, 242. a, *ibid.*
- Nepos ex filio naturali an per subsequens matrimonium avi defuncto patre fiat legitimus, 42. a, t. 1.
- Nepos post mortem avi conceptus & natus non potest avo suus hæres existere, 10. b, t. 2.
- Nec bonorum possessionem tanquam cognatus accipere, 11. *ibid.* b.
- Nepotes ex diversis filiis, etiam ubi soli sunt, stirpes familiam exercere, 9. a, *ibid.*
- Nomen quo effectu à creditore alienetur, 322. a, *ibid.*
- Nominum propriorum differentia subtilius, quàm vulgo explicata, 580. a, t. 1. Error in nomine legatarii non vitiat legatum, *ibid.* b. Error in nomine proprio rei legatæ non vitiat, in appellativo contra, 581. a, *ibid.* Quid si testator rem oculis subjectam alieno nomine appellaverit, *ibid.* b.
- Notarii publici an stipulando alteri acquirant: & quid juris hodie, 149. a, t. 2.
- Novatio quid, quæ in ea necessaria, 259. a, *ibi.*
- Novationis effectus, *ibid.* b. Quot modis novatio fiat, *ibid.* Novatio, quæ fit per litis contestationem, & quid differat à voluntaria, *ibid.* Novatio quando fieri intelligatur, si ab eodem debitore quis stipuletur, 260. a, *ibid.* Quid circa novationem novo jure inductum: ubi multa notabilia, 261. a, *ibid.*
- Noxales actiones an rectè inter arbitrarias numerentur, 382. a, t. 2.
- Noxa, noxia: noxæ dedere, 404. a, *ibid.*
- Nummi mutuo accepti etiam in alia forma & materia, reddi possunt, 100. b, *ibid.* Aucto aut diminuto nummorum valore, eos reddi oportere ea æstimatione, quæ est, cum solvuntur, *ibid.*
- Nummos rectè numerari inter res corporales, 248. a, t. 1.
- Nuptiæ comprivignorum licitæ, 76. b, *ibid.*
- Nuptiæ fratrum & sororum interdictæ, etiam jure divino, & moraliter, 69. a, *ibid.*
- Nuptiæ quatenus prohibitiæ in linea transversa inæquali: & an huic prohibitioni consentanea lex divina, 71. a, *ibid.* Nuptiæ consobrinarum civili & divino jure licitæ: secus jure Canonico, 72. a, *ibid.* Nuptiarum prohibitio inter affines lineæ rectæ, 73. b, *ibid.* lineæ transversæ, 74. a. *ibid.* inter affines transversæ lineæ interdicta Levit. 18. an moralia. *ibid.*
- Nuptiarum perfectio, nihil præter legitimum consensum desiderat, 58. b, *ibid.*
- O
- Obligatio naturalis nudo consensu tollitur, 262. a, t. 2.
- Obligationes, quæ re contrahi dicuntur, 97. a, *ibid.*
- Obligationum summa divisio, 89. b, *ibid.* Obligatio naturalis, *ibid.* Obligationes naturales non omnes eundem effectum jure civili habere, & quæ qualem habeant, 90. a, *ibidem.* Obligatio mere civilis, *ibid.* b. Obligatio mixta, *ibid.*
- Officium jus dicenris aliud, quàm officium judicis: & in quibus utrumque consistat, 456. b, t. 2.
- Oleum, *vide* frumentum.
- Opere servorum vix est, ut servitutibus personalibus annumerentur, 266. a, t. 1.
- Optionis & electionis legatum idem esse, 572. a, t. 1. differre à legato generis & alternativo, *ibid.*
- Optionis legatum habuisse olim conditionem coherentem personæ legatarii, *ibid.* b.
- Orcini liberti, & numquid juris in eos familia, 624. a, *ibid.*
- Orficiano Senatusconsulto filius & filia ad matris successionem vocantur, non item nepos & neptis ad successionem aviæ, 40. a, t. 2. quod postea mutatum, *ibid.* Ex eodem ad matris successionem admittuntur & spurii: Quid moribus hic receptum, 41. b, *ibid.*
- Ordinis beneficium quale sit, & quid quibus tribuat, 173. b, *ibid.* non pertinet ad fidejussores judiciales, 174. b, *ibid.*
- P
- Paçta hodie etiam actionem parere juxta scientia juris Canonici, 97. a, t. 2.
- Paçtum de quota litis jure improbatum, 239. a, *ibid.*
- Paçtum nudum quid, & cur ex eo jure civili non detur actio, 94. b, *ibid.* Paçta legitima & in continenti adjecta, *ibid.* Ex continenti adjecta an insint ex parte actoris in contractibus stricti juris, 95. a, *ibid.*

- Pœna constituta in eos, qui plus quovis modo
 petunt, 388. b, *ibid.*
 Pœna nomine legare quid sit, 589. b. t. 1. Cur
 tale legatum veteribus improbatum, *ibid.* a.
 Cur probatum Justiniano, *ibid.* a.
 Pœna stipulatione incertitudini obligationis
 occurri, 131. a, t. 2. An per subjectam pœ-
 nalem stipulationem præcedens obligatio
 novetur, *ibid.*
 Pœnalem stipulationem valere, quamvis inu-
 tili subjecta sit, 165. b, *ibid.* Pœnam com-
 mitti etiam ei, cujus nihil interest, *ibid.* Pœ-
 na debetur, quantacumque promissa, 166.
 a, *ibid.* Quoties stipulantis interest alteri da-
 re, stipulatio alteri facta valet, *ibid.* b.
 Pœnam ancillæ cur placeat in fructu non esse,
 228. a, t. 1.
 Parentibus quo jure alimenta debeantur, 15.
 a, *ibid.*
 Pater quo jure olim, ut pater, successerit fi-
 lio, 22. a, t. 2.
 Patris potestas quo sensu proprium civium Ro-
 manorum, 62. a, t. 1. qualis ea olim, pos-
 tea, & hodie, *ibid.* b.
 Patricii genere semper à plebejicis distincti,
 non ordine, 22. b, *ibid.*
 Patricii qui olim, qui postea dicti, 96. b, *ibid.*
 Patris jura quibus modis apud nos solvantur,
 101. a, *ibid.*
 Patroni & parentis manumissoris comparatio,
 59. b, *ibid.*
 Patroni, parentes, &c. sine venia in jus voca-
 ri non possunt: item hujus juris ratio, 354.
 a, t. 2. & circa id mores hodierni, *ibid.* b.
 Patromos lex 12. tabb. non alio jure censuit,
 quàm agnatorum, 62. a, t. 1.
 Patronum ab adoptivis excludi cur magis ini-
 quum visum, quàm patrem, fratrem, &c.
ibid.
 Patrones & columbæ omnes generis fieri, 186.
 a, t. 1. De peculio quando actio in patrem
 non datur, 309. a, t. 2.
 Peculio legato, quod vivo testatore accedit,
 aut decedit, cujus lucro vel damno fit, 564.
 b, *ibid.* Quid si post mortem testatoris, *ibid.*
 Peculio pagano adventitio cum castrensi com-
 munita, 392. b, t. 1.
 Peculium filiosam. quid sit: quot ejus species:
 & quid singulæ, 336. a, *ibid.* Adventitii pec-
 ulii proprietas primum quibusdam in bo-
 nis, postremo generaliter filiosam. conces-
 sa, usufructu patri relicto, *ibid.* b. Quibus
 casibus plena hic proprietas filio acquiratur:
 & quid circa hæc moribus nostris & Gallo-
 rum, 337. a, *ibid.*
 Pœnæ appellatione res omnes continentur,
 250. a, t. 1.
- Pecuniæ signatæ usus perantiquus, 195. b, t. 2.
 Permutationis incommoda, *ibid.*
 Periculum & commodum rei venditæ ad quem
 pertinent emptione perfecta, 198. a, *ibid.*
 Quid juris apud nos ex constitutione Caroli
 V. 200. a, *ibid.*
 Petitoris in actione rescissoria intentio, 337.
 a, t. 2.
 Picturæ cur tabulam cedere placeat, 216. b,
 t. 1. Domino tabulæ adversus pictorem quo-
 modo succurratur, 217. a, *ibid.* In concursu
 adversus tertium possessorem uter præferen-
 dus, *ibid.* b.
 Pignoratitia actio quando nascatur, 113. a, t.
 2. quid differat ab hypothecaria, *ibidem:* ad
 quid creditor pignoratitius teneatur, *ibid.*
 Pignora in vicem satisfactionis quando admitt-
 tantur, 143. a, t. 1.
 Pignoris varia significata, 112. a, t. 2.
 Pignus contrahi etiam sola conventionione, *ibid.*
 Pignoris vendendi formam à Justiniano præ-
 scriptam hodie non observari, 328. a, t. 1.
 etiam cum convenit; ut pignus distrahere
 liceat, unum saltem denuntiationem requiri,
 327. b, *ibid.* Et quid juris si solutio sua
 die non facta, *ibid.*
 Pignus inter, & hypothecam, nihil interesse,
 quantum ad actionem hypothecariam, 346.
 a, t. 2. Inter pignus & hypothecam quid
 propriè intersit secundum usum juris, *ibid.* b.
 Pignus persequenti creditori quarum rerum
 probatio incumbat. 344. a, *ibid.*
 Piscandi jus in flumine quo sensu dicatur com-
 mune, 172. a, t. 1.
 Pisces in alieno stagno capti cujus sint, 182.
 b, *ibidem.*
 Portus, *vide* Flumina.
 Posthumi alieni servus cur rectè institui hæres
 potuerit, ipse non potuerit, 423. a, t. 1.
 Posthumi qui propriè dicantur: & qui impro-
 priè seu quasi posthumi, 407. a, *ibid.* Qui ex
 his agnascendo, qui succedendo testamentum
 rumpant, *ibid.* b. Cur nepti quasi posthumæ
 plus tributum olim, quàm filiæ, 408. a, *ibi.*
 Jus antiquum circa institutionem & exhære-
 dationem posthumorum, *ibid.* b. Quid Gal-
 lus circa nepotis posthumi institutionem in-
 troduxerit, 409. a, *ibid.* Quid lex Velleja,
ibidem.
 Posthumi similes incertis personis, 577. a, *ibid.*
 Posthumi sui & alieni, *ibid.* b.
 Posthumus alienus quo sensu dicatur olim hæ-
 res institui potuisse, 578. a, *ibid.*
 Posthumorum appellatione venire omnes libe-
 ros nascituros, 110. a, *ibid.*
 Postliminio reversus quando quis intelligatur,

97. a, *ibid.* Quæ res postliminio recipiantur, & quid juris hodie, *ibid.* Origo vocis postliminii, *ibid.* b.
- Possidere quid sit in argumento ufucapionis, 180. a, t. 1. Possessionem legitimi temporis ad ufucapionem definiti continuam requiri, *ibid.* Possessionis interruptio, ejusque effectus, *ibid.* Etiam alienæ possessionis accessio- ne uti licere ad implendam ufucapionem, 191. b, *ibid.* Possessionem justam defuncti prodesse hæredi etiam scienti rem alienam esse injustam, nocere etiam ignorant, *ibid.*
- Possessionis accessione auctoris sui quando suc- cessor particularis utatur, 192. a, *ibid.*
- Possessio cur per extraneam personam acquiri possit, jus aliquid non possit, 344. b, *ibid.* Per consequentiam adeptæ possessionis etiam dominium acquiri, 345. a, *ibid.* vel condi- tionem ufucapiendi, sed demum postquam scientia intervenit, *ibid.*
- Possessio rerum hæreditariarum nec suis hære- dibus continuatur, 6. a, t. 2.
- Possidere quid propriè sit, 442. a, *ibid.* Vetas controversia circa retentionem & amissio- nem possessionis, quæ à Justiniano sublata, 443. a, *ibid.* Etiam solo animo possessionem retineri, *ibid.* Ad acquirendam possessionem & animo opus esse, & simul aliquo actu corporali, 444. a, *ibid.* Quibus modis possessio amittatur, *ibid.* a.
- Possidere pro hærede prove possessore quis dic- atur in interdicto, quorum bonorum, & alia nonnulla scitu digna, 438. b, *ibid.*
- Possessor bonæ fidei. qui in alieno ædificavit, qua ratione pretium materiæ & impensas conle- quatur, 211. a, t. 1. quid juris in malæ fidei possessore, 212. a, *ibid.*
- Possessor bonæ fidei fructus perceptos suos facit, 223. a, *ibid.* consumptos lucratur, ex- tantes omnes restituit, *ibid.* b. Praxis, 224. a, *ibid.* Ratio hujus juris, 221. a, *ibid.*
- Possessor bonæ fidei quis sit, 220. b, *ibid.* quid si postea cognoverit rem alienam esse, *ibid.*
- Possessor bonæ fidei an domino servum vindicanti restituere debeat, quod ex operis servi paratum extat, 342. b, *ibid.*
- Possessori cum petitorio cumulatio, 441. a, t. 2. Qui possessores quos fructus restituere de- beant, 460. a, *ibid.* Non possidenti nullam eo nomine actionem dari, 211. a, t. 1.
- Possessor malæ fidei nullos fructus percipiendo suos facit, aut consumendo lucratur, 224. b, t. 1.
- Possessores prædiorum provincialium quale jus olim habuerint, 238. a, *ibid.*
- Potestatis vocabulum in magistratu, 149. b, *ibid.*
- Prædia eorumque jura cum effectu juris con- derata nunquam loco distinguuntur, 256. a, *ibidem.*
- Præjudicialis actio quid, quotuplex, & unde sic appellatur, 356. b, t. 2. Cur actionibus in rem annumeretur, 357. a, *ibid.*
- Prælegatum dotis jure antiquo semper plus habuit, quàm dotis obligatio, 557. b, t. 1. ac idem adhuc jure novo,
- Præscriptio non currit adversus agere non vo- lentem, 339. a, t. 1.
- Præscriptio morator. & aliæ dilatoriæ, 26. a, t. 1.
- Præscriptio quadriennii fiscalis, nec olim cog- nita, nec canonibus aut moribus præcep- ta, 303. a, 308. b, *ibid.*
- Præsumptio duplex pro instrumento, 163. b, t. 1.
- Præterita filia & nepotibus in potestate exister- tibus, quid olim juris, 402. a, t. 1. quæ præteritis posthumis, 405. a, *ibid.* quid præ- teritis emancipatis, 413. b, *ibid.* quid præ- teritis adoptatis, 414. b, *ibid.* quid novi- ca hæc introduxerit Justinianus, 414. b, *ibid.*
- Præteritis à patre liberis, an legata benefi- ciorum novæ legis conserventur, 492. a, t. 1.
- Præterito filio, qui in potestate est, testamen- tum jure civili nullum esse: unde quantum conlectaria, 401. b, *ibid.* An tale testamen- tum profrus inutile etiam jure prætorio, 403. a, *ibid.*
- Prætextatus sermo, 298. b, t. 1.
- Prætor circa successiones ab intestato quomodo jus vetus emendarit, 69. b, t. 1.
- Prætor hæred. facere cur non possit, 70. b, t. 1.
- Prætori unde, & qualis condendi juris potestas, 27. a, t. 1.
- Processus judiciarii partes, 453. b, t. 1.
- Princeps quatenus de bonis subditorum dispo- nere potest, 57. b, t. 1.
- Principes an & quatenus legibus soluti, 41. a, *ibidem.*
- Privilegiorum usus raris in statu Democratico, 26. a, t. 1.
- Probatio negativæ, arctatæ loco & tempo- re, 161. a, t. 2.
- Procurator, & officium ac potestas, maxime hodie, &c. 410. a, t. 1.
- Procuratorem, de cujus mandato constat, cavere de rato, 412. b, t. 1.
- Procuratorum distinctio vulgata, in simplicibus & cum libera, latè improbat, 240. b, t. 1.
- Prodigus, qui factio ipso talis, an is demum cui simul interdita rerum administratio, 41. b, *ibid.* non potest testamentum facere, 41. b, *ibidem.*
- Promittens metu, licet coactus, obligatur, 423. b, t. 1.

Profanum quid, & unde dictum, 176. b, t. 1.
 Provincialium qui vectigales, qui stipendiarii,
 239. a, *ibid.*
 Puberatis in masculis ex annis etiam olim æstima-
 tio, 131. b, t. 1.
 Puberum minorum 25. annis obligatio, 159.
 a, t. 2.
 Publicianæ actionis introducendæ causa, 336.
 a, *ibid.*
 Cur ut competat Publiciana, necesse sit rem
 traditam esse: & an aliquando competat re
 nondum tradita, 335. b, *ibid.* An & de re-
 bus incorporalibus: ubi & de bona fide, &c.
 336. b, *ibid.* An etiam vero domino detur,
 & an cum rei vendicatione cumulari queat,
ibid.
 Cur requiratur, ut possessio amissa sit, & amissa
 casu, *ibid.* b. Quæ sit & qualis in hac ac-
 tione petitoris intentio, 337. a, *ibid.* Ad-
 versus quem detur: quid ei obstat: tum quis
 ejus exitus, *ibid.*
 Pupillariter substituere pater non potest, multo
 minus mater, liberis emancipatis, 451. a,
 t. 1. nec nepoti in potestate constituto, quem
 pater antecedit, *ibid.* An ut valeat substitutio
 pupillaris, sufficiat liberos in potestate
 esse tempore mortis, *ibid.* Vulgari casu ex-
 presso etiam pupillarem contineri, *ibid.* b.
 An & ex converso, *ibid.*
 Pupillo, in quem solutio collata rectè solvi,
 332. a, t. 1. Debitorem, pupillo sine tuto-
 ris auctoritate solventem, non liberari, licet
 dominium transferat, *ibid.*
 Pupillus, aut minor, non restituitur beneficio
 ætatis adversus solutionem factam secundum
 constitut. Justin. 333. a, *ibid.* Quid si num-
 mos ita solutos salvos habeat, *ibid.* Si pecu-
 nia, quam pupillus sine tutoris auctoritate
 credidit, perierit, utrius futura sit jactura,
 334. a, *ibid.*

Q

Quarta D. Pii totorum bonorum, an por-
 tionis ab intestato debet quarta pars
 sit, & num etiam hæc aucta, 88. b, t. 1.
 Querela cur etiam parentibus detur, & quibus,
 quando, 494. b, *ibid.* Quod statim post libe-
 ros ad querelam admittantur parentes, con-
 tra rationem juris videri, *ibid.* b. An jure
 novissimo fratres cum parentibus ad quere-
 lam admittendi, 495. a, *ibid.* An fratres ute-
 rini cum consanguineis debeant concurrere,
ibid. b.
 Querela inofficiosi testamenti quando liberis
 exhereditatis aut præteritis necessaria, 488.
 a, *ibid.* quando posthumis, 497. b, *ibid.*
 Index I.

Querela inofficiosi utrum sit actio, five peti-
 tio; an remedium aliquod ab actione sepa-
 ratum, 491. a, *ibid.*
 Querela non datur iis, qui alio jure venire pos-
 sunt, 497. a, *ibid.* Parenti manumissori cur
 detur, cum contra tabulas petere possit, *ibid.*
 Querelæ inofficiosi cur colore dementiæ ve-
 teres prætexerint, & num idem adhuc ho-
 die, 493. a, *ibid.*
 Querelæ inofficiosi renuntiare videri, qui judi-
 cium defuncti agnoscit: & in universonum de
 effectis agnitionis & oppugnationis judicii
 defuncti, cum collatione juris veteris & no-
 vi, 502. a, *ibid.*
 Quasi contractus quid sit, 241. a, t. 2. Obliga-
 tionem ex quasi contractu non esse ex tacita
 conventionione, 240. a. Tacitum cum ficto,
 expressum cum verò perperam confundi, 239.
 b, *ibid.*
 Quasi ex contractu hæres legatariis propriè
 obligatur, non creditoribus hæreditariis, 244.
 a, t. 2.
 Quasi maleficium, quid, 306. a, *ibid.*

R

Rapinæ pœna, 284. b, *ibid.* Pœna rapinæ,
 quæ privatis applicatur, &c. exolevit,
 285. b, *ibid.*
 Recipere, quid, 347. b, *ibid.* Actionis recepti-
 tiæ & constitutoris discrimen, *ibid.*
 Regula: Quod semel utiliter constitutum est, du-
 rat, licet ille casus extiterit, unde incipere non
 potuit, quando locum habet, & quando con-
 traria, 397. a, t. 1.
 Regulæ: Neminem posse rogari, ut plus restituat
 quam ipse cepit, declaratio, 622. b, *ibid.*
 Reipub. causa qui abesse dicantur; & quæ ho-
 rum peculiaris, 149. b, *ibid.*
 Religiosus locus ut fiat, quæ necessaria, 177.
 a, *ibid.*
 Remedium l. ult. Cod. de edict. D. Hadriani tol-
 lendo, 439. a, t. 2.
 Reorum duorum debendi, & promittendi, &c.
 132. b, *ibid.*
 Rerum communium usus omnibus competit,
 169. b, t. 1. quatenus harum rerum quid oc-
 cupari, quod effecta possit, 170. b, *ibidem*:
 quatenus differant ab his, quæ nullius sunt
 communi usui non attributa, *ibid.* a.
 Rerum immobilium translatio quid jure Bata-
 vorum desideret, 240. a, *ibid.*
 Res omnes aut in bonis nostris sunt, aut extra
 bona, tertium genus non datur, 168. a, *ibid.*
 Res sacræ, & persona consecrantis, 175. b.
ibidem.

- Rescindentis & rescissorii iudicii commentum, 339. a, t. 2.
- Rescripta contra jus elicitā, & preces sub & obreptitiā, 26. a, t. 1.
- Restitutio adversus eum, qui absens usufructum in civitate manentis, ubi & alia, 338. b, t. 1. adversus eum qui præsens rem absentis usufructum, 340. a, *ibid.* Restitutio adversus usufructum a detur ex sola causa ignorante, *ibid.* Restitutio & rescissio ex edito, quæ in fraud. cred. 342. b, t. 2.
- Retentio rei dotalis quibus ex causis marito olim concessa, & quid postea hic novi, 392. a, *ibid.*
- Retentio extra causam dotis, *ibid.*
- Reus quid & unde dictus, 132. a, t. 2. Duo rei stipulandi, *ibid.* Duo rei promittendi, 132. a. Duo rei debendi non aliter nunc fiunt, quàm si id specialiter actum, *ibid.* Jure novissimo iis competere beneficium divisionis, non tamen in foro mercatorum, 134. a, *ibid.* Solutione, aliove modo, qui vice solutionis sit, promissore ab uno è reis credendi liberato, totam tolli obligationem, *ibid.* b. Uno è duobus reis promittendi solvente, &c. omnes liberari, *ibid.*
- Ripa quid sit. 173. a, t. 1.
- Ripa non sequuntur conditionem fluminis, ut littora maris, *ibid.* b.
- Roma olim commune forum, 515. a, t. 2.

S

- Sabiniano Senatusconsulto quid cautum, 17. b, *ibid.*
- Sacra privata, 176. a, t. 1.
- Sancti appellatio quàm latè pateat, 178. b, *ibid.* Inter sancta an rectè portæ numerentur, 179. a, *ibid.*
- Satisfactio tutorum apud nos qualis, & nonnulla alia, 143. b, *ibid.*
- Satisfactionum modus & usus hodiernus, 416. a, t. 2.
- Satisfacere & solvere, item fidejuberere & expromittere quomodo differant, 239. b, t. 1.
- Scriptura non pertinet ad essentiam legis, 20. a, *ibid.*
- Senatusconsulti Maced. scopus, 402. b, t. 2.
- Senatusconsulto Trebelliano quæ incommoda causam dederint, 607. a, t. 1. Quæ Senatusconsulto Pegasiano, 608. b, *ibid.* Hoc Senatusconsulto vim legis Falcidie productam ad fideicommissa hæreditatis, 608. b, *ibid.* Discrimen legis & Senatusconsulti circa res, quæ imputantur, *ibid.* Hæres qui ultro totum, quod rogatus est, restituit, an solus onera subeat ex Pegasiano, 610. b, t. 1. Caput Senatusconsulti de cogendo nollentem adire, 611. b, *ibid.*
- Senatus juris condendi potestatem quando, & unde acceperit, 23. a, t. 1.
- Senatusconsulto Tertilliano matri ter aut quater enixæ liberorum delata legitima hæreditas, 38. a, t. 2. Qui matri prælati ex eo Senatusconsulto, *ibid.* Jus novum circa matris legitimam successorem liberorum vulgo quæstorum, *ibid.*
- Sententia sine certa quantitate prolata cur non valeat, 384. a, *ibid.*
- Sententiæ certitudo unde metienda, *ibid.* etiam in petitione incerta certam debere ferri sententiam, *ibid.* b. Quibus casibus certa sententia ferri nequeat, *ibid.* b.
- Sententiæ nullius momenti quæ, licet injustæ, valeant, & quid circa hæc in Belgio, 456. b, t. 2.
- Sepulchra privata antiquorum, & hodierna, 177. a, t. 1.
- Servi quomodo à dominis tractandi, 56. b, *ibid.*
- Servi pœnæ qui, 95. a, *ibid.*
- Servitus pœnæ sublata, *ibid.*
- Servi in his regionibus nulli, 39. a, *ibid.*
- Servi cur nobis etiam ignorantibus & invicem acquirant, 339. a, t. 1. Cur hinc excipiatur hæreditas, 339. b, *ibid.* An possessio per servum domino ignoranti acquiratur ex quocumque causa, 340. a, *ibid.*
- Servitus quo sensu dicatur contra naturam esse, 37. a, *ibid.* Voluntaria in servitutem datio, 40. a, t. 1.
- Servitus prædii quid sit, quid ea requiratur, 251. b, *ibid.*
- Servitutes prædiorum omnes perpetuam causam habere debent, *ibid.*
- Servitutes altius non tollendi, luminum, & non luminibus officiatas, an differant, 260. b, *ibid.* Aquæ haustus, pecoris ad aquam oppellus, an inter servitutes prædiorum rectè numerentur, 262. a, *ibid.*
- Servitus communi prædio ab uno neque constitui neque acquiri potest, 263. b, *ibid.* Ad constituendam servitutem non sufficit sola pactio, 264. a, *ibid.* Ultima voluntate constituitur ipso jure, *ibid.* Per usum ac possessionem nostram quomodo capiatur, *ibid.* b. quibus modis amittatur, 266. a, *ibid.*
- Servitutes stillicidiorum & fluminum, 268. b, *ibid.* Jus altius tollendi sitne servitus, 269. b, *ibidem.*
- Servitutes tigni immittendi & oneris ferendi sunt distinctæ, item projiciendi & protegendi, 257. b, *ibid.*

- Servitutum personalium species, 273. a.
 Servo proprio hærede instituto, quo circa ac-
 quirendam hæreditatem effectus, 421. b, *ibid.*
 Quid circa idem instituto servo alieno, *ibid.*
 Servo hæredis cur purè inutiliter legetur, 585.
 a, *ibid.* Cur domino hæredis utiliter, *ibid.* b.
 Servo alieno qui paterfamilias credebatur, in-
 stituito, hæreditas ex æquo dividitur inter
 substitutum servi & dominum, 448. b, *ibid.*
 Servus fructuarius cui acquirat, si dicat se do-
 mino proprietatis accipere ex re fructuarii,
 341. a, *ibid.*
 Servus fructuarius contemplatione fructuarii
 hæres institutus, jussu fructuarii hæreditatem
 adire debet, 341. b, t. 1.
 Servus proprius simpliciter tutor datus directo
 liber fit, 107. b, *ibid.*
 Sætherius & sestertium, an idem valeant, 63.
 b, t. 2.
 Societas quid, quarum rerum, quando & quo-
 modo, 215. a, *ibid.* Species societatis sub-
 jectis distinctæ, 217. a, *ibid.* Universorum
 bonorum societas, & ejus effecta, *ibid.* Inter
 conjuges moribus Belgi, *ibid.* Quæ bona
 communicentur, si societas simpliciter coita
 sit, *ibid.* b. Si de partibus societatis nihil
 convenerit, partes in lucro & damno æqua-
 les esse, 218. b, *ibid.* Si partes expressæ, hæ-
 servandæ, qualiscumque collatio sit, *ibidem.*
 Notabilia quædam circa casum, quo ab uno
 pecunia, ab altero opera confertur, 220. a,
ibid. Quid si convenerit, ut unus lucri sit
 particeps, damni immunis, *ibid.* b. Si in una
 tantum causa, puta in lucro, pars expressa,
 in altera eadem servari debet, 221. a, *ibid.*
 Societas unius è sociis renuntiatione solvi-
 tur, *ibid.* b. Quibus ex factis renuntiatio ta-
 citè arguitur, 222. a, *ibid.* Malitiosa renun-
 tiatio quatenus cui noceat, *ibid.* Solvi socie-
 tatem etiam morte unius è pluribus & quo-
 id pertineat, *ibid.* b. Ad quem gradum di-
 ligentiæ culpa in judicio societatis exigatur,
 225. b, *ibid.*
 Solemnitates quatenus quibus in testamentis
 paganorum remissæ, 361. a, t. 1. quatenus
 jure Canonum & multorum moribus, *ibid.* b.
 Solutio quid propriè, 251. b, *ibid.* Aliud pro
 alio invito creditori solvi non posse, 252.
 a, *ibid.* Exceptiones hujus regulæ, *ibid.* Ad
 justam solutionem requiri, ut solvatur simul
 & semel totum, quod debetur, *ibid.* Licere
 unicuique pro debitore solvere etiam igno-
 rante & invito, 253. b, *ibid.* Quid creditor
 solutionem ab alio oblatam recuset accipe-
 re, & quid si alius pro emphyteuta canonicis
 solutionem offerat, 254. a, *ibid.* Fidejussore
 pro reo simpliciter solvente, utrum ipso ju-
 reus liberetur, an per exceptionem, *ibid.* b.
 Sortis judicium apud veteres frequens, 574.
 a, t. 1.
 Species, vide Genus.
 Species nova non acquiritur facienti, nisi eam
 fecerit suo nomine & bona fide, 199. a, *ibid.*
 Specificatio pertinet ad modos acquirendi per
 occupationem, 189. b, *ibid.* Circa specifica-
 tionem Proculi & Sabini dissensus, 199. b,
ibid. Media sententia qua ratione nitatur, *ibi.*
 Sponsalia, eorum genera & effectus, 61. a, *ibid.*
 Sponsores, vades, prædes, 170. a, t. 2.
 Spurii an pro turpibus personis habendi, 495.
 b, t. 1.
 Status controversiam quis pati dicatur, 152.
 b, t. 1.
 Statuta qui qua conditione condere possunt,
 16. b, t. 2. *ibid.*
 Stipendium & tributum an differant, 148. *ibid.*
 Stipulatio quid fit, 114. b, t. 2. Stipulationum
 usus quàm varius, 115. a, *ibid.*
 Stipulatio non habet certam & determinatam
 naturam, *ibid.* b. Stipulationis vera origina-
 tio, 117. a, *ibid.* Ad substantiam stipulatio-
 nis quæ adhuc requiratur, *ibid.* b. Moribus
 hodiernis stipulationum & pactorum jura fe-
 re confundi, 118. a, *ibid.* Ex pura stipula-
 tione statim agi potest, 619. a, *ibid.*
 Stipulatio non valet, in quam res deducta est,
 quæ non est, nec unquam fuit. Ubi de hip-
 pocentauris, 143. a, *ibid.* Quid si deducta
 res, quæ esse desit, *ibid.* Quid si, quæ non
 sit in commercio, 144. a, *ibid.* Quid si sti-
 pulator sciat non esse in commercio, *ibid.* b.
 Quid si ille ignoret, promissor sciat, 145.
 a, *ibid.* Quando stipulatio utilis earum rerum,
 quæ secundum quid extra commercium,
ibid. De stipulatione rei suæ, *ibid.* b. Stipu-
 latio extinguitur in casum deducta, unde in-
 cipere non potuit, 146. a, *ibid.* An ex con-
 trario iterum restituatur, *ibid.* Res commer-
 cio exempta, nec sub conditione in stipula-
 tum rectè deducitur, *ibid.*
 Stipulatio in alium collata, quid tribuat sti-
 pulatori, 149. b, *ibid.* Quid adjecto solutio-
 nis causa, 150. a, *ibid.* Quid permittat pro-
 missori, *ibid.* Quid si adjectus statum muta-
 verit, *ibid.* b. Quid juris, si quis conjunctim
 sibi & alteri stipuletur, 155. a, *ibid.*
 Stipulatio post mortem stipulatoris aut pro-
 missoris aut in ante diem mortis concepta
 cur olim inutilis, 162. a, *ibid.* Qua ratione
 jus vetus mutatum, *ibid.* Stipulatio præpos-
 tera, *ibid.* b. post mortem alterius concep-
 ta, aut in tempus mortis eorum, 163. a, *ibid.*
 Q99 2

- Quid interfit, utrum plures res conjunctim an disjunctim in stipulationem deductæ, 264. b, *ibid.*
- Stipulationes, & obligationes ad hoc comparatæ ut unusquisque requirat sibi: qui alii stipulatur, nihil agit, 148. b, *ibid.* 165. a, *ibid.* Quæ hic cautiones adhibendæ, 148. b, *ibid.* Quibus in causis admissum, ut alteri ex conventionem alterius utilis actio detur, 149. b, *ibid.*
- Stipulationes emptæ & venditæ hæreditatis, 611. b, t. 1. partis & pro parte, 609. b, *ibid.* Cur hæ stipulationes captiosæ, 613. a, *ibidem.*
- Stipulationes rem pupilli salvam fore, rem ratam haberi, & duplæ, an rectè dicantur communes, 141. a, t. 2.
- Stipulationum judicialium usus, 139. a, *ibid.* Exempla harum stipulationum, *ibid.*
- Stipulationes prætoriz unde cognoscantur, earum usus & exempla, *ibid.* b. Quibus in causis locus ædilitiis, *ibid.* Distinctio stipulationum judicialium & prætoriarum ad usum fori accommodata, 140. a, *ibid.*
- Subsidiaria actio quando pupillis detur adversus magistratus, 145. b, t. 1. qui magistratus ea actione teneantur, & an hodie adhuc in usu, 147. a, *ibid.*
- Substitutio vulgaris in suo hærede non operatur in casum impotentiz, sed voluntatis, 442. a, *ibid.*
- Substitutio pupillaris unde dicta, & quo aspectu substitutio, 449. a, *ibidem.*
- Substitutio pupillaris extinguitur anno quarto-decimo aut duodecimo completo, 469. b. *ibid.* Si longius tempus comprehensum, an substitutio valeat jure fideicommissi, *ibid.* An ad causam fideicommissi trahatur substitutio à pubertate incipiens, *ibid.* Apud Batavos substitutioni pupillari non est locus, & quid de exemplari, 471. b, *ibid.*
- Substitutio exemplaris quo consilio introducta, 457. Quid juris si uterque parens exemplariter substituat, 458. a, *ibid.* Substitutio exemplaris an ad mutuos quoque & surdos porrigenda, *ibid.* b. Etiam impuberibus, mente captis, qui in potestate sunt, rectè exemplariter substitui, 459. a, *ibid.* Si plures sint mente capti, liberi, vel fratres, posse vel unam ex his substitui, *ibid.* b. An & exheredatis exemplariter rectè substituat, 460. a, *ibid.* An substitutio exemplaris per resipiscentiam infirmata vires recipiat redeunte morbo, *ibid.*
- Substitutionis verbum quàm variè usurpetur, 439. a, *ibid.* Substitutionis divisio in direc-
- tam & fideicommissariam, *ibid.* Substitutionis nomine simpliciter posteo intelligi directam, & perfectam hujus definitio, *ibid.* b. Substitutionem in codicillis factam sustineri in vim fideicommissi, 441. a, *ibid.*
- Substitutionis pupillaris exheredato factæ formula, 463. a, *ibid.* Substitutio filii exheredati partem legari non posse, sicut nec ab ipso exheredato, *ibid.* b.
- Substitutionis pupillaris formula generali soli vocati intelliguntur, qui hæredes nominatim scripti, 468. a, *ibid.* Ex eadem formula soli veniunt, qui patri hæredes extiterunt, *ibid.* b. Alius ejusdem formulæ effectus, *ibid.*
- Substitutus substituto intelligitur etiam substitutus instituto, 445. a, *ibid.*
- Substitutus pupillo quando vi formulæ vulgaris admittatur, 454. a, *ibid.* Quando vi formulæ pupillaris, *ibid.* b.
- Substitutus pupillaris excludit hæredes omnes legitimos, etiam matrem, 455. a, *ibid.* etiam quoad legitimam, *ibid.* b. Idem in pupillari tacita, 476. a, *ibid.*
- Succedere in capita quid sit, quid in stirpes, 8. a, t. 2.
- Succedendi ab intestato ratio ex jure novissimo. Successio liberorum, 47. b, *ibid.* Successio parentum, 48. a, *ibid.* Successio collateralium, *ibid.* b.
- Succedendi ab intestato ratio apud Batavos, 51. a, *ibid.*
- Successioni id legitimis hæreditatibus cur olim non esset locus, 31. a, *ibid.* Cur Justinianus admiserit, *ibid.* b. Quid sit, quod dicitur, successionem non esse in suis hæredibus, & nam id mutatum, *ibid.*
- Successiones in stirpes usus initio tantum inter suos hæredes fuit: tum hujus successio-nis ratio, 8. a, *ibid.* Quatenus procedente tempore extensa, *ibid.* b. Cur in ea proximior ulteriorem non excludat, *ibid.* Ad successionem intestati qui descendentium lege 12. tabb. & à prætore vocantur, 19. a, *ibid.* Juris veteris derogatio qua ratione, & an sufficienter nitatur, *ibid.* b. Quatenus primum leg. C. Theod. de in l. ult. C. de suis, & leg. liber. juri veteri derogatum, & alia non trita, *ibid.* & seqq.
- Sui hæredes qui dicantur, 508. b, t. 1. ratio hujus nominis & quædam alia non passim obvia, 509. a, *ibid.* Altera horum hæredum qualitas, scilicet necessitas, & quid ea operetur, 510. b, *ibid.* Prætor jus fuitatis non sustulit dato beneficio abstinendi, sed necessitatem, 511. a, *ibid.*
- Surdi & muti pro hærede gerere possunt, 523.

- ibid.* Quid si hæreditas delata infanti aut furioso, *ibid.* b.
 Stultos & mutos natura in militiam legi non posse, 390. *ibid.*
 Spectum rectè postulari etiam apud eum, cui mandata iurisdicção, 160. b, *ibid.*
 Stos hæredes sub alia conditione institui non posse, quàm quæ sit in eorum potestate, 434. a, *ibid.*
 Stus hæres an quis existere possit, quo tempore inspiciendum, 9. b, t. 2.
 Stus hæres accepto vulgari substituto, ex necessario fit voluntarius, salva qualitate sui hæredis, 442. a, t. 1.
- T**
- Testamentum an annulo dumtaxat signare licuerit, an & alio instrumento, 363. b, *ibid.*
 Testamenti factio quoduplex, 364. b, *ibid.*
 Testamenta non notis, sed litteris scribenda, 375. a, *ibid.*
 Testamenti scripti, 358. b, *ibid.* mixti ex prætorio & civili forma, *ibid.* In testamento scripto non exigi, ut testis intelligat sermone testatoris, 359. a, *ibid.* Singularia in testamento cæci, 398. b, *ibid.*
 Testamenti factionem aut filiisam. non habuerint, 391. a, *ibid.* Cur ne patre quidem consentiente potuerint testari, & quid hic de codicillis & mortis causa donatione, 392. a, *ibid.* Circa hæc mores nostri, 395. b, *ibid.*
 Testamento patris non subsistente, & filii nullum esse, 466. a, *ibid.* ideo patrem prius sibi debere testamentum facere, 465. b, *ibid.*
 Testamento patris per querelam rescisso, pupillarem substitutionem condere, & cur non item bonorum possessione cont. tabul. 466. a, *ibid.* quid juris hic jure novissimo, *ibidem*, b.
 Testamento scripto cum nuncupativa communia, 377. a, *ibid.* discrepantia, 377. a, t. 1.
 Testamentum factum juxta statutum aut consuetudinem alicujus loci, an etiam vim habeat extra illum locum, 378. a, *ibid.*
 Testamentum unius in plures codices referri potest. An testamenta plurium in eodem unum, 376. a, *ibid.*
 Testamentum à pagano non ritè factum, si is postea militare cœpit, an id jure militiæ valeat sine nova voluntate in castris declarata, 386. b, *ibid.*
 Testamentum in procinctu, 353. b, *ibid.* Callatis comitiis, 352. b, *ibid.* per æs & libram, 354. a, *ibid.* Quando hæc in usu esse desierunt, 355. b, *ibid.*
- Testamenti prætorii forma, 358. b, *ibid.*
 Testamentum antea factum cur furor postea incidens, &c. non vitiet: capitis diminutio vitiet, 397. a, *ibid.*
 Testamentum ut consistat, quænam in persona testantis requirantur, 390. a, *ibid.*
 Testamentum apud hostes factum, jure postliminii non convalescere, 399. a, *ibid.* quid hîc juris hodie, 400. a, *ibid.*
 Testamentum in genere quid sit, 348. a, *ibid.* aliæ testamenti descriptiones examinatæ, *ibid.* allusiva & vera testamenti notatio, *ibid.* b. Genera testamentorum, *ibid.*, a.
 Testamenti factio siue juris gentium, an juris civilis, 349. b, *ibid.* Liberam testandi potestatem apud multos non esse, nec apud nos de feudis, 351. b, *ibid.*
 Testamentum ruptum nativitate posthumi præteriti, eo ante patrem mortuo, vires recipere, 480. a, *ibid.*
 Testamenti posterioris cancellatione restitui prius, cujus tabulæ integræ, *ibid.* b. Differentiæ circa restitutionem testamenti irriti facti maxima aut media capitis diminutione, & arrogatione, 481. a, *ibid.*
 Testamentum ritè factum nuda contraria voluntate non infirmari, quamvis coram septem testibus declarata, 482. a, t. 1. Quid juris sit causa adjecta, *Quia volo decedere intestatus*, *ibid.* b. Cur ne novi quidem testamenti incepto vim corrumpendi prioris habeat, 483. b, *ibid.* Temperamenta hujus doctrinæ, 484. b, *ibid.*
 Testamentum quot modis rumpatur, 473. a, *ibi.*
 Testamento delato, incisso, &c. utrum fisco deferatur hæreditas, an venientibus ab intestato, 474. a, *ibid.* An jura de incisione, inductione, &c. agentia pertineant etiam ad testamenta nuncupativa de quibus instrumentum conficitur, ut tunc moris est, *ibid.* b. Cur prius testamentum rumpatur per posterius, etiam tabulis integris manentibus, 475. a, *ibid.* etiam si non vocetur, *ibid.* Quid juris, si prius testamentum contineat clausulam derogantem, *ibid.* Quid si ex posteriore nemo hæres exiterit, *ibid.*
 Testamentum destitutum, 476. a, *ibid.*
 Testandi facultatem natura non habet, quem natura voce & auditu privavit, 390. a, t. 1. Quid de his, qui casu aut surdi facti, notata simul oscitantia compositorum, 484. b, t. 1. & quid hic jure communi, 390. a, *ibid.*
 Testandi forma in his regionibus, 377. b, *ibid.*
 Testandi facultatem capite damnati olim amittebant. An postea ab eo jure recessum, 390. a, *ibidem.*

Testandi jure militari privilegium etiam nostri temporis militibus competere, 389. b, *ibidem*.

Testato pro parte & intestato nemo decedere potest: & quam rationem id habeat, 426. b, *ibid.* Circa idem mores hodierni, 428. a, *ibidem*.

Testatoris voluntas declarata testamento minus solemnii an obliget in foro conscientiae, 360. a, *ibid.*

Testes ad testamentum adhiberi non possunt, muti, surdi, cœci, 365. a, *ibid.*

Testis in testamento esse non potest, qui est in potestate testatoris, & quid de filio emancipato, 368. a, *ibid.* An pater in testamento filii post missionem testantis de castrensi peculio rectè testis adhibeatur, 369. a, *ibid.*

Testes domestici cur reprobentur, & quid hic testimonium domesticum, 570. a, *ibid.*

Testis an rectè adhibeatur hæredis pater, in cuius potestate non est, aut filius hæredis emancipatus, 372. a, *ibid.*

Testibus in testamento militis scripto opus non esse, 382. b, *ibid.* Quot testes à milite per nuncupationem testante adhibendi, 383. a, *ibid.* An rogatio testium militi necessaria, *ibid.*

Testium conditio tempore testamenti spectanda, 366. a, *ibid.* Idem juris & in habilitate putativa, *ibid.* b. Quid si quis è testibus ante apertas tabulas moriatur, *ibid.*

Thesauri varia significata, 230. a, *ibid.* Inventus in loco proprio acquiritur inventori, *ibidem*, b. Quamvis locus sacer aut religiosus, 231. a, *ibid.* In alieno inventus, pro dimidia inventoris fit, pro altera dimidia conceditur domino, 233. a, *ibid.* Ratio hujus juris, *ibid.* b. Quid juris hodie, *ibid.* a.

Tigni appellatio quam latè pateat, 207. b, *ibid.*

Traditio vera & ficta, 234. b, *ibid.* Citra traditionem dominia jure gentium non transferri, *ibid.* An ad transferendum dominium requiratur vacuæ possessionis traditio, *ibidem*.

Traditione non transferri dominium, nisi justa causa præcesserit, saltem opinione tradentis, 236. b, *ibid.* Dissensio in casibus tradendi an & quando impediatur dominii translationem, *ibid.* b.

Triboniani collectiones minimè necessariorum, 17. a, t. 2.

Triboniani duplex error animadversus, 154. b, t. 1.

Triboniani testimonium de nudorum corporum inspectione suspectum, 131. b, *ibid.*

Tutela in abstracto considerata est juris gentium, in concreto juris civilis, 126. a, *ibid.*

Tutelæ affectatæ, 150. b, *ibid.*

Tutela legitima minima capitis deminutione non amplius tollitur, 112. b, *ibid.* Ejus usus apud nos usus: & quid moris cessante testamentaria, 113. a, *ibid.*

Tutelæ legitimæ species, 110. b, *ibid.* agnatorum, 112. b, *ibid.* patronorum, 118. b, *ibid.* parentum, 119. a, *ibid.* fiduciaria, 120. a, *ibid.*

Tutelæ definitio explicata, 102. a, *ibid.* speculæ, 104. a, *ibid.* Tutela an munus publicum, 148. b, *ibid.*

Tutelam moribus hodiernis pubertate non niri, 132. b, *ibid.*

Tutor an jure datus sit, quibus ex rebus testamentum, 105. a, *ibid.* Qui, quibus testamento tutores dare possunt, 106. a, *ibid.*

Tutoris à patre dati confirmatio quid differat à dato à matre vel extraneo, 105. a, *ibid.*

Tutores confirmati pro testamentariis habendi, *ibid.* b. Tutorum genera apud nos, 106. b, *ibid.*

Tutor à magistratu dari non potest minor ann. 108. b, *ibid.* Non potest dari ad certam rem, secus apud nos, 109. b, *ibid.*

Tutor præter dolum & culpam præstat, sed levem dumtaxat, 243. a, t. 2.

Tutor ob culpam latam remotus an fiat infamis, & quid moribus nostris, 164. a, t. 2.

Tutor interdum à magistratu datur impuberi ad adeundam hereditatem, 122. b, *ibid.* Ratio cogendi tutores ad tutelam suscipiendam, 123. b, *ibid.*

Tutores dati, qui excusari volunt, non debent appellare, 156. b, *ibid.*

Tutores quando & quoties apud nos rationem reddant, 126. b, *ibid.*

Tutoris gubernatio quibus in rebus consistat, 127. a, *ibid.* Quibus in rebus necessaria aut supervacua tutoris auctoritas, *ibid.* b. Auctoritatis interponendæ modus, 129. a, *ibid.*

Tutoris unius ex pluribus satisfactioni non obnoxii provocatione cæteros satisfactioni subijci: & quis ordo in gesta uni committendo, 144. b, *ibid.*

V

VEctigal navigantibus, qui jure imponantur, 171. b, t. 1.

Venditor an præcisè teneatur rem tradere, 187. a, t. 2.

Venditor levem dumtaxat, non etiam levissimam culpam præstat, nisi custodiam in se susceperit, 200. b, *ibid.* Quarum rerum venditio rectè fiat, 203. a, *ibid.* Quid jus uterque aut alteruter qualitatem rei nesciverit, *ibid.*

Venditor an præsumatur fidem emptoris secutus, *ibid.*

- res ex eo, quod simpliciter rem tradiderit,
 240. a, t. 1.
 aetatis quando, qua conditione & à quo
 concedatur, & cur citius foeminis, quam
 masculis: ubi & mox de moribus patriæ,
 135. a, *ibid.*
 veritas plus valet quàm opinio, interdum con-
 tra; & quando, 551. b, *ibid.*
 victor in expensas, &c. damnandus,
 450. a, t. 1.
 a quid sit, quid contineat, & quibus rebus
 differat ab actu, 255. a, *ibid.*
 indicare qui rem instituit, eum adhuc inter-
 dicto agere posse: & de iudicii petitori cum
 possessorio cumulatione, 441. a, t. 2.
 indicare quid, lis vindictarium, vindictæ, &
 illa, 361. a, *ibid.*
 frumento, *vide* Frumentum.
 solentia varia genera, 282. a, *ibid.*
 iurium actoris successori neque prodest, neque
 nocet, 307. a, *ibid.*
 iurium possessionis quomodo purgetur, 301.
ibid.
 pro prolium in Germania, 84. b, *ibid.*
 universitas non titulum acquirendi, sed rem
 qua acquiritur, significat, 346. a, *ibid.*
 modi acquirendi per universitatem, *ibid.* b.
 species acquisitionis per universitatem apud
 nos receptæ, 347. b, *ibid.*
 universitatis res quæ, & quantum in his juris
 singulis, 174. b, *ibid.*
 iurium etiam ex fructibus industrialibus su-
 mere potest: & qua conditione, 285. a, *ibid.*
 modus utendi, & quàm largè aliquando cum
 iurario agitur, *ibid.* b. Quarum partium fun-
 damentum possessio quodammodo penes usufru-
 arium, 16. a, *ibid.* Non potest utendam alii locare
 ut vendere, *ibidem.*
 iurium non prohibetur, dum ipse inhabitet,
 iurium ædium, quam non occupat, alteri
 locare, 288. a, *ibid.*
 usucapionis & præscriptionis vetus differentia,
292. a, *ibid.* Persona usufructuaria quæ ne-
 cessaria, & de bona fide, 293. b, *ibid.* De
 iusto titulo, 294. a, *ibid.* Cur prædia pro-
 vincialia usufructu non potuerint, *ibid.* b. Quæ
 res usufructu non recipiunt, *ibid.* Error
 falsæ causæ obstat usufructu, 303. b, *ibid.*
 Usucapionis tempora an apud nos observentur,
 296. a, *ibid.* Juris de usufructu constituti
 ratio, 295. a, *ibid.*
 Usus quid sit, quid uti, quæ onera usufructuarii, 283.
 a, *ibid.* Quid inter usum & usufructum in-
 terfit, tum in constituendo, tum in amit-
 tendo, *ibid.* b.
 Usus servorum, 288. b, *ibid.* Jumentorum, 289.
 a, *ibid.* Pecorum, *ibid.* b.
 Usufructus in rebus fungibilibus constitui non
 potest, 273. b, *ibid.* In hoc rerum numero
 non sunt vestimenta, *ibid.*
 Usufructus amittitur non utendo per modum
 constitutum, 279. a, *ibid.* Quanto tempore
 non utendo amittatur, *ibid.* b. An olim sicut
 adrogatione, ita & adoptione & emancipa-
 tione perierit, 278. a, *ibid.* Extraneo cessus
 ad proprietatem revertitur, 279. a, *ibid.* Cur
 mutatione rei extinguatur, 282. a, *ibid.* Quan-
 do res mutata aut non mutata intelligatur,
 281. b, *ibid.*
 Usufructus quibus modis constituatur, 271. b,
ibid. Testamento constitui ipso iure, inter
 vivos pactioibus, sed si sequatur traditio,
 272. a, *ibid.* Quid in definitione usufructus
 verbo juris significetur, 267. b, *ibid.* Quid
 si velint verba *Sublato corpore*, 271. a, *ibid.*
 Usufructum formalem semper esse in re alie-
 na: & quo sensu dicatur pars domini, 269.
 a, *ibid.*
 Usufructus definitione non contineri colonum,
 creditorem *ἀρτοχρηστῆρα*, 268. b, *ibid.* neque
 maritum, hæredem fiduciarium, emphyteu-
 tam, 269. b, *ibid.* Quid in definitione sibi
 velit *salva rerum substantia*, 270. a, *ibid.*

FINIS.

IN-

INDEX II.

RERUM ET VERBORUM

IN TEXTUM INSTITUTIONUM.

A

Absolutoria ut judicium, *lib. 4. t. 12. in fin.* de Accrescendi jure inter legitimos hæredes, *lib. 3. t. 4. §. ult.*

Actionis definitio, *lib. 4. t. 6. in pr.*

¶ Divisio prima in actiones reales & personales, §. 1. de Actione Confessoria & Negatoria, 2. Actionibus Prætoriiis realibus, 3. Actione Publiciana, 4. Rescissoria, 5. Pauliana, 6. Serviana & quasi Serviana seu Hypothecaria, 7. Actionibus Prætoriiis personalibus, 8. Constituta pecuniæ, 9. Peculii, 10. & 36. In factum ex jurejurando, 11. Pœnalibus, 12. Præjudiciorum, 13. Conditione suæ rei, 14. de Actionum nominibus, 15. ¶¶ Actionum Divisio secunda, §. 16. ac de Actionibus Persecutoriis rei, 17. Persecutoriis pœnæ, 18. Mixtis, id est tam in rem, quam in personam, 20. ¶¶ Divisio tertia, §. 21. ac quidem de Actionibus in Simplum, 22. Duplum, 23. Triplum, 24. Quadruplum, 25. ¶. Subdivisio Actionum in Duplum, §. 26. in Quadruplum, 27. ¶¶ Divisio quarta, ac quidem de Actionibus bonæ fidei, §. 28. Uxoriz rei actione, in actionem ex Stipulata transfusa, 29. Compensationem & Potestatis judicis, in judicio bonæ fidei, 30. & 39. ¶. De Actionibus Arbitrariis, §. 31. ¶¶ Quinta Divisio, ac de Actionibus ratione, Petitionis incertæ quantitatis, §. 32. Pluris Petitionis, 33. Petitionis minoris summæ, 34. Si aliud pro alio petatur, 35. ¶¶ Divisio sexta, ac quidem de Actione Peculii, §. 36. & seq. Item de Dote, §. 37. Item & adversus Parentem, Patronum, Socium, Donatorem, §. 38. de Actione Compensationum, §. 39. Cessionis bonorum, §. 40.

de Actione Edilitia concurrente cum actione pauperiei, *lib. 4. t. 9. §. 1.*

Ad exhibendum, *lib. 4. t. 17. §. 3.* Comuni dividendo, §. 5.

Actionis directæ, utilis & in factum jus ex lege Aquilia, *lib. 4. t. 3. §. ult.*

Actione Exercitoria & Institutoria, *lib. 4. t. 7. §. 2.* Tributoria, §. 3. & directa in patrem

& dominum, §. 7. itemque de prædicata actionum concursu, §. eod.

Familiz erciscundæ, *lib. 4. tit. 17. §. 4.*

Finium regundorum, §. 6.

Actio *Quod jussu* ut adversus dominum de ob servi negotium, *lib. 4. t. 7. §. 1.*

de Actionibus ad hæredes vel in hæredes tra-seuntibus, *lib. 4. t. 12. §. 1.*

Noxalibus, *lib. 1. t. 8. pass.*

Perpetuis & Temporalibus, *lib. 4. t. 12. §. 1.*

Realibus, *lib. 4. t. 17. §. 2.*

de Adjudicationis jure & Actione, *lib. 4. t. 11. §. ult.*

Adoptionis divisio, *lib. 1. t. 11. §. 1.* Adoptare qui possint filiumfam. vel non, §. 2.

Adoptantis & Adoptati ætate, 4. de Adoptione in locum nepotis, neptis, vel deinceps, 5. Adoptione filii alieni in locum nepotis vel nepotis in locum filii, 6. Adoptione locum nepotis, & de nepote in adoptione dando, 7. in Adoptionem qui dari possint, 8. Adoptare ut spadones possint, castri non possint, 9. Item nec Fœminæ, 10. Adoptivo servo, vel filio nominato adoptentur, *lib. 1. t. 11. §. 11.*

Adoptionis ratio in patria potestate, *lib. 1. t. 12. §. 8.*

in Adoptione si se dederit emancipatus, juris successionis ratione, *lib. 3. t. 1. §. 6.*

Adoptivorum agnatorum in succedendo ratio, *lib. 3. t. 2. §. 2.*

Adoptivorum filiorum & naturalium collatio, *lib. 3. t. 1. §. 11.*

Adoptivorum instituendorum vel exheredationum juris ratio, *lib. 2. t. 13. §. 4.*

Acquirere quibus personis, vel per quas personæ liceat, *lib. 2. t. 9.*

Acquirendi modi per donationem, *lib. 2. t. 9. §. 6.*

ut Adquisitio fiat per universitatem, *lib. 2. t. 9. §. 6.*

de Adquisitione per adrogationem, *lib. 1. t. 11. §. 11.*

de Adrogati liberis, *lib. 1. t. 11. §. 11.*

Adrogatione ut acquiratur, *lib. 3. t. 11. §. 11.*

de Adulteriis & eorum judicio, *lib. 4. t. 11. §. 11.*

Ædificium ut solo cedat, *lib. 2. t. 1. §. 29.*

de Adilicia actione, vid. in voce *Actione*.
 Ad illi Sententiæ legis capita, *lib. 1. t. 6. in pr. §. 1.*
 de Affinibus ratione nuptiarum, *lib. 1. t. 10. §. 6.*
 Agere per quos liceat, *lib. 4. t. 10. in pr.*
 Adgnati naturales qui, & eorum jus successio-
 nis, *lib. 3. t. 2. §. 1.*
 Adgnati qui, & quibus modis adgnatio vel cog-
 natio finitur, *lib. 1. t. 15. §. 1. & 3.*
 de Adgnationis gradibus, *lib. 3. t. 6. §. 8.*
 Ut non solum proximi, sed etiam remoti suc-
 cedant, *lib. 3. t. 2. §. 5.*
 de Adgnationis jure ut hæreditates seu succes-
 siones deferantur tam per masculos, quàm
 per foeminas, *lib. 3. t. 2. §. 3.*
 de Adgnatorum capite minorum successione,
lib. 3. t. 5. §. 1. aliorumque agnatorum &
cognatorum, ejusd. t. §. 5.
 de Agnatorum tutela ab intestato, *lib. 1. t. 15.*
§. 2. & t. 16. §. 6.

ad quos Agnatos tutela pertineat, *lib. 1. t. 16.*
§. 7.
 Alienare quibus liceat, vel non, *lib. 2. t. 8.*
 Alluvio fluminum vel maris, cujus juris, *lib.*
2. t. 1. §. 20.
 Aerei jus quale, *lib. 2. t. 1. §. 23.*
 de Ambitu, & de ejus judicio, *lib. 4. t. 18. §. 11.*
 animalium foetus cujus juris, *lib. 2. t. 1. §. 19.*
 animalium mansuæfactorum domini jus quale,
lib. 2. t. 1. §. 15. & 16.
 de Annona & de ejus judicio, *lib. 4. t. 18. §. 11.*
 annulorum usus in testamentis signandis, *lib. 2.*
t. 10. §. 5.
 apum domini jus quale, *lib. 2. t. 1. §. 14.*
 de Aquilia lege, *lib. 4. t. 3. vide & inf. in voce*
Legis Aquiliæ.
 Aquiliæ legis & Capitalis actionis concursus,
lib. 4. t. 3. §. 11.
 de Aquiliæ legis actionibus, vid. sup. *Actione*.
 Arbitrariis actionibus, *lib. 4. t. 6. §. 31.*
 arum usus, in princ. *proem.*
 Augusta domo res vendita, donatione aut
 alio modo alienata, an usucapi possit, *lib. 2.*
tit. 6. §. 9.

B

de Bella Imperatoris Justiniani, in *proem.* §. 1.
 Bona fide personis possessis ut obligatio
 acquiratur, *lib. 3. t. 24. §. 1.*
 Bonæ fidei actionibus, *lib. 4. t. 6. §. 28.*
 Bonorum cessione, *lib. 4. t. 6. §. ult.*
 bona vacantia an usucapi possint, *lib. 2. t. 6.*
§. 4.
 Bonorum possessione contra tabulas & un-
 de cognati, *lib. 3. t. 1. §. 12. & 13.*
 Bonorum possessionibus in genere, *lib. 3. t.*
10. Harum ratio & effectus, in pr. ejusd. tit.
 Species ordinariæ & Jus vetus, §. 1. Jus no-

vum, 2. Species extraordinariæ, 3. Petitio
 & tempus, 4. Jus accrescendi & successorium
 edictum, 5. Explicatio temporis, 6. & quo-
 modo peti debeant, *ejusd. tit. §. ult.*

C

Cædientia in mare vel flumine rheda curren-
 te cujus juris, *lib. 2. t. 1. §. 48.*
 Capitis deminutionis definitio & divisio, & de
 ejusdem speciebus, in *pr. & lib. 1. t. 16. §.*
1. 2. & 3.
 Capitalis actionis & Aquiliæ legis concursus,
lib. 4. t. 3. §. 11.
 Captivitatis & postliminii ratio in patria po-
 testate, *lib. 1. t. 12. §. 5.*
 Captorum ab hostibus dominii jus quale, *lib. 2.*
t. 1. §. 17.
 Casus ut & quatenus puniatur aut excusetur le-
 ge Aquilia, *lib. 4. t. 3. §. 3.*
 Causæ falsæ error an usucapionem pariat, *lib.*
2. t. 6. §. 6.
 de Cessionis bonorum actione, *lib. 4. t. 6. §. ult.*
 Clavium traditio cujus juris in dominio acqui-
 rendo, *lib. 2. t. 1. §. 45.*
 Codicillorum origo, *lib. 2. t. 25. in princ. Cau-*
sa efficiens, §. 1. Materia, §. 2. de numero
testium & solemnitate codicillorum, eod. §. 3.
 Codicis compositio, in *proem.* §. 2.
 Cæcus an testari possit, *lib. 2. t. 12. §. 4.*
 Cognationis ordinum & graduum collatio, *lib.*
3. t. 7. §. 1.
 Cognationis divisio & gradus, *lib. 3. t. 6. &*
princ. ad §. 8.
 de Cognatione servili, *lib. 3. t. 7. in princ.*
 de Cognatione servili in nuptiis, *lib. 1. t. 10.*
§. 10.
 de Cognatorum successione, *lib. 3. t. 3. §. 5.*
 extra Commercium quæ esse dicantur, *lib. 3.*
t. 6. §. 1.
 Commodata res si subripiatur, quid juris, *lib.*
3. tit. 1. §. 16.
 de Commodati obligatione, *lib. 3. t. 15. §. 2.*
 Communis rei obligatio qualis, *lib. 3. t. 28. §. 3.*
 de Comuni dividendo judicio & actione, *lib.*
4. t. 17. §. 5.
 de Compensationum actionibus, *lib. 4. t. 6. §.*
30. & 39.
 de Conditione impossibili adjecta institutioni
lib. 2. t. 14. §. 10. Item de Conditionibu
pluribus adjectis, eod. §. 11.
 Conditiones ut infirmæ obligationes, *lib. 3.*
t. 16. §. 6.
 de Conductoris morte, *lib. 10. t. 25. §. ult.*
 Conductor quid præstare debeat, *lib. 3. tit. 25.*
§. 5.
 de Conductione & Locatione, *lib. 3. t. 25. pass-*
 Rrr
 ex

ex Consensu obligationes quæ, & quale earum jus, *lib. 3. t. 12.*
 de Consobrinitis & Comprivignis in nuptiis, *lib. 1. t. 10. §. 4. & 8.*
 de Constitutione, *lib. 1. t. 12. §. 6.*
 de Contrahentium morte, *lib. 3. t. 20. §. 24.*
 de Conventione mercedis, *lib. 3. t. 25. in princ.*
 Creditor si pignus subripiatur, quid juris, *lib. 3. t. 1. §. 14.*
 Creditor debitoris bona ut alienare possit, *lib. 2. t. 8. §. 1.*
 Culpa ut & quatenus puniatur aut excusetur lege Aquilia, *lib. 4. t. 3. §. 3. & 14.*
 Curator cavere nolens, quid juris, *lib. 1. t. 24. §. 1. An uxori suæ datus maritus se excusare possit, lib. 1. t. 25. §. 19.*
 Curatores qui esse possint, item qui & à quibus dentur, *lib. 1. t. 23. pass.* Qui satisficere non coguntur, & quatenus in iis qui satisficere non coguntur, satisficatio locum habeat; itemque qui ex curatoris administratione teneantur vel non, *lib. 1. t. 24. pass.*
 Curatores quibus modis constituantur, *lib. 4. t. 10. §. 2.*
 de Curatorum propriis excusationibus, *lib. 1. t. 25. §. 18. De Curatore & Cura plura in vocib. Tutor & tutela.*
 Curationem imperfectam relinquens medicus vel chirurgus, ut ob damnum teneatur, *lib. 4. tit. 3. §. 5.*

D

Damnum occisionis quæ actione persequi liceat, *lib. 4. t. 3. §. 11. Vindicari, §. 13. eod.*
 Damni actio ut etiam in hæredes transeat, *lib. 4. tit. 3. §. 9.*
 Estimatio qualis, *lib. 4. tit. 3. §. 9. 10. & sequent. ac §. 15. Injurix actio ut constituatur per legem Aquiliam, lib. 4. t. 3. in pr. De damno quadrupedis, quæ pecudum numero est, §. 1. eod.*
 de Damno filii familiar. seorsum à patre habitantis, *lib. 3. t. 5. §. 2.*
 de Damno aut furto in navi, caupona, aut stabulo commisso, *lib. 4. t. 5. §. ult.*
 de Damno dejectorum seu effusorum, *lib. 4. tit. 5. §. 1.*
 In Dejectis seu Effusis quid juris observandum, *lib. 4. t. 3. §. 1.*
 de Deliberandi jure, *lib. 2. t. 19. §. 5.*
 Deportationis ratio in patria potestate, *lib. 1. t. 12. §. 1.*
 Depositum si subripiatur, quid juris, *lib. 4. tit. 1. §. 17.*
 de Depositi obligatione, *lib. 3. tit. 15. §. 3. pro Derelicto rerum habitatum jus quale in*

dominio acquirendo, *lib. 2. tit. 1. §. 47.*
 Dignitatis ratio in patria potestate, *lib. 1. t. 12. §. 4.*
 de Dignitatis mutatione ratione capitis deminutionis, *lib. 1. tit. 16. §. 5.*
 de Directæ actionis jure, ex lege Aquilia, *lib. 4. tit. 3. §. 16. seu ult.*
 Dolus, & quatenus puniatur lege Aquilia, *lib. 4. t. 3. §. 3. & 14.*
 de Doli exceptione, *lib. 4. t. 13. §. 1.*
 Domini acquirendi juris ratio, *lib. 2. t. 1. tit. 1. adversus Dominum ut actio detur ob servi negotium, lib. 4. t. 7. §. 1.*
 Donationis duo genera, mortis causa, & non mortis causa, quæ posterior, aut simplex inter vivos vel propter nuptias, *lib. 2. tit. 7. §. 1. 2. & 3. in princ.*
 de Dotis actione, & ut ob impensas in res dotales à marito factas uxoris dos minuatur, *lib. 4. t. 6. §. 37.*
 de Duplicationis jure, *lib. 4. t. 14. §. 1.*

E

Effusis seu dejectis quid juris, *lib. 4. tit. 5. §. 1.*
 Emancipare filios an patres cogantur, *lib. 1. tit. 12. §. 10.*
 Emancipationis ratio in patria potestate, *lib. 1. tit. 12. §. 6.*
 Emancipatione liberorum ut parentibus acquiratur, *lib. 2. t. 9. §. 2.*
 Emancipatus si se dederit in adoptione, quid juris successione ratione, *lib. 2. t. 1. §. 10.*
 post Emancipatum filium vel in adoptionem datum nepotis nati ratio in patria potestate, *lib. 1. t. 12. §. 9.*
 Emancipatorum instituendorum vel exheredandorum juris ratio, *lib. 2. t. 13. §. 3.*
 Emancipatorum liberorum juris succedendi ratio, *lib. 2. t. 1. §. 19.*
 de Emancipatis ratione tutelæ, *lib. 1. t. 13. §. 3.*
 de Emphytheusi, *lib. 3. t. 25. §. 3.*
 de Emptione & venditione, *lib. 3. t. 34. ac quidem de Emptione conditionali, §. 4. Puto in pr. Rei quæ non est in commercio, ejusd. tit. §. ult. Differentia emptionis & permutationis, ejusd. tit. §. 2.*
 de Pretii conventionione, arrhis & scriptura in pr. Pretio certo vel incerto, vel in arbitrio alienum collocato, §. 1. & in quibus consistat pretium, *ejusd. tit. §. 2.*
 Emptionis & Locationis collatio, *lib. 3. t. 25. in princip.*
 quæ Exceptiones profint, vel non profint filii iustioribus, *lib. 4. t. 14. §. 14.*
 de Exceptionibus, ac quidem earum ratio, *lib. 4. t. 13. in pr. Exempla: veluti, Quod mo-*

causa, de dolo, & in factum, §. 1. de Pecunia non numerata, 2. de Pacto, 3. de Jurejurando, 4. Re judicata, 5. & ceteris except. 6. ac quoque earumdem Divisiones, 7. & 8. item de Exceptionibus Dilatoriis, 10. Dilatoriis ex persona, 11. seu ult. & de Peremptoriis, eod. tit. §. 9. Plura de Exceptionibus; vid. & ejusd. lib. 4. t. 14. §. 3. ad Exhibendum actione seu judicio, lib. 4. tit. 13. §. 3.

F

DE in Factum actione ex jurejurando, lib. 4. tit. 6. §. 11.

Factum Actionis jus ex lege Aquilia, lib. 4. tit. 3. §. ult.

in factum exceptione, lib. 4. tit. 13. §. ult.

Falcidiae legis scopus, nexus & ratio, lib. 2. t. 20.

in princ. de Hæredibus pluribus institutis, §. 1.

Quo tempore spectetur quantitas patrimonii, ad quam ratio hujus legis redigitur, & Quæ ante Falcidiam detrahantur, §. 3.

seu ult.

Falsæ causæ error an usucapionem pariat. Vide Causa.

Falsis & de eorum judicio, lib. 4. t. 18. §. 7.

herarum jus quale domini captandi ratione, lib. 2. t. 1. §. 12. & 13.

de bona possessis personis, ut obligatio nobis acquirat, lib. 3. t. 29. §. 1.

Fideicommissariis hæreditatibus, lib. 2. t. 23.

Fideicommissi probatione, lib. 2. t. 23. §. 12.

Fideicommissio hæredis scripti, lib. 2. t. 23.

§. 2. hæredis ab intestato, §. 10. relicto à fideicommissario, §. 11. eod.

Fideicommissorum & Legatorum collatio, lib. 2. t. 20. §. 3.

Fideicommissorum verbis, lib. 2. t. 24. §. 3.

Fideicommissum quæ relinqui possint, lib. 2. t. 24. in pr. §. 1. & 2.

Fidei jussores cur accipiantur, lib. 3. t. 21. in pr.

in quibus obligationibus, §. 1. ut hæredes relinquant obligatos. 2. Si Fidei jussor præcedat vel sequatur obligationem, quid juris, 3.

de pluribus fidei jussoribus. 4. In quam summam obligatus sit fidei jussor. 5. de Fidei jussoris actione adversus reum. 6. si Fidei jussor Græcè accipiat, quid juris. 7. Quid item si scriptum sit aliquem fidei jussisse, §. ult. eod.

Fidei jussorum exceptionibus, lib. 4. t. 11. §. 4.

Justam. an testari possit, lib. 2. t. 12. in pr.

Filiisfamil. dominium ut non teneatur patris, lib. 4. t. 5. §. 2.

Filiisfamil. negotiam gestum ut teneatur patris, lib. 4. t. 7. §. 4.

ab hostibus reversi post mortem patris succedendi ratio, lib. 3. t. 1. §. 4.

Filii sororum ut agnationis jure succedant, lib. 3. tit. 2. §. 4.

Filiorum naturalium & adoptivorum collatio successione ratione, lib. 3. t. 1. §. 11.

de Finium regundorum actione seu judicio, lib. 4. t. 17. §. 6.

Fiscalis res an usucapi possit, lib. 2. t. 6. §. 4.

à Fisco res aliena empta, donata, aliove modo tradita, ut usucapiatur, lib. 2. t. 6. §. 9.

ad Flumen pertinentia cujus juris, lib. 2. t. 1. §. 10.

Fluminis vis, cujus juris, lib. 2. t. 1. §. 21.

Flumina juris publici, lib. 2. t. 1. §. 2.

Fœminæ ut adoptare nequeant, lib. 1. t. 11. §. 19.

si Forma alicui detur faciendæ, an dicatur Emptio seu Conductio contracta, lib. 3. t. 25. §. 4.

Fructuum perceptio cujus juris, lib. 2. t. 1. §. 38.

Furiosus an testari possit, lib. 2. t. 1. §. 1.

Furti definitio, lib. 4. t. 1. §. 1. Etymologia, §. 2.

Divisio seu genera: ut puta Furtum Manifestum, nec Manifestum, Conceptum, Oblatum, Prohibitum, & non exhibitum: de quibus, §. 3. & 4. Furti pœna, 5. ejus Forma, seu ut ipsum fiat, 6. & 8. de Furandi affectu, 7. Quarum rerum furtum fiat, 9. An de liberis hominibus, ibid. De re propria, 10. Furti qui teneantur, 11. de Furantis ope & consilio, ibid. Furtum an committant in potestate existentes, vel ope & consilio alterius utentes, §. 12. Furti actio quibus detur, 13.

de Furto commisso in pignore penes creditorem, 14. penes fullonem, sarcinatore, vel bonæ fidei emptorem seu possessorem, 15. Commisso in Commodato, 16. in Deposito, 17. Furti an impubes teneatur, 18. in Furti actionem quid veniat, §. 19. de ejusdem actionibus affinis, §. ult.

Furtivæ res aut vi possessæ ut usucapi possint, lib. 2. t. 6. §. 3.

de Furto in caupona, navi aut stabulo factò, lib. 4. t. 1. §. ult.

G

GALLINARUM domini jus quale, lib. 2. tit. 1. §. 16.

Gradus institutionis & substitutionis ut plures, lib. 2. tit. 15. §. 1. in pr.

H

HABITATIONIS jus quale, lib. 2. t. 5. §. 5.

si Hæres servus institutus in eadem causa manserit vel non, quid jus, lib. 2. t. 14. §. 1.

Hæredis instituendi modi, lib. 2. t. 14. §. 9.

Hærede instituto servo plurium quid juris, lib. 2. tit. 14. §. 3.

Hæredes institui qui possint, lib. 2. t. 14. in princ. de Hæredum numero, §. 4. de singulorum portionibus, §. 6. eod.

An institui possint quos numquam testator vidit, *lib. 1. tit. 14. §. ult.*
 in Hæredes vel ad Hæredes ut transeant actiones, *lib. 4. t. 12. §. 1.*
 Hæredum legitimorum primus ordo, *lib. 3. t. 1. §. 1.* Secundus, *lib. 2. in pr.* Tertius, *lib. 3. t. 5. §. ejusd.*
 Hæredum gradus ut plures constitui possint tam in institutione quam substitutione: & de numero Hæredum in singulis gradibus, *lib. 2. t. 15. in princ. §. 1.*
 de Hæredum qualitate & differentia, *lib. 2. t. 19.* ac quidem Hæredum divisio quæ *in pr. d. tit.*
 de Hæredibus extraneis, & qui, *lib. 2. t. 19. §. 3.* de Hæredibus necessariis, §. 1. & de Suis, §. 2. *cod.*
 Hæreditarii servi jus, *lib. 2. tit. 14. §. 2.*
 Hæreditatis additionis obligatio qualis, *lib. 3. t. 28. §. 5.*
 Hæreditatis assem si non dividerit testator, aut partes in quorundam persona non ultra assem expresserit, quid juris, *lib. 2. t. 13. §. 6.* Quid item si pars vacet aut desit, §. 7. Si plures uncie quam duodecim distributæ sint, *cod. §. 8.*
 de Hæreditatis divisione, *lib. 2. t. 14. §. 1.*
 Hæreditatis communis obligatio qualis, *lib. 3. tit. 26. §. 4.*
 de Hæreditatis restitutionis effectu, *lib. 2. tit. 23. §. 3.*
 de Hæreditate acquirenda vel amittenda, *lib. 2. tit. 19. §. 6.*
 de Hæreditatibus ab intestato, *lib. 3. t. 1.*
 Hæredes Sui, qui, *lib. 3. t. 1. §. 2.*
 de Hæreditatibus Fideicommissariis, *lib. 2. t. 23.*
 Homicidii quæ vindicta seu persecutio ex lege Aquilia, *lib. 4. tit. 3. pass.*
 de Homicidiis, ac quidem de eorum judicio, *lib. 4. t. 18. §. 5.*
 apud Hostes testamentum an facere liceat, *lib. 2. tit. 12. §. 5.*
 de Hypothecaria actione, *lib. 4. t. 6. §. 7.*

I

JActa in mare seu flumine navis levandæ causa cujus juris, *lib. 2. t. 1. §. 48.*
 Jaculis lædens, vulnerans, vel occidens, ut teneatur vel non teneatur, *lib. 4. t. 3. §. 4.*
 Ignominiosi ut fiant litigantes ex judiciis quibusdam, *lib. 4. t. 16. §. 2.*
 Imperitia ut culpæ annumeretur damni ratione, *lib. 4. tit. 3. §. 7.*
 Impubes an testari possit, *lib. 2. tit. 12. §. 1.*
 de Indebito soluto, *lib. 3. t. 15. §. 1. & lib. 3. t. 28. §. 6.*
 Infamia ut temere litigantibus irrogetur, *lib. 4. t. 16. §. 2.*

Infirmitas ut culpæ annumeretur damni contingenti ratione, *lib. 4. t. 3. §. 8.*
 Ingenui definitio, *lib. 1. t. 4. in pr.*
 Injuria occidit ut quis dicatur, & ut occidens teneatur, *lib. 4. t. 3. §. 2.*
 de Injuriis, ac quidem quot modis accipiatur injuria, *lib. 4. t. 4. in pr.* Quibus modis fiat, §. 1. Quis & per quos patiatur, 2. de injuriarum parentum & liberorum, Viri & uxoris, Saceri & Nurus, §. 2. Servi, 3. Servi contrarius, 4. Servi fructuarii, 5. Servientis bonæ fide, 6. de Injuriarum pœna ex lege XII. tabul. & jure prætorio, 7. ex lege Cornelia, 8. de Injuriam atrocis æstimatione, 9. de ejus judicio atroci & criminali, 10. Injuriarum qui teneantur, 11. Harum actio ut tollatur, §. ult. *cod.*
 Insularum dominii jus quale, *lib. 1. t. 1. §. 21.*
 Institutionum compositionis tempus, auctores, finis, & utilitas, §. 3. *in proœm.* Earum divisio, §. 4. Quid in iis contineatur, 5. Ex quibus libris composita, earumque cognitio & confirmatio, 6. *cod.*
 de Interdictorum jure, ac quidem eorum Definitio, *lib. 4. tit. 15. in pr.* Divisiones, §. 1. & 2. de Interdictis adipiscendæ & retinendæ possessionis, 3. 4. 5. & 6. item de eorumdem ordine, ac veteri exitu seu ritu, §. ult. *cod.*
 Intestati definitio, *lib. 3. t. 1. in pr.* & de Hæreditatibus ab intestato delatis, vid. *pass. tit. d. tit.*
 de Inventarii jure seu beneficio, *lib. 2. t. 19. §. 1.*
 Inundatio cujus juris, *lib. 2. t. 1. §. 24.*
 de In jus vocando, *lib. 4. t. 16. §. 3. seu ult.*
 de In rem verso, *lib. 4. t. 7. §. 4.*
 si Judex litem suam fecerit, quid juris, *lib. 4. tit. 5. in princ.*
 de Judicis officio, *lib. 4. t. 17. pass.* ac quidem in genere, *in pr.* De ejus potestate in judicio bonæ fidei, *lib. 4. t. 6. §. 30.*
 Judicia ut absolutoria, *lib. 4. tit. 12. in fin.*
 de Judiciis publicis: ac quidem eorum Differentiæ à privatis, *lib. 4. tit. 18. in pr.* Etymologia, §. 1. Divisio, 2. Exempla veluti Majestatis læsa, 3. Adulteriis, 4. Siciariis, 5. Homicidiis, 6. Parricidiis, 7. Falsis, 8. Vi, 8. Peculatu, 9. Plagiariis, 10. Ambiguis Repetundis, Anna, & Residuis, §. 11.
 de Judicio noxali, *lib. 4. tit. 17. §. 1.*
 de Judicatæ rei exceptione, *lib. 4. tit. 13. §. 1.*
 Juris accrescendi ratio, *lib. 2. tit. 7. §. 4.*
 Juris Divisio in Mutabile & immutabile, *lib. 2. tit. 2. §. 11. in Scriptum & Non scriptum & Juris scripti subdivisio, lib. 1. tit. 2. §. 1. & 10.*

Juris methodus & præcepta, *lib. 1. t. 1. §. 2. & 3.*
 Juris studium adhortatio, §. 7. *in præem.*
 Juris objectis, *lib. 1. t. 2. §. 12.*
 Juris Gentium, & Civilis distinctio à Definitione
 & Etymologia, *lib. 1. tit. 2. §. 1.* ab appella-
 tione & effectibus, §. 2. *cod. tit.*
 Jure Civium Romanorum in servos, *lib. 1. t. 8. §. 2.*
 Jure Gentium in servos: & ut eo jure servi-
 tutes introducæ, *lib. 1. t. 8. §. 1.*
 Jure Honorario, *lib. 2. t. 2. §. 7.* Naturali,
lib. 1. tit. 2. in princip. Non scripto, d.
lib. 1. tit. 2. §. 9. Publico & privato, *lib. 1. t. 1. §. 4.*
 Jurisjurandi exceptio, *lib. 4. t. 11. §. 4.*
 Jurisjurandi usus penes litigantes, *lib. 4. t. 16. §. 1.*
 Jurisprudentiæ definitio, *lib. 1. t. 1. §. 1.*
 Jurisprudentiæ definitio, *lib. 1. t. 1. in pr.*
 Justiniani addita constitutio, qua suppletur
 casus rescripto Divi Marci de successione li-
 bertatis causa, *lib. 3. t. 12. §. 1.*
 Justiniani leges & bella, §. 1. *in præem.*

L

Legandi modus & ratio, *lib. 2. t. 20. §. 34.*
 Legatarius si proprietatem fundi alieni
 sibi legati emerit, & usufructus ad eum per-
 venerit, quid juris, *lib. 1. t. 20. §. 9.*
 Legatarii re. *lib. 2. t. 20. §. 10.*
 Legatum factum servo hæredis an utile, *lib. 2. t. 20. §. 32. item & hæredis domino, §. 33. cod.*
 Legatum si pœnæ nomine relinquatur, adima-
 tur vel transferatur, quid juris, *lib. 2. tit. 20. §. ult. & pass. t. 21.*
 Legatorum & Fideicommissorum collatio, *lib. 2. t. 20. §. 3.*
 Legatis, *lib. 2. tit. 20.* ac quidem Legati de-
 finitio, §. 1. de Legatorum antiquis generi-
 bus sublatis, 2. Legata re, ut puta Testato-
 ris, Hæredis, aliena & cujus non est com-
 mercium, 4. item de legata re pignerata, 5.
 de aliena re post testamentum à Legatario
 acquisita, 6. Eadem re duobus legata, 8. Re
 Legatarii, 10. Alienatione vel oppigneratione
 rei legata, 12. Liberatione legata, 13. De-
 bito legato creditori, 14. Dote uxori legata,
 15. Interitu & mutatione rei legata, 16. In-
 teritu quarundam ex pluribus rebus legatis,
 17. Grege legato, 18. Ædibus legatis, 19. Pe-
 culio legato, 20. Rebus corporalibus & in-
 corporalibus legatis, 21. Legato generali,
 22. Optione legata, 23. Legato relicto incer-
 tis personis tam ex jure veteri quam novo:
 & quid juris in relicto posthumo alieno, 25.
 26. 27. & 28. Errore in nomine legatarii,
 29. Falsa demonstratione legata rei, 30. Fal-

sa causa adjecta legato, 31. Ordine scriptu-
 ræ in legato, 34. Legato post mortem hære-
 dis vel legatarii, §. 35. *cod. tit. de legat.*
 de Legatis rebus, quæ non sunt in rerum na-
 tura, *lib. 2. t. 20. §. 7.*
 Legari quibus possit, *lib. 2. t. 20. §. 24.*
 si Legaverit quis rem suam quasi non suam,
 quid Juris, *lib. 2. t. 20. §. 11.*
 ex Lege Cornelia, quæ Injuriarum pœna, *lib. 4. t. 4. §. 8.*
 de Lege duodecim Tabul. & jure prætorio ra-
 tione successioinum, *in princ. lib. 3. t. 3. & in princ. lib. ejusd. t. 8.*
 ex lege duodecim Tabul. & jure prætorio, quæ
 Injuriarum pœna, *lib. 4. t. 4. §. 7.* Quæ ac-
 tio datur, si quadrupes pauperiem fecisse di-
 catur, *in pr. lib. 4. t. 9.*
 Ex Lege Papia quale jus successioinis, *lib. 3. t. 8. §. 2.*
 de Lege & Plebiscito, *lib. 1. t. 2. §. 4.*
 Legis Aquiliæ summa, *in princip. lib. 4. t. 3.* Pri-
 mum caput cavens de Homicidio & occisione,
ibid. Secundum ut in desuetudinem abie-
 rit, §. 12. verum Cujac. existimat fuisse ca-
 vens. De quavis alia ratione damni dati,
 quam aliis capitibus traditur: etiamsi non
 fuerit læsa res nostra, sed intercepta nobis
 forte utilitas quædam, ut exemplo esse po-
 terit Actio illa adversus piscatorem sapientem
 agitata, cujus meminisse Plin. *lib. 9. cap. 59.*
 Tertium verò caput, adhuc in usu cæterarum
 rerum est præter hominis & pecudis occisione-
 nem, cavens de vulneratione, aut occisione
 aliorum animalium, quomodo scilicet id gen-
 us damna vindicentur, §. 13. *cod.*
 Legis Julix & Titix ratio Tutelæ, *lib. 1. tit. 20. §. 3.*
 de Lege Fusca Caninia, *lib. 1. tit. 7.*
 Legum usus, *in princ. præem.*
 Leges Justiniani, §. 1. *ibid.*
 de Legitimatione liberorum, *lib. 1. t. 10. §. 13.*
 Liberi ut in potestate parentum, *in princ. lib. 1. tit. 19.*
 Liberorum appellatione qui contineantur, ac
 quidem tutelæ ratione, *lib. 1. tit. 14. §. 5.*
 Liberorum instituendorum vel exheredando-
 rum juris ratio, *pass. lib. 2. tit. 13.*
 per Liberos homines ut adquiratur, *lib. 2. tit. 9. §. 5.*
 de Liberis & parentibus in nuptiis, *lib. 1. tit. 10. §. 1.*
 de Liberis in potestate ratione tutelæ, *lib. 1. t. 13. §. 3.* Liberi in potestate ut adquiratur,
lib. 2. tit. 9. §. 1.
 Libertas ut fideicommissio relinquenda possit, *lib. 2. tit. 23. §. 2.*

Libertatis definitio, *lib. 1. tit. 3. §. 1.* Libertatis causa ut bona addicantur, *lib. 3. t. 12.* de Libertate in Testamento vel codicillis relicta, *lib. 3. tit. 12. §. 3.*

Libertates si datæ non sint, quid juris: & de Divi Marci rescripto de successione, *lib. 3. tit. 22. §. 6.*

Libertinorum definitio, origo, & de differentia eorum, *in princip. & lib. 1. tit. 5. §. 3.*

de Libertorum successione, *lib. 3. tit. 8. pass. & Adsignatione, lib. 3. tit. 9.*

de Litterarum obligationibus, *lib. 3. tit. 22.* de Litterarum imperitiis, *lib. 1. tit. 25. §. 8.*

de Litigantium temere pœnis, *lib. 4. tit. 16. pass.* Littoris definitio, *lib. 2. tit. 1. §. 3.*

in Littore res inventæ cujus juris, *lib. 2. tit. 1. §. 18.*

Littora ut juris communis, *lib. 2. tit. 1. §. 2.*

de Locatione & Conductione, *lib. 3. tit. 25.*

Locationis & Emptionis collatio, *in princip. lib. 3. tit. 25.*

M

DE Macedoniano Senatusconsulto, *lib. 4. tit. 7. §. 7.*

de læsæ Majestatis judicio, *lib. 4. tit. 18. §. 3.*

Mancipii definitio, *lib. 1. tit. 3. §. 3.*

Mandati divisio à fine, *in pr. lib. 3. tit. 17.* si

Mandantis gratia mandetur, quid juris, §. 1.

si Mandantis & mandatarii, 2. si aliena, 3. si

Mandantis & aliena, 4. si Mandatarii &

aliena, 5. si Mandatarii, 6. de Mandato contra

bonos mores, 7. de Mandati executione,

8. Quibus modis Mandatum solvatur, 9. de

Mandati revocatione, *dist. §. 9.* si Mandato

integro mors alterutrius interveniat, quid

juris, 10. de Mandati renuntiatione, 11.

Mandati & Locationis collatio: & ut in diem

differri, & sub conditione fieri possit Man-

datum, 12. & 13.

Manumissionis definitio & origo, *in princip. lib. 1. tit. 5.*

de Manumissione facti, *lib. 1. tit. 4. §. 1.* de Manumissione, ratione capitis diminutionis, *lib. 1. tit. 16. §. 4.*

Manumittere in fraudem creditorum quid, *lib. 1. tit. 6. §. 3.*

Manumittendi quæ justæ causæ, & de veteris modi abrogatione, *lib. 1. tit. 5. §. 5. & 7.* Manumittendi servi testamento ratio ex lege Fufia Caninia, *lib. 1. tit. 7.*

de Manumittente in fraudem creditorum regula, *in pr. lib. 1. tit. 6.*

Manumitti quibus modis, ubi & quando possit, *lib. 1. tit. 3. §. 1. & 2.*

Divi Marci rescriptum: De additione bonorum libertatis causa, ejusdem utilitas, & in

quibus casibus locum habeat, *à princip. lib. 1. tit. 12. ad §. 4.* item Justiniani additio ad ipsum rescriptum, *§. ult. eod. tit.*

in Mare jacta navis levandæ causa, cujus juris, *lib. 2. t. 1. n. 48.* ad mare pertinentia, cujus juris, *lib. 2. tit. 1. §. 20.*

Maritus an uxori suæ curator datus, se excusare possit, *lib. 1. tit. 25. §. 19.* Maritus uxoris bona an alienare possit, *in pr. lib. 2. tit. 1.*

de Mariti & uxoris injuria, *lib. 4. tit. 4. §. 2.* Mater ut ad bona vulgò quæstorum succedat, *lib. 3. tit. 3. §. ult.*

Materia ut solo cedat, *lib. 2. tit. 1. §. 29. & 30.* Materiarum confusarum seu mixtarum dominii jus quale, *lib. 2. tit. 1. §. 27. & 28.*

de Memoria patris damnata ob crimen perduellionis, *lib. 3. tit. 1. §. 5.*

de Mercedis conventionione in locatione, ac Mercede collata in arbitrium alienum, *in pr. & lib. 1. tit. 25. §. 1.*

de Quod metus causa exceptione, *lib. 4. t. 13. §. 2. tit. 1. §. 46.*

Mifsilium jus quale in dominio acquirendo, *lib. 2. tit. 1. §. 46.*

Mortis seu morientium ratio in patria potestate, *lib. 1. tit. 12. in pr.*

Morte conductoris interveniente, quid juris, *lib. 3. tit. 25. §. ult.* Morte contrahentium interveniente, quid juris, *lib. 3. t. 20. §. 2.*

de Mutui obligatione, *lib. 3. tit. 15. in pr.* Mutus an testari possit, *lib. 2. tit. 12. §. 3.*

N

OB Negotium gestum cum eo qui in alterius est potestate, quæ detur actio, *lib. 1. tit. 7. pass.*

Negotiorum gestionis obligatio qualis, *lib. 1. tit. 28. §. 1.*

Nepotis nati post mortem avi, succedendi ratio, *lib. 3. tit. 1. §. 8.*

Noxa & Noxia quid, & quæ, qualesve noxales actiones, *in pr. & lib. 4. tit. 8. §. 11.* Harum item actionum ratio, §. 2. Origo, §. 3.

Qui noxali actione conveniatur, §. 4. Noxæ deditio effectus, 3. Noxiam si commisit servus domino, vel è contra, 6. Et an

lius vel filiafamil. noxæ dedantur, §. ult. ubi ostenditur Noxales hujusmodi actiones

servos tantummodo proponendas.

de Noxali judicio, *lib. 4. tit. 17. §. 1.*

Nuptiarum definitio, *lib. 1. tit. 9. §. 1.* Nuptiarum injustarum pœnæ, *lib. 1. tit. 10. §. 1.*

Nuptias qui contrahere possint, *lib. 1. tit. 10. in pr.* Inter quas personas prohibita vel permixta, *eod. tit. & §. 1. 2. 3. 4. & 5.*

O

Obligatio per quas personas nobis acquiratur, *lib. 3. tit. 29.* Ut in potestate existentibus, *in princ.* Bona fide possessis, §. 1. Servo fructuario, vel usuario, §. 2. & Servo communi, §. 3.
 Obligatio quibus modis re contrahitur, *lib. 3. tit. 15.* Ut tollatur acceptilatione, *lib. 1. tit. 30. §. 1.* Aquiliana stipulatione, & acceptilatione, §. 2. Contrario consensu, §. 4. Novatione, §. 3. & solutione, *d. tit. in pr.*
 Obligationes ut infirmant condiciones adjectæ *lib. 3. tit. 16. §. 6.*
 Obligationum effectum, quibus duo rei constituantur, *lib. 3. t. 17. §. 1.*
 Obligationibus ex consensu, *lib. 3. t. 23.* ex delicto nascentibus, *lib. 4. t. 1. pass.* Earum divisio, *in princ. eod.* ex Quasi contractu nascentibus, *lib. 3. t. 28.* vi Negotiorum gestorum, §. 1. Tutelæ, 2. Communions rei, 3. Communions hæreditatis, 4. Adicionis hæreditatis, 5. & Solutionis, indebiti, itemque Ex quasi delicto nascentibus, *lib. 4. tit. 5. pass.*
 Obligationibus in genere, *lib. 3. t. 14.*
 Obligationibus Litterarum, *lib. 3. tit. 22.*
 Verborum, *lib. 3. tit. 16.*
 Occidens seu Vulnerans ut quis teneatur, vel non teneatur, *lib. 4. t. 3. §. 3. & pass.*
 Occisionis damnum ut persequi liceat, & qua actione, *lib. 4. t. 3. §. 1. 1.* Occisionis injuriosa actione ut agatur: seu occidens injuria, ut quis teneatur, *lib. 4. t. 3. §. 2.*

P

Pauci exceptione, *lib. 4. tit. 13. §. 3.*
 Pandectarum compositio, §. 2. *in præm.*
 Versus Parentem qua actione uti liceat, *lib. 4. tit. 6. §. 38.*
 Parentes an cogantur filios suos de potestate dimittere, seu emancipare, *lib. 1. tit. 12. §. 10.*
 Parentibus & liberorum injuria, *lib. 4. tit. 4. §. 2.*
 Parentibus & liberis ratione nuptiarum, *lib. 1. t. 10. §. 1.*
 Parricidiis, & eorum judicio, *lib. 4. tit. 18. §. 6.*
 Patre ratione tutelæ, *lib. 1. tit. 14. in princ.*
 Patris potestatis diversa ratio & jus, *lib. 1. tot. tit. 12.*
 Patris memoria damnata ob crimen perduellionis, *lib. 3. tit. 1. §. 3.*
 Versus Patronum ut agere liceat, *lib. 3. tit. 6. §. 38.*
 Pauliana actione, *lib. 4. t. 6. §. 6.*
 Pauperie actione, *lib. 4. t. 9. §. 1.*
 Peculatu, & ejus judicio, *lib. 4. t. 18. §. 9.*

de Peculii actione, *lib. 4. t. 6. §. 10. & 36.*
 de Peculio & In rem verso, *lib. 4. tit. 7. §. 4.*
 de Pecunia constituta, *lib. 4. t. 6. §. 9.*
 de Pecuniæ non numeratæ exceptione, *lib. 4. tit. 3. §. 2.*
 Pecuniaria pœna ut litigantibus temere imponatur, *lib. 4. t. 16. §. 1.*
 Permutationis & Emptionis differentia, *lib. 3. tit. 24. §. 2.*
 Personarum Divisio, *lib. 1. tit. 3. in princ.* Subdivisio, *eod. tit. §. 5.* Item Divisio alia, *lib. 1. tit. 8. in pr.*
 Personis bona fide possessis ut obligatio nobis acquiratur, *lib. 3. tit. 29. §. 1.*
 de Personis sui juris ratione tutelæ, *lib. 1. tit. 13. in princ.*
 de Petitione incertæ quantitatis, Pluris Petitione, & de Minoris summæ petitione, *lib. 4. tit. 6. §. 32. 33. & 34.*
 si Petatur aliud pro alio, quid juris, *lib. 4. §. 35. 36.*
 Picturæ domini jus quale, *lib. 2. t. 1. §. 34.*
 Pignus si subripiatur creditori, quid juris, *lib. 3. tit. 1. §. 14.*
 de Pignoris obligatione, *lib. 3. tit. 13. §. 4.*
 de Plagiariis, & eorum judicio, *lib. 4. tit. 18. §. 20.*
 Plantationis domini jus quale, *lib. 2. t. 3. §. 31.*
 de Plebiscito, *vide Lege.*
 de Pœna adjecta stipulationi alii dari, *lib. 3. tit. 20. §. 18.* & de Adjecta promissioni facti alieni, *eod. tit. §. 20.*
 de Pœnæ & rei persecutoriiis actionibus: item & de mixtis, *lib. 4. t. 6. §. 17. 18. 19. & 20.*
 de Pœnis temerè litigantium, *lib. 4. t. 16. pass.*
 de Pœnalibus actionibus, *lib. 4. tit. 6. §. 12.*
 Portus juris publici, *lib. 2. tit. 1. §. 2.*
 in Positis damnosis quid juris, *lib. 4. tit. 5. §. 1.*
 Possessionis accessio an usucapionem pariat, *lib. 2. tit. 6. §. 7.* de Possessionis adipiscendæ & retinendæ interdictis, eorumque affinis remediis, *lib. 4. tit. 15. §. 3. 4. 5. & 6.*
 de Possessionibus bonorum, *lib. 3. tit. 10.*
 Posthumorum vel quasi posthumorum institutorum vel hæredandorum juris ratio, *lib. 2. tit. 13. §. 1.*
 de Posthumis ratione tutelæ, *lib. 2. t. 13. §. 4.*
 Postliminii & captivitatis ratio in patria potestate, *lib. 1. tit. 12. §. 5.*
 in Potestate existentibus ut obligatio acquiratur, *lib. 3. tit. 29. in princ.*
 in Potestate qui habeant, & qui sint, *lib. 1. tit. 9. §. 2. & 3.*
 Pretium venditionis in quibus consistat, *lib. 3. tit. 24. §. 2.* de Pretii conventionem, arhis, & scriptura, *d. tit. in princ.* & de Pretio certo vel

- vel incerto, vel in arbitrium alienum collato, §. 1. eod.
- Procurator quibus modis constituitur, *lib. 4. tit. 10. §. 1. Ut & quando pro partibus actoris scilicet sive reo satisficere compellatur, lib. 4. tit. 11. §. 3. & seqq.*
- Prodigo an testari liceat, *lib. 2. tit. 12. §. 2.*
- de Promissione in Instrumento scripta, *lib. 3. tit. 20. §. 16.*
- Proximitas in succedendo quo tempore spectetur, *lib. 3. tit. 2. §. 6.*
- de Prudentum responsis, *lib. 1. tit. 2. §. 8.*
- de Publiciana actione, *lib. 4. tit. 6. §. 4.*
- Pupillus ut bona sua alienare non possit sine tutoris auctoritate, *lib. 2. tit. 8. §. 2.*
- pupillaribus substitutionis juris ratio, *lib. 2. tit. 10. pass.*

Quadrupedis occisio vel damnum ut vindicetur, *lib. 4. tit. 3. §. 1. & 13. & seqq.*

de Quadrupedis pauperie actione, *lib. 4. tit. 9. §. 1.*

de Quarta relinquenda hæredibus, *lib. 2. tit. 18. §. ult.*

R

- D**e Rationum vi bonorum, *lib. 4. tit. 2.*
- de Realibus actionibus, *vid. Actionibus.*
- Relegationis ratio in patria potestate, *lib. 1. tit. 12. §. 2.*
- de Repetundis, & eorum iudicio, *lib. 4. tit. 18. §. 11.*
- de Replicationis jure, *lib. 4. tit. 14. in princ.*
- Res Corporales & Incorporales quæ, *lib. 2. tit. 1. 2.*
- Res fiscales an ufucapi possint, *vid. supr. Fiscales.*
- Res furtivæ aut vi possessæ an ufucapi possint, *lib. 2. tit. 6. §. 2.*
- Res naturali jure communes hæ: aer, aqua profluens, mare, littora, & ædificia in littore posita, *lib. 2. tit. 1. §. 1.*
- Res publicæ hæ: flumina & portus, *lib. 2. tit. 1. §. 2.*
- Res sua condici possit, *lib. 4. tit. 6. §. 14.*
- Res universitatis, nullius, sacræ, sanctæ, religiosæ, & singulorum, quæ, *lib. 2. tit. 1. §. 6. 7. 8. 9. 10. & 11.*
- De rei & poenæ, item & de mixtis persecutoris actionibus, *lib. 4. tit. 6. §. 17. 18. 19. & 20.*
- de Rei uxoriæ actione in ex stipulatu actionem transfusa, *lib. 4. tit. 6. §. 29.*
- Rei duo stipulandi & promittendi, quibus modis fieri possint, *lib. 3. tit. 17. in princ. & Ut alius pure, alius in diem vel sub conditione obligetur, §. ult. eod.*
- de Rei judicatæ exceptione, *lib. 4. tit. 13. §. 5.*

- Rerum divisio duplex, *lib. 2. tit. 1. in princ.*
- de Rescissoria actione, *lib. 4. tit. 6. §. 5.*
- Rescriptum divi Marci de successione libertatis causa, *vid. supr. in voce Marci.*
- Riparum usus & proprietas ut juris publicæ, *lib. 2. tit. 1. §. 4.*
- Ruptum quid, & de ejus actione, *lib. 4. tit. 13.*
- de Restitutione in integrum, penes conditionem Divi Marci de successione bonorum libertatis causa, *lib. 3. tit. 12. §. 3.*

S

- S**ationis dominii jus quale, *lib. 2. tit. 1. §. 2.*
- de Satisfactione Tutorum vel Curatorum, *lib. 1. tit. 24. pass.*
- Satisfactionum Jus antiquum, ac quidem de iudicio Reali, & Personali, *lib. 4. tit. 11. in princ.*
- Earumdem Jus novum, ac quidem de Reo, §. 2. Procuratore actoris, 3. Procuratore rei præsentis, 4. Rei absentis, 5. de hæc forma discenda, 6. Unde petenda, *ult. eod.*
- si Satisfecerit reus actori pendente iudicio, quæ juris, *lib. 4. tit. 12. §. ult.*
- Scripturæ dominii jus quæ, *lib. 2. tit. 1. §. 2.*
- de Scripturæ ordine in legatis, *lib. 2. tit. 33.*
- de Senatusconsulto, *lib. 1. tit. 2. §. 5. ac quæ.*
- de Claudiano penes successiones sublatas, *lib. 3. tit. 13.*
- Macedoniano, *lib. 4. tit. 7. §. 7.*
- Orphicæ ejus scilicet origine, & summa, *lib. 3. tit. 1. in princ.*
- Pegafiano, *lib. 2. tit. 23. §. 5. & 6.*
- Hujus Senatusconsulti transfusio in Trebelliano, *lib. 2. tit. 23. §. 4. & seqq.*
- de Serviana & quasi Serviana actione, *lib. 2. tit. 6. §. 7.*
- Servus cui stipuletur & adquirat, *lib. 3. tit. 1. §. 1.*
- Servus fugitivus an ufucapi possit, *lib. 2. tit. 6. §. 1.*
- de Servi corrupti actione, *lib. 4. tit. 1. §. 8.*
- Servi etymologia, *lib. 1. tit. 3. §. 3. ob negotium gestum ut adversus dominum agitur actio, lib. 4. tit. 7. §. 1.*
- Servi ut constituantur, *lib. 1. tit. 3. §. 4.*
- Servitutis definitio, *lib. 1. tit. 3. §. 2.*
- Servitutis poenæ ratio in patria potestate, *lib. 1. tit. 12. §. 2.*
- Servitutis prædiorum rusticorum & urbanorum quæ, *lib. 2. tit. 12. in fin.*
- Servitus ut constituitur, *lib. 2. tit. 3. in princ.*
- Servitutum officinarum jura, *d. 1. §. 2. Urbanarum, §. eod. & servitutum debere vel acquirere possunt, tit. 3. §. 3. eod.*

Servo communi ut obligatio dominis adquiratur, *lib. 3. tit. 19. §. 3.* Servo fructuario vel usufruario ut obligatio domino adquiratur, *lib. 3. tit. 29. §. 2.*

Servo hæreditario vel hærede instituto, *lib. 2. tit. 14. §. 1. & 2.* instituto cum vel sine libertate exceptio, *lib. 1. tit. 9. §. 1.*

Servorum maleficiis ut oriantur actiones, *lib. 4. tit. 8. in princ.* Stipulatione, vide *Stipulatione*, per Servos ut adquiratur, *lib. 2. tit. 9. §. 3.*

Sicariis seu Homicidis, *lib. 4. tit. 18. §. 5.*

Soceri & nurus injuria, *lib. 4. tit. 4. §. 2.*

versus Socium ut socio agere liceat, *lib. 4. tit. 6. §. 38.*

Societatis divisio à materia, *lib. 3. tit. 6. in princ.*

Partibus lucris & damni, §. 1. Partibus inæqualibus, 2. Partibus expressis in una causa, 3. Eiusdem solvendæ varii modi, 4. Renuntiatio, 4. §. 4. Finis negotii, 6. ut Publicatione bonorum distrahatur societas, 7. Cessione bonorum, 8. de Dolo & Culpa à socio præstandis, *ult. de Socii morte, dict. tit. §. 5.*

quo quæ cedere dicantur, *lib. 2. tit. 1. §. 19. 30. & 33.*

tionis indebiti obligatio, *lib. 3. tit. 28. §. 4. lib. 2. tit. 6. §. 2.*

Solutio indebiti, *lib. 3. tit. 15. §. 1.*

Specificationis seu Specierum variarum immixtarum dominii jus quale, *lib. 2. tit. 1. §. 25.*

Stipulanti alteri si ejus interfit, quid juris, *lib. 3. tit. 20. §. 19.*

Stipulantis re futura, *lib. 3. tit. 20. §. 21.*

Stipulanti cum dissensu, *lib. 3. tit. 20. §. 22.*

Stipulatio ut purè, in diem, vel sub conditione fiat, *lib. 3. tit. 16. §. 1. & seqq.* & ut

Stipulationi loca inferi soleant, *t. eod. §. 5.*

Stipulationi alteri dari si pœna adjecta sit, quid juris, *lib. 3. tit. 20. §. 18.* de Stipulationi seu promissioni facti alieni pœnæ addicte, *lib. 3. tit. 20. §. 20.*

Stipulatione ejus, in quem confertur obligatio, vel solutio, *lib. 3. tit. 20. §. 4.* Eorum qui sunt vel habeant in potestate, §. 6. Furio, §. 8. Impuberis, §. 9. Inter absentes, §. 10. Interrogationis & responsionis, §. 5. Muti vel Surdi, §. 7. Præposterè concepta, *lib. 3. tit. 20. §. 13.*

Stipulatione Servorum, *lib. 3. tit. 18. pass.*

Stipulatione selecti, Servus stipulari an possit, *in princip.*

Stipulatione sui acquirat, & de persona cui stipulatur, & de tempore stipulatione impersonali, §. 1. Stipulatione facti, §. 2. & Stipulatione servi communitis, §. *ult.*

Stipulatione in tempore mortis collata, *lib. 3. tit. 20. §. 14.*

Stipulatione in tempore mortis alterius, §. 15.

Stipulatione in tempore confertur, §. 12. Rerum plurium, §. 17.

de Stipulatione seu promissione in instrumento scripta, *lib. 3. tit. 20. §. 16.*

de Stipulatione sub conditione, *lib. 3. tit. 20. §. 10.* Turpis causæ, §. 23.

ex Stipulatione quando agi possit, *lib. 3. tit. 20. §. ult.*

de Stipulationum divisione, *lib. 3. tit. 19. pass.*

Effectu, quibus duo rei constituuntur, *lib. 3. tit. 17. §. 1.* Verbis, *lib. 1. tit. 16. §. 2.*

de Stipulationibus communibus, *lib. 3. tit. 19. §. 4.* Conventionalibus, §. 3. Facti vel dationis alterius, *lib. 3. tit. 20. §. 3.* Inutilibus, *lib. 3. tit. 20. pass.* Judicialibus, *lib. 2. tit. 19. §. 1.* Prætoriiis, *lib. 3. tit. 19. §. 2.* Rerum quæ sunt vel non sunt commercii, *lib. 3. tit. 20. §. seq. in princ. & duobus.*

in Stipulatum quæ deducantur, *lib. 3. tit. 16. §. ult.*

si Substitutus quis fuerit servo instituto, qui liber existimabatur, quid juris, *lib. 2. t. 15. §. 4.*

Substituti singuli vulgariter, quam partem accipiant partibus in institutione non expressis, *lib. 2. tit. 15. §. 2.*

Substitutionis ut plures gradus esse possint, *lib. 2. tit. 15. §. 1.*

de Substitutionis pupillaris forma, effectu, origine, & ratione; item & de quasi pupillari substitutione constituto Justiniana, *lib. 2. tit. 16. §. 1. & 3. in princ.* Substitutionis pupillaris proprium, §. 2. Quomodo finiatur, 8. Quibus ita substituantur, 4. Qui substituantur, 5. Quot liberis substituantur, 6. & Quibus non substituantur pupillariter, §. 9. seu *ult.* item & de Substitutione id genus impuberi nominatim aut generaliter facta, §. 7. *eod.*

Substitutionis vulgaris diversa ratio, *lib. 2. t. 15.*

si Substituto cohæredi alius substituantur, quid juris, *lib. 2. tit. 15. §. 3.*

ut Succedant & ex quoto gradu agnati vel cognati, *lib. 3. tit. 5. §. 5.* ut Succedant matribus vulgo quæriti, *lib. 3. tit. 4. §. 3.*

Succedendi jus nati post mortem avi, vel odoptati à filio emancipato, *lib. 3. tit. 2. §. 8.*

Succedendi juris ratio filii post mortem patris ab hostibus reversi, *lib. 3. tit. 1. §. 4.*

in Succedendo agnationis jure ut proximitas spectetur, *lib. 3. tit. 2. §. 5.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

tit. 20. §. 14. post mortem alterius, §. 15. Quæ in tempore confertur, §. 12. Rerum plurium, §. 17.

de Stipulatione seu promissione in instrumento scripta, *lib. 3. tit. 20. §. 16.*

de Stipulatione sub conditione, *lib. 3. tit. 20. §. 10.* Turpis causæ, §. 23.

ex Stipulatione quando agi possit, *lib. 3. tit. 20. §. ult.*

de Stipulationum divisione, *lib. 3. tit. 19. pass.* Effectu, quibus duo rei constituuntur, *lib. 3. tit. 17. §. 1.* Verbis, *lib. 1. tit. 16. §. 2.*

de Stipulationibus communibus, *lib. 3. tit. 19. §. 4.* Conventionalibus, §. 3. Facti vel dationis alterius, *lib. 3. tit. 20. §. 3.* Inutilibus, *lib. 3. tit. 20. pass.* Judicialibus, *lib. 2. tit. 19. §. 1.* Prætoriiis, *lib. 3. tit. 19. §. 2.* Rerum quæ sunt vel non sunt commercii, *lib. 3. tit. 20. §. seq. in princ. & duobus.*

in Stipulatum quæ deducantur, *lib. 3. tit. 16. §. ult.*

si Substitutus quis fuerit servo instituto, qui liber existimabatur, quid juris, *lib. 2. t. 15. §. 4.*

Substituti singuli vulgariter, quam partem accipiant partibus in institutione non expressis, *lib. 2. tit. 15. §. 2.*

Substitutionis ut plures gradus esse possint, *lib. 2. tit. 15. §. 1.*

de Substitutionis pupillaris forma, effectu, origine, & ratione; item & de quasi pupillari substitutione constituto Justiniana, *lib. 2. tit. 16. §. 1. & 3. in princ.* Substitutionis pupillaris proprium, §. 2. Quomodo finiatur, 8. Quibus ita substituantur, 4. Qui substituantur, 5. Quot liberis substituantur, 6. & Quibus non substituantur pupillariter, §. 9. seu *ult.* item & de Substitutione id genus impuberi nominatim aut generaliter facta, §. 7. *eod.*

Substitutionis vulgaris diversa ratio, *lib. 2. t. 15.*

si Substituto cohæredi alius substituantur, quid juris, *lib. 2. tit. 15. §. 3.*

ut Succedant & ex quoto gradu agnati vel cognati, *lib. 3. tit. 5. §. 5.* ut Succedant matribus vulgo quæriti, *lib. 3. tit. 4. §. 3.*

Succedendi jus nati post mortem avi, vel odoptati à filio emancipato, *lib. 3. tit. 2. §. 8.*

Succedendi juris ratio filii post mortem patris ab hostibus reversi, *lib. 3. tit. 1. §. 4.*

in Succedendo agnationis jure ut proximitas spectetur, *lib. 3. tit. 2. §. 5.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Succedentium ab intestato primus ordo, *lib. 3. tit. 2. §. 1.* Tertius ordo, & qui in eo vocentur, *lib. 3. tit. 5. §. 1. in princip.* vide de eodem primo, *tit. 1.* & de secundo gradu, *ejusd. lib. tit. 2.*

Successionis jus ex lege 12. tabul. & jure Prætorio, *lib. 3. tit. 3. in princip.* Ex constitutione Divi Claudii, §. 1. Novus casus ex constitutione Divi Marci, quo libertatis causa bona adducitur, *lib. 3. tit. 1. Maternæ jus novum, lib. 3. tit. 3. §. 1. & seq.*

de Successione adoptivorum, & descendentium ex foeminis, *lib. 3. tit. 1. §. 14. & seq.* Agnatorum capite minorum, *lib. 3. tit. 5. §. 1.* ita conjunctorum per foeminas, §. 2. Liberatorum datorum in adoptionem, §. 3. & vulgo quaestorum, 4. *ejusd. tit.* Legitima agnatorum, *lib. 3. tit. 2. Parentum, lib. 3. tit. 2. §. 2. Libertorum, qui scil. succedant ex lege 12. tab. lib. 3. tit. 3. in princip.* Jure Prætorio, §. 1. ex lege Papia, 2. ex constitutione Justiniani, 3. & quibus libertinis succedatur, §. 4. *ead.* Matrum in bona liberorum, *lib. 3. tit. 3. §. 2.*

in Successione qui liberi matri præferantur, aut cum ea admittantur, *lib. 3. tit. 3. §. 3. & 5.*

de Successione nepotis, & neptis ex Senatusconsulto Orphitiano, *lib. 3. tit. 4. §. 1.*

de Successionibus sublati, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatusconsulto Claudiano, *lib. 3. tit. 13. pass.*

Si certum sit vel incertum, an Successor existet, quid juris, *lib. 3. tit. 2. §. 4.*

de Successorio edicto, *lib. 1. tit. 2. §. 7.*

Sui hæredes qui, *lib. 2. tit. 1. §. 2. Quomodo sui fiant, §. 3. de divisione hæreditatis inter suos, eod. §. 6.*

Suitas quo tempore spectetur, *lib. 3. tit. 1. §. 7. Surdo an testari liceat, lib. 2. tit. 12. §. 3.*

In Suspensis in damno alterius decedentibus quid juris, *lib. 4. tit. 5. §. 1.*

T

Testamenti etymon, *lib. 2. tit. 10. in princ.*

Ejus factio ut observetur in hæredum extraneorum institutione, *lib. 2. tit. 19. §. 4. Inofficiosi juris ratio, lib. 2. tot. tit. 18. ac quidem de Querela ejusd. in princ. ejusd. tit. Qui de eo agant, §. 1. & Quatenus agere liceat, §. 3. & 6.*

ur de Testamento inofficiosi querela non agatur, & de quarta hæredibus relinquenda, *lib. 2. tit. 18. §. ult.*

Testamenti matris vel avi materni juris ratio, *lib. 2. tit. 13. §. 7. Militaris jus & ratio, lib. 2. tit. 11. pass. & tit. 13. §. 6. eod. Nuncupativi jus & ratio, lib. 2. tit. 10. §. 14.*

Testamenti solemnia à Justiniano veteri juri addita, *lib. 2. t. 10. §. 4. Testes & annulli signatorii, §. 5. & 6. Materia in qua id ipsum scribatur, §. 12. Ejusd. codices plures, §. 13. eod.*

Testamenta quibus modis infirmentur, *lib. 2. tot. tit. 17. pass.*

Testandi jus penes quos non sit, *lib. 2. tit. 12. pass.*

Testandi, jure civili antiqui modi, *lib. 2. tit. 10. §. 1. item jure prætorio, §. 2. horum jurium conjunctio, §. 3. eod.*

Testes testamenti, *lib. 2. tit. 10. §. 6.*

Thefaurorum dominii jus quale, *lib. 4. tit. §. 39.*

Traditionis & quasi Traditionis in dominio acquirendo quale jus, *lib. 2. tit. 1. §. 40. 41. & seqq.*

de Triplicationis jure, *lib. 4. tit. 14. §. 2.*

de Trebelliano Senatusconsulto, *vide Senatusconsulto.*

à Tutela seu Cura an excusetur, qui testatorem seu defunctum non novit, *lib. 1. tit. 24. §. 10.*

Tutelæ definitio, *lib. 1. t. 13. §. 1.*

Tutelæ seu Curæ excusationes, ut & quando proponendæ, *lib. 1. t. 25. §. 16.*

de Tutelæ gestione, *lib. 1. t. 25. §. 18.*

Tutelæ jus antiquum ubi nullus tutor, *lib. 2. tit. 20. in princ.* si Tutoris testamentarii futuri spes sit, §. 1. si Tutor ab hostibus captus sit, §. 2. *ibid.*

Jus Novum & Novissimum, *lib. 1. tit. 20. §. 4. & 5.*

Tutelæ obligatio qualis, *lib. 3. tit. 23. §. 2. Ratio & de ejusdem ratione reddenda, lib. 3. tit. 20. §. 6. & 7.*

de Tutela agnatorum, *lib. 1. t. 15. & ad quæ agnatos pertinet, lib. 1. t. 16. §. 7. Fiduciaria, lib. 1. t. 19. Legitima Patronorum, lib. 1. t. 17. Parentum, lib. 1. d. t. 18.*

à Tutela seu Cura an liberent falsæ allegationes, *lib. 1. tit. 25. §. 20. Ut rectè excusari ceat polypædia seu numero liberorum, 1. tit. 25. in princ. Fiscalis rei administratio, §. 1. Absentia Reipub. causa, 2. Potestate, 3. Lite, 4. Tutelæ vel curæ tribus omnibus, 5. Paupertate, 6. Valetudine adversa, 7. Literarum imperitia, 8. Dacione propter inimicitias; & de Tutore qui testari consensit, 9. Inimicitias maximis, 11. Palsio controversæ status, 12. Ætate, 13. Militia, 14. Doctrina, Grammatices, Rethorice, Medicinæ, 15.*

Tutelæ ut finiatur pubertate, *lib. 1. tit. 22. in princ. Capitis diminutione, §. 2. & 4. Eritæ conditionis, 2. Morte, 3. Tempore Remotione & Excusatione, 6.*

Tutor an Curator postea esse cogatur, *lib. 1. tit. 25. §. 18. Qui testamento datur, lib. 1. tit. 13. §. 3.*

Tutor pupilli nomine legatum acceperit, aut de inofficioso testam. agens succubuerit, quid juris, *lib. 2. tit. 18. §. 4. & 5.*
 Tutoris definitio & etymologia, *lib. 1. tit. 13. §. 2.*
 de Tutore Attiliano, *lib. 1. tit. 20.*
 de Tutore liberis petendo, *lib. 3. tit. 3. §. 6.*
 Tutores qui dari possint, *lib. 1. tit. 14. in princ.*
 Quibus modis, & cui dentur, §. 3. & 4.
 Dari quando & cur deserint ex legibus Julia & Titia, *lib. 1. tit. 20. §. 3.*
 Tutores vel Curatores quibus modis constituantur, *lib. 4. tit. 10. §. 2. Ut suspecti, Quale suspecti crimen, & ut à munere removeantur, ob hoc crimen accusentur: de effectu remotionis, & accusationis; de accusati tutoris morte seu contumacia, Alimentorum denegatione, Tutelæ redemptione, Fraudulenta liberti administratione, & de suspecti status oblatione, lib. 1. t. 26. pass. & Ut an uniuersum patrimonium dari censeantur, lib. 1. tit. 25. §. 17.*
 Tutorum auctoritate, *lib. 1. tit. 21.*
 In quibus causis necessaria, §. 1.
 Quomodo interponi debeat, &
 Quo casu interponi nequeat, 3. eod.
 Tutorum satisfatione, *lib. 1. tit. 24. pass.*

V

Vacantia bona an usucapi possint, *lib. 2. tit. 6. §. 4.*

de Venditione & Emptione, *lib. 3. t. 4.*
 de Vendita rei commodo & periculo, *lib. 3. tit. 24. §. 3.*
 de Verborum obligationibus, *vide Obligationibus.*
 de Verbis stipulationibus, *lib. 3. tit. 16. §. 1.*
 de Vi bonorum raptorum actionis origine, & Quid in eam veniat, *lib. 4. tit. 22. in princ.*
 Adversus quos competat, §. 1. de Quibus detur, §. ult.
 de Vi, & ejus judicio, *lib. 4. t. 18. §. 8.*
 Usucapi quæ possint, vel non, *lib. 2. tit. 6. & seq. §. 1.*
 Usus habens ædium, fundi, jumentum, pecorum vel servi, quid juris; & ut usus ab usufructu differat, *in princ. lib. 2. tit. 5. §. 1. 2. 3. & 4.*
 Ususfructus definitio, *lib. 4. tit. 2. in princ.* Quibus modis, §. 1. & Quibus in rebus constituitur, 2. Ut finiatur, 3. Et eo finito quid juris, §. 4. eod.
 Ususfructus & usus communia & differentia, *lib. 2. tit. 5. §. in princ.*
 Utilis actionis jus ex lege Aquilia, *lib. 4. tit. 3. §. ult.*
 Vulgaris substitutionis juris ratio, *lib. 2. tit. 15.*
 ad Vulgo quæstorum bona ut vocetur mater, *lib. 3. tit. 3. §. ult.* Item & ipsi ut vocentur ad accessionem matrum, *ejusd. lib. tit. 4. §. 3.*
 de Uxoribus & mariti injuria, *lib. 4. t. 4. §. 2.*
 Uxores quæ duci possint, vel non, *lib. 1. t. 10. §. 12.*

INDEX III. DECISIONUM,

Et Constitutionum Justiniani Imperatoris, quarum fit mentio in IV. Instit. Lib.

Decisiones sunt quæ dirimunt controversias juris veteris, quæ & Constitutiones dicuntur. Specialiter autem Constitutiones dicuntur, quibus jus vetus vel emendatur, vel confirmatur, vel ampliatur. Et ex Decisionibus quidem sunt quæ sequuntur.
 Decisio l. penult. C. de necess. serv. instit. quæ & in ea & in l. ult. eod. decisio dicitur, de qua *lib. 1. Instit. tit. 6. §. idem juris 2. & lib. 2. tit. 14. §. 1.*
 Decisiones, de Dedititia & Latina libertate tollenda, quibus singulis datus est proprius titulus *lib. 7. eod.* Prior illa fuit, quæ est de Dedititia, cui adjungi etiam possunt, l. 2. comm. de manum. & l. un. de nudo jure Quiritium toll. de quibus *lib. 2. Instit. t. 5. §. ult. & t. 1. §. ult. & lib. 3. t. 7. §. ult.*
 Decisio, si furiosi 25. C. de nupt. de qua *lib. 1.*

Instit. tit. 10. §. 1
 Decisio, l. pen. C. de adopt. de qua *lib. 1. Instit. t. 11. §. sed hodie 2. & t. 12. §. 8. & lib. 2. t. 13. §. 5. vers. circa, & tit. 18. §. 1. §. tam autem 2. lib. 3. t. 1. §. sed ea omnia 14. & §. seq. itemque tit. 16. §. 1.*
 Decisio, l. 13. de usufr. & habit. de qua *lib. 2. Inst. t. 5. §. pen.*
 Decisio, l. 1. C. de comm. serv. man. de qua *lib. 2. t. 7. §. ult.*
 Decisio, l. ult. C. de contr. empt. de qua *l. 3. tit. 24. §. pretium 1.*
 Decisio, l. ult. C. per quas pers. nob. adquir. *lib. 3. tit. 29. §. ult.*
 Decisio, l. 21. C. de furt. *lib. 4. t. 1. §. 8. vers. & cum nobis.*
 Decisio, l. ult. C. eod. t. *lib. 4. Instit. t. 1. §. 16. vers. sed nostra.*

INDEX IV. CONSTITUTIONUM,

Quarum in libris Institutionum meminit Justinianus, & alias jam ipse fecerat, alias nunc facit, alias postea factururus est. Et ex his quidem quas jam fecerat, alie sunt Græca, alie Latina.

Græcæ sunt quæ sequuntur.

- C**onstitutio, l. 30. C. de Episc. audient. lib. 1. Inst. t. 20. §. 5.
 Constitutio, l. ult. C. de testam. lib. 2. t. 10. §. legatariis 11.
 Constitutio, de incertis person. lib. 2. t. 20. §. sed nec 27. & lib. 3. t. 10. §. 1.
 Constitutio, de jure patronat. lib. 3. t. 2. §. pen. & t. 8. §. sed nostra 3. & §. ult. & tit. 7. pr. vers. sed nostra, & t. 10. §. cumque antea 4.
 Constitutio, l. 45. de episc. & cler. lib. 3. t. 27. §. ult. & lib. 4. t. 6. §. 25.
 Constitutio, l. 5. de sportul. lib. 4. t. 6. §. quadrupli 25.
 Constitutio, de plus petitionibus, lib. 4. tit. 6. §. tripli 24. & §. 33.

Latinae autem quæ sequuntur.

- Constitutio, de lege Fusia Caninia tollenda, lib. 1. Institut. t. 7.
 Constitutio, l. cum quis 10. C. de nat. lib. 1. t. 10. §. ult. & lib. 3. t. 1. §. 2.
 Constitutio, l. ult. de Consulibus, lib. 2. t. 12. §. filiusfam. 4.
 Constitutio, l. ult. de emancip. liber. d. lib. 1. t. 12. §. præterea 6. & lib. 3. tit. 2. §. ult. & tit. 8. §. 4.
 Constitutio, l. ult. quand. tut. vel curat. describ. 1. tit. 22. princ.
 Constitutio, l. ult. de leg. tut. lib. 1. tit. 19. in fin. & tit. 25. §. item 13.
 Constitutio, l. 21. de sacros. eccles. lib. 2. tit. 1. §. sacra 8.
 Constitutio, l. pen. de usufr. lib. 2. t. 4. §. pen. & lib. 4. tit. 10. §. 2.
 Constitutio, de usucap. transform. lib. 2. t. 1. §. per traditionem 40. & t. 6. §. 7.
 Constitutio, l. ult. de quadrienn. præscr. lib. 2. t. 6. §. ult.
 Constitutio, de donat. caus. mort. lib. 2. tit. 7. §. 2.
 Constitutiones VII. de donat. inter vivos, & de donat. propter nuptias, l. 34. 35. 36. C. de donat. l. ult. C. de revoc. donat. l. ult. C. de jur. dor. l. ult. C. de don. ante nupt. Quibus aliquid adjungi potest. l. 38. de episc. & cler.
 De his verò agitur lib. 2. tit. 7. §. 2.

- Constitutio, de rei uxor. actio. & de fundo d. lib. 2. Inst. tit. 8. §. 1. & lib. 4. tit. 6. §. jur. rat 29.
 Constitutio, de jura domini impetrando, lib. 2. tit. 8. §. contra 1.
 Constitutio, l. 25. de administr. tut. d. lib. 2. tit. §. pen.
 Constitutiones, l. 6. & 8. de bon. quæ lib. acquir. lib. 2. t. 9. §. 1. & lib. 3. tit. 18. §. 1.
 Constitutio, l. 2. & 9. de testam. lib. 2. t. 10. §. sed his 4.
 Constitutio, l. pen. C. de test. mil. lib. 2. t. 11. in princ.
 Constitutio, l. ult. qui test. fac. poss. conjuncta l. ult. de inoff. test. lib. 2. t. 11. §. ult.
 Constitutio, l. 10. qui test. fac. poss. lib. 2. t. 11. §. item surdus 3.
 Constitutio, l. 4. de lib. præter. lib. 2. tit. 13. §. sed hæc 5.
 Constitutio, l. 9. de impub. & aliis subst. lib. 2. t. 16. §. ratione 1.
 Constitutio, l. 30. & 35. de inoff. test. lib. 2. t. 18. §. sed hæc 2. & §. ult.
 Constitutio, l. ult. de jur. delib. lib. 2. t. 19. §. 1.
 Constitutiones tres, 1. Comm. de legat. lib. 2. t. 20. §. 2. & 3. & §. optionis 23.
 Constitutio, l. 24. de testam. d. lib. & tit. §. 1.
 Constitutio, de his quæ pæcis nomine relinquuntur, d. lib. & tit. §. ult.
 Constitutio, l. 11. de contr. stip. de lib. & tit. §. post mortem 35. & lib. 3. tit. 20. §. post mortem 12.
 Constitutio, l. ult. de fideicomm. d. lib. 2. tit. 1. §. ult.
 Constitutio, l. nuper 11. de natur. liber. lib. 3. t. 1. §. 2. in fin.
 Constitutio, l. ult. de suis & legit. d. lib. 3. t. 1. §. 15. in fin.
 Constitutio, l. pen. de legit. hæc. lib. 3. t. 2. §. in fin.
 Constitutio, l. 3. de jur. delib. lib. 3. t. 3. §. nos 4.
 Constitutio, l. ultim. ad Senat. consult. Tertullianum, dict. lib. 3. & tit. 3. §. sed antea 5.
 Constitutio, l. ult. Comm. de successioneibus, lib. 3. t. 10. princ.
 Constitutio, l. ult. de testam. man. lib. 3. tit. 1. §. ult.

Constitutio, l. 14. de contr. stip. lib. 3. tit. 20.
 §. item verborum 11.
 Constitutio, l. pen. de nou num. pecun. lib. 3. t.
 21. & lib. 4. t. 13. §. idem juris 2.
 Constitutio, l. 17. de fidei instrument. lib. 3. t.
 21. §. 1.
 Constitutio, l. ultim. de novationib. lib. 3. t. 29.
 §. penult.
 Constitutio, l. 2. de constit. pecun. lib. 4. t. 6.
 §. in personam 8.
 Constitutio, l. ult. de petit. hæc. lib. 4. t. 6. §.
 actio 28.
 Constitutio, l. ult. de compensat. lib. 4. t. 6. §.
 in bon. fid. 30.
 Constitutio, l. 2. de jurejur. propt. calum. lib. 4.
 t. 16. §. 1.
 Constitutio, de raptu virginum, lib. 4. t. 18. §. 2.

De minori xx. ann. data potestate servorum ma-
 numittendorum, lib. 1. t. 6. §. ult.
 De hærede vetito in testamento testimonium perhi-
 bere, lib. 2. t. 10. §. sed neque 10.
 De satisfactionibus in judicio præstandis, quod in
 usu receptum erat contra formam juris veteris,
 ut idem observetur in omnibus provinciis, lib.
 4. tit. 11. §. ult.

Facturus autem erat Justinianus, nondum fe-
 cerat eam Constitutionem, cujus sententiam prævertit exponere in extremo tit. 1.
 §. 3.

Ex hoc verò tam ingenti numero Constitutio-
 num Justiniani, quæ referuntur in his IV.
Instit. libris, & repetuntur quædam etiam
 in ei sæpius, satis liquet jure meritoque
 hos libros Justiniano attribui potius, quam
 aliis vel Imperatoribus vel legum aut ju-
 ris Auctoribus, ex quibus sumpta sunt cæ-
 tera, quæ in his libris referuntur, quorum
 etiam omnium simul ac locorum singula-
 rium, quibus hi libri sunt insigniti, Indi-
 ces conficere visum est.

Et hæc quidem sunt Constitutiones, quas jam
 fecerat Justinianus ante horum librorum edi-
 tionem. Facit autem in his libris *Instit.* se-
 quentes, quæ non extant alibi.
 De SC. Pegasiano tollendo, lib. 2. *Instit.* t. 23. §.
 sed quia 7.

INDEX V. CONSTITUTIONUM.

Aliorum Imperatorum, quæ in iisdem Institutionum libris referuntur.

D. Augusti auctoritas, & jussum, lib. 2. *Instit.*
 tit. 12. in princ. & tit. 23. in pr. & §.
 14. tit. 25.
 Augusti jussum, lib. 2. t. 23. §. 1. & ult.
 Ulpianus Cæs. Constitutio, lib. 2. t. 15. in fin.
 Claudii indulgentia, lib. 3. t. 3. §. 1.
 Nervæ auctoritas, lib. 2. t. 12. in princ.
 Trajani rescriptum, lib. 2. t. 11. §. 1.
 Eiusdem edictum, lib. 3. t. 7. §. ult.
 Eiusdem Optimi Imp. auctoritas, lib. 2. t. 12.
 in princ.
 D. Adriani subscriptio, lib. 2. t. 12. in princ.
 Eiusdem venia & speciale beneficium, lib. 2.
 tit. 19. §. 5.
 Eiusdem Epistola, lib. 3. tit. 21. §. 4.
 Eiusdem rescriptum, lib. 2. t. 1. §. 39. & t. 10.
 §. 7. & t. 20. §. 25.
 Pertinacis oratio, lib. 2. t. 17. §. penultim.
 & ult.
 Pii rescriptum, lib. 2. t. 25. similiter, 8. &
 lib. 2. t. 6. §. res fisci 4. & tit. 15. §. 3. & tit.
 20. §. 4.
 Marci edictum, lib. 2. t. 6. §. ult.
 Eiusdem Constitutio sive rescriptum, lib. 3. t. 11.
 Eiusdem rescriptum aliud, lib. 4. tit. 6. §. in
 bona fid. 30.

Eiusdem aliud rescriptum in semestribus, &
 pleraque alia de Excusationibus tutorum,
 lib. 2. t. 25.
 Divorum fratrum rescripta, lib. 1. tit. 25. §. sed
 & propter 6. & §. non esse 10.
 Divor. Severi & Antonini rescripta sive epif-
 tola, lib. 1. t. 25. §. qui tutelam & tit. 26.
 tribus locis, & lib. 2. t. 6. §. res fisci 4. & §.
 inter 8. & tit. 10. §. sed cum aliquis 7. & t. 15.
 §. sed instituto 3. & t. 17. duobus locis, item t.
 20. §. sed & si rem 5. & §. si rem 12. §. sed
 si uxori 15. §. peculium 20. & tit. 25. §. 1.
 Divorum eorumd. Constitutio, l. 2. t. 14. princ.
 Divi Severi Constitutio, lib. 2. t. 9. §. penult.
 D. Gordiani beneficium, lib. 2. t. 19. §. 5.
 Divor. Principum Valentiniani, Theodosii &
 Arcadii Constitutio, lib. 3. t. 1. §. item vetu-
 stas 15. quæ est l. 4. C. Tb. de leg. hæred. &
 tit. 4. §. sed cum 2. & est lex, Si defunctus 9.
 C. de suis & leg. lib.
 Leonis in clytæ recordationis, lib. 3. tit. 20. §.
 item si quis 23. Leoniana Constitutio, lib. 3.
 t. 16. §. 2.
 Zenoniana lex vel Constitutio, lib. 2. t. 6. in fin.
 & lib. 3. t. 25. §. adeo 3. & lib. 4. t. 4. §. in
 summa 10. & t. 6. §. 33. itemque t. 13. §. 10.

- Zenonis divæ memoriæ Constitutio, *lib. 2. t. 6.* Sæpissime etiam retro Principum Constitutiones Constantini, Theodosii, Valentiniani & aliorum nomine non expresso in his libris adducuntur, & quæ usu fori solo increbruerant, irroboraverantque.
- §. ult. & *lib. 4. t. 6. §. si minus 34.*
- Anastasiæ lex, *lib. 3. t. 5. §. 1.*
- D. Justinii partis Justiniani Constitutio, *lib. 2. t. 7. §. 3. & t. 12. §. pen.*

INDEX VI.

LOCORUM ET SENATUSCONSULTOR.

Veterum, quorum fit mentio in iisdem IV. libris Institutionum.

- L**ege XII. tab. *lib. 1. instit. t. 15. & 17. & 26. lib. 2. t. 1. §. cum in suo 29. & §. veniæ 41. t. 6. §. furtivæ 2. t. 13. §. sed hæc 5. t. 22. in princ. lib. 3. t. 1. §. 1. §. 9. & §. ult. t. 2. tribus locis, t. 3. t. 4. §. 2. t. 5. §. 1. tit. 8. pr. §. 3. t. 10. in princ. & lib. 4. t. 4. §. pœna 7. t. 8. §. 4. & t. 9. in pr.*
- Lex Ælia Sentia, *lib. 1. t. 5. §. 3. & t. 6.*
- Actilia, *lib. 3. t. 20. in princ.*
- Attinia, *lib. 2. t. 6. §. furtivæ 2.*
- Aquila, *lib. 4. t. 3. & 6. §. 19. §. in duplum 23. & t. 8. §. sunt autem 4.*
- Cornelia injuriis, *lib. 4. t. 4. §. sed & lex 8. de Falsis, lib. 4. t. 4. 18. §. 7. de Testamentis, lib. 2. tit. 12. in fin. de Sicariis, lib. 4. t. 18. §. 5. 6.*
- Fabia de Plagiariis, *lib. 4. t. 18. §. 10.*
- Falcidia, *lib. 2. tit. 22.*
- Furia, *ibid.*
- Fusia Caninia, *lib. 1. t. 7.*
- Hortensia, *lib. 1. t. 2. §. 4.*
- Hostilia, *lib. 4. t. 10.*
- Julia & Titia, *lib. 1. t. 20. in princ. Julia & Plautia, lib. 2. t. 6. §. 2. Julia de fundo do-*
- tali, lib. 2. t. 8. Julia Vellea, lib. 2. t. 13. & posthumorum 2. Julia de vi, lib. 4. tit. 15. & t. 18. §. 6. §. 8. Julia Majestatis, Peculatum de Pudicitia, de Annona, Repetundarum de Ambitu, de Residuis, lib. 4. tit. 18.*
- Junia Norbana, *lib. 1. t. 5. §. 3. & lib. 3. t. 8. sed hæc 4.*
- Papia, *lib. 3. t. 8. §. postea 2. & seq.*
- Pompeja de Parricidiis, *lib. 4. t. 18. §. 6.*
- Regia, *lib. 1. t. 2. §. 6.*
- Voconia, *lib. 2. tit. 22.*
- Senatuscons. Claudianum, *lib. 3. t. 13.*
- Largianum, *lib. 3. t. 7. §. penul.*
- Macedonianum, *lib. 4. t. 8. §. ult.*
- Neronis temporibus factum de fideicommissis, *lib. 2. t. 23. §. 4.*
- Vespasiani Augusti temporibus factum, de fideicommissis, *lib. 2. t. 23. §. sed quia 5.*
- Orphitianum, *lib. 3. t. 4.*
- Pegasianum, *lib. 2. t. 23.*
- Sabinianum, *lib. 1. t. 1. §. sed ea omnia 14.*
- Tertyllianum, *lib. 3. tit. 3.*
- Trebellianum, *lib. 2. t. 23. & Senatusconsultum de Adsignatione libertorum, lib. 3. t. 9. §. ult.*

INDEX VII.

AUCTORUM JURIS, ALIORUMQUE,

Qui testes citantur in his libris.

- Æ**lius Martianus in Institutionibus, *lib. 4. tit. 3. §. 1. est is forte ad quem pertinet Antonini rescriptum, de quo lib. 1. tit. 8. Mentionem etiam facit Martiani, lib. 1. tit. 4. & lib. 4. t. 3.*
- Artificinus, *lib. 2. tit. 14. in pr.*
- Cajus ex libris Institutionum & Rerum quotidianarum, & ad leges XII. tab. in Constitutione Justiniani his libris præposita, *lib. 4. t. 18. §. item lex Cornelia 5.*
- Cassius, *l. 3. t. 24. §. item 2.*
- Cato, *lib. 1. t. 11. §. ult.*
- Celsus, *lib. 2. t. 20. §. 12.*
- Gallus Aquilius, *lib. 3. tit. 30. §. 2.*
- Homerus, *lib. 2. t. 7. §. 1. & lib. 3. tit. 24. §. & lib. 4. t. 3. §. 1.*
- Julianus, *lib. 1. t. 10. §. si uxor 9. & t. 26. suspectus 5. lib. 2. t. 1. §. 28. & t. 20. quatuor*

locis: itemque, lib. 3. t. 9. §. 2. & lib. 4. t. 5.
 §. si filiusf. 2.
 Labeo, lib. 2. tit. 25.
 Marcellus, lib. 2. t. 5. §. penult.
 Papinianus, v. Resp. & alibi, lib. 1. t. 25. §. 2.
 t. 26. §. si quis autem 7. lib. 2. t. 1. §. 8. & t.
 6. §. res fiscali 4. & t. 20. §. ex contraria 14. t.
 27. §. sed quia 7. t. 25. §. non tantum 1.
 Paulus ad Massurium Sabinum, lib. 2. tit. 14.
 in pr.
 Idem ad Plautium, ibid.
 Pomponius, lib. 2. t. 10. §. possunt 5.

Proculi sententia, l. 3. t. 24. §. 2.
 Q. Mutius, lib. 3. tit. 26. §. 2.
 Sabinus, lib. 3. t. 20. §. ult. lib. 3. t. 27. §. 6. &
 lib. 4. t. 3. §. 15.
 Sabiniani & Proculejani, lib. 2. tit. 1. §. cum ex
 aliena 25.
 Sabinus & Cassius, lib. 3. t. 24. §. 2. & tit. 27.
 §. is qui 8.
 Scævola, lib. 1. tit. 25. §. 16.
 Servius, lib. 1. t. 13. §. 1. & lib. 3. t. 26. §. 2.
 Trebatius, lib. 2. tit. 25.
 Xenophon, lib. 4. t. 18. §. item lex Cornelia 5.

INDEX VIII.

RERUM ET LOCORUM,

Singularium fere omnium, quibus similes in jure nulli alii reperiuntur.

DE institutis Atheniensium & Lacedæmoniorum, lib. 1. tit. 2. §. 10.
 Ratio cur liberi patroni sint legitimi tutores, parentis liberi manumissoris fiduciarii, lib. 1. tit. 29.
 Pomponii opinio de subsignatione testium in testamento, lib. 2. t. 10. §. possunt 5.
 Testamentorum tria genera, & Testamenti veriloquium, lib. 2. t. 10. in princ. §. sed ut 1.
 Relatio ex Atilicinio de Institutione hæredum, lib. 1. tit. 14. in pr.
 Stroniacis oratio de tabulis testamenti, lib. 2. t. 17. §. 7.
 Sententia D. Hadriani de abstinendi ab hæreditate potestate, lib. 2. tit. 19. §. extraneis 5.
 Suisdem rescriptum, Ne miles incertæ personæ legare possit, lib. 2. t. 20. §. incertis 25.
 Sabinii opinio de Hærede pœnæ nomine adjiaciendo, d. t. 20. §. Pœnæ 36.
 Papiniani dictum de captivis stipulationibus, lib. 2. t. 23. §. sed quia 7.
 Ratio fideicommissorum, d. lib. & t. §. sciendum 1. item & tit. 25. in princ. ubi de Lucio Lentino per parenthesis agit.
 Ratio Codicillorum, d. t. 25. in princ.
 Severi & Antonini rescriptum de Codicillis factis ante testamentum, d. t. 25. §. non 1. vers. Sed D. Severus.
 Claudii indulgentia in favorem matrum succedentium liberis, lib. 3. t. 3. §. 1. ibi. Et primus quidem Divus Claudius.
 Graduum cognationis diagramma, lib. 3. tit. 6. §. fin.

Senatusconsulti Largiani, & edicti Trajani sententia, lib. 3. t. 8. §. ult.
 D. Marci rescripti verba, de novo casu successione ex causa libertatis, lib. 3. t. 12. §. 1.
 De bonis defuncti filii adrogati à creditoribus possidendis, lib. 3. t. 11. in fin.
 Obligationis definitio, l. 3. t. 14. in princ.
 Venditionis conditionalis exemplum, lib. 3. t. 24. §. pen.
 Casii sententia de Emptione seu Venditione materiæ: item Locatione seu Conductione operarum, lib. 3. t. 25. §. item quaritur 4.
 Sabini item de mandato obligatorio, lib. 3. t. 27. §. 8.
 Furtorum genera & de Fure hos ipso manifesto, quod visus à domino fuerit, lib. 4. tit. 1. §. Furtorum 3.
 Locus, §. si communi servo 4. de injuriis, adversus Pædianum, lib. 4. t. 4.
 Bonæ fidei quindecim actiones enumeratæ, l. 4. t. 6. §. actionum 28.
 Locus quo traditur, Servum noxæ deditum ab eo etiam invito cui deditus est, pecunia data redimi & manumitti posse, lib. 4. t. 8. §. dominus 3.
 Lex Hostilia, qua permissum erat furti agere eorum nomine, qui apud hostes essent, aut Reipub. causa abessent, quive in eorum aliqujus tutela essent, lib. 4. t. 10. in princ.
 Ratio cur furti manifesti sit perpetua actio, lib. 4. tit. 11. in princ.
 Judicia omnia esse absolutoria, d. tit. 12. §. fin.

INDEX IX.

HISTORICUS IN TIT. DIGESTORUM,

De Origine & Progressu juris: item & de Institutione Magistratum, ac de Jurisconsultis.

- D**E Actionibus Legis five Legitimis, l. 2. §. 6. 7. & 12. *D. de orig. jur.* Vid. & Cic. *pro Murena cap. 11.*
- Ædiles Curules ut Romæ constituti, & quæ illorum auctoritas potestatisve, l. 2. §. 26. *D. de orig. jur.* Vid. & Liv. *lib. 6. cap. 42. in bist. Rom.* Cic. *lib. 5. in Verr. & lib. 2. de Offic. c. 16.*
- Ædiles Cereales five Frumentarii: ut Romæ constituti, & quale illorum manus, qualisve juris auctoritas, l. 2. §. 32. *D. de orig. jur.* & vide ibi Cujac. item Sueton. *in Jul. c. 41. & Dion. in fin. lib. 43.*
- Ædiles plebis, ut Romæ constituti, & quæ illorum auctoritas, l. 2. §. 21. *D. de orig. jur.* Vide & Liv. *lib. 2. bist. Rom.* Dionys. Halic. *lib. 6. antiq. Varr. lib. 4. de ling. Lat. & Aufon. poet. edyll. 15.*
- Censores ut Romæ constituti, & quæ illorum auctoritas, l. 4. §. 17. *D. de orig. jur.* Vide præterea de his Liv. *lib. 4. cap. 8. bist. Rom.* Cic. *lib. 3. de leg. cap. 3. & 20. & Agell. lib. 4. cap. 12. Item Hotom. in sua descript. Magistrat. Roman.*
- de Constitutionibus Principum: five Principium jure & auctoritate, l. 2. §. 11. & 12. *D. de orig. jur.* ac de iis vide *pass. lib. 1. tit. 4. Digest.* & *ibid. DD. lib. 1. t. 14. & 15. Cod.*
- Consuetudine ut Romani primum pro jure uterentur, colligitur ex l. 3. §. 3. *de orig. jur.* de Consuetudinis autem vi & potestate agunt DD. in l. *quibus 31. D. de legib. & in §. constit. & §. ex non script. Instit. de jur. nat. gent. & civ.*
- Consules ut Romæ constituti Regibus exactis, & quæ eorum fuerit auctoritas, l. 2. §. 16. 26. & 27. vide & de iis *Novell. Justiniani Imp. 24. & 25. Cic. lib. 3. de leg. cap. 3. Varron. lib. 4. de ling. latin. & lib. 3. de vita prop. Rom. apud Noni. item Anton. Cont. lib. 2. lectio. successivar. jur. civ. cap. 19. itemque Liv. lib. 2. cap. 1. & lib. 3. cap. 55. Polyb. lib. 6. ac quidem Hotom. in suo tract. de Magistratum Rom. descriptione.*
- Curiarum origo & divisio prima apud Roman. l. 2. §. 1. *D. de orig. jur.* vide & Varron. *lib. 4. de ling. Lat. Fest. lib. 3. Liv. lib. 1. bist. Rom. cap. 13. & Dionys. Halic. lib. 2. antiq.*
- de Curiatibus legibus, vid. inf. voce *Legibus*, & Liv. *lib. 5. cap. 46. bist. Rom. & Cic. 2. Agrar. c. 30.*
- Decemviri legibus scribendis litibusque judicandis, ut Romæ primum constituti, & eorum qualis fuerit auctoritas, l. 2. §. 4. & 2. *D. de orig. jur.* vid. & Liv. *decad. 1. lib. 3. cap. 33. Agell. lib. 17. cap. 21. & Cujac. lib. 1. obs. cap. 32.*
- Decemvirorum constitutio apud Rom. l. 2. §. 13. 16. & 24. *D. de orig. jur.* vide & Varron. *lib. 4. de Ling. Lat. Liv. lib. 1. 3. & 6. bist. Rom.* item Dion. Halic. *lib. 2. 3. 4. & 10. antiq. Rom.*
- Dictatores ut Romæ constituti, & quæ illorum auctoritas, l. 2. §. 18. *D. de orig. jur. & l. 2. D. de offic. Præf. Præf. lib. 1. tit. 11. Vide & Dion. Halic. lib. 5. antiq. Rom. Varron. lib. 4. de ling. Lat. Liv. lib. 2. cap. 18. & lib. 3. cap. 3. bist. Rom. Cic. lib. de finib. & de leg. & passim aliis. Itemque Canter. lib. 2. Novæ lect. cap. 4. & post eos Hotom. in d. descript. Magistrat. Rom.*
- Duodecim tabularum legum origo. Vide *Legum de Fori disputatione ex auctoritate Prudentium l. 2. §. 5. D. de orig. jur.*
- Honorarium jus quale, & unde dictum, l. 2. §. 10. & 12. *D. de orig. jur.* Vide præter Pompon. Juriscons. hujus leg. auctorem Papinian. l. 1. *jus autem 7. in fin. de just. & jur.*
- Hortensia (five Hortensii Dictatoris Romæ lege ut confirmata plebiscita, l. 2. §. 8. *D. de orig. jur.* vide & Liv. *lib. 5. bist. Rom. & Agell. lib. 15. cap. 27.*
- Jus civile Ælianum, l. 2. §. 7. *D. de orig. jur.* Hujus autem formulæ litteris singularis scriptura solent; unde & Notæ dicebantur, refert D. Cujac. *in hunc loc. ex Marc. Tur. orat. pro murena.*
- Jus civile Papinianum quale, l. 2. §. 2. *D. de orig. jur.* vide & Agell. *lib. 6. cap. 9. & Valler. Maxim. lib. 2. cap. 1.*
- Jus civile sine scripto ex Prudentium auctoritate proficiscens, lib. 2. §. 5. & 12. *D. de orig. jur.*
- Jus Honorarium quale, vide *Honorarium.*
- Juris interpretatio ut prudentium auctoritate desideret, l. 2. §. 5. *D. de orig. jur.*
- Juris origo & processus, l. 2. *in princ. D. de orig. jur.*
- Jurisconsultorum, Professorum, & Auctorum five Scribentium veterum descriptio, l. 2. §. 35.

§. 35. & seqq. *D. de orig. jur.* de quibus etiam
 plura Hotom. in *suo tract. Jurisconsult.*
 Jurisconsultorum responsa quando in usu &
 auctoritate esse cœperunt, *d. l. 2. §. 4. d. tit.*
de orig. jur.
 de Legis actionibus. Vide *Actionibus.*
 Legum XII. tabular. origo, & quis auctor fue-
 rit earum ferendarum, *l. 2. §. 4. & 7. D. de*
orig. jur. Vide & earum fragmenta, quæ ad-
 huc supersunt, ut passim apud varios aucto-
 res reperiuntur: a nobis huic juris civilis
 Enchiridio seu Epitome adjecta. Vide præ-
 terea de iis nonnulla apud Cic. *de legib. &*
passim aliis ejusd. opusculis, & apud Dionys.
 Halic. *lib. 8. antiq.* ac quidem Rævard. Ri-
 valli. Oldendorp. & Hotom. etiam Cujacium,
 qui de iis ex professo scripserat.
 de Legibus Regiis & Curiatis apud Roman. *l.*
2. §. 2. D. de orig. jur. vide & Balduin Ju-
 risconsult. *tract. quem inscripsit de Legib. Roman.*
 item Manut. *de Legib. Roman.* ac quidem Ho-
 tom. *indicem legum Roman.*
 Magistri equitum ut Romæ constituti, & quæ
 illorum auctoritas, *l. 2. §. 19. D. de orig. jur.*
 & *l. unic. D. de offic. Præf. Præt. lib. 1. tit. 11.*
 vide & Hotom. in *præd. sua descr. Magistr.*
Rom. Canter. lib. 2. Novellar. lect. cap. 4. &
Rosin. lib. 7. antiq. cap. 18.
 spirianum jus civile quale, vid. sup. vocem
Jur.
 Plebiscitis, sive Plebis populivæ placitis,
 ac decretis, *l. 2. §. 8. & 12. D. de orig. jur.*
 Vide & Rosin. *antiq. lib. 6. cap. 16. & lib. 8.*
cap. 8.
 pontificum collegium quantæ auctoritatis apud
 Roman. *l. 2. §. 6. D. de orig. jur.* vide & Cic.
lib. 1. de orat. cap. 43. & 2. de legib. cap. 8.
 itemque Liv. *lib. 9. hist. Rom. cap. 46. & Dio-*
nysius Halicarn. lib. 10. antiq. Rom.
 præfecti Annona & Vigilum ut Romæ consti-
 tuti, & quale illorum munus, *l. 2. §. 33.*
D. de orig. jur. ac pass. tot. tit. 15. lib. 1. Dige-
st. l. 1. de ac. l. mulierem 13. D. de ac-
quis. Liv. lib. 4. cap. 12. hist. Rom. Sueton. in
August. cap. 41. Dion. lib. 55. ac quidem Ro-
man. lib. 7. antiquitat. cap. 34. & t. 43. & 44.
lib. 2. Cod.
 præfectus Urbi ut Romæ constitutus, & quale
 ejus munus, *l. 4. §. 33. D. d. tit. de orig. jur.*
 Vide & Sueton. in *Aug. cap. 37. & Dionys.*
lib. 52. item pass. t. 12. lib. 1. Digest. Cornel.
Tacit. lib. 5. Annal. cap. 10. & c. & Agell.
lib. 14. cap. 7. ac quidem Hotom. in sua dict.
descript. Mag. Rom. ubi tria genera Præfec-
torum sive Præfecturæ urbi tradit: Unum
eorum scilicet, qui sub Regibus & primis
Index IX.

Consulum temporibus extraordinarii Ma-
 gistratus fuerunt. Aliud eorum qui postero-
 ribus temporibus, libera tamen adhuc ci-
 vitate, ejus Magistratus procurationem ha-
 buerunt, qui & Præfecti urbi Latinarum cau-
 sa dicti sunt. Tertium verò genus eorum, qui
 Imperatorum temporibus ordinarii Magis-
 tratus fuerunt. De officio autem Præfecto-
 rum Prætorio agitur pass. *tit. 26. & 27. Au-*
gustalis lib. 1. tit. 37. Cod.
 Prætores de Fideicommissio sive Fideicommissa-
 rii, ut Romæ constituti: item & Prætores
 alii inter fiscum & privatos jus dicentes:
 deque vario Prætorum munere, *dict. l. 2. §.*
32. D. de orig. jur. & l. 2. C. qui pot. in pign.
 De Prætorum autem officio, vid. pass. *dict.*
lib. 1. tit. 14. D. itemque ejusd. lib. 1. tit. 11.
 De hujusmodi autem Prætores Fideicommissa-
 rio agunt, Fabius *lib. 3. & Paulus Juris-*
consult. in in 1. questum 78. §. penultim. D.
de legat. 3. & l. 4. in fin. D. quibus ad libert.
ac etiam Ulpian. in l. sicuti legatum 92. D. de
cond. & demonst.
 Prætores ut plures Romæ constituti, quorum
 alii Urbani, alii Peregrini, alii etiam Pro-
 vinciales dicti sunt & quæ illorum auctori-
 tas seu potestas, *d. l. 2. §. 27. 28. 32. & seq.*
D. de orig. jur. vide & Liv. *lib. 6. Varron. lib.*
4. de ling. Lat. Livii Epitom. lib. 14. Cicer.
lib. 3. de legib. Sueton. in August. & Claud.
 itemque Cyprian. *epistol. lib. 2. De eorum of-*
 ficio. Vide *lib. 1. tit. 39. Cod.*
 Principum auctoritas quanta qualivæ in consti-
 tutionibus suis, *l. 2. §. 11. & 12. D. de*
orig. jur. Vide & pass. *d. l. tit. Dig. & in eand.*
l. DD.
 Prudentium auctoritas ut necessaria in juris in-
 terpretatione, *l. 2. §. 5. D. de orig. jur.*
 Quæstiones publicas ut primum Romæ insti-
 tuisse Sulla Dictator dicatur, *d. l. 2. §. 32.*
d. t. de orig. jur. de Prætoribus etiam plura
 vide apud Interpretes hujus §. tam veteres
 quam neotericos: vide & *l. unic. lib. 1. cap.*
13. D. de offic. Prætor.
 Quæstores Ærarii ut Romæ constituti, & qua-
 le illorum munus, *l. 2. §. 22. D. de orig. jur.*
 Vide & Varr. *lib. 4. de ling. Lat. Liv. lib. 7.*
hist. Rom. Agell. lib. 13. cap. 13. item & Jun.
Graichan. lib. 7. de potestatibus, & Sigon. lib. 2.
antiquit. Rom. cap. 2. ac Hotom. in præd. sua
descr. Magistr. Rom.
 Quæstores Parricidii ut Romæ constituti, &
 illorum jus quale, *dict. l. 2. §. 23. dict. tit.*
D. de orig. jur. Vide & Fest. in voce *Quæsto-*
res, & Hotom. in *dict. sua descript. Magistr.*
Roman. ubi & de Quæstoribus Provinciali-
 bus

- bus agit. De officio autem Quæstoris, vide *lib. 1. t. 13. D.*
- Regia manus seu potestas apud Roman. ut primum fuerit, *l. 2. §. 1. D. de orig. jur. vide & Liv. lib. 1. Dionys. Halicarn. antiquit. lib. 2. & 4. Plutarch. in vita Romuli, item & Rosin. antiquit. lib. 7. cap. 3. ubi de Regum officio agitur.*
- Reges ut primi fuerunt Magistratus apud Romanos, *l. 2. §. 14. D. de orig. jur. De eorum verò auctoritate potestateve præter ea quæ traduntur hoc loco, vide & Sueton. in Neron. cap. 15. & Cornel. Tacit. lib. 3. annal.*
- de Regis legibus, vid. sup. vocem *Legibus.*
- Successionis plebis Rom. à Patribus causa quæ, *l. 2. §. 4. D. de orig. jur. Vide & Liv. lib. 2. Halicarn. lib. 6. antiq. & Varron. lib. 4. de ling. Lat.*
- de Senatusconsultorum origine & auctoritate, *l. 2. §. 4. D. de orig. jur. vid. & Agell. lib. 14. cap. 7. ac quidem lib. 1. tit. 3. Digest. ubi de legibus & Senatusconsult. agitur, lib. 1. tit. 16. Cod.*
- Tribuni Celerum secundi Roman. Magistratus, *l. 2. §. 15. D. de orig. jur. Vide & Liv. lib. 4. bist. Rom. Dionys. Halicarn. lib. 2. antiq. & Corn. Tacit. lib. 1. Annal.*
- Tribuni militum ut Romæ constituti, & quæ illorum potestas, *l. 2. §. 52. D. de origine juris. Vide & Liv. lib. 4. bist. Rom. cap. 17. 57. Dionys. Halicarn. lib. 2. antiq. Vege. lib. 2. cap. 7. & Ascon. Pædian. in lib. Cicer. de divinac.*
- Tribuni plebis ut Romæ constituti, & quæ illorum auctoritas sive potestas, *l. 2. §. 1. D. de orig. jur. Vide de iis præterea Liv. lib. 2. cap. 33. Dionys. Halicarn. lib. 6. antiq. Rom. Varron. lib. 4. de ling. Lat. Cic. lib. 1. de legib. Agell. lib. 13. cap. 12. & Ascon. Pædian. in Cornelia.*
- Tribunitia lex de primis Regibus Roman. sciendis, *l. 2. §. 3. D. de orig. jur. vide & Fest. lib. 17. & Liv. lib. 2.*
- Triumviri Capitales, Monetales: Quatuor viri viarum curatores: & Quinque viri ædificiorum, ut Romæ constituti: & quæ illorum jus munusve, *dist. l. 2. §. 30. Digest. & sequent. Digest. de origine juris. Vide & Fest. & in eumd. Scaliger Varron. lib. 4. de ling. Lat. & Jacobus Ravard. lib. 2. de rituar. cap. 18.*

FINIS.

